

Uniwersytet
Wrocławski

Prowincjonalna opieka nad chorymi psychicznie na Śląsku w XIX i pierwszej połowie XX wieku

Tomasz Kruszewski

Wrocław 2016

**Prowincjonalna opieka nad chorymi
psychicznie na Śląsku w XIX i pierwszej
połowie XX wieku**

Prace Naukowe
Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Seria: **e-Monografie**

Nr 68

Dostęp online: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/79501>

Tomasz Kruszewski

**Prowincjonalna opieka nad chorymi
psychicznie na Śląsku w XIX i pierwszej
połowie XX wieku**

Wrocław 2016

Komitet Redakcyjny
Przewodniczący – *prof. dr hab. Leonard Górnicki*
Członek – *mgr Bożena Górna*
Sekretarz – *mgr Aleksandra Dorywała*

Recenzent
prof. nadzw. UWr dr hab. Mirosław Sadowski

© Copyright by Tomasz Kruszewski

Korekta
Joanna Kokocińska

Projekt i wykonanie okładki
Karolina Drozd

Skład i opracowanie techniczne
Bartłomiej Siedlarz, Tomasz Kalota eBooki.com.pl

Druk: *Drukarnia Beta-druk, www.betadruk.pl*

Fotografie zamieszczone w książce pochodzą ze zbiorów Autora.

Wydawca
E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-61370-67-3 (druk)
ISBN 978-83-61370-87-1 (pdf)

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I. Powstanie i rozwój zakładów dla obłąkanych do Wiosny Ludów	15
1. Ustanowienie zakładów dla chorych psychicznie w prowincji śląskiej w XIX wieku	15
2. „Zakłady dla obłąkanych” jako mienie samorządu prowincjonalnego na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku.....	24
3. Organizacja „zakładów dla obłąkanych” w pierwszej połowie XIX stulecia.....	46
Rozdział II. Dalszy rozwój zakładów dla obłąkanych w latach 1849–1875	61
1. Reaktywowany sejm prowincjonalny jako organ nadzorczy nad zakładami dla chorych psychicznie	61
2. Powstanie nowego zakładu w Bolesławcu	105
3. Przekształcenie domu pracy w Kluczborku w „zakład dla obłąkanych” ...	116
4. Kwestie prawnoorganizacyjne.....	118
Rozdział III. Rozwój zakładów dla obłąkanych w latach 1875–1925	125
1. Zmiany w ustroju administracyjnym Prus i ich wpływ na sytuację leczenia chorych psychicznie	125
2. Działalność zakładów dla chorych psychicznie w latach 1875–1925	139
3. Zakład w Leśnicy (powiat strzelecki)	167
4. Budowa zakładu w Rybniku.....	170
5. Przejęcie zakładu w Toszku	172
6. Opieka nad osobami o mniejszym upośledzeniu umysłowym.....	173
7. Budowa zakładu zdrowotnoopiekunczego w Lubinie.....	177
Rozdział IV. Rozwój prowincjonalnych zakładów zdrowotnoopiekunczych w latach 1925–1945.....	183
1. Zakłady w ostatnim okresie republiki weimarskiej (1925–1933).....	183
2. Zakłady dla obłąkanych w okresie Trzeciej Rzeszy (1933–1945).....	187
3. Prowincjonalna opieka nad chorymi psychicznie w okresie Trzeciej Rzeszy (1933–1945).....	189
Zakończenie	229
Bibliografia	233
Aneks	245
Spis ilustracji	469

Wstęp

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest organizacja opieki na chorymi psychicznie (zwanymi w ówczesnej terminologii obłąkanymi) na Śląsku w XIX i XX wieku. Zagadnienie to nie zostało przypadkowo wybrane. Problematyka ta bowiem nigdy nie stała się przedmiotem systematycznych badań. Kwestia opieki nad chorymi psychicznie na Śląsku jest zagadnieniem rozległym, stąd konieczne było wprowadzenie ram badawczych, które pozwoliłyby na zawężenie tej problematyki. Dlatego też zdecydowano się na pokazanie najistotniejszego fragmentu zagadnienia, obejmującego tylko instytucje podległe kształtującemu się w Prusach w XIX w. samorządowi prowincjonalnemu. Jego najważniejszym organem był, ustanowiony w 1824 r., sejm prowincjonalny (*Provinziallandtag*). Instytucji tej poświęciliśmy kilkanaście lat temu osobną rozprawę, która omawiała strukturę organizacyjną, kompetencje i działalność sejmu prowincjonalnego na Śląsku od jego ustanowienia w 1824 r. do likwidacji po dojściu Hitlera do władzy w 1933 r. Obserwacje i dociekania zawarte w tej pracy pozwalały nakreślić losy landtagu prowincjonalnego na Śląsku. Przebiegały one w okresie istotnych zmian ustrojowych XIX i początku XX wieku. Losy landtagu wpisane były w ogólne wydarzenia z historii Niemiec, a w szczególności Prus i wobec tego przekształcenia ustrojowe omawianej instytucji wprost z tych wydarzeń wynikały; nie były to zmiany gwałtowne, proces toczył się swym utartym szlakiem przez ponad sto lat.

W obecnej publikacji będziemy starali się pokazać jedno z najważniejszych zadań sejmu prowincjonalnego, oprócz organizacji opieki społecznej, o której pisaliśmy w innym miejscu, jakim było organizowanie opieki nad „obłąkanymi”. Mamy tu do czynienia z dwoma wyznacznikami merytorycznymi. Jednym z nich jest zagadnienie opieki nad chorymi psychicznie. Już samo pojęcie opieki nad chorymi psychicznie budzi kontrowersje, jako że różnicowano je wewnątrz ze względu na różny stopień dotknięcia tą chorobą. Dlatego też szczególnie trudne okazało się ukazanie opieki nad „obłąkanymi” w pierwszej połowie tego stulecia. Prusy stanowiły tu jeden z pionierskich krajów w działaniach państw na tym polu. Już w XVIII w. król Fryderyk II podjął działania mające na celu jednak głównie odseparowanie chorych psychicznie od społeczeństwa, bo stanowili zagrożenie dla ludzi zdrowych. W niniejszej publikacji wyjdziemy jednak od działań państwa w pierwszej połowie XIX wieku, gdyż wynika to z przyjętych zało-

żeń metodologicznych, będziemy bowiem starali się pokazać tę sferę opieki medycznej, za którą odpowiadał sejm prowincjonalny, ustanowiony na Śląsku w 1824 r. Była to jedyna w tym okresie sfera z zakresu leczenia oddana w gestię sejmu prowincjonalnego. Później dożyć miało szkolnictwo położnych i kliniki ginekologiczne.

W tym miejscu trzeba podnieść podstawowe kwestie terminologiczne dotyczące chorób psychicznych. Pojęcia te zostały zdefiniowane w pełni dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Pierwsze próby odniesienia się do tego pojęcia można dostrzec w pierwszej połowie XIX stulecia, gdy pojawił się pomysł leczenia chorych psychicznie w dużych ośrodkach, pierwszym był Siegburg, a kolejnym Lubiąż, który będzie przedmiotem niniejszej publikacji. Prusy w XIX wieku stały się właśnie pionierem na tym polu. Tutaj narodziła się współczesna psychiatria, której początkiem jest wrocławska szkoła Heinricha Neumanna i jego najwybitniejszego ucznia Carla Wernickego. To tutaj działali najwybitniejsi psychiatrzy: Löbel Ehrlich, Ewald Hecker, Emil Sioli, Alois Alzheimer, Paul Jung, czy Klemens Neisser, twórca pojęcia perseweracji. To właśnie w lubiąskim szpitalu Emil Kraepelin, nazywany „ojcem współczesnej psychiatrii” zdiagnozował chorobę przyszłości, którą nazwał schizofrenią.

Zakres pojęciowy chorób psychicznych od XIX wieku nie uległ zmianom po dzień dzisiejszy. Dzielą się one z punktu widzenia stopnia upośledzenia umysłowego. Oprócz schizofrenii, zwanej oficjalnie chorobą Kraepelina, czy psychozy maniakalno-depresyjnej (także odkrytej przez Kraepelina), leczono także przypadki osób zaliczanych do debili, głuptaków i idiotów, włączanych do oligofrenii (niedoboru umysłowego), by dojść do jeszcze cięższych chorób psychicznych, wymagających całkowitego odseparowania chorych od społeczeństwa. Treść tej rozprawy będzie wielokrotnie odwoływać się do podobnych objawów. Prusy i Niemcy jako pionierzy tych regulacji prawnych już przeszło 100 lat temu stworzyły mechanizmy separacji i wspierania lżej chorych psychicznie w tych samych, co obecnie okolicznościach.

Tak przyjęte założenia metodologiczne rzutują na układ rozprawy. Otwiera ją rozdział I, który dotyczy zasadniczego wątku pracy i punkt poświęcony genezie opieki nad obłąkanymi na Śląsku, a zwłaszcza tej jej części, którą organizowało państwo pruskie po zajęciu Śląska w 1740 r. Było to konieczne, ponieważ gdy w 1825 r. po raz pierwszy zebrał się śląski sejm prowincjonalny funkcjonowały przepisy z czasów Fryderyka II i jego następców. Jedyne ośrodkiem, podlegającym władzom prowincjonalnym, w którym odseparowano chorych psychicznie, a także podejmowano już nieśmiało jeszcze próby ich naukowego leczenia, była placówka w Brzegu. Jednak już w latach 20. król Fryderyk Wilhelm III zgłosił wiele projektów, mających na celu powołanie kolejnych dwóch placówek dla obłąkanych, a mianowicie zakładów w Lubiążu i Płakowicach (dziś dzielnica Lwówka Śląskiego).

Najważniejszym zagadnieniem, które jawi się historykowi państwa i prawa, jest zbadanie regulacji prawnych, na podstawie których funkcjonowały zakłady dla obłąkanych, stąd przedmiotem analizy będą regulaminy zakładowe, poszerzone o bardziej szczegółowe regulatywy, związane z kategoriami chorych. Analiza nie ominie także kwestii związanych z problematyką podległości organizacyjnej zakładów dla obłąkanych – jak wtedy je nazywano – w tym komisji zarządzających sejmowi prowincjonalnemu.

Górną cezurą dla rozdziału I są wydarzenia Wiosny Ludów, które kończą pierwszy okres kształtowania instytucji samorządowych na szczeblu prowincji śląskiej.

Inaczej niż w książce o opiece społecznej, na prowincjonalną opiekę medyczną o charakterze psychiatrycznym nie oddziaływało specjalne ustawodawstwo, stąd cezurami dla rozdziału II są ogólne wydarzenia polityczne, związane z końcem Wiosny Ludów aż po ustanowienie II Rzeszy Niemieckiej, a dokładniej, będące skutkiem tego wydarzenia ogłoszenie ordynacji prowincjonalnej w 1875 roku. O tym właśnie okresie stanowi rozdział II, w którym opisano początki i dalszy rozwój instytucji działających na tytułowym polu. Stąd najważniejsze wydarzenia to budowa nowego zakładu w Bolesławcu, co miało miejsce w latach 50. XIX stulecia oraz przekształcenie znanego czytelnikom naszej książki o opiece społecznej zakładu w Kluczborku w kolejny zakład dla obłąkanych, co nastąpiło w początkach II Rzeszy. Ogłoszona 29 czerwca 1875 roku ordynacja prowincjonalna uporządkowała cały zarząd majątkiem prowincjonalnym, czyli także zakładami dla obłąkanych.

Rozdział III podnosi tytułową problematykę w kolejnym okresie, tj. właśnie od roku 1875. Ten rozdział wraz z następnym należy do najistotniejszych merytorycznie, w których omówiono dalsze przemiany ustrojowe opieki nad chorymi psychicznie. Rozdział III dotyczy okresu II Rzeszy Niemieckiej oraz początków republiki weimarskiej. W tym czasie poszerzały się systematycznie zadania tej formy opieki medycznej, ulegały one porządkowaniu, stąd istotne zmiany odnośnie do regulaminów funkcjonowania zakładów. Pod koniec XIX wieku wszystkie zakłady podlegające sejmowi prowincjonalnemu uzyskały jednolite nazewnictwo zakładów zdrowotnoopiekuńczych. Ostatni, rozdział IV, omawia zmiany organizacyjne, które stanowią zwieńczenie dotychczasowej ewolucji zarządzania zakładami dla chorych psychicznie. Reformy z lat 1923–1925 powołały bowiem do życia Krajowy Urząd Opieki Społecznej, który był nowoczesną instytucją opiekuńczą. Dzielił się on na dwa urzędy oznaczone cyframi liczbami I i II. Pod tą drugą liczbą kryła się najbardziej autonomiczna część urzędu, czyli Krajowy Urząd ds. Młodzieży. Krajowy Urząd Opieki Społecznej miał szerokie zadania, obok omówionej już w poprzedniej pracy opieki społecznej, powierzono temu Urzędowi wiele innych zadań i instytucji, które od 1825 r. istniały dotychczas samodzielnie, bez jednolitego zarządu, wśród nich były także zakłady dla psychicznie chorych, o których mowa w tej publikacji.

cji. Natomiast założenia merytoryczne publikacji uniemożliwiały analizowanie losów szkolnictwa dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych, szkół położnych i klinik ginekologicznych. Autor odsyła czytelników do swych odrębnych publikacji na te tematy. Istotną cezurą jest tu rok 1933 r. *Machtübernahme* narodowych socjalistów oznaczało ideologizowanie opieki leczniczej w zakresie psychiatrii z każdym rokiem istnienia totalitarnego reżymu. Teoretycznie pracę można było zakończyć właśnie na 30 stycznia 1933 r. Nie byłoby to jednak właściwe, gdyż tytułowa opieka funkcjonowała nadal, także po likwidacji sejmiku prowincjonalnego i upadku systemu samorządu terytorialnego. Dlatego też rozprawa kończy się na 9 maja 1945 r., kiedy to Trzecia Rzesza przeszła do historii. Przedmiotem tego rozdziału są w jego końcowej części najbardziej haniebne wydarzenia związane ze sterylizacją chorych psychicznie, aż po złowieszczą eutanazję tychże chorych, w której w pełnym zakresie uczestniczyły śląskie placówki.

* * *

Przy pisaniu pracy oparto się głównie na źródłach archiwalnych, zarówno rękopiśmiennych, jak i drukowanych. Landtag prowincjonalny w XIX i XX wieku przekazywał swe akta sukcesywnie do archiwum we Wrocławiu. Dokonana kwerenda w porównaniu do stanu sprzed 1945 r. wykazała całkowite zniszczenie zespołu akt landtagu prowincjonalnego. W tych okolicznościach zaszła konieczność podjęcia poszukiwań w Tajnym Archiwum Państwowym Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego w Berlinie – Dahlem. Po zapoznaniu się z zasobem akt Pruskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa ds. Kultu udało się znaleźć bardzo istotne archiwalia. Przy analizie organów wykonawczych landtagu nieodzowne okazały się akta *Provinzialverwaltung Schlesien* i *Niederschlesien* we Wrocławiu w zespole Wydziału Samorządowego Prowincji Śląskiej, a także Zarządu Prowincjonalnego Górnego Śląska w Opolu, oraz jednostki akt okupacyjnych z różnych zespołów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach.

Drugą grupę wykorzystanych źródeł stanowiły drukowane akta landtagu. Zachowały się one prawie w komplecie do naszych czasów. Źródła te charakteryzują się obszernością i różnorodnością, pokrywają się też treściowo z zachowanymi w Berlinie niektórymi aktami rękopiśmiennymi. Drukowane akta landtagu obejmują zarówno propozycje królewskie, sprawozdania z wykonania uchwał, stenograficzne zapiski z poszczególnych posiedzeń, jak i druki doręczane posłom podczas obrad. Dzięki nim było możliwe zapoznanie się z dorobkiem landtagu także w dziedzinie opieki nad psychicznie chorymi.

Dla poznania obowiązującego prawa konieczne było sięganie do Zbioru Ustawodawstwa Pruskiego oraz do dzienników urzędowych trzech śląskich rejencji.

Istniejąca literatura przedmiotu miała dla rozprawy tylko ograniczone znaczenie, jako że na ogół nie koncentrowała się na organizacji opieki psychiatrycznej na Śląsku. Tematyka pracy wymagała jednak sięgania do literatury fachowej, dotyczącej omawianej tu problematyki.

Rozdział I

Powstanie i rozwój zakładów dla obłąkanych do Wiosny Ludów

1. Ustanowienie zakładów dla chorych psychicznie w prowincji śląskiej w XIX wieku

Początki zakładów dla obłąkanych ściśle związane były z powstaniem namiastki samorządu terytorialnego w pierwszej połowie XIX wieku, jakim był sejm prowincjonalny (*Provinzial-Landtag*)¹. Jednym z jego pierwszych zadań było właśnie zarządzanie nowo utworzonymi zakładami. Powstawały one najczęściej w sekularyzowanych w 1810 r. obiektach zakonnych. Dotychczas nie było zorganizowanej przez państwo opieki nad chorymi psychicznie, a nawet teraz zadanie to zamierzano scedować na powstające instytucje niedoskonałego jeszcze samorządu terytorialnego. W owym czasie opieka nad chorymi psychicznie dopiero się kształtowała i właśnie wiek XIX przyniósł kompleksowe działania z nią związane. Zakłady dla obłąkanych mieściły się szerszym problemie zarządu majątkiem prowincji, który zdominował działalność sejmu prowincjonalnego w następnych okresach, a w pierwszym dwudziestoleciu omawianej instytucji zaczynał się dopiero kształtować. Większość mienia prowincji śląskiej była wówczas dopiero na etapie wstępnego przekazania go stanom². O powierzeniu sejmom prowincjonalnym zadania zarządzania wybranym przez władze pruskie mieniem społecznie użytecznym, decydowała już ustawa z 5 czerwca 1823 roku³. Na jej podstawie ustawą z 24 marca 1824 r. powołano sejm dla „księstwa śląskiego, hrabstwa kłodzkiego i pruskiego margrabstwa Górnych Łużyc”⁴. Nie sposób byłoby mówić o samodzielności prowincji w tym zakresie, w momencie gdy nie posiadała ona przyznanych jej środków finansowych i całkowicie była zdana na wpłaty z królewskiej kasy głównej we Wrocławiu (*Königliche*

¹ T. Kruszewski, *Sejm prowincjonalny na Śląsku (1824–1933)*, Wrocław 2000, s. 18.

² Por. szerzej na ten temat *ibidem, passim*.

³ *Gesetzsammlung für die Königlichen Preußischen Staaten* [od 1907 r. *Preußische Gesetzsammlung*], cyt. dalej PGS, Jg. 1823, s. 129, *Allgemeines Gesetz wegen Anordnung der Provinzialstände*.

⁴ PGS, Jg. 1824, s. 62, *Gesetz wegen Anordnung der Provinzial-Stände für das Herzogthum Schlesien, die Grafschaft Glatz und Preußische Markgraffthums Oberlausitz. Vom 27sten März 1824*.

Hauptkasse, dalej KHK, wpłaty, mówiąc dokładniej, miały miejsce w jej wydzielonej części zwanej Kasą Instytucji Prowincjonalnych – *Königliche Instituten-Hauptkasse*, dalej KIHK). Pełna samodzielność prowincji w zakresie zarządu majątkiem nastąpiła dopiero po 1876 r., tj. po utworzeniu śląskiego związku prowincjonalnego (*Provinzial-Verband Schlesien*). W pełnym zarządzie prowincjonalnym znajdowały się w latach 1825–1845 tylko różnego rodzaju placówki opiekuńcze, natomiast całokształt opieki nad ubogimi był dopiero na wstępnym etapie przekazywania prowincji.

Na czoło spraw związanych z działalnością tych placówek wysuwały się kwestie dotyczące trzech zakładów dla obłąkanych (*Irrtümer-* lub *Idiotenanstalten*). Z chwilą zwołania śląskiego sejmiku prowincjonalnego w 1825 r. Fryderyk Wilhelm III w jego władanie oddał trzy takie ośrodki. Pierwszym z nich był, utworzony w poklasztornych obiektach cystersów, zakład w Lubiążu (*Öffentliche Heil-Anstalt* i *Pensions Heil-Anstalt*) dla rejencji wrocławskiej⁵. Podobna była geneza ośrodka w Brzegu dla rejencji opolskiej (*Irren-Bewahrungsanstalt*), który powstał w dawnym klasztorze kapucynów. Okoliczność ta nie dziwi, gdyż po sekularyzacji dóbr kościelnych w Prusach w 1810 r. wiele dawnych klasztorów i opactw przeznaczano na cele charytatywne.

Ośrodkiem dla rejencji legnickiej był zakład w Płakowicach w powiecie lwóweckim, zorganizowany w dawnym pałacu (*Irren-Bewahrungsanstalt*). Pomysł na zorganizowanie zamkniętych zakładów dla chorych psychicznie, w których trzymano by większą liczbę chorych, właśnie rodził się w tej epoce. Podstawy tej idei stworzył w Niemczech Johann Gottfried Langermann (1768–1823)⁶. Idee te będą właśnie już wkrótce realizowane w Prusach, które były pionierem nowoczesnego leczenia chorych psychicznie w Europie, dlatego też zakłady w Siegburgu (1825 r.) i Lubiążu (1830 r.) były pierwszymi w Europie i na świecie nowoczesnymi placówkami dla większej liczby chorych⁷. Powołanie sejmiku prowincjonalnego na Śląsku i innych podobnych instytucji w pozostałych pruskich prowincjach zbiegło się w czasie z przystąpieniem do realizacji idei Langermanna.

Powstanie zakładu w Lubiążu ma nieco dłuższą historię niż czas od podanej tu daty, gdyż zanim powstał system samorządowy, rząd sam postanowił powołać zakład w tym miejscu. Najwcześniejsza wzmianka na temat planów stworzenia tu placówki leczniczej zawarta jest w dokumencie z 15 VII 1817 r.⁸ W dokumencie tym zapowiedziano powo-

⁵ Zakład w Lubiążu jako jedyny został opisany w oddzielnej monografii A. Kiejny i M. Wójtowicz, *Provincjonalny Psychiatryczny Zakład Lecznico-Opiekuńczy w Lubiążu. 1830–1912*, Wrocław 2002.

⁶ Życiorys Langermanna zob. <http://psychiatrie.uniklinikum-dresden.de/pdf/Geschichte-Saechs.-Psychiat.pdf> [7.09.2009 r.].

⁷ Zob. <http://psychiatrie.histoire.free.fr/psychist/schweigger.htm> [7.09.2009 r.]

⁸ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej APW), zespół Wydziału Samorządowego Prowincji Śląskiej (*Provinzialverband Schlesien*, dalej PVS), sygn. 1775, pag. 1 i n. Zapowiedź formalnego powołania to rozkaz gabinetowy z 27 IX 1822 r., zob. sygn. 1779, pag. 18.

łanie trzech placówek leczniczych: w Lubiążu, Brzegu i Jaworze⁹. W Lubiążu miała powstać placówka najwyższej rangi, określona jako *Collegium Medicum*. Jej organizacją miała się zająć istniejąca ówczesnie rejencja dzierzoniowska. W powołanie tej placówki mocno angażował się nadprezydent prowincji śląskiej Friedrich Theodor Merkel. Od samego początku jedną z głównych bolączek było znalezienie odpowiednich pracowników z obu grup do personelu medycznego i administracyjnego¹⁰. Zachował się też pierwszy budżet Lubiąża z 1817 r. (3875 talarów Rzeszy (dalej TR), 19 srebrnych groszy (dalej sr. gr) i 8 i 3/5 fenigów (fen.) z własnych dochodów i 16987 TR dotacji z Kasy Instytucji Królewskich we Wrocławiu)¹¹. Organizatorem tych pierwszych prac został radca medyczny dr Remer, wspierał go jako komisarz Eduard Kracker von Schwarzenfeld¹². Dokumenty z lat 1817–1825 obfitują w informacje o remontach i przeróbkach, by dawny klasztor zamienić w zakład dla obłąkanych (a dokładnie w dwie placówki – szpital o charakterze ogólnym i tzw. pensjonat dla osób lepiej usytuowanych)¹³. W 1824 r. zatrudniono w Lubiążu dra Moritza Gustava Martiniego (1794–1875) pochodzącego z saskiej Pirny, człowieka, który przez następne kilkadziesiąt lat będzie kierował zakładem i odcisnąć na nim ogromne piętno¹⁴. Był on uczniem słynnego lekarza, współtwórcy psychiatrii niemieckiej, dra Ernsta Gottloba Pienitza (1777–1853) i chciał też zastoso-

⁹ Były też inne projekty, w 1822 r. planowano otworzyć kolejny zakład w byłym klasztorze benedyktynów w Strzegomiu, zob. *ibidem*, sygn. 1776, pag. 108.

¹⁰ *Ibidem*, sygn. 1775, pag. 8 i n.

¹¹ *Ibidem*, pag. 9 i 9 v. Jest też informacja o pierwszych planowanych chorych (79 osób), pag. 10. Budżet na 1818 r. jest od pag. 38 – 16014 TR i 23131 TR dotacji. Jest też budżet na rok 1819: 32039 TR, 15 sr. gr i 5 fen. oraz 89126 TR, 21 sr. gr i 2 fen. dotacji (pag. 126 i n.). Z sum tych wynikają ogromne wydatki ze strony państwa na uruchomienie placówki. Plany zapowiadały stworzenie zakładu na 200 osób (w tym 120 kobiet), pag. 57. Są też zapowiedzi różnych wydatków, np. diet dla pracowników, zob. pag. 83. Co do liczby chorych zob. też sygn. 1780, pag. 4.

¹² *Ibidem*, pag. 14. Dokument z 22 III 1818 r. Cała historia początków zakładu w Lubiążu znajduje się w sygn. 1779, od pag. 18.

¹³ Akta z lat 1822–1823 są w sygn. 1776, na pag. 12 i n. budżet na 1822 rok, widać zmniejszającą się dotację z powodu rozruchu zakładu: 32059 TR, 18 sr. gr i 3 fen. – dochody własne i 29126 TR, 21 sr. gr i 3 fen. dotacji. To samo można stwierdzić odnośnie do następnego okresu (1823–1824), zob. sygn. 1777. Tu także sprawy remontów i napraw dominują wśród dokumentów. Dalej w sygn. 1795. W sygn. 1778 jest też budżet na rok 1824, 18500 TR dochodów własnych i 48100 TR dotacji, co znowu jest powrotem do sytuacji z pierwszych budżetów, pag. 16 i n.

¹⁴ *Ibidem*, sygn. 1778, już od pag. 1. Martini jako uczeń słynnego dra Pienitza z Sonnenstein, odbył praktyki w wielu zakładach psychiatrycznych w Niemczech i Francji, był prekursorem wprowadzenia ogrodów dla chorych w zakładach, zob. sygn. 1779, pag. 18 i 19. W 1872 r. Martini został honorowym członkiem Niemieckiego Związku Psychiatryków. Gdy umierał w 1875 r. jego najwybitniejszy uczeń Rudolf Virchow (1821–1902) napisał o nim wspomnienie, zob. *Virchows Archiv, Berlin-Heidelberg 2005*. Życiorys Martiniego, zob. *Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker, Viertes Band, Wien und Leipzig 1886*, s. 150–151; A. Kiejna, M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 41–42. Martini urodził 17 XII 1794 r. w saskiej Pirnie. W 1822 r. na uniwersytecie lipskim obronił rozprawę doktorską (zob. M. G. Martini, *De fili serici usu in quibusdam viarum lacrymalium morbis: dissertatio pathologico-chirurgica; cum tabula*, Lipsiae 1822). Po przejściu na emeryturę zamieszkał w Zgorzelcu i tutaj też zmarł 11 lipca 1875 r.

wać jego metody leczenia¹⁵. Martini – jak się okazało – kierował lubiąskimi placówkami przez blisko półwiecze. Dodać należy, że oficjalne otwarcie zakładu nastąpiło w lipcu 1830 r.¹⁶ W dniu 26 III 1823 r. rząd pruski podjął ostateczną decyzję o utworzeniu zakładu w Lubiążu¹⁷. Jeszcze w tym samym roku Fryderyk Wilhelm III przekazał środki na cel założenia zakładu (8000 TR)¹⁸. Przekazanie zakładu w Lubiążu dokonało się na mocy rozkazu gabinetowego z 22 VII 1825 r.¹⁹ Dr Martini został oficjalnie dyrektorem w lipcu 1824 r., a 5 sierpnia t.r. przybył do zakładu i rozpoczął prace adaptacyjne²⁰. Do rozkazu dołączono dwa bardziej szczegółowe dokumenty, pierwszy był komentarzem do w/w rozkazu i nosił tę samą datę. Został on sporządzony przez ministra wyznań, szkolnictwa i medycyny hr. Karla von Altenstein. Minister poinformował w nim, że na przekazanie budynków na cele lecznicze wyraził swą zgodę minister spraw wewnętrznych i policji baron Friedrich von Schuckmann. Drugi dokument zawierał stanowisko szefa rządu hr. Carla Friedricha Heinricha von Wylich und Lottum; nosi on datę 27 VII 1825 r. Poruszono w nim istotny problem trybu przekazywania poklasztornych obiektów prowincji śląskiej²¹. Jednak najważniejszym dokumentem, który znacznie bardziej precyzyjnie niż pisma dotychczasowe poruszał kwestię przekazania obiektów w Lubiążu, był memoriał rządu pruskiego z 13 VIII 1825 r.²² Memoriał ten dotyczył opieki nad obłąkanymi w skali całej prowincji. Członkowie rządu zaczęli od potrzeby utworzenia takich zakładów w tej prowincji. Najważniejsza była właśnie placówka w Lubiążu, która miała mieć miejsce dla 100 chorych. Rząd oszacował koszty utworzenia tu zakładu dla obłąkanych na 29 996 TR 4 sr. gr i 4 fen., a król zaokrąglił ją następnie do 30 tys. TR, lubiąska placówka otrzymała też dotację na utrzymanie zakładu i koszty leczenia chorych w wysokości 25 tys. TR. W rejencji opol-

¹⁵ Życiorys Pienitz zob. <http://psychiatrie.uniklinikum-dresden.de/pdf/Geschichte-Saechs.-Psychiat.pdf>, zob. też H. Schott, R. Tölle, *Geschichte der Psychiatrie. Krankheitslehren. Irrwege. Behandlungsformen*, München 2006, s. 65, 260, 270, 285, 553 i 557.

¹⁶ W. Alter, *Provinzial-u. Pflgeanstalt zu Leubus i. Schl.* [w:] *Deutsche Heil- und Pflgeanstalten für Psychischkranke in Wort und Bild. Den Mitgliedern des IV. Internationalen Kongresses zur Fürsorge für Geistesranke Berlin, den 3. bis 7 Oktober 1910 gewidmet*. Redigiert von Dr. Johannes Bresler, Halle a.S. 1910, Band (dalej Bd.) I, s. 347.

¹⁷ Geheime Staatsarchiv – Preussischer Kulturbesitz – Berlin-Dahlem (dalej GStA PK), Kultusministerium I HA Rep. 90, B III 2b Nr 6, Bd. 7. Szerzej na ten temat w pracy A. Kiejny i M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 26 i n.

¹⁸ *Ibidem*, rozkaz gabinetowy z 16 IV 1823 r., HA 76 Kultusministerium, VIII A Nr. 3726. Kolejny edykt (dotyczący także Siegburga) z 27 IX 1823 r., I, HA Rep. 76 Kultusministerium, VIII A Nr. 272.

¹⁹ *Ibidem*, Innenministerium (dalej MSW Prus), Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 1, niepaginowana, *St. M. No 803, Allerhöchste Kabinettsordre vom 22ten Julij 1825 bet. den Ersatz der ein [wyrasz niezcytelny] zur Errichtung der Irrenheil-Anstalt zu Leubus aus der Staatskasse vorgeschrieben Kosten und die Aufbringung eines Theils der Unterhaltungskosten*.

²⁰ APW, PVS, sygn. 1777, pag. 118–125.

²¹ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 1, *Votum zu No 803, Allerhöchste Kabinetts-Ordre vom 22ten July 1825, die Irren-Anstalt von Leubus betreffend* i stanowisko szefa rządu z 27 VII 1825 r.

²² *Ibidem*, *Pro Memoria über die Einrichtung Irren-Heil-Anstalt zu Leubus in Schlesien* z 13 VIII 1825 r.

skiej zadania te spełniał już zakład w Brzegu (choć leżał on w najdalej na wschód wysuniętym powiecie rejencji wrocławskiej). Jego historię już w latach 70. XIX wieku opisał jego wieloletni dyrektor Wilhelm Alter²³. Początki zakładu w Brzegu związane były w pierwz z utworzeniem zakładu pracy przymusowej (*Zwangsarbeits-Haus* lub *Zuchthaus*) na mocy edyktu Fryderyka II z 25 III 1747 r. Już 4 II 1749 r. Fryderyk II zarządził, by w tym obiekcie można było umieszczać chorych psychicznie²⁴. Pierwsze decyzje szczegółowe zapadły w 1751 i 1752 r. Sam budynek dla zakładu dla obłąkanych oddano do użytku w 1757 r. Był on jednak przestarzały i już 8 XI 1780 r. wyszedł pierwszy wniosek o jego poszerzenie. Starał się o to główny lekarz zakładu (de facto dyrektor części dla chorych psychicznie) dr Ernst Gottlieb Gławnig (1749–1808), który w pracy Altera pojawia się wiele razy, jako człowiek, który odegrał ogromną rolę przy rozbudowie zakładu. Gławnig pracował w zakładzie od 10 III 1777 r. do śmierci w 1808 r.)²⁵. W 1784 r. opracował on zasady postępowania z chorymi. W 1795 r. wprowadził specjalny gabinet lekarski do przeprowadzania konsyliów. Zakład zaczął działalność od przyjęcia 27 chorych, liczba ta była systematycznie zwiększana: w 1792 r. wynosiła już 77 osób²⁶.

Pamiętać trzeba, że zakład w Brzegu nie był w tym czasie placówką samodzielną, lecz oddziałem w/w więzienia. Dopiero Fryderyk Wilhelm II 5 I 1785 r. w odpowiedzi na stanowisko z 24 XII 1784 r. wydał rozkaz gabinetowy w sprawie ustanowienia odrębnego zakładu w Brzegu (*Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt* lub *Verpflegungs-Anstalt für Seelenkranke, schwermtige Personen zu Brieg*)²⁷. Jedną z pierwszych informacji jego dotyczących (21 I 1785 r.) dotyczyła ustalenia przez Królewską Kasę Główną we Wrocławiu wysokości wynagrodzenia zakładowych oficjalistów²⁸. Dyrektorem zakładu został – wspólnym z Domem Pracy – dr Wohlgebohrnen²⁹, a dalej Pohlmann³⁰. Zachowały

²³ W. Alter, *Gründung und Entwicklung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Brieg, Reg.-Bez. Breslau*, Auszug aus den Jahres-Berichten für 1877 und 1878, Brieg [1878?].

²⁴ *Ibidem*, s. 5. Zakład w Brzegu należał do grupy innych podobnych zakładów, tworzonych w XVIII w. Wykaz tych zakładów zob. H. Schott, R. Tölle, *op. cit.*, s. 549.

²⁵ *Ibidem*, s. 5–10. Życiorys Gławniga zob. *Biographisches Lexikon...*, *op. cit.*, *Zweiter Band*, Wien und Leipzig 1885, s. 575. Gławnig urodził się w Brzegu w 1749, tutaj też zmarł 19 sierpnia 1808 r. Autor wielu publikacji naukowych, obok psychiatrii zajmował się także chirurgią, fizjologią i dietetyką. Sylwetka Gławniga także pod <http://brzeg.info/?id=1895&zwin=0> oraz <http://www.ober Schlesien.org/orte/B-Orte/brieg.htm>. Gławnig od 1777 pracował w zakładzie, zarazem będąc lekarzem (fizykiem) powiatowym. Jest to jeden z najsłynniejszych brzeskich filantropów, który ufundował wiele instytucji dobroczynnych. W 1825 r. stanął przy zakładzie dla obłąkanych kamień go upamiętniający.

²⁶ W. Alter, *Gründung...*, *op. cit.*, s. 9.

²⁷ APW, PVS, sygn. 1737 i 1738, w pierwszej pag. 1, w drugiej okładka.

²⁸ *Ibidem*, sygn. 1737, o z 21 I 1785 r. Ustalono zasady wynagrodzenia (dniówki), np. dla dyrektora 10 TR (talarów Rzeszy), wyższych urzędników około 5 TR, a także inne korzyści np. deputaty czy wielkość porcji żywieniowych.

²⁹ *Ibidem*, pag. 10, pismo z 11 IV 1785 r. z jego podpisem (rachunek za prace remontowe dla kominiarza Antona Goebela). Na dalszych stronach kolejne rachunki z sumami pieniędzy.

³⁰ *Ibidem*, pag. 33, pismo z 9 X 1790 r.

Fot. 1. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Lubiążu w latach 1825–1945. Obecnie Fundacja Lubiąż.

się też informacje o istnieniu regulaminów zakładu (reskrypt z 17 VI 1783 r.)³¹. W 1790 r. zakład w Brzegu poszerzono o fundację filantropa Kahlerta, który zapisał zakładowi swe mienie. Doszły do tego następnie dalsze fundacje np. hrabiny Moszyńskiej i ks. Hohenlohe³². Z tej epoki pochodziły też dalsze fundacje np. hr. von Sandretzky³³. Z początku XIX w. zachowało się dużo dokumentów dotyczących dalszej rozbudowy i rozwoju zakładu, w tym także informacja o zakładowym chirurgu Fiebigu. Na początku XIX stulecia przy zakładzie powstał dom pracy dla łżej chorych osób, istniał też specjalny fundusz dla lepiej usytuowanych chorych, obydwoma tymi instytucjami kierował, określony jako administrator – Huebner³⁴. Powstał też problem właściwego rozdzielenia chorych

³¹ *Ibidem*, pag. 40, pismo z 22 XI 1790 r. Szereg dalszych dokumentów na następnych paginach, w tym opis wartości fundacji (ok. 4805 TR). Są też plany połączenia siedziby dotychczasowej zakładu z budynkiem fundacji Kahlerta. Dalej kolejne rachunki za prace budowlane.

³² *Ibidem*, sygn. 1738, pag. 1 i 81.

³³ *Ibidem*, sygn. 1739, pag. 67.

³⁴ *Ibidem*, sygn. 1740, pag. 2 i n. W zakładzie miano też umieszczać za porozumieniem z komendantem twierdzy Srebrna Góra por. von Schlemmerem także żołnierzy, których uznano za chorych psychicznie, por. pag. 9. Dyrektorem (formalnie kierownikiem oddziału psychiatrycznego) zakładu był wtedy wspomniany już dr Gławnig, a lekarzem dr. Matzke. Eksperyment z przyjmowaniem żołnierzy poszerzono na Górny Śląsk, zob. porozumienie z gen.-por. Dallwigiem z Raciborza (1802 r.), pag. 16. Jest też statystyka kosztów leczenia tych żołnierzy – pag. 26. Mamy też informację, że chorych objęto zajęciami, za które odpowiadali radcy szkolni von Grabowsky i Gersten, zajęcia te wspierała fundacja wspomnianej już

plci żeńskiej od męskiej³⁵. Gdy w 1810 r. miała miejsce sekularyzacja zakonów, dr Martini – sprowadzony jako ekspert – zaproponował, by zakład poszerzyć o dawny klasztor kapucynów przy Polnische Gasse. Martini uzgodnił to z radcą rejencyjnym Fischerem³⁶. Rok 1811 przyniósł też po sekularyzacji ostatecznie przejęcie klasztoru kapucynów³⁷. Dnia 25 II 1811 r. Martini dokonał lustracji klasztoru. Sama decyzja rządowa o przejęciu klasztoru została podjęta w reskrypcie ministerialnym z 14 VII 1818 r. Najpierw do klasztoru przeniesiono 20 lub 24 chorych. Do 17 VII 1819 r. liczba ta była zwiększana, aż do osiągnięcia liczby 119 osób. Dalszy rozwój nastąpił po przejęciu zakładu przez sejm prowincjonalny. W momencie przejęcia zakładu przez sejm prowincjonalny dyrektorem zakładu był Schuf-fruth (głównym lekarzem był w latach 1808–1829 dr Fischer, a dalej do Wiosny Ludów dr Hellmer, ten ostatni został też dyrektorem zakładu)³⁸.

Przejęcie zakładu w Brzegu uregulowane zostało analogicznie do zakładów w Lubiążu, na mocy stosownego rozkazu gabinetowego z 22 VII 1825 r.³⁹ Z tego dokumentu wynika, iż 15 VII 1825 r. rząd pruski wyraził oficjalną i ostateczną zgodę na przekształcenie dawnego klasztoru kapucynów w nowych zakład dla obłąkanych. Minister wyznań, szkolnictwa i medycyny (*Minister der geistlichen, Unterrichts- u. Medizinalangelegenheiten*) hr. von Altenstein zgodził się w dołączonym piśmie z 13 VIII 1825 r. na to przekształcenie⁴⁰. Dodatkowe informacje dotyczące genezy i zasad utworzenia takiej placówki w Brzegu zawarto w odrębnym memoriale rządowym z 17 V 1825 r. Memo-

hrabiny Moszyńskiej. Występuje też osoba prof. Hausera, który realizował już metody wychowawcze w zakładzie w Kluczborku (pag. 63). Nadzór nad tymi działaniami sprawował radca sądowy von Loen (pag. 70). O kontynuacji tych działań wiele dokumentów także w sygn. 1741. W 1805 r. występuje tu już nowy lekarz zakładu Johann Christoph Wittig (np. pag. 29). Pojawia się też ciekawy wątek zwiększenia środków na opiekę nad 75-letnim grenadierem Johannem Carlem Wittigiem (ojcem lekarza), wniosek ten wspierał główny chirurg zakładu Christian Bader. Lekarzem głównym był z kolei dr Werner. W 1809 r. pojawia się kolejny dyr. zakładu August Neumann (pag. np. 88), w 1811 r. już następny – Berger (pag. 120). W tym ostatnim roku odnotowano też pomysł, by do opieki nad chorymi zaprosić bonifratrów z Prudnika (pag. 131). August Neumann doktoryzował się w Halle w 1792 r., zob. *De crisibus Genuinis Morbis Nervosis Peculiaribus*, Halae 1792.

³⁵ APW, PVS, sygn. 1740, pag. 38 i n. Prośba o dotację królewską na podzielenie pomieszczeń (1802 r.). Zresztą bolączki finansowe zakładu są stale obecne na początku XIX w., por. choćby sygn. 1741, pag. 66, prośba do burmistrza Brzegu Sontaga o wsparcie placówki. Najwięcej próśb kierowano jednak do Fryderyka Wilhelma III. Statystyka kosztów za rok 1809/1810 na pag. 95 i n. – 2017 TR, 15 sr. gr i 10 i ½ fen.

³⁶ W. Alter, *Gründung...* op. cit., s. 12.

³⁷ APW, PVS, sygn. 1741, pag. 134 i n.

³⁸ *Ibidem*, sygn. 1739, pag. 201. Lekarzem głównym dr Justus Wilhelm Guertz, pag. 203. Są też szczegółowe opisy trybu pracy zakładu w kolejnych dniach tygodnia oraz odwołania do różnych metod leczenia chorych wywodzących się jeszcze z poprzedniej epoki. Zachowały się np. opinie psychiatryczne o chorych pisane przez lekarzy zakładowych, por. w sprawie chorego mistrza malarskiego Gottfrieda Thilo (sygn. 1741, pag. 230 i n.).

³⁹ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 1, St. M. No 802, *Allerhöchste Kabinetts-Ordre vom 22ten July 1825 betr. die Einrichtung des vormaligen Kapuziner Klosters in Brieg zur Irren-Bewahr-Anstalt*.

⁴⁰ *Ibidem*, *Votum Zu No 802 wegen der Irren-Anstalt in Brieg*.

Fot. 2. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Brzegu w latach 1825–1939. Obecnie Zespół Szkół Budowlanych w Brzegu

riał, przygotowany na użytek I landtagu prowincjonalnego, odniósł się do genezy utworzenia brzeskiej placówki. Memoriał rządowy przypominał, że pierwsze próby poszerzenia tego zakładu rząd podjął już w 1822 r. Przekształcenie go w zakład dla obłąkanych miało inne cele niż placówki lubiąskie, które w zasadzie powinny zajmować się leczeniem chorych, natomiast w Brzegu zamierzano umieszczać najcięższe przypadki, w zasadzie nieuleczalne. Liczba pensjonariuszy powinna oscylować w pobliżu 140–150 chorych. Na uruchomienie zakładów rząd w imieniu Fryderyka Wilhelma III zamierzał wyasygnować 23 580 TR, 22 sr. gr i 9 fen. Nadzór nad pracami budowlanymi przejął prowincjonalny wyższy dyrektor budowlany. Na dalsze prace rząd zamierzał dać jeszcze 25 tys. TR. Zakład, mimo iż położony w rejencji wrocławskiej, zorganizowany został dla chorych z rejencji opolskiej, natomiast odnośnie do rejencji legnickiej zapowiedziano jedynie utworzenie innego ośrodka. Później zdecydowano o zakupie pałacu w Płakowicach⁴¹. Odnośnie do Brzegu można jeszcze dodać, że w 1830 r. podjęto decyzję o dalszej rozbudowie zakładu. W kościele zbudowano miejsce odosobnienia dla najcięższej chorych (1834 r.)⁴².

Dla rejencji legnickiej dotychczas zadania opieki nad chorymi umysłowo spełniał zakład w Jaworze, ale był już przestarzały i król Fryderyk Wilhelm III postanowił zaku-

⁴¹ *Ibidem*, *Promemoria wegen Einrichtung des Kaupiziner Klosters in Brieg zu einem Aufbewahrungs-Anstalt für unheilbaren Gemütskranken vom 17ten May 1825*.

⁴² W. Alter, *Gründung...*, *op. cit.*, s. 15.

pić pałac w Płakowicach w powiecie lwóweckim i tam otworzyć nowy zakład⁴³. Zachowały się akta z lat 1824–1825 opisujące działania królewskie zmierzające do zakupu pałacu w Płakowicach, w którym umieszczono zakład. Zachował się też pierwszy budżet placówki na sumę 3449 TR⁴⁴. W zakładzie tym (do 1876 r.) nie było stanowiska dyrektora i I lekarza, istniał zamiast nich tzw. lekarz dyrygujący (*Dirigenter Arzt*). Pierwszym z nich był Carl Dammer, który urzędował do lat czterdziestych XIX stulecia, jego następcą został Friedrich Gustav Pohl (1799–?)⁴⁵. Pierwsi chorzy zostali umieszczeni w zakładzie 31 X 1826 r., ale ostatecznie sejm prowincjonalny przejął zakład na przełomie 1829 i 1830 r.⁴⁶ Celem brzeskiego i płakowickiego zakładu miało być odseparowanie chorych od reszty społeczeństwa, był to tylko jeden z aspektów działalności zakładów, drugim miało być – o ile było to możliwe – leczenie. Zakłady w Brzegu i Płakowicach nie były w stanie w pełni realizować tego zadania, dlatego trzeba było utworzyć ogólnoprowincjonalną placówkę dla leczenia obłąkanych. Na utworzenie takiej placówki uznano za najlepsze miejsce były klasztor cysterski w Lubiążu. Jednak w głównym budynku klasztornym zamierzano utworzyć typowy zakład, jak dwa wcześniej wymienione, tym razem służący chorym z rejencji wrocławskiej. W Lubiążu zamierzano także utworzyć drugą placówkę, w której znalazłby miejsce zakład leczniczy (*Heil-Anstalt*). Na ten cel najlepiej nadawał się budynek dawnej prałatury, przejęty za zgodą księcia biskupa wrocławskiego. Zgodnie z ówczesnymi zasadami do środków leczniczych zamierzano włączyć możliwość uczestniczenia chorych we mszy świętej (wraz z wysłuchaniem muzyki organowej) w poklasztornej kościele.

Zachowane w Berlinie i we Wrocławiu akta archiwalne dość szczegółowo przedstawiają pierwsze budżety zakładów dla obłąkanych, które zostały zatwierdzone przez nadprezydium prowincji śląskiej. I tak np. ogólny kosztorys uruchomienia „zwykłego” zakładu w Lubiążu opiewał na sumę 23 658 TR, 14 sr. gr i 4 fen., dołączono do tego 2537 TR i 20 sr. gr na założenie urządzeń sanitarnych oraz na pierwsze pobory dra Martiniego za okres I VII 1824 – I 1826 r. Przewidziano także utworzenie stałego funduszu na utrzymanie budynków w wysokości 1800 TR. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na kilka bardziej szczegółowych kwestii. W 1825 r. w momencie, gdy miał obradować I sejm prowincjonalny – jak wynika z zachowanego kosztorysu – na prace przygotowu-

⁴³ Najstarsze akta płakowickiego zakładu są w APW, PVS, od sygn. 1877. Co najważniejsze, zachowała umowa zakupu pałacu od hr. Augusta Ferdinanda von Nostitz z Soboty i Płakowic na cele zakładu dla obłąkanych z 24 VII 1824 r., sygn. 1877, pag. 38–43v. Są też dalej następne umowy o zakup kolejnych gruntów. W 1840 r. dyr. zakładu pozostawał Carl Dammer, np. pag. 66.

⁴⁴ *Ibidem*, sygn. 1877, pag. 6–9.

⁴⁵ Friedrich Gustav Pohl w 1822 r. doktoryzował się na uniwersytecie lipskim rozprawą *Sistens Collectanea Quaedam de gastritidis morborumque qui eam sequuntur pathologia*, Lipsiae 1822.

⁴⁶ *Die provinzielle Selbstverwaltung von Schlesien 1876 bis 1925. Bearbeitet von den Oberbeamten der Provinzialverwaltung. Herausgegeben vom Provinzialausschuß von Niederschlesien*, Breslau 1927, s. 50 i n.

Fot. 3. Zamek w Płakowicach. W latach 1825–1945 Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Płakowicach.

jące budynki do eksploatacji wydano z powyższej sumy 18 580 TR, z czego najwięcej, bo 16 770 TR poszło na prace budowlane w lubiąskich budynkach, mniejsze zaś sumy poszły na: ogród klasztorny (503 TR), założenie piorunochronów (400 TR) i na wydatki nadzwyczajne (907 TR).

2. „Zakłady dla obłąkanych” jako mienie samorządu prowincjonalnego na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku

Powstały w latach 20. samorząd prowincjonalny w Prusach jako jedno z zadań otrzymał zarządzanie oddanym mu majątkiem. Jednym z jego elementów były zakłady dla chorych psychicznie, stąd już I landtag prowincjonalny musiał zająć się tą problematyką⁴⁷. Na podstawie sugestii dr Martiniego rząd pruski przed rozpoczęciem obrad I sejmiku prowincjonalnego postanowił przybliżyć posłom zasady funkcjonowania zakładów. Zasugerowano, by organizację zakładów dla obłąkanych oprzeć na regulaminie funkcjonującego już zakładu w Żarach w rejencji frankfurckiej (realizował on system dra Pienitza). Dr Martini zauważył, że budżety zakładów powinny uwzględniać nie tylko koszty utrzymania budynków, ale także wydatki na chorych (koszty jedzenia i ubrania). Chorych mniej dotkniętych

⁴⁷ Landtagi (sejmy prowincjonalne) oznaczano numerami, a śląskie zgromadzenie w ciągu stu lat zwołano sześćdziesiąt razy.

chorobą należało poddać dalszemu kształceniu. Warto zauważyć już w tym miejscu, że sytuacja chorych nie była identyczna i w dużym stopniu zależała od ich statusu materialnego. Dr Martini wyraził pogląd, by chorych podzielić na dwie klasy majątkowe, a różnice między nimi zilustrował przykładem, odwołując się do minimalnej liczby pensjonariuszy. Oszacował on mianowicie, że koszty leczenia i utrzymania chorych I klasy powinny w skali roku wynieść 175 TR, a dla II klasy już tylko 150 TR⁴⁸.

Rząd pruski, przekazując poklasztorne budynki w Lubiążu na cele zakładu dla obłąkanych, postanowił oszacować ich wartość⁴⁹. Na zasadnicze prace przygotowawcze postanowiono przekazać 20 694 TR, 13 sr. gr i 2 fen., sumę tę zwiększono o dalsze 2 694 TR, 1 sr. gr i 2 fen. na prace dodatkowe. Uruchomiono też specjalny fundusz płacowy dla pracowników placówki (w ramach KIHK) w wysokości 10 302 TR, 15 sr. gr i 3,5 fen. Władze pruskie liczyły się jednak z ogromem prac, które dawny klasztor miały przekształcić w zakład dla obłąkanych i stworzyły jeszcze dodatkowy fundusz (*Special Bau-Kasse*) i przekazały na ten cel 8 815 TR, 23 sr. gr i 9 fen. Pierwsza transza przekazanych środków wynosiła łącznie 4 540 TR, 5 sr. gr i 3,5 fen. Suma ta została jeszcze dodatkowo poszerzona o 4 537 TR i 20 sr. gr na wyposażenie wnętrza w konieczne urządzenia⁵⁰. MSWiP przygotowało też projekt pierwszego budżetu placówki, by mógł zająć się nim I sejm prowincjonalny. Wpływy powinny być utrzymane na poziomie 14 568 TR (11 318 na budynki i 3250 na chorych). Zgodnie z obowiązującymi ówczesnie zasadami niewprowadzania deficytu budżetowego także wydatki powinny wynosić 14 568 TR i w całości być pokryte z dotacji państwowej. Dzieliły się one na wydatki osobowe i rzeczowe. Do pierwszych zaliczano pobory pracowników, np. dla dyrektora Martiniego – 1200 TR, dla pozostałych od 100 do 600 TR, łącznie 4736 TR. Pozostałe wydatki zaliczano do rzeczowych, były one – jak już wspomniano – zależne od klasy, do jakiej zaliczono chorego. Pierwszą grupę tych wydatków stanowiły wydatki na jedzenie. Zamierzano na ten cel wydać 4581 TR. Wysokość wydatków na cele żywieniowe była zróżnicowana, zależnie od zakwalifikowania chorego do właściwej klasy (będą one omawiane dalej). Kolejną grupę wydatków stanowiły koszty ubrań chorych, wynosiły

⁴⁸ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 1, Memoriał z 13 VIII 1825 r., fol. 8 dokumentu. Zbliżone dane są w APW, PVS, sygn. 1778, pag. 38 i n. Zachował się też drukowany budżet w sygn. 1779, po pag. 20, zob. też sygn. 1781, pag. 57 i n. Inne obszernie rachunki za prace budowlane są w sygn. 1793, *passim*.

⁴⁹ Załącznik do wymienionego wyżej memoriału, brak daty. Wartość budynków podano na dzień 2 XII 1823 r., kiedy to pierwotnie zamierzano je przekazać prowincji śląskiej. Więcej materiałów w tych kwestiach zob. APW, PVS, sygn. 1782, cały tom poświęcono na szacowanie mienia przekazywanego na cele zakładu. Te same kwestie podniesiono także w sygn. 1783, tu opisy zakładu, a także szacunki prac, wartość została podana na poziomie 331 878 TR, pag. 52v.

⁵⁰ Te ogólne sumy były w budżecie szczegółowo podzielone na mniejsze sumy, np. 600 TR na zamontowanie piorunochronów, podobna suma na założenie łaźni dla chorych itp. Łącznie jest tu kilkadziesiąt drobnych pozycji, np. koszty zakupu łóżek, czy szafek.

łącznie 1533 TR (np. dla 50 chorych I klasy [zob. punkt 3] zamierzano dostarczyć ubrania na sumę 922 TR, 28 sr. gr i 9 fen., a w klasie II już tylko na sumę 510 TR, 28 sr. gr i 9 fen.)⁵¹. Do pozostałych wydatków zaliczono koszty utrzymania urządzeń sanitarnych (550 TR), tzw. koszty wewnętrzne (1550 TR, w tym na leczenie chorych 1172 TR, 2 sr. gr i 9 fen, a pozostałe 377 TR, 28 sr. gr i 1 fen. na opiekę), koszty ogrzewania budynków (500 TR, 28 sr. gr i 9 fen.), utrzymanie budynków (375 TR, 28 sr. gr i 9 fen.), koszty biurowe (200 TR, 28 sr. gr i 9 fen.), koszty utrzymania ogrodu (106 TR, 12 sr. gr i 2 fen.) i wydatki na fundusz nadzwyczajny w wysokości 436 TR, 17 sr. gr i 1 fen.

Rząd pruski, popierając te sugestie, poinformował ponadto posłów, że zamierzał on z dniem 1 VII 1826 r. udzielić zakładowi dla obłąkanych w Lubiążu dodatkowej dotacji w wysokości 11 318 TR. Część tej sumy miała pójść na przygotowanie budynków, by mogli na poszczególnych piętrach zostać rozmieszczeni chorzy. Gdyby przy pracach budowlanych powstały jakieś roszczenia, albo miałyby one powstać już po otwarciu zakładu, to właściwym do ich rozpatrzenia byłby sąd grodzki (*Amtsgericht*) w Wołowie. Rząd poruszył też problem wspomnianego już poprzednio zakładu zdrowotnego, tutaj na przebudowę budynku dawnej prałatury wyasygnowano kwotę 18 580 TR. Na ten cel można było ewentualnie sumę tę zwiększyć do 25–30 tys. TR, natomiast – zgodnie z informacjami z kancelarii Fryderyka Wilhelma III – nie było możliwości zwiększania tej kwoty powyżej 30 tys. TR.

Przedstawione wyżej dokumenty stały się przedmiotem debaty I sejmiku prowincjonalnego, tak więc zakładami w Lubiążu i Brzegu monarcha zajmował się już w dekreście propozycyjnym na ten sejm w 1825 r. Koszty utrzymania obu placówek wymagały zdaniem króla 60 300 TR, a na razie otrzymano 25 000 TR na ich utrzymanie. Poza tym król przewidywał 29 136 TR rocznych kosztów utrzymania 200 chorych, z tym że istniała możliwość podwyższenia tej sumy do 33 386 TR. W kompetencjach sejmiku prowincjonalnego problemy finansowe należały zresztą do kwestii istotnych i stąd często je poruszano. W związku ze zwołaniem I landtagu prowincjonalnego ówczesny minister spraw wewnętrznych i policji baron Friedrich von Schuckmann wystosował 9 VIII 1825 r. wiele pytań do ministra finansów. Najważniejsze zawierało prośbę o ustosunkowanie się do proponowanej przez MSWiP sumy 28 tys. TR na uruchomienie tych zakładów⁵². Odrębnie potraktowano zagadnienie zakładu w Płakowicach koło Lwówka Śl. Tutaj rejencja legnicka została zobowiązana do zakupienia na cel zakładu dla obłąkanych starego pałacu.

⁵¹ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 1, chorzy klasy III nie otrzymywali ubrań w ogóle, natomiast wydatki na jedną osobę z klasy I i II miały wynosić: ubrania dla klasy I 25 TR, 6 sr. gr i 8 fen., klasa II – 11 TR, 20 sr. gr i 7 fen., czyli łącznie 36 TR, 27 sr. gr i 7 fen.

⁵² GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 2, pismo MSWiP w sprawie No 201, 302a, 532 oraz No 335 i 825 ministra finansów.

Zawarta w punkcie 12 dekretu propozycyjnego na I sejm prowincjonalny sugestia dotycząca założenia zakładów dla obłąkanych dotyczyła tylko placówek w Lubiążu i Brzegu. W świetle proponowanych przez króla rozwiązań, na pierwsze miejsce wysuwały się kwestie finansowe, w pierwszej kolejności zamierzał Fryderyk Wilhelm III przekazać 25 tys. TR z docelowej całkowitej sumy 60 300 TR. Poza tym zamierzał corocznie wykładać 29 136 TR na bieżące koszty leczenia i opieki dla 200 chorych. Ta ostatnia suma poprzez pozostawione w prowincji śląskiej odsetki miała wzrosnąć do 33 386 TR⁵³. Najistotniejsza z propozycji królewskich oddawała te zakłady do dyspozycji prowincji i sejm miał czuwać nad ich zarządem. Z drugiej jednak strony król oczekiwał, że stany prowincjonalne przyłączą się do ponoszenia kosztów utrzymania tych placówek, tak by nie obciążały one wyłącznie KHK. Stąd też król postulował, by utworzyć specjalny fundusz zakładów dla obłąkanych. Poza tym monarcha zamierzał poszerzyć teren zakładu w Lubiążu o przyległe ogrody, za które należało właścicielom zapłacić stosowne odszkodowania z KHK⁵⁴. Problematyka ustanowienia zakładów dla obłąkanych była na I landtagu jedną z najważniejszych kwestii, wobec tego, widząc brak własnych środków stany śląskie wyrażały prośby o sfinansowanie prac budowlanych z kasy państwowej. Posiadane przez landtag pieniądze starczyłyby tylko na wynagrodzenia dla personelu zakładów i koszty ubrań dla chorych. Proszono też, by ustanowiono specjalny fundusz celowy dla opieki nad tymi chorymi, którzy już wcześniej znajdowali się pod opieką władz prowincjonalnych w domach pracy i poprawy (*Arbeits- und Corrections-Häuser*).

Kwestia tworzenia zakładów dla obłąkanych była poruszana także po zamknięciu obrad I sejmu prowincjonalnego. I tak pismem z 20 II 1826 r. minister von Schuckmann prosił marszałka landtagu ks. von Anhalt-Cöthen-Pleß o stanowisko w sprawie 3 zakładów dla obłąkanych⁵⁵. Ważniejszym dokumentem jest jednak kolejne pismo ministra z 23 VI 1826 r. Minister poruszył w nim wiele istotnych kwestii, z których pierwsza dotyczyła statusu zakładu w Lubiążu – miał on uzyskać ogólny charakter i służyć mieszkańcom całej prowincji śląskiej, więc na jego uruchomienie wyasygnowano 25 tys. TR. Von Schuckmann zapowiedział rychłe ogłoszenie jego regulaminu, odniósł się też do kwestii nadzoru nad zakładami i ich finansami. Zauważył przy tym, że pozostałe dwa zakłady powinny zająć się opieką nad chorymi w danej rejencji (opolskiej i legnickiej).

⁵³ *Verhandlungen des ersten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1825 abgehaltenen ersten Land-Tage*, Breslau [1827], cyt. dalej I L, s. 14 i 15.

⁵⁴ O przejściu zakładu w Lubiążu zob. GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, vol. 1, niepaginowana, zawarto tu informacje o pierwszych budżetach dla obu placówek: zakładu zdrowotnego – 14 568 TR i pensjonatu – 4537 TR; por. też I L., s. 14 i 15.

⁵⁵ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 2.

Nadzór nad zakładami miał sprawować nadprezydent prowincji, a udział w kosztach opieki nad obłąkanymi powinny mieć gminy, z których chorzy pochodzili⁵⁶.

W dekrete propozycyjnym na II sejm monarcha powtórzył swoje propozycje z 1825 r. Debata nad tym, co powinno znaleźć się w dekrete propozycyjnym, odbyła się już w 1827 r. I tak, w piśmie z 19 IX 1827 r. skierowanym do MSWiP von Schuckmanna nadprezydent prowincji śląskiej Merckel zaproponował, by poruszono problem sprawozdania z działalności 3 zakładów od czasu ich uruchomienia. Nadprezydent wsparł się tu na opiniach ministra ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny (MWSM) z 26 VIII 1827 r.⁵⁷ Ten ostatni finansowe propozycje nadprezydenta uznał za uzasadnione. Istotne kwestie proszono też w kolejnym piśmie MWSM z 10 IX 1827 r., którego reprezentował wiceminister Hufeland. Dokument pozytywnie oceniał dotychczasowe działania, zmierzające do uruchomienia 3 zakładów dla obłąkanych. Pismo poruszało także kwestię zakładu w Brzegu. Oceniono go znacznie gorzej niż zakład w Lubiążu. Minister zauważył szereg niedociągnięć, związanych z pracami budowlanymi w byłym klasztorze. O wątpliwościach tych zawiadomiono rejencyjnego radcę budowlanego w Opolu. Listę tych nieprawidłowości przekazano nadprezydentowi. *Votum* ministra finansów z 22 V 1826 r., cytowane przez ministra wyznań, szkolnictwa i medycyny, wyznaczało maksymalnie dwa lata na usunięcie wszystkich niedociągnięć. W związku z przygotowywaniem dekretu propozycyjnego na II sejm prowincjonalny trwała na przełomie 1827 i 1828 r. intensywna korespondencja między MWSM i MSWiP. I tak minister von Altenstein w dniu 1 XI 1827 r. wystosował pismo do von Schuckmanna. Była to odpowiedź na wcześniejsze pismo tego ostatniego do Altensteina z 23 X tego roku. W obu tych dokumentach obaj ministrowie dość ogólnikowo zastanawiali się nad sytuacją finansową zakładów w Lubiążu i Brzegu⁵⁸. Ostateczne propozycje ministerialne zaakceptował Fryderyk Wilhelm III i umieścił w projekcie dekretu propozycyjnego. Zawarto w nim propozycję utworzenia trzech zakładów w Lubiążu, Brzegu i Płakowicach, wraz z przydzieleniem stosownych środków na ich uruchomienie. Odrzucono natomiast pomysł otwarcia jeszcze jednego ośrodka w Czarnowasach (w byłym klasztorze klarysek). Zasadniczym celem ośrodków miało być odseparowanie chorych, choć – jak już była o tym mowa – w Lubiążu utworzono też odrębną placówkę dla leczenia chorych. Dalsza działalność ośrodków została oddana w gestię sejmu prowincjonalnego, stąd też powierzono im na ten cel odpowiednie środki finansowe. Podtrzymano też wcześniejsze decyzje co do utworzenia komisji zarządzających dla trzech zakładów, pod nadzorem MWSM

⁵⁶ *Ibidem*, pismo No 413 MSWiP z 23 VI 1826 r.

⁵⁷ *Ibidem*, Nr 11, Bd. 1, pismo Merckla, pag. 12, stanowisko MWSM (w jego imieniu wystąpił wiceminister Hufeland), pag. 12v, a zwłaszcza 14 i n.

⁵⁸ *Ibidem*, pag. 30, pismo z 23 X 1827 r., pag. 36, pismo z 1 XI 1827 r.

i MSWiP⁵⁹. Tego samego dnia MSWiP (1 XI 1827 r.) wystosował też pismo do ministerstwa dworu królewskiego, w którym sugerował, by w kwestii zakładów poprosić o opinię ministra finansów⁶⁰.

Minister von Altenstein przygotował też dodatkowo obszerny memoriał, który zawierał opis sytuacji zakładów dla obłąkanych (10 XII 1827 r.). Odnośnie do zadania podejmowania pełnych decyzji w sprawach finansowych pierwszego minister wsparł się stanowiskiem dyrektora Martiniego. Ten zaś zauważył, że w stan lubiąskich budynków nie był najlepszy; niektóre od 100 lat nie przechodziły prawie żadnych remontów i innych prac budowlanych. Dlatego też musiano wyłożyć większą ilość środków pieniężnych na podstawowe prace budowlane. I tak przygotowanie zasadniczego budynku poklasztornego pochłonęło 14 887 TR, 23 sr. gr i 11 fen., jeszcze więcej środków poszło na remont budynku prałatury (15 352 TR, 11 sr. gr i 1 fen.). Sumy te były nieco niższe niż zakładano na I sejmie prowincjonalnym, ale jest to złudne, gdyż w rzeczywistości wydatki były wyższe, dlatego że odrębnie podano wydatki na wykonanie urządzeń sanitarnych – 4537 TR i 20 sr. gr oraz wydatki dodatkowe w wysokości 3000 TR. Wszystkie te cztery sumy wyniosły łącznie 37 777 TR, 25 sr. gr⁶¹. Koszty prac w brzeskim zakładzie wyniosły 23 580 TR, 22 sr. gr i 9 fen., natomiast nie udało się ministrowi policzyć wydatków w Płakowicach, bo nie zakończyły się tu jeszcze prace remontowe.

Odnośnie do opieki nad obłąkanymi przyjęto w ministerialnym memoriale zamiar umieszczenia 100 chorych w zakładzie w Lubiążu. W związku z powyższym minister szacował koszty utrzymania i leczenia tej grupy osób na 11 318 TR⁶². Nie podano natomiast, jaka była planowana liczba osób dla pozostałych zakładów, zawarto jedynie informacje o wysokości wydatków: Brzeg – 11 163 TR, Płakowice – 5500 TR. Koszty pobytu w zakładach miały pokrywać gminy i miejscowości, z których pochodzili chorzy. Dla informacji posłów minister von Altenstein przygotował sprawozdanie finansowe za lata 1824/1828 wraz z projektem budżetu na rok 1829. I tak wydatki na Lubiąż w latach 1824/1826 wyniosły 3777 TR i 25 sr. gr, na Brzeg – 23 580 TR i 22 sr. gr (na Płakowice sumy nie podano, bo zakład jeszcze wtedy nie istniał). Minister podsumował też inne dotychczasowe wydatki: w latach 1824/1826 w koszty zarządu w największej części wchodziły pobory dr Martiniego (6000 TR). W roku 1827 pobory te wyniosły 1200 TR. Wspomniano jeszcze o dotacji na brzeski zakład za rok 1826 w wysokości 5000 TR, co dało łącznie 70 558 TR i 17 sr. gr.

⁵⁹ *Ibidem*, projekt dekretu propozycyjnego od pag. 48, o zakładach pag. 50–51v.

⁶⁰ *Ibidem*, pag. 87 i 88, *Votum des Ministerii des Innern zu No 1297 des Staats Ministerium. Einem Königs-Hofen Staatsminister vorzulegen*.

⁶¹ *Ibidem*, pag. 56v.

⁶² *Ibidem*, pag. 57.

Do tego należało jeszcze doliczyć już planowane nowe wydatki w projekcie budżetu na lata 1828/1829: na rok 1828 – 2200 TR dotacji dla Płakowic, 5700 TR połowy kosztów utrzymania zakładu w Lubiążu (w tym pobory dra Martiniego); za ten ostatni rok generalne koszty utrzymania zakładu w Brzegu zakładano na 11 100 TR, a w roku 1829 suma planowana była analogiczna. Wreszcie odnośnie do zakładu w Płakowicach – zarówno na rok 1828, jak i na 1829 planowano wydatki w wysokości 5500 TR. Wobec tego dotychczasowe i nowo planowane wydatki oszacowano łącznie na 122 958 TR i 27 sr. gr.⁶³

Minister Wyznań, Szkolnictwa i Medycyny zastanawiał się, jak w dalszej przyszłości miałyby kształtować się wydatki na utrzymanie trzech zakładów dla obłąkanych, nie potrafił ich jednak precyzyjnie oszacować, jednak sądził, że – podobnie jak w prowincji nadreńskiej – nie zejdą one poniżej 100 tys. TR. W związku powyższym dążył, by tak dokładnie ustalić te koszty, mając na uwadze ich w miarę niską wysokość. Dalsze istotne problemy, związane z uruchomieniem zakładów dla obłąkanych podjął minister wyznań, szkolnictwa i medycyny von Altenstein w kolejnym, datowanym na 20 XII 1827 r., liście do ministra spraw wewnętrznych i policji von Schuckmanna⁶⁴. Minister zauważył, że środki, jakimi dysponowały zakłady dla obłąkanych, były w dalszym ciągu niewystarczające i potrzebne były kolejne dotacje. Było to w owych czasach w pełni zrozumiałe, gdyż samorządność finansowa prowincji dopiero się kształtowała. Stąd nie dziwi wniosek von Altensteina, że wydatki na leczenie chorych winny być w 9/10 pokrywane przez państwo. Koszty utrzymania chorych oszacował on na 15 tys. TR rocznie⁶⁵.

We wspomnianym tu piśmie podjęto się też próby dokładniejszego oszacowania, jak obliczyć koszty utrzymania zakładów, by mieściły się we wspomnianej wyżej wysokości, łącząc ze sobą trzy przesłanki: liczbę ludności w prowincji śląskiej, powierzchnie prowincji i dochody z podatku klasowego. Zostały one rozdzielone na trzy śląskie rejencje. I tak ludność rejencji wrocławskiej wynosiła 850 tys. osób, legnickiej odpowiednio 680 tys., a opolskiej zaś tylko 600 tys.; dało to łącznie 2 130 tys. osób. Powierzchnia rejencji wrocławskiej i opolskiej wynosiła po 250 mil², a legnickiej 220 (łącznie 720 mil²). Zróżnicowane były też dochody z podatku klasowego, od 600 tys. TR (rejencja wrocławska), poprzez 450 tys. TR (rejencja legnicka), po 300 tys. TR (rejencja opolska; łącznie 1 350 tys. TR).

Każda z tych przesłanek prowadziła do innych wniosków: według liczby ludności koszty leczenia chorych w rejencji wrocławskiej wynosiły 6000 TR, w punktu widzenia obszaru – 5200 TR i wysokości podatku klasowego – 6700 TR. W rejencji legnickiej te

⁶³ Do zakładu brzeskiego zachowały się liczne akta w APW, PVS, zwłaszcza sygn. 1742 (lata 1829–1831), tylko dla przykładu można podać pag. 122 (taryfikator poborów).

⁶⁴ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 11, Bd. 1, *Ibidem*, pag. 62 i n.

⁶⁵ *Ibidem*, pag. 63v.

trzy przesłanki dały kolejno następujące wnioski: 4800 – 4600 – 5000 TR, a rejencji opolskiej zaś: 4200 – 5200 – 3300 TR. Minister podsumował też sumy z poszczególnych metod liczenia; koszty na podstawie liczby ludności dla całej prowincji winny wynieść 17 900 TR, z punktu widzenia obszaru – 14 400 TR, a wreszcie z wysokości podatku klasowego – 12 700 TR, i to właśnie te trzy sumy zostały uśrednione do 15 tys. TR. Gdyby teraz wyodrębnić 3 razy po $\frac{1}{3}$ planowanych kosztów (zasada równego traktowania trzech śląskich rejencji), to z punktu widzenia liczby ludności przeciętnie regencje winny otrzymać 5966 TR i $\frac{2}{3}$ sr. gr, a punktu widzenia obszaru suma miała wynosić 4800 TR, a na koniec z uwzględnieniem kryterium podatku klasowego odpowiednio 4233 TR i $\frac{1}{3}$ sr. gr. Tak więc MWSM nie potrafił jednoznacznie jednak ostatecznie oszacować, jak podzielić 15 tys. TR na trzy rejencje.

Minister von Altenstein prowadził dalszą ożywioną korespondencję z ministrem spraw wewnętrznych i policji, i już 19 XII 1827 r. przygotował nowe pismo; tym razem chciał tylko przekazać istotne dla sprawy kosztów zakładów dla obłąkanych stanowisko ministra finansów Friedricha von Motza z 22 V 1826 r.⁶⁶ Minister finansów odnosił koszty utrzymania zakładu w Lubiążu do systemu podatkowego w Prusach. Zauważył, że podstawą podatkową dla finansowania zakładu muszą być wpływy z *Mahl- und Schlachtsteuer*. Słabość stanowiska MSWiP w kwestii finansowania obu lubiąskich placówek widział minister von Motz w tym, że koszty utrzymania odnosił ów minister do skali podatkowej z lat 1819–1820, kiedy ośrodek nie został jeszcze przekazany landtadowi prowincjonalnemu. Jego zdaniem trudno było porównywać koszty utrzymania zakładów w skali całych Prus, podał przy tym szczególnie drastyczny przykład: z racji podobnej liczby chorych koszty leczenia chorych psychicznie dało się porównać między rejencją gąbińską a düsseldorfską, ale podobna liczba chorych w przypadku pierwszej z tych rejencji pochodziła z obszaru 298 mil², a druga, uprzemysłowiona, zajmowała obszar tylko 97 mil². Trudno było zdaniem von Motza szacować w porównywalny sposób koszty utrzymania chorych, rozkładając je na poszczególne powiaty, z racji ich zróżnicowania (inne obszary, różna liczba ludności i w związku z tym inna wysokość podatku klasowego). I tak powiat Rothenburg zajmował obszar 23 i $\frac{1}{2}$ mili² ⁶⁷, a jaworski tylko 5 mil² ⁶⁸, wrocławski wreszcie 12 i $\frac{2}{3}$ mili² ⁶⁹. Obszary rzutowały na liczbę ludności, w Jaworze żyły w 1821 r. 1804 osoby, a w powiecie dalszych 7268, co dało łącznie 9072, a wraz z osobami bez stałego zameldowania nawet 11 902 osoby. W Rothenburgu

⁶⁶ *Ibidem*, pag. 65 pismo wprowadzające z 19 XII 1827 r. i na pag. 66 i n. zasadnicze *Votum des Finanz-Ministeriums ad No 413 St. M. Die Einrichtung des Irrenhauses zu Leubus betreffend*.

⁶⁷ Około 60,86 km².

⁶⁸ Około 12,95 km².

⁶⁹ Około 32,81 km².

zamieszkiwało we wspomnianym roku 1146 osób, w powiecie 18 570, co dało łącznie 19 716, a z osobami bez stałego zameldowania aż 22 644.

Inne podatki zwłaszcza *Mahl- und Schlachtsteuer* także utrudniały sprawiedliwy rozdział kosztów opieki nad obłąkanymi na powiaty. Minister sugerował porównanie kosztów w bogatym Wrocławiu z małą Srebrną Górą, a na Górnym Śląsku w miastach dysponujących większymi możliwościami w pokrywaniu kosztów pobytu własnych obłąkanych, takich jak Opole, czy Racibórz z ubogim miastem Koźle.

Stany z 1828 r., zapoznawszy się z przedstawionymi wyżej dokumentami, dosyć ostro zaatakowały króla, chcąc zapewne obciążyć go maksymalnie kosztami utrzymania zakładów. Trudno się temu dziwić, gdy prowincja ciągle nie posiadała własnych w pełni samodzielnych funduszy. Stąd też obliczano realne koszty utrzymania chorego, twierdząc, że konieczna jest suma nie 25, lecz 60 tys. TR. Wiązało się z to utworzeniem przez króla odrębnej kasy dla instytucji prowincjonalnych (*Königliche Instituten-Haupt-Kasse*, dalej KIHK).

II landtag prowincjonalny zajmował się dość szczegółowo zagadnieniem zakładów dla obłąkanych, zgłaszając królowi wiele niejasności. Pierwsza z nich dotyczyła sprzeczności w recesie I sejmku z 2 VI 1827 r., a wcześniejszym rozporządzeniem z 16 XII 1825 r.⁷⁰ Posłowie zastawali się nad rozmiarem kosztów związanych z utrzymaniem zakładów dla obłąkanych, podniesiono m. in. problem ogrzewania budynków, czy zapewnienia chorym ubrań; stawiano przy tym pytanie, kto te koszty winien ponosić – władze prowincji czy sejm prowincjonalny. Zastanawiano się ponadto nad rzeczywistymi możliwościami oszacowania tych kosztów, zwłaszcza w odniesieniu do Pruskiego Prawa Krajowego, dalej ALR (cz. II, tytuł 18, § 344). Z przepisu wynikało w miarę jednoznaczne przekazanie kosztów utrzymania zakładów jako tzw. kosztów komunalnych prowincji. Posłowie, jak już wspomniano szacowali te koszty na 60 tys. TR. W dalszych skupiano się w sposób szczegółowy na poszczególnych zakładach prowincjonalnych. I tak dostosowanie budynków klasztornych w Lubiążu do celów szpitalnych, pociągało za sobą największe wydatki w budynku byłej prałatury, potrzeba było na to 25 tys. TR⁷¹. Posłowie za tą prośbą opowiedzieli się znaczną większością głosów: 55 za, 29 przeciw. W grupie posłów negujących znaleźli się zwłaszcza posłowie stanu IV (chłopskiego), którzy martwili się pomysłem obowiązkowego pokrywania kosztów pobytu przez gminy, z których pochodzili chorzy. Mogło to utrudnić leczenie chorych zwłaszcza z rejencji legnickiej, która posiadała własny ośrodek w Płakowicach. Nie miał on charakteru leczniczego i przez to jego koszty utrzymania były niższe.

⁷⁰ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIII d, Nr 11 Bd. 1, Nr 12, niepaginowana, stanowisko landtagu z 16 II 1828 r.

⁷¹ Szerzej odnośnie do tej kwestii w APW, PVS, sygn. 1791.

Przepisy nie były jasne i często sprzeczne ze sobą, wspomniana już opinia z 16 XII 1825 r., sprzeczna z recesem I sejmku przerzucała te koszty na gminy, a z kolei w przepisach z 31 VIII 1825 r., koszty te próbowano przerzucić na sejm prowincjonalny. Najgorzej było w Lubiążu, który miał prowadzić specjalistyczne leczenie chorych z całej prowincji, w ramach swej drugiej placówki – zakładu leczniczego. Podane przez władze administracyjne dotychczasowe koszty na uruchomienie zakładów wydały się posłom II sejmku prowincjonalnego zbyt małe i te pierwotne ustalenia nie mogły zostać podtrzymane. W praktyce podane sumy były niewystarczające: Lubiąż – 37 777 TR i 25 sr. gr, Brzeg – 23 580 TR i 22 sr. gr oraz Płakowice – 6 561 TR i 26 sr. gr (łącznie 67 920 TR i 13 sr. gr)⁷². Informacje komisji zarządzających wskazywały posłom wiele trudności; podniesiono m. in. kwestie wyższych kosztów budowlanych, problemu przygotowania w budynkach zakładów odpowiedniej ilości pomieszczeń dla przewidywanej liczby chorych (Lubiąż – 100, Brzeg – 150 i Płakowice – 60 chorych). W rzeczywistości najgorsza sytuacja panowała w Lubiążu, gdzie podana wyżej liczba chorych miała być jeszcze wyższa o 60 osób w *Heil-Anstalt*. Posłowie zostali zaniepokojeni szczególnie pomysłem ministra spraw wewnętrznych o zwiększenie liczby chorych w Brzegu do 200 osób, a docelowo nawet do 310; pytano o normę powierzchni na jednego chorego. Odnośnie do Lubiąża sugerowano, by minister zapoznał się z raportem dyrektora Martiniego, dla Brzegu zaś widziano konieczność dodatkowej dotacji z budżetu państwa, wreszcie liczba miejsc przewidziana dla Płakowic została przez posłów uznana za niewystarczającą z powodu równoczesnego zamknięcia zakładu w Jaworze.

Na III landtagu prowincjonalnym doszło do pierwszych podsumowań działalności zakładów dla obłąkanych. Stany śląskie zapoznały się z funkcjonowaniem trzech placówek i ich komisji zarządzających, zauważając stałe – jak się później miało okazać – zjawisko braku wystarczających środków na utrzymanie zakładów. Stanowisko posłów wspierał w tym względzie sam nadprezydent prowincji śląskiej Friedrich Theodor von Merckel. Szczególnie niekorzystnie kształtowała się sytuacja płakowickiego zakładu, gdzie istniała konieczność wykonania istotnych prac budowlanych. Niewiele lepiej wyglądała sytuacja w Brzegu, gdzie wydano już większość zgromadzonych środków, a nie wykonano jeszcze wielu koniecznych robót. Wyrażono pogląd, że z przyznanych na II sejmku prowincjonalnym 60 tys. TR nie da się zrobić wszystkiego, wyliczono, że tylko podstawowe wydatki sięgnąć powinny 61 358 TR. Wobec tego na III sejmku w 1830 r. król postanowił bliżej wyliczyć koszty utrzymania zakładów dla obłąkanych, gdyż jak twierdził, sumy proponowane przez sejm należało zwerifikować. Podaną przez sejm sumę 61 358 TR należało zmniejszyć o 43 500, co dawało 12 798 TR. Król twierdził bowiem, że z przedstawionych mu rachunków nie wydano do-

⁷² GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 12, s. 6 dokumentu.

tychczas więcej niż podana tu ostatnia suma. Stąd na ostatnie prace wykończeniowe zostało jeszcze 30 702 TR. Deputowani wobec tego w petycji z 4 IV 1830 r. zaatakowali króla, twierdząc, że będą właśnie potrzebowali te 30 702 TR na rozbudowę zakładów. Tę sumę król zanegował, wyliczając, że na podane przez landtag prace wystarczy na razie 16 512 TR, stąd zamierzał dać stanom tylko sumę powyższych kosztów rzeczywistych, czyli 29 310 TR. Również pieniądze uzyskane przez sejm z KHK dla 600 chorych w trzech ośrodkach król uznał za nieuczciwie wyliczone, gdyż w Lubiążu i Płakowicach w rzeczywistości nie było 100 pacjentów (w Brzegu miało ich być 120), w Lubiążu, Brzegu i Płakowicach było ich odpowiednio: 96, 46 i 12; z podanej liczby 320 osób brakowało zatem 138. W tej sytuacji król zamierzał na rok 1831 przyznać stanom jedynie 30 000 TR, plus dalsze 5 tys. na ewentualny rozwój⁷³. Król zaproponował też stosowne sumy na utrzymanie chorych, a zwłaszcza na ich ubrania. Tutaj większe sumy widział dla zakładu lubiąskiego (167 TR), a dla pozostałych już mniejsze (Brzeg odpowiednio: 106 TR, 17 sr. gr, 6 fen., Płakowice: 107 TR, 4 sr. gr i 3 fen.). Król sugerował, by racjonalniej gospodarować przyznanymi środkami i czynić dalsze oszczędności, godził się jednak zasadnicze sumy na utrzymanie zakładów w budżecie na rok 1831 zwiększyć, w porównaniu do roku 1830 r. z 30 tys. do 35 tys. TR. Koszty utrzymania służb pilnujących w zakładach trudne były w tym momencie do oszacowania, stąd król zgodził się, że do czasu ostatecznego rozruchu zakładów, były one szacunkowe i udzielił dyspensy na ich przekraczanie. Ostateczne decyzje winien podjąć minister ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny. Decyzje te znalazły się w rezolucji końcowej (30–50 TR na jednego chorego, a zamiast dodatkowej dotacji 5 tys. tylko 2 tys. TR). Poruszono też zagadnienie przyznania dodatkowych środków na przygotowanie dla celów chorych danego ogrodu klasztornego w Lubiążu⁷⁴.

Począwszy od IV sejmiku prowincjonalnego w 1833 r. wprowadzono jednolitą sprawozdawczość zarządu zakładami dla obłąkanych, która przetrwała w prawie niezmienionej formie do 1921 r. Podawano w niej podstawowe informacje dotyczące zakładów. I tak w latach 1829–1832 przebywało w nich łącznie 530 chorych, z czego 72 zmarło, 65 wyleczono, a 91 nieuleczalnie chorych odebrali krewni; w zakładach pozostały 302 osoby⁷⁵. W poszczegół-

⁷³ *Verhandlungen des dritten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1830 abgehaltenen dritten Land-Tage*; Breslau [1832], cyt. dalej III L., s. 9–13.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 23. Zachowane w Berlinie materiały odnośnie III sejmiku prowincjonalnego, w odróżnieniu od poprzednich sejmów, tym razem nie wnoszą istotnych informacji wobec drukowanej wersji protokołu, por. GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIII, sygn. 14 Bd. 1, pismo Merckla do Schuckmanna z 12 XII 1829 w sprawie rozbudowy zakładu w Lubiążu; *Votum* MSWiP z 6 XI 1830 r. zakładu leczniczego w Lubiążu. Rękopis recessu w Nr. 14, Bd. 2.

⁷⁵ Ruch chorych, który podawano w zestawieniach jest bardzo szczegółowy, dzieli się na poszczególne lata i zakłady, a liczba chorych była z reguły między zakładami do siebie zbliżona, choć nieco większa w Brzegu. Ramy publikacji uniemożliwiają szczegółowe analizowanie tej problematyki. *Verhandlungen des vierten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums*

nych zakładach prezentowało się to następująco (w nawiasie stan na 1832 r.): Lubiąż 172 (99, w tym 9 w odrębnym ośrodku emerytalnym), Brzeg 199 (93) i Płakowice 159 (110)⁷⁶.

Wzrosły również koszty wyżywienia, ogrzewania, oświetlenia, leczenia i ubrania chorych. W latach 1829–1830 wynosiły one na jednego chorego rocznie: Lubiąż – 97, Brzeg – 82 i Płakowice – 45 TR. W 1831 r. wzrosły one w Lubiążu do 99, w Brzegu zaś spadły do 49, a w Płakowicach utrzymały się na poprzednim poziomie⁷⁷. W latach 1830–1831 zmalały natomiast koszty utrzymania obiektów zakładowych. W Lubiążu (sumy w TR na 1 chorego) z 181 do 175, w Brzegu ze 111 do 89, a w Płakowicach z 86 do 77.

Poruszono także zagadnienie stanu budynków, przypominając uchwałę poprzedniego, III sejmu, o wprowadzeniu dodatkowych sum na przebudowy w wysokości 30 702 TR, z sumy tej 25 665 TR poszło na wydatki budowlane w Lubiążu. Udało się jednak osiągnąć pewne oszczędności na sumę 1459 TR⁷⁸. W Brzegu wydatkowano 23 850 TR. Powstały przy tym pewne oszczędności w wysokości 5036 TR, które można było przeznaczyć na inne cele (przebudowa budynku konwentu). W rzeczywistości suma ta została jednak przekroczona i wyniosła 5600 TR, a jeszcze dokonano dodatkowych prac budowlanych i ostatecznie wydano o 650 TR więcej, czyli 6250 TR. Niestety zabrakło środków na pomieszczenia dla chorych zakaźnie, a także na łaźnię i pralnię. Na te wydatki potrzeba było dalszych 9504 TR.

Szczególnie duży był brak środków w zakładzie w Płakowicach, fundusz budowlany przekroczono o 975 TR i uzyskano dodatkową dotację w wysokości 264 TR. Wobec tego do króla skierowano wniosek o dodatkową dotację w wysokości 4600 TR. Landtag poprosił o dodatkowe środki na wyposażenie zakładów odpowiednio: Lubiąż – 997, Brzeg – 9505 i Płakowice – 4600 TR, czyli łącznie 15 102 TR.

Podsumowano też kwestię budżetu zakładów; na Lubiąż na III landtagu proszono monarchę o 15 300 TR, a otrzymano tylko 14 500 TR, podobnie w Brzegu zamiast 12 150 TR król dał 11 260 TR i w Płakowicach 8800 planowano, a otrzymano 8090 TR. Czyli zamiast 36 250 TR uzyskano jedynie 33 850 TR. Domagano się też wzrostu kwot na wynagrodzenia dla personelu zakładów (łącznie o 830 TR)⁷⁹. W tym kontekście interesujące

Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1833 abgehalten vierten Land-Tage, Breslau [1834]; cyt. dalej IV L., s. 25. Podobnie, jak na poprzednim, także odnośnie IV sejmu dokumenty berlińskie nie wnoszą więcej niż drukowana wersja protokołu, por. GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 19 Bd. 1, pismo MWSM z 23 XI 1832 r. w lokalowego poszerzenia zakładu leczniczego w Lubiążu, udostępnienia chorym dawnego ogrodu klasztornego a kolejne pismo tego ministra z 27 XI 1832 r. dotyczyło jeszcze rozbudowy dawnego ogrodu zimowego.

⁷⁶ IV L, s. 26. Wyszczególniono tu koszty wyżywienia chorych, sprzątnania, ogrzewania, leczenia i ubrań. Częstkowe sumy podano odrębnie dla roku 1830 i 1831.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 26.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 27. Z ogólnych wydatków zaoszczędzono 238 TR i więcej 1221 TR przy niższych koszcie burzenia starego muru klasztornego w Lubiążu.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 28 i 29.

może być poznanie wysokości wpłat królewskich na utrzymanie zakładów. Otóż w latach 1829–1831 monarcha wyłożył 130 tys. TR, z czego na prowincjonalnym funduszu zostało 5 843. Były to niemałe środki, i tak II landtag wydał 60 tys. TR na Lubiąż i Brzeg. Na III sejmie prowincjonalnym rozdysponowano 30 tys. na utrzymanie zakładów w roku 1830 i odpowiednio 35 tys. w następnym, uzyskano też 5 tys. od gmin na leczenie ich chorych. Sumy te zostały wydane na różne cele i została wspomniana suma 5843 TR⁸⁰. W 1832 r. wydano z tej sumy 3185 TR, reszta pozostała na nadzwyczajne wydatki⁸¹.

Wracając do spraw bieżących, warto dodać, że IV sejm prowincjonalny postulował ponadto zatrudnienie drugiego lekarza w lubińskim zakładzie, zauważono przy tym, że nie znajdzie się chętny, jeżeli nie zostaną zaproponowane zarobki 200 TR, podobnie było z pensjonatem, tutaj proponowano zatrudnienie drugiego chirurga, na analogicznych warunkach finansowych. Ciekawie brzmiał postulat o specjalnym wynagradzaniu dobrych strażników i pilnie leczących się chorych psychicznie⁸². Zamierzano także wydatkować w 1833 r. 10 696 TR na rozbudowę zakładów⁸³. Złożono również podziękowania za pomoc przy przejmowaniu zakładów od państwa królewskim komisarzom radcom rejencyjnym Sohrowi i Tschirnerowi. Powołano też parlamentarne komisje do zarządu ośrodkami, każda liczyła trzech członków i trzech zastępców⁸⁴.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 30. Wydatki na rok 1829 – 60 tys. TR, 1830 i 1831 – po 30 tys. TR. Dalsze 10 tys. TR poszło na podatki, ale od sum z lat 1829–1831 pobrano dodatkowo jeszcze 76 TR podatku i zostało 119 924 TR, ale sumę tę zwiększyły wpływy od sum na budowę złożonych w bankach i uzyskano 1097, co dało 121 021 TR. Rzeczywiste prace budowlane spożytkowały sumę 114 660 TR (68 443 TR dotacja Lubiąż, 31 424 – Brzeg i 14 793 TR – Płakowice). Jednak z tej sumy trzeba było zasilić zwrotnie fundusz prowincjonalny i wydatki pomniejszono o 672 TR i zostało tylko 113 987 TR, do tego dodatkowo wypłacono jeszcze 1164 TR odszkodowań, dla tych gmin, które same leczyły chorych i 27 opłata porto i łączne wydatki wyniosły 115 178 TR, stąd wspomniana oszczędność w wysokości 5843 TR.

⁸¹ W APW w PVS zachowała cała dokumentacja finansowa za lata 1831–1834 dla zakładu w Brzegu, por. sygn. 1743, a w sygn. 1744 informacje o zakupie nieruchomości przez zakład. Podobnie odnośnie do Lubiąża, zob. sygn. 1814.

⁸² IV L., s. 31. Warto też zwrócić uwagę na organizację opieki duchowej nad chorymi. Z tego okresu zachował się szereg dokumentów dotyczących zatrudniania duchownych i stworzenia systemu opieki kościelnej nad chorymi. Dane te dotyczą zakładów w Lubiążu i w Brzegu, zob. APW, PVS, sygn. 1833. Podano też m. in. wysokość wynagrodzenia kapelanów od 100 do 300 TR, pag. 1. Jest też instrukcja służbowa z 15 III 1842 r. dla kapelanów w brzeskim zakładzie, na pag. 154 i n. Uregulowano tu szczegółowo ich prawa i obowiązki.

⁸³ *Ibidem*, na uporządkowanie mienia zakładu w Lubiążu postulowano 887 TR, analogicznie w Płakowicach 414 TR i na rozbudowę brzeskiego zakładu potrzebowano 9505 TR. Dodatkowe sumy potrzebne były na wzrost wynagrodzeń dla personelu pomocniczego. Dodać należy, że odnośnie do zakładu w Brzegu w APW, PVS, sygn. 1745 zachowało się dużo dokumentów o rozbudowach zakładu w latach 1834–1849.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 30 i 33. Lubiąż: starszy ziemski Karl von Köckritz z Żerkowa, asesor medyczny Carl Joachim Bornemann z Legnicy i sołtys dziedziczny Thomas ze Snowidzy (pow. jaworski), zastępcy – radca urzędowy von Raumer z Zimnej Wody (pow. lubiński), burmistrz Johann Carl Scholz z Góry Śl. i sołtys sądowy Winckler z Domanic (pow. wołowski). Brzeg: landrat hr. Emanuel von Hoverden z Psar, wyższy komisarz hr. Erdmann von Pückler z Wrocławia i aptekarz Carl Theodor Ludwig z Brzegu, zastępcy – baron Theodor von Ziegler z Dąbrowy Niemodlińskiej, burmistrz Joseph Winter z Oławy i sołtys dziedziczny Franz Schwarzer z Mądrozowa (pow. nyski); Płakowice: landrat Friedrich von Frankenberg z Warty Bolesławieckiej, komor-

V landtag prowincjonalny z 1837 r. analizował sytuację zakładów dla obłąkanych w sposób bardziej pogłębiony niż poprzedni. O aktualnym stanie zakładów starał się wyczerpująco poinformować V landtag nadprezydent prowincji von Merckel⁸⁵. Omawiał rozwój zakładów w okresie między IV i V sejmem prowincjonalnym. Tak więc z protokołów V landtagu można uzyskać dokładne informacje, co wydarzyło się w zakładach w latach 1833–1836. Jedną z najważniejszych informacji, świadczących o intensywnym rozwoju omawianych tu placówek, jest liczba chorych, którzy przewinęli się przez zakłady od ich powstania do końca 1836 r. I tak w latach 1825–1836 objęto leczeniem i opieką 1078 chorych (Lubiąż – szpital 449, pensjonat – 39, Brzeg – 330 i Płakowice – 260). Z podanej tu liczby 301 chorych zmarło (najwięcej w Płakowicach 123, w zakładach lubiąskim i brzeskim mniej: 89 i 85, najmniej w lubiąskim pensjonacie tylko 4 osoby). Z choroby psychicznej wyleczono 244 chorych (najwięcej w Lubiążu – 205 osób (w tym pensjonat 10), natomiast w Brzegu tylko 26, a najmniej w Płakowicach). Te liczby nie mogą zbytnio dziwić, tylko bowiem zakład lubiąski był nakierowany na leczenie chorych i tylko tu kierowano przypadki rokujące wyleczenie, natomiast w Brzegu i Płakowicach zamierzano tylko izolować najcięższe przypadki. Nieuleczalnie chorych na koniec 1836 r. było w Lubiążu 84 (oraz 12 dalszych w pensjonacie), 99 w Brzegu i 24 w Płakowicach, czyli łącznie 219. W koniec 1836 r. ustalono, iż w Lubiążu znajdowało się jeszcze 81 osób (w pensjonacie dalszych 13), w Brzegu 120, a w Płakowicach 100, czyli łącznie 314 osób. Podane liczby świadczą o stałej rotacji chorych, a to na skutek śmierci, uleczenia i czy rezygnacji z utrzymywania osób w ośrodkach.

Jedną z najważniejszych informacji, którą omawiano na każdym sejmie prowincjonalnym była aktualna sytuacja techniczna, budowlana i prawna mienia zakładów. Ramy tej publikacji powodują, iż dokładniejsze analizowanie tych kwestii jest niemożliwe. Można tu jedynie przykładowo wspomnieć o poszerzeniu pensjonatu w Lubiążu o 6 nowych miejsc, z 12 do 18, o utworzeniu trzeciej placówki opiekuńczej (*Pflege-Institut*), dla osób w mniejszym stopniu dotkniętych chorobą umysłową i o konieczności zabezpieczenia przeciwpowodziowego ogrodu dla chorych kobiet⁸⁶. Działania te wymagały nowych środków finansowych (350 TR corocznej dotacji, na samą opiekę w pensjonacie 120 TR)⁸⁷. W Brzegu powstała konieczność wzniesienia nowego budynku tzw. ekonomii, zużytkowano tu część wspomnianej wyżej nadwyżki z IV landtagu 9505 TR. Komisja zarządzająca wystarała się też o zgodę królewską na poszerzenie terenu zakładu

nik Valentin Haucke z Lwówka Śl. i sołtys dziedziczny Wentzel z Sobótki (pow. wrocławski), zastępcy – landrat Hermann von Bose z Wrociszowa Grm. (pow. lubański), burmistrz Carl Traugott Hirsemenzel ze Świerzawy i sołtys dziedziczny Hilbert z Belczyny (pow. lwówecki).

⁸⁵ *Verhandlungen des fünften Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrfthums Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1837 abgehaltenen fünften Land-Tage*, Breslau [1837], cyt. dalej V L, s. 52–62.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 53.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 59.

o część dawnej twierdzy brzeskiej, dla zorganizowania ogrodu dla chorych⁸⁸. Dało to możliwość zwiększenia stałej liczby chorych ze 120 do 130 osób⁸⁹.

Wzrost liczby osób znajdujących się w zakładach dla obłąkanych przynosił z etatu na etat wzrost sum przeznaczanych na te cele. W etacie z V sejmu była to łączna kwota 39 193 TR (Lubiąż 11 126, Brzeg 18 642, Płakowice 9 424)⁹⁰. Do stałych rubryk należały też sprawy wynagrodzeń dla personelu zakładów oraz wybór komisji zarządzających⁹¹.

Na VI sejmie, który obradował już za rządów nowego króla Fryderyka Wilhelma IV, doszło do faktycznego otwarcia, zapowiadanej już w 1837 r. na V landtagu, trzeciej placówki związanej z Lubiążem; do istniejącego zakładu publicznego i pensjonatu, doszedł jeszcze instytut opieki (*Pflege-Institut*). Poziom rotacji chorych był podobny do poprzedniego. Ciężko go jednak porównywać z V landtagiem, z powodu przyjęcia zupełnie innych zasad liczenia okresu badawczego. Tam ujęto lata 1825–1836, tutaj zamiast lat 1836–1840, policzono okres 1830–1840, który tylko częściowo pokrywał się z poprzednim okresem. W roku 1830 było w trzech zakładach 210 chorych, w latach 1830–1840 przyjęto 1474 dalszych, ale jednocześnie do 1840 r. 1116 chorych zmarło lub opuściło zakłady i na koniec 1840 r. pozostało ich 238 (Lubiąż – zakład publiczny z 809 do 94, zakład opiekuńczy z 67 do 21, zakład emerytalny z 19 do 10, Brzeg z 313

⁸⁸ *Ibidem*, s. 53.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 59.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 52–57. Sprawy finansowe zakładów należą do zawsze bardzo szczegółowo potraktowanych i niestety nie mamy możliwości zagłębiania się w skomplikowane sumy wydatków i wpływów, które już od 1825 r. były w rozbudowany sposób konstruowane. Podane wyżej liczby były wynikiem podsumowania wszystkich oszczędności i stałych dotacji królewskich, były one wynikiem kumulacji wszystkich wpływów i wydatków z lat 1825–1836. Trzeba pamiętać o stałej corocznej dotacji, wspomnianej już wyżej, w wysokości 35 tys. TR, którą na V landtagu zsumowano z lat sprawozdawczych 1833–1836, co dało ją łącznie w wysokości 140 tys. TR. Część tych pieniędzy musiała być jednak jako rezerwa zgromadzona w KIHK i realnie dysponowano około 121 236 TR, z czego wydano około 109 019 TR i zostało około 12 216 TR nadwyżki. Bardzo szczegółowe rozpisy wydatków z tych lat znajdują się w APW, PVS, sygn. 1787 (cały tom, odnośnie do Lubiąża). W sygn. 1788 umieszczono dziennik budowy nowych obiektów w Lubiążu, ciąg dalszy w sygn. 1789 i 1790. Najciekawszy jest przy tym kolejny tom (sygn. 1786, sięgający do lat 40.), na pag. 284 zachował oryginał umowy o wykonanie prac budowlanych z 1841 r. Dalsze lata są z kolei w sygn. 1800 i 1801. W sygn. 1800, na pag. 289, umowa między zarządcą lubiąskim Scholzem a mistrzem zduńskim Müllerem (24 VI 1842 r.).

⁹¹ *Ibidem*, s. 60–62. Skład komisji w pewnym stopniu zmienił się od IV sejmu. Von Raamera zastąpił dyrektor instytucji kredytowej Block z Żerowa (pow. chojnowski); Pücklera zastąpił wyższy radca górniczy Emil von Steinbeck z Morawy (pow. świdnicki), Ludwiga zaś sołtys dziedziczny Basset z Solnik Wlk. (pow. oleśnicki); powołano aż trzech nowych zastępców dla Brzegu: dotychczasowy członek Ludwig został zastępcą oraz wybrano także George'a Heinricha Kuhnraha, radcę miejskiego z Brzegu i sołtysa dziedzicznego Gepperta z Gierszowic (pow. brzeski); w Płakowicach doszło do przetasowania: dotychczasowi zastępcy von Bose i Hirssementzel zostali członkami, a członek von Frankenberg zastępcą, nowym pierwszym zastępcą został von Gersdorf z Sanic (pow. Rothenburg, ob. zgorzelecki).

do 132, Płakowice z 266 do 101)⁹². Na VI landtagu omawiano też aktualną sytuację zakładów dla obłąkanych, zajmując się ich problemami i bolączkami. Już w chwili utworzenia nowego zakładu opiekuńczego w Lubiążu brakowało w nim wolnych miejsc dla chorych (będzie to zresztą aż po XX wiek stałą bolączką zakładów dla obłąkanych). W Lubiążu brakowało też tzw. miejsc odosobnienia dla chorych, których ogarnął szal, a w Brzegu podwyższenie liczby stałych miejsc ze 120 do 130, przyniosło niebezpieczne stłoczenie chorych. Kolejnym problemem była niska uleczalność chorych w Brzegu i Płakowicach, co było zrozumiałe, biorąc pod uwagę charakter tych placówek. Sprawiało to jednak liczne problemy, chorzy ciężko powinni przez wiele lat przebywać w zakładach zamkniętych, co skutkowało brakiem miejsc dla nowych ciężko chorych. Na VI sejmie prowincjonalnym zauważono też w związku z tym zjawisko zabierania tych nieuleczalnie chorych przez rodziny. Dla funkcjonowania zakładów dla obłąkanych istotne było badanie skuteczności leczenia i tak ustalono, że na zbadaną grupę 809 pacjentów z Lubiąża uleczono z choroby psychicznej 347, czyli 43%⁹³. Cięższe i z reguły nieuleczalne przypadki umieszczano w Brzegu i Płakowicach i wobec tego tutaj uleczenia zdarzały się bardzo rzadko, w statystyce podano, że jedynie 7% chorych wyzdrowiało.

Interesująco prezentują się dziś opisy poszerzonego pensjonatu dla chorych w mniejszym stopniu. Po rozbudowie składał się on z pięciu pomieszczeń dla chorych i jednego mieszkania rodzinnego. Przygotowano też lokal dla protestanckiego duchownego, był szósty pokój dla chorych niespokojnych, oddział kobiecy, ogród męski, salon ogrodowy i pawilon do gry w kręgle. Na koniec 1840 r. w pensjonacie przebywało 21 chorych, wcześniej zmarło ośmiu pacjentów⁹⁴. Znacznie mniej nowości było w zakładach w Brzegu i Płakowicach.

Wzrastały też sumy na utrzymanie zakładów. W latach 1836–1840 KIHK przekazała na potrzeby zakładów 175 tys. TR; sumę tę pomniejszyły wydatki, ale zostało z niej jeszcze 135 tys. TR, a sumę tę powiększyły odsetki o 2 178 TR. Dalsze dodatkowe wydatki na zakłady pochłonęły ją prawie w całości (zostało 4 631 TR)⁹⁵. Całkowite wydatki w latach 1836–1840 wyniosły 167 219 TR (Lubiąż 78 885, Brzeg 43 221, Płakowice 45 111).

⁹² *Verhandlungen des sechsten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils nebst dem von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 6. August 1841*, Breslau 1841, cyt. dalej VI L, s. 87. Tabela, której wyniki zostały w skrócony sposób wyżej przedstawione, przedstawia szeroko dane dotyczące osób, które opuściły zakłady, z podaniem określonych okoliczności, takich jak: śmierć, uzdrowienie, „polepszenie” stanu zdrowia” lub niewyleczonych, a zabranych przez rodziny; ostatnia rubryka grupy osób przekazanych do innych zakładów poza Śląskiem. Ta ostatnia grupa była nieliczna i obejmowała 6 osób z Brzegu i 5 z Płakowic.

⁹³ *Ibidem*, s. 88.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 88 i 89. Umieszczono w lubińskim zakładzie także nową kotłownię, nowe miejsca modlitewne w lubińskim kościele św. Jakuba.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 89 i 90.

W dalszym ciągu funkcjonował, znany nam od początku podział chorych na lepiej i gorzej traktowanych (I i II klasa żywienia i odzieży). Różnica była znaczna, w zakładzie publicznym w Lubiążu na chorego I klasy wydawano rocznie 73 TR, a II już tylko 43 TR⁹⁶. Szczególnie rozbudowany był też dział o zarobkach wszelkiego rodzaju personelu zakładów⁹⁷. Nie dokonano natomiast żadnych zmian w składzie komisji zarządzających.

Obfite informacje o działalności zakładów dla obłąkanych zostały zawarte w aktach VII sejmiku prowincjonalnego w 1843 r. Choć nie umieszczono w sprawozdaniu z obrad o zakładach żadnych istotnych informacji, w tomie zawierającym druki sejmowe zachowały się obszernie sprawozdania VI komisji landtagu, która zajmowała się sprawami zakładów dla obłąkanych, a także memoriał nadprezydenta⁹⁸. Dotychczasowe komisje zarządzające zakładami zostały po raz drugi w tym samym składzie z V landtagu odnowione, ale poruszono przy tym zasady ich wybierania. Zaproponowano, by wybierając członków tych komisji nie ograniczać się tylko do posłów do landtagu, lub ich zastępców. Można było odnawiać poprzednie składy komisji, zwłaszcza gdy dany członek wykazał się dużą aktywnością w zarządzaniu zakładem. Sugerowano jednak, by takie przedłużenia głosować jednomyślnie⁹⁹. W aktach ogólnych, nie podając konkretnych sum, poinformowano, że w okresie od VI sejmiku dokonano oszczędności w wydatkach, ale jakiego rzędu były to sumy, trudno dziś ustalić (bliższe informacje zostały umieszczone dopiero w referatach komisji VI)¹⁰⁰.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 91. Znajduje się tu tabela, która dość szczegółowo różnicuje sytuację chorych obu klas w poszczególnych zakładach dla obłąkanych.

⁹⁷ *Ibidem*, zwłaszcza s. 89 i 92. Rozpoczęto poszukiwania nowego kandydata na drugiego stałego lekarza w Lubiążu, gdyż dotychczasowy, dr Beschorner, zrezygnował. Wynagrodzenia, tak jak dotychczas, były zróżnicowane zależnie od wykształcenia i funkcji w zakładach.

⁹⁸ *Verhandlungen des siebenten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrauthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 30. Dezember 1843*; Breslau 1844, cyt. dalej VII L., t. I, s. 305. Zachował się też tom sprawozdań z posiedzeń plenarnych: *Plenar-Verhandlungen des siebenten Schlesischen Provinzial-Landtages vom 5ten März bis 5ten Mai 1845*, brak roku i miejsca wydania, który będzie dalej cytowany jako VII L., t. II. Posiadana za sprawozdaniami z posiedzeń część niepaginowaną, zawierającą druki sejmowe i tutaj umieszczono *Denkschrift über den Zustand des Provinzial-Irren-Heil- und Versorgungs-Wesens* z 23 III 1843 r. (dalej cyt. jako Memoriał), jego autorem był nadprezydent Merckel, *Referat des VI. Ausschusses über den Zustand der Provinzial-Irrenheil-Anstalt zu Leubus, Referat des VI. Ausschusses über die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg, Referat die Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz betreffend* (łączna data trzech referatów 2 IV 1843 r., dalej oznaczone jako R. I, R. II, R. III) i *General-Bericht des 6ten Ausschusses über die Provinzial-Irren-Heil- und Versorgungs-Anstalten zu Leubus, Brieg und Plagwitz für den Zeitraum vom 1. Januar 1841 bis dahin 1843* z 22 IV 1843 r. (dalej oznaczony jako R. IV).

⁹⁹ VII L., t. I, s. 301.

¹⁰⁰ VII L., t. II, *passim*. W R.IV podano np. łączne oszczędności budżetowe dla trzech zakładów w wysokości 6 269 TR, 23 sr. gr. Zróżnicowane były też wydatki na poszczególne klasy chorych zależnie od zakładu. Pierwsze klasy: Lubiąż – 196 TR, 15 sr. gr i 11 fen., Brzeg – tylko 92 TR, 27 sr. gr i 2 fen., Płakowice – 124 TR, 9 sr. gr i 3 fen. Klasa II: Lubiąż 166 TR, 3 sr. gr. i 5 fen., Brzeg tylko 72 TR, 14 sr. gr i 3,5 fen. i Płakowice 85 TR, 10 sr. gr i 10 fen. Memoriał podawał ponadto ilość dodatkowych środków uzyskanych od króla na

W zakładzie w Lubiążu pensjonat został poszerzony z 18 na 24 miejsca, natomiast liczba chorych w zasadniczym zakładzie zmniejszyła się do 96 osób. Przypomniano natomiast nowe zjawisko braku miejsc w Lubiążu w stosunku do potrzeb. Trzeba pamiętać, że tylko lubiąski zakład świadczył chorym psychicznie najszersze usługi i w tych warunkach w okresie V i VI landtagu aż 21 chorych z rejencji wrocławskiej czekało w kolejce, aż znajdzie się miejsce w zakładzie, analogicznie oczekiwało na miejsce także 24 chorych z rejencji legnickiej i 10 z opolskiej¹⁰¹. W okresie obrad VII sejmiku prowincjonalnego kolejka oczekujących na miejsce wydłużyła się odpowiednio: z rejencji wrocławskiej do 153 chorych, legnickiej 136 i opolskiej do 52. Z budżetu zakładu lubiąskiego (14 800 TR) wydano jedynie 12 863 TR, 14 sr. gr i 6 fen., czyli zaoszczędzono 1 936 TR, 15 sr. gr i 6 fen.¹⁰²

Odnosząc do pensjonatu (zwanego też instytutem dla średnio chorych), przypomniano, że otwarto go 4 II 1830 r. i umieszczono w nim 81 chorych (wyleczono następnie 30% z nich)¹⁰³. Spośród łącznych wydatków Lubiąża na pensjonat w 1841 r. zaplanowano 6494 TR, 3 sr. gr i 2 fen., w roku następnym zaś 6075 TR, ale sum tych nie wydano w całości i została nadwyżka łącznie z obu lat w wysokości 3221 TR, 7 sr. gr i 9 fen. W Lubiążu największym problemem był ciągnący się brak drugiego lekarza (o czym była już mowa wyżej). Ogłoszenia o warunkach zatrudnienia publikowano w wielu gazetach¹⁰⁴. Prowadzono też, zapoczątkowane wcześniej, prace nad kotłownią i rurami doprowadzającymi ciepło do pomieszczeń szpitalnych, wydano na to 600 TR¹⁰⁵.

Odrębnym zagadnieniem była wysokość wynagrodzenia pracowników lubiąskiego zakładu, która tak jak w poprzednich latach była zróżnicowana. Najwyżej był opłacany wieloletni dyrektor placówki dr Martini oraz nowo zatrudniony drugi lekarz dr Paul

zakłady. Na Lubiąż było to 600 TR, na Brzeg 2556 TR i 16 sr. gr. i na Płakowice 14 949 TR, 23 sr. gr i 3 fen., czyli łącznie 18 106 TR, 9 sr. gr i 3 fen., Memoriał, s. 6 oraz R. I, s. 8 (tylko Lubiąż).

¹⁰¹ VII L, t. II, R. IV, s. 2 i 3. To samo w Memoriale, s. 1–2.

¹⁰² *Ibidem*, ale w R. I zupełnie inna suma 16 553 TR, 7 sr. gr i 1 fen., szczegółowo rozpisana na pozycje, por. s. 7.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 5. Z liczby 81 osób w 1843 r. pozostały jeszcze 22 osoby niewyleczone. W Memoriale podano, że od otwarcia zakładów Lubiążu na 1000 chorych uleczono 437. Merckel poinformował także, iż 47% zostało skutecznie uleczonych, ale aż 45% zapadło ponownie na choroby umysłowe. Bliższe informacje o stanie chorych zawarto w R. I., na s. 4 i 5. W zakładzie ogólnym w latach 1841–1842 przebywało 190 chorych, czyli więcej niż poprzednio (na dzień 1 I 1841 r. było ich 125). W pensjonacie znajdowało się 24 chorych (ale na koniec 1842 r. pozostało tylko 14 nowo przybyłych). Na s. 5, zamiast liczby 190, występuje też liczba 204, ale jest to łączne wyliczenie obu placówek, z czego wyleczono 92 osoby, 24 polepszone stan zdrowia, 63 nie uleczono i wreszcie 31 osób zmarło. Z rejencji wrocławskiej przyjęto 88 chorych, z legnickiej 78 i z opolskiej 24 oraz 14 z wszystkich rejencji do pensjonatu, co dało łączną liczbę 204 chorych.

¹⁰⁴ *Ibidem*, t. I, s. 302. Warunki obejmowały roczne pobory 200 TR, wolne od opłat mieszkanie oraz deputat obejmujący na opał 9 sążni miękkiego drzewa w polanach, a także 42 kwarty oleju opałowego. Bliżej na ten temat zob. w t. II, w R. IV, s. 5 oraz Memoriał, s. 2.

¹⁰⁵ *Ibidem*, t. I, s. 302, ale zdecydowanie więcej w R. IV, s. 6–8, gdzie szczegółowy rozpis wydatków budowlanych, a także kwestie wynagradzania pracowników. O inwestycjach budowlanych także w R. I, s. 5 i 6.

Keller (500 TR poborów, jak widać chętny znalazł się dopiero po znacznym zwiększeniu wynagrodzenia, co zatwierdził VIII sejm prowincjonalny), naczelnym lekarzem w pensjonacie został Schelski¹⁰⁶.

W Brzegu natomiast udało się zwiększyć liczbę miejsc ze 130 do 150 osób¹⁰⁷. W zakładzie z ustalonego budżetu (12 520 TR) udało się zaoszczędzić 2 449 TR 4 sr. gr i 4 i 4,5 fen. Tak więc realne wydatki wyniosły 10 070 TR, 25 sr. gr i 7,5 fen. Chwalono się przy tym, że w ramach tych samych pieniędzy udało się zwiększyć liczbę miejsc o 10. Większe jednak wydatki poczyniono w Brzegu, przy dalej prowadzonej rozbudowie budynków, pochłonęła ona 1377 TR 29 sr. gr i 1 fen.¹⁰⁸ Zakład naprawiał też rynny dachowe, dla poszerzenia ogrodu dokupywał sąsiednie nieruchomości, także w celu zbudowania drogi komunikacyjnej do Odry. W Płakowicach nie udało się natomiast stworzyć więcej niż 100 miejsc dla chorych¹⁰⁹. Odnośnie do ustaleń budżetowych, to z zaplanowanych 10 489 TR i 15 sr. gr wydano 8 605 TR, 21 sr. gr i 10,5 fen., co dało oszczędności w liczbie 1 883 TR, 23 sr. gr i 1,5 fen.¹¹⁰ W Płakowicach natomiast tworzono pensjonat przeniesiony tu częściowo z Lubiąża. Do Płakowic przenoszono chorych mniej zamożnych¹¹¹. Poszerzono też ogród zakładowy, ale wobec tego trzeba było go ogrodzić i na to potrzebowano 669 TR.

Wyrażono też prośbę o ujednoczenie w skali całych Prus zasad wynagradzania pracowników zakładów dla obłąkanych i poproszono Fryderyka Wilhelma IV o przygotowanie na kolejny VIII śląski sejm prowincjonalny jakichś rozwiązań w tej kwestii. Ten

¹⁰⁶ *Ibidem*, t. II, R. I, s. 1–3. Tutaj także zarobki pozostałego personelu.

¹⁰⁷ VII L., t. II, R. IV, s. 2 i 3. W Memoriale, przypomniano ponadto, że w pierw zwiększono liczbę miejsc ze 120 do 130. W R. II zawarto informacje o planowanym dalszym rozszerzeniu liczby miejsc do 160, por. s. 13.

¹⁰⁸ *Ibidem*, t. I, s. 303. Bliżej o tych wydatkach z rozpisaniem na poszczególne cele zob. w t. II w R. IV, s. 8–12, por. też Memoriał, s. 3 i 4, a także w R. II, s. 9–14 (tu chyba najdokładniejsze rozpisania wydatków na poszczególne pozycje).

¹⁰⁹ *Ibidem*, t. II, R. IV, s. 2 i 3. Natomiast w latach 1841/1842 łącznie przewinęło się przez zakład 131 chorych, z czego 22 zmarło, a 7 nie wyleczono, ale odesłano do domów, uznając, że nie stanowią już niebezpieczeństwa. Na koniec roku 1842 pozostało w Płakowicach dokładnie 102 chorych, wszyscy, co ciekawe tylko II klasy. Było 70 osób płci męskiej i 32 żeńskiej, w tym 23 z rejencji wrocławskiej, 65 legnickiej i 10 z opolskiej oraz 4 spoza Śląska. Por. R. III, s. 15.

¹¹⁰ *Ibidem*, R. IV, s. 2 i 3, to samo w R. III, s. 16–19 (zdecydowanie bardziej szczegółowo rozpisane), natomiast w Memoriale podano nieco inne sumy (por. s. 4–8), Koszty nowo oddanego budynku oszacowano na 11 789 TR, 28 sr. gr i 7,5 fen., doliczono do tego koszty budowy nowej pralni na 4235 TR, 12 sr. gr i 5 fen. i podane wyżej koszty ogrodu (dokładnie 669 TR i 29 sr. gr), co dało łącznie 14 949 TR, 23 sr. gr i 3 fen. (podobne sumy są też w R. III, s. 19). Dalsze roczne koszty Płakowic szacował Merckel na 15 tys. TR, w tym opieki nad jednym chorym na 200 TR.

¹¹¹ *Ibidem*, t. I, s. 304 i 305. Liczne kłopoty związane z tworzeniem tej placówki zob. w t. II, w R. IV, s. 12–15. Wpierw miało to być 2530 TR i 19 sr. gr., potem sumy wzrosły do 4235 TR, 12 sr. gr i 4 fen., co miało dać dalej sumę 11 789 TR, 28 sr. gr i 7,5 fen., ale i na tym się nie zatrzymały (wykonawca z powodu przedłużających się prac na nowo przeliczył wartość zużytych materiałów i wyszło mu 14 950 TR, 14 sr. gr i 3 fen.). Natomiast w Memoriale podano liczbę chorych w tej placówce, przeniesiono tu z Lubiąża 13 chorych, ale 9 z nich zmarło i pozostały tylko 4 osoby (3 mężczyzn i 1 kobieta), por. Memoriał, s. 5.

ostatni zebrał się w 1845 r. i dopiero wtedy udało się zatwierdzić zatrudnienie drugiego lekarza w Lubiążu, ale nastąpiło to – o czym mowa wyżej – dopiero po zaproponowaniu znacznie wyższego wynagrodzenia (zamiast wcześniejszej propozycji 200 TR musiano wyjść z sumą 500 TR)¹¹². Był to już drugi chętny, bo dr Keller niespodziewanie zrezygnował i udało się zatrudnić dra Spielera. Natomiast udało się zaoszczędzić na odprawie dla dra Kellera 192 TR¹¹³.

W latach 1843–1844 udało się rozbudować nowy zakład opiekuńczy do 100 łóżek i sugerowano dołożenie jeszcze dalszych dziesięciu. Pewne zwiększenie powierzchni zaproponowano także w pensjonacie (z 26 do 30 łóżek). W budżecie na lata 1845–1847 przewidziano też środki na konieczne remonty¹¹⁴. W Brzegu ostatecznie zdecydowano o przekształceniu zatrudnienia z tymczasowego na stałe lekarza radcy sanitarnego dra Hellmera. Zamierzano też powiększyć nieco powierzchnię zakładową, by uzyskać możliwość zwiększenia liczby miejsc dla chorych ze 160 do 170 (na remonty i przeróbki zagwarantowano około 1772 TR)¹¹⁵.

Najgorsza sytuacja panowała w zakładzie płakowickim, tutaj zastanawiano się nawet nad przerobieniem go w zakład dla ubogich, ale ostatecznie postanowiono nie zmieniać jego charakteru¹¹⁶. Dlatego też konieczne były dalsze inwestycje, by zapewnić lepszą

¹¹² *Verhandlungen des achten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrauthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 27. Dezember 1845*, Breslau 1846; cyt. dalej VIII L., t. I, s. 169. Zachował się też, oznaczony jako t. II, tom posiedzeń plenarnych, nie wnosi on jednak wiele nowego do informacji z t. I, por. *Plenar-Verhandlungen des achten Schlesischen Provinzial-Landtages vom 9. Februar bis 13. April 1845*, brak miejsca i roku wydania, cyt. dalej VIII L., t. II. Wreszcie istnieje t. III, zawierający druki wręczone posłom podczas obrad, tom ten nie ma żadnego tytułu i łącznej paginacji, jest tu *Referat des IV. Ausschusses über die Irren-Anstalt zu Leubus* z 31 III 1845 r., *Referat des IV. Ausschusses über die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z tej samej daty i *Referat des IV. Ausschusses betreffend: die Wirksamkeit der Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz, in dem Zeitraume vom 1. Januar 1843 bis ult. Dezember 1844* z tej samej daty.

¹¹³ *Ibidem*, t. III, s. 4 dokumentu. Tutaj jest najwięcej informacji o kontrakcie. Dr Spieler w roku 1843 pracował na etacie tymczasowym za 300 TR, na rok następny przewidziano dla niego podwyżkę do 400 TR, a wspomniana wyżej suma 500 TR miała być osiągnięta w budżecie na lata 1845–1847. Po dr. Kellerze postanowiono zatrudnić dla Spielera jeszcze dodatkowego lekarza-asystenta z wynagrodzeniem 200 TR.

¹¹⁴ *Ibidem*, t. I, s. 170. Przewidziano na te cele 3300 TR, zamierzano remontować m. in. kotłownię w skrzydle C. Por. wszystkie kwestie są szczegółowo opisane w t. III, we wspomnianym wyżej referacie komisji IV, s. 6–9 dokumentu. Np. na 1 I 1843 r. było 119 chorych, a na koniec następnego roku (31 XII 1844 r.) 125. W tych latach przez trzy zakłady w Lubiążu przewinęło się z rejencji wrocławskiej 112 chorych, z legnickiej 78 i z opolskiej 31 (razem 221).

¹¹⁵ *Ibidem*, t. I, s. 170, t. III wspomniany wyżej referat o zakładzie w Brzegu. O Hellmerze s. 2 tego dokumentu, dalej aż do s. 7 szczegółowo o pracach remontowo-budowlanych. Liczba chorych sięgnęła w 1844 r. 159 osób (z rej. wrocł. 101, legn. 26 i opol. 32).

¹¹⁶ T. Kruszewski, *Organizacja opieki społecznej w działalności samorządu prowincjonalnego na Śląsku w XIX i XX wieku*, Wrocław 2010, s. 62 i n.

działalność zakładu. Były to wysokie koszty, które mogły przekroczyć 3000 TR¹¹⁷. Zakład zamierzał też zwiększyć liczbę miejsc ze 100 do 110.

Ostatecznie przyznano na wydatki budowlane w Lubiążu owe 3300 TR, w Brzegu 1772 TR i 2402 TR dla Płakowic¹¹⁸. Łączne wydatki na zakłady starano się utrzymać, tak jak to było w poprzednich latach na poziomie 35 tys. TR, choć brano także pod uwagę możliwość powrotu do sumy 30 tys. Uregulowano także zasady wynagradzania personelu zakładów, o co prosił poprzedni landtag, ale nie wprowadzono żadnych istotnych zmian.

Wybrano – po raz pierwszy w działalności zakładów – nowe komisje zarządzające nimi wszystkimi¹¹⁹. Warto dodać, że na posiedzeniu 7 IV 1845 r. zwrócili się też posłowie o wydanie zarządzenia, które umożliwiłoby zakładowi w Brzegu uzyskanie wpływów z podatku od mlewa i uboju (*Mahl- und Schlachtsteuer*). Za propozycją tą opowiedział się pozytywnie nadprezydent von Merckel. Jak zauważył w swej opinii, na uzyskiwanie takich wpływów zezwalał § 13a ustawy o tym podatku z 30 V 1820 r.¹²⁰ Posłowie uzasadniali chęć uzyskania dodatkowych środków pieniężnych tą drogą, by móc zwiększyć możliwości opieki na ubogimi chorymi, którzy nie mieli środków utrzymania. Dotychczasowe środki były bowiem dla zakładu niewystarczające. Sytuacja była niesprawiedliwa także z tego powodu, że pozostałe dwa zakłady w Lubiążu i Płakowicach uzyskały zwolnienie nawet z podatku klasowego. Tę sytuację potwierdził w swej opinii nadprezydent, wyliczył ponadto, że zwolnienie z podatku dałoby brzeskiemu zakładowi od 416 do 540 TR więcej. Merckel przypominał, że zwolnienia z podatków na cele społeczne posiadały także niektóre

¹¹⁷ VIII L, t. I, s. 171. Na potrzeby zakładu brakowało 624 TR, na rozbudowę 2409 TR (przyznano o siedem TR mniej), ale powstała dodatkowa konieczność wymiany głównego kotła, co dalej podniosło koszty. Istotnym problemem było zgromadzenie środków na zakup węgla na opał (445 TR) i sążni drewna opałowego (przynajmniej 30 TR). Płakowice zostały szczegółowo opisane we wspomnianym wyżej referacie komisji IV w t. III, opisano tu wiele kłopotów z wyjaśnianiem tajemniczych przyczyn śmierci chorych (s. 1, 2 dokumentu), koniecznością ostatecznego oddzielenia chorych kobiet od mężczyzn (s. 11 i 12). Spośród ogromnej ilości informacji o płakowickim zakładzie warto przywołać liczbę chorych: na koniec roku 1844 było ich 105 (z rej. wrocł. 20, legn. 72 i opol. 11, a ponadto z innych prowincji jeszcze dwóch, s. 5 dokumentu).

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 172.

¹¹⁹ VIII L, t. I, s. 173. Dla Lubiąża członkami komisji wybrano te same osoby, które były już członkami od V landtagu, wybrano natomiast dwóch nowych zastępców: starszego ziemskiego Ernsta von Wille'go z Kościelnika (pow. legnicki), burmistrza Jochmanna z Legnicy, trzecim zastępcą dalej pozostał Winckler. W Brzegu drugi członek poprzedniej komisji von Steinbeck został pierwszym, jego miejsce zajął aptekarz z Brzegu Heinrich Ludwig Werner, a trzecim członkiem wybrano sołtysa dziedzicznego Antona Allnocha z Bykowic (pow. nyski). Dokonano też elekcji dwóch nowych zastępców – starszego ziemskiego hr. von Pfeil z Janowa (pow. brzeski) i kupca Tietze'go z Brzegu (trzeci zastępca pozostał niezmieniony). W wreszcie w Płakowicach pierwszym członkiem został landrat jeleniogórski baron Wilhelm von Zedlitz-Neukirch, drugim członkiem wybrano znanego nam z komisji z IV sejmiku Hauckego, trzecim członkiem został uprzedni zastępca Hilbert. Wybrano także nowych zastępców: landrata Rudolpha von Uechtritz z Włostnia (pow. lubański), burmistrza Minora z Wlenia (pow. lwówecki) oraz sołtysa dziedzicznego Johanna Jeremiasa Röhrichta z Uniejowic (pow. złotoryjski).

¹²⁰ GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIII d, Nr 38 Bd. 2, pag. 241 i n. Nic na ten temat nie ma w drukowanej wersji posiedzenia plenarnego, por. VIII L, t. II, s. 381–389.

miasta na Śląsku, takie jak Dzierżoniów, Jelenia Góra, Zielona Góra i Złotoryja¹²¹. Wniosek o zwolnienie brzeskiego zakładu z *Mahl- und Schlachtsteuer* ponowili posłowie także w swych konkluzjach z obrad¹²². Problemami tymi rząd pruski zajął się zresztą już w kilka dni po zamknięciu obrad VIII sejmiku prowincjonalnego na posiedzeniu 18 IV 1845 r. z udziałem MSWiP Heinricha von Arnima¹²³.

W związku z przygotowywanym na 1847 r. IX sejmikiem prowincjonalnym poruszono także sprawy funkcjonowania zakładów dla obłąkanych. Były to już czasy nowego ministra spraw wewnętrznych i policji Ernsta von Bodelschwingha-Welmede i nowego nadprezydenta prowincji Wilhelma von Wedlla. I tak 10 II 1847 r. minister wystosował pismo do śląskiego nadprezydenta, że w związku z nowym pomysłem rezygnacji ze zwołania planowanego IX Landtagu – z powodu zamiaru zwołania posłów wszystkich landtagów do Berlina na dzień 11 IV 1847 r. – należało przygotować także kwestię zakładów dla obłąkanych¹²⁴. Powstała tą drogą tzw. Zjednoczony Landtag miał zastąpić dotychczas odrębne obrady poszczególnych sejmików prowincjonalnych. MSWiP przesłał też na ręce von Wedlla jako wzór pismo, które wcześniej skierował do nadprezydenta prowincji brandenburskiej w Poczdamie Augusta Wenera von Medinga, by przygotowując opracowanie sytuacji zakładów dla obłąkanych, wiedział czego życzy sobie minister¹²⁵.

Wedell odpowiedział ministrowi Bodelschwinghowi już 19 II 1847 r., informując go, że przygotowuje m. in. informacje o stanie zakładów dla obłąkanych¹²⁶. Komisje zarządzające tymi zakładami zostały zobowiązane do przygotowania sprawozdań za okres od VIII sejmiku prowincjonalnego. Opracował też wstępny budżet trzech zakładów, opiewał on na sumę 35 tys. TR. Wedell zauważył przy tym, że zapisane w recesie VIII landtagu zadania nie mogły być zrealizowane bez dodatkowych środków pieniężnych. Kolejne pismo nadprezydent wystosował do ministra 31 III 1847 r.¹²⁷ Ponowiono w nim prośbę o zatwierdzenie nowego budżetu dla zakładów dla obłąkanych, który powinien być tak skonstruowany, by zaspokoić potrzeby zakładów. Z braku reakcji ministra nadprezydent wystosował kolejne pismo w dniu 10 VII 1847 r. Wiązało się z niewystarczającymi działaniami Zjednoczonego Landtagu w kwestii zakładów dla obłąkanych¹²⁸. Zauważono, że w sprawie zakładów dla obłąkanych w Berlinie nic konkretnego nie ustalono i dalej nie rozpatrzone pozostały

¹²¹ GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIIIID, Nr 38 Bd. 2, pag. 243–249, stanowisko nadprezydenta z 9 V 1845 r.

¹²² *Ibidem*, Nr 37, Bd. 2, pag. 222.

¹²³ *Ibidem*, Nr 36, Bd. 2, pag. 54.

¹²⁴ *Ibidem*, Nr 40, pag. 1 i 1v (to samo w Nr. 39, pag. 95 i 95v).

¹²⁵ *Ibidem*, Nr 40, pag. 2–3 (to samo w Nr. 39, pag. 154–155). O Zjednoczonym Landtagu zob. T. Kruszewski, *Reformy ustrojowe śląskiego landtagu z lat 1841–1852*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1953, Prawo CCLVI, Studia Historycznoprawne, Wrocław 1997, s. 151–186.

¹²⁶ GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIIIID, Nr 40, pag. 8–12.

¹²⁷ *Ibidem*, pag. 13, *Breslau, 31 März 1847, betrifft die Denkschrift über den Provinzial-Institute*.

¹²⁸ *Ibidem*, pag. 14, *Breslau, 10 Juli 1847, betrifft die Denkschrift über den Provinzial-Institute*.

wnioski o finansowanie poszczególnych przedsięwzięć. Podkreślono też trudności w zarządzaniu zakładami, gdy nie był zwoływany sejm prowincjonalny. Odpowiedź von Bodelschwingha zarazem na oba pisma z marca i lipca tym razem nadeszła z Berlina (nosiła datę 29 VII 1847 r.), była jednak enigmatyczna¹²⁹. Tak więc aż do zakończenia Wiosny Ludów i rzeczywistego zwołania IX sejmiku prowincjonalnego w 1851 r. kwestia zarządzania zakładami dla obłąkanych była niejasna.

3. Organizacja „zakładów dla obłąkanych” w pierwszej połowie XIX stulecia

Zachowane w Berlinie akta archiwalne zawierają też interesujące informacje, jak – według propozycji rządowych – miała wyglądać organizacja wewnętrzna zakładów, dotyczyło to zwłaszcza drugiego zakładu leczniczego w Lubiążu¹³⁰. Oba ośrodki (*Aufbewahrungs- i Heil-Anstalt*) winny posiadać tak rozplanowane wydatki, by najlepiej służyć dobru chorych. Dlatego też wydatki na chorych miały być rozpisywane na bazową liczbę 100 pacjentów, których dzielono następnie na mniejsze, 20-osobowe, grupy (10 chorych I klasy i 10 z klasy II). Wydatki na 10 chorych klasy I nie mogły przekroczyć 175 TR, a na chorych z klasy II 150 TR.

Wydatki na jedzenie były natomiast podzielone aż na trzy klasy chorych. Mimo ich szczegółowego charakteru warto je w tym miejscu przedstawić, zwłaszcza gdy w dzisiejszych czasach słyszy o stałych kłopotach lecznictwa. I tak chorzy zaliczeni do klasy I otrzymywali 1 kwartę zupy dwa razy w ciągu dnia (rano i wieczorem), mięso i jarzyny najczęściej 4 razy, a w środy i niedziele było to mięso pieczone. Wielkość porcji była jednak zróżnicowana, w niedzielę i święta chorzy otrzymywali 21 łutów, a w pozostałe dni tylko 14. Kolejnym elementem pożywienia chorych klasy I było 1,5 bochenka chleba żytniego na dzień (z tym, że następnego dnia otrzymywano analogiczną ilość chleba pszenicznego); otrzymywano też kufel piwa jęczmiennego do obiadu.

Chorzy klasy II otrzymywali już mniej jedzenia – i tak była to połowa 1 kwarty zupy rano i wieczorem, 14 łutów mięsa, połowa porcji jarzyn, 1 bochenek chleba i pół kwarty kufła piwa. Jeszcze gorsze było pożywienie chorych z klasy III, ci otrzymywali zasadniczo tylko zupę, za to w wysokości 1 kwarty trzy razy w ciągu dnia (śniadanie, obiad i kolacja), 1 chleb pszeniczny na cały dzień, na obiad zaś dodatkowo: 6 łutów ryżu, 8 łutów kaszy krupczatki, 9 łutów prosa, 16 łutów groszku, 1/4 miary kartofli, 16 łutów ki-

¹²⁹ *Ibidem*, pag. 15.

¹³⁰ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIII d, Nr 3, Bd. 1, *Erläuterungs-Protocoll zum Haupt-Entwurf für die in Leubus zu errichtende Irren-Heil-Anstalt*. Obszerne sprawozdania finansowe za rok 1826 są w APW, PVS, sygn. 1792, *passim* oraz w sygn. 1794.

szej kapusty i 1 i 1/4 łyżki soli. Ta ostatnia grupa została wkrótce zlikwidowana i włączona do klasy II¹³¹.

Oprócz wspomnianych kwestii organizacji utrzymania chorych rząd pruski podjął się uregulowania jednej z najistotniejszych kwestii dla przyszłego funkcjonowania zakładów dla obłąkanych, a mianowicie opracował w 1825 r. projekt regulaminu zakładu w Lubiążu¹³². Regulamin ten został następnie zaakceptowany przez I sejm prowincjonalny i obowiązywać miał przez kilkadziesiąt lat. Najważniejsze postanowienia regulaminu zmierzały do ustalenia stosownych organów, które miały uczestniczyć w procesie podejmowania decyzji, istotnych dla funkcjonowania zakładu. I tak nadzór nad działalnością zakładu należał do nadprezydium prowincji śląskiej (§ 1), a bieżący zarząd do komisji zarządzającej (*Verwaltungs-Commission*), w jej skład wchodzić miało dwóch urzędników szczebla rejencyjnego i dwóch posłów do landtagu (§ 2 i 3). Wspomniani tu członkowie powinni mieć ustanowionych zastępców. Wszyscy czterej członkowie komisji powinni wspólnie obradować. Każdy członek komisji mógł w czasie kadencji złożyć urząd, a jeżeli był to członek wybierany przez landtag prowincjonalny, to ten ostatni w takim wypadku winien wybrać następcę. Gdy zrezygnował członek, będący urzędnikiem, to nowego wskazywał nadprezydent prowincji śląskiej (§ 20). Komisja zarządzająca prowadziła przede wszystkim zarząd bieżący i decydowała w sprawach wydatków do 500 TR. Wydatki przekraczające tę sumę należały do nadprezydium. Kolejnym zadaniem były sprawy urzędników i pozostałego personelu w zakładzie. Zakład leczniczy, zwany w regulaminie pensjonatem posiadał ustanowionego odrębnego kuratora, który działał w imieniu komisji zarządzającej (§ 15).

Nadzór nad działalnością obu lubiąskich placówek należał do władz administracyjnych. Rejencja wrocławska sprawowała nadzór nad wszelkimi zakupami mienia przez zakłady (§ 17), nadzór dotyczył też kwestii biurowych (wykonywała go rejencja, ale pod kontrolą nadprezydenta – § 21).

Do najważniejszych zadań lubiąskiego zakładu zaliczono troskę o chorych, działania podejmowane w tym polu podlegały jednak nadzorowi ze strony nadprezydium. Wszelkie posunięcia finansowe zakładu musiały jednak mieć oparcie w budżecie zakładu, uchwalanym przez sejm prowincjonalny. Bieżące czynności, związane z działalnością zakładu należały do administracji zakładu, która była powoływana przez komisję zarządzającą. Administracja też prowadziła kasę zakładu, powołanie tej ostatniej, jak też wypłacanie wynagrodzenia dla pracowników, wymagało jednak zgody nadprezydium

¹³¹ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 2, pismo MSWiP w sprawie No 201, 302a, 532 oraz No 335 i 825 ministra finansów.

¹³² GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3 Bd. 1, niepaginowana, *Regulativ für den Verwaltung der Irren-Heil-Anstalt zu Leubus*.

(§ 10). Na czele administracji zakładu stał jego dyrektor, był on powoływany przez komisję zarządzającą, ale pod nadzorem nadprezydium.

W regulaminie uregulowano też wspomniany już wyżej podział chorych na klasy, wydatki na chorych z klasy I nie mogły rocznie przekroczyć 175 TR, a w klasie II odpowiednio 150 TR.

Posłowie podczas obrad zaakceptowali te propozycje, uważając, że opieka nad chorymi psychicznie należy do istotnych zadań w prowincji, które dotychczas nie były najlepiej realizowane. Posłowie uważali przy tym, że konieczne będzie wspieranie opieki przez państwo, zwłaszcza odnośnie do założenia i kosztów utrzymania chorych, w tym także kosztów zakupu ubrań. Dla sprawnego funkcjonowania zakładów za konieczne uznano zatwierdzenie zaproponowanych przez monarchę regulaminów. Zaproponowano też, by fundusze zakładów wzmocnić sumami, które dotychczasowe ogólnoopiekuńcze placówki prowincjonalne wydawały na umieszczonych tam chorych. Tych ostatnich powinno się przenieść do nowych placówek, a wraz z nimi powinny przejść uzyskiwane na nich środki finansowe. Zaproponowano też, by wspomniane koszty przygotowania ogrodu poklasztornego w Lubiążu przejęło państwo¹³³.

Ostatecznie w recesie sejmku nastąpiło przekazanie na własność prowincji trzech zakładów dla obłąkanych na następujących zasadach:

- Stany śląskie przejmą koszty wyżywienia i ubrania chorych; w miarę możliwości będą też ponosić koszty utrzymania budynków.
- Prowincja zasadniczo przejmie też koszty utrzymania i wyposażenia budynków zakładów, król odrzucił bowiem wnioski, by koszty te w całości ponosił fundusz sekularyzacyjny; ewentualnie z wyłączeniem wydatków w punktach 3–5, w przyszłości z powodu ogólnopruskich interesów można by pokrywać dodatkowe wydatki z tego funduszu.
- KHK wyłoży ma 25 000 TR na założenie zakładu w Lubiążu; suma ta na wnioski stanów śląskich nie może być niższa.
- Król na prośbę stanów wyłoży pieniądze w postaci specjalnej dotacji na wydzielenie z zakładu karnego w Jaworze samodzielnej placówki dla obłąkanych w Płakowicach.
- Zakład w Lubiążu zostanie poszerzony o dawny budynek konwentu i prałatury wraz z ogrodem cystersów i zostanie na czas istnienia zakładu przekazany w jego nieodpłatne użytkowanie.
- Stany będą uczestniczyć w ustalaniu kosztów utrzymania chorych we wszystkich zakładach; powinny być przy tym ustalone dokładne współrzędne dla obliczania

¹³³ I L., s. 15.

tych kosztów, zamierzano tu prosić o opinie właściwe władze miejscowe dla pochodzenia osoby chorej.

- Planuje się utworzyć mieszane królewsko-stanowe komisje zarządzające zakładami, wytyczne w tej sprawie powinien przygotować minister wyznań religijnych, oświecenia i zdrowia¹³⁴.

W związku z recesem I landtagu własne pisma o jego wykonaniu odnośnie do utworzenia trzech zakładów dla obłąkanych zgłosili ministrowie ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny von Altenstein oraz spraw wewnętrznych i policji von Schuckmann¹³⁵. Nadprezydent prowincji śląskiej Merckel w piśmie z 19 IX 1827 r., skierowanym do MSWiP von Schuckmanna wsparł się tu na opiniach tegoż ministra z 26 VIII 1827 r.¹³⁶ Za szczególnie ważne przy podejmowaniu decyzji uznał minister stanowisko dyrektora lubiąskich placówek dr. Martiniego, które zaakceptował. Ten ostatni zauważył jednak pewne niejasności we – wspomnianym już wyżej – regulaminie obu lubiąskich placówek; dotyczyły one konieczności innego rozgraniczenia kompetencji nadprezydenta, landtagu i organów zakładowych. Na obrady II sejmiku prowincjonalnego minister von Altenstein przygotował też dodatkowo obszerny memoriał, który zawierał sytuację zakładów dla obłąkanych (10 XII 1827 r.). Minister wyszedł od przywołania królewskiego dekretu z 30 V 1827 r., który ostatecznie przekazał trzy zakłady landtagowi śląskiemu. W imieniu tego ostatniego zarządzanie miały przejąć organy prowincji¹³⁷. MWSM zauważył, że dotychczas zakładami zarządzały miejscowe wspólnoty, teraz miały je przejąć zapowiadane już na poprzednim sejmiku prowincjonalnym komisje zarządzające, w składzie trzyosobowym. Miały one działać pod nadzorem MWSM, który mógł im wydawać postanowienia (*Bestimmungen*).

Zdaniem ministra istotne wobec zakładów zadania miał od tej chwili wykonywać sejm prowincjonalny. Pierwszą kompetencją było podejmowanie pełnych decyzji w sprawach finansowych i zaspokajanie w ten sposób potrzeby zakładów. Jako drugie zadanie określono opiekę nad obłąkanymi i miejscowe rozdzielanie środków, wreszcie po trzecie zagwarantowano sejmowi udział w ustalaniu prawnych zasad funkcjonowania ośrodków¹³⁸. Minister odniósł się też do tej trzeciej wspomnianej wyżej kwestii, porządku prawnego w ośrodkach. Zaproponował przy tym pewne zmiany w dotychczasowej

¹³⁴ *Ibidem*, s. 25 i 26.

¹³⁵ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 3, Bd. 3, von Altenstein, pismo z 24 VII 1827 r., pag. 32, von Schuckmann, pismo z 25 VI 1827 r., pag. 21–24.

¹³⁶ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 11, Bd. 1, pismo Merckla, pag. 12, stanowisko MWSM (w jego imieniu wystąpił wiceminister Hufeland), pag. 12v, a zwłaszcza 14 i n.

¹³⁷ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 11, Bd. 1, *Pro Memoria* [słowa te wykreślono i ołówkiem wpisano niemiecki odpowiednik *Denkschrift*] *die Einrichtung und Unterhaltung der schlesischen Irren Anstalten betreffend, Berlin den 10ten Dezember 1827*, pag. 55–63v.

¹³⁸ *Ibidem*, pag. 55v i 56.

strukturze wewnętrznej komisji zarządzających. Zaproponowano, by wspomniani już dwaj urzędnicy rejencji byli radcami medycznymi, natomiast liczbę posłów – członków komisji zwiększyć do trzech (w razie śmierci danego członka w jego miejsce wchodził zastępca). Komisje w dalszym ciągu miały działać pod nadzorem nadprezydenta prowincji. Wszelkie decyzje komisji musiały być zatwierdzone przez tego ostatniego, także zmiany w podjętych już decyzjach. Decyzje bieżące należały – tak jak to przyjęto na poprzednim sejmie prowincjonalnym – do komisji zarządzających, ale nadprezydent musiał mieć zagwarantowany wpływ na treść tych decyzji. Minister wyraził też sugestię, by landtag zastanowił się nad dokonaniem zmian w regulaminie, by był on w większym stopniu jednoznaczny.

Ostateczne stanowisko w sprawie zakładów dla obłąkanych podjął dopiero II landtag prowincjonalny na posiedzeniu w dniu 16 II 1828 r.¹³⁹ W związku z ustawą ogólną o kompetencjach sejmów prowincjonalnych z 5 VI 1823 r. (pkt III. 4) zarządzanie zakładami dla obłąkanych należało – zdaniem posłów – do spraw komunalnych prowincji, podlegało jednakże zwierzchniemu nadzorowi władz administracyjnych. Z uwagi na reces I landtagu z 7 VI 1827 r. i dekret propozycyjny na II sejm z 30 XII 1827 r. wpływały odnośnie do zakładów dla obłąkanych następujące wnioski: Dotychczasowe przepisy o uprawnieniach komunalnych uregulowano w ALR, które wskazywało, że opiekę nad obłąkanymi powierzono poszczególnym miejscowościom, gdzie zamieszkiwali, teraz mieli zostać skupieni w kilku ogólnokomunalnych ośrodkach.

Nową kwestią był problem kosztów ogrzewania pomieszczeń, w których przebywali chorzy i wydatki na ubrania. Oba te zadania winny być także przekazane związkom instytucji komunalnych (*Provinzial-Kommunal-Verbände*).

Porównanie różnych ustawodawstw wskazuje że dotychczasowe uprawnienia miejscowe winny być zastąpione regulacjami o umieszczaniu chorych w 3 prowincjonalnych ośrodkach. I wobec tego te miejscowości, z których pochodzili chorzy winny się dokładać do ich utrzymania w wysokości 30–50 TR na głowę rocznie.

Nadprezydent prowincji powinien utworzyć komisje zarządzające zakładami i zapewnić komisjom samodzielność wobec powiatowych komunalnych komisji zarządzających (*Kreis-Communal-Verwaltungs-Commission*).

Departament ds. komunalnych urzędu rejencji legnickiej winien przekazywać na konto utrzymania zakładu w Płakowicach konieczne dla utrzymania tej placówki środki finansowe.

¹³⁹ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIIId, Nr 12, niepaginowana, *Beschluß* z 16 II 1828 r., jest to szersza wersja rękopiśmienna dla znajdującej się wersji drukowanej, por. *Verhandlungen des zweiten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgraft-hums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1828 abgehaltenen zweiten Land-Tage*; Breslau [1829], (cyt. dalej II L), s. 38–41.

Wspominana już wcześniej suma 60 tys. TR powinna stanowić budżet 3 zakładów na lata 1828–1829 i być wpłacona przez króla na poczet KIHK. Należało opracować jasne zasady dzielenia kosztów utrzymania zakładów w ramach prowincji śląskiej:

- odnośnie do chorych, którzy pochodzili z miast w prowincji, powinna być ustalona wysokość sumy pieniężnej, jaką magistrat mógł dołożyć do utrzymania tych chorych. W tym zakresie powinny być ustalone jednoznaczne dla miast wskaźniki dotyczące ich wielkości i odpowiedniej wysokości kosztów;
- odnośnie do chorych pochodzących z pruskiego margrabstwa Górnych Łużyc sugerowano, by uprawnienie do kalkulacji sum na utrzymanie chorych przekazać komunalnemu landtagowi tej części prowincji;
- odnośnie do chorych pochodzących z gmin wiejskich landtag postanowił sam ustalić współrzędne finansowe przeciętnych kosztów leczenia, uwzględniające ponadto liczbę ludności i stosunek powierzchni oraz podatków klasowych;
- niezależnie od powyższego miały zostać ustalone kryteria kosztów dla wszystkich powiatów każdej rejencji w prowincji;
- w powiatach dla chorych z dominiów miały także zostać ustalone kryteria przyjmowania ich, zwłaszcza procent chorych w stosunku do liczby ludności;
- na podstawie tych kryteriów miały zostać ustalone kwoty szczegółowe dla poszczególnych wsi i gmin na podstawie liczby ludności i szczególnych warunków oraz stopnia choroby umysłowej;
- ostatecznie zamierzano podjąć próbę skalkulowania uniwersalnej, podstawowej sumy przypadającej na jednego chorego na podstawie spisu ludności z roku 1825, podziałki obszaru powierzchni i statystyki podatkowej.

Na koniec postanowiono poprzez nadprezydium prowincji śląskiej przekazać królowi tak wypracowane stanowisko wraz z dodatkowymi sugestiami i *votum separatum* stanu chłopskiego.

Ustosunkowano się też do zgłoszonego przez niektórych posłów projektu połączenia w wszystkich trzech zakładów w jeden, mieszczący się w Lubiążu. Uznano jednak, że ten pomysł nie był możliwy do realizacji, głównie z powodów lokalowych. Dla osiągnięcia celów należytego utrzymania i leczenia chorych w Lubiążu było zbyt mało miejsca dla wszystkich chorych. Przy jednym zakładzie uległyby zmniejszeniu koszty administracyjne, ale nic by to nie dało, bo istotnie wzrosłyby koszty transportu chorych do jednej placówki w Lubiążu z całej prowincji. Trudno też byłoby umieszczać chorych uleczalnie z chorymi nieuleczalnie.

Zauważono oczywiście wiele niedociągnięć, ale tłumaczono je ogromem przedsięwzięcia, a także niewielką ilością czasu dla utworzenia trzech zakładów dla chorych psychicznie. Dlatego też proszono Fryderyka Wilhelma III o dalsze dotacje.

Wspomniane wyżej dodatkowe stanowisko także ogłoszono dnia 16 II 1828 r., dotyczyło ono aktualnego sytuacji trzech zakładów¹⁴⁰. Uwzględniało ono wyżej już wspomniane poglądy ministra ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny (MWSM) von Altensteina, wraz z sugestiami nadprezydenta prowincji von Merckla. Powołano trzy komisje zarządzające, ale środki w budżecie zakładów wystarczyły jedynie na podstawowe prace budowlane i zatrudnienie tylko zasadniczego personelu. Zakład w Brzegu miał objąć 150 chorych, a budżet miał teoretycznie wystarczyć na 200, ale z trudem można było otoczyć opieką 150. Na polepszenie stanu budynku w Brzegu musiał sam landtag wyłożyć większość potrzebnych środków, bo ze środków królewskich uzyskano tylko 7246 TR.

Wspomniano też o dalszych problemach – w Lubiążu zaistniała konieczność zatrudnienia zarządcy ekonomicznego, takie stanowisko wymagało rocznych poborów od 400 do 600 TR. Innym niezbędnym pracownikiem był kontroler finansowy, dla niego pobory miały wynosić od 300 do 500 TR. Dodatkowo – zdaniem posłów – konieczna była dalsza rozbudowa lubiąskiego zakładu i z tego powodu zaistniała konieczność zatrudnienia projektanta i wykonawcy tych prac, osoba ta winna otrzymać wynagrodzenie w wysokości 300 TR. Zgłoszono ponadto potrzebę zatrudnienia inspektorów nadzoru budowlanego. Wszystkie te koszty personalne oszacowano łącznie na około 5500 TR.

Zauważono, że zainteresowane pewnym nadzorem nad zakładami były landraty powiatów, w których leżały ośrodki (Wołów, Brzeg i Lwówek Śl.). Pytano króla, czy powinny one kontrolować komisje zarządzające zakładami, zauważono też różnice w opiniach różnych ministrów. Natomiast stan IV, w swym odrębnym stanowisku, skrytykował zasady liczenia środków pieniężnych na chorych według ich klasowej przynależności, takie liczenie uznali chłopscy posłowie za niesprawiedliwe i domagali się przyjęcia równego podziału środków na każdego chorego.

Złożono ponadto liczne prośby o zwiększenie sum na utrzymanie zakładów proporcjonalnie do liczby ludności i powierzchni Śląska¹⁴¹. Propozycje landtagu spotkały się z pozytywnym przyjęciem ze strony monarchy, który obiecał przekazać zwiększone środki na potrzeby zakładów¹⁴².

Z powodu opóźnień w ogłoszeniu rezolucji II sejm prowincjonalny władze pruskie dokonywały ostatnich ustaleń, zanim doszło do zamknięcia ostatecznego tekstu tej rezolucji.

¹⁴⁰ GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIII d, Nr 12, niepaginowana, stanowisko dodatkowe z 16 II 1828 r.

¹⁴¹ II L., s. 38–41. W APW, PVS, sygn. 1779, pag. 69 zachował się skład wybranej na II landtagu komisji zarządzającej: landrat von Meyer, starszy miejski Frommelt z Legnicy, sołtys dziedziczny Bittner z Wołowa oraz zastępcy: hr. von Schönaich z Gawronów, burmistrz Scholz z Góry Śląskiej i radca sądowy Scheurich z Legnicy (Lubiąż), hr. von Hoverden, hr. von Pückler z Szydłowa i aptekarz Ludwigo z Brzegu, zastępcy: burmistrz Winter z Oławy, radca rządowy i landrat von Ziegler z Dąbrowy Niemodlińskiej, sołtys dziedziczny Pfeiffer z Wierzbna (Brzeg, pag. 60).

¹⁴² *Ibidem*, s. 4 i 5. Rękopis pierwotnej wersji recesu, zob. niżej, Nr 11 Bd. 1, pag. 178–183.

I tak np. w piśmie z 21 X 1828 r. MSWiP von Schuckmann zastanawiał się nad ostateczną wysokością sumy, która w budżecie na lata 1827–1829 byłaby wystarczająca dla przebudowy i rozbudowy zakładów dla obłąkanych. Maksymalnie wszystkie koszty szacował na 122 958 TR i 27 sr. gr. Trudno było mu jednak wygospodarować tak dużą kwotę¹⁴³. Stanowisko to zostało kilka dni później przedstawione zarówno ministrowi wyznań, szkolnictwa i medycyny von Altensteinowi, jak i ministrowi finansów von Motzowi¹⁴⁴.

Po zakończeniu obrad III landtagu nadprezydent Merckel ostatecznie uporządkował też zasady przyjmowania chorych do trzech zakładów. Zwrócił zwłaszcza uwagę na odrębny charakter lubiąskich placówek, których zasadniczym celem było wyleczenie chorych¹⁴⁵. Dlatego też za niedopuszczalne uznał próby umieszczania w Lubiążu osób, które chorowały na choroby umysłowe dłużej niż rok, chorych mniej lub bardziej od dziecka, osób dotkniętych tzw. starczym otępieniem, epileptyków oraz osób, u których choroba umysłowa była skutkiem choroby nowotworowej. Osób takich albo w ogóle nie można było przyjmować do zakładów, albo w wypadku dwóch pierwszych grup tylko do Brzegu lub Płakowic. O przyjęciu do zakładów decydować mogły wyłącznie komisje zarządzające, do których zainteresowane rodziny poprzez władze administracyjne swoich gmin i powiatów winny kierować wnioski. Pobyt długotrwały nie był możliwy w żadnej z lubiąskich placówek, tylko w zakładach brzeskim i płakowickim¹⁴⁶.

Jednak dopiero podczas obrad IV sejmiku prowincjonalnego powstał jeden z istotnych dokumentów, a mianowicie regulamin komisji zarządzających zakładami dla obłąkanych w Lubiążu, Brzegu i Płakowicach¹⁴⁷. Do najważniejszych kwestii związanych

¹⁴³ GStA PK, MSW Prus, Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIII, Nr 11 Bd. 1, pag. 166–167, *Votum No 438*. Sytuacja finansowa zakładu w Lubiążu z lat 1827–1829 została podniesiona także w APW, PVS, sygn. 1784. Podobnie dla kolejnych lat 1829–1830 w sygn. 1785, tu np. na pag. 115 i n. taryfikator bieżących wydatków na poziomie 418 TR. Inne szczegółowe zestawienia zob. w sygn. 1796, np. wydatki na drewno opałowe, po pag. 318. Ciąg dalszy w sygn. 1797, np. umowa z mistrzem murarskim Urbanem i mistrzem ciesielskim Kleinertem (1831 r., pag. 94). Podobnie dalej aż po 1839 r. (sygn. 1798 i 1799).

¹⁴⁴ GStA PK, MSW Prus, I HA, IV. Abt., D.XXIII, Nr 11 Bd 1, pag. 174. Ponowienie w piśmie z 13 XI 1828 r., pag. 176.

¹⁴⁵ *Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Breslau* (cyt. dalej ABB), Jg. 1830, s. 129–132, *Bekanntmachung* z 22 IV 1830 r. Zob. też APW, PVS, sygn. 1779, pag. 126 i n. W dokumentach z tych lat można napotkać też inne szczegółowe problemy, jak np. kłopoty z wodą pitną w zakładzie, zob. sygn. 1811 (lata 1833–1842). Po za tym władze samorządowe były świadome, że zakład egzystuje w wybitnym zabytku sztuki barokowej, powstał m. in. problem konserwacji słynnej sali książęcej z malowidłami Michaela Willmanna, zob. sygn. 1812 i 1813.

¹⁴⁶ ABB, Jg. 1830, s. 131 i 132. Wnioski wymagały wielu zaświadczeń, np. świadectwa chrztu, zaświadczenia od lekarza powiatowego (*Kreisphysikus*) lub miejskiego (*Stadtphysikus*), względnie od lekarzy szpitalnych lub wojskowych.

¹⁴⁷ *Instruktion für die Verwaltungskommission der Provinzial-Irrenheilstalt zu Leubus und der Provinzial-Irrenaufbewahrungsanstalten zu Brieg und Plagwitz*. *Genehmigt durch Ministerialerlaß vom 2. Februar 1833*. Równoległe opublikowano ją w ABB, Jg. 1833, s. 88, w *Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Liegnitz* (dalej ABL), Jg. 1833, s. 75, w *Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Oppeln* (dalej ABO), Jg. 1833, Extrabeilage zu St. XI.

z tymi komisjami instrukcja zaliczała przepisy o nadzorze nadprezydenta nad nimi. Każda komisja zarządzająca, tak jak dotychczas miała składać się z trzech członków i trzech zastępców. Byli to wybierani przez landtag posłowie, albo zupełnie inne osoby. Na czele komisji zarządzającej mieli stać natomiast wybrani przez nadprezydenta urzędnicy państwowi, którzy tworzyli zarząd komisji. Kadencja członków wybieranych przez landtag trwała do kolejnego landtagu, który miał dokonać następnego wyboru członków i zastępców. Gdy dany członek był nieobecny, w jego miejsce wchodził zastępca. Członkom komisji przysługiwały diety i zwrot kosztów podróży, tylko w zakresie wykonywanych przez nich czynności urzędowych.

Do zadań komisji należało zwierzchnie kierownictwo nad sprawami bieżącymi administracji zakładów, a zwłaszcza nadzorowanie ich wewnętrznych części. Komisje administrowały też funduszami zakładów oraz prowadziły sprawy kasowo-rachunkowe. Kolejnym zadaniem było też nadzorowanie zakładowych urzędników i pracowników niższych w zakresie ich stosunków służbowych i przestrzegania dyscypliny. Jednak wszelkie porządki wewnętrzne, etaty i szczegółowe instrukcje zawsze wymagały zatwierdzenia przez nadprezydenta. Komisja nie mogła natomiast zajmować się kwestiami medycznymi, fizycznymi i dietetycznymi, tutaj jedynymi kompetentnymi osobami w tych kwestiach byli zakładowi lekarze, z tym że komisja musiała mieć pełną orientację w dokumentacji medycznej. Wątpliwości w tych kwestiach ostatecznie rozstrzygał nadprezydent. Do zadań komisji należały jeszcze kwestie zarządu ekonomicznego, decyzje komisji w tych kwestiach powinny być na bieżąco przekazywane dyrekcjom zakładów, zwłaszcza że komisje mogły zmieniać ustalone sumy pomiędzy poszczególnymi pozycjami w budżetach zakładów. Komisje miały też prawo decydowania o przeznaczeniu zakładowych pomieszczeń, budynków i ogrodów. Tutaj zaliczono ponadto zadania związane z ogólnym kierownictwem nad pracami budowlanymi i remontowymi. Na szczególne podkreślenie zasługuje dodatkowo obowiązek prowadzenia bieżącej działalności przez komisje z punktu widzenia zachowania obiektywizmu, uczciwości oraz przestrzegania obowiązującego porządku prawnego. W tym zakresie komisja miała również nadzorować działalność zakładowych kas i prowadzonej rachunkowości. W związku z tym miała co miesiąc przeprowadzać rewizję rachunków kasowych, a przynajmniej raz w roku nadzwyczajną rewizję generalną. Dopiero w razie braku nieprawidłowości nadprezydent zatwierdzał rachunki kasowe. Te zatwierdzenia przedstawiał następnie nadprezydent landtagowi dla ostatecznego zaakceptowania. To ostatnie dotyczyło zwłaszcza ewentualnych koniecznych wykroczeń poza sumy ustalone w budżetach, które trzeba było pokrywać z rezerwy budżetowej. Komisja był też organem kontroli dyscyplinarnej nad zakładowymi urzędnikami, którym na początku ich zatrudnienia wręczała właśnie pismo nominacyjne (*Anstellungsdekret* – § 11). Każdy urzędnik był wprawdzie zatrudniany na czas określony, na tzw. próbne zatrudnienie.

Dodać należy, że co pół roku wszystkie trzy komisje powinny zbierać się razem dla ustalenia wspólnej polityki społecznej i prawnej. Terminy musiały być tak ustalone, by większość członków każdej z komisji mogła przybyć. Obrady przewidywano w siedzibie jednego z trzech zakładów. Członkowie dokonywali wtedy generalnej kontroli tego zakładu, w tym wszystkich budynków. Dyrekcja tego zakładu była zobowiązana udostępnić wszystkie dokumenty, dzienniki podawcze i inne akta, a także nałożono na nią obowiązek donoszenia o wszelkich ostatnich istotnych wydarzeniach. Była to zarazem okazja dla zakładowych administracji do uzyskania porad od komisji zarządzających. Dla uniknięcia problemów proceduralnych na takiej wspólnej konferencji wszystkich komisji obowiązywała zasada kolegiального przewodnictwa, jednak głos decydujący należał do zarządów komisji. Jednak, gdy przeciwko stanowisku zarządu występowali wszyscy trzej przedstawiciele landtagu prowincjonalnego, decyzje z mocy prawa ulegały zawieszeniu do ostatecznej decyzji nadprezydenta. Wszystkie dokumenty wychodzące z komisji musiały być podpisywane przez jej członków i podbite stemplem komisji, a cała działalność musiała być dokumentowana pisemnie.

Wprowadzenie instrukcji oznaczało w praktyce uchylenie poprzednich – wyżej omówionych – przepisów z 1830 r. dotyczących zasad przyjmowania chorych do zakładów. Stare przepisy uchylono, ale wprowadzono ponownie to samo. Odnośnie do tych zasad nowe przepisy nie wprowadziły jednak żadnych zmian i te same, co poprzednio, kategorie chorych nie mogły być przyjmowane do lubiąskiego zakładu. Nowa instrukcja była jednak o wiele bardziej szczegółowa niż poprzednie przepisy z 1830 r. Przypomniano tu, że do trzech zakładów mieli być kierowani chorzy z całego obszaru prowincji, tj. Śląska, hrabstwa kłodzkiego i pruskich części Górnych Łużyc. W wypadku, gdyby do zakładu w Lubiążu zgłosił się chory, który nie powinien tu być umieszczony, to należało go przenieść albo do zakładu w Brzegu, albo w Płakowicach. W tych ostatnich zakładach zamierzano bowiem umieszczać trwale nieuleczalne przypadki chorób psychicznych, które wymagały odseparowania od otoczenia. Wnioski o przyjęcie do zakładu powinny być kierowane do komisji zarządzającej przez władze powiatowe (dla chorych z obszarów wiejskich) lub przez władze miejskie. Dla lekarzy powiatowych (*Kreisphysikus*) lub miejskich (*Stadtphysikus*) opracowano przy tym wykaz pytań, które choremu lub członkom jego rodziny trzeba było zadać przy wstępnym badaniu¹⁴⁸. Za przepisami z 1830 r. powtórzono też wymogi formalne, które przy przyjmowaniu do zakładów winny być spełnione (por. wyżej). Dodano przy tym istotną uwagę, że powinno także zostać sprawdzone, czy nie ma sądowego orzeczenia o zakazie umieszczania danej osoby w zakładzie zamkniętym. Trzeba było zwrócić także uwagę, by nie umieszczać w zakładach osób z innych prowincji lub cudzo-

¹⁴⁸ *Die Statuten...*, s. 69 i 70.

ziemców oraz bezpaństwowców. Niedopuszczalne było również kierowanie do zakładów osób ubogich, bez stałego miejsca pobytu. Jednak wyjątkowo można było umieścić starszego wiekiem obłąkanego, który niegdyś mieszkał w prowincji śląskiej, czego dowodem miało być otrzymywanie od tutejszych instytucji emerytury.

W pokrywaniu kosztów opieki nad chorymi psychicznie miały partycypować ich rodziny, dlatego też powinny być ustalone taryfikatory opłat za różne świadczenia zakładowe. Istniała możliwość wnoszenia rocznych opłat z podziałem na kwartały, z tym że na trzy tygodnie przed terminem takiej raty komisja zarządzająca winna przypomnieć osobom zobowiązanym do zapłaty o konieczności jej wniesienia. W wypadku lubiąskiego pensjonatu wymagano jeszcze dodatkowo zawarcia specjalnej umowy o umieszczenie chorego w tej placówce. Odrębne regulacje dotyczyły przyjmowania ubogich chorych. Tutaj wymagano stwierdzenia ubóstwa materialnego chorego lub, gdyby takich posiadał, jego krewnych, co musiało być urzędowo poświadczane. Komisja zarządzająca powinna w pierwszej kolejności ustalić, czy pobyt chorego ubogiego był w zakładzie konieczny, jeżeli tak, to trzeba było ostatecznie zbadać stan majątkowy chorego, zwracając przy tym uwagę, czy majątek ten nie został skonfiskowany na mocy wyroku sądowego, a np. żona lub dzieci chorego nie byłiby w stanie dokładać się do utrzymania chorego w zakładzie. Ci chorzy, którzy musieli być odseparowani od ludzi zdrowych, a jednocześnie byli ubodzy, musieli korzystać ze wsparcia władz prowincjonalnych i z oczywistych względów klasyfikowani byli do gorszej klasy II chorych. Zresztą ustalenie stanu majątkowego chorego było zawsze przeprowadzane przy przyjęciu do zakładu w celu ustalenia przynależności chorego do klasy I lub II. Większy udział krewnych w utrzymaniu chorych był konieczny w pensjonacie.

Do zakładów dla obłąkanych zamierzano też przyjmować chorych psychicznie żołnierzy i tutaj przewidywano specjalną procedurę (§ 22–24 instrukcji z 1833 r.). W pierwszej kolejności do zakładów mieli trafiać chorzy żołnierze służby czynnej z garnizonów położonych w prowincji, a także miejscowi inwalidzi wojenni (z kompanii inwalidzkich lub domów dla inwalidów wojennych), bez względu na to, czy urodzili się oni na Śląsku. Żołnierze zasadniczo winni być umieszczani w zakładach w Brzegu i Płakowicach. Władze wojskowe, które stwierdziły u siebie chorych żołnierzy lub inwalidów wojennych winny niezwłocznie zawiadomić komisję zarządzającą zakładem w Lubiążu (co nie oznaczało jednoznacznie, że żołnierz zostanie w tym właśnie zakładzie umieszczony). Za leczenie i opiekę nad chorymi psychicznie żołnierzami i inwalidami wojennymi płacić miały władze wojskowe (120 TR rocznie za chorego oficera). Pozostali (podoficerowie, sierżanci i niższe rangi 60 TR) mieli być opłacani przez gminy, w których byli na stałe zameldowani. Sumę tę uiszczwały organy wojskowe za tych żołnierzy, którzy umieszczeni w śląskich zakładach dla obłąkanych, a nie pochodzili z prowincji. W sprawach opieki

właściwe władze wojskowe lub gminne winny zawierać z zakładami umowy o opiekę. W razie utraty świadczeń wojskowych dla inwalidy wspierać go mogły w dalszej przyszłości fundacje dobroczynne (zwłaszcza w tym wyspecjalizowane). Na podobnych zasadach miano organizować leczenie chorych psychicznie urzędników administracyjnych, zwłaszcza że w większości pochodzili oni spoza prowincji. Wojskowi i urzędnicy także powinni być odbierani z zakładów w ciągu 14 dni od daty wyzdrowienia.

Dodać należy, że w związku z instrukcją nadprezydent von Merckel wydał odrębne obwieszczenie z 18 III 1833 r., w którym odniósł się bardziej szczegółowo do problematyki odszkodowań dla gmin, które podjęły się zadania finansowania opieki nad obłąkanymi¹⁴⁹. Dokument ten dotyczył sytuacji, w której niebezpieczni dla otoczenia chorzy psychicznie nie mogli z braku odpowiedniej liczby miejsc zostać umieszczeni w jednym z trzech prowincjonalnych zakładów zamkniętych i wtedy gminy same musiały tymczasowo wygospodarować miejsca odseparowania. Chorzy ci w pierwszej kolejności (nieuleczalne przypadki) winni być umieszczeni w brzeskim zakładzie, ewentualnie także w płakowickim i w związku z brakiem tam miejsc władze administracyjne (nadprezydent) powinny wypłacać gminom odszkodowanie w wysokości 30 TR rocznie na jednego chorego. Odszkodowanie należało się jednak tylko dla niebezpiecznych chorych, którzy podlegali procedurze odseparowania. Zwrócono tu uwagę zwłaszcza na przypadki chorych, których ogarniał szal i ograniczenie ich osobistej wolności było konieczne dla nich samych, jak i dla otoczenia; chorych, którzy swym zachowaniem zanieczyszczali miejsce pobytu; chorych, którzy podejmowali próby samobójcze i wreszcie takich chorych psychicznie, którzy swym zachowaniem zakłócali spokój publiczny i bezpieczeństwo, w takim stopniu, że policja uznawała za konieczne zamknięcie tych osób. Na cele pilnowania takich osób gminom należało się odszkodowanie, które wypłacały landratury ze środków otrzymanych z nadprezydium prowincji.

Po roku dokonywano przeglądu, którzy chorzy w danej gminie nie znaleźli jeszcze miejsca w zakładzie zamkniętym. Fakt ten powinny poświadczyć gminom landratury i lekarze powiatowi (lub miejscy); w wypadku chorych, co do których sąd orzekł o ustanowieniu nad nimi opieki, decydowały dokumenty sądowe; mogły to być również inne zaświadczenia z sądu wydane dla krewnych o konieczności umieszczenia chorego w zakładzie zamkniętym; pokwitowania z poprzedniego roku o odrzuceniu podania o umieszczenie chorego w zakładzie zamkniętym z braku miejsc; analogiczne nowe podanie z bieżącego roku, w którym pojawili się nowi chorzy, co do których – zdaniem gmin – powstała konieczność umieszczenia w zakładzie zamkniętym.

¹⁴⁹ *Bekanntmachung betreffend die Entschädigung derjenigen Gemeinden, welche die Verpflegung und Beaufsichtigung gemeingefährlicher Irren selbst zu besorgen haben vom 18. März 1833*, ABB, Jg. 1833, s. 119, ABL, Jg. 1833, s. 95, ABO, Jg. 1833, Extrabeilage zu St. XVI.

Ostateczne decyzje o umieszczeniu w zakładzie zamkniętym tych osób powinny posiadać numer bieżący akt sprawy, imię i nazwisko chorego, poświadczenie o szkodliwości dalszego przebywania chorego na wolności, datę rozpoznania choroby psychicznej, oznaczenie majątku chorego, stwierdzenie ile wydano dotychczas na opiekę nad chorym w gminie, uwagi szczególne i dowody w sprawie od landratur, lekarzy powiatowych (lub miejskich), względnie dowody sądowe od sądowych urzędników. W razie decyzji pozytywnej o przyjęciu chorego do zakładu, musiano wydać orzeczenie o zakończeniu wypłacania gminie pieniędzy na pilnowanie chorych.

Specjalne zasady obowiązywały przy przyjmowaniu do lubiąskiego pensjonatu. W zachowanych materiałach archiwalnych nie ma o nich mowy, ale szczęśliwym trafem zachowały się one w broszurze z 1874 r., która przybliżała społeczeństwu wyżej wymienione zasady przyjmowania chorych do zakładów. Tak więc najważniejszą częścią tej broszury jest regulamin przyjęć do lubiąskiego pensjonatu (jest to jedyne miejsce, gdzie się zachował), stąd warto przypomnieć jego treść¹⁵⁰. W § 1 informował on o podległości pensjonatu komisji zarządzającej całym lubiąskim zakładem. Dalsze paragrafy poświęcone były wielu istotnym kwestiom, np. § 2 wykluczał przyjmowanie do pensjonatu osób niemających ukończonych 14 lat. Ponieważ w pensjonacie przebywało się całymi latami § 3 podkreślał potrzebę zbadania wszelkich okoliczności życiowych uzasadniających przebywanie w nim kandydata, a zwłaszcza, czy sytuacja rodzinna chorego wiązała się z koniecznością jego pobytu w zakładzie. Decyzja o umieszczeniu zapadała po konsylium medycznym dyrektora i innych ważniejszych lekarzy (§ 4). Regulamin podawał także taryfikator kosztów pobytu rocznego: dla Ślązaków – 500 TR, innych Niemców – 670 TR i cudzoziemców – 770 TR (§ 6). Chorzy z kasy zakładu otrzymywali 3 TR kieszonkowego na miesiąc. Bogatsi dla lepszej obsługi mogli dopłacać rocznie od 120 do 240 TR. Za to zakład gwarantował udostępnienie czystego i ciepłego pokoju, łóżko i dwa materace, wyżywienie: na śniadanie dodatkowo kawa lub herbata albo czekolada na gorąco, na obiad mięsna zupa lub inna, ale zawsze dwudaniowy obiad oprócz chleba i piwa, podwieczorek taki jak śniadanie oraz kolację taką jak obiad (zamiast piwa podano świeże masło). Par. 5 informował z kolei o ubraniach, jakie przysługiwały chorym. Dla mężczyzn było to 12 lnianych koszul, 6 koszul nocnych, 12 chustek do nosa, 12 par rajtuz, 6 par skarpetek i 4 kaftaniki. Dla kobiet 12 lnianych koszul, 12 koszul nocnych, 2 lniane koszule do kąpieli, 1 szlafrok do kąpieli z flaneli, 12 chusteczek do nosa, 6 chustek nocnych, 6 czepków nocnych, 12 par rajtuz i 6 sztuk halek. Mężczyznom przysługiwały ponadto po 2 letnie i zimowe garnitury, 1 kapelusz, letni lub zimowy, 3 pary trzewików lub butów, 1 para kaloszy, 1 para pantofli i 2 pary rękawiczek. Dla kobiet gwarantowano ubrania letnie lub zimowe, 1 kapelusz zimowy, odpowiednią ilość czapek, 2 pary butów skórzanych,

¹⁵⁰ *Nachrichten über die Provinzial-Irren-Anstalten in Schlesien*, Breslau 1874.

2 pary innych butów, 1 parę pantofli i 4 pary rękawiczek. Wszystkim chorym przysługiwały też środki czystości, talerze, sztućce, a mężczyznom dodatkowo przybory do golenia itp.

Na VIII sejmie prowincjonalnym dokonano też rewizji § 13 regulaminu lubiąskiego zakładu w sprawie uprawnień komisji zarządzającej co do zasad leczenia chorych¹⁵¹.

Podsumowaniem dla tego okresu może być przemówienie słynnego psychiatry dra Heinricha Neumanna z Lubiąża, które w 1848 r. wygłosił wobec nadprezydenta prowincji śląskiej Juliusa Herrmanna von Pindera, snując perspektywy dalszego rozwoju zakładów dla obłąkanych¹⁵². Zapowiedział w nim konieczność dalszego unowocześniania opieki medycznej, z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć medycyny. Wskazał też różne konkretne pomysły, np. rozbudowę pomieszczeń dla chorych, którzy popadli w szal. Wyciągał też inne wnioski bardziej ogólne. Jego zdaniem lekarzy trzeba było uwolnić od spraw administracyjnych, by nie musieli stawać się urzędnikami szpitalnymi, powinna jednak istnieć stała kontrola nad obu tymi grupami pracowników szpitali psychiatrycznych. Zwracał też uwagę, by istniała jedność leczenia przy zachowaniu odrębności specyficznych dla poszczególnych chorób. Kolejny wniosek, który został wskazany, to konieczność podnoszenia kwalifikacji lekarzy, a także informowania społeczeństwa o tym, co się w zakładach działo, jednak państwo – jego zdaniem – nie powinno zbyt kontrolować form leczenia. Snuł też marzenia, by lekarze psychiatry byli wybitnymi osobowościami¹⁵³.

¹⁵¹ VIII L, t. I, s. 170. Chodziło tu o istotne decyzje odnośnie do czasu pobytu w zakładzie, gdy stan zdrowia chorego się poprawił, a nie było jednoznacznej diagnozy, czy może on opuścić zakład.

¹⁵² H. Neumann, *Gedanken über die Zukunft der schlesischen Irrenanstalten*, Wohlau [1848]. Heinrich Neumann (1814–1884) to jeden z najwybitniejszych psychiatrów niemieckich. Zaczynał jako internista, habilitował się w 1842 r. W latach 1841–1844 dokonał klasyfikacji różnych stadiów chorób psychicznych, był też twórcą pojęcia psychozy jednolitej. Jako lekarz naczelny w Lubiążu pracował w latach 1846–1852, potem założył prywatną klinikę psychiatryczną we Wrocławiu-Popowicach. W 1859 r. napisał dzieło teoretyczne o konieczności przymusowego leczenia lżej chorych. W 1867 r. zostaje dyrektorem szpitala psychiatrycznego przy ob. ul. Kraszewskiego, którego był założycielem, w 1874 r. przechodzi do uniwersyteckiej kliniki psychiatrycznej i tu w 1877 r. zostaje ordynatorem i profesorem zwyczajnym. Najwybitniejszym uczniem Neumanna był Carl Wernicke, który w 1878 r. habilitował się na Uniwersytecie Wrocławskim pod jego kierunkiem, zob. H. Schott, R. Tölle, *op. cit.*, s. 250, 333, 525 i 572; E. Shorter, *Historia psychiatrii. Od zakładu dla obłąkanych po erę Prozacu*, Warszawa 2005, s. 122. Neumann został pochowany na cmentarzu wiejskim w ob. dzielnicy Popowice. Grób Neumanna zniszczono w 1961 r. w momencie likwidacji cmentarza, zob. M. Burak, H. Okólska, *Cmentarze dawnego Wrocławia*, Wrocław 2007, s. 221. Sylwetka Neumanna była przedmiotem rozprawy doktorskiej H. Henselera na Uniwersytecie w Monachium w 1959 r., zob. H. Henseler, *Die „analytische Medizin“ des Psychiatres Heinrich Wilhelm Neumann*, München 1959, o pobycie Neumanna w Lubiążu zob. też A. Kiejna, M. Wójtowicz, *op. cit., passim*. Neumann był twórcą wrocławskiej szkoły neuropsychiatrii, zob. A. Kiejna, R. Górna, S. Chłodzińska-Kiejna, *Wrocławska szkoła neuropsychiatrii Carla Wernickego*, „Psychiatria Polska”, R. 1998, tom XXXII, nr 2, s. 209–218, na s. 210 i 211 życiorys H. Neumanna. Zob. też *Biographisches Lexikon...*, *op. cit.*, *Vierter Band*, s. 359.

¹⁵³ Tak też zresztą w Lubiążu było, cały XIX w. to rządy światowej sławy lekarzy: Moritza Gustava Martinięgo, Heinricha Neumanna, Paula Junga, Clemensa Neissera, Emila Kraepelina, Rudolfa Virchowa, Wilhelma Altera itd.

Rozdział II

Dalszy rozwój zakładów dla obłąkanych w latach 1849–1875

1. Reaktywowany sejm prowincjonalny jako organ nadzorczy nad zakładami dla chorych psychicznie

W czasie Wiosny Ludów zakłady dla obłąkanych nie były kontrolowane przez sejm prowincjonalny, bo ten zawiesił działalność. Dopiero w 1851 r. zebrał się sejm prowincjonalny określony jako nadzwyczajny, a ponieważ następny został oznaczony jako X, należy uznać, że poprzedni landtag ex post nazwano IX. Landtag ten jako główne zadanie miał uporządkować sprawozdawczość z powodu braku obrad landtagu przez sześć lat. Jednak rozliczenie finansowe wpływów i wydatków zostało znacznie szerzej potraktowane i poprowadzono je aż od 1829 r. Zauważono przy tym, że w latach 1829–1839 corocznie na utrzymanie zakładów dla obłąkanych przeznaczano około lub nawet równo (lata 1834–1836, 1838, 1839) 30 tys. TR¹⁵⁴. Jedynie w 1837 r. z powodu mniejszej liczby chorych, podobnie jak w pierwszych latach, kiedy zakłady były dopiero tworzone, w budżecie wpływy na zakłady dla obłąkanych zarezerwowano na poziomie 15 tys. TR. W 1840 r. wpływy na rzecz zakładów wyniosły 33 tys. TR, dodano do tego 3 tys. TR na uruchomienie zakładów dla głuchoniemych¹⁵⁵. Uwagi na temat wpływów na zakłady dla obłąkanych i głuchoniemych przez 22 lata (1829–1850) podsumowano i uzyskano sumę 706 013 TR, 29 sr. gr i 6 fen., a ponieważ prowincja uzyskiwała sporadycznie dodatkowe sumy na utrzymanie zakładów, w rzeczywistości ostateczna suma wpływów wyniosła 715 649 TR, 25 sr. gr i 1 fen.

¹⁵⁴ *Plenar-Verhandlungen des interimistischen Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Oberlausitz vom 14. September bis einschließlich 12. Oktober 1851*, Breslau, b. r. wyd., cyt. dalej IX L., W części niepaginowanej *Denkschrift über die Ergebnisse bei der Verwaltung der bei der Königlichen Instituten-Haupt-Kasse in Breslau geführten Provinzial-Stände-Hauptkasse und der zuder letzteren gehörigen Fonds, sowie über die wegen künftiger Beaufsichtigung und Leitung der provinziellen Institutionen zu treffenden Maßnahmen* z 21 IX 1851 r., s. 1, 2 i 4.

¹⁵⁵ T. Kruszewski, *Rozwój zakładów dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych na Śląsku w okresie od Wiosny Ludów do ustanowienia II Rzeszy Niemieckiej*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3176, Prawo CCCX, Studia Historycznoprawne, Wrocław 2009, s. 71–104.

Tabela 1.
Wpływy i wydatki budżetowe zakładów dla obłąkanych i głuchoniemych w latach 1829–1850¹⁵⁶

Rok	Wpływy				Wydatki						Różnica (+ superata, – deficyt)
	Wpływy od władz prowincjonalnych	Odsetki od mienia	Zwroty od wpłat	Łącznie	Na zakłady dla obłąkanych	Koszty pilnowania chorych poza zakładami	Utrzymanie miejsc darmowych dla głuchoniemych	Wydatki biurowe	Łącznie		
1829	58721,11,3	37,15,0	b.d.	58758,26,3	27328,11,10	Brak	b.d.	40,9,0	27368,20,10	+31390,5,5	
1830	26109,21,4	572,7,9	52,7,1	26734,6,2	38161,2,8	Brak	b.d.	31,2,0	38192,4,8	-11457,28,6	
1831	5182,26,11	398,25,8	480,24,0	6062,16,7	29194,4,7	207,0,0	b.d.	26,24,0	29437,28,7	-23365,12,0	
1832	29450,26,9	98,24,0	139,10,8	29689,1,5	24153,16,11	957,2,7	b.d.	28,7,0	25138,26,6	+4550,4,11	
1833	30549,3,3	494,10,3	b.d.	31043,13,6	27466,19,10	brak	b.d.	25,0,0	27491,19,10	+3551,23,5	
1834	30000,0,0	192,29,0	b.d.	30192,29,0	28985,9,7	brak	b.d.	25,9,6	29010,19,1	+1182,9,11	
1835	30000,0,0	310,19,6	b.d.	30310,19,6	23900,6,5	14,27,6	b.d.	30,0,0	23945,3,11	+6365,15,7	
1836	30000,0,0	403,7,0	b.d.	30403,7,0	22862,6,11	38,5,0	b.d.	56,28,3	22957,10,2	+7445,26,10	
1837	15000,0,0	530,14,6	b.d.	15530,14,6	26328,26,8	brak	b.d.	50,0,0	26378,26,8	+10848,12,2	
1838	30000,0,0	368,2,0	b.d.	30368,2,0	27902,12,1	13,10,0	b.d.	50,0,0	27965,22,1	+2402,9,11	
1839	30000,0,0	466,14,6	b.d.	30466,14,6	27892,24,7	13,4,6	b.d.	50,0,0	27955,29,1	+2510,15,5	
1840	36000,0,0	430,28,0	b.d.	36430,28,0	27184,1,8	49,10,0	136,0,9	65,18,6	27435,0,11	+8995,27,1	
1841	35371,10,6	575,19,0	b.d.	35946,29,6	29522,28,9	156,16,3	3825,15,4	56,0,0	33561,0,4	+2385,29,2	
1842	30628,19,6	619,27,0	b.d.	31248,16,6	32001,20,7	440,29,8	1970,25,0	56,29,6	34470,14,9	-3221,28,3	
1843	33901,16,9	566,5,0	b.d.	34467,21,9	32544,21,0	225,12,3	7114,13,4	55,15,6	39940,2,1	-5472,10,4	
1844	32098,13,3	495,0,6	b.d.	32593,13,9	30804,20,5	104,17,6	3000,0,0	57,5,6	33966,13,5	-1372,29,8	
1845	33870,3,0	395,29,6	b.d.	34266,2,6	36426,6,3	173,28,7	3000,0,0	55,14,0	39655,18,10	-5389,16,1	
1846	37120,23,3	269,25,6	128,23,2	37519,11,11	32893,17,6	193,12,10	2958,10,0	1652,18,11	37697,29,3	-178,17,4	
1847	38005,3,9	345,10,0	b.d.	38350,13,9	35289,27,5	307,7,6	2908,10,0	55,0,0	38560,14,11	-210,1,2	
1848	37859,3,9	419,18,0	b.d.	38278,21,9	34290,26,5	165,15,0	2991,20,0	55,0,0	37503,1,5	+775,20,4	

¹⁵⁶ IX L., tabelę opracowano na podstawie s. 4 i 5.

Rok	Wpływy				Wydatki						Różnica (+ su- perata, – deficyt)
	Wpływy od władz prowincjonalnych	Odsetki od mienia	Zwroty od wpłat	Łącznie	Na zakłady dla obłąkanych	Koszty pilnowania chorych poza zakładami	Utrzymanie miejsc darmowych dla głuchoniemych	Wydatki biurowe	Łącznie		
1849	38020,20,1	425,28,0	b.d.	38446,18,1	32017,17,4	411,27,6	3000,0,0	56,0,0	35485,14,10	+2961,3,3	
1850	38124,6,2	416,21,0	b.d.	38540,27,2	32254,12,9	577,15,0	3000,0,0	56,0,0	35887,27,9	+2652,29,5	
Suma	706013,29,6	8834,20,8	801,4,11	715649,25,1	659406,12,2	4050,1,8	33905,4,5	2635,1,8	699996,19,11	+77170,10,8 -61517,5,6= 15653,5,2	

Legenda: b.d. – brak danych.

Z podanej tabeli wynika, iż większość wpływów (około 90%) pochodziła z dotacji prowincjonalnej, natomiast w poszczególnych latach wyniki finansowe były albo wyższe albo niższe niż zakładano, ale w skali 20 lat bilans ostateczny dał oszczędności powyżej 15 tys. TR.

IX sejm prowincjonalny ostatecznie uporządkował sprawozdawczość dotyczącą zakładów dla obłąkanych. Na każdy landtag dokument wyjściowy, zawierający sprawozdanie za okres od poprzedniego zgromadzenia, opracowywał nadprezydent prowincji jako królewski komisarz. Wspierały go, istniejące już wcześniej, komisje zarządzające poszczególnymi zakładami, nie było natomiast stałego organu wykonawczego, czyli Wydziału Prowincjonalnego, choć powołano go w 1842 r. Jednak po Wiośnie Ludów nie został on reaktywowany. Oprócz wspomnianego memoriału nadprezydenta kolejnym istotnym dokumentem, z którego można uzyskać wiedzę na temat ówczesnej sytuacji zakładów dla obłąkanych są referaty stosownych komisji landtagów, które ustosunkowywały się do memoriału nadprezydenta. O samej debacie zaś interesujące informacje zawarte są w stenograficznych sprawozdaniach z poszczególnych posiedzeń landtagu. Niekiedy zachowały się też konkretne uchwały.

Zakład w Lubiążu stał się w tym czasie dobrze zorganizowanym, jak na warunki XIX-wieczne, zakładem leczniczym. Był modelowym szpitalem psychiatrycznym w Prusach, odwiedzany nie tylko przez rządowych dygnitarzy, ale także przez gości zagranicznych, a dyrektor wielkiego nowojorskiego *Asylum for insanity* Pliny Earle nazwał lubiąską placówkę „najlepszym zakładem na świecie”¹⁵⁷. Pogląd ten zapamiętał towarzyszący gościowi nowy nadprezydent prowincji Eduard von Schleinitz i przywołał w swym sprawozdaniu na nadzwyczajny (IX) landtag, jako komisarz landtagu. Przez wspomniane wyżej 22 lata działalności lubiąskiego zakładu przewinęło się przezeń 1978 chorych. Z czego, o czym była już mowa przy analizie okresu sprzed 1848 roku, przed Wiosną Ludów, wyleczono około 45% osób. Najlepsze były: rok 1840 i 1844, w pierwszym z nich uzdrowiono 54, a w drugim nawet 60% chorych. Nadprezydent był z tego szczególnie dumny, gdyż inny modelowy szpital prowincji, mianowicie wrocławski miejski szpital dla obłąkanych przy Einbaumstraße (ob. ul. J. I. Kraszewskiego) wyleczył tylko 41% chorych¹⁵⁸. Gorszymi wynikami charakteryzował się natomiast lubiąski pensjonat,

¹⁵⁷ IX L, *Denkschrift über die Verwaltung der Provinzial-Ständischen Irren-Anstalten und über die Bedürfnisse derselben*, memoriał Schleinitza z 20 IX 1851 r., s. 2 dokumentu. Bardziej szczegółowe dokumenty dotyczące Lubiąża są w APW, PVS, sygn. 1802, lata 1847–1855.

¹⁵⁸ Bliższego rozpisania tych liczb dokonali posłowie w swym referacie por. *Ibidem, Referat des fünften Ausschusses über die Irren-Heil-Anstalt zu Leubus*, s. 2. Z 1978 chorych, objętych analizą: 846 uzdrowiono, stan 148 uległ polepszeniu, 560 nie uleczono, 323 zmarło i 101 pozostawało w zakładzie w 1850 r. 968 pochodziło z rejencji wrocławskiej, 743 z legnickiej i 266 z opolskiej.

tutaj na 150 osób, które w latach sprawozdawczych były tu leczone, skutecznie uzdrowiono jedynie 33,5% (52 osoby)¹⁵⁹.

W latach 1831–1850 lubiąskie placówki pozyskały 318 201 TR, 3 sr. gr i 10 fen., z czego własnych dochodów było 57 910 TR, 3 sr. gr i 7 fen., tak więc 260 291 TR musiało pochodzić z rządowych dotacji. Z ogólnych wpływów 13 102 TR, 25 sr. gr i 2 fen. poszło na pensjonat. Tutaj dodatkowo pozyskano od rządu sumę 8879 TR, 29 sr. gr i 11 fen. na cele rozbudowy. Mając te dotychczasowe wydatki w projekcie budżetu, skierowanym do zatwierdzenia IX landtagowi, komisja zarządzająca zaproponowała wpływy i wydatki na poziomie 21 982 TR, 25 sr. gr i 1 fen.¹⁶⁰ Do tych ustaleń ustosunkowali się posłowie V komisji landtagu w swym sprawozdaniu z 6 X 1851 r.¹⁶¹ Komisja rozpoczęła też, kontynuowane na kolejnych sejmach prowincjonalnych, dokładne analizy kosztów opieki nad chorymi w danym roku budżetowym (wyniki te znajdują się w tabeli 2).

Tabela 2.
Koszty utrzymania chorych klasy I i II w Lubiążu w latach 1845–1873¹⁶²

Rok sprawozdawczy	Wydatki na chorych klasy I (kolejno TR, sr. gr i fen.)	Wydatki na chorych klasy II (kolejno TR, sr. gr i fen.)
1845	201,7,7	158,9,6
1846	197,19,0	160,1,9
1847	202,7,8,	171,25,2
1848	201,9,0	172,25,0
1849	192,11,4	166,0,6

¹⁵⁹ *Ibidem*, *Denkschrift...*, s. 2, *Referat...*, s. 3 i 4. Zauważono, że pensjonat z racji wysoko ocenianej działalności gościł w okresie sprawozdawczym aż 40 pensjonariuszy z innych prowincji, a nawet cudzoziemców. W 1850 r. pozostawało w pensjonacie 34 chorych, w tym 9 z innych prowincji i 6 cudzoziemców. Posłowie, inaczej niż nadprezydent Schleinitz, doliczyli się w okresie sprawozdawczym aż 177 osób (a nie 150). 52 osoby zostały wyleczone, 13 stan się polepszył, 45 niewyleczonych odesłano, wreszcie 40 zmarło.

¹⁶⁰ *Ibidem*, *Drenkschrift...*, s. 2 i 3. Podobnie jak w poprzednim okresie sprawozdanie zajmowało się sprawami wynagrodzenia pracowników i ich przywilejów. Powiązano te kwestie z nowo ustanowioną wrocławską kasą chorych, ze świeżo utworzoną wrocławską kasą chorych.

¹⁶¹ *Ibidem*, *Referat des fünften Ausschusses über die Irren-Heil-Anstalt zu Leubus*. Podjęli polemikę z ustaleniami Schlenitza. Ich zdaniem wpływy z 22 lat wyniosły 328 049 TR, 4 sr. gr i 6 fen., a wydatki zaś 316 137 TR, 2 sr. gr i 3 fen. Towarzyszyły temu szczegółowe rozpisy na poszczególne pozycje i lata. Ustalenia finansowe dotyczące pensjonatu są dokładniejsze w referacie komisji niż w sprawozdaniu nadprezydenta. Por. też w referacie kwestie wynagrodzeń i prac budowlanych, s. 7–11. Jeszcze inną sumę na kolejny budżet zaproponowała komisja V, por. *Referat des fünften Ausschusses zu der Denkschrift über die Verwaltung der Provinzialständischen Irren-Anstalten und über die Bedürfnisse derselben* z 6 X 1851 r. Jest to suma 14 835 TR.

¹⁶² Informacje w tabeli pochodzą z: IX L., *Referat...*, s. 6 (1845–1850), *Plenar-Verhandlungen des [zehnten] Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Oberlausitz vom 12. September bis einschließlich 7. Oktober 1852*, Breslau, b. r. wyd., cyt. dalej X L., [Drucksache] Nr 27, *Referat des dritten Ausschusses über die Irren-Heil-Anstalt zu Leubus* z 21 IX 1852 r. (1851). Dalsze sumy z kolejnych referatów komisji z następnych landtagów aż do 1873 r. Od 1871 r. nie ma już podziału na klasy. Jak widać systematycznie wzrastały sumy na utrzymanie chorych w zakładzie.

Rok sprawozdawczy	Wydatki na chorych klasy I (kolejno TR, sr. gr i fen.)	Wydatki na chorych klasy II (kolejno TR, sr. gr i fen.)
1850	185,15,10	161,5,10
1851	190,22,6	165,12,6
1852	188,21,6	166,10,6
1853	189,3,8	166,24,10
1854/58	b.d.	b.d.
1859	205,26,2	181,0,11
1860	203,24,9	178,27,6
1861	205,3,7	177,71,1
1862	202,8,0	174,26,9
1863	211,20,3	182,23,4
1864/66	207,0,0	190,0,0
1867–1870 ¹⁶³	260,19,3	230,0,1
1871	227,28,9	b.d.
1872	252,4,5	b.d.
1873/1874	314,93RM	M.199,11K.186,54

W Brzegu natomiast trwała prowadzona od wielu lat rozbudowa zakładu, by móc pomieścić w nim 170 chorych. Było to konieczne ze względu na liczbę ludności (2 363 105) prowincji i założenie odpowiedniego procentu ludzi zdrowych i chorych psychicznie. Komisja zarządzająca upoważniła rejencyjnego radcę budowlanego Alberta Schildenera do przygotowania stosownego projektu. W 1829 r. zakładowi brzeskiemu powierzono też skrzydło w zakładzie karnym ze 135 chorymi psychicznie. Panowały tu złe warunki i większość z tych osób (76) przeniesiono do Płakowic. Uwzględniając tego typu liczby nadprezydent Schleinitz doliczył się 510 chorych, ale tak naprawdę dłużej przebywało w Brzegu w okresie sprawozdawczym 340 chorych, z których uzdrowiono tylko 49¹⁶⁴. Starano się także umożliwić chorym wypoczynek i dopasowane dla nich rozrywki. W tym okresie zakład uzyskał 213 357 TR, 8 sr. gr i 11 fen., co na 510 chorych dało przeciętnie 420 TR na jednego. Tutaj także większość z tych środków pochodziła z dotacji królewskich (185 727 TR, 17 sr. gr i 7 fen., reszta 32 307 TR, 14 sr. gr i 8 fen. stanowiły wpływy własne). Jako nowy budżet proponowano sumę 14 213 TR, 8 sr. gr i 3 fen.¹⁶⁵ Dyrektorem zakładu w Brze-

¹⁶³ Od sprawozdania za lata 1867–1870 podane w tabeli łączne koszty dzielono jeszcze na generalne i ekonomiczne. Klasa I 103,9 9 i 157,9,6. Klasa II: 103,9,9 i 126,20,4.

¹⁶⁴ Odnośnie do rozbudowy zakładu w tym okresie zachowały się materiały archiwalne w APW, PVS, sygn. 1746, m. in. plan sytuacyjny na pag. 30. Są też teksty umów na remonty.

¹⁶⁵ X L., [Drucksache] Nr 27, *Denkschrift...*, s. 4–7 dokumentu. Tu też poruszono kwestie wynagradzania pracowników. Por. też *Referat des fünften Ausschusses über die Denkschrift des Königlichen Landtags-Kommissarius und Ober-Präsidenten der Provinz Schlesien Herrn Freiherrn von Schlenitz, vom 20. September d. J. Betreffend die Verwaltung der Provinzialstädtischen Irren-Anstalten, in specie der Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 6 X 1851 r. Na s. 2 zestawienie chorych według płci. Na koniec 1849 w zakładzie przebywało 94 mężczyzn i 76 kobiet, czyli łącznie 170. W 1850 r. liczby te wzrosły do 98

gu w latach 1848–1850 był dr Ferdinand August Meyer (1807–?)¹⁶⁶, a następnie do 1868 r. dr Löbel Ehrlich (1814–?), wcześniej pracujący w Sieburgu i Lubiążu¹⁶⁷.

W zakładzie płakowickim doliczono się w okresie sprawozdawczym łącznej liczby 394 chorych, z czego w 1850 roku pozostawało jeszcze 108; z tych, którzy zakład opuścili (286) tylko 22 zostało uleczonych. Zakład był w dalszym ciągu rozbudowywany, m. in. dzięki darowiznom filantropów – radcy handlowego ze Zgorzelca Geversa i bankiera Prausnitzera z Legnicy, którzy podarowali około 1000 TR. W ciągu 22 lat okresu sprawozdawczego zakład w Płakowicach uzyskał 199 721 TR, 10 sr. gr i 1 fen. Większość to były rządowe dotacje (138 887 TR i 9 sr. gr), reszta zaś (60 834 TR, 1 sr. gr i 1 fen.) były to dochody własne. W nowym budżecie zaproponowano sumę 8670 TR na utrzymanie zakładu¹⁶⁸.

Nie udało się natomiast umieścić w zakładzie większej liczby przyjętych chorych, planowaną wcześniejszą liczbę 100 osób udało się zwiększyć tylko o kolejne dziesięć. Na IX landtagu zapowiedział natomiast nadprezydent dalszą rozbudowę zakładu w celu pozyskania kolejnych 60 miejsc¹⁶⁹. W zakładzie płakowickim w 1850 r. ciągnęła się też interesująca sprawa sądowa kontrolera Thiela, który, będąc w 1848 roku członkiem partii rewolucyjnej, stał się uczestnikiem Wiosny Ludów. Ostatecznie sąd w tajnym postępowaniu dyscyplinarnym nie zwolnił go z zakładu, ale za to udzielił mu nagany z groźbą zwolnienia i zabronił mu w przyszłości szerzyć polityczne poglądy¹⁷⁰.

i 79, czyli o siedem więcej. W rzeczywistości jednak nie było żadnego wzrostu liczby chorych w brzeskim zakładzie, gdyż w tych samym czasie 4 innych chorych zmarło, 2 wyleczono i 1 zaleczono, uznając, że nie jest już niebezpieczny dla otoczenia. Przy omawianiu zagadnień wynagrodzeń pracowniczych, przypomniano, że nad chorymi sprawowali opiekę duchowni, diakon ewangelicki Bergmann i proboszcz katolicki Pohl. Podana suma projektowanego budżetu znajduje się w cyt. już *Referat des fünften Ausschusses zu der Denkschrift über die Verwaltung der Provinzialständischen Irren-Anstalten und über die Bedürfnisse derselben* na s. 2.

¹⁶⁶ Ferdinand August Meyer obronił w 1839 r. doktorat na uniwersytecie berlińskim, zob. *De morbum psychicum curatione generaliora quaedam*, Berolini 1839.

¹⁶⁷ W. Alter, *Gründung...*, op. cit., s. 15 i n. Löbel Ehrlich obronił w 1839 r. rozprawę doktorską na uniwersytecie berlińskim, zob. *De anginae membranaceae varietatibus*, Berolini 1839.

¹⁶⁸ X L., wymieniony w przypisie 162 [150] ostatni referat, s. 2.

¹⁶⁹ *Ibidem*, s. 5–12 dokumentu. Tu też poruszono zagadnienie wynagradzania pracowników, ta sama kwestia w podanym dalej referacie komisji V, na s. 5. Odpowiedź na stanowisko nadprezydenta stanowi *Referat über die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz umfassend Verwaltungs-Zeitraum der Jahre 1845 incl. 1850* z 6 X 1851 r. Na s. 3 liczba chorych z podziałem na płeć – 62 mężczyzn i 46 kobiet, razem 108 chorych. Zauważono, że tylko cztery z tych osób to byli chorzy I klasy. Od założenia zakładu do 1850 r., czyli przez ćwierć wieku przez zakład przewinęło się 394 chorych (w tym 145 kobiet), z których 265 zmarło, 22 uleczono, 4 zabrały rodziny, 24 odesłano bez zagrożenia dla otoczenia nieuleczone i wreszcie 8 przekazano innym zakładom. Jako ciekawostkę można podać, że w latach 1845–1850 chorzy I klasy otrzymali 852 porcje jedzenia, a II klasy 36 614,5 porcji. O rozbudowie zakładu zob. na s. 6.

¹⁷⁰ *Ibidem*, *Referat...*, s. 1.

Dodać należy ponadto, iż 9 X 1851 r. landtag zatwierdził najważniejsze z postulatów dotyczące trzech zakładów, zawartych w referatach V komisji, natomiast dwa później wybrał nowe komisje zarządzające¹⁷¹.

Niewiele nowego do funkcjonowania zakładów dla obłąkanych wniosł kolejny X sejm prowincjonalny, który obradował już w roku następnym (1852)¹⁷². Omawiano znane nam z wielu landtagów kwestie administracyjne, biurowe i finansowe. Przykładowo można zwrócić uwagę na dokonane w 1852 r. zakupy ziemi dla poszerzenia ogrodu w zakładzie brzeskim, czy ogłoszony w tym samym roku plan rozbudowywania płakowickiego zakładu w celu zwiększenia liczby miejsc do 400¹⁷³. Niekorzystnie natomiast w 1851 r. ułożyły się sprawy budżetowe trzech zakładów. Otrzymać miały one łącznie dotacji na sumę 37 105 TR, 15 sr. gr i 9 fen., w tym Lubiąż 14 860 TR, Brzeg 13 393 TR, 15 sr. gr i 9 fen. oraz Płakowice tylko 8852 TR. W praktyce Schleinitz doliczał się tylko 33 370 TR, 7 sr. gr i 6 fen. (lub 35 tys. TR). Nie wydano jednak nawet i tej sumy w całości, i pozostało jeszcze oszczędności na 12 184 TR, 1 sr. gr. (stan na 1851 r., nie zatwierdzony jeszcze przez króla, zatwierdzono jedynie rok poprzedni, zob. w tekście tabela 3). Tak jak było poprzednio, wstępnym ustosunkowaniem się landtagu do memoriału nadprezydenta były referaty komisji landtagu (tym razem nr III). Pierwszy z nich, dotyczący Lubiąża omawiał znane nam już kwestie bieżącego zarządu (pobory pracowników, drobne prace remontowo-budowlane, dołączając niekiedy określone sprawozdania)¹⁷⁴. Drugi z referatów dotyczył placówki w Brzegu. Akceptował on w zasadzie posunięcia nadprezydenta, a jedyny ważniejszy element referatu, który warto

¹⁷¹ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen*..., na końcu tomu, s. 102–105, 118–120. W komisji dla Lubiąża znaleźli się: landrat górowski z Sądowla Hanst Ernst Leopold von Niebelschütz oraz znany już z wcześniejszych komisji Bornemann oraz Gustav Werner, sołtys sądowy w Lubiążu, zastępcy – znany już von Wille, poborca podatkowy Wittig z Wąsosza (pow. górowski) i chłop z Lubiąża Weigelt. Do komisji brzeskiej wybrano znanego już von Hoverdena oraz kupca z Brzegu Karla Matzdorfa i sołtysa sądowego Mildego ze Strzelników (pow. brzeski), zastępcy – baron Julius von Richthofen, starszy ziemski z Krzyżowic (pow. wrocławski), mistrz ciesielski Genz z Brzegu i sołtys Aussig (Assig ?) z Małujowic (pow. brzeski). Płakowice – członkowie: landrat chojnowski Wilhelm von Zedlitz z Gozdna, znani już Haucke i Hilbert, zastępcy – Georges von Cottenet z Brunowa (pow. lwówecki), były landrat, burmistrz Minor z Wlenia i Ernst Röhricht, chłop wolny z Nowego Kościoła (pow. świerzawski).

¹⁷² Por. X L., [Drucksache] Nr 6, zawierający *Denkschrift über die Verwaltung der Provinzial-Ständischen Irren-Anstalten und über die Bedürfnisse derselben* z 12 IX 1852 r. nadprezydenta von Schleinitza.

¹⁷³ W APW w PVS, w sygn. 1746 jest cała dokumentacja zakupu nieruchomości przez brzeski zakład w latach 1850–1860.

¹⁷⁴ X L., [Drucksache] Nr 27, nowością było po raz pierwszy przeanalizowanie wyznania religijnego pensjonariuszy w Lubiążu. Zbadano okres 1842–1851 i uzyskano następujące informacje: w zakładzie ogólnym leczono 836 ewangelików, 404 katolików, 36 osób wyznania mojżeszowego (łącznie wszystkich 1276), w pensjonacie: te trzy wyznania ułożyły się następująco – 101, 30, 11 (łącznie 142), czyli w całości: 937, 434, 47 i 1418, zob. s. 5 dokumentu. Tak jak dotychczas informowano o różnorodnych wydatkach na cele budowlane, oprócz remontów, starano się także pozyskiwać pomieszczenia dla zwiększenia liczby chorych. Por. też [Drucksache] Nr 30, *Referat über das Kassen- und Rechnungswesen der Provinzial-Irren-Verwaltung* z 21 IX 1851 r. W składach komisji miała miejsce tylko zmiana jednego zastępcy dla Lubiąża, trzecim zastępcą został sołtys dziedziczny Schiebler z Krzydliny Małej (pow. wołowski), zob. [Drucksache] Nr 25 oraz Nr 32 H.

przywołać dotyczył pertraktacji między komisją zarządzającą tego zakładu a brzeskim magistratem w celu wymiany gruntów¹⁷⁵. Wreszcie ostatni referat dotyczył zakładu w Płakowicach. Poruszał on nader ważną kwestię braku miejsc w zakładzie i tu właśnie rozważano po raz pierwszy dylemat, do którego będziemy w tym rozdziale jeszcze wielokrotnie wracać, a mianowicie konieczności rozbudowy zakładów dla obłąkanych.

Bieżące i długofalowe sprawy zakładów dla obłąkanych podjęto na kolejnym XI sejmie prowincjonalnym w 1854 r. O sytuacji istniejącej w tej dziedzinie – tak jak w poprzednich latach – możemy dowiedzieć się z szeregu zachowanych akt sejmowych¹⁷⁶. Nadprezydent von Schlenitz w okresie od poprzedniego landtagu dokonał przeglądu chorych w trzech śląskich zakładach, zauważając, że duża część chorych przebywała w nich do śmierci. Zauważył przy tym, że z racji stosunku liczby ludności prowincji do liczby chorych umysłowo, brakowało miejsc w zakładach¹⁷⁷. W Lubiążu musiano zwiększyć liczbę chorych ze 100 do 120, choć uchwała VIII landtagu z 7 IV 1845 r. mówiła o 110. Poszło na to 435 TR 15 sr. gr i 5 fen. Doszedł do tego brak drugiego lekarza, bo dr Hoffmann został przeniesiony służbowo na stanowisko dyrektora nowego zakładu w Świeciu. Problemy dotyczyły też lubiąskiego pensjonatu, tu też zbyt wzrosła liczba osób z 28 do 36, w 1853 r. pozostały jeszcze 33. Ta liczba i konieczne wydatki budowlane zwiększały wydatki na pensjonat (2259 TR, 21 sr. gr i 8 fen., w tym na cele budowlane 1611 TR, 9 sr. gr i 9 fen.)¹⁷⁸.

¹⁷⁵ *Ibidem*, [Drucksache] Nr 28, *Referat betreffend die Verwaltung der Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 21 IX 1852 r.

¹⁷⁶ *Verhandlungen des elften Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 30. September 1856*, Breslau 1856, cyt. dalej XI L., t. II, [Drucksache] Nr 17, *Denkschrift über das Irren-, Heil- und Versorgungswesen der Provinz und über die Verwaltung der für diesen Zweck eingerichteten Institute*, memoriał nadprezydenta z 27 IX 1854 r. Odpowiedzią na niego są referaty komisji VI: [Drucksache] Nr 39, *Referat des sechsten Ausschusses über die Irren-Heil-Anstalt zu Leubus* z 9 X 1854 r., [Drucksache] Nr 40, *Referat des sechsten Ausschusses über die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 11 X 1854 r., [Drucksache] Nr 41, *Referat des sechsten Ausschusses betreffend die Provinzial-Irren-versorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 10 X 1854 r., [Drucksache] Nr 42, *Referat des sechsten Ausschusses, betreffend die Unterbringung der in der Provinz befindlichen gemeingefährlichen Irren* z 15 X 1854 r., [Drucksache] Nr 43, *Zur Frage wo eine in Schlesien neu zu errichtende Irren-Bewahr-Anstalt den geeigneten Platz finden möchte* z 15 X 1854 r., [Drucksache] Nr 44, zawierający propozycje składów komisji zarządzających z 17 X 1854 r., [Drucksache] Nr 49, *Referat des sechsten Ausschusses über das Kassen- und Rechnungswesen der Provinzial-Irren-Verwaltung* z 20 X 1854 r. Sprawy zakładów w debacie poselskiej zob. w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 20, 21, 44, 47, 48, 50–52, 56, 57, 67, 68 i 77. Ogłoszone stanowisko landtagu w t. I, s. 75–84.

¹⁷⁷ *Ibidem*, Nr 17, s. 1 i n. W 1852 r. liczba ludności prowincji wynosiła 3 146 732 osoby, w tym 2147 chorych psychicznie. Liczbę zestawiono z wcześniejszym rokiem 1832, wtedy było 2 507 710 osób, a liczba chorych mniejsza – 2028. Wynikał z tego proporcjonalny wzrost ogólnej liczby mieszkańców i chorych umysłowo. W 1832 r. leczono z ogólnej liczby 1236 chorych, w 1852 już 1466, co oznaczało konieczność zwiększania miejsc w zakładach.

¹⁷⁸ Dokładniejsze wyliczenie wydatków znajduje się w XI L., t. II, Nr 39, s. 1 i n. Komisja VI omawiała też kwestie personelu, w tym odejścia dra Hoffmanna (s. 3).

W Brzegu musiano przebudować zakładowy ogród z powodu koniecznej zamiany gruntów między zakładem i władzami Brzegu. Zamiana była konieczna z powodu budowy nowej drogi przez Bramę Opolską. Koszty zamiany i tworzenia części ogrodu od podstaw wyniosły 241 TR, 7 sr. gr i 6 fen.¹⁷⁹ W Płakowicach natomiast doszło na sporów prawnych, sięgających kwestii utworzenia zakładu na I sejmie prowincjonalnym. Wynikały one z wcześniejszego powiązania zakładu z zakładem opiekuńczym w Jaworze i sporami na tle przepisów z czasów Fryderyka II¹⁸⁰. W 1855 r. doszło też do zmiany na stanowisku lekarza dyrygującego, Friedrich Gustav Pohl przeszedł na emeryturę, zastąpił go Albert Timpf (1809–1875), który urzędował do przejściowego zamknięcia zakładu w czerwcu 1863 r., potem przeszedł do Bolesławca, a następnie kierował zakładem po ponownym otwarciu w 1867 r.¹⁸¹ Na XI sejmie prowincjonalnym zauważono po raz pierwszy przekazywanie z funduszu królewskiego mniejszych dotacji na zakłady niż zakładały ich budżety (por. poniżej tabela 5). I tak w latach 1851–1853 Lubiąż otrzymał dotacji sumę mniejszą o 114 TR, 26 sr. gr i 5 fen. od zakładanych, Brzeg o 3340 TR, 27 sr. gr i 8 fen. i Płakowice zaś o 5732 TR, 1 sr. gr i 2 fen., co dało łącznie 9 187 TR, 25 sr. gr i 3 fen. Ponieważ w 1851 r. Lubiąż otrzymał z kolei wyższą dotację niż zakładano, tak więc ostatecznie otrzymano mniej w wysokości 8869 TR, 3 sr. gr i 6 fen.¹⁸²

Sprawy związane z zakładami dla obłąkanych zdominowały obrady kolejnego XII sejmiku prowincjonalnego w 1856 r.¹⁸³ Sprawy bieżące zakładów dla obłąkanych oraz pla-

¹⁷⁹ *Ibidem*, Nr 17, s. 5. Na nowym terenie znaleziono przy tym źródło nadającej się do picia wody. Na inne przebudowy potrzebowano dalszych 2240 TR. Na s. 7 zawarto ponadto informacje o liczbie chorych: w latach 1852–1853 zmarło 13 osób, 2 zwolniono z adnotacją, że nie są już niebezpieczni, jednego na życzenie rodziny przeniesiono do Płakowic. Na koniec 1853 r. było 171 chorych, w tym 94 mężczyzn i 77 kobiet. Podobne informacje też w Nr. 40.

¹⁸⁰ *Ibidem*, Nr 17, s. 7 i n. O przepisach Fryderyka II o opiece będzie mowa w rozdziale IV. Brak natomiast informacji o ruchu chorych, powinno być w zakładzie 110 osób, ale na koniec 1853 r. było o jedną osobę więcej. Bliższe informacje o ruchu chorych zawarto natomiast w Nr. 41, s. 2. W latach 1851–1853 przez zakład przewinęło się 151 osób, w tym 89 mężczyzn i 62 kobiety, z czego 35 osób zmarło, 2 uzdrowiono, a 3 dalsze zwolniono z powodu uznania, że nie stanowią już zagrożenia. W Nr. 40 jest też więcej informacji o wspomnianym tu sporze prawnym niż w Nr. 17. Chodziło tu o okoliczność, że dla opieki społecznej dominium i gmina wiejska Płakowice tworzyły od 1747 r. jeden okręg administracyjny, ale w 1824/1825 w dominium powstał zakład dla obłąkanych, co spowodowało problemy z powiązaniem prawnymi, gdyż opieka nad chorymi psychicznie, jeżeli byli też oni zarazem ubogimi, nie była sprecyzowana.

¹⁸¹ Albert Timpf w 1832 r. obronił doktorat na uniwersytecie wrocławskim, zob. *De feminarum eclampsia*, Vratislaviae 1832.

¹⁸² *Ibidem*, Nr 17, s. 11. Informowano też, że ustalone dotacje nie zostały do końca wykorzystane i te mniejsze sumy uznano za oszczędności, które można było później wykorzystać, por. Nr 40, s. 4 oraz Nr 49. Dotacje obejmowały łącznie w latach 1851–1854 około 38 tys. TR, ostatni rok było to: Lubiąż 14860, Brzeg 13393 i Płakowice 8852 (razem 37105 TR).

¹⁸³ *Verhandlungen des zwölften Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Makgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Sr. Königlichen Hoheit dem Prinzen von Preussen Regenten darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom achtundzwanzigsten November 1858*, Breslau 1858, cyt. dalej XII L., t. II zob. [Drucksache] Nr 20, *Denkschrift über den Zustand des Irren-Heil – und Versorgungswesens in Schlesien* z 10 X 1856 r., dołączono szereg załączników

ny budowy nowego zakładu poruszył w swym stałym memoriale nadprezydent von Schleinitz. Już na wstępie zauważył, że zakład lubiąski był w dalszym ciągu wysoko oceniany w Niemczech, na ogólnoniemieckim spotkaniu dotyczącym zakładów dla obłąkanych jeden z delegatów nazwał go „medyczną perłą Śląska”. Lubiąska placówka w dalszym ciągu była rozbudowywana i unowocześniana (tworzenie biblioteki dla chorych w dawnym zakonnym letnim refektarzu)¹⁸⁴. Niewiele zmian miało miejsce w pozostałych zakładach w Brzegu i Płakowicach¹⁸⁵. Istotnym problemem był brak miejsc dla nowych chorych – liczba oczekujących do zakładu brzeskiego wynosiła 118, a do płakowickiego 126 (z tym, że tylko rodziny 12 osób chciały wyłącznie tu umieścić swego chorego, reszta szukała też miejsca w pozostałych zakładach).

XII sejm prowincjonalny zapoznał się także ze szczególnie ważnym, liczącym aż 50 stron, sprawozdaniem dra Martiniego z 25 lat działalności lubiąskiego zakładu¹⁸⁶. Było to ponowne, ale dokładniejsze niż na IX landtagu podsumowanie jego działalności. Do

o odrębnych tytułach, [Drucksache] Nr 32, *Referat des fünften Ausschusses des XII. Schlesischen Provinzial-Landtages, betreffend die Irren-Bewahr-Anstalt zu Brieg* [brak daty], [Drucksache] Nr 33, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Provinzial-Irrenversorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 18 X 1856 r., [Drucksache] Nr 34, *Referat des fünften Ausschusses des XII. Schlesischen Provinzial-Landtages betreffend die Angelegenheiten der Irren – Heil – und Pensions-Anstalt zu Leubus* z 18 X 1856 r., [Drucksache] Nr 35, *Referat des fünften Ausschusses betreffend den Verwaltungs-Bericht der provinzialständischen Kommission zur Erbauung einer Irren-Bewahr-Anstalt in Schlesien* z 17 X 1856 r., [Drucksache] Nr 41, propozycje składów komisji zarządzających, [Drucksache] Nr 43, *Referat des fünften Ausschusses über das Kassen – und Rechnungswesen der Provinzial-Irren-Verwaltung* z 22 X 1856 r., na początku tomu w debacie plenarnej s. 20, 21, 44, 47, 48, 50–52, 56, 57, 67, 68, 77 oraz t. I., s. 41–48.

¹⁸⁴ *Ibidem*, Nr 20, s. 2 i n., na te i inne przebudowy utworzył nadprezydent specjalny fundusz w wysokości 5 962 TR. Istniały tu dodatkowe trudności, gdyż refektarz był zabytkowy i wszelkie działania tam podejmowane wymagały zgody konserwatora prowincjonalnego. Podniesiono ponadto sprawy wynagrodzeń oraz ruchu chorych: zarówno w roku 1854, jak w 1855 przyjęto po 125 nowych chorych. Rok 1854 zakończono z 98 chorymi w szpitalu, a następny ze 102 osobami (w tym 52 kobiety). W ciągu 1854 przewinęło się 223 chorych, a w 1855 r. 227. W pensjonacie natomiast przyjęto: 1854 – 10 chorych (łącznie było 43), 1855 – 13 (łącznie 44). Dr Martini sygnalizował ponownie kłopoty lokalowe, dla chorych obu płci. Szczegółowe dokumenty finansowe zawarte są w APW, PVS, sygn. 1803, lata 1856–1860.

¹⁸⁵ XII L., t. II, Nr 20, s. 6 i n., jedyna większa inwestycja to budowa oświetlenia gazowego w brzeskim zakładzie (koszty 500 TR). W Brzegu utrzymywała się liczba 170 chorych, z czego w latach 1854–1855 21 osób umarło (od otwarcia zakładu przewinęło się tu 642 chorych, z czego 256 zmarło, czyli około 40%). Na koniec roku 1854 było w Brzegu 169 osób (w tym 77 kobiet), w roku następnym tyle samo (w tym kobiet 76). W Płakowicach utrzymywała się liczba 110, z czego w latach 1854–1855 31 osób zmarło (od otwarcia zakładu przewinęło się 525 chorych, z których 345, czyli około 65% zmarło). Na koniec roku 1854 było w Płakowicach 111 chorych (kobiet 48), w 1855 roku tyle samo (kobiet 44). O Brzegu i Płakowicach podobnie, choć niekiedy nieco odmiennie wypowiadała się też komisja V, zob. Nr 32 (Brzeg, tutaj na koniec 1854 r. liczba chorych 170, w następnym 168 (natomiast liczba kobiet pokrywa się z podaną wyżej). Zajmowano się także pojedynczymi przypadkami samobójstw chorych. Dużo miejsca poświęcono też wynagrodzeniom pracowników. Płakowice, zob. Nr 33, dodano wzorem wcześniejszych sprawozdań, także terytorialne pochodzenie chorych: 71 z rejencji legnickiej, 30 z wrocławskiej i 10 z polskiej, w Nr. 32, brak informacji analogicznej o zakładzie brzeskim.

¹⁸⁶ *Ibidem*, Nr 20, pierwszy załącznik pt. *Kurze Uebersicht der Resultate der ärztlichen Wirksamkeit der Provinzial-Irren-Heil-Anstalt zu Leubus, von Eröffnung an im Jahre bis zum Schlusse des Jahres 1855, zusammengestellt vom Direktor derselben, dem Königl. Geheimen Sanitäts-Rath Dr. Martini* z 2 X 1856 r.

1845 r. przebywało w zakładzie 100 osób (55 mężczyzn i 45 kobiet), potem do 1854 r. 110 (60 i 50), a od tego ostatniego roku 120 (po 60 osób z obu grup). W latach 1830–1856 przewinęło się przez lubiąski zakład 1340 chorych płci męskiej, a kobiet zaś 1242, czyli łącznie 2582 osoby. W 1854 r. przyjęto 182 osoby i rok później o dziesięć więcej. Zawarto ponadto informacje o stanie chorych z pensjonatu, tutaj przewinęło się 245 osób, z czego 146 mężczyzn i 99 kobiet. W 1854 r. było 31 osób, z czego 12 kobiet, a rok później 30 osób, w tym 12 kobiet¹⁸⁷.

Nadprezydent zajmował się z kolei na XIII sejmie prowincjonalnym także bieżącymi problemami zakładów dla obłąkanych. W Lubiążu doliczył się w latach 1856–1857 258 chorych, w tym 144 mężczyzn i 114 kobiet. Na koniec 1857 było 255 chorych, w tym według płci odpowiednio 138 i 117 osób. 99 osób wyleczono (w tym 44 kobiety), 23 (11 i 12) stan zdrowia polepszone, resztę jako niebezpiecznych – 98 osób (49 i 49) pozostawiono w zakładzie. Rozpoczęto też prace unowocześniające zakład, zwłaszcza w latrynach. W pensjonacie przebywało około 32 chorych¹⁸⁸.

W brzeskim zakładzie utrzymywała się liczba 170 chorych, nieznacznie przekroczone (1856 – 172, 1857 – 173). W tym ostatnim roku było to 94 mężczyzn i 79 kobiet. Instrukcja z 1833 zalecała zatrudnienie w zakładzie chirurga I klasy, ale nie znaleziono kandydata o tych umiejętnościach. Prowadzono tutaj także prace budowlane (koszty między 500 – 700 TR). Debatowano też nad doprowadzeniem do zakładu oświetlenia, porównując koszty oświetlenia olejowego i gazowego, wybierając tę ostatnią możliwość jako tańszą z powodu zbudowania gazowni w Brzegu i sfinansowania doprowadzenia gazu do zakładu¹⁸⁹. W Płakowicach wreszcie także prowadzono remonty, które pochłonęły 878 TR i 5 fen. Liczba chorych z reguły trzymała się poziomu 110 osób. Na koniec roku 1857 było tyleż chorych (67 mężczyzn i 44 kobiety)¹⁹⁰.

Przy tak rozbudowanym sprawozdaniu komisja V w Nr. 34 ograniczyła się tylko do ogólnikowego podsumowania sprawozdania dra Martiniego.

¹⁸⁷ *Ibidem*, Nr 20, pierwszy załącznik, s. 1, ramy publikacji nie pozwalają na bliższą analizę tego obszernego, liczącego 50 stron załącznika. Zawarto tu interesujące zestawienia dotyczące pochodzenia chorych według podziału na rejencje i ich powiaty, rodzaje chorób umysłowych, stopień powrotności do choroby. Inne zestawienia dotyczyły podziału chorych na płeć w zestawieniu z informacją, czy pochodzili oni z terenów wiejskich, czy miast, kolejne zaś porównywało płeć chorych z wiekiem, w jakim trafili do placówki, jeszcze inne łączyło płeć chorych z ich wyznaniem religijnym. O pensjonacie i jego statystykach od s. 44.

¹⁸⁸ *Verhandlungen des dreizehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Oberlausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Sr. Königlichen Hoheit dem Prinzen von Preussen, Regenten, darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 15. Oktober 1860*, Breslau 1860, cyt. dalej XIII L, Nr 12, s. 2–4, podobnie w referacie komisji V, zob. Nr 38, s. 1–6.

¹⁸⁹ *Ibidem*, Nr 12, s. 4–6, referat komisji V nie wnosi wiele nowego do memoriału nadprezydenta, gdyż uwagi posłów były zbieżne, zob. Nr 32, s. 1–6. W cz. I, s. 33–42, Brzeg uzyskał jednorazową dotację 567 TR, 10 sr. gr i 9 fen.

¹⁹⁰ *Ibidem*, Nr 12, s. 6 i 7, referat komisji V ma podobne sugestie, zwrócić można w nim uwagę na statystykę: 70 chorych pochodziło z rejencji legnickiej, 32 z wrocławskiej i 9 z opolskiej. Byli chorzy głównie

Fot. 4. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Bolesławcu w latach 1876–1945. Obecnie Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych.

XIII landtag, porządkując sytuację zakładów w związku z budową nowej placówki w Bolesławcu, poruszył też istotny problem ustalenia rzeczywistej liczby chorych psychicznie w prowincji śląskiej. Już w swym memoriale nadprezydent zawarł podstawowe liczby dotyczące tej kwestii¹⁹¹. Liczba chorych nie była całkowicie stabilna. I tak w 1832 r. doliczano się 2028 chorych, w 1852 r. już 2147, ale cztery lata później jednak mniej, a mianowicie 2054. Ta ostatnia liczba przypadała na łączną liczbę mieszkańców prowincji – 642 960. Bliższe dane o chorych psychicznie w prowincji śląskiej zawarto w sprawozdaniu dra Martinięgo, jest to zachowany do dziś imponujący dokument, liczący 60 stron. Zawarto w nim wszelakie możliwe zestawienia i statystyki, z których można się dowiedzieć wszystkiego o chorych¹⁹². Dr Martinię podał istotną informację, jak liczba chorych dzieliła się na poszczególne rejencje: we wrocławskiej było ich 742 (w tym 383 kobiet), w legnickiej 802 (404) i w opolskiej 510 (219). Autor raportu przeprowadził również badania nad ówczesnym miejscem pobytu obłąkanych. Pewna ich grupa była pod opieką medyczną prowincji, i znajdowała się w jednym z trzech zakładów dla obłąkanych: 117 w Lubiążu, 173 w Brzegu i 111 w Płakowicach, czyli łącznie 401 (czyli tylko 19,5 % wszystkich chorych). Istniały jeszcze dwa prywatne zakłady w Popowicach (dziś dzielnica Wrocławia) i w Kowarach (pow. jeleniogórski), ale obie te placówki leczyły tylko 29 chorych (15 i 14). W miejskich szpitalach i domach dla ubogich

z klasy II (106 osób), z I tylko 5, por. Nr 37, s. 1–4. W cz. I, s. 33–42, Płakowice uzyskały jednorazową dotację 321 TR, 10 sr. gr i 8 fen.

¹⁹¹ *Ibidem*, Nr 18, s. 1–2.

¹⁹² *Ibidem*, Nr 42, *passim*.

znajdowało się dalszych 154 chorych, a kolejnych 98 w domach społecznych gmin. Reszta chorych (1372 osoby) pozostawała w domach własnych lub u krewnych. Nie była to dobra sytuacja, gdyż ta ostatnia grupa liczyła aż około 66 % wszystkich chorych. Tak więc otwarcie zakładu w Bolesławcu uznawał dr Martini za pilną konieczność¹⁹³.

Dysponując tą ogromną ilością informacji, XIII landtag rozpoczął debatę, inaczej niż dotychczas, od wybrania komisji zarządzających dla trzech starszych zakładów¹⁹⁴. Następnie wszystkie podane wyżej merytoryczne propozycje zostały bez większych zmian zaakceptowane¹⁹⁵.

Dalszy rozwój opieki nad chorymi psychicznie omawiano na kolejnym, XIV landtagu w 1860 r.¹⁹⁶ XIV sejm prowincjonalny rozpoczął także działania zmierzające do uzyskania od skarbu państwa budynku dawnego browaru w Lubiążu dla przebudowania go na kolejny budynek zakładu, ewentualnie gdyby przebudowa była zbyt kosztowna, to zamierzano go zburzyć i wznieść na tej działce nowy obiekt. W tych celach zgromadzono specjalny fundusz w wysokości 20 tys. TR. Ciągnęła się też sprawa braku II lekarza w zakładzie, z powodu powołania poprzedniego na stanowisko dyrektora w zakładzie w Świeciu (był to Arthur Brückner, przyszły dyrektor zakładu w Kluczborku¹⁹⁷).

¹⁹³ *Ibidem*, od s. 3 do końca, zawarto wiele bardzo szczegółowych sprawozdań o płci chorych, ich wyznaniach religijnych, od kiedy byli chorzy, rodzajach chorób, a także wielce szczegółowych wykazów, skąd pochodzili.

¹⁹⁴ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, s. 25, por. też Nr 23 oraz w cz. I, s. 43. Wybrane komisje różniły się nieco składem od poprzednich. I tak w komisji lubińskiej zmienił się trzeci zastępca – w miejsce Schieblera wybrano posiadacza browaru Heidera z Wałów (pow. wołowski), w komisji brzeskiej dotychczasowy z-ca, dyrektor ziemstwa hr. von Sierstorpf został członkiem po baronie von Richthofen, a nowym zastępcą został Heinrich von Reuß z Łosiowa (pow. brzeski). Komisja płakowicka nie została zmieniona.

¹⁹⁵ *Ibidem*, w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 33, 34, 54–57, 59, 60 i 64. Treść podjętych uchwał (noszą datę 22 XII 1858 r.) jest w cz. I, s. 33–43. Nie rozstrzygały jednak pytań nadprezydenta, w sprawie ewentualnego poszerzenia rodzajów chorób psychicznych, nie poruszono problemu zatrudnień w Płakowicach. Najważniejsze były uchwały budżetowe. Pojawiła się tu, obok wydatków na poszczególne zakłady, odrębna pozycja wynagrodzeń dla strażników i ogólnych kosztów pilnowania zakładów, na okres 1859–1860 miała ona wynosić 1950 TR.

¹⁹⁶ Por. *Verhandlungen des vierzehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Oberlausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 15. November 1862*, Breslau 1862, cyt. dalej XIV L., [Drucksache] Nr 11, *Gehorsamer Verwaltungsbericht der provinzialständischen Kommission zur Erbauung der Irren-Pflege-Anstalt bei der Stadt Bunzlau* z 9 X 1860 r., [Drucksache] Nr 12, *Denkschrift über das Irren-Heil- und Versorgungs-Wesen in der Provinz Schlesien in den Jahren 1858 und 1859* z 21 X 1860 r., [Drucksache] Nr 32, *Bericht des fünften Ausschusses, betreffend die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 1 XI 1860 r., [Drucksache] Nr 38, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Irren-Heil-Anstalt zu Leubus* z 3 XI 1860 r., [Drucksache] Nr 40, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Bunzlau* z 7 XI 1860 (dodano tu kandydatów do komisji zarządzających), [Drucksache] Nr 41, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 8 XI 1860 r., [Drucksache] Nr 47, *Uebersicht der Resultate der ärztlichen Wirksamkeit der Provinzial-Irren-Heil-Anstalt zu Leubus in den Etatsjahren 1856, 1857, 1858, 1859, und kurzer Rückblick auf dreißig Jahre ihres Bestehens* z 6 IX 1860 r., w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 16, 20, 21, 37, 38, 44, 45, 48, 49, 56 oraz w cz. I, s. 33–42.

¹⁹⁷ Arthur Brückner doktoryzował się na uniwersytecie wrocławskim 28 września 1850 r. rozprawą pod tytułem *De Relationibus et Analogia Formam inter et Aires Plantanarum Medicas*. (*Dissertatio Inaugura-*

Zdecydowano ostatecznie o przeniesieniu na stanowisko II lekarza dotychczasowego III lekarza dra Heinricha Seifferta¹⁹⁸. W jego miejsce natomiast zatrudniono dra Paula Augusta Junga, dotychczasowego lekarza zakładu obsługiwanego przez diakonisy w Kaiserswerth k. Düsseldorfu¹⁹⁹. Podobne do nadprezydenta wnioski wyciągnęła sejmowa komisja V, która nieco więcej miejsca poświęciła planom przebudów w Lubiążu. Oprócz miejsc dla chorych brakowało miejsc dla urzędników i niższego personelu zakładowego. Dlatego też zdecydowano w pierwszej kolejności przerobić stary browar na mieszkania dla personelu. Pierwszy projekt w tej kwestii opracował mistrz murarski Vogt ze Środy Śl., ale dr Martini nie był z niego zadowolony i postanowił poszukać nowego projektanta. Tym razem wybrał jednego z najbardziej znanych śląskich architektów Karla Lüdeckego, był on powiatowym budowniczym we Wrocławiu. Słynny architekt sporządził plan kapitalnej przebudowy i dobudowy nowego skrzydła do dawnego budynku browaru. On też potwierdził konieczność dysponowania funduszem minimum 20 tys. TR na te cele²⁰⁰. O sytuacji chorych dokładne informacje zawarł w swym kolejnym sprawozdaniu dr Martini. Zauważył utrzymujący się podobny do poprzednich okresów ruch chorych, zakład w Lubiążu był nadal atrakcyjny dla chorych, gdyż w latach 1856–1859 doliczył się aż 782 podań o przyjęcie do zakładu, z czego odmownie rozpatrzono 192 z nich²⁰¹.

Działania związane z wykorzystaniem dawnego browaru na cele zakładu w Lubiążu miały miejsce w następnym roku. Zwołany w tym momencie XV landtag był de facto landtagiem nadzwyczajnym, który zwołano dla wybrania śląskich świadków koronacji Wilhelma I, który po śmierci brata – poprzednika stał się kolejnym władcą Prus. Niewiele czasu, jakie upłynęło od poprzedniego sejmu spowodowało,

lis Botanico-Medica/Quam Consensu et Auctoritate Gratiosi Medicorum Ordinis in Akademia Viadrina ad Summo Medicinae et Chirurgiae Honores Rite Capessendos. Die XXVIII M. Septembris Anni MDCCCL H. L. Q. C. Palam Defendet Auctor Arthur Brueckner, Silesius, Vratislaviae 1850).

¹⁹⁸ Heinrich Seiffert w 1854 r. doktoryzował się na uniwersytecie wrocławskim, zob. *De aneurysmatis a rus aorte, Vratislaviae 1854.*

¹⁹⁹ XIV L., Nr 12, s. 1 i 2. Życiorys Paula Augusta Junga (1830–1908), zob. A. Kiejna, M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 43. Jung był po Martinim kolejnym dyr. w latach 1873–1884; na s. 43 fotokopia strony tytułowej doktoratu Junga obronionego 21 IX 1853 r. na berlińskim uniwersytecie.

²⁰⁰ *Ibidem*, znacznie więcej w Nr. 38, zwłaszcza od s. 3 i n. Zajmowano się także stanem chorych. W roku 1858 i 1859 pozostało „starych” (z 1857 r.) chorych w liczbie 105 (56 mężczyzn i 49 kobiet). Stan w 1858 r. wyniósł: 134 osoby (w tym 67 kobiet), w 1859 r. zaś 130 osób (w tym 57 kobiet). Wyleczono i zwolniono z zakładu w 1858 r. 50 osób (po połowie mężczyzn i kobiet), w 1859 r. 47 osób (w tym 26 kobiet). W 1858 r. stan zdrowia psychicznego uległ poprawie u 14 osób (w tym u 8 kobiet), następnie w 1859 r. odpowiednio u 15 osób (9 kobiet). Pozostały w zakładzie jako nieuleczone w 1858 r. 62 osoby (30 kobiet), w roku następnym 41 (15 kobiet). Liczba zmarłych w 1858 r. wyniosła 15 osób (6 kobiet), w 1859 r. – 9 (7 kobiet). Stanowisko komisji zbierającej te dane jednomyślnie przyjęto do wiadomości, por. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 37 i 38.

²⁰¹ Sprawozdanie dra Martiniego jest po raz drugi (po XII landtagu) tak obszernym dokumentem dotyczącym aspektów medycznych, statystycznych, społecznych itp. chorych w lubińskich placówkach. Zostało ono przedstawione przez niego osobiście posłom, zob. w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 16.

iż rozdysponowano tylko 5 tys., z całej sumy 20 tys. TR, podwyższając mur wokół browaru i realizując pierwsze zamierzenia architektoniczne, zasadnicze działania zamierzano realizować w 1862 r., na zapowiedzianym XVI landtagu. Podwyższono także pobory dra Martiniego, zwracając przy tym uwagę, iż nie otrzymał on podwyżki od 37 lat swego dyrektorowania (miał teraz otrzymywać 1500 TR rocznie, o 300 TR więcej)²⁰². Propozycje i informacje nadprezydenta spotkały się z pozytywnym przyjęciem ze strony komisji IV XV landtagu, która uznała plany rozdysponowania 20 tys. TR za korzystne. Za radą nadprezydenta komisja także postulowała, by z wszystkich uzyskanych projektów przebudowy wybrać to, co najlepsze. Zaproponowano, by pozostałą sumę 15 tys. TR, wykorzystać jako rozłożoną na 15 lat zamortyzowaną pożyczkę z prowincjonalnej kasy pomocy i tą drogą sukcesywnie realizować poszczególne prace budowlane. Poparto również podwyżkę wynagrodzenia dra Martiniego, podkreślając jego zasługi na tle innych dyrektorów zakładów w Prusach²⁰³. Propozycje nadprezydenta von Schleinitza i komisji IV zostały następnie jednomyślnie zaakceptowane na posiedzeniu plenarnym²⁰⁴.

W Brzegu natomiast zaobserwowano po raz pierwszy spadek liczby chorych, poniżej dotychczasowej – 173 osób. W 1858 r. 9 (w 1859 r. dalszych 8) chorych zmarło, a w każdym z tych dwóch lat jeden chory zostało odebrany przez rodziny²⁰⁵. W Płakowicach przebywało natomiast zgodnie z limitem 110 chorych, z czego 26 zmarło, a jednego w lepszym stanie zabrała rodzina. Dzięki otwarciu placówki w Bolesławcu znikła grupa chorych oczekujących na wolne miejsca. Zakład w Płakowicach zamierzano jednak z powodu jego przestarzałego charakteru stopniowo zamykać²⁰⁶. Warto dodać ponadto, że na XIV sejmie prowincjonalnym ponownie wybrano komisję zarządzającą²⁰⁷.

²⁰² *Verhandlungen des fünfzehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Oberlausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 15. November 1862*, Breslau 1862 oraz *Plenar-Verhandlungen ...*, oba cyt. dalej jako XV L., zob. [Drucksache] Nr 7, *Denkschrift, betreffend einige Maßnahmen bei der Verwaltung der Irren-Heil-Anstalt zu Leubus* z 12 VIII 1861 r., s. 1–3.

²⁰³ *Ibidem*, [Drucksache] Nr 13, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend Irrenhaus-Angelegenheiten* z 20 VIII 1861 r.

²⁰⁴ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, s. 32, 33 i 37. Rozbudowa lubiąskiego zakładu ma odbicie w dokumentach zawartych w APW, PVS, sygn. 1804–1805 (lata 1860–1867).

²⁰⁵ XV L., Nr 12, s. 2 i 3, podobnie w sprawozdaniu komisji V, zob. Nr 32. Tutaj więcej o przeprowadzonych remontach. Stanowisko komisji zostało przyjęte, por. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 20 i 21.

²⁰⁶ *Ibidem*, Nr 12, s. 3 i 4, podobnie w sprawozdaniu komisji V, zob. Nr 41. Na początku 1857 r. przebywało w zakładzie 111 osób, w tym 67 mężczyzn i 44 kobiety. W latach 1858–1859 przyjęto nowych 27 chorych, w tym 9 kobiet, ale ubyło z kolei także 27 chorych i liczba wróciła do 111. Na koniec 1859 były w tej liczbie 42 kobiety. Chorych klasy I było tylko 5 osób. W Nr. 41 też bardziej szczegółowe rozliczenia. Stanowisko komisji jednomyślnie przyjęte, por. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 44 i 45.

²⁰⁷ *Ibidem*, kandydatury w Nr. 40, s. 13 i 14. Wybór w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 48 i 49. Wykaz ostateczny w cz. I, s. 40 i 41. Widać zmiany w komisji brzeskiej w porównaniu do XIII sejmiku. Zastępca von Reuß

Sprawy zakładów dla obłąkanych kontynuowano na kolejnym zwyczajnym sejmie prowincjonalnym (XVI) w 1862 r.²⁰⁸ Odnośnie do zakładu w Lubiążu w dalszych ciągu zajmowano się problemem przebudowy dawnego browaru na budynek administracyjny. Na budowę tę, jak już wspomniano, XV landtag wyłożył sumę 15 tys. TR, natomiast według przedstawionego kosztorysu wydano z tej sumy 14 200 TR. Na podstawie wcześniejszej uchwały XIII sejm oddzielnie na zakup dawnego browaru miano wydać 10 tys. TR, z czego 4000 gotówką, a resztę w ratach po 500 TR, co też czyniono. Na owe spłaty przygotowano specjalny fundusz, który na koniec 1861 r. liczył 9028 TR, 9 sr. gr i 2 fen., ale 5500 TR zapłacono za budynek (decydując się zrezygnować z ostatnich rat), tak więc pozostało jeszcze 3528 TR. Wzrosły też wydatki personalne, zwłaszcza z podniesieniem wynagrodzenia dra Martiniego. Przy okazji podwyżki uzyskali inni wyżsi urzędnicy i lekarze²⁰⁹. Wniośki te zostały zaakceptowane przez IV komisję, która zajmowała się lubiąskim zakładem na potrzeby debaty plenarnej²¹⁰. Zaproponowane rozwiązania zostały następnie przez landtag zaaprobowane²¹¹.

W brzeskim zakładzie starano się ostatecznie rozładować listę osób oczekujących na miejsce. W okresie rozliczeniowym (1860, 1861) było ich zawsze ponad 200 osób, a na koniec III kwartału 1862 r. nawet 219, z czego z czego 189 zadeklarowało chęć przenie-

został członkiem po Sierstorfie, nowym zastępcą wybrano posiadacza dóbr szlacheckich von Schmiedeburga ze Zwanowic (pow. brzeski). W miejsce Thielschera nowym zastępcą został kupiec i radny miejski w Brzegu A. J. H. Mühmler. Komisje w pozostałych zakładach nie zmieniły się. XIV landtag podtrzymał także z poprzedniego sejm sumę w budżecie na utrzymanie porządku 1950 TR, por. cz. I, s. 39.

²⁰⁸ XVI L., t. II, [Drucksache] Nr 11, *Denkschrift über das Irren-Heil – und Versorgungswesen in der Provinz Schlesien während der Jahre 1860 und 1861* z 10 XI 1862 r., [Drucksache] Nr 12, *Gehorsamer Verwaltungsbericht der provincialständischen Kommission zur Erbauung einer Irrenpflege-Anstalt zu Bunzlau* z 17 X 1862 r., [Drucksache] Nr 31, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend die Irren-, Heil – und Pensions-Anstalt zu Leubus* z 24 XI 1862 r., [Drucksache] Nr 32, *Referat des vierten Ausschusses betreffend die Irren-Bewahr-Anstalt in Brieg* z 24 XI 1862 r., [Drucksache] Nr 41, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend die Verwaltung und die Auflösung der Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 28 XI 1862 r., [Drucksache] Nr 48, *Referat des vierten Ausschusses über den Verwaltungsbericht der provincialständischen Kommission zur Erbauung einer Irren-Pflege-Anstalt zu Bunzlau. (Nr. 12 der Drucksachen)* z 2 XII 1862 r., [Drucksache] Nr 52, *Bericht über die Irren-Zählung am Schlusse des Jahres 1861* z 6 XI 1862 r., debata w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 32–37, 49, 50, 62, 71–74, 73, 83, 91, 92, 94 uchwały zob. w t. I, s. 41–44.

²⁰⁹ *Ibidem*, Nr 11, s. 4–9. Nadprezydent informował także o ruchu chorych, dane te wprowadziliśmy do tabeli 35 w aneksie.

²¹⁰ *Ibidem*, Nr 31, s. 1–4. Komisja zajęła się także sytuacją w pensjonacie. Na początek 1861 r. przebywało tu 56 chorych, z tego 33 osoby pozostały w nim już w 1859 r. oraz 23 osoby, które przyjęto później. W ciągu 1861 r. wyleczono i zwolniono 7 chorych, 1 polepszono, 7 nie wyleczonych oddano rodzinom, wreszcie 5 zmarło. Tak więc pozostało 36 osób. Planowano dotację na lata 1863–1865 na pensjonat w wysokości 1166 TR i 20 sr. gr, zamiast dotychczasowej 1066 TR i 20 sr. gr. Komisja IV, podobnie jak nadprezydent, także zajmowała się ponadto wynagrodzeniami pracowników.

²¹¹ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, s. 32–34, 71, 73, 91, 94.

sienia się do placówki w Płakowicach, a dalszych 30 tylko do Brzegu²¹². Podobne sprawy podniesiono także w sprawozdaniu komisji IV, która przypominała o rotacji chorych, w 1860 r. zmarło w zakładzie 12 chorych (w tym 2 kobiety), rok później 14 (10 kobiet)²¹³. O Płakowicach sprawozdanie było lakoniczne w związku sukcesywnym zamykaniem zakładu, które miało ostatecznie zakończyć się do końca 1863 r. Chorzy mieli zostać objęci dyslokacją do Bolesławca. Nadprezydent zgłosił plany przekształcenia zakładu, po koniecznym remoncie, w placówkę opiekuńczo-poprawczą na potrzeby związku ds. ubogich²¹⁴. Podobnymi problemami zajmowała się też komisja IV, która oprócz omówienia ostatnich wydatków, poruszyła praktyczny aspekt, co zrobić z pracownikami zamkniętego zakładu, próbowano ustalić, gdzie można by ich było przenieść²¹⁵. Decyzje w tych sprawach podjęto następnie na posiedzeniach plenarnych²¹⁶.

Na XVI sejmie prowincjonalnym po raz wtóry od XIII sejmku przeprowadzono akcję liczenia chorych umysłowo w prowincji śląskiej. Zachowało się z niej analogiczne do XIII landtagu obszerne sprawozdanie dra Martiniego²¹⁷. W 1860 r. było 2345 chorych (1219 mężczyzn, 1126 kobiet). Rok później doliczono się już 2419 (1258 i 1161). Tak więc liczba chorych wzrosła o 74 osoby. W rejencjach kształtowało się to następująco: wrocławska – 1860 – 955 (479 i 476), 1861 – 997 (492 i 505), legnicka – 1860 – 826 (416 i 410), 1861 – 824 (412 i 412), opolska – 1860 – 564 (324 i 240), 1861 – 598 (354 i 244). Jak widać liczba chorych istotnie zwiększyła się w rejencji wrocławskiej i opolskiej. W dalszym ciągu w zamkniętych zakładach znajdowała się niewielka liczba chorych: w Lubiążu 117, Brzegu 172, Płakowicach 112 i w wyżej wymienionych prywatnych zakładach w Popowicach i Kowarach (razem 45). Tak więc łącznie było to 446 osób (około 18,4 %), czyli jeszcze mniej niż podczas obrad XIII sejmku prowincjonalnego. Tabela 3 podnosi proporcje między liczbą chorych a ogólną liczbą ludności prowincji. Dr Martini przeprowadził też bardziej dokładne sprawozdanie sytuacji lubiąskiego zakładu – ilustruje je tabela 4²¹⁸.

²¹² *Ibidem*, Nr 11, s. 9–11. Zawarto tu tradycyjnie informacje o stanie prac remontowych, jak i zmianach w poborach pracowników.

²¹³ *Ibidem*, Nr 32, *passim*. Zawarto tu ponadto informacje o wynagradzaniu pracowników. Debata zob. w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 35–37, 71, 91 i 94.

²¹⁴ *Ibidem*, Nr 11, s. 11–12. Por. T. Kruszewski, *Organizacja opieki społecznej...*, s. 62 i n.

²¹⁵ XVI L., Nr 41, *passim*.

²¹⁶ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, s. 49, 50, 62, 92, 94.

²¹⁷ XVI L., Nr 52, *passim*.

²¹⁸ *Ibidem*, s. 59. Tabela została uzupełniona o informacje z następnych landtagów.

Tabela 3.
Porównanie stanu liczby chorych z ogólną liczbą mieszkańców prowincji śląskiej

Lata	1832		1852		1855		1858		1861		Łącznie 30 lat
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	
Liczba mieszkańców więcej w stosunku do poprzedniego roku mniej w stosunku do poprzedniego roku	2 507	715	3 146	732	3 150	755	3 239	616	3 349	782	+ 842 067 = 33,57 %
	—	—	639	017	4 023	—	88 861	—	110	166	
Liczba chorych psychicznie więcej w stosunku do poprzedniego roku mniej w stosunku do poprzedniego roku	2028	—	2147	—	2094	—	2197	—	2414	—	+ 386 = 19,02%
	—	—	119	—	—	53	103	—	217	—	

Tabela 4.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Lubiążu (1830–1875)

Rok	Stan na I I			Przybycia			Uzdrowieni			Polepszenie stanu zdrowia			Nieuleczeni			Zmarli			Odejścia			Stan na I XII		
	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.
1830	0	0	0	27	21	48	3	1	4	0	0	0	0	0	0	2	0	2	5	1	6	22	20	42
1831	22	20	42	22	14	36	3	10	13	0	0	0	5	2	7	4	4	8	12	16	28	32	18	50
1832	32	18	50	46	39	85	16	12	28	0	0	0	6	2	8	6	3	9	28	17	45	50	40	90
1833	50	40	90	34	33	67	17	15	32	2	0	2	8	5	13	7	5	12	34	25	59	50	48	98
1834	50	48	98	46	35	81	23	19	42	2	2	4	11	11	22	11	10	21	47	42	89	49	41	90
1835	49	41	90	34	24	58	20	9	29	1	2	3	6	6	12	7	9	16	34	26	60	49	39	88
1836	49	39	88	50	25	75	20	14	34	7	4	11	7	9	16	16	5	21	50	32	82	49	32	81
1837	49	32	81	41	50	91	23	14	37	5	4	9	10	7	17	6	14	20	44	39	83	46	43	89
1838	46	43	89	55	39	94	23	22	45	7	1	8	13	13	26	9	5	14	52	41	93	49	41	90
1839	49	41	90	57	46	103	29	15	44	5	6	11	18	18	36	6	3	9	58	42	100	48	45	93
1840	48	45	93	45	31	76	26	19	45	1	1	2	7	5	12	13	3	16	47	28	75	46	48	94
1841	46	48	94	48	50	98	21	21	42	5	4	9	11	22	33	6	8	14	43	55	98	51	43	94

Rok	Stan na 1 I			Przybycia			Uzdrowieni			Polepszenie stanu zdrowia			Nieuleczeni			Zmarli			Odejścia			Stan na 1 XII		
	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.
1842	51	43	94	43	49	92	26	20	46	4	7	11	14	11	25	6	4	10	50	42	92	44	50	94
1843	44	50	94	47	54	101	12	29	41	2	4	6	22	22	44	11	1	12	47	56	103	44	48	92
1844	44	48	92	59	61	120	27	36	63	6	11	17	13	10	23	6	7	13	52	64	116	51	45	96
1845	51	45	96	66	70	136	29	22	51	3	10	13	25	19	44	13	6	19	70	57	127	57	48	105
1846	57	48	105	65	67	132	26	30	56	4	1	5	19	32	51	9	12	21	58	75	133	54	50	104
1847	54	50	104	58	55	113	26	22	48	4	2	6	26	24	50	12	8	20	68	56	124	44	49	93
1848	44	49	93	65	56	121	20	23	43	7	0	7	20	20	40	11	14	25	58	57	115	51	48	99
1849	51	48	99	66	59	125	24	25	49	6	8	14	19	23	42	14	4	18	63	60	123	54	47	101
1850	54	47	101	62	63	125	26	27	53	3	6	9	23	17	40	13	10	23	65	60	125	51	50	101
1851	51	50	101	61	62	123	24	18	42	7	7	14	25	24	49	8	8	16	64	57	121	48	55	103
1852	48	55	103	59	62	121	20	21	41	7	2	9	24	28	52	6	11	17	57	62	119	50	55	105
1853	50	55	105	64	47	111	23	18	41	4	5	9	25	21	46	16	6	22	68	50	118	46	52	98
1854	46	52	98	61	64	125	31	22	53	10	2	12	13	32	45	6	5	11	60	61	121	47	55	102
1855	47	55	102	59	66	125	24	30	54	2	7	9	19	17	36	11	15	26	56	69	125	50	52	102
1856	50	52	102	68	50	118	25	18	43	6	5	11	23	22	45	15	5	20	69	50	119	49	52	101
1857	49	52	101	76	64	140	30	26	56	5	7	12	26	27	53	8	7	15	69	67	136	56	49	105
1858	56	49	105	67	67	134	25	25	50	6	8	14	32	30	62	9	6	15	72	69	141	51	47	98
1859	51	47	98	73	57	130	21	26	47	6	9	15	36	15	51	2	7	9	65	57	122	59	47	106
1860	59	47	106	63	55	118	26	16	42	7	4	11	22	33	55	15	4	19	70	57	127	52	45	97
1861	52	45	97	75	72	147	18	20	38	9	7	16	35	30	65	18	3	21	80	63	143	47	57	104
1862	47	57	104	84	73	157	25	33	58	1	12	13	34	29	63	14	4	18	74	78	152	57	52	109
1863	57	52	109	74	75	149	22	25	47	5	11	16	38	24	62	11	12	23	76	72	148	55	55	110
1864	55	55	110			156			53			11			75			15						112
1865			112			160			48			19			85			12						108
1866			108			132			43			21			56			10						110

Rok	Stan na 1 I			Przybycia			Uzdrowieni			Polepszenie stanu zdrowia			Nieuleczeni			Zmarli			Odejścia			Stan na 1 XII				
	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.	M	K	Og.		
1867			110																							
1868	55	58	113	82	91	173	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	68-	78	88	166	55	58	113
1869	59	61	120	83	75	158	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	70:	87	81	168	59	61	120
1870	55	55	110	57	64	121	36	43	79	104	102	206	22	28	50	62	63	125	50	56	106					
1871	50	56	106			136			23			69			15			135								107
1872			107			150			21			65			24			147								110
1873			110			159			20			93			16			153								116
1874			116			208			31			93			28			188								136
1875			136			257			44			111			29			249								144

Legenda: M – mężczyźni, K – kobiety, Og. – ogółem.

Liczby zaznaczone kursywą oznaczają dane łączne z podanych ram czasowych, miejsca puste w tabeli oznaczają brak danych z podziałem na mężczyzn i kobiety.

Zasadniczy wniosek, jaki wyciągnięto z tego zestawienia, wskazywał, że liczba mieszkańców prowincji zwiększała się w szybszym tempie, niż liczba chorych psychicznie, ale i tak – jak wyżej wspomniano – niewielki procent chorych znajdował się pod stałą opieką medyczną. Wynikało to zapewne z braku zainteresowania władz administracyjnych, dla których liczyło się tylko to, że np. w 1861 r. chorzy psychicznie stanowili tylko 0,07 % wszystkich mieszkańców prowincji²¹⁹.

Sprawami zakładów dla obłąkanych zajmowano się następnie podczas obrad XVIII sejmiku prowincjonalnego w 1864 r.²²⁰ Tak jak to dotychczas bywało, nadprezydent przedstawił rozliczenie ostatnich dwóch lat budżetowych²²¹. Oprócz spraw finansowych zajmowano się sprawami bieżącymi. W Lubiążu nadprezydent poruszył problem drobnych remontów, zarówno w szpitalu, jak i w pensjonacie. Remont domu urzędników pociągnął za sobą wydatki w wysokości 14 730 TR, 4 sr. gr i 7 fen., dodatkowo wydano 3 039 TR, 4 sr. gr i 4 fen. na remont kuchni i pralni. Do tych kwestii odnosiła się także sejmowa komisja IV w swym referacie, podkreślając uzyskanie niewielkich oszczędności. Posłowie w większym stopniu niż nadprezydent zainteresowali się sytuacją w lubiąskim pensjonacie, zauważając wzrost liczby osób do 65, z których 12 uzdrowiono, stan 3 polepszył się, 6 nie uzdrowiono, a 8 zmarło i na koniec 1863 r. pozostało tylko 36 osób²²².

²¹⁹ *Ibidem*, Nr 52 zawierał, podobnie jak ustalenia XIII landtagu, także dużą liczbę specjalistycznych tabel, ze względu na płeć, miejsce zamieszkania i inne szczegółowe informacje o rodzaju schorzeń psychicznych mieszkańców prowincji.

²²⁰ *Verhandlungen des 18. und 19. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgraffthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 11. März 1868*, Breslau 1868 (obejmuje dwa landtagi, ale wspólny jest tylko tytuł i oprawa, odrębna paginacja) oraz tom bez tytułu i daty wydania (może pochodzić nawet z 1864 r.), zawierający akta sejmowe, część dot. XVIII sejmiku będzie cyt. jako XVIII L., t. II [Drucksache] Nr 17, *Denkschrift über den Zustand des Irrenwesens in der Provinz Schlesien in den Jahren 1860 bis 1862, und über die Verwaltung der Irren-Anstalten in den Jahren 1862 und 1863* z 2 X 1864 r., [Drucksache] Nr 18, *Denkschrift über die Herstellung der Irren-Pflege-Anstalt zu Bunzlau* z 3 X 1864 r., wraz z *Gehorsamer Bericht der provinzialständischer Kommission zur Erbauung einer Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau* z 30 IX 1864 r., [Drucksache] Nr 35, *Referat dese vierten Ausschusses, betreffend die Irren-Heil – und Pensions-Anstalt zu Leubus* z 12 X 1864 r., [Drucksache] Nr 36, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 14 X 1864 r., [Drucksache] Nr 37, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend die Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau* z 14 X 1864 r., [Drucksache] Nr 38, *Referat des vierten Ausschusses über den Schlußbericht der provinzialständischen Kommission zur Erbauung einer Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau (ad Nr 18 der Drucksachen)* z 13 X 1864 r., [Drucksache] Nr 43, *Referat des vierten Ausschusses über die Wahl der ständischen Kommissarien bei der Irren-Heil-Anstalt zu Leubus un den Irren-Pflege-Anstalten zu Brieg und Bunzlau* z 13 X 1864 r.

²²¹ *Ibidem*, Nr 17, sumy uwzględniono w tabelach dotyczących tego okresu, jak zwykle rozliczono także środki na pilnowanie chorych: w 1862 r. wyniosły one 3281 TR i 20 sr. gr, a w 1863 r. zaś 3 609 TR, 2 sr. gr i 6 fen., czyli łącznie 6890 TR, 22 sr. gr i 6 fen., por. s. 4.

²²² *Ibidem*, Nr 17, s. 6–10, Nr 35, *passim*. W referacie komisji IV dostrzeżono też interesujące zjawisko zróżnicowanych poborów na analogicznych stanowiskach w Lubiążu i Bolesławcu. Z reguły pobory w Bolesławcu były wyższe około 20–30%, były też przypadki odwrotne analogicznie wyższych poborów w Lubiążu. Komisja IV sugerowała sejmowi uporządkowanie tych kwestii.

W Brzegu uzyskano niewielkie oszczędności w wydatkach, liczba chorych (173) pozostała niezmienną²²³. Komisja IV podsumowała wzorem Lubiąża generalny ruch chorych w całym okresie istnienia zakładu. W latach 1829–1863 w zakładzie przewinęło się 741 chorych, w tym aż 700 należących do klasy II. Poruszono też liczne kwestie bieżące (wynagrodzenia pracownicze, remonty, zużyte media, jak np. ilość dostarczonego gazu)²²⁴.

Do spraw zakładów dla obłąkanych powrócono na kolejnym XX sejmie prowincjonalnym w 1868 r.²²⁵ Odnośnie do zakładu w Lubiążu nadprezydent w swym sprawozdaniu poinformował o aktualnych remontach, na które poszło w każdym roku okresu sprawozdawczego (1864–1866) około 1550 TR. Dokupiono też kawałek lasu (4,5 morgi) od zarządu lasów państwowych, zamierzano tu zorganizować miejsce odpoczynku dla chorych. Odnośnie zaś do pensjonatu zauważano nieznaczny wzrost liczby osób w okresie sprawozdawczym (z 36 do 45 osób). We wszystkich zresztą zakładach zaobserwowano wzrost wydatków na ubrania, pościel, ogrzewanie, lekarstwa i wyposażenie pokoi. Podobne wnioski zgłosiła także sejmowa komisja IV w swym sprawozdaniu, przypominając, że w 1866 r. podczas wojny prusko-austriackiej w zakładzie umieszczono przejściowo 12 rannych żołnierzy. Sprawy bieżących remontów zostały przyjęte przez komisję ze zrozumieniem, najgorsza sytuacja dotyczyła rysy na budynku, związanej z jego pęknięciem, na naprawienie tej rysy poszło 2666 TR²²⁶.

W zakładzie w Brzegu w 1868 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora – odszedł dr Löbel Ehrlich i zastąpił go dr August Breiderhoff (1835–1871). Ten ostatni zmarł nagle

²²³ *Ibidem*, Nr 17, s. 6–12. Jak zwykle poruszano także sprawy wynagradzania pracowników.

²²⁴ *Ibidem*, Nr 36, *passim*.

²²⁵ *Verhandlungen des 20. und 21. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrathums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils*, Breslau 1869 (dwa tomy wspólnie oprowione, wspólny tylko tytuł, gdyż mają odrębną paginację). Istnieje także nieoznaczony tytułem tom akt sejmowych, zapewne z 1868 r., XX sejm będzie cyt. jako XX L., t. II, [Druckasache] Nr 11, *Denkschrift über den Zustand des Irrenwesens in der Provinz Schlesien überhaupt, über die Verwaltung der Irren-Anstalten in den Jahren 1864–1866 und über die neuen Etats für dieselben pro 1868–1870* z 11 III 1868 r., [Drucksache] Nr 14, *Denkschrift über die Rechnung von dem Neubau und der Einrichtung der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau* z 14 III 1868 r., [Drucksache] Nr 41, *Referat des vierten Ausschusses des XX. Provinzial-Landtages, betreffend die Irren-Heil – und Pensions-Anstalt zu Leubus* z 24 III 1868 r., [Drucksache] Nr 42, *Referat des vierten Ausschusses betreffend die Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Brieg* z 26 III 1868 r., [Drucksache] Nr 44, *Referat des vierten Ausschusses über die Denkschrift Sr. Excellenz des Königlichen Landtags-Kommissarius Herrn Ober-Präsidenten Freiherrn von Schleinitz, betreffend die Baulichkeiten und die Verhältnisse der ehemaligen Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz und die zu zahlenden Wartegelder* z 28 III 1868 r., w Nr. 45, także kandydatury do komisji, [Drucksache] Nr 47, *Referat des vierten Ausschusses betreffend die Provinzial-ständische Verwaltung der Irrenpflege-Anstalt bei Bunzlau aus den Jahren 1864, 1865 und 1866* z 30 III 1868 r., [Drucksache] Nr 49, *Referat des vierten Ausschusses betreffend die Rechnung von dem Naubau und der Einrichtung der Provinzial-Irrenpflege-Anstalt zu Bunzlau* z 31 III 1868 r., brakuje sprawozdań plenarnych, uchwały w t. I, s. 43–50.

²²⁶ *Ibidem*, Nr 41, tutaj szereg informacji dotyczących szczegółowego rozpisania wydatków, w tym – jak dotychczas – wynagradzania pracowników. August Breiderhoff doktoryzował się w 1861 r. na uniwersytecie w Bonn na podstawie rozprawy *De pneumothorace*, Bonnæ 1861.

23 VII 1871 r. i tymczasowo musiał go zastąpić I lekarz dr Ziebold, dopiero 15 X t.r. na stanowisko dyrektora przyszedł dr Wilhelm Alter²²⁷. Natomiast wcześniej, w 1866 r. zwracano tu uwagę, że stan chorych zwiększył się o jedną osobę (do 174), prowadzono tu także remonty bieżące, które – jak informował nadprezydent von Schleinitz – przyniosły 700 TR oszczędności²²⁸. Do tych uwag ustosunkowała się komisja IV, która nie wniosła do nich istotniejszych zmian²²⁹.

Na XX sejmie prowincjonalnym von Schleinitz rozpoczął działania zmierzające do ponownego otwarcia zakładu w Płakowicach i przeprowadzenia w nim koniecznych remontów. W latach 1864–1865 budynek stał pusty. W 1866 r. zaś budynek zakładu był wykorzystany podczas wojny prusko-austriackiej na cele lazaretu i z budżetu wojskowego pokryto naprawienie szkód, jakie wtedy powstały. Pomysły te spotkały się z akceptacją sejmowej komisji IV²³⁰. Poinformowała ona, że I lekarz w Bolesławcu dr Keller podjął już starania o ponowne otwarcie Płakowic, sugerując, że byłaby to filia zakładu w Bolesławcu. Umożliwiłoby to zwiększenie miejsc dla chorych w prowincji. Pilnującemu budynku emerytowi Thiele postawił nadprezydent zarzut, że niewłaściwie dbał o budynek, zarzuty pochodziły głównie od policji, ale także od władz skarbowych²³¹.

Tak jak dotychczas zgłoszono także kandydatury do nowych komisji zarządzających²³². Uchwały XX sejmiku prowincjonalnego potwierdzały bez istotnych zmian propozycje nadprezydenta i komisji IV²³³.

Na dalsze funkcjonowanie zakładów dla chorych psychicznie duży wpływ miały pierwsze reformy organizacyjne władz samorządowych. Śląsk był tu miejscem eksperymentu ustrojowego w Prusach, a jego powodzenie istotnie wpłynęło na reformy ogólnopruskie z lat 70. XIX wieku. W 1869 roku ustanowiono mianowicie nowe władze wykonawcze w postaci jednoosobowego organu starosty krajowego (*Landeshauptmann von Schlesien*) i organu kolegialnego w postaci deputacji krajowej prowincji śląskiej (*Lan-*

²²⁷ W. Alter, *Gründung...*, *op. cit.*, s. 16–17.

²²⁸ XX L., t. II, Nr 11, s. 12–14.

²²⁹ *Ibidem*, Nr 42, tutaj wiele szczegółowych informacji, stanowiących komentarz do sugestii nadprezydenta.

²³⁰ *Ibidem*, Nr 44, *passim*.

²³¹ *Ibidem*, Nr 11, s. 20.

²³² *Ibidem*, Nr 45, s. 2, zaproponowano zmiany w komisji lubińskiej, w miejsce von Rothkirch-Tracha wszedł baron Bernhard von Czetriz-Neuhaus z Chełmca (pow. jaworski), za Bartscha, który tym razem został tylko zastępcą, wszedł przewodniczący rady miejskiej w Legnicy kupiec H. Neumann. Zmieniono także zastępcę von Wille'go, w jego miejsce wybrano barona Karla von Köckritz z Żerkowa (pow. wołowski). Jak wspomniano Bartsch został zastępcą za Wittiga. W komisji brzeskiej zmieniono zaś dwóch zastępców. Po von Schmiedebergu wybrano hr. Wilhelma von Pfeil z Krzyżowic (pow. brzeski), po Assigu zaś wszedł do komisji sołtys dziedziczny Bernhard Seidel z Kłosowa (pow. oławski). W komisji bolesławieckiej w miejsce Schlieffena i Bartscha weszli dotychczasowi zastępcy von Köchlichen i Stahn. Nowymi zastępcami zostali baron Louis von Senden-Bibran z Rokitek (pow. złotoryjski) i kierownik wyższego urzędu w Bolesławcu Wilke. Uchwała w t. I, s. 55 i 56.

²³³ *Ibidem*, t. I, s. 43–50.

desdeputation der Provinz Schlesien), dalej oznaczona LDPS²³⁴. Ta ostatnia w reformie została zastąpiona w 1875 roku wydziałem prowincjonalnym.

Miejsce ustrojowe prowincjonalnej opieki nad chorymi psychicznie trzeba widzieć w tej epoce także w powiązaniu z rozwijającym się lecznictwem miejskim, np. szpital psychiatryczny we Wrocławiu, czy też szeregiem placówek należących do związków wyznaniowych lub osób prywatnych. O wspomnianych placówkach będzie jeszcze mowa dalej. Część z nich samorząd prowincjonalny spróbuje w kolejnych dekadach przejąć, ale priorytetem było zawsze budowanie własnych zakładów. Ścisły też związek istniał z kliniką psychiatryczną Uniwersytetu Wrocławskiego, który był miejscem obrony doktoratów dla niektórych lekarzy pracujących w placówkach prowincjonalnych.

Sprawy zakładów dla obłąkanych podniesiono w nowych warunkach ustrojowych na XXII sejmie prowincjonalnym. Obradował on już podczas istnienia deputacji krajowej oraz starosty krajowego i te właśnie organy zajmowały się sprawozdawczością²³⁵. Dlatego też zasadnicze sprawozdanie za okres od XX sejmiku prowincjonalnego po raz pierwszy złożyła deputacja krajowa, a nie – jak dotychczas – nadprezydent prowincji²³⁶. Od tego momentu sprawozdawczość finansowa została sformułowana w jeszcze bardziej niż dotychczas skomplikowanej formie. Przede wszystkim wszystkie finanse zostały połączone w tzw. fundusz główny zakładów dla obłąkanych (*Irren-Haupt-Fond*). Zaliczono do niego wszystkie wpływy i wydatki na zakłady dla obłąkanych oraz uzupełniający je fundusz zakładów dla obłąkanych, z którego finansowano nieprzewidziane wydatki. Teraz na jednym funduszu musiała istnieć rezerwa na takie wydatki. I tak na koniec 1870 r. nadwyżka w funduszu wynosiła 23 593 TR i 23 sr. gr.²³⁷ Deputacja krajowa (po raz pierwszy, dawniej czynił to nadprezydent) wystąpiła też o zatwierdzenie wszystkich wydatków zakładów z lat 1867–1870, prosząc zarazem o udzielenie absolutorium²³⁸. Deputacja podjęła też debatę nad zasadami pokrywania części kosztów pobytu w zakładach dla obłąkanych przez gminy i miasta, z których pochodzili chorzy. Dotychczasowe zasady pochodziły z uchwał II landtagu w 1828 r., ale na mocy ustawy z 8 III 1871 r., która dotyczyła kosztów opieki społecznej, ale także wszelkich wydatków typu opiekuńczego, dotychczasowe reguły dzielenia środków na cele opieki musiały ulec zmianom²³⁹.

²³⁴ T. Kruszewski, *Sejm prowincjonalny...*, s. 202 i n.

²³⁵ *Plenar-Verhandlungen des XXII. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz vom 20. Juni bis einschließlich den 6. Juli 1871*, Breslau, br. daty (1871?), cyt. dalej XXII L., *Abtheilung C. V. Irren-Verwaltung*.

²³⁶ *Ibidem*, dokument oznaczony jako: *a. Bericht der Landesdeputation über das Irrenwesen* z 25 V 1871 r.

²³⁷ *Ibidem*, s. 2.

²³⁸ *Ibidem*, s. 131–134, *Vorlage der Landes-Deputation betreffend das Rechnungswesen der Irren-Verwaltung* z 20 VI 1871 r.

²³⁹ PGS, Jg. 1871, s. 130, *Gesetz vom 8. März 1871, betreffend die Ausführung des Bundesgesetzes über den Unterstützungswohnsitz*.

Dotychczas odnośnie do miast obowiązywała zasada, że brano pod uwagę liczbę ich mieszkańców w stosunku do całej ludności, która podlegała opiece w prowincji. Potem zestawiano liczby ludności wszystkich miast z liczbami osób podlegającymi opiece oraz z liczbą obłąkanych w tych miastach i dopiero te wszystkie liczby uśredniano. Dla miast i wsi Górnych Łużyc obowiązywały podobne zasady, ale tutaj porównywano głównie całe Górne Łużyce z pozostałym obszarem prowincji. Natomiast dla obszarów wiejskich podstawą dla ustalania podziałki było zestawianie ze sobą liczby ludności wiejskiej w całej prowincji, obszarów powierzchni gmin oraz wysokości ściąganych podatków klasowych. Pomocniczo analizowano te trzy przesłanki także na szczeblu poszczególnych powiatów. Koszty musiano jeszcze w drodze repartycji dzielić między gminami i dominiami na ich terenie (tutaj często dodatkowo dominia trzeba było porównywać z najbliższej leżącymi od nich wsiami). Słabością tego systemu był brak aktualizacji danych (stosowano informacje ze spisu powszechnego z 1825 r., wykazy powierzchni nieruchomości z 1821 r. oraz statystykę podatku klasowego z 1827 r.). W 1829 r. próbowano te koszty w większym stopniu przyporządkowywać poszczególnym wsiom, a dalsze próby w tej kwestii podjęto dwa lata później. Właśnie w 1831 r. ogłoszono zasadę, na mocy której zakazano wiązać bezpośrednio zasady rozdzielania kosztów utrzymania obłąkanych na analogicznych zasadach jak odnośnie do opieki nad ubogimi. Te same podziałki dzielenia kosztów na poszczególne miejsca pochodzenia danych osób zostały wykluczone. Koszty utrzymania chorych psychicznie miały być odnoszone do ogólnej liczby ludności. Fryderyk Wilhelm III był świadom trudności, jakie mogły z tego narodzić się dla arystokracji, szlachty i mieszczaństwa i dlatego rozwiązywanie wszystkich wątpliwości z tym związanych nakazał stanom powiatowym, które najlepiej znały warunki miejscowe. Dzielenie tych wydatków i tak w ostateczności miało należeć do władz prowincjonalnych. Od tej chwili nad całokształtem dzielenia tych kosztów czuwał nadprezydent, a od utworzenia deputacji krajowej właśnie ona.

Dodać należy, że władze rejencji opolskiej, która miała najbardziej dynamicznie zmieniającą się liczbę ludności, a także nie posiadała na swym obszarze żadnego zakładu dla obłąkanych zgłosiły postulat zupełnie innego rozdzielania tych środków. Sugerowano, by podczas dzielenia kosztów dokładania się do opieki nad obłąkanymi uwzględniać wiele czynników: liczbę ludności, obszar powierzchni, wysokość ściąganych podatków klasowego i dochodowego. Dotychczasowe kryteria rozdziału tych kosztów były – zdaniem władz rejencji opolskiej – niesprawiedliwe, zwłaszcza dla małych, ubogich powiatów (podano przykład powiatu lublinieckiego). Sugestie te deputacja krajowa oceniła niejednoznacznie, opieranie się na samej wysokości podatków bezpośrednich uznała za niebezpieczne, podając przykład podobnych kłopotów przy dzieleniu kosztów opieki nad

ubogimi i „podlegającymi poprawie”²⁴⁰. Dopiero reforma podatku gruntowego dawała nadzieję, że w przyszłości da się go wykorzystać do liczenia kosztów. Natomiast za szczególnie niebezpieczne uznała deputacja krajowa jakiegokolwiek istotniejsze wiązanie dzielenia kosztów opieki nad obłąkanymi w powiązaniu z powierzchnią powiatów. Kombinacja ta była z góry błędna, gdyż powiaty górnośląskie były bardzo zróżnicowane obszarowo i tak na małym obszarze mogło żyć bardzo dużo ludzi, ale były też powiaty znacznie rzadziej zaludnione. Dlatego też kombinacja liczby ludności z wysokością ściąganego podatku klasowego wydawała się deputacji krajowej najbardziej rozsądna.

Zmienić zasady i tak trzeba było z powodu uchwalenia przez sejm pruski ustawy z 8 III 1871 r. Koszty opieki nad obłąkanymi zaliczono w niej jako dodatkowe koszty opieki nad ubogimi. Dlatego też miały być one dzielone analogicznie. I tak w ramach danego związku ds. opieki nad ubogimi koszty miały być dzielone na powiaty według wysokości państwowych podatków bezpośrednich, o ile związek nie dostrzeże konieczności modyfikacji tej zasady. W miastach do podatków bezpośrednich należało także zaliczyć podatek od mlewa i uboju (*Mahl – und Schlachtsteuer*) oraz podatki od gruntów i budynków, z pominięciem natomiast podatku od działalności chałupniczej. Prawo do ostatecznego rozdzielania tych kosztów miało pozostać w ręku władz powiatowych. Na terenach wiejskich, gdy gminy i dominia tworzyły jedną jednostkę podziału środków na rzecz ubogich, powinno być to także uwzględniane przy dzieleniu kosztów opieki nad obłąkanymi. Tu podziałka winna także obejmować wysokość podatków: klasowego, dochodowego, połowę wpływów z podatków: rzemieślniczego, gruntowego i od budynków. W przypadkach wątpliwych powinny rozstrzygać wewnętrzne przepisy obowiązujące w gminach. Na obszarach dworskich zasady powinien ustalać właściciel według kryteriów ustawowych. Górne Łużyce miały oddzielnie ustalać zasady ściągania tych świadczeń. Ponieważ w prowincji istniało 5 związków do spraw ubogich (w trzech rejencjach wrocławskiej, legnickiej, opolskiej oraz oddzielne we Wrocławiu i na Górnych Łużycach) one powinny mieć wpływ na ustalanie zasad rozdzielania kosztów utrzymania obłąkanych.

W tych okolicznościach deputacja krajowa zasugerowała XXII landtagowi ustalenie następujących zasad. Dzielenie kosztów opieki nad obłąkanymi powinno opierać się na podatkach bezpośrednich. Wątpliwe wypadki w poszczególnych powiatach, miejscowościach, gminach i obszarach dworskich powinny rozstrzygać przepisy wewnętrzne (statuty tych jednostek podziału terytorialnego). Miasto Wrocław i Górne Łużyce, jeżeli chciałyby skorzystać z prowincjonalnych zakładów dla obłąkanych, powinny proporcjonalnie dokładać się do ich utrzymania. Przyjęto także do wiadomości i podziękowano

²⁴⁰ Por. T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 111 i n.

Wilhelmowi I za przyznanie dorocznego wsparcia dla najuboższych obłąkanych w wysokości 550 TR²⁴¹.

Starano się też uporządkować zasady układania nowych budżetów dla zakładów dla obłąkanych. Od tej chwili deputacja krajowa zgłaszała dwa dokumenty, jeden tak jak dawniej ogólny, ale do którego dołączano dość szczegółowe uzasadnienie odnoszące się do sum z poprzednich budżetów, ewentualnie z dodatkowymi sugestiami²⁴².

Ze spraw bieżących zakładów, które omawiano na XXII sejmie prowincjonalnym, warto zwrócić uwagę na ponowne otwarcie zakładu w Płakowicach i przekazanie zarządu tym zakładem nadprezydenta i komisji zakładu w Bolesławcu. Oficjalne otwarcie nastąpiło 17 VII 1868 r. i stopniowo zapełniano zakład chorymi. W zakładzie w Bolesławcu postanowiono przeprowadzić specjalny eksperyment i dla 15 lżej chorych zbudować kolonię odrębnych domków. W tym celu 15 V 1868 r. odbyła się wizja terenowa i ustalono, że uda się zbudować taką kolonię za 7500 TR, ale w rzeczywistości wydatki były wyższe i wyniosły 7 793 TR, 29 sr. gr i 8 fen. i trzeba było dodatkowo pokrywać powstały deficyt. Rozważano także sposoby zwiększenia liczby chorych w lubiąskim zakładzie, oraz działania, które doprowadziłyby do uzyskania większych dotacji od państwa. Najwięcej chorych leczono w Bolesławcu (w latach 1867–1870 przeciętnie było tu 411 chorych), w Lubiążu było około 120 chorych, w Brzegu około 173²⁴³.

Odrębne sprawozdania zostały ponadto przygotowane dla każdego z zakładów. I tak obie placówki w Lubiążu (szpital i pensjonat, który otrzymał na XXII landtagu nową dłuższą nazwę: *Pensions-Institut für Seelengestörte*) uzyskały po raz pierwszy sprawozdania, które pochodziły od komisji zarządzającej²⁴⁴. Spośród kwestii bieżącego zarządu warto zwrócić uwagę na nowe zjawisko, które miało miejsce w okresie sprawozdawczym, a mianowicie pojawienie się lekarzy – wolontariuszy, z których każdy pracował w zakładzie przynajmniej przez kilka miesięcy. Część urzędników przeniesiono służbowo w 1868 r. do ponownie otwartego zakładu w Płakowicach. Podobnie jak w poprzednio obradujących landtagach, także zajmowano się wynagrodzeniami dla pracowników, oraz podwyżkami

²⁴¹ XXII L., Abt. C.V., s. 125–129, *Proposition betreffend die Vertheilung der Irrenhausbeiträge in der Provinz Schlesien* z 4 V 1871 r. oraz s. 123, rozkaz gabinetowy z 31 XII 1870 r., ogłoszony w kwaterze głównej w Wersalu, podczas wojny francusko-pruskiej.

²⁴² *Ibidem*, s. 119–121, *Etat für die Verwaltung des Irren-Haupt-Fonds pro 1871* [z następnego dokumentu wynika jednak, że miał on być także na 1872 i 1873 r.], s. 122, *Vorlage der Landes-Deputation, betreffend die Etats der Provinzial-Irren-Anstalten* z 25 V 1871 r. wraz z *Anträge des Referenten über das Irrenwesen in Bezug auf die Verwaltung der provinziellen Heil- und Pflege-Anstalten* z 27 VI 1871 r. (s. 159–160) i *Anträge des Referenten über das Irrenwesen in Bezug auf die Etats* z 30 VI 1871 r. (s. 161–163).

²⁴³ XXII L., Abt. C. V., s. 6 i n.

²⁴⁴ *Ibidem*, s. 15–45, *Verwaltungs-Bericht der Verwaltungs-Commission für die Provinzial-Irren-Heil-Anstalt und das mit derselben verbundene Pensions-Institut für Seelengestörte pro 1867, 1868, 1869 und 1870* z 21 V 1871 r., wraz z załącznikami *Nachweisung der Einnahmen und Ausgaben bei der öffentlichen Provinzial-Irren-Heil-Anstalt in Leubus, in den Jahren 1867 bis 1870* i *Nachweisung der Einnahmen und Ausgaben bei dem Pensions-Institut für Seelengestörte in Leubus pro 1867 bis 1870*.

w uzasadnionych przypadkach (doceniono m. in. poświęcenie się pracy kucharza zakładowego nazwiskiem Wessoly). W sprawozdaniu doniesiono, że wykonano bieżące prace naprawcze (zwłaszcza na przeciekającym dachu).

Podobnie podobnie wyglądało sprawozdanie komisji zarządzającej z brzeskiego zakładu dla obłąkanych²⁴⁵. Podniesiono stałe kwestie (pobory pracowników, bieżące remonty oraz ruch chorych – między 1867 a 1870 liczba chorych zmniejszyła się ze 174 do 171 osób). Swoje sprawozdanie przedłożyła następnie komisja zarządzająca bolesławieckim zakładem²⁴⁶. Ona także podniosła głównie sprawy bieżące zakładu, przypominając najważniejsze osoby zatrudnione w zakładzie, podkreślając, że od 1869 r. udało się zwiększyć liczbę zatrudnionych strażników do 7. Przedstawiono też kosztorys wykonywanych w Bolesławcu bieżących remontów i napraw (poszło na te cele 7245 TR, 3 sr. gr i 2 fen.). Poruszono też palący problem zbudowania zbiornika wody na potrzeby zakładu, komisja planowała zamknięcie tego przedsięwzięcia w sumie 3400 TR z głównego funduszu dla obłąkanych. Na XXII landtagu omawiano w dalszym ciągu spór ze skarbem państwa o rachunki zakładu. Poborca podatkowy Sommer zarzucił błędne rozliczenie wydatków, jego zdaniem za wykonane prace dla wykonawcy należało się o 400 TR wyższe wynagrodzenie. Uważał, że komisja budowlana nie dysponowała też właściwymi pełnomocnictwami na wydawanie pieniędzy. Zdaniem zaś landtagu do jej bieżących zadań należało wypłacanie pieniędzy wykonawcom za zrealizowane prace budowlane, bez specjalnego upoważnienia sejmu prowincjonalnego. Sommer twierdził, że takie upoważnienia posiadała dopiero stała komisja zarządzająca, a nie tymczasowa komisja dla nadzorowania budowy zakładu. Posłowie twierdzili, że zgodnie z zasadami budowy, komisja sama mogła z kasy pokrywać bieżące wydatki. Sąd I instancji odrzucił roszczenie o zapłacenie wykonawcy wspomnianej wyżej sumy pieniędzy (dokładnie było to 350 TR, resztę zaś stanowiły odsetki). Zdaniem sądu na podstawie przepisów ALR wynagrodzenie zostało właściwie ustalone i mieściło się w wysokości ogólnie przyjętych wynagrodzeń za tego typu usługi i suma nie została zaniżona. Wyrok jednak nie był prawomocny, gdyż Sommer odwołał się do sądu II instancji²⁴⁷.

Ostatnie sprawozdanie pochodziło od komisji zarządzającej reaktywowanym zakładem w Płakowicach²⁴⁸. Ze sprawozdania można uzyskać informacje o liczbie chorych,

²⁴⁵ *Ibidem*, s. 47–65, *Verwaltungs-Bericht der Verwaltungs-Commission für die Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Brieg pro 1867 bis 1870* z 21 V 1871 r. oraz *Nachweisung der Einnahmen und Ausgaben der Provinzial-Irren-Anstalt in Brieg in den Jahren 1867–1870*.

²⁴⁶ *Ibidem*, s. 67–93, *Verwaltungs-Bericht der Verwaltungs-Commission der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt zu Bunzlau für die Jahre 1867, 1868, 1869 und 1870* z 21 V 1871 r. oraz *Nachweisung der Einnahmen und Ausgaben bei der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Bunzlau in den Jahren 1867–1870*.

²⁴⁷ *Ibidem*, s. 72 i 73.

²⁴⁸ *Ibidem*, s. 95–109, *Verwaltungs-Bericht der Verwaltungs-Commission für die Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Plagwitz pro 1868 bis Ende 1870* z 21 V 1871 r. wraz z *Nachweisung der Einnahmen und*

która znalazła się w zakładzie (60 osób), a także o zrealizowanych pracach naprawczych, związanych z reaktywacją zakładu. Remonty trwały zanim w zakładzie pojawili się pierwsi chorzy (20 X 1868 r.). Na prace te zabrakło 1097 TR, 19 sr. gr i 9 fen., o tyle właśnie przekroczono planowane sumy i powstała konieczność ich pokrycia z rezerw głównego funduszu ds. obłąkanych. Prace objęły m. in. przygotowanie nowych izolatek, naprawy muru, uporządkowanie ogrodu zakładowego, remont rur doprowadzających wodę do budynków, wymianę okien itp. Dodać należy, że prace te realizowano już przed samym przyjęciem pacjentów. Natomiast na wcześniejsze głębsze prace remontowe poszło 6067 TR, 10 sr. gr i 2 fen. i te miały pokrycie w planach finansowych (budowa dwóch apartamentów dla ważniejszych gości, naprawa studni, budowa kanalizacji dla odprowadzania moczu, przygotowanie mieszkania dla kontrolera, diety i zwrot kosztów podróży do Płakowic dla lwóweckiego budowniczego powiatowego Pohla, który nadzorował remont).

Na XXII sejmie prowincjonalnym dr Martini przedstawił też po raz kolejny dokładne sprawozdanie ze stanu obu lubiąskich placówek, a także po raz kolejny przeprowadził akcję liczenia chorych psychicznie w prowincji śląskiej. Zgodnie z dotychczasowymi zestawieniami dyrektor lubiąskiego zakładu liczył i klasyfikował chorych psychicznie według dotychczasowych kryteriów (wieku, stanu majątkowego, pochodzenia z miast lub wsi, z poszczególnych rejencji i ich powiatów, wyznania religijnego, rodzajów schorzeń psychicznych)²⁴⁹. Podsumował też po raz pierwszy ruch chorych także w pensjonacie (lata 1830–1870)²⁵⁰. Wyniki te przedstawia tabela 5.

Ausgaben bei der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Plagwitz in den Jahren 1868 bis 1870, s. 111–114 *Betrifft die Widereinrichtung der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Plagwitz in den Jahren 1868 und 1869 aufgewendeten Kosten* z 29 VII 1870, s. 115–118 *Die Administrations-Rechnung der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt in Plagwitz für die Zeit von ihrer Eröffnung ab bis Ende December 1868 betreffend* z 6 III 1871 r.

²⁴⁹ *Ibidem*, na końcu Abt. C.V. Anlage f., *Resultate der ärztlichen Verwaltung der Provinzial-Irren-Heil-Anstalt zu Leubus in den Jahren 1868, 1869, 1870, nebst einer summarischen Uebersicht der Ergebnisse der am Schlusse des Jahres 1868 stattgefundenen Irrenzählung. Vom Königlichen Geheimen Sanitätsrath Dr. Martini* z 22 V 1871 r.

²⁵⁰ *Ibidem*, s. 45. Dane z lat 1871–1875 dodane na podstawie kolejnych akt sejmii prowincjonalnego.

Tabela 5.
Ruch chorych w pensjonacie dla chorych psychicznie w Lubiążu (1830–1875)

Rok	Przyjęcia			Uzdrowieni			Polepszenie stanu zdrowia			Nieuzdrowieni			Zmarli			Stan na 31 grudnia		
	M.	K.	Ł.	M.	K.	Ł.	M.	K.	Ł.	M.	K.	Ł.	M.	K.	Ł.	M.	K.	Ł.
1830	0	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5
1831	2	1	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6	7
1832	3	1	4	2	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	6	8
1833	4	2	6	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	6	6	12
1834	3	7	10	1	1	2	0	0	0	1	2	2	2	0	5	11	16	16
1835	7	0	7	2	1	3	0	0	0	4	4	1	1	1	5	9	14	14
1836	2	2	4	3	0	3	0	0	0	1	2	0	0	0	3	10	13	13
1837	4	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	11	18	18
1838	5	4	9	3	1	4	0	0	0	0	1	2	2	2	7	11	18	18
1839	3	2	5	0	3	3	0	0	0	0	0	2	0	0	8	10	18	18
1840	5	4	9	0	1	1	0	1	1	1	2	2	2	0	10	11	21	21
1841	5	3	8	1	1	2	0	0	0	2	2	4	4	0	8	13	21	21
1842	2	4	6	1	2	3	0	0	0	0	0	2	1	3	7	14	21	21
1843	5	4	9	0	3	3	0	1	1	0	0	0	0	0	12	14	26	26
1844	8	5	11	2	1	3	0	0	0	3	6	3	3	1	12	14	26	26
1845	9	8	17	1	2	3	1	1	2	3	3	2	2	1	14	18	32	32
1846	11	4	15	5	3	8	2	2	4	2	4	2	2	0	14	15	29	29
1847	5	6	11	1	1	2	0	1	1	1	3	2	2	2	15	15	30	30
1848	2	7	9	2	2	4	0	0	0	2	10	2	0	0	11	12	23	23
1849	4	1	5	0	1	1	0	1	1	2	4	2	2	0	11	9	20	20
1850	11	6	17	3	0	3	2	1	3	0	0	4	4	0	13	14	27	27
1851	12	7	19	2	3	5	0	1	1	4	4	2	1	1	17	16	33	33
1852	9	4	13	1	2	3	0	2	2	0	0	4	4	3	21	13	34	34

	Przyjęcia		Uzdrowieni		Popieszenie stanu zdrowia		Nieuzdrowieni		Zmarli		Stan na 31 grudnia							
1853	8	5	13	3	1	4	1	0	1	2	0	2	5	2	7	18	15	33
1854	8	2	10	2	2	4	1	1	2	1	2	3	3	0	3	19	12	31
1855	9	4	13	3	1	4	0	1	1	2	2	4	5	0	5	18	12	30
1856	7	6	13	5	3	8	1	0	1	0	1	1	1	1	2	18	13	31
1857	10	11	21	1	6	7	2	0	2	2	1	3	3	0	3	20	17	37
1858	15	5	20	5	2	7	1	2	3	3	4	7	2	0	2	24	14	38
1859	7	4	11	2	2	4	0	0	0	4	3	7	5	0	5	20	13	33
1860	13	1	14	3	1	4	0	0	0	6	0	6	2	1	3	22	12	34
1861	8	1	9	3	0	3	0	1	1	1	0	1	2	0	2	24	12	36
1862	12	6	18	5	3	8	1	0	1	1	0	1	6	0	6	23	15	38
1863	5	6	11	1	3	4	2	0	2	3	2	5	1	1	2	21	15	36
1864	9	6	15	3	2	5	1	0	1	0	2	2	2	0	2	24	17	41
1865	7	2	9	2	1	3	0	1	1	5	0	5	3	2	5	21	15	36
1866	12	6	18	3	0	3	0	0	0	2	1	3	2	1	3	26	19	45
1867	10	4	14	3	0	3	0	0	0	4	4	8	2	2	4	27	17	44
1868	11	3	14	1	1	2	0	1	1	2	4	6	6	0	6	29	14	43
1869	9	0	9	4	1	5	1	0	1	2	0	2	4	1	5	27	12	39
1870	5	1	6	1	0	1	0	0	0	1	0	1	3	0	3	27	13	40
1871	b.d.	b.d.	8	b.d.	b.d.	3	0	0	0	b.d.	b.d.	1	b.d.	b.d.	3	b.d.	b.d.	41
1872	b.d.	b.d.	9	b.d.	b.d.	1	0	0	0	b.d.	b.d.	6	b.d.	b.d.	3	b.d.	b.d.	40
1873	b.d.	b.d.	13	b.d.	b.d.	2	0	0	0	b.d.	b.d.	2	b.d.	b.d.	5	b.d.	b.d.	44
1874	b.d.	b.d.	16	b.d.	b.d.	5	b.d.	b.d.	4	b.d.	b.d.	6	b.d.	b.d.	3	b.d.	b.d.	42
1875	b.d.	b.d.	10	b.d.	b.d.	2	b.d.	b.d.	2	b.d.	b.d.	1	b.d.	b.d.	2	b.d.	b.d.	45
Razem	—	—	501	—	—	152	—	—	40	—	—	132	—	—	134	—	—	1349

Legenda: M. – mężczyźni, K. – kobiety, Ł. – łącznie, b.d. – brak danych.

Dyrektor lubiąskiego zakładu podjął się także ustalenia aktualnej (1868 r.) liczby chorych umysłowo w prowincji śląskiej. Dane z tego roku umieszczono w tabeli 6.

Tabela 6.
Stan liczby chorych umysłowo na koniec 1868 r.

Oznaczenie rejencji	Liczba chorych od urodzenia			Liczba pozostałych chorych			Łącznie		
	M.	K.	Łącznie	M.	K.	Łącznie	M.	K.	Ł.
rejencja wrocławska	205	184	389	381	415	796	586	599	1185
rejencja legnicka	217	177	394	296	331	627	513	508	1021
rejencja opolska	152	121	273	240	198	438	392	319	711
Suma	574	482	1056	917	944	1861	1491	1426	2917

Legenda: M. – mężczyźni, K – kobiety.

Jak widać z podanego tu zestawienia najwięcej chorych pochodziło z rejencji wrocławskiej, nieco mniej z legnickiej, a najmniej z opolskiej. Porównując te wyniki z wcześniejszymi ustaleniami z 1861 r. widać wyraźny wzrost liczby chorych (o około 500 osób). Tylko część z tych osób pozostawała w zakładach zamkniętych (obie placówki w Lubiążu 140, Brzeg 172, Bolesławiec 409, Płakowice 60 oraz zakłady prywatne w Popowicach 23 i Kowarach 21 osób, łącznie 825). Pozostałe znajdowały się w różnych drobniejszych placówkach oraz w domach rodzinnych, tych ostatnich było 1757 osób. Dochodziło do tego 107 osób w domach gminnych, 206 w zakładach miejskich, 11 w przytułku w Skibie (pow. kłodzki), 3 w klasztorze w Prudniku, 4 w ochronce w Szklarskiej Porębie (pow. jeleniogórski), 1 w ochronce w Miskowicach (pow. kamiennogórski) oraz 3 w fundacji samarytańskiej w Krośnicach (pow. milicki)²⁵¹. Chorzy oczywiście w dalszym ciągu w skali całej ludności prowincji stanowili niewielki procent. I tak w rejencji wrocławskiej, liczącej 1 169 095 osób wspomniana liczba 1185 chorych stanowiła około 0,1% wszystkich mieszkańców, w rejencji legnickiej na 735 822 mieszkańców było 1021 chorych, czyli około 0,14%, wreszcie w rejencji opolskiej na 1 227 81 mieszkańców liczba 711 chorych stanowiła około 0,06% całości.

Na XXII sejmie doszło następnie do debaty nad zaprezentowanymi wyżej ustaleniami i sugestiami deputacji krajowej, komisji zarządzających oraz dyrektora lubiąskich placówek. Propozycje te zaakceptowano, wybrano też nowe komisje zarządzające, łącząc zarazem sprawy zakładów w Bolesławcu i Płakowicach, jako zadanie dla jednej wspólnej komisji²⁵².

²⁵¹ *Ibidem*, s. 49 i 50.

²⁵² *Ibidem, Plenar-Verhandlungen...*, s. 53–62 (wybór komisji s. 55). W porównaniu do poprzedniego składu komisji nie zaobserwowano większych zmian. W komisji lubiąskiej z powodu zmiany posiadacza browaru, dotychczasowy zastępca Stuller zrezygnował i w jego miejsce wszedł nowy posiadacz browaru zakładowego Müller. Komisja brzeska została ponowiona bez zmian, a nowa komisja bolesławiecko-płakowicka po-

Po raz ostatni przed reformą z 1875 r. sprawy zakładów dla obłąkanych podniesiono na XXIII sejmie prowincjonalnym w 1873 r. W sprawozdaniu za rok 1871 r. zauważono występujące ponownie zjawisko braku miejsc w zakładach i wydłużanie się listy osób oczekujących na nie. Na koniec 1870 r. było to 86 osób (38 mężczyzn i 48 kobiet), rok 1871 r. przyniósł dalsze wydłużanie się tej listy, zgłoszono kolejne 116 osób (w tym 65 mężczyzn i 51 kobiet). Tak więc lista ostatecznie obejmowała 202 osoby (103 mężczyzn i 99 kobiet)²⁵³. Zauważono przy tym, że 15 osób z tej listy zmarło, nie doczekawszy się wolnego miejsca w zakładach, czyli pozostało 187 oczekujących (93 mężczyzn i 94 kobiety). Z tej liczby tylko 30 mężczyzn i 30 kobiet znalazło w 1871 r. miejsce w zakładach, czyli dalej 63 mężczyzn i 64 kobiety pozostali jako oczekujący. W 1872 r. doszło do tego zgłoszonych przez gminy dalszych 66 mężczyzn i 53 kobiety, czyli było to łącznie 129 mężczyzn i 117 kobiet, czyli łącznie 246 osób. Z tej ostatniej liczby 29 osób zmarło nim zostało przyjętych (w tym 19 mężczyzn i 10 kobiet), a 72 dalsze znalazły miejsce w jednym z zakładów (32 mężczyzn i 40 kobiet). Jednak w dalszym ciągu 145 osób nie zostało przyjętych (78 mężczyzn i 67 kobiet). Istniała jeszcze inna lista oczekujących na tzw. kolonię domków przy zakładzie bolesławieckim, po ponownym otwarciu zakładu w Płakowicach częściowo ją zredukowano, ale w dalszym ciągu było to w 1871 r. 20 mężczyzn i 19 kobiet. Grupa ta zaliczała się do najbardziej niebezpiecznych chorych, dotkniętych szaleń, na koniec 1871 r. grupa ta liczyła 14 osób (w tym 5 kobiet), ale w 1872 r. odnotowano 54 nowe przypadki (38 mężczyzn i 16 kobiet). Powstała kłopotliwa lista 68 osób (47 mężczyzn i 21 kobiet), z której 4 osoby zmarły (w tym jedna kobieta), ale udało się 21 mężczyznom i 18 kobietom umiejscowić w zakładzie. Rozwiązanie nie było ostateczne, gdyż 25 ciężkich przypadków chorób psychicznych (w tym tylko 2 kobiety) pozostało na koniec 1872 r. bez znalezionych miejsc. Sytuacja dotycząca wszystkich oczekujących nie była korzystna, gdyż większość z nich czekała na wolne miejsce nawet od trzech lat²⁵⁴. Na koniec 1871 r. przebywało we wszystkich czterech zakładach 711, a w ciągu następnego roku doszły dalsze 73 osoby. Z tej nowej liczby 784 osób zwolniono następnie 47 osób jako uzdrowionych i 28 jako nie dających szansy na uzdrowienie, czyli pozostało 709 osób na koniec 1872 r.²⁵⁵

wtarzała prawie bez zmian skład dotychczasowej komisji bolesławieckiej. Nowym pierwszym zastępcą został von Förster z Iwin (pow. bolesławiecki).

²⁵³ *Plenar-Verhandlungen des XXIII. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz vom 5. bis einschließlich den 18. Oktober 1873*, Breslau, br. daty (1874?), cyt. dalej XXIII L., Drucksachen Nr 1, *Bericht der Landes-Deputation der Provinz Schlesien an den Provinzial-Landtag, die Ergebnisse der Verwaltung des Jahres 1871 betreffend* z 13 IX 1872 r., Abschnitt IV. Irren-Verwaltung, s. 12 i n.

²⁵⁴ *Ibidem*, Drucksachen Nr 2, s. 130. Z 1872 r. czekało 68 osób, od 1871 r. 51, od 1870 r. 20, od 1869 r. 4, a dwie nawet od 1866 i 1867 r.

²⁵⁵ *Ibidem*, Drucksachen Nr 2, *Bericht der Landes-Deputation der Provinz Schlesien an den Provinzial-Landtag, die Ergebnisse der Verwaltung des Jahres 1872 betreffend* z 17 V 1873 r., s. 128 i n.

Na XXIII landtagu zwrócono także uwagę na aktualny stan funduszu głównego zakładu dla obłąkanych, który za rok 1871 wyniósł 91 635 TR. Koszty z nowymi zasadami z ustawy z 8 III 1871 r. dzielono na jednostki podziału terytorialnego, z których pochodzili chorzy²⁵⁶. Miasto Wrocław i Górne Łużyce także miały się dokładać do Krajowej Kasy Głównej, w razie leczenia swych chorych w jednostkach prowincjonalnych, w drugiej stronie, gdyby to u nich leczono chorych, to z kolei one miały otrzymywać zwrot kosztów. Dysponowano też sumą 8350 TR na nadzwyczajne wydatki budowlane, najważniejszą inwestycją była budowa hali pracy dla osób w lżejszym stopniu dotkniętych chorobą psychiczną w zakładzie w Brzegu (inwestycja ta pochłonęła 1600 TR dotacji). Ta i inne drobniejsze prace remontowe (np. budowa nowych pisuarów w Bolesławcu i Płakowicach) pochłonęły łącznie 6750 TR. W 1872 r. łączny stan funduszu sięgnął 93 765 TR, 11 sr. gr i 4 fen. W tym roku do głównych inwestycji zaliczono budowę domu administracyjnego w Lubiążu (z 1871 r. 1375 TR, docelowo 15 tys. TR, z 1872 r. 6683 TR, 12 sr. gr i 6 fen.), środki na pilnowanie chorych (1571 TR i 25 sr. gr).

Rok 1872 przyniósł wydarzenie szczególne, z dniem 1 X t. r. dr Gustav Moritz Martini, tajny radca sanitarny, od 48 lat dyrektor zakładu w Lubiążu przeszedł na emeryturę. Rok ten zbiegł się z 50 rocznicą uzyskania przez niego godności doktora medycyny. Podczas tej ostatniej rocznicy (3 IV 1872 r.) cesarz Wilhelm I wyraził zgodę na przejście jubilata na emeryturę. Z racji znaczenia dra Martiniego dla rozwoju lecznictwa dla chorych psychicznie w całych Prusach wydał 3 IV 1872 r. Wilhelm I specjalny rozkaz gabinetowy, w którym nadał on odchodzącemu dyrektorowi order Korony Królewskiej II klasy. Nie podjęto też decyzji o zatrudnieniu nowego dyrektora, tymczasowo pełnienie tych obowiązków objął drugi lekarz w zakładzie Jung. Przedłużył się też vacat w zatrudnieniu trzeciego lekarza w Lubiążu i ostatecznie tymczasowo pracę jako wolontariusz podjął dr Hermann Fröhlich²⁵⁷.

Zamknięcie drugiego okresu w działalności zakładów dla obłąkanych stanowiły sprawozdania wykonawcze za lata 1873–1875, które spisano podczas obrad XXIV i XXV sejmiku prowincjonalnego, które obradowały w 1876 r. już pod rządami ordynacji prowincjonalnej z 1875 r. Na XXIV sejmie podsumowano działalność zakładów w latach 1873–1874²⁵⁸. W 1873 r. utrzymywała się w dalszym ciągu niekorzystna tendencja

²⁵⁶ XXIII L, Nr 12.

²⁵⁷ *Ibidem*, Drucksachen Nr 2, s. 128 oraz Drucksachen Nr 12, s. 345, Dr Martini otrzymał emeryturę w wysokości 1498 TR, 6 sr gr i 6 fen. Hermann Fröhlich w 1860 r. doktoryzował się na uniwersytecie berlińskim, zob. *De osesophagi morbis nonnulla*, Berlin 1860.

²⁵⁸ *Verhandlungen des XXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 3. bis einschließlich den 15. Januar 1876*, Breslau [brak roku wydania, 1876?], cyt. dalej XXIV L., Drucksachen Nr 1, *Bericht der Landes-Deputation der Provinz Schlesien an den Provinzial-Landtag, die Ergebnisse der Verwaltung des Jahres 1873 betreffend* z 6 XI 1874 r. Odnośnie Lubiąża bardziej szczegółowe problemy są w APW, PVS, sygn. 1807–1810.

braku wolnych miejsc w zakładach dla obłąkanych, co powodowało konieczność ciągłego wypłacania gminom pieniędzy na pilnowanie chorych (*Wartegelder*). Do występującej na koniec 1872 r. liczby 145 oczekujących (78 osób płci męskiej i 67 żeńskiej) doszło w następnym roku kolejne 121 osób (67 mężczyzn i 54 kobiety), co dało łączną liczbę 266 osób (145 i 121). W 1873 r. 19 oczekujących (w tym 8 kobiet) zmarło nim doczekało się miejsca w zakładzie. Rok 1873 r. w związku z otwarciem nowego zakładu w Kluczborku był przełomowy, bo udało się więcej osób przyjąć do zakładów, niż przyrosło na liście oczekujących. Przyjęto bowiem 170 osób (79 mężczyzn i 91 kobiet), tak więc listę oczekujących na koniec 1873 r. udało się zmniejszyć do 77 (55 i 22)²⁵⁹. W 1874 r. przybyło aż 197 nowych chętnych (107 mężczyzn i 90 kobiet), a 37 chorych oczekujących na miejsce zmarło (w tym 12 kobiet). Udało się tym razem tylko 82 osób umieścić w zakładach (w tym 36 kobiet), tak więc lista oczekujących na koniec 1874 r. znowu wzrosła do 155 osób (w tym 91 mężczyzn i 64 kobiet). W 1875 r. kolejka dalej wzrastała, zgłoszono 218 nowych przypadków zachorowań, wymagających umieszczenia w zakładzie zamkniętym (w tym 114 mężczyzn i 104 kobiety). W ciągu 1875 r. zmarło lub ozdrowiało 50 chorych (w tym 17 kobiet), nie doczekawszy się miejsca. W zakładach udało się znaleźć miejsce tylko dla 87 osób (w tym dla 40 kobiet), tak więc omawiany tu okres w dziejach zakładów dla obłąkanych zakończył się dalszym wzrostem kolejki osób, dla których nie było miejsca w zakładach (aż o 81 w porównaniu z poprzednim rokiem, było to dokładnie 236 osób – 125 mężczyzn i 111 kobiet)²⁶⁰.

Oprócz otwarcia zakładu w Kluczborku (inwestycja ta szacowana była na 156 760 TR) prowadzono także rozbudowy w dotychczasowych zakładach. W Bolesławcu założono nową kolonię domków dla 30 obłąkanych mężczyzn. Były to – tak jak dotychczas – obiekty dla osób najbardziej niebezpiecznych, które dostawały napadów szału. Poszło na to 13 682 TR. Potężna inwestycja rozpoczęła się też w płakowickim zakładzie, zamierzano otworzyć tu nowy szpital na 120 osób w dawnym pawilonie do jazdy konnej. Budynek ten zapisał w testamencie zakładowi ostatni właściciel dóbr w Płakowicach i sąsiednim Lwówku Śl. ks. Fryderyk Wilhelm II von Hohenzollern-Hechingen, który zmarł w 1869 r., jako ostatni z tej linii pruskiej dynastii panującej. Zamierzano tu po zakończeniu remontu przenieść wszystkich mężczyzn, tak by w starym pałacu prowadzić tylko zakład dla kobiet. Wartość nowego budynku szacowano wraz z wyposaże-

²⁵⁹ XXIV L., s. 11 i 12. Rok 1874: Drucksachen Nr 2, tytuł jak Drucksachen Nr 1, ze zmianą roku z 1873 na 1874, data druku – 3 XII 1875 r., s. 142 i 143. Stanowisko deputacji krajowej w sprawie zatwierdzenia rachunków z poprzednich lat zob. s. 667–671, Drucksache Nr 43 z 29 XII 1875 r.

²⁶⁰ *Verhandlungen des XXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 29. November bis einschließlich 7. Dezember 1876*, Breslau [brak roku wydania, 1877?], cyt. dalej XXV L., Drucksache Nr 25, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1875* z 16 XI 1876 r., s. 196.

niem na 66 200 TR. W pozostałych zakładach inwestycje były mniejsze (w Brzegu budowano nową łaźnię dla chorych za 3700 TR, w Lubiążu nową chłodnię za 1600 TR, ale 9100 TR musiano tu wydać na gruntowny remont wszystkich dachów). Inwestycje te wymagały nadzwyczajnych środków, którymi landtag śląski nie dysponował, udało się jednak uzyskać nadzwyczajną pożyczkę w wysokości 336 tys. TR od cesarza Wilhelma I, który zaakceptował ją rozkazem gabinetowym z 6 II 1874 r.

W 1874 r. kontynuowano przebudowę w Płakowicach (wydano transzę z całości środków w wysokości 12 500 TR). W Kluczborku także prowadzono dalsze prace budowlane pod kierunkiem architekta Wernickego. Wydano na to 26 300 TR (głównie na remont dachu). Realizowano też wiele innych remontów, podjęto też decyzje w kwestii zasad zwrotu wspomnianej wyżej cesarskiej pożyczki, zamierzano w tym celu zorganizować emisję obligacji prowincjonalnych. Natomiast w Bolesławcu z dniem 1 VII 1875 r. dyrektor Paul Keller przeszedł na emeryturę i od 1 X t. r. nowym dyrektorem został, pochodzący z Jełonej Góry Hermann Eduard Jacobi (1817–1882). Natomiast w Płakowicach 8 XI t. r. zmarł kierujący zakładem przez 20 lat Albert Timpf; ponieważ były kłopoty ze znalezieniem jego następcy, obowiązki lekarza dyrygującego przejął tymczasowo lekarz (fizyk) powiatowy z Lwówka Śl. Heinrich Morgenbesser (1822–?)²⁶¹.

Swoistym podsumowaniem dotychczasowej działalności zakładów dla obłąkanych była publikacja z 1874 r., która zwracała uwagę na najważniejsze aspekty ich działalności²⁶². Broszura ta w popularny sposób przybliżała zasady funkcjonowania zakładów, w tym także zasady przyjmowania chorych. Wyjaśniała społeczeństwu różne kwestie praktyczne, które wynikały z omawianych wyżej zasad regulaminowych, stąd też nie będziemy się do niej zbyt szczegółowo odnosić, bo byłoby to niepotrzebnym powtórzeniem²⁶³.

Prezentację działalności zakładów dla obłąkanych w omawianym tu okresie kończą zestawienia tabelaryczne, dotyczące najważniejszych kwestii finansowych.

²⁶¹ Heinrich Morgenbesser w 1845 r. doktoryzował na uniwersytecie w Halle, zob. *De amauroscos aetiologia*, Halis 1845.

²⁶² *Nachrichten...*, *op. cit.*, *passim*.

²⁶³ W pierwszej części umieszczono prezentację wymogów formalnych dla przyjęcia do zakładu, w drugiej zaś opisano same zakłady, w dodatku końcowym umieszczono taryfikator opłat (s. 28–29).

Tabela 7.
Wpływy na utrzymanie zakładów dla obłąkanych w latach 1851–1875
(według uchwalonych budżetów)²⁶⁴

Rok	Nazwa zakładu				Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Płakowice	Bolesławiec	
1851–1854	b.d.	b.d.	11 752	z.n.i.	
1855/56	19 968	15 715	12 155	z.n.i.	47 838
1857/58	16 870	14 649,28,4	9 609,1,8	z.n.i.	41 452,10,8
1859/60	20 036	18 213	8 905	43 816,15,0	90 970,15,0
1860/62	20 036	18 213	200	44 332,9,0	82 781,9,0
1863	19 247,10	15 266	4 452,15	15 566,19,6	54 532,14,6
1864	19 247,10	15 266	z.p.z.	31 133,9,0	65 646,19,0
1865	23 175	17 800	z.p.z.	47 144,17,6	88 179,17,6
1866	23 175	17 800	z.p.z.	47 144,17,6	88 179,17,6
1867	23 175	17 800	z.p.z.	47 144,17,6	88 179,17,6
1868	25 069	17 743	z.p.z.	50 898,1,6	93 710,1,6
1869	25 069	17 743	z.p.z.	46 618,15,0	89 430,15,0
1870	25 069	17 743	z.p.z.	56 046,7,0	98 858,7,0
1871	25 380	19 366	13 790	49 460	107 996
1872	25 380	19 366	13 790	49 460	107 996
1873	48 970	28 250	82 650	95 969	255 839
1874	48 970	28 250	82 650	95 969	255 839
1875	37 670 =	24 610 =	16 450 =	63 300 =	142 030 =
	113 010 RM	73 830 RM	49 350 RM	189 900 RM	426 090 RM

Legenda: z.n.i. – zakład jeszcze nie istniał; z.p.z. – zakład przejściowo zamknięty;
 = oznacza przelicznik na RM.

²⁶⁴ Tabela została opracowana na podstawie rozproszonych informacji w różnych drukach sejmowych z podanych w tytule lat. Sumy podano w TR, sr. gr i fen. W latach 1857–1859 doliczyć trzeba jeszcze dodatkową dotację 2310 TR.

Tabela 8.
Wydatki na zakłady dla obłąkanych w latach 1851–1875²⁶⁵

Rok	Nazwa zakładu					Łącznie ²⁶⁶
	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławiec	Kluczbork	
1851	18 024,0,6	13 150,28,11	9 310,23,7	z.n.i.	z.n.i.	40 485,23,0
1852	18 356,14,4	15 018,3,1	9 946,4,5	z.n.i.	z.n.i.	43 320,21,10
1853	18 163,11,8	14 968,18,3	10 232,4,4	z.n.i.	z.n.i.	43 364,4,2
1854	19 918,4,6	17 619,22,1	11 750,29,5	z.n.i.	z.n.i.	49 288,26,-
1855	20 117,18,5	18 041,4,10	11 596,3,1	z.n.i.	z.n.i.	49 754,26,4
1856	20 598,13,7	17 788,3,9	12 282,25,7	z.n.i.	z.n.i.	50 669,12,11
1857	19 753,23,7	15 953,7,11	10 616,25,1	z.n.i.	z.n.i.	45 963,25,1
1858	19 812,29,5	14 277,28,4	9 358,14,11	z.n.i.	z.n.i.	43 479,12,8
1859	19 885,5,9	14 408,28,4	8 121,11,7	40 590,20	z.n.i.	42 415,15,8
1860	19 506,1,10	15 430,26,3	11 056,14,11	67 542,10	z.n.i.	45 993,13,0
1861	20 381,18,4	16 793,26,2	11 213,11,0	z.n.i.	z.n.i.	48 388,25,6
1862	20 610,12,2	16 144,27,11	10 941,2,2	11 333,0,8	z.n.i.	47 696,12,3
1863	21 921,20,3	16 834, 6, 9	5 748,15,1	28 824,0,0	z.n.i.	55 837,12,9
1864	21 636,0,0	17 594,0,0	z.n.i.	37 968,0,0	z.n.i.	68 054,0,0
1865	22 635,0,0	17 707,0,0	z.n.i.	39 663,0,0	z.n.i.	78 040,0,0
1866	22 985,0,0	17 256,0,0	z.n.i.	43 855,18,4	z.n.i.	79 904,0,0
1867	24 389,22,6	19 038,18,11	z.n.i.	48 905,2,8	z.n.i.	87 283,29,9
1868	32 575,20,7	18 426,3,10	2 055,8,3	44 469,17,8	z.n.i.	101 962,15,4
1869	24 724,18,1	19 452,21,6	13 268,26,10	53 640,4,6	z.n.i.	101 915,24,1
1870	23 445,5,6	17 348,16,11	13 740,7,8	49 097,11,3	z.n.i.	108 174,4,7
1871	24 272,8,7	18 953,27,6	13 393,11,11	52 057,4,8	12327,80	105 716,29,3
1872	26 541,15,7	21 292,6,7	13 902,29,10	63 837,25,3		113 793,26,8
1873	27 813,11,0	23 626,9,10	16 548,0,1	67 224,15,7		131 825,16,2
1874	34 576,3,8	26 156,25,8	16 388,26,9	199751,72		148 896,11,8
1875 RM	112841,15	72879,44	46428,86			444 228,97

Legenda: z.n.i. – zakład nie istniał, dane w latach 1859–1960 zapisane kursywą oznaczają koszty uruchomienia zakładu.

²⁶⁵ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XI do XXIII. Bliższe informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w TR, sr. gr i fen. Część sum w zakładzie w Bolesławcu jest podana kursywą, są to wydatki na budowę i te nie były uważane za wydatki eksploatacyjne, i zaistniały dopiero po oficjalnym otwarciu zakładu. Wydatki budowlane nie były przez sejmy prowincjonalne sumowane łącznie. Odnośnie do Lubiąża są to sumy tylko dotyczące zakładu otwartego, odnośnie do pensjonatu dopiero na XXII i XXIII landtagu dokładniej śledzono ich wydatki i tak w 1867 r. wyniosły one 18 808,29,5 (budżet 15 196), 1868 – 19337,23,0 (16 115), 1869 – 18 436,12,0 (16 115) i 1870 – 16 886,23,11 (16 115).

²⁶⁶ Sumy te z reguły były większe niż podano, gdyż zwiększono je o tzw. pieniądze na pilnowanie chorych (Wartegelder), a od 1868 r. o jeszcze inne wydatki. W 1868 r. na trzy zakłady łącznie doliczono jeszcze 1661 TR, 14, 9 na utrzymanie zakładów, 13 400 TR na nowe inwestycje, środki na pilnowanie 1853,19,0 i inne drobne, łącznie dało 89 098,22,11. W 1869 r. doliczyć jeszcze trzeba 11 203,26,5 na utrzymanie, 2372,2,1 na pilnowanie oraz inne, razem 90 371,15,4. W 1870 r. utrzymanie dodatkowo 11 600, inwestycje 447,19,6, pilnowanie 982,25,0, z jeszcze innymi łącznie 110 016,11,2.

Tabela 9.
Zestawienie wydatków na zakłady dla obłąkanych ze względu na źródła
ich finansowania (okres 1851–1875)²⁶⁷

Rok	Lubiąż			Brzeg			Płakowice			Bolesławice			Kluczbork		
	Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych		
	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja
1851	1065,2,9	1781,5,6	15178,21,9	1223,17,10	720,14,4	11206,26,9	816,27,6	2031,12,10	6462,13,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1852	1820,15,7	1785,3,0	14750,25,9	1375,18,1	968,28,2	12673,16,10	700,3,1	2025,18,1	7220,13,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1853	1567,29,5	1741,4,5	14854,7,10	1217,11,8	792,10,7	12959,6,0	1048,2,2	2042,29,10	7141,2,4	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1854	1830,20,1	1629,3,2	16458,11,3	1611,23,5	868,27,0	15139,1,8	1089,21,9	2054,20,10	8606,16,10	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1855	1834,1,1	1765,27,0	16517,20,4	1653,12,4	628,19,6	15759,3,0	987,14,4	2019,25,9	8588,23,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1856	1854,28,9	1715,13,5	17028,1,5	1616,2,5	689,17,9	15482,13,7	1226,20,7	2100,29,3	8955,5,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1857	1812,18,0	1875,29,0	16065,6,7	1570,6,10	760,2,0	13262,29,1	1202,5,4	2092,10,6	7322,9,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1858	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1859	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1860	1556,9,2	1985,1,10	15964,20,10	1510,11,3	1080,16,6	12839,28,6	1390,11,7	2126,15,6	7539,17,10	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1861	1868,28,9	2040,16,9	16472,2,10	2145,14,2	1025,2,7	13623,9,5	1200,15,7	2098,25,10	7913,29,7	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1862	1922,4,2	2,228,14,4	16459,23,8	1446,0,8	1529,14,5	13169,12,10	1138,16,9	2097,2,9	7705,12,8	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1863	1662,2,4	2098,4,8	18161,13,3	1422,27,4	1553,1,9	13888,7,8	1044,0,10	1239,23,11	3463,20,4	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1864	1782,0,0	2185,0,0	17669,0,0	1326,0,0	1002,0,0	15266,0,0	p.z.z.	p.z.z.	p.z.z.	1109,7,11	9648,3,6	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1865	2061,0,0	2145,0,0	18429,0,0	1412,0,0	919,0,0	15376,0,0	p.z.z.	p.z.z.	p.z.z.	2586,0,0	23982,0,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1866	1399,0,0	2121,0,0	19465,0,0	1254,0,0	626,0,0	15376,0,0	p.z.z.	p.z.z.	p.z.z.	11687*	21522,0,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1867	2438,18,11	1361,6,1	19300,27,6	1989,14,10	816,11,4	16137,24,8	p.z.z.	p.z.z.	p.z.z.	3289,0,0	31721,0,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1868	3275,21,6	3533,25,10	20304,27,3	1481,17,0	754,17,5	14163,29,4	p.z.z.	p.z.z.	p.z.z.	4216,0,8	33879,8,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1869	2770,1,11	2320,18,6	19040,3,8	1181,6,5	741,11,2	16879,19,11	1135,23,1	1142,22,5	10774,17,5	3018,18,10	35179,10,5	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
										3114,15,1	35065,23,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.

²⁶⁷ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XI do XXIII. Blizsze informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w TR, sr. gr i fen.

Rok	Lubiąż			Brzeg			Płakowice			Bolesławiec			Kluczbork		
	Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych			Ze źródeł własnych		
	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Dotacja
1870	2350,1,10	2082,29,5	18767,15,1	1118,10,8	1005,14,5	1462,1,11,6	1313,11,1	895,26,3	11600,0,0	5720,27,2	3506,23,8	3628,1,4,6	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1871	5707,3,2		18565,5,5	3579,28,4		15373,29,2	2569,23,2		10823,18,9	10657,6,3	-4240	38440,5,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1872	5514,13,1		21027,2,6	3872,14,9		17419,21,6	2551,20,8		11351,9,2	12002,11,11		40054,22,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1873	(2900) 4963,20,4	-5160	27150,9,4	(1400)3760,17	-1950	22134,7,2	(1150)3054	(1395)16,8	14316,16,7	13297,5,9		52459,10,6	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1874	5047,17,11		26871,14,3	3633,11,10		19876,16,2	3278,9,2		14699,12,5	15870,21,4		51353,24,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1875	RM 17488,99		95352,16	10575,08		62304,36	11268,29		35160,57	RM46930,40		152821,32	246,85	b.d.	12080,95

* Włączając 8510 TR dodatku na ubrania.

Legenda: b.d. – brak danych; z.n.i. – zakład nie istniał; p.z.z. – przejściowe zamknięcie zakładu.

Tabela 10
Zestawienie planowanych i rzeczywiście otrzymanych dotacji od sejmów prowincjonalnego
na utrzymanie zakładów dla obłąkanych (lata 1851–1873)²⁶⁸

Rok	Lubiąż		Brzeg		Pakowice		Bolesławice		Kluczbork			
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)
1851	14860	15178,21,9	+318,21,9	13393,15,9	11206,26,9	-2186,19	8852	6462,13,3	2389,16,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1852	14860	14750,25,9	-109,4,3	13393,15,9	12673,16,10	-719,28,11	8852	7220,13,3	-1631,16,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1853	14860	14854,7,10	-5,22,2	13393,15,9	12959,6,0	-434,9,9	8852	7141,2,4	-1710,27,4	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1854	14860	16458,11,3	+1598,11,3	13393,15,9	15139,1,8	+1745,15,11	8852	8606,16,10	-2245,13,2	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1855	16574	16517,20,4	-56,9,8	14123,0,0	15759,3,0	+1636,3,0	7748	8588,23,0	+840,23,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1856	16870	17324,1,5	+454,1,5	14649,28,4	16009,12,3	+1359,13,7	9609,1,8	10816,7,5	+1207,5,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1857	16870	16361,6,7	-508,23,5	14649,28,4	13789,27,5	-860,0,11	9609,1,8	9184,10,11	-425,20,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1858	17551	b.d.	b.d.	16157,12,0	16724,22,9	+567,10,9	8905,0,0	9226,10,8	+321,10,8	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1859	17551	b.d.	b.d.	16157,12,0	16724,22,9	+567,10,9	8905,0,0	9226,10,8	+321,10,8	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1860	17551	15964,20,10	-1586,9,2	16097,12,0	12839,28,6	-3257,13,6	8905,0,0	7539,17,10	-1365,12,2	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1861	17551	16472,2,10	-1078,27,2	16097,12,0	13623,9,5	-2474,2,7	8905,0,0	7913,29,7	-991,0,5	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1862	19247,10	16459,23,8	-2787,16,4	15266	13169,12,10	-2096,17,2	4452,15	7705,12,8	+3252,27,8	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1863	19247,10	18161,13,3	-1085,26,9	15266	13858,7,8	-1407,22,4	0	3464,20,4	+3464,20,4	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1864	19247,10	17669,0,0	-1578,10	15266	15266	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	31133,9,0	23982	-7151,9,0
1865	19465	18429	-1036	16137,24,8	15376	-761,24,8	b.d.	b.d.	b.d.	40240	21522	-18718
1866	19465	19465	zbilans.	16137,24,8	15376	-761,24,8	b.d.	b.d.	b.d.	40240	31721	-8519
1867	19465	19300,27,6	-164,2,6	16137,24,8	16137,24,8	zbilans.	b.d.	b.d.	b.d.	40240	33879,8,0	-6360,22,0
1868	20576	20304,27,3	-271,2,9	15233	14163,29,4	-1069,0,8	0	1929,9,0	+1929,9,0	38250	35179,10,5	-3070,19,7

²⁶⁸ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XI do XXIII. Bliższe informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w TR, sr. gr i fen. Odnosnie do Lubiąży są to sumy tylko dotyczące zakładu otwartego, odnośnie do pensjonatu dopiero na XXII i XXIII landtagu dokładniej śledzono ich wydatki i tak w 1867 r. wyniosły one 18 808, 29, 5 (budżet 15 196), 1868 – 19 337,23,0 (16 115), 1869 – 18 436,12,0 (16 115) i 1870 – 16 886,23,11 (16 115).

Rok	Lubiąż			Brzeg			Płakowice			Bolesławiec			Kluczbork		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)
1869	20576	19040,3,8	-1535,26,4	15233	16879,19,11	+1646,19,11	13240	10774,17,5	-2465,12,7	39239	35065,23,3	-4173,6,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1870	20576	18767,15,1	-1808,14,11	15233	14621,11,6	-611,18,6	13240	11600,0,0	-1640,0,0	41038	36281,4,6	-4756,25,6	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1871	20000	18565,5,5	-1434,24,7	17200	15373,29,2	-1826,0,10	11927	10823,18,9	-1103,11,3	37000	38440,5,0	+1440,5,0	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1872	22284,24	21027,2,6	-1257,21,6	16500	17419,21,6	+919,2,1,10	11980,17,4	11351,9,2	-629,8,2	43000	40054,22,9	-2945,7,3	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1873	25000	27150,9,4	+2150,9,4	21000	22134,7,2	+1134,7,2	13905	14316,16,7	+411,16,7	51500	52459,10,6	+959,10,6	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1874	28200	26871,14,3	-1328,15,9	21200	19876,16,2	-1323,13,10	13905	14699,12,5	+794,12,5	52760	54166,5,9	+1406,5,9	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1875	88830(RM)	95352,16	+6522,16	63600	62304,36	-1295,64	29699,65	35160,57	+5490,92	157000RM	152821,32	-4178,68	11600	12080,95	+480,95

Legenda: b.d. – brak danych; z.n.i. – zakład nie istniał; p.z.z. – przejściowe zamknięcie zakładu.

Warto w tym miejscu przedstawić informacje o rezerwach budżetowych na utrzymanie zakładów dla obłąkanych. Rezerwy te nie tworzyły odrębnego budżetu, a liczone je w sposób następujący: wszystkie wpływy obejmowały sumy, jakie miały otrzymywać zakłady (Lubiąż – wraz z pensjonatem, Brzeg, Płakowice, Bolesławiec, pieniądze na pilnowanie) i wszystkie planowane wydatki, w budżetach z reguły obie sumy były zbilansowane, ale rzeczywiste sumy zawsze przynosiły oszczędności, które pozwalały jako rezerwa finansować różne niespodziewane wydatki. Początkowo było to fundusz zakładów dla obłąkanych (*Der Fond der Provinzial-Irren-Anstalten*)²⁶⁹, a od 1871 r. fundusz główny zakładów dla obłąkanych (*Irren-Haupt-Fonds*). Uzyskane fragmentaryczne dane zostały ujęte w tabeli 11.

Tabela 11.
Stan funduszu zakładów dla obłąkanych, później funduszu głównego²⁷⁰

Na koniec 1853 r.: 17 591 TR, 16 sr. gr i 5 fen.
Budżet na 1854/55 wynosił: 39 400 TR. A fundusz na 1856/57 stan 21 800 TR, 11 sr. gr i 6 fen.
Na koniec 1856 r.: 41 128 TR, 10 sr. gr i 8 fen. Na koniec 1857: 43 438 TR, 10 sr. gr i 8 fen.
Na koniec 1861: 29 946 TR 24 sr gr 6 fen (w tym 20930 w papierach państwowych) Więcej niż uchwalono o 11 839 TR, 4 sr. gr i 11 fen.
Na koniec 1863: 12 426 TR, 11 sr. gr i 11 fen.
Na koniec 1868: ca. 21 tys. TR
na 31 XII 1871: gotówka 5301 TR, 6 sr. gr, 4 fen. reszty wpływów w got. 21 500 TR, reszty wyd. got. 6750 TR, 10 sr. gr, czyli Aktywa 20 050,26,4 (całość wszystkich funduszy 1 142 394 TR, 2 sr gr, 6 fen.)
Na 31 XII 1872: gotówka 3298 TR, 11 sr. gr, 3 fen., reszty wpływów 23 tys., reszty wyd. 2215, łącznie 24 083 TR, 11 sr. gr, 3 fen. (całość 78 338 TR, 25 sr. gr)
Etat 1873: 126 750 (wpływy od prow. 125 250, odsetki 1500, wydatki: były to dotacje dla zakładów, pieniądze na pilnowanie 2000, odsetki 1375, koszty zarządu 5850 i nadzw. 50). Realnie 94 359 (od prow. 92 910, odsetki 1449 TR 28 sr gr 5 fen. wydatki , 1706,27,6, ods 1375, koszty zarz. 5100, nadzw. 524 TR 11, sr gr,3 fen.)
Etat 1874: 146 450 (134 450 i 12 tys.) ale tym razem są nadzw. 344 020, czyli razem 490 470
wydatki: dot., piln. 1000, ods. 22 tys., zarz. 5350, nadzw. 35,15 czyli 145860 oraz jednorazowe 344 609
Realne wydatki ? (134 450,0,11 i 3985,23,1) nadzw. 332 106+8020 wyd. dot., piln 1138, ods. 1732,15,0+10819,12,6+1135,23,0+239,7,0 (suma składana TR, sr gr i fen.)
Zarz. 5100+229,22,6, nadzw. 58556,11,0 jedn. 2992,1,6+2550+77000+349,3,6 czyli zostało 225 265,2,11
Etat (sumy w RM): 1875 1 165 920,29 (stan z poprz. roku 212 070,29, wpłaty z prow. 403 350, dotacje 514 500, odsetki 36 000), wpływy rzeczywiste: 212 070,29, 403 350, dotacje 911 200, odsetki mniej – 25 522, 93, do tego jeszcze obrót pap. wart. 271 200 i depozyty 3000. Wydatki: zwykle 1091 991,23 i jednorazowe 1348 288,74.

²⁶⁹ Opracowano na podstawie: XI L, t. II, Nr 34, *Referat des ersten Ausschusses betreffend die Denkschrift über den Zustand der bei der Königlichen Instituten-Haupt-Kasse in Breslau geführten Provinzial-Stände-Haupt-Kasse* z 10 X 1854 r., s. 2. XII L., t. II, Nr 26, kolejny referat komisji I z 13 X 1856 r. Dla XIII L., w Nr. 18, s. 9.

²⁷⁰ Opracowano na podstawie rozproszonych informacji w protokołach od IX do XXIII sejmiku prowincjonalnego.

2. Powstanie nowego zakładu w Bolesławcu

W początku lat 50. XIX stulecia konieczność rozwiązania braku miejsc dla psychicznie chorych stała się palącą. Dyrektor Martini rozważał w okresie obrad X sejmiku prowincjonalnego dwie możliwości: zbudowania drugiego budynku w Płakowicach lub budowy nowego zakładu gdzie indziej. Dla rozstrzygnięcia tego dylematu nadprezydent powołał specjalną komisję budowlaną z drem Martinim, i radcami budowlanymi Sohrem i von Holleuferem²⁷¹. Podniesiono problem, którego rozwiązanie będzie miało dokonać się w najbliższych latach. Gwałtowny przyrost ludności, który rozpoczął się w XIX wieku na Śląsku, przynosił też wzrost liczby osób, które w mniejszym lub większym stopniu dotknięte były zaburzeniami psychicznymi. Pierwszy projekt, który w tych okolicznościach rozważano, było to poszerzenie zakładu w Lubiążu, istniała możliwość dokupienia działki obok zakładu, ale zdaniem dra Martiniego nie nadawała się ona na istotniejszą rozbudowę. Sprawa budowy była trudnym zagadnieniem, zbudowanie nowego zakładu na 110 łóżek prowincjonalny inspektor budowlany, poproszony o ekspertyzę oszacował na 70 tys. TR. Powstał też inny problem dotyczący rodzaju zakładu, jaki trzeba było zbudować. Zaczęto rozważać różne warianty, choć najlepsze wydawało się zbudowanie nowego zakładu obok starego obiektu w Płakowicach. Dr Martini proponował budowę o charakterze perspektywicznym, by zapewnić prowincji 400 nowych miejsc, z podziałem 240 dla mężczyzn i 160 dla kobiet. Rozważał przy tym warianty zbudowania odrębnych zakładów dla chorych danej płci, lub też jeden wspólny. Kolejnym problem był inny możliwy podział: na chorych bardziej lub mniej niebezpiecznych.

Komisja postawiła jednak jeszcze więcej pytań i problemów. Próbowano w pierwszej kolejności ustalić jakich miejsc w zakładach brakowało w największym stopniu. Zauważono, że najwięcej było nieuleczalnie chorych, którzy wymagali opieki paliatywnej. Dlatego też komisja przypomniła X sejmowi prowincjonalnemu – najważniejszą jej zdaniem – zasadę regulaminów zakładów z 1825 r., a mianowicie dążenia do całkowitego rozdzielenia zakładów leczniczych od zakładów typu pensjonatowego dla mniej chorych i wymagających krótszego pobytu. Obserwując dotychczasowe proporcje, narzucała się sugestia konieczności zbudowania jednego zakładu leczniczego i dwóch pensjonatów. Brakowało zakładu leczniczego dla chorych w mniejszym stopniu, których można by było wyleczyć z zaburzeń psychicznych w ciągu jednego roku oraz zakładu dla długotrwałego eliminowania ze społeczeństwa ciężkich i nieuleczalnych przypadków.

²⁷¹ *Ibidem*, [Drucksache] Nr 29, *Referat des dritten Ausschusses, betreffend die Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 21 IX 1852 r.

Kolejnym problemem był znany już z poprzednich lat zakaz umieszczania w zakładach paralityków, osób chorych na raka mózgu, osób z otępieniem starczym, czy tych idiotów i kretynów, którzy w mniejszym stopniu byli niebezpieczni. Nie było też dla nich wystarczającego miejsca we wrocławskim hospicjum przy ul. Ołbińskiej, gdzie brakowało 200 miejsc.

Mając na względzie wszystkie te problemy, III komisja X landtagu postanowiła zadać posłom szereg pytań i podać swe własne sugestie do akceptacji.

- Nowy zakład powinien zostać zbudowany w Płakowicach.
- Z powodu znanej już liczby chorych, którzy czekali w kolejce na zwolnienie się miejsca, w którymś z zakładów (115 w Brzegu, 60 w Płakowicach, 30 w Lubiążu), należało zbudować duży zakład z 400 miejscami (w pierwszej kolejności dla 290 chorych).
- Należy ustalić, gdzie i jaki zakład w Płakowicach powinno się zbudować (za najlepsze miejsce uznano koniec promenady). Komisja sugerowała, że priorytetem powinno być rozdzielenie chorych według płci.
- Parametry techniczne budowy powinno się zostawić płakowickiej komisji zarządzającej.
- Koszty koniecznych przebudów i nowej budowy. Inspektor budowlany Riemann z Wołowa szacował samą tylko przebudowę w Lubiążu na 70 tys. TR. Nowy zakład powinien mieć kilka skrzydeł, by dać miejsce chorym o różnych potrzebach. Dlatego budowa winna być wsparta środkami z krajowego funduszu ds. nieuleczalnie chorych w wysokości 58 tys. TR. Wnioski te X landtag bez debaty jednomyślnie zaakceptował (29 IX 1852 r.)²⁷².

Tabela 12.

Stan sum budżetowych na utrzymanie zakładów dla obłąkanych w latach 1850–1851²⁷³

Rok budżetowy	Wpływy (sumy w TR, sr. gr i fen.)	Wydatki (sumy w TR, sr. gr i fen.)	Deficyt lub nadwyżka (sumy w TR, sr. gr i fen.)
1850	12 874,19,9	Nie rozliczano	12 874,19,9
1851	35 460,2,9	33 370,7,6	1 729,25,3

Dlatego też nadprezydent von Schleinitz na kolejnym XI landtagu w pełni popierał głoszone już na X sejmie prowincjonalnym hasła zbudowania nowej placówki. Miejsc brakowało we wszystkich zakładach, a szczególnie w Brzegu i Płakowicach.

²⁷² *Ibidem, Plenarverhandlungen...*, Nr 32M, s. 74–78. Por. też Nr 32N, s. 80, Nr 32R, s. 109 i 110 oraz Nr 32S, s. 115.

²⁷³ Tabela powstała na podstawie informacji zawartych w: IX L., [Drucksache] Nr 10, *Denkschrift über den Zustand der bei der Königlichen Instituten-Haupt-Kasse in Breslau geführten Provinzial-Stände-Haupt-Kasse* z 13 IX 1852 r.,

Nadprezydent proponował zbudowanie zakładu o 400 nowych łóżkach, zauważając przy tym nowe metody leczenia i nowe zakłady w innych krajach niemieckiego Związku Celnego²⁷⁴. Koszty wybudowania nowego zakładu szacował na poziomie równoległe ówczesnie budowanego we Wrocławiu Prowincjonalnego Hospicjum dla Nieuleczalnie Chorych (*Provinzial-Siechenhaus*)²⁷⁵. Problem wymagał szybkich decyzji, gdyż za niebezpieczne uważał stłoczenie 182 obłąkanych w brzeskim i płakowickim zakładzie²⁷⁶.

Nadprezydent von Schleinitz bardzo ogólnie odnosił się do konieczności rozbudowy lub budowy nowego zakładu dla obłąkanych, ale kwestia podniesiona na poprzednim sejmie tym razem objęta została głębszą debatą, a własne przemyślenia, ujęte w dwóch drukach sejmowych, przedłożyła też zajmująca się tą kwestią VI komisja. Rozwiązywanie problemów kształtu nowego zakładu powinno – zdaniem jej członków – uwzględnić zagadnienie umieszczania chorych niebezpiecznych dla otoczenia. Zauważono, że wspomniana ilość 182 niebezpiecznych chorych psychicznie, którą podał nadprezydent, to tylko liczba osób zgłoszonych, zakładano tu słusznie, że istniała zapewne także nieznaną liczebnie grupa takich osób, której nikt nie zgłosił²⁷⁷. Sprawa braku miejsc w zakładach dla obłąkanych została uznana za istotną także w rządzie pruskim, gdyż zagadnieniem tym zainteresował się komisarz rządu ds. zakładów dla obłąkanych, królewski radca rządowy dr Sohr. Uznał on za bezwzględnie konieczne zwiększenie miejsc dla obłąkanych w prowincji śląskiej. Powstał problem, w jaki sposób pozyskać te miejsca. Sohr zwrócił uwagę na trzy najprostsze sposoby, choć powiązane z wielkimi wydatkami, a mianowicie wybudowanie nowego skrzydła w zakładzie brzeskim, albo – tu odrzekał dawny pomysł z I sejmiku prowincjonalnego – zorganizowanie nowego zakładu w dawnym zsekularyzowanym klasztorze premonstratensek w Czarnowasach koło Opolą, czy wreszcie zbudowanie nowego zakładu w Płakowicach, obok starego pałacu.

Do tych propozycji odniósł się też dyrektor śląskich zakładów dr Martini, który zgłosił liczne zastrzeżenia. Zakład w Brzegu można było tak rozbudować, zapewnić godziwe warunki dla 120 chorych, ale będzie to kropla w morzu potrzeb, rozbudowa i tak byłaby kosztowna, koszty rozbudowy szacował na 56 400 TR, dalsze koszty wyposażenia na

²⁷⁴ XI L., t. II Nr 17, s. 2 i n. W Ks. Badenii otwarto zakład w Illenau koło Achern na 460 łóżek za 600 tys. guldenów, w Ks. Hesji – Nassau w Eichberg na 200 chorych za 400 tys. guldenów. Szczególnie zachwycał się nową placówką w Waldau k. Berna w Szwajcarii na 300 chorych za 910 tys. TR (tutaj jedyny raz przeliczył obcą walutę na TR – 239 320). Także w Prusach zbudowano nowe zakłady w nadreńskiej prowincji (Siegburg), saskiej (Halle), zachodniopruskiej (Świecie).

²⁷⁵ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 124.

²⁷⁶ XI L., t. II, Nr 17, s. 3. Dla porównania w Lubiążu z 1851 r. pozostało 103 chorych, ale łącznie z nowymi w roku następnym były 232 osoby, z czego 39 zmarło, 82 uleczono, 18 polepszono ich stan zdrowia i 98 nieuleczono, nieuznając jednak za niebezpiecznych dla otoczenia i zwolniono. Sytuacja nie była dobra, bo uleczono w Lubiążu tylko około 30% chorych. Daleko to było do przeciętnej z poprzedniego dwudziestolecia wynoszącej 44%.

²⁷⁷ *Ibidem*, Nr 42, s. 1 i n.

5216 TR, co dawało łącznie 61 616 TR. Odnośnie do Czarnowasów przypomniał swe negatywne stanowisko sprzed 30 lat. Zauważył, że nadal przekształcenie dawnego klasztoru będzie trudne, a powstały efekt nie będzie korzystny dla chorych psychicznie (brak w pobliżu dobrej wody do picia, woda do mycia była oddalona, gdyż można ją było pobierać tylko z Małej Panwi, budynek był tak zbudowany, że byłyby ogromne koszty przerobienia go w zakład dla 120 osób). Dlatego najlepszą propozycją wydawała się ostatnia – zbudowania w Płakowicach drugiego zakładu na 400 łóżek. Doliczenie się takiej liczby przez nadprezydenta uznano za słuszne (w wersji pesymistycznej z powodu przeludnienia zakładu brzeskiego mogło brakować nawet 570 miejsc).

Powstał problem, czy nowy zakład powinien być tylko nowym skrzydłem płakowickiego zakładu, czy postawionym nowym budynkiem obok, jeżeli jednak tak być miało – to dr Martini – uwzględnił zbudowanie nowego zakładu także w zupełnie innej miejscowości. XI sejm rozważał dalej obie wersje zbudowania nowego zakładu. Za Płakowicami przemawiało posiadanie już gruntów pod budowę, duży ogród, ale i tak brakowałyby 5½ morgi ziemi. Więcej jednak było argumentów przeciwko: słaby, zapadający się grunt, bliskość wsi czy nawet samego Lwówka (½ mili), daleka odległość od lekarzy i aptek, brak połączenia kolejowego itp. Dlatego komisja VI wniosła o podjęcie uchwały o zbudowanie nowego zakładu poza Płakowicami. Władze kilku miast zgłosiły propozycje, by to właśnie u nich zbudować nowy zakład. I tak miasto Oława prosiło tylko o to, by nowy zakład był dalej położony od sąsiedniego dla niego Brzegu. W interesie prowincji było bowiem równomierne rozmieszczenie zakładów, stąd zaproponowano, by rozważyć miasta Kąty Wrocławskie i Środę Śląską jako takie miejsca. Natomiast poseł Heinrich Wilhelm Höppe, radca miejski z Żagania, zgłosił petycję, by zakład zbudowano w Bolesławcu²⁷⁸. Zgłoszono też petycje prywatne, by zakład umiejscowić w Pilchowicach (pow. rybnicki, dziś gliwicki). Był tu pałac, który właściciel chciał sprzedać na rzecz zorganizowania zakładu za 27 tys. TR. Inna propozycja sugerowała, by zakupić za 15 tys. TR były cukrownię w Wilemowicach (pow. grodkowski, ob. brzeski) od jej posiadacza. Obie te propozycje odrzucono, mimo iż na przykład pałac był pięknie położony, ale przyjęto zasadę, że zakład musi być nowoczesny i dlatego zbudowany od podstaw.

Nierozstrzygając miejsca, gdzie nowy zakład powinien być zbudowany – komisja zarekomendowała landtagowi trzy miejsca równorzędnie: Kąty Wrocławskie, Środę Śląską i Bolesławiec – i starała się przy pomocy dra Martiniego obliczyć koszty jego zbudowania oraz wyposażenia. Te pierwsze oszacowano na 233 tys. TR, a drugie na 13 700 TR,

²⁷⁸ *Ibidem*, Nr 43, tekst petycji. W petycji porównano różne możliwości lokalizacji zakładu, z podaniem odległości i rodzaju dojazdów. Wywód miał przekonać landtag, że spośród wielu różnych miejscowości najlepiej wybrać Bolesławiec na zbudowanie nowego zakładu, zwłaszcza że dotychczasowe sąsiednie Płakowice miały najmniej – tylko 110 miejsc.

stąd całość miała wynieść 246 700 TR²⁷⁹. Zaproponowano też wybranie nowych komisji zarządzających²⁸⁰.

Wspomniane tu wyżej kwestie zostały poddane debacie poselskiej podczas obrad i w większości zostały zaakceptowane zgodnie z przedłożonymi propozycjami²⁸¹. Najostrzejsza debata dotyczyła najważniejszej kwestii budowy nowego zakładu dla obłąkanych, tą ostatnią możliwość wybrał właśnie XI sejm prowincjonalny, odrzucając w głosowaniu możliwość rozbudowania istniejących zakładów. Nie rozstrzygnięto natomiast lokalizacji zakładu, równorzędnie rozważając propozycje Kąków Wrocław., Środy Śląskiej i Bolesławca. Przyjęto też uchwałę o ustanowieniu specjalnej dodatkowej komisji dla podjęcia prac przygotowawczych w celu zbudowania nowego zakładu. Oprócz niej wybrano komisje dla trzech istniejących już zakładów²⁸². Zatwierdzono wspomniane wyżej bieżące kwestie zakładów już istniejących²⁸³.

Na XII sejmie prowincjonalnym zapadła ostateczna decyzja o zbudowaniu nowego zakładu dla obłąkanych w Bolesławcu. Został o tym poinformowany minister ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny. Zakup odpowiednich gruntów miał się dokonać na mocy umowy między magistratem Bolesławca i sejmem prowincjonalnym, za pośrednictwem specjalnego funduszu. Zamierzano kupić teren, zajmujący obszar 30 mórg. Zgodnie ze stosownymi przepisami ordynacji miejskiej z 1853 r. miasto ustaliło sumę 7200 TR za grunt, przyjęto przy tym konstrukcję darowizny, wobec tego sejm zamiast kupić grunt wpłacił ową sumę jako „ofiarę” do kasy miejskiej. Komisja powołana na poprzednim sejmie zasugerowała jednak, by dokupić od miasta jeszcze dodatkowe 53 morgi, które zajmowały łąki i krzaki za 3000 TR. Nastąpiło to 20 X 1854 r., na podstawie pełnomocnictw sejmku prowincjonalnego. Swoje stanowisko w sprawie budowy nowego zakładu

²⁷⁹ *Ibidem*, Nr 42, s. 7. Dla rozpoczęcia budowy konieczne było utworzenie specjalnego funduszu budowlanego, jego wysokość ustalono na 158 600 TR.

²⁸⁰ Doszło do kilku zmian. W komisji lubińskiej Niebelschütza zastąpił baron Dorotheus von Rothkirch-Trach z Niedźwiedzic (pow. chojnowski, dziś legnicki). W komisji brzeskiej dotychczasowy zastępca Richthofen został członkiem, a za Mildego wszedł Anton Allnoch, sołtys sądowy z Bykowic (pow. nyski). Nowym zastępcą został hr. Fedor von Franken-Sierstorpff z Kopic (pow. grodkowski, ob. brzeski), a za Genza wszedł radca miejski Thielscher w Brzegu. Komisja płakowicka nie odnotowała żadnych zmian. *Ibidem*, Nr 44. Wybory w Nr. 14, s. 117 i 118. Uchwała w t. I, s. 84.

²⁸¹ *Ibidem*, Nr 14, s. zwłaszcza 107–119.

²⁸² *Ibidem*, s. 161 i 162, wybór komisji dla projektowanej budowy nowego zakładu dla obłąkanych (*Ständische Kommission für den projektierten Irrenhaus-Neubau*). Do komisji tej wybrano: hr. Herrmanna Nikolausa von Burghauß z majoratu Łażany (pow. świdnicki), wyższego radcę górniczego Emila von Steinbecka z Morawy (pow. ten sam), barona Reinholda von Wechmara, radcę z Siedlnicy (pow. wschowski), tajnego radcę handlowego Gustava Heinricha Ruffera z Wrocławia, wspomnianego wyżej Höppeggo i Heidlera, posiadacza gospody w Kostomłotach (pow. średzki). Teksty podjętych uchwał są umieszczone w t. I, s. 75–79. Tutaj także powtórzony skład komisji.

²⁸³ *Ibidem*, t. I, s. 79–84. Uchwały potwierdzały wspomniane już wyżej propozycje komisji VI.

dla obłąkanych przedstawiła także specjalna komisja ds. jego budowy²⁸⁴. Komisja, podobnie jak nadprezydent, postulowała zbudowanie docelowo zakładu dla 400 chorych, a w pierwszej kolejności dla 220, a wkrótce potem na dalsze 180. Komisja rozważyła znane trzy proponowane lokalizacje (Kąty Wr., Środa Śląska i Bolesławiec), ale z racji położenia i potrzeb chorych wybrała tę ostatnią lokalizację. Zakład zamierzano umieścić na uboczu Bolesławca, przy ob. al. Tysiąclecia.

Komisja wybrała także inspektora budowlanego Friedricha Steudenera z Halle, by nadzorował budowę, którą chciano przeprowadzić jak najszybciej. Projekt nowego zakładu musiał uwzględniać wymogi medyczne i sanitarne. Pomieszczenia miały posiadać odpowiednią dla każdego chorego powierzchnię, zamierzano uwzględniać wiek chorego i jego płeć. Doliczono się 30 różnych chorób psychicznych, które należało brać pod uwagę, wyposażając pomieszczenia. Największe pomieszczenia nie mogły mieścić więcej niż 20 chorych.

Do budowy zamierzano nabyć materiały budowlane z najbliższych okolic, chodziło tu o cenę i koszty transportu (cegielnia w Tomaszowie Bolesławieckim zaoferowała cegły za 8½ TR, wraz z dowozem za każdą milę). Ustanowiono też specjalny fundusz na budowę, pochodzący ze stanowej kasy pożyczkowej w wysokości 49 816 TR, 3 sr. gr i 10 fen. oraz dodatkowy – 7 782 TR, 18, sr. gr i 8 fen.²⁸⁵ Dodać należy, że podczas debaty plenarnej zatwierdzono zarówno bieżące sprawy istniejących już zakładów, jak i plany budowy zakładu w Bolesławcu oraz wybrano nowe komisje zarządzające²⁸⁶.

Właśnie budowa zakładu w Bolesławcu zdominowała obrady XIII sejmiku prowincjonalnego w 1858 r.²⁸⁷ Komisja budowy dokonała ostatecznego jej rozliczenia i przypo-

²⁸⁴ *Ibidem*, XII L, t. II, Nr 20, drugi załącznik, *Gehorsamer Verwaltungs-Bericht der provinzialständischen Kommission zur Erbauung einer Irren-Bewahranstalt in Schlesien* z 8 X 1856 r. Ostateczna uchwała z 23 X 1856 r. XII landtagu zezwalała jeszcze na dodatkowy zakup 49 mórg i 122 rut kwadr. od oberżysty Vatera z Kruszyna koło Bolesławca za 3200 TR., por. t. I, s. 47.

²⁸⁵ *Ibidem*, Nr 20, zasadniczy tekst, s. 17–20, podobnie w drugim załączniku, *passim*; tutaj na s. 11 i 12, nieco inne sumy: fundusz w wysokości 40 835 TR w hipotekach, ale jest też podany podział tej sumy na 11 725 w obligacjach długu państwowego i 29 tys. TR w listach rentowych. Jednak ostatecznie przyjęte zasady finansowania budowy i wyposażenia bolesławieckiego zakładu s. t. I, s. 46–47. Pelen fundusz budowy został poszerzony o sumy z funduszu hospicjum dla nieuleczalnie chorych (*Land-Siechenhaus-Fond*), gdyż istniała tu ogromna rezerwa 128 tys. TR, doliczono do tego odsetki (11 tys. TR) oraz odsetki od wymienionych wyżej obligacji długu państwowego (trzy rodzaje łącznie – 15 258, 5 sr. gr i 5 fen.), czyli ostatecznie 154 258, 5 sr. gr i 5 fen.

²⁸⁶ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, umieszczone na pocz. t. II, s. 20, 21, 44, 47, 48, 50–52, 67–68 i 77, na s. 56–57 wybór komisji (por. też t. I, s. 48), kandydaci zob. w Nr. 41. Komisja lubiąska i brzeska nie odnotowała żadnych zmian w stosunku do XI landtagu, a w płakowickiej dotychczasowy z-ca Stiller został członkiem, a nowym z-cą wybrano Nixdorfa, sołtysa dziedzicznego z Rakowic Wlk. (pow. Iwówceki). Teksty podjętych uchwał por. w t. I, s. 41–48.

²⁸⁷ XIII L, w części I zob. s. 34–44, w *Plenar-Verhandlungen...*, zob. s. 25, 33, 34, 54–57, 59, 60 i 64 oraz [Drucksache] Nr 12, *Gehorsamer Verwaltungsbericht der provinzialständischen Kommission zur Erbauung der Irren-Bewahranstalt bei der Stadt Bunzlau* z 22 XI 1858 r., [Drucksache] Nr 18, *Denkschrift über den Zustand des Irrenwesens der Provinz Schlesien und die Verwaltung der Irren-Anstalten in den Jahren 1856/7*

mniała najważniejsze dotychczasowe poczynania związane z tą inwestycją. Zwrócono przy tym uwagę na istotny wkład pracy, jaki dla zbudowania zakładu dokonali jego projektanci i inżynierowie nadzorujący budowę (inspektor budowlany Steudener, projektant budowniczy Artur Schiller, dla wyposażenia zaś tajny radca rządowy Esse). W sprawozdaniu zwrócono uwagę na zastosowanie najlepszych technik budowlanych, by realizowany obiekt był nowoczesny. Entuzjazmowano się zwłaszcza rezygnacją z latryn dla chorych i wprowadzeniem nowego angielskiego wynalazku w postaci klozetów (*Water-Closet*)²⁸⁸. Szczególnie ważne były finansowe aspekty budowy, tutaj komisja w precyzyjny sposób odniosła się do wydanych pieniędzy i spożytkowanych innych wartości. Najwięcej środków finansowych poszło z Funduszu Krajowego Hospicjum dla Nieuleczalnie Chorych (*Landessiechenhaus-Fond*). Z tego ostatniego i z innych źródeł ustanowiono fundusz budowy zakładu dla obłąkanych w Bolesławcu, który na koniec roku 1856 wynosił 240 206 TR i 14 sr. gr. Największe wydatki poczyniono w 1857 r. (42 030 TR, 25 sr. gr i 2 fen.), tak więc na koniec 1857 pozostało jeszcze 198 175 TR, 18 sr. gr i 10 fen.²⁸⁹ W latach 1858–1860 zamierzano prowadzić dalsze prace zwłaszcza wykończeniowe, czyli najdroższe, miało to pochłonąć cały fundusz z nowymi dotacjami, łącznie 292 962 TR. Do tych kwestii ustosunkował się w swym sprawozdaniu nadprezydent von Schleinitz, który także pozytywnie oceniał działalność wspomnianych wyżej osób przy budowie zakładu. Do Bolesławca zamierzano przenieść zwłaszcza osoby, które znajdowały się na liście oczekujących na miejsce w Płakowicach. W zakładzie tym aktualnie przebywało 111 chorych, w tym 68 mężczyzn i 43 kobiety, lista oczekujących była znacznie większa: 179 osób, w tym 103 mężczyzn i 76 kobiet. Z drugiej strony

z 1 XII 1858 r., [Drucksache] Nr 23, kandydatury do komisji, [Drucksache] Nr 32, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Irren-Bewahr-Anstalt zu Brieg* z 16 XII 1858 r., [Drucksache] Nr 37, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Provinzial-Irren-Versorgungs-Anstalt zu Plagwitz* z 18 XII 1858 r., [Drucksache] Nr 38, *Referat des fünften Ausschusses, betreffend die Irren-Heil-Anstalt Leubus* z 18 XII 1858 r., [Drucksache] Nr 39, *Referat des fünften Ausschusses über den Bau und die Einrichtung der Irren-Versorgungs-Anstalt bei Bunzlau* z 19 XII 1858 r., [Drucksache] Nr 42, *Bericht über die Irren-Zählung in der Provinz Schlesien am Schlusse des Jahres 1856* z 1 V 1858 r.

²⁸⁸ *Ibidem*, Nr 12, s. 7 i n. To precyzyjne sprawozdanie informowało nawet, ile zużyto materiałów budowlanych, np. 539 tys. sztuk zwykłej cegły, 182 300 sztuk cegły-dziurawki, czy 2000 sztuk cegły klinkierowej.

²⁸⁹ *Ibidem*, Nr 12, s. 13 i n. Wydatki rozpisane są na wiele pozycji, np. doprowadzenie wody (2137 TR, 25 sr. gr), materiały budowlane (26 290 TR, 4 sr. gr i 11 fen.). Do tych samych kwestii w swym sprawozdaniu odnosiła się też komisja V, zob. Nr 39, s. 1–13. Tutaj znajduje się wykaz wszystkich budynków, które wybudowano w Bolesławcu: 1. Budynek mieszkalny urzędników zakładowych, 2. Budynek bramy, 3. Główny budynek szpitala, 4. Budynek dla ludzi ogarniętych szałem, 5. Mieszany szpital dla chorych sparaliżowanych, epileptyków itp., 6. Budynek tzw. ekonomii, 7. Magazyny oraz mur otaczający posesję. W tym miejscu zawarto też dokładne opisy architektoniczne, jak te obiekty wyglądały. Jest to zrozumiałe, gdyż druk sejmowy zawierać miał informację dla posłów dotyczącą tego, że np. budynek stanowił bryłę obejmującą trzy piętra. Pamiętać trzeba, że wszystkie projekty najważniejszych budynków zostały zatwierdzone przez MWSM. Dla lepszego wyposażenia budynków zakład otrzymał jednorazową dotację do funduszu budowlanego w wysokości 25 tys. TR, por. w cz. I, s. 33–42.

nadprezydent sugerował, by bolesławiecki zakład specjalizował się w wybranych kategoriach chorych, np. epileptykach, których można by tu przenieść z Płakowic i Brzegu. Wtedy oddzielnie trzymano by tych ostatnich w jednym z bolesławieckich budynków. Z ostatnich wydatków zauważył von Schleinitz sumę 37 783 TR, 4 sr. gr i 10 fen., które z funduszu hospicjum poszły na zakup nieruchomości, materiałów budowlanych, wynagrodzenie dla robotników i inne potrzeby. Jednak kasa zakładu uzyskała wcześniej 42 030 TR, 20 sr. gr i 4 fen., stąd powstały oszczędności w wysokości 4 247 TR, 20 sr. gr i 4 fen., co wraz z pozostałą sumą funduszu, wynoszącą 198 175 TR, 10 sr. gr i 10 fen., dało łącznie 202 423 TR, 1 sr. gr i 2 fen. Nadprezydent postawił też XIII landtagowi wiele pytań związanych z rozruchem zakładu, do najważniejszych należał niewątpliwie problem wspomnianej już wyżej instrukcji, która przewidywała enumeratywne wyliczenie schorzeń, które umożliwiały umieszczenie w zakładach dla obłąkanych. Nadprezydent pytał, czy ma mieć ona zastosowanie także w Bolesławcu. Na pierwszym miejscu na XIV sejmie omawiano nadal sprawy zakładu w Bolesławcu, który znajdował się pod szczególną troską władz administracyjnych i samorządowych, w tym także nowego ministra spraw wewnętrznych, którego powołał regent Wilhelm, a mianowicie Augusta von Bethmann-Hollwega. Przedstawiono najważniejsze prace, które wykonano w zakładzie, tym razem nie były zbyt duże, ponieważ dotyczyły już zbudowanego obiektu²⁹⁰. Przedstawiono też rozliczenie prac w zakładzie za ostatni okres. Cały fundusz bieżących robót wynosił 38 199 TR (w tym z dotacji z kasy pomocy w wysokości 8 365 TR, 16 sr. gr i 11 fen.). Wydano z tego 25 tys. TR i zostało 13 199 TR. Zapas środków na cele budowy był wciąż jeszcze duży i wynosił według KIHK 168 952 TR, 5 sr. gr i 2 fen. (doliczono to tego jeszcze gotówkę w kasie zakładu, powstałą z nadwyżki wpływów nad wydatkami – 2 952 TR, 13 sr. gr i 3 fen., co dało łącznie 185 103 TR, 18 sr. gr i 5 fen.). Jednak w 1860 trzeba było zapłacić wykonawcom, na co poszło 162 tys. TR, doszły jeszcze wydatki na pierwszych chorych i w jesieni 1860 r. pozostało na kontach zakładu 11 131 TR, 18 sr. gr i 5 fen.²⁹¹ Wpływy te wyniosły 114 913 TR, 19 sr. gr i 5 fen., wydatki zaś 111 961 TR, 6 sr. gr i 2 fen., czyli zostało wspomnianej nadwyżki 2 952 TR, 13 sr. gr i 3

²⁹⁰ XIV L., Nr 11. Najważniejszy był problem konieczności ulepszenia dopływu wody, z racji dużych potrzeb. Podniesiono też zagadnienie budowy kościoła w zakładzie i zasad, w jaki sposób mógłby służyć różnym wyznaniom. Kończono też budowę muru wokół zakładu (szacowany koszt 5150 TR). Omówione niżej wydatki to tylko sumy globalne, towarzyszą im dość szczegółowo rozpisane na wiele pozycji dokładne wydatki na materiały i robociznę, por. s. 12–21. Stanowisko nadprezydenta nie wnosi do sprawozdania nic nowego, zob. Nr 12, s. 4.

²⁹¹ *Ibidem*, obok w/w dokumentów, wiele istotnych kwestii jest też w Nr. 40, zwłaszcza rozpisanie na sumy cząstkowe stanu funduszu budowlanego. Fundusz (168 952 TR, 5 sr. gr i 2 fen., obejmował przede wszystkim 89 350 TR, 28 tys. w listach rentowych, 40 tys. z kasy pożyczkowej i 11 602 TR, 5 sr. gr i 2 fen. gotówką). Zatwierdzenie w *Plenar-Verhandlungen...*, s. 45. W Nr. 16 jest z kolei suma funduszu podana na koniec trzeciego kwartału 1860 w wysokości: 169 149 TR, 25 sr. gr i 2 fen., w tym papierach oprezentowanych 157 350 TR, por. s. 1.

fen. Po uzyskaniu kolejnych dotacji stan funduszu na 21 IX 1860 r. wynosił 185 103 TR, 18 sr. gr i 5 fen. W związku z zamierzonym zamknięciem zakładu w Płakowicach i przenosinami chorych do Bolesławca, temu zakładowi zamierzano przekazać też dotychczasowe fundusze płakowickie (1345 TR na utrzymanie chorych). Poruszono też ważki problem wprowadzenia w zakładzie w Bolesławcu wewnętrznych przepisów, które były nowocześniejsze niż pochodzące z dawniejszych placówek. Najważniejszym z ogłoszonych dokumentów był regulamin ogólny zakładu (*Die Hausordnung für die Irrenpflege-Anstalt*). Przewidywał on wiele istotnych kwestii dla funkcjonowania zakładu, niekiedy bardzo drobiazgowych, np. konieczność zmiany pościeli chorych co 6 tygodni. Wszystkie ważne decyzje były zawarowane dla komisji zarządzającej. Landtag uchwalił zresztą dla tej komisji oddzielną instrukcję (*Die Instruktion für die Verwaltungs-Kommission*), która w zasadzie była zmienioną dotychczasową instrukcją z 15 III 1833 r. Nowa wersja instrukcji bardziej precyzyjnie określała współdziałania komisji w opracowywaniu nowego budżetu zakładu oraz wzmacniała uprawnienia komisji w sprawach kontroli finansowej kasy zakładu. Regulowała też stosunki komisji z nadprezydentem jako rządowym komisarzem. W zasadzie decydować miała komisja, ale w razie nagłej konieczności lub braku komisji, decyzje podejmować miał komisarz. Utworzono też specjalny fundusz w wysokości 60 TR na utrzymanie żołnierzy, którzy nie pochodzili z prowincji, a popadli w obłąkanie podczas służby na Śląsku²⁹².

W tych okolicznościach w dalszym ciągu na obradach XVI landtagu dominowały sprawy zakładu w Bolesławcu. Nadprezydent zwrócił uwagę na sumę 240 732 TR, jaką dysponowano na cele inwestycji, zauważył, iż z sumy tej wykorzystano ostatnio 232 886 TR, 1 sr. gr i 1 fen., co dało oszczędności w wysokości 7845 TR, 28 sr. gr i 11 fen. Poinformował też w miarę dokładnie na co wydatkowaną tu okazałą sumę pieniędzy²⁹³. O prowadzonych w zakładzie inwestycjach bardziej szczegółowo wypowiedziała się ponadto, tak jak to poprzednio bywało, stanowa komisja do budowy zakładu. Skupiła się ona przede wszystkim na prezentacji najważniejszych prac budowlanych²⁹⁴. W tym samym duchu wypowiedziała się także komisja IV sejmiku prowincjonalnego²⁹⁵.

²⁹² *Ibidem*, Nr 40, s. 6–11. Wprowadzono ponadto instrukcję dla lekarza zakładu i bardzo szczegółową instrukcję dla zarządcy zakładowego (*Hausverwalter*).

²⁹³ XVI L, Nr 11, s. 12–14. Dokładne cele i przypisane im sumy. Podano też s. 14 i 15 sugerowane wydatki na wszystkie zakłady w latach 1863–1864. Pieniądże na pilnowanie w 1863 (1950 TR), rok później już tylko 600 TR. Warto dodać, że jeszcze bardziej specjalistyczne rozpisanie poczynionych wydatków znajduje się w Nr. 12, po s. 8.

²⁹⁴ *Ibidem*, Nr 12, zawarto tu dokładne informacje z podziałem na wymienione kolejno zakładowe budynki, skupiając się na różnorodnych wydatkach. Wyraźną cechą sprawozdania jest podkreślanie wszystkiego, co było nowoczesne, kontrastowało to z informacjami o pozostałych zakładach. Każdy z budynków szpitalnych posiadał odrębne skrzydła dla mężczyzn i kobiet, tak więc chorzy obu płci byli całkowicie oddzieleni od siebie. Informowano także o projektach, podnosząc zasługi architektów i inżynierów.

²⁹⁵ *Ibidem*, Nr 48, *passim*.

Propozycje te spotkały się z akceptacją na obradach plenarnych, tutaj zdecydowano m. in. o uzupełnieniu funduszu budowlanego z rezerw kasy pomocy sumą 10 724 TR (5582 TR z wcześniejszych dotacji i 8500 nowych)²⁹⁶. XVI sejm prowincjonalny ponownie wybrał komisje zarządzające²⁹⁷. Dodać należy, że pierwszym dyrektorem zakładu w Bolesławcu został Paul Keller (1816-?)²⁹⁸.

Już po zakończeniu obrad XVI sejmiku prowincjonalnego w następnym roku, a dokładnie 20 X 1863 r. nadprezydent zatwierdził instrukcję dla komisji zarządzającej bolesławieckim zakładem. Z powodu jej ogromnego podobieństwa do wyżej już omówionej instrukcji z 1833 r. dla pozostałych zakładów nie jest celowe jej dokładne omawianie²⁹⁹.

W lipcu 1863 r. zamknięto ostatecznie zakład w Płakowicach, część najstarszych wiekiem pracowników poszła na emeryturę, pozostałych przeniesiono do pozostałych zakładów, a zwłaszcza do Bolesławca, którego sprawy dominowały podczas obrad XVIII sejmiku prowincjonalnego. Tutaj zajmowano się wieloma istotnymi wydatkami (np. 3485 TR na zakup rzeczy dla zwiększonej liczby chorych – z 330 do 400)³⁰⁰. Od XVIII landtagu wzorem pozostałych zakładów wprowadzono stałe rozliczenie wydatków na chorych w roku budżetowym. Wydatki te przedstawiono w tabeli 13.

Tabela 13.
Wydatki na chorych psychicznie w zakładzie w Bolesławcu (1863–1873) (w TR, sr. gr i fen.)³⁰¹

Rok budżetowy	Klasa I	Klasa II
1863	139, 27, 6	122, 20, 5
1864/1866	119	102
1871	112,4,3	
1872	120,19,11	

²⁹⁶ *Ibidem, Plenar-Verhandlungen...*, s. 71–74, 83, 91, 92, 94.

²⁹⁷ *Ibidem, Plenar-Verhandlungen...*, s. 91 i 92. To samo w t. I, s. 43 i 44. W komisji lubińskiej miała miejsce tylko jedna zmiana, nowym zastępcą w miejsce Heidera został wybrany posiadacz lubińskiego browaru Stuller. W komisji płakowickiej zaszła zamiana: Cottenet został członkiem, a Zedlitz-Neukirch zastępcą. Komisja bolesławiecka po raz pierwszy składała się analogicznie z trzech członków (hr. von Schlieffen z Kruszyna [pow. bolesławiecki], Bartsch – zarazem w komisji lubińskiej, Stiller – zarazem w komisji płakowickiej) oraz trzech zastępców (Ernst von Köchlichen, starszy ziemski z Krotoszyc [pow. legnicki], komornik Stahn z Bolesławca i sołtys sądowy Winde (Wende?) z Otoku [pow. bolesławiecki]). Zmiana była w tej komisji konieczna, m. in. ze względu na śmierć posła von Steinbecka. Komisja brzeska została wybrana bez zmian.

²⁹⁸ Paul Keller w 1839 r. doktoryzował się na uniwersytecie wrocławskim rozprawą pt. *De specie quadam dementi paralyticae, Vratislaviae 1839*.

²⁹⁹ *Instruktion für die Verwaltungskommission der Provinzial-Irrenheilanstalt zu Bunzlau vom 20. Oktober 1863*, ABB, Jg. 1863, s. 255, ABL, Jg. 1863, s. 224, ABO, Jg. 1863, s. 250.

³⁰⁰ XVIII L, t. II, Nr 17, s. 15, tutaj także pozostałe wydatki.

³⁰¹ Od 1871 r. nie było już podziału na klasy.

Podniesiono także kwestię zatrudnienia personelu, gdyż w nowym zakładzie zagadnienie to wymagało większych działań w tej kwestii. Nadprezydent odniósł się zresztą ponownie do rozliczania kosztów budowy. Wydano całość sumy na zbudowanie zakładu w wysokości 333 300 TR, doszło nawet do powstania deficytu w wysokości 14 712 TR, 21 sr. gr i 7 fen., które musiano pokryć z nadzwyczajnych funduszy prowincjonalnej kasy pomocy³⁰². Sejmowa komisja IV, która zajmowała się sprawami bolesławieckiego zakładu, podniosła kilkanaście kwestii szczegółowych, które rozstrzygnąć miał sam landtag. Sprowadzały się one do omówienia, zgłoszonych wcześniej przez nadprezydenta szeregu wydatków³⁰³. Komisja IV zaproponowała też nowe składy komisji zarządzających³⁰⁴. Landtag zatwierdził bez większych zmian przedstawione wyżej stanowiska nadprezydenta i komisji IV³⁰⁵.

Konieczne inwestycje w zakładzie bolesławieckim podniesiono, wykorzystując okazję na nadzwyczajnym XIX sejmie prowincjonalnym w 1865 r.³⁰⁶ Nadprezydent chciał wykorzystać pozostałą rezerwę zgromadzonych środków na budowę (15 762 TR, 27 sr. gr i 3 fen.). Komisja budowlana ostatniego wykonawcy budowy architekta Schillera, podliczając koszty, zwróciła uwagę, że – jej zdaniem – inaczej powinny być one rozliczone. Z powodu dodatkowych koniecznych prac chciała ona wykorzystać 6000 TR z rezerwy, a dokładnie 5896 TR, 23 sr. gr i 1 fen., ale von Schleinitz zaczął przy okazji raz jeszcze sprawdzać rachunki za dotychczasowe prace. Na podstawie rozmów z Schillerem ustalił też, co powinno być zmodyfikowane (niezależnie od podanej wyżej sumy)³⁰⁷. Komisja IV XIX sejmiku prowincjonalnego w zasadzie zaakceptowała te sugestie (pierwszą sumę poparła, z drugą polemizowała, sugerując jej obniżenie do 5119 TR, 18

³⁰² XVIII L., t. II, Nr 18, s. 2 i 3. Więcej o wydatkach w Nr. 18, w *Gehorsamer Bericht ...*, a zwłaszcza w rozbudowanym *Beilage zu Nr 18*, gdzie generalna suma została drobiazgowo rozdzielona na różnorakie wydatki. Komentarz do tych wydatków w ich ostatecznym rozliczeniu budowy w Nr. 38, s. 1–5.

³⁰³ *Ibidem*, Nr 37, *passim*.

³⁰⁴ *Ibidem*, Nr 43. Brak dalszych informacji o procedurze zatwierdzenia tych kandydatur, choć zapewne jak chciała komisja IV przez aklamację zatwierdzono bez zmian poprzednie składy komisji dla Lubiąży, Brzegu i Bolesławca, natomiast komisji dla Płakowic nie wybierano.

³⁰⁵ *Ibidem*, t. I, s. 33–39. Ostatecznie rozliczono wydatki na budowę lubiąskiego zakładu, z całkowitej sumy 334 350 TR, 5 sr. gr i 7,5 fen. wydano 318 587 TR, 8 sr. gr i 5 fen., czyli zostało 15 762 TR, 27 sr. gr i 2,5 fen. 15 tys. TR jako rezerwa wróciło do prowincjonalnej kasy pomocy.

³⁰⁶ XIX landtag posiada t. I wspólnie opraciony z XVIII L, (po s. 48), oprócz tego *Plenar-Verhandlungen des XIX. (ausserordentlichen) Provinzial-Landtages ...*, Breslau, br. daty (1866 ?), ten jest cyt. jako XIX L., t.II, [Drucksache] Nr 7, *Denkschrift betreffend einige nachträglich ermittelte Kosten der Ebauung der Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau* z 1 XII 1865 r., [Drucksache] Nr 8, *Denkschrift über einige bauliche Veränderungen bei der Provinzial-Irren-Pflege-Anstalt zu Bunzlau* z 1 XII 1865 r. Odnośnie do Brzegu dla dłuższego okresu (lata 1863–1881), akta z tych dziedzin są w APW, PVS, sygn. 1747.

³⁰⁷ *Ibidem*, Nr 8, s. 5, zmiany do projektu szacował nadprezydent na 6311 TR, 18 sr. gr i 4 fen., miały m. in. objąć zbudowanie jednego apartamentu dla chorych zamiast dwóch klozetów czy dodatkowego basenu.

sr. gr i 4 fen.), czyli łącznie 11 016 TR, 11 sr. gr i 5 fen.³⁰⁸ Po dłuższej debacie to stanowisko komisji IV zatwierdzono³⁰⁹.

Najwięcej trudności było na XX landtagu w dalszym ciągu związanych z bolesławieckim zakładem, w którym, w związku z oddawaniem do użytku dalszych pomieszczeń dla chorych, liczba tych ostatnim wzrosła z 227 (koniec 1863 r.) do 403 (koniec 1866 r.). Prowadzono dalsze prace wykończeniowe, poszerzając stan wyposażenia obiektów. Na te drobne prace wykończeniowo-budowlane wydano 3446 TR, 23 sr. gr i 3 fen. (zamiast planowanych 3819 TR). Największą bolączką w zakładzie w Bolesławcu był niedobór wody, a główną przyczyną tego stanu rzeczy było – zdaniem nadprezydenta – z jednej strony pogłębienie studni w skrzydle zachodnim, z drugiej zaś zbyt duże zużycie wody przez chorych w ubikacjach (*sic!*). Podniesiono także istniejące oszczędności, na wydatki budowlane planowano 40 240 TR, a realnie wydano tylko 38 417 TR, 21 sr. gr i 5 fen. Dzięki oszczędnościom udało się zwiększyć wynagrodzenia dla pracowników³¹⁰. Uwagi komisji IV z reguły akceptowały te ustalenia nadprezydenta³¹¹. W Bolesławcu doszło też do sporu z władzami skarbowymi, gdy powiatowy poborca podatkowy Sommer zakwestionował rachunki specjalnej kasy budowlanej w Bolesławcu na sumę 400 TR³¹². Sprawa ta ciągnęła się dalej aż do XXII sejmiku prowincjonalnego.

3. Przekształcenie domu pracy w Kluczborku w „zakład dla obłąkanych”

Występujące w początku lat 70. XIX stulecia braki wolnych miejsc dla chorych, spowodowały jedyne narzucające się rozwiązanie – pomysł stworzenia kolejnego zakładu dla obłąkanych. Zgłoszono sugestię, by na ten cel przerobić dotychczasowy prowincjonalny zakład dla ubogich i podlegających poprawie w Kluczborku. W tym celu starosta krajowy von Pückler zaprosił dyrektora zachodniopruskiego zakładu prowincjonalnego dla obłąkanych w Świeciu dra Arthura Brücknera do zwiedzenia zakładu w Kluczborku

³⁰⁸ *Ibidem*, [Drucksache] Nr 11, *Referat des vierten Ausschusses, betreffend die Irren-Pflege-Anstalt bei Bunzlau* z 5 XII 1865 r.

³⁰⁹ *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen...*, na końcu w t. II, s. 32–37, uchwała z 7 XII 1865 r., w t. I, s. 23 i 24. *Verhandlungen des 20. und 21. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils*, Breslau 1869 (dwa tomy wspólnie opracowane, wspólny tylko tytuł, gdyż mają odrębną paginację, stąd też będą odrębnie cytowane, XX L, jako XX L, t. I). Istnieje także nieoznaczony tytułem tom akt sejmowych, zapewne z 1868 r., który oznaczam jako XX L, t. II. Tu [Drucksache] Nr 11].

³¹⁰ XX L, t. II, Nr 11, s. 14–20. Bliższe rozliczenia finansowe dotacji na zakład zawarł nadprezydent w odrębnym memoriale, por. Nr 14.

³¹¹ *Ibidem*, Nr 47, tutaj odniesienia do sugestii von Schlenitza oraz w Nr. 49 sugestie dotyczące uzasadnień dla koniecznych prac budowlanych.

³¹² *Ibidem*, *Plenar-Verhandlungen*, s. 70.

Fot. 5. Były Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Kluczborku w latach 1876–1936.

i wyrażenia własnych uwag i sugestii. W spotkaniu tym uczestniczyli budowniczy powiatowy w Wołowie Graeve i architekt Wernicke (autorzy planów przebudowy Lubiąża), by wyrazili własne sugestie. Na przeróbki w Bolesławcu wydano aż 8350 TR, oznaczało to także jeszcze wyższe sumy, które byłyby zapewne konieczne w głębokiej przebudowie zakładu w Kluczborku. W nowym zakładzie planowano umieścić 280 chorych, tyle właśnie brakowało miejsc bieżących w prowincji (dla porównania ówczesnie było w Bolesławcu 460 miejsc, w Lubiążu i Brzegu po 160 i Płakowicach – 223). Utworzenie nowego zakładu zwiększyłoby liczbę miejsc stałych do 1283. Deliberowano także nad posunięciami tymczasowymi dla szybkiego zwiększenia miejsc w istniejących zakładach³¹³.

³¹³ XXIII L., Drucksachen Nr 12, od s. 319, *Vorlage der Landes-Deputation betreffend das Irren-Wesen* z 30 VIII 1873 r. Posunięcia prowizoryczne, zob. s. 339–340, wiele uwag o aktualnej sytuacji i inwestycjach zakładowych od s. 332. Prośba deputacji o przekroczenie budżetu w Brzegu (zob. Drucksachen Nr 13 z 29 VIII 1873 r.). Zatwierdzenie dotychczasowych rachunków i sprawozdań rocznych (zob. Drucksachen Nr 14 z 30 VIII 1873 r., Drucksachen Nr 15 z 29 VIII 1873 r.).

4. Kwestie prawnoorganizacyjne

Warto zwrócić też uwagę na okoliczność, że XI landtag po raz pierwszy od 1825 r. dokonał przeglądu stawek żywieniowych dla chorych z klasy I i II. Po wielu latach uznano, że zagadnieniem tych należało się ponownie zająć. I tak chorzy I klasy mieli na śniadanie rano otrzymywać bułkę o wadze 8 łutów, kawę z cukrem i śmietanką, na dalsze posiłki dwa razy w tygodniu pieczeń i na deser 19 łutów kompotu, trzy razy w tygodniu mięso gotowane z 14 łutami warzyw, wreszcie dwa razy jedzenie mleczne oraz ½ kwarty piwa. Wieczorem na kolację chorzy otrzymywali zupę i chleb z 1 łutem masła³¹⁴.

Chorzy II klasy otrzymywali na śniadanie i kolację ciepłą zupę lub 1 miarę ziemniaków w mundurkach, a w niedzielę pieczeń z 19 łutami kompotu. Dwa razy w tygodniu 14 łutów gotowanego mięsa z warzywami, 4 razy zaś włoszczyznę lub owoce strączkowe, na kolację jeszcze dodatkowo chleb z masłem.

Zarząd zakładami dla obłąkanych na XXI landtagu przejęła nowo utworzona deputacja krajowa. Wszystkie cztery zakłady (Płakowice przygotowywano do remontu w celu jego ponownego otwarcia), stanowiące własność landtagu od 1825 r. przechodziły pod bezpośredni zarząd LDPS. W tym celu tworzono fundusz główny dla obłąkanych (*Irren-Haupt-Fonds*), który miał być centralną instytucją finansowania zakładów. Za jego pośrednictwem kasa główna miała zaspokajać potrzeby zakładów (wydatki na infrastrukturę techniczną, leczenie oraz utrzymanie personelu).

Dotychczas zakładami zarządzały w imieniu sejmu wspomniane wyżej specjalne komisje, nad którymi nadzór sprawował nadprezydent jako komisarz sejmu, natomiast KIHK kontrolowała wydatki zakładów i dystrybuowała pieniądze. Wszystko to uległo zmianie na XXI sejmie – finansowanie przejęła stanowa kasa główna, nadzór ogólny nad komisjami LDPS, a nadzór szczegółowy starosta krajowy³¹⁵. W nowych warunkach organy samorządowe objęły w większym stopniu samodzielne zarządzanie zakładami, co wynikało z przewidywanego ich prawnego przekazania przez skarb państwa. W momencie zwołania XXI sejmu prowincjonalnego istniały trzy komisje (dla Płakowic i Bolesławca funkcjonowała wspólna komisja). Nad nimi stał nadprezydent jako królewski (zwany także państwowym) komisarz. W tej chwili komisje postanowiono utrzymać, ale podporządkowano je deputacji krajowej, a zwłaszcza staroście krajowemu. Dodać należy, że w związku z ponownym otwarciem zakładu w Płakowicach powstała konieczność

³¹⁴ XI L, t. I, Nr 40, s. 8.

³¹⁵ Najważniejsze dokumenty dotyczące zakładów dla obłąkanych są dla XXI landtagu w t. II, na początku tomu *Referat der Landesdeputation für Schlesien betreffend die Uebnahme der Verwaltung einzelner provincialständischer Fonds und Institute* z 12 VIII 1869 r., s. 3–5, [Drucksache] Nr 6, *Denkschrift betreffend die Ueberleitung des Provinzial-Irrenwesens an die provincialständische Verwaltung* z 1 X 1869 r., [Drucksache] Nr 13, *Referat des zweiten Ausschusses betreffend die Irren-Anstalten* z 2 X 1869 r., *Plenar-Verhandlungen...*, s. 18, 20–22 oraz w t. I, s. 23 i 24, dalej na s. 32 i 33 sprawy bieżące (wynagrodzenia pracownicze).

reaktywowania komisji dla tego zakładu. Zadania komisji miały pozostać na dotychczasowych zasadach (zarządzanie finansami bieżącymi zakładów, wypłata wynagrodzeń i pieniędzy na pilnowanie porządku, a także zatwierdzanie regulaminów i instrukcji).

Tak skonstruowany podział kompetencji i formalne przekazanie całokształtu działalności zakładów w ręce deputacji krajowej dokonało się na mocy porozumienia między wiceministrem ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny Hermannem Lehnertem, i ministrem spraw wewnętrznych hr. Friedrichem Albrechtem von Eulenburgiem z dnia 16 IX 1869 r.³¹⁶ Porozumienie podtrzymało dotychczasowe regulaminy zakładów z 2 II 1833 i 20 X 1863 r. Przy tej okazji dr Martini wystąpił z sugestią dokonania w nich pewnych zmian³¹⁷. Według dalszej propozycji w lubińskim zakładzie leczenie chorych powinno trwać zasadniczo 6 miesięcy, w każdym razie nie dłużej niż 8 miesięcy. Poza tym do tego zakładu nie powinny być przyjmowane, tak jak w poprzednich instrukcjach z 1830, 1833, 1863 r. osoby chore umysłowo od urodzenia, dotknięte tzw. otępieniem starczym, epileptycy (ale tutaj dodano dodatkowe wyjaśnienie, że chodzi także o inne podobne schorzenia, które objawiały się atakami paraliżu), a także osoby dotknięte chorobami umysłowymi z powodu raka³¹⁸. Dr Martini, zgłaszając te poprawki, poparł się stanowiskiem rządowego Królewskiego Kolegium Medycznego (*Königliches Medizinal-Kollegium*)³¹⁹. Kolegium potwierdziło zasadność nieprzyjmowania tych osób do Lubiąża, jak podkreślono zwłaszcza w wypadku paralityków, na 727 przypadków w prowincji śląskiej, 87 (czyli 12%) było całkowicie nieuleczalnych. Tym samym opowiedzieli się za 6-miesięcznym terminem leczenia chorych, ich zdaniem, 63% chorych leczono już w ciągu 180 dni, a dalsze 16% w ciągu 319 dni. Za konieczne uznali trzymanie nieuleczalnie chorych w pozostałych zakładach. Prawie wszystkie propozycje dotyczące ustro-

³¹⁶ XXI L., t. II, Nr 6, s. 1–3.

³¹⁷ Do instrukcji z 1833 i 1863 r. dodano tzw. *Nachtrag I*, zatwierdzony ostatecznie 11 XII 1869 r. przez podanych wyżej ministrów (z tym, że występującego jeszcze 16 IX 1869 r. ministra Lehnerta zastąpił nowy minister Ludwig August von Mühler). Tekst ostateczny tego dokumentu jest w *Die Statuten...*, s. 42 i 43. Omówiona tu zmiana wprowadzała w tych przepisach regulaminów z 1833 i 1863 r., gdzie była mowa o nadprezydencie jako królewskim komisarzu nowo powołanego starostę krajowego. *Nachtrag I* zmienił także omawiane już wyżej obwieszczenie z 18 III 1833 r., tutaj także obowiązki nadprezydenta przejął starosta krajowy. Jeszcze później zmieniono kolejną część obwieszczenia z 18 III 1833 r. w zakresie ponawiania wniosków o umieszczenie w zakładzie zamkniętym (zmiana została ogłoszona 26 IX 1871 r., zob. ABB, Jg. 1871, s. 304, ABL, Jg. 1871, s. 255, ABO, Jg. 1871, s. 220). Wymagano teraz przedkładania pism lekarskich o aktualnym stanie chorego, dokumentów o stanie rodzinnym, względnie zaświadczenia sądowego o niemożności opiekowania się nad chorym przez krewnych, dodatkowego poświadczenia z landratury, zamiast niego mogło to być zaświadczenie od lekarza powiatowego (lub miejskiego). Po przyjęciu chorego do zakładu prowincjonalnego tym razem to deputacja krajowa miała orzekać o wygaśnięciu dotychczas należnych sum dla gminy na pilnowanie tego chorego.

³¹⁸ Ten dokument jako tzw. *Nachtrag II* został przez wspomnianych wyżej ministrów zatwierdzony reskryptem z 7 I 1870 r., zob. *Die Statuten...*, s. 43 i 44.

³¹⁹ XXI L., t. II, Nr 6, s. 4–5, propozycje dra Martini, stanowisko Kolegium w składzie hr. Poninski, Bar-kow, Wendt i Gerlach, na s. 5–7.

jowego uporządkowania zakładów oraz w sprawie zmiany regulaminu poparła sejmowa komisja II, zgłosiła tylko jedną poprawkę, by nie wprowadzać dodatkowej granicy 8 miesięcy dla pobytu w Lubiążu, proponując inny zapis, według którego każdy przypadek koniecznego, dłuższego niż 6 miesięcy pobytu rozważać indywidualnie³²⁰. Propozycje te następnie zaakceptował sejm prowincjonalny³²¹.

W związku z brakami miejsc debatowano na XXIII sejmie prowincjonalnym także nad takimi zmianami w regulaminach zakładowych, by skrócić czas pobytu chorych³²². Chodziło tu o zwalnianie osób lekko upośledzonych po maksymalnie 6-miesięcznym pobycie, a przedłużać go tylko w wypadku pozytywnych rokowań na uzdrowienie. Nie dozwolone byłoby zwalnianie chorych przed upływem 6 miesięcy oraz gdyby chory posiadał skierowanie do zakładu zamkniętego wystawione przez lekarza powiatowego (*Kreisphysikus*). W ogóle przy przyjmowaniu chorych do zakładów w pierwszej kolejności rygorystycznie miano uwzględniać przypadki, które stanowiły zagrożenie dla otoczenia. Kolejnym problemem, który próbowano rozwiązać, była dotychczasowa nadmierna jawność informacji o chorych, XXIII landtag uczulił lekarzy na konieczność zachowania w większym stopniu dyskrecji.

Jednak jednym z najważniejszych była kwestia długości pobytu w zakładzie, prawa do jego przedłużania i zakresu władzy w tych kwestiach. Dochodziło bowiem do konfliktów na linii dyrektorzy zakładów a lekarze powiatowi. Zauważono tendencję do częstego kierowania pacjentów do zakładów zamkniętych przez tychże lekarzy i stawiania przeciwko temu oporu ze strony dyrektorów. Powstał problem jak daleko miała sięgać dyskrejonalna władza dyrektorów i w jakim zakresie lekarze powiatowi, lepiej znający chorych, mogli wskazywać dyrektorom konieczność umieszczenia ich chorych w zakładach. Ostry spór dotyczył też przedłużania pobytów poza wspomniany wyżej termin 6-miesięczny. Tego typu sytuacje prowadziły ponadto do opóźnień w rozpatrywaniu wniosków i sporów kompetencyjnych, co szkodziło zasadzie szybkiego odizolowania tych chorych, co do których było to szczególnie konieczne. Nie było jasne, kto zgłaszać miał przypadki chorób umysłowych i kto miał opracowywać wstępne wnioski. Wydawało się jednak, że powinni to być właśnie lekarze powiatowi, którym powinny przysłu-

³²⁰ XXIII L, Nr 13, s. 1–4.

³²¹ *Ibidem, Plenar-Verhandlungen...*, s. 18, 20–22. Dokonano też zmian w komisji zarządzającej zakładem w Bolesławcu, w miejsce zmarłego von Koelichen, wszedł hr. Louis von Senden-Bibran z Rokitek (pow. złotoryjski). Powołano też tymczasowy skład komisji dla Płakowic: hr. von Senden-Bibran, Stahn i Stiller (wszyscy trzej zarazem członkowie komisji bolesławieckiej) oraz trzech zastępców (tym razem innych niż w komisji bolesławieckiej) – Richard Constantin Ferdinand Joachim von Elsner, były MWSM, z Zagrodna Dolnego (pow. złotoryjski), aptekarz Wolf z Bolesławca i Karl August Werner, posiadacz w Nawojowie Łuż. (pow. lubański). Tekst uchwały z [4 X 1869 r.] w t. I, s. 23.

³²² *Ibidem*, cyt. już Nr 12.

giwać premie za szybkie typowanie chorych. Sprawy te wymagały sprawnych działań, skoro w 1867 r. doliczono się 2917 obłąkanych na Śląsku.

Dlatego chorych należało różnicować ze względu na stopień upośledzenia umysłowego. Najłagodniejszymi przypadkami powinny zajmować się rodziny, a trudniejszymi według ich skali szpitale, sanatoria, czy wreszcie zamknięte zakłady dla chorych psychicznie. Państwowym lub samorządowym placówkom powinny pomagać zakłady prywatne w Kowarach i Popowicach. Te ostatnie jednak nie mogły pomagać biednym, a większość obłąkanych z takich właśnie rodzin pochodziła, poza tym policja była szczególnie negatywnie ustosunkowana do zakładów prywatnych, przypominając, że ochrona społeczeństwa przed niebezpiecznymi chorymi psychicznie to obowiązek państwa. Zauważono, że dotychczasowe przepisy o przyjmowaniu do zakładów zamkniętych z lat 30. XIX w. były przestarzałe, nowe powinny jasno regulować, kiedy chory będzie kwalifikowany do najbardziej niebezpiecznej grupy, narażonej na ataki szału, w miarę jasno powinny być grupowane inne przypadki, należało przeciwdziałać zagrożeniom popełniania samobójstw przez chorych, policja winna czuwać nad przestrzeganiem porządku w kwestii eliminowania niebezpiecznych dla społeczeństwa zachowań wszelkich chorych psychicznie. Te następne uwagi i zasady umieszczono w nowym piśmie okólnym do landratów i nadburmistrzów z 6 IX 1871 r. Jego główną ideą była ochrona ogólnego interesu społeczeństwa.

Deputacja Krajowa prowadziła w tym kierunku dalsze prace, których celem były kolejne zmiany w regulaminie z 1833 r.³²³ Dotychczasowe zasady budziły wiele niejasności i utrudniały wprowadzenie nowoczesnej opieki nad chorymi psychicznie. Koszty opieki nad chorymi, jak wiadomo, po części powinny pokrywać gminy, z których chorzy pochodzili, czuwać nad tym miały landraty i miejscowe władze policyjne. Te ostatnie badały, czy procedura kierowania do zakładów obłąkanych przez lekarzy powiatowych była poprawna. Policja nie była z oczywistych względów kompetentna w tych kwestiach, co najwyżej mogła sprawdzić, czy chorzy mieli świadectwo chrztu (ale wyznawców innych religii także do zakładów przyjmowano). Dlatego postępowanie lekarzy powiatowych musiały nadzorować komisje zarządzające zakładami. Każda odmowa wydania zgody przez lekarza powiatowego musiała być odebrana od niego przez miejscowe władze policyjne i przekazana landraturze, ta ostatnia kierowała ją do komisji zarządzającej tego zakładu, w którym chciano chorego umieścić. Komisja miała obowiązek zbadać, czy odmowa skierowania chorego do zakładu zamkniętego była zasadna. W związku z wprowadzeniem w 1872 r. obwodów administracyjnych (*Amtsbezirk*, między powiatami i gminami) w postępowaniu tym bezwzględnie powinien uczestniczyć kierownik obwodu (*Amtsvorsteher*). W pierwszej kolejności komisja zarządza-

³²³ *Ibidem, passim.*

jąca musiała ustalić, czy dobro chorego nie zostałyby naruszone poprzez fakt odmówienia mu skierowania do zakładu. Powstał problem utworzenia ewentualnej podinstancji w postępowaniu odwoławczym od decyzji lekarza powiatowego w postaci dyrekcji zakładu dla obłąkanych, ale uznano to za utrudnienie procedury, natomiast za niezbędne uznano stałe informowanie dyrekcji o przebiegu procedury w komisji zarządzającej.

Wyjaśniono także, że władze policyjne powinny mieć także obowiązek nie tylko dostarczania chorych do zakładu, ale także ich odbierania po zakończeniu leczenia. Procedura przyjmowania do zakładów winna być upraszczana, a nawet przyspieszana w wypadku chorych niebezpiecznych dla otoczenia. Odmowa przyjmowania do zakładu w żadnym wypadku nie powinna należeć do samej dyrekcji, ale przede wszystkim do komisji zarządzającej (w tym zakresie przepis instrukcji dla Bolesławca z 20 X 1863 r. musiał być koniecznie zmieniony). Zmiany procedury powinny prowadzić także do redukcji kosztów, a przyjmowanie do zakładów musiało być ułatwione, zwłaszcza gdy w domu nie było warunków do opieki nad chorym. Czas pobytu powinien być uelastyczniony, a zwolnienie uzdrowionych chorych, musiało wiązać się z domniemaniem, że leczenie było skuteczne. Powody zwolnienia z zakładu powinny być także podane miejscowemu sądowi, zgodnie z instrukcją ministra sprawiedliwości z 16 IV 1839 r.

Wynikały z tego ogromne trudności dla samych zakładów, skoro pobyt chorych mógł zostać wydłużony, powodowało to ich przepełnienie, dlatego deputacja krajowa zaapelowała do XXIII sejmiku prowincjonalnego o przekształcenie kluczborskiego zakładu dla ubogich i podlegających poprawie w nowy zakład dla obłąkanych i wybranie dla niego własnej komisji zarządzającej. Można było też stosować środki uelastyczniające procedurę, np. zmieniono § 14–15 instrukcji z 1833 r. i 11–12 instrukcji z 1863 r.; chory popadający w szal, gdy odmówiono mu umieszczenia w jednym zakładzie, mógł podjąć starania o umieszczenie go w innym. Podobnie należało traktować każdy niejasny przypadek stopnia upośledzenia umysłowego, a także przypadki prób samobójczych (komisja zarządzająca winna zbadać, czy próba ta nie była spowodowana chorobą umysłową). Każdy wypadek zakłócania porządku przez chorego powinien być sprawdzany przez policję. Cała procedura przyjmowania do każdego zakładu powinna być zuniformizowana i wnioski w dalszym ciągu powinny wychodzić od lekarzy powiatowych. Informacje o tym powinny być zawsze zgłaszane do miejscowego sądu. Druk dokumentów i formularzy używanych w postępowaniu o umieszczenie w zakładzie zamkniętym powinny ponosić władze prowincjonalne, dotyczyło to także kosztów orzeczeń lekarzy powiatowych, natomiast koszty przyjmowania i transportu chorych winny ponosić zakłady lecznicze. Skrócono także terminy urzędowe, lekarz powiatowy miał 10 dni od otrzymania wniosku o zbadanie chorego na podjęcie decyzji o ewentualnym umieszczeniu chorego w zakładzie zamkniętym, dalsze 5 dni na poinformowanie o decyzji władz policyjnych, a te ostatnie miały kolejne 10 dni na dostarczenie chorego do zakładu. Wprowadzono

nowy taryfikator kosztów, badanie lekarskie i koszty podróży lekarzy nie mogły przekroczyć łącznie 8 TR, ale do jednego zakładu nie można było w ciągu roku skierować więcej niż 150 chorych, gdyż maksymalne wydatki nie mogły przekroczyć 1200 TR. Koszty transportu podobnie zostały skalkulowane (10 TR razy 150 chorych, czyli maksymalnie 1500 TR). Po zwolnieniu chorego z zakładu powinien on dalej pozostać pod nadzorem i w żadnym wypadku nie można było przestać interesować się jego losem, co – jak ubolewała deputacja krajowa – zdarzało się poprzednio.

Dokonano też zmian w przyjętym w 1869 r. podziale kompetencji między komisjami zarządzającymi, deputacją krajową i landtagiem prowincjonalnym. Kompetencje komisji zarządzających zostały określone tylko negatywnie (wszystko, co nie było zastrzeżone dla innych instytucji). Deputacja Krajowa miała zatwierdzać ordynacje wewnętrzne i instrukcje dla władz administracyjnych zakładów, ostatecznie zatrudniać urzędników zakładowych (z wyjątkiem osób zatrudnianych dożywotnio), decydować w sprawach emerytalnych pracowników, zatwierdzać konieczne zmiany organizacyjne w zakładach, a także zmiany sum budżetowych w ramach ustalonej sumy całkowitej (przesuwanie środków pomiędzy poszczególnymi pozycjami), zatwierdzać rachunki bieżące, wyrażać zgodę na zakup lub zbycie nieruchomości (do wartości 500 TR). Natomiast sejm prowincjonalny uchwalał budżety zakładów, zatwierdzał przekroczenia sum budżetowych, oraz wszystkie wydatki na cele opieki nad obłąkanymi, a także wyrażał zgodę na zakup lub zbycie nieruchomości (o wartości przekraczającej 500 TR, mógł także podejmować decyzje o budowie nowych budynków powyżej tej sumy). Nowością była propozycja, by uruchomić w lubiąskim zakładzie zajęcia dla studentów medycyny Uniwersytetu Wrocławskiego (przygotowano miejsca dla trzech studentów), koszty miały być pokrywane z funduszu głównego zakładów dla obłąkanych w porozumieniu z senatem uniwersytetu. Studenci mieli przebywać w zakładzie łącznie 270 dni (koszt 167 TR).

Wszystkie te problemy zgłoszone przez deputację krajową rozważała potem także sejmowa komisja II, która zgłosiła następujące wnioski:

- Zaakceptowała zaproponowane przez deputację zmiany w regulaminach. Prosiła tylko, by przy zatrzymaniu osób ogarniętych szaleństwem, starać się w miarę możliwości uwzględnić ich godność, jako ludzi. Zwrócono także uwagę, by wspomniane wyżej świadectwa chrztu dostarczać w terminie maksymalnie 4-tygodniowym³²⁴.
- W proponowanych zmianach rozdzielenia kompetencji komisja II chciała wprowadzić nieznaczne korekty. Przy osobach mianowanych dożywotnio chciano dopisać, że chodzi tu tylko o dyrektorów zakładów dla obłąkanych i to nie wszystkich, ale tylko o osoby najbardziej zasłużone, które na stanowisko mianował

³²⁴ *Ibidem*, od s. 879, Drucksachen Nr 57, *Referat des zweiten Ausschusses über die Vorlage der Landes-Deputation bezüglich des Irren-Wesens* z 7 X 1873 r.

osobiście cesarz na wniosek ministra ds. wyznań, szkolnictwa i medycyny. Zaproponowano także odebranie deputacji krajowej prawa do zmian organizacyjnych w zakładach. To ostatnie uprawnienie miał przejąć landtag, ale – jak przypominała komisja II – i tak zmiany takie wymagały zatwierdzenia przez organy państwa³²⁵.

- Zapoznano się także z trudnościami lokalowymi zakładów, proponując z reguły zatwierdzenie propozycji deputacji krajowej, albo też przedstawiając własne sugestie. Poparto plany ulepszenia zakładu w Bolesławcu oraz koniecznych remontów w Lubiążu i Brzegu³²⁶. Zgłoszono też pomysł poszerzenia zakładu w Bolesławcu o nową kolonię domków dla 30 chorych, zwiększenie zakładu w Płakowicach o budynek dawnej ujeżdżalni koni, dałoby to 233 miejsca, o 120 więcej niż dotychczas. Poparto oczywiście najważniejszy pomysł zamiany placówki w Kluczborku w nowy zakład dla 280 obłąkanych³²⁷.
- Zaproponowano także nowy skład komisji zarządzających, w tym także po raz pierwszy pojawiła się komisja dla zakładu w Kluczborku³²⁸.

Ostateczne decyzje zapadły podczas debaty plenarnej, w której w zasadzie zaakceptowano omówione wyżej propozycje wraz z poprawkami komisji sejmowej³²⁹.

³²⁵ *Ibidem*, od s. 899, Drucksachen Nr 63, *Referat des zweiten Ausschusses, betreffend die Vorlage der Landes-Deputation wegen anderweiter Begrenzung der Kompetenz der Verwaltungs-Kommissionen der Irren-Anstalten* z 10 X 1873 r.

³²⁶ *Ibidem*, s. 883–884, Drucksachen Nr 58, *Referat des zweiten Ausschusses über Abschnitt VIII. und IX. pag. 339 bis 341 der Vorlage der Landes-Deputation über das Irrenwesen* z 9 X 1873 r., s. 885–887, Drucksachen Nr 59, *Referat des zweiten Ausschusses über die Neu- und Reperatur-Bauten bei den Irren-Anstalten zu Leubus und Brieg ad X. der Vorlagen der Landes-Deputation, das Irren-Wesen betreffend. Seite 341* z 10 X 1873 r.

³²⁷ *Ibidem*, s. 889–893, Drucksachen Nr 60, *Referat des zweiten Ausschusses, betreffend die Erweiterung der Irren-Anstalten* z 10 X 1873 r. Zakład powstał w latach 1776–1779, założony przez Fryderyka II, w 1819 r. spłonął, ponownie otwarty po remoncie w 1823 r., jako dom opieki społecznej. Budynek zaprojektował Carl Gotthard Langhans (twórca Bramy Brandenburskiej w Berlinie), zob. J. Besler, *Festschrift der Provinzial-Heil- und Pflegeanstalt Kreuzburg Deutsch-Oberschlesien. 1823–1872–1923*, Kreuzburg 1923.

³²⁸ *Ibidem*, s. 895–896, Drucksachen Nr 61, *Referat des zweiten Ausschusses über die Wahl der Verwaltungs-Kommissionen der Irren-Anstalten* z 10 X 1873 r. W komisji lubińskiej doszło tylko do jednej zmiany: w miejsce Bartscha nowym zastępcą został przewodniczący rady miejskiej w Środzie Śl. Vogt. W komisji brzeskiej zrezygnował, wybierany regularnie od 1851 r. Matzdorff, w jego miejsce wszedł dotychczasowy zastępca Mühmler, a w miejsce tego ostatniego nowym zastępcą został kupiec z Brzegu Adolph Beyer. Komisja bolesławiecko-płakowicka nie odnotowała zmian. Wybrano też komisję dla Kluczborka – członkowie: landrat kluczborski z Gierałcic hr. August von Monts, burmistrz Müller z Kluczborka, posiadacz dóbr wolnych w Samowie (klucz.) Bernhard Seidel, zastępcy – Otto von Watzdorf, posiadacz z Krzywiczyn (klucz.), Theodor Robert Körnig, burmistrz Strzelec Op., sołtys dziedziczny Pauer w Nagodowicach (klucz.). Wybory zob. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 50–51 oraz *Stenographischer Bericht*, s. 155–158.

³²⁹ *Ibidem*. Reformy w zakresie przyjmowania do zakładu, zob. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 36, więcej w *Stenographischer Bericht*, s. 84 i n. Sprawa rozgraniczenia kompetencji, zob. *Plenar-Verhandlungen...*, s. 51–52, *Stenographischer Bericht*, od s. 158, wszystkie pozostałe sprawy: *Plenar-Verhandlungen...*, s. 37, 38, 51, 52, a więcej w *Stenographischer Bericht...*, s. 86–107, 160 i 161.

Rozdział III

Rozwój zakładów dla obłąkanych w latach 1875–1925

1. Zmiany w ustroju administracyjnym Prus i ich wpływ na sytuację lecznictwa chorych psychicznie

Podniesienie sprawy zmiany ustroju samorządu prowincjonalnego i powiatowego w Prusach wiązało się niewątpliwie z ustanowieniem II Rzeszy Niemieckiej. Tworzenie zjednoczonego państwa przyniosło m.in. reformowanie struktur państwowych w największym z krajów II Rzeszy – Prusach. Wilhelm I, który wcześniej jako król pruski uchylił się od unowocześniania organów ustrojowych w prowincjach, teraz jako cesarz został w nowych warunkach zmuszony do podjęcia na nowo problemu zmian przestarzałych przepisów z lat dwudziestych XIX w.

Po dłuższych dyskusjach projekt ustawy, zwanej ordynacją prowincjonalną, przyjęto 29 czerwca 1875 (z mocą od 1 I 1876 r.)³³⁰. Ustawa wprowadzała daleko idące modyfikacje w pozycji ustrojowej landtagów prowincjonalnych w stosunku do ustawodawstwa z lat 1823–1827. Po utworzeniu ogólnopruskiego parlamentu ustawy te straciły swoje uzasadnienie, gdyż ich szerokie kompetencje nie były w praktyce realizowane, większość bowiem zadań ustawodawczych przejął sejm pruski. Dotychczasowe kompetencje w głównej mierze ograniczały się do zarządu majątkiem prowincjonalnym oraz do kierowania do króla petycji i skarg. W latach 50., 60. i na początku lat 70. uczyniono wiele, by sejmom prowincjonalnym nadać większą samodzielność finansową i usprawnić organy zarządu majątkiem prowincjonalnym, ale rozwiązania prawne nie były w tym zakresie ostatecznie sformułowane. Samodzielność prowincji także nie została do końca zdefiniowana. Dlatego też ustawa z 1875 r. (*Provinzialordnung*, dalej PO) spełnić miała istotne zadanie: nadania sejmom prowincjonalnym nowego charakteru, uczynienia z nich organu samorządu terytorialnego o szerokich kompetencjach. Ich praktyczny wyraz musiał być jednak ściśle powiązany z aspektem finansowym. Ogłoszone w 1875 r.

³³⁰ PGS, Jg. 1875, s. 335, *Provinzialordnung für die Provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Schlesien und Sachsen. Vom 29. Juni 1875*. Z powodów politycznych nie wprowadzono nowej ordynacji w prowincji poznańskiej. Natomiast w 1877 r. objął ją podział prowincji pruskiej.

równoległe z PO ustawy finansowe ustalały zasady przydziału środków poszczególnym prowincjom do realizacji zadań samorządowych. Ustawa została następnie poddana głębokiej rewizji ustawą z 22 III 1881 r., co spowodowało konieczność ogłoszenia nowego jednolitego tekstu³³¹.

Tak oto zarząd majątkiem prowincjonalnym stać się miał według nowej ustawy głównym zadaniem sejmu. Przepisy z 1875 r. budowały inny sejm prowincjonalny – organ samorządu terytorialnego (komunalnego). Zadania z tej dziedziny wyczerpywać miały teraz działalność lokalnych parlamentów. Ustawa sankcjonowała sytuację praktyczną z lat 1851–1873, odbierając tym samym ostatecznie sejmom uprawnienia ustawodawcze, miały one odtąd jedynie stanowić przepisy istotne dla funkcjonowania majątku prowincjonalnego (co też czyniły już od 1825 r.). Cesarz miał jedynie sporadycznie kierować pod ich obrady do konsultacji projekty ważniejszych ustaw, dla wyrażenia przez te organy opinii dla pruskiego landtagu. Mógł też landtag prowincjonalny nadal kierować petycje do władcy.

Ustawa z 1875 r. wprowadzała też nowe pojęcie związku prowincjonalnego (*Provinzial-Verband*, PV). Była to całkowicie nowa instytucja, która nie była znana dotychczasowemu ustawodawstwu, mająca obejmować łącznie wszystkie organy sejmu. W ramach PV miał się mieścić zarówno sam landtag i wydział prowincjonalny (*Provinzialausschuß*, PA), wszystkie organy jednoosobowe, jak i np. starosta krajowy oraz komisje i komisarze dla poszczególnych jednostek, powołane w latach 1825–1873.

Ustanowienie *Provinzial-Verband* było istotnym wydarzeniem w dziejach samorządu na Śląsku. PO powoływała do życia konstrukcję prawną, która miała scentralizować zarząd majątkiem prowincjonalnym. W dotychczasowym stanie prawnym, pochodzącym z XXI sejmu w 1869 r., istniało kilka pionów wykonawczych, z różnych okresów historii landtagu śląskiego. Nie wprowadzono przy tym w pełni jasnych zasad współpracy między nimi. Organem kolegialnym o najszerszych kompetencjach była powołana w 1869 r. deputacja krajowa, która była pierwszym nowoczesnym organem wykonawczym landtagu. Przepisy z tego roku nie usystematyzowały jednak stosunku LDPS do istniejących już przy poszczególnych składnikach majątku prowincjonalnego komisji problemowych lub komisarzy. Niejasne były też relacje tych ostatnich z najwyższymi organami jednoosobowymi także ustanowionymi w 1869 r., takimi jak starosta krajowy, syndyk krajowy, czy dyrektor kasy głównej. Ustawa zawierała w tym zakresie jedynie ogólne regulacje, zasadnicze rozstrzygnięcie musiało znaleźć się w zapowiedzianym

³³¹ PGS, Jg. 1881, s. 176, *Gesetz, betreffend die Abänderung von Bestimmungen der Provinzialordnung für die Provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Schlesien und Sachsen vom 29. Juni 1875 und die Ergänzung derselben. Vom 22. März 1881* oraz s. 233, *Bekanntmachung, betreffend die Redaktion der Provinzialordnung [...] Vom 22. März 1881.*

w PO statucie *Provinzial-Verband*. Uchwalenie tego statutu było ważnym zadaniem sejmiku śląskiego, które zostało już zrealizowane na XXIV sejmie w styczniu 1876 r.³³² W pełni jednak mógł on wejść w życie dopiero, gdy landtag ustalił na podstawie PO nowe przepisy organizacyjne dla poszczególnych składników mienia prowincji, tak by nie stosować już regulaminu z 1 XI 1869 r. (bez ustalenia nowych przepisów nie mógł on być uchylony, § 17 statutu PV). Uchwalenie statutu i powołanie do życia PV musiało dokonać się do 1 I 1878 r. Sprawy zakładów pod rządami ordynacji prowincjonalnej z 1875 r. podniósł jako pierwszy obradujący w styczniu 1876 r. XXIV sejm prowincjonalny. W związku z nową ustawą zaszła konieczność uchylecia wszystkich dotychczasowych przepisów wewnętrznych, poczynając od instrukcji z 1833 i 1863 r. i ich uzupełnień³³³. Zadaniem XXIV landtagu było opracowanie nowego regulaminu jednego już dla wszystkich zakładów³³⁴. Projekt ten został przyjęty na posiedzeniu landtagu w dniu 15 I 1876 r.³³⁵ Uchwała obejmowała swym zasięgiem wszystkie zakłady dla obłąkanych (Lubiąż, Brzeg, Płakowice, Bolesławiec i Kluczbork), które po raz pierwszy nazwano publicznymi szpitalami śląskiego związku prowincjonalnego (*Provinzial-Verband Schlesien*). Dokonano też przewartościowania celów istnienia tych placówek, dotychczas tylko zakłady w Lubiążu i Bolesławcu nosiły nazwy Prowincjonalnych Zakładów Zdrowotnych (*Provinzial-Heil-Anstalt*), pozostałe placówki były tylko zakładami eliminującymi chorych psychicznie z reszty społeczeństwa. Teraz wszystkie placówki miały przynajmniej próbować leczyć i skuteczniej się opiekować chorymi. Oczywiście w dalszym ciągu w pierwszej kolejności do zakładów zamkniętych powinni trafiać osobnicy szczególnie niebezpieczni, ale gminy i dominia, w większym niż dotychczas zakresie, miały możliwość w drodze porozumienia umieszczać wszelkich swych chorych w zakładach. Do zakła-

³³² XXIV L., Drucksachen Nr 22 (projekt statutu PV z 29 XII 1875 r.) i Nr. 111.

³³³ XXIV L., Drucksache Nr 35 z 28 XII 1875 r., od s. 637. *Denkschrift betreffend die Revision der für die vorhandenen Provinzial-Institute und Verwaltungszweige bestehenden Reglements, beziehungsweise den Erlaß neuer Reglements, sowie den Fortbestand und die Zusammensetzung der bisherigen provinzial-ständischen Commissionen und Ausschüsse*. O zakładach dla obłąkanych, s. 639–640. Zatwierdzenie tych sugestii w Drucksache Nr 78 z 15 I 1876 r., s. 975.

³³⁴ *Ibidem*, Drucksache Nr 46 z 29 XII 1875 r., s. 687–688 – *Vorlage der Landes-Deputation betreffend das Reglement für die Schlesischen Provinzial-Irren-Anstalten* oraz s. 689–695 projekt *Reglement für die Schlesischen Provinzial-Irren-Anstalten*.

³³⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 126, s. 1047–1053. Regulamin zatwierdzono 20 III 1877 r. (ABB, Jg. 1877, s. 137, ABL, Jg. 1877, s. 157, ABO, Jg. 1877, s. 148). Zasady te utrzymały się do XXXIV landtagu, który w 1891 r. wprowadził nowe zasady różniące się od dotychczasowych w niewielkim stopniu. Dalsze uwagi porównują przepisy obu regulaminów *Verhandlungen des XXXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. bis einschließlich den 16. März 1891*, Breslau [1891], cyt. dalej XXXIV L., Drucksache Nr 100 z 24 I 1891 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Erlaß eines neuen Reglements für die Schlesischen Provinzial-Irren-Anstalten* (projekt). Ostateczna uchwała w Drucksache Nr 263 z 13 III 1891 r. Kolejny regulamin zob. XXXVI L., Drucksache Nr 43 z 11 XII 1894 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Erlaß eines revidirten Reglements für die Irrenanstalten von Schlesien* i uchwała w Drucksache Nr 197 z 8 III 1895 r.

dów mogli też trafiać na zasadzie dobrowolności wszyscy chorzy, którzy o to prosili. Do zakładów, tak jak dotychczas, mieli też trafiać obłąkani żołnierze służby zasadniczej, którzy na Śląsku odbywali służbę oraz oficerowie. Ministerstwo wojny miało w tych kwestiach zawrzeć porozumienie ze związkiem prowincjonalnym. Chorzy byli umieszczani w zakładach na pisemny wniosek gminy (dominium), władz wojskowych, a w wypadkach szczególnie niebezpiecznych obłąkanych także na wniosek właściwych władz policyjnych. W wypadku wolnych miejsc można było także honorować wspomniane wyżej podania prywatne. Zakłady miały obowiązek przyjmować chorych z trzech pierwszych grup (z ostatniej tylko niebezpiecznych). Przyjęcie oznaczało rozpoczęcie opieki i leczenia, a to prowadziło do pytania o pokrywanie kosztów. Prowincja miała leczyć chorych, ale rodziło się roszczenie do gminy lub władz policyjnych o przynajmniej częściowe pokrycie kosztów leczenia. W wypadku leczenia z prośby prywatnej, krewni, jeżeli byli zobowiązani do pokrywania kosztów z mocy prawa, musieli współuczestniczyć w pokrywaniu tych kosztów. Jednak w tym ostatnim wypadku należało zbadać stan majątkowy chorego i zobowiązanych do opieki nad nim krewnych. Notatka o stanie majątkowym powinna być potwierdzona przez policję. W pierwszej kolejności to właśnie z majątku chorego (lub jego krewnych) trzeba było pokrywać koszty leczenia. W wypadku zwolnienia z zakładu także trzeba było badać, czy chory posiada majątek na dalsze własne leczenie (ta sama uwaga dotyczyła majątku krewnych). Jednak w wypadkach, gdy chory (lub jego krewni lub prawni opiekunowie) nie posiadał żadnego wystarczającego na pokrycie kosztów leczenia majątku, wtedy obowiązek pokrywania tych kosztów spadał na państwo. Stan braku majątku powinien być potwierdzony pismami od władz policyjnych. Państwo musiało przynajmniej przejmować część kosztów opieki, w wypadku, gdyby leczenie chorego na jego koszt, uniemożliwiło by utrzymanie i wyżywienie jego żony i niepełnoletnich dzieci. Te same zasady trzeba było odpowiednio stosować przy chorych żołnierzach i oficerach.

O chorych (mniej niebezpiecznych) z prośby prywatnej dodatkowo mówił regulamin, że chory lub krewni powinni pokrywać przynajmniej podstawowe koszty leczenia. Z reguły zastrzegano też, że chory będzie musiał czekać na miejsce trzy miesiące (władze zakładu miały przy tym prawo po upływie trzech miesięcy oczekiwania w ogóle odmówić przyjęcia chorego), a po trzech miesiącach pobytu w zakładzie miały także prawo go odesłać. Ponieważ chodziło tu o przypadki mniej szkodliwe dla otoczenia, to zawsze przy przyjmowaniu tych osób wymagano uzyskania zgody na ich umieszczenie od miejscowych władz policyjnych. Te kwestie były istotne, gdyż chorzy dzieleni byli na dwie grupy: osoby, które dawały domniemanie szansy ich wyleczenia i pozostałe przypadki, które były niebezpieczne dla otoczenia. Do tej drugiej grupy w pierwszej kolejności zaliczano osoby, które były chore dłużej niż 6 miesięcy, a lekarz prowadzący

w zakładzie ich wcześniej dłużej nie badał (brak dotychczasowego potwierdzenia nieuleczalności choroby). Z tą grupą na równi traktowano chorych umysłowo od urodzenia, osoby dotknięte tzw. otępieniem starczym oraz paralityków. Fakt niebezpieczeństwa dalszego przebywania chorego na wolności musiał być potwierdzony przez stwierdzenie okoliczności dotychczasowego zachowania się chorego (zakłócanie porządku, zagrożenie dla innych, załatwianie potrzeb fizjologicznych w niewłaściwych miejscach, niedoszło do skutku próby samobójcze, itp.).

Wydział prowincjonalny miał odpowiedzieć na pytanie, jak będzie ostatecznie dzielił chorych. Mógł zachować dotychczasowy podział na zakłady dla osób mających szansę wyleczenia i nieuleczalnie chorych. Gdyby tak zrobił, to wprowadziłby podział na zakłady lecznicze (*Provinzial-Heil-Anstalten*) i zakłady opiekuńcze (*Provinzial-Pflege-Anstalten*). Jeżeli jeden zakład przyjmowałby obie grupy chorych, to miał wtedy uzyskać nazwę zakładu leczniczo-opiekuńczego (*Provinzial-Heil- und Pflege-Anstalt*). Ostatecznie o tych podziałach miał decydować starosta krajowy jako przewodniczący wydziału prowincjonalnego. Nowy regulamin z 13 III 1891 r. znosił jakiegokolwiek podziały zakładów dla obłąkanych, nazywając je *Provinzial-Irren-Anstalten*. Jednak w zakładzie w Lubiążu, jako jednym z najlepszych w świecie, istniał nadal odrębny oddział (pensjonat) dla tzw. chorych prywatnych, lepiej usytuowanych, którzy sami pokrywali koszty pobytu. Przy zakładach w Kluczborku, Brzegu, Bolesławcu, Płakowicach i Rybniku także można było tworzyć takie odrębne oddziały (nie mogły one mieć jednak mniej niż 10–20 pacjentów). Powiększanie powierzchni pensjonatów nie mogło dokonywać się poprzez ograniczanie miejsca dla „zwykłych” chorych. Wnioski o przyjęcie do zakładu musiały być dodatkowo, tak jak dotychczas, opiniowane przez lekarzy powiatowych. Odnośnie do żołnierzy taką opinię mógł przedłożyć lekarz szpitalny lub komunalny właściwy dla siedziby garnizonu, albo lekarz wojskowy. Opinia powinna obejmować wniosek do dyrekcji zakładu o przyjęcie, przedstawienie okoliczności osobistych pacjenta oraz aktualny opis stanu choroby. Dodatkowo, najpóźniej w 4 tygodnie po przyjęciu, trzeba było dostarczyć odpis aktu urodzenia chorego. W razie przyjęcia komisja zarządzająca zakładem miała obowiązek zawiadomić o tym właściwego dla dotychczasowego miejsca zamieszkania chorego landrata, a także właściwy sąd. Nowy regulamin z 1891 r. nie wprowadzał w tych zasadach żadnych istotnych zmian. Nowy regulamin z 1895 r. zadanie komisji przenosił na starostę krajowego.

Wiele przepisów dotyczyło wewnętrznego porządku w zakładach, zwłaszcza w kwestii ograniczania wolności osobistej chorych i przypadków koniecznego użycia środków przymusu bezpośredniego. Uregulowano także zasady zwalniania chorych z zakładów. W pierwszej kolejności należało zwalniać chorych, co do których po przebadaniu nie stwierdzono choroby psychicznej, lub których całkowicie uleczono. Zwalniać należało także tych chorych, w wypadku których stwierdzono brak konieczności przebywania

w zakładzie, należało o tym poinformować podmiot kierujący chorego do zakładu. Podmioty te były zobowiązane do odebrania chorych z zakładu. Istniała też możliwość przenoszenia chorych, co do których wprawdzie orzeczono o ich nieuleczalności, z zakładu opiekuńczego do zakładu leczniczego. Zwolnić chorego należało także w wypadku, gdy wnioskował o to ten sam podmiot, który wcześniej skierował chorego do zakładu. Musiało to być jednak zgodne z prawem i dodatkowo wymagano jeszcze pozytywnej opinii od władz policyjnych, w razie negatywnej nie można było chorego zwolnić. Co do zwolnienia chorego przyjętego na prywatny wniosek krewnych zasady zwolnienia musiały być uregulowane w umowie z zakładem. Nowe regulaminy z 1891 i 1895 r. nie zmieniały tych reguł w istotniejszy sposób.

Do najważniejszych kwestii zawartych w regulaminie należały zasady zarządzania zakładami i podziału kompetencji między organami prowincjonalnymi. Najważniejszą instytucją, która miała nadzorować zakłady był wydział prowincjonalny (wraz ze starostą krajowym), który zastąpił deputację krajową. Dlatego też główną kompetencją wydziału było ustanawianie porządków wewnętrznych komisji zarządzających dla każdego zakładu (*Geschäftsordnung*). Komisje zarządzające miały z kolei opracować regulaminy wewnętrzne zakładów (*Hausordnung*). Zadania bieżące zakładu realizowały organy zakładu. Na ich czele stał dyrektor zakładu mianowany przez wydział prowincjonalny. Za sprawy medyczne odpowiadać miał główny lekarz zakładu (*Der dirigende Arzt*), w nowym regulaminie z 1891 r. zwany pomocniczym (*Hilfsarzt*). U ich boku usytuowano radcę ekonomicznego, który wspierać miał dyrektora i lekarza głównego swą wiedzą. Dyrektor, główny lekarz, radca ekonomiczny i pozostali lekarze (*Arzt, Wundarzt*) tworzyli dyrekcję zakładu. Wszyscy oni byli mianowani przez wydział prowincjonalny, na podstawie warunków nominacyjnych przyjętych przez sejm prowincjonalny i tylko ci byli zaliczani do wyższych urzędników zakładowych, a co za tym idzie przysługiwał im statut wyższych urzędników prowincjonalnych. Nowy regulamin nie precyzował bliżej liczby i stanowisk tych wyższych urzędników, odsyłając do ustaleń opartych na kryterium potrzeb konkretnego zakładu. Regulamin zakładów przewidywał następującą kolejność bezpośrednich przełożonych w procesie decyzyjnym, który utrzymał się do wprowadzenia nowych regulaminów z 1891 i 1895 r., ustanawiających tu istotne zmiany:

Sejm prowincjonalny → Starosta krajowy → Wydział prowincjonalny →
Komisja zarządzająca → Dyrekcja zakładu.

Do kompetencji wydziału prowincjonalnego należało ponadto dożywotnie mianowanie zarządcy zakładu (*Hausverwalter*) oraz kontrolera. Warto w tym miejscu przypomnieć, że poprzednie przepisy w sposób o wiele bardziej jasny wyliczały kompetencje poszczególnych organów w procesie decyzyjnym. W tej chwili uproszczenie procedury polegało na tym, że wszystkie te kompetencje, które omawialiśmy przy XXI landtagu

w 1869 r., o ile nie zostały przy pozostałych organach, przeszły na wydział prowincjonalny, jako sukcesora deputacji krajowej.

Do kompetencji komisji zarządzającej należało ustalanie warunków służbowych lekarzy i urzędników zakładowych, a także udzielanie im wskazówek służbowych. Komisja zarządzająca miała też troszczyć się o zapewnienie chorym pociechy religijnej i w tym celu miała zatrudniać kapelanów zakładowych. Miała też ustalać służbowe warunki ich pracy. Komisja miała też prowadzić sprawy biurowo-kancelaryjne zakładów, dla realizacji tych zadań miała zatrudniać, według możliwości budżetowych, kancelistów, gońców i innych niższych urzędników, a także dla sprawowania zadań leczniczych niższy personel, taki jak pielęgniarze i pielęgniarki, dozorców, dozorcynie itp. Także komisja zarządzająca miała możliwość udzielania tym osobom instrukcji służbowych. Przysługiwał im statut niższych urzędników prowincjonalnych (§ 96 ordynacji prowincjonalnej).

Do kompetencji dyrekcji należały wszystkie sprawy bieżące, w tym zatrudnianie najniższych pomocników (*Dienstknechte*) oraz pańien służących (*Mägde*), zaliczano tu także sprzątaczkę.

Do kompetencji sejmiku prowincjonalnego należało ustalanie warunków pracy wyższych urzędników zakładowych, jako urzędników prowincjonalnych, a także ustalanie liczby lekarzy zakładowych i zasad ich zatrudniania. Obie te kwestie wynikały z aktualnych możliwości budżetowych. Do kompetencji sejmiku prowincjonalnego należało też ustalanie kosztów badań medycznych chorych oraz taryfikator wydatków transportowych. Utrzymano też znane z poprzednich okresów wydatki na pilnowanie chorych (*Wartegelder*), które miały obciążać gminy za tymczasowe strzeżenie chorych, dla których nie znaleziono miejsca w zakładach. Te wydatki gmin były zwracane z budżetu prowincjonalnego, a o ich wysokości nadal decydował sejm prowincjonalny. Bliższe uregulowania zasad zwrotu tych środków miał wydać wydział prowincjonalny. Decyzje o zwrocie już oznaczonej sumy pieniędzy konkretnej gminie lub miastu podejmował starosta krajowy.

Część przepisów dotyczyła wyłącznie zakładów w Lubiążu i Kluczborku. Odnośnie do Lubiąża zwrócono uwagę, iż dotychczas zatrudnieni w zakładzie duchowni uzyskali tu status urzędników prowincjonalnych. Mieli go zachować do czasu wygaśnięcia zatrudnienia, nowo zatrudniani mieli być już na nowych zasadach (czyli bez nadawania statusu urzędniczego). Przypomniano też, że obok zakładu leczniczego w dalszym ciągu miał istnieć pensjonat dla chorych, którzy tak jak dotychczas wyłącznie byli tu kierowani przez osoby prywatne, które własnymi wpłatami pokrywały koszty leczenia i opieki. Pensjonat był organizacyjny i ekonomicznie wydzielony od reszty zakładu. Dodać jednak należy, że nowy regulamin wykluczał możliwość umieszczenia w pensjonacie cudzoziemców. Jeśli

chodzi o zakład w Kluczborku, to regulamin również dopuszczał możliwość umieszczenia chorych z prywatnej prośby, ale nie przewidywał dla tej grupy odrębnego miejsca. Zakładano jedynie, iż będzie to 20 miejsc. Liczba ta mogła być przekroczona pod warunkiem, że nie wpłynie to na pogorszenie warunków lokalowych pozostałych chorych. Odrębne przepisy dla dwóch zakładów nie miały już miejsca w nowym regulaminie, który ujedynolificał sytuację we wszystkich zakładach. Także przepisy o kapelanach dotyczyły wszystkich zakładów. oni kapelani posiadali uprawnienia urzędników prowincjonalnych, ale wydział prowincjonalny mógł je ograniczać.

Na XXVI landtagu poruszono też kwestię rozgraniczenia kompetencji. Jak już wyżej wspomniano, wcześniej uchwalone przepisy były niejasno skonstruowane w tych kwestiach. Powstała niejasność między rozgraniczeniem kompetencji komisji zarządzającej a wydziałem prowincjonalnym. Regulamin z 20 III 1877 r. wymagał pewnych poprawek i, zdaniem członków wydziału prowincjonalnego, trzeba było ograniczyć kompetencje komisji zarządzającej na rzecz samego landtagu oraz właśnie wydziału prowincjonalnego. Zakwestionowano uprawnienia komisji w zakresie zarządzania mieniem zakładów, niektórymi zadaniami z zakresu prawa urzędniczego oraz pewnych obowiązków służbowych. Wydział postulował przekazanie sobie tych zadań, lub landtagowi prowincjonalnemu³³⁶. XXVI landtag poparł generalnie to stanowisko, sugerując jednak kompleksowe przeanalizowanie regulaminu³³⁷. Pojawił się też pomysł utworzenie kasy chorych dla urzędników zakładów dla obłąkanych. Pomysł ten miał służyć polepszeniu sytuacji tej grupy osób³³⁸.

Na XXIX sejmie prowincjonalnym w 1882 roku postanowiono dokonać zmian w regulaminie z 20 III 1877 r. w kwestii właśnie pilnowania tych oczekujących na miejsce chorych. Zadanie to przerzucono na miejscowe związki ds. pieczy nad ubogimi³³⁹. Miały one w razie potrzeby tymczasowo przenosić oczekujących chorych do miejscowych zakładów opiekuńczych. Gdyby nie miały one wolnych miejsc, można było prosić o inny związek miejscowy, albo wreszcie wynająć poza zakładami dozorców lub opiekunów do pilnowania chorych umysłowo³⁴⁰. Ustalono także koszty, jakie na jednego chorego umysłowo mia-

³³⁶ *Verhandlungen des XXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. Januar bis einschließlich den 15. Januar 1878*, Breslau [1878?], cyt. dalej XXVI L., Drucksache Nr 5 z 27 VII 1877 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Kompetenz der Verwaltungs-Commissionen der Provinzial-Irren-Anstalten*, s. 151 i 152.

³³⁷ *Ibidem, Stenographischer Bericht...*, s. 8 i 96, uchwała Drucksache Nr 134 z 12 I 1878 r., s. 808. Ostateczne poprawki zatwierdził wydział prowincjonalny w dniu 4 VII 1878 r., zob. *Verhandlungen des XXVII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 25. November bis einschließlich den 3. December 1879*, Breslau [1880?], cyt. dalej XXVII L., Drucksache Nr 72, s. 1014.

³³⁸ XXVI L., Drucksache Nr 48, s. 640.

³³⁹ Zob. T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 145 i n.

³⁴⁰ *Verhandlungen des XXIX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 16. April bis einschließlich den 26. April 1882*, Breslau [1882?], cyt. dalej XXXIX L., Drucksache Nr 56 z 6 III 1882 r., s. 747 i n., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Abänderung der Vorschriften über die Gewährung der Wartegelder für Geistesranke*, do tego dołączono zmiany w regulaminie, s. 749–751.

ły na dzień ponosić związki miejscowe (40 fen. miasta płacące podatek serwisowy w klasie III–V, miasta większe, czyli klasa I i II tego podatku – 50 fen.)³⁴¹.

Najważniejsze kwestie, które dotyczyły zakładów dla obłąkanych, które omawiano na XXXI sejmie prowincjonalnym dotyczyły ustanowienia komisarzy prowincjonalnych dla tychże zakładów oraz zmian w regulaminach zakładów. § 99 PO przewidywał ustanowienie odrębnych, pojedynczych komisarzy m. in. dla zakładów dla obłąkanych. Mieli oni przejąć bezpośredni zarząd zakładami, choć tylko dla poszczególnych kwestii³⁴². Komisarze ci byli wyższymi urzędnikami prowincjonalnymi działającymi pod nadzorem starosty krajowego, ich istnienie nie mogło ograniczać istnienia dotychczasowych komisji zarządzających i uprawnień samego starosty. Na podstawie tych sugestii zgłoszono zmiany w regulaminach z 20 III 1877 r. i 4 VII 1878 r. (zob. wyżej, XXVI sejm prowincjonalny). Wprowadzono także w zakładach dla idiotów w Leśnicy i Legnicy nowy urząd zastępcy komisarza prowincjonalnego. Kadencja tych zastępców także miała trwać 6 lat³⁴³.

Jednym z najważniejszym wydarzeń dla działalności zakładów dla obłąkanych, które miało miejsce na XXXIV sejmie prowincjonalnym było ogłoszenie nowego regulaminu tychże (został on wyżej omówiony wraz z poprzednim regulaminem)³⁴⁴.

* * *

Doszliśmy w tym miejscu w naszych rozważaniach do XXXV sejmiku prowincjonalnego, który obradował w 1893 r. Stanowi on ostateczną cezurę w klasyfikowaniu wszystkich instytucji opieki medycznej i społecznej w prowincji śląskiej. Od tej pory postanowiono powiązać organizacyjnie i strukturalnie wszystkie formy zakładów w prowincji.

³⁴¹ XXXIX L., s. 1271 i 1272, uchwała w Drucksache Nr 122 z 19 IV 1882 r.

³⁴² *Verhandlungen des XXX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 2. December bis einschließlich den 10. December 1883*, Breslau [1884?], cyt. dalej XXX L, Drucksache Nr 94 z 20 X 1885 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Bestellung von Provinzial-Commissaren auf Grund § 99 der Provinzial-Ordnung vom 29. Juni 1875 für die unmittelbare Verwaltung [...] für eizelne Angelegenheiten des Irrenwesens [...]*.

³⁴³ *Ibidem*, Drucksache Nr 102 z 21 X 1885 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend Einsetzung eines Stellvertreters für den Provinzial-Commissar bei der Idioten-Anstalt zu Leschnitz* oraz Drucksache Nr 103 [tytuł początek jak 102, a dalej *zu Liegnitz*], uchwały w Drucksache Nr 273 i 274 z 9 XII 1885 r.

³⁴⁴ *Verhandlungen des XXXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. März bis einschließlich den 16. März 1891*, Breslau [1891], cyt. dalej XXXIV L, Drucksache Nr 100 z 24 I 1891 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Erlaß eines neuen Reglements für die Schlesiischen Provinzial-Irren-Anstalten* (projekt). Ostateczna uchwała w Drucksache Nr 263 z 13 III 1891 r. Opublikowano go w ABB, Jg. 1891, s. 341, ABL, Jg. 1891, s. 253 i w ABO, Jg. 1891, s. 237. Ważne były też dodatki do nowego regulaminu, zawierały one m. in. wzór kwestionariusza na przyjmowanie nowych chorych, czy taryfy opłat za różne usługi, pełnione przez zakład, np. w zakresie kosztów transportu chorych. Regulamin wydano też jako odrębną broszurę.

Wszystkie mianowicie zakłady tej formy, czyli opisywane tu zakłady opieki nad obłąkanymi (w tym także zakłady dotychczas prywatne, z miejscami darmowymi prowincji) miały wraz z placówkami dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych³⁴⁵ i placówkami dla ubogich i podlegających poprawie³⁴⁶, oraz szkołami położnych wraz z klinikami ginekologicznymi³⁴⁷, tworzyć jeden pion organizacyjny. Miał on strukturalnie podlegać Krajowemu Związkowi Pieczy nad Ubogimi, którego dotychczasowe losy zostały opisane we wcześniejszej publikacji³⁴⁸. Zmiany te wynikały właśnie ze zmienionej ustawy o opiece społecznej z 8 III 1871 r. – nowelizacja z 11 VII 1891 r.³⁴⁹ Ustawa ta powierzała opiekę nad wszystkimi wyżej wymienionymi grupami osób Krajowemu Związkowi ds. Pieczy Ubogim poprzez Związki Miejscowe w poszczególnych gminach. One to właśnie miały ewidencjonować wszystkich potrzebujących danej formy opieki. W interesujących nas w tym rozdziale zagadnieniach chodziło o zbadanie przede wszystkim liczby osób, które były w największym stopniu dotknięte chorobami psychicznymi, a zwłaszcza takich, które stanowiły niebezpieczeństwo dla otoczenia. Ta grupa miała być od tej pory ustalana przez związki miejscowe ds. ubogich (wstępne badania medyczne, opieka i kierowanie do zakładów zamkniętych). Zachowano wszystkie wyżej opisane mechanizmy prawne kwalifikowania chorych do zakładów zamkniętych znane z regulaminu zakładów dla obłąkanych, z tą zmianą, że organy te podporządkowano jednemu centrum decyzyjnemu³⁵⁰.

Przy okazji dokonano zmian w przyjętym na poprzednim sejmie prowincjonalnym regulaminie obrad. Zauważono przy tym, że w dalszym ciągu obowiązywały jeszcze uzupełnienia do starego regulaminu z 20 III 1877 r., zamierzano ich treść umieścić także

³⁴⁵ T. Kruszewski, *Początki prowincjonalnej opieki nad dziećmi głuchoniemymi i ociemniałymi na Śląsku w I połowie XIX wieku*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2616, Prawo CCLXXXVIII, Studia Historycznoprawne, Wrocław 2004, s. 145–166; *Nadzór instytucji administracyjnych samorządu prowincjonalnego na Śląsku nad opieką nad dziećmi głuchoniemymi i ociemniałymi w latach 1875–1925*, Zeszyty Naukowe nr 2(7) 2008, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania „Copernicus” we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 177–194; *Nadzór nad szkolnictwem dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych na Śląsku w latach 1925–1945 oraz bilanse tego szkolnictwa w okresie 1875–1945*, Zeszyty Naukowe nr 2(7) 2008, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania „Copernicus” we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 141–148.

³⁴⁶ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 174 i n.

³⁴⁷ T. Kruszewski, *Szkoły położnych i kliniki ginekologiczne podległe władzom prowincjonalnym na Śląsku w XIX i XX w.*, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, Kraków 2010, t. I, s. 505–528.

³⁴⁸ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 55 i n.

³⁴⁹ PGS, Jg. 1871, s. 130, *Gesetz vom 8. März 1871, betreffend die Ausführung des Bundesgesetzes über den Unterstützungswohnsitz*; Jg. 1891, s. 300, potoczna nazwa ustawy to: *Gesetz über die sogenannte außerordentliche Armenlast vom 11. Juli 1891*, pełna nazwa ustawy: *Gesetz vom 11. Juli 1891 betreffend Abänderung der §§ 31, 65, 68 des Gesetzes zur Ausführung des Bundesgesetzes über den Unterstützungswohnsitz vom 8. März 1871*. Zob. T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, tam też dokładne jej omówienie. Ustawa weszła w życie 1 IV 1893 r.

³⁵⁰ Uchwała landtagu w *Verhandlungen des XXXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich den 15. März 1893*, Breslau [1893], cyt. dalej XXXV L., Drucksache Nr 313 z 10 III 1893 r.

w nowym regulaminie³⁵¹. Najważniejsze było jednak nowe uregulowanie, które wiązało się z przyporządkowaniem zakładów dla obłąkanych Krajowemu Związkowi ds. Pieczy nad Ubogimi, zgodnie z ustawą z 11 VII 1891 r. O prawidłowym przepływie pieniędzy na leczenie chorych między zakładami a Krajowym Zarządem ds. Opieki nad Ubogimi (LAV) miał czuwać starosta krajowy. Włączając do regulaminu przepisy z 27 X 1887 r. o możliwości przejściowego leczenia chorych w domu rodzinnym, dopasowano je do finansowania leczenia przez LAV, który miał czuwać nad prawidłowością leczenia w domu. O odsyłaniu chorych do domu miał teraz wyłącznie decydować LAV.

Zmieniono też częściowo model decyzyjny. Dotychczasowe kompetencje sejmu prowincjonalnego w tych dziedzinach pozostały niezmienione. Kolejnym elementem procesu decyzyjnego pozostał nadal starosta krajowy, ale jego kompetencje były raczej od tego momentu nadzorcze, gdyż praktyczne działania z jego rąk przejął LAV. Pojawił się też wprowadzany już w dodatkach do regulaminu z lat 80. komisarz, który był bezpośrednim przełożonym najstarszego organu administrującego zakładami³⁵², czyli komisji zarządzających. Tak więc model wyglądał teraz następująco:

Sejm prowincjonalny → Starosta Krajowy → Krajowy Związek ds. Pieczy
nad Ubogimi → Komisarz → Komisja Zarządzająca.

Doszło też do kolejnej zmiany w regulaminie w sprawie kosztów badania lekarskiego i transportowania. Koszty te państwo przerzuciło na sejm prowincjonalny i inne organy samorządowe. W dniu 7 III 1891 r. zarządzenie MWSM określało przy tym, o jakie badania chodziło. Zarządzenie obejmowało mianowicie ubogich chorych, a także osoby im towarzyszące podczas podróży do publicznej kliniki lub szpitala, a także w dalszej podróży do zakładu leczniczego lub sanatorium. Pokrywać miano jednak podróż koleją tylko w trzeciej klasie³⁵³. Landtag prowincjonalny postanowił przy tym, na podstawie zarządzenia ministerialnego, dookreślić bliżej kwestie związane z badaniami lekarskimi. Władze samorządowe miały pokrywać badania lekarskie chorych psychicznie tylko w kontekście planowanego umieszczenia chorego w zakładzie zamkniętym. Badanie takie musiał zarządzić lekarz powiatowy (*Kreisphysikus*), w ciągu 10 dni od planowanego przewiezienia chorego do zakładu – i co niemniej ważne – po badaniu chory musiał być

³⁵¹ I dodatek (*Nachtrag*) pochodził z 23 VI 1882 r. (ABB, Jg. 1883, s. 172, ABL, Jg. 1883, s. 227, ABO, Jg. 1883, s. 182). II dodatek z 15 XII 1885 r. (ABB, Jg. 1886, s. 360, ABL, Jg. 1886, s. 321, ABO, Jg. 1886, s. 312), III dodatek z 27 X 1887 r. (ABB, Jg. 1888, s. 17, ABL., Jg. 1888, s. 13, ABO, Jg. 1888, s. 16). XXXV L., Drucksache Nr 92 z 8 II 1893 r. Uchwała w Drucksache Nr 314 z 10 III 1893 r.

³⁵² Przyjęty na XXXVI sejmie zrewidowany regulamin dodawał, że w wypadku nieobecności starosty krajowego komisarz bez odrębnego upoważnienia nie mógł zastępować starosty. XXXVI L., Drucksache Nr 43 z 11 XII 1894 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Erlaß eines revidirten Reglements für die Irrenanstalten von Schlesien* i uchwała w Drucksache Nr 197 z 8 III 1895 r.

³⁵³ XXXV L., Drucksache Nr 103 z 25 X 1892 r., s. 1 i 2. Uchwała w Drucksache Nr 315 z 10 III 1893 r.

w ciągu kolejnych 5 dni odtransportowany do tego zakładu³⁵⁴. Chory po przybyciu musiał być najpóźniej w ciągu 10 dni przyjęty do zakładu. Natomiast obowiązujące od 1873 r. taryfy przewozowe w zasadzie podtrzymano, z tym zastrzeżeniem, że z rąk państwa przejęły je władze samorządowe. Koszty te miały kształtować się następująco: płacono 4 fen. za przejazd 1 kilometra koleją lub statkiem parowym; zwrot ten otrzymywał chory oraz osoba towarzysząca, dotyczyło to jazdy tam i z powrotem. Jeżeli chory był transportowany wozem, to płacono 40 fen. za każdy kilometr, ale co istotne, tą drogą wolno było tylko dowozić chorego do najbliższej stacji kolejowej, gdyż zwracano tylko za podwiezienie chorego do pociągu. Natomiast jeżeli chory podróżował do pociągu omnibusem, to zwracano według stawek przewoźnika (także za jazdę z powrotem osoby towarzyszącej choremu). Oprócz tego każdy chory otrzymywał też diety podróżne w wysokości 1,50 RM dziówki, a osoba towarzysząca odpowiednio 2,50 RM.

Na tym samym XXXV landtagu musiano się zająć kolejnym istotnym problemem ustalenia wysokości wydatków brutto na jednego chorego psychicznie w Prusach³⁵⁵. Dla rządu pruskiego była to istotna sprawa, gdyż wydatki te były – zdaniem ministrów – zbyt zróżnicowane, a finansowane były z dotacji rządowych (ustawy z 1873 i 1875 r.)³⁵⁶. Koszty pobytu jednego chorego zawsze się różniły, o czym świadczą podane w niniejszym rozdziale tabele, rząd pruski próbował jednak dokonać ich standaryzacji pomiędzy prowincjami i poszczególnymi zakładami. O skali dotychczasowego zróżnicowania świadczy poniższa tabela 14.

³⁵⁴ ABB, Jg. 1891, s. 346, ABL, Jg. 1891, s. 261 i ABO, Jg. 1891, s. 243.

³⁵⁵ XXXV L., Drucksache Nr 128 z 8 II 1893 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend die Höhe der Brutto-Ausgaben für den Unterhalt eines Kranken in den Provinzial-Irren-Anstalten*.

³⁵⁶ T. Kruszewski, *Sejm prowincjonalny...*, s. 261 i n.

Tabela 14.
Koszty utrzymania różnych zakładów w Prusach

Oznaczenie prowincji	Nazwa zakładu	Przeciętna wydatków brutto na 1 chorego (w RM)
Prusy Wschodnie	Allenberg (ob. obw. kaliningradzki)	469,81
	Kortau (j.w.)	776,27 przec. 623,04 dla prowincji
Prusy Zachodnie	Świecie	576,81
	Nowe Miasto Lubawskie	636,35 przec. 606,58
Brandenburgia	Eberswalde	631,77
	Żary	553,42
	Gorzów Wlkp.	542,26 przec. 575,82
Pomorze	Lębork	579,77
	Ueckermünde (Wkryujście)	478,13
	Darłowo	461,10
	Stralsund (Strzałów)	285,60 przec. 451,15
Poznańska	Owińska	544,21
Saska	Alt Scherbitz	660,77
	Nietleben	605,34 przec. 633,05
Westfalska	Marsberg	611,30
	Lengerich	605,17
	Marienthal	630,08 przec. 615,52
Nadreńska	Andernach	465,84
	Bonn	461,82
	Düren	477,45
	Grafenberg	469,12
	Merzig	473,28 przec. 469,50
Szlezwik-Holsztyn	Szlezwik	557,62
Hanowerska	Hildesheim	563,54
	Getynga	522,56
	Osnabrück	479,10 przec. 521,73
Hesja-Nassau	Eichberg	587,08
	Marburg	1141,92
	Haina	486,70
	Merxhausen	329,40 przec. 636,27
Śląska	Lubiąż	617,47
	Brzeg	409,68
	Plakowice	489,48
	Bolesławiec	459,94
	Kluczbork	523,29
	Rybnik	476,98
	Toszek	594,46 przec. 510,19

Jak widać w większości prowincji koszty opieki w poszczególnych zakładach były zróżnicowane, zależały od wielu czynników. Wyższe koszty zależały przede wszystkim od charakteru zakładu, w placówkach leczniczych, np. Lubiąż, Marburg, Hildesheim,

Alt Scherbitz i Marienthal wydatki na jednego chorego z natury rzeczy musiały być wyższe. Zróżnicowanie zależało też od ilości chorych zakwalifikowanych do poszczególnych klas, im więcej było chorych klasy I, tym bardziej podrażało to koszty. Z informacji rządowej wynikało, iż dopuszczalnych klas było IV, ale na Śląsku stosowano podział tylko na II klasy. Najważniejsza była jednak rządowa konkluzja, by wszystkie zakłady mieściły się w maksymalnej stawce, którą zgłoszono na poziomie 975,09 RM (tak więc tylko zakład w Marburgu ten limit przekraczał)³⁵⁷.

Ostatecznego uporządkowania przepisów regulaminu zakładów dla obłąkanych dokonał XXXVI sejm prowincjonalny, uwzględniając zmiany z poprzedniego landtagu. Ogłoszono mianowicie tzw. zrewidowany regulamin, który porządkował dotychczasowe nowelizacje³⁵⁸. Powodem zasadniczym jego ogłoszenia było podpisanie porozumienia z Krajowym Związkiem ds. Pieczy nad Ubogimi Miasta Wrocławia, w sprawie wzajemnego uznawania opieki nad chorymi psychicznie, idiotami, epileptykami, głuchoniemymi dziećmi itd. Od tej pory chorzy psychicznie, idioci i epileptycy z terenów prowincji śląskiej oraz jej stolicy mieli być tak samo traktowani. Oznaczało to, że w razie braku miejsc w zakładach poza Wrocławiem chorzy mogli być w miarę możliwości leczeni w nowoczesnym (wtedy zbudowanym) miejskim szpitalu przy *Einbaumstraße* (ob. ul. J.I. Kraszewskiego) we Wrocławiu, natomiast idioci w większym stopniu w zakładzie przy ul. Szczytnickiej. System ten miał działać także w drugą stronę: chorzy z Wrocławia mogli być także leczeni poza miastem (zwłaszcza w renomowanych szpitalach prowincjonalnych w Lubiążu i Bolesławcu). Ułatwiać miał to system wzajemnych rozliczeń przyjętych na XXXVI sejmie prowincjonalnym³⁵⁹.

Zakłady dla obłąkanych zachowały swoją odrębność nazewniczą i kompetencyjną do 1 IV 1905 r., kiedy to zostały przemianowane na prowincjonalne zakłady zdrowotno-opiekuńcze (*Provinzial-Heil- und Pflegeanstalt* zamiast *Provinzial-Irrenanstalt*)³⁶⁰.

W tym miejscu trzeba wyjaśnić, co oznacza rok 1925 w tytule tego rozdziału. Wpierw jednak I wojna światowa przyniosła upadek II Rzeszy Niemieckiej, skutkiem tego był podział prowincji śląskiej. Rzutowało to na organizację opieki nad chorymi psychicznie,

³⁵⁷ XXXV L., Drucksache Nr 128..., s. 2, tabela mieści się na s. 3–4. Uchwała przyjmująca stanowisko rządowe jest w Drucksache Nr 317 z 13 III 1893 r. Dodać można, że w XX w. badanie sytuacji finansowej zakładów w omawianym tu kontekście stało się pewną regułą, por. *Verhandlungen des XLVII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich den 16. März 1907*, Breslau [1907], cyt. dalej XLVII L., Drucksache Nr 36 z 24 I 1907 r.

³⁵⁸ *Verhandlungen des XXXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich dem 14. März 1895*, Breslau [1895], cyt. dalej XXXVI L., Drucksache Nr 43 z 11 XII 1894 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Erlaß eines revidirten Reglements für die Irrenanstalten von Schlesien* i uchwała w Drucksache Nr 197 z 8 III 1895 r. O rozwoju zakładu w Swiebodzicach zob. w APW, PVS, sygn. 2022 – 2028.

³⁵⁹ Por. przypis 491.

³⁶⁰ Por. szerzej PSV, s. 40–63.

większość zakładów pozostała w nowej prowincji dolnośląskiej, natomiast zakłady w Kluczborku, Toszku i Leśnicy przeszły do prowincji górnośląskiej. Odmienne potoczyły się losy zakładów w Rybniku, Lublińcu i Katowicach, które w 1922 roku znalazły się w granicach II Rzeczypospolitej. Natomiast rok 1925 oznacza reformy w organizacji opieki społecznej, które podporządkowały zakłady dla chorych psychicznie w obu śląskich prowincjach nowej administracji centralnie zarządzającej tymi sferami samorządu terytorialnego (zob. niżej).

2. Działalność zakładów dla chorych psychicznie w latach 1875–1925

Począwszy od XXIV landtagu także w tym okresie istnienia zakładów dla „obłąkanych” omawiano też, jak zwykle, sprawy bieżące³⁶¹. Podniesiono m. in. plany rozwoju zakładu w Kluczborku, w 1876 r. zamierzano tu umieścić 280 chorych (w tym 146 mężczyzn i 134 kobiety). Chorzy byli w dalszej kolejności podzieleni na znane nam już od 1825 r. dwie klasy (do klasy I zaliczono 24 mężczyzn i 18 kobiet. Osoby te podzielono jeszcze na chorych uleczalnie i nieuleczalnie – pierwszych było 22, w tym 12 mężczyzn, drugich 20, w tym także 12 mężczyzn). W klasie II przyjęto 122 mężczyzn i 116 kobiet (uleczalnie według płci 40 i 38, nieuleczalnie 82 i 78)³⁶². Po raz pierwszy ustalono też jednolite zasady zatrudniania pracowników w zakładzie. Na podaną tu liczbę chorych przypadło: dwóch lekarzy, dwóch kapelanów, trzech pracowników administracyjnych (zarządca budynku, kontroler, kancelista), 18 strażników i 17 strażniczek. Strażnicy i strażniczki byli podzieleni odrębnie dla obu klas chorych (17 osób dla klasy I i 18 osób dla klasy II). Największa rewolucja dokonana się jednak w kwestii komisji zarządzających. Zlikwidowano je wszystkie i w ich miejsce powołano tylko jedną siedmioosobową, która oprócz zajmowania się zakładami dla obłąkanych, miała także czuwać nad innymi zakładami dla idiotów, a ponadto nad zakładami dla głuchoniemych i ociemniałych³⁶³.

Sprawy zakładów dla obłąkanych zostały ponowione jeszcze w tym samym roku na przełomie listopada i grudnia na kolejnym, XXV sejmie prowincjonalnym. Oprócz bieżących spraw finansowych najważniejszym problemem było przyjęcie do wiadomości

³⁶¹ XXIV L., s. 649–652, Drucksache Nr 38 z 29 XII 1875 r., sprawy wsparcia dla rodzin pracowników, *Vorlage der Landes-Deputation, betreffend die an Beamte der Irrenanstaltverwaltung und deren Hinterbliebene zu gewährenden fortlaufenden Unterstützungen*. Zatwierdzenie zob. Drucksache Nr 118 z 15 I 1876 r., s. 1030.

³⁶² *Ibidem*, Drucksache Nr 59, s. 851 i n.

³⁶³ *Ibidem*, *Stenographischer Bericht...*, s. 21. Wszli do niej Siegismund von Görtz, dyrektor Ziemstwa Śląskiego we Wrocławiu, Gustav Werner, sołtys z Lubiąża, hr. Max von Sauerma-Ruppersdorf, landrat strzeliński z Karszówka, nadburmistrz Legnicy Ottomar Oertel, Herrmann von Mentzel z Koźlic (pow. lubiński), Eugen von Selchow, landrat raciborski z Rudnika, Richard J. W. Holtze, radca sanitarny w Katowicach.

zatwierdzenia regulaminu tych zakładów przez MWSM w reskrypcie z 8 VI 1876 r.³⁶⁴ Zatwierdzono też przekroczenia budżetowe w kluczborskim zakładzie. Koszty zmiany tego zakładu w zakład dla obłąkanych okazały się wyższe niż planowano o 2567 RM i 50 fen.³⁶⁵ Podnoszono też zwykle sprawy bieżące³⁶⁶. Odnośnie do zakładu w Płakowicach warto odnotować fakt objęcia funkcji dyrektora z dniem 1 X 1876 r. przez wybitnego psychiatrę Ewalda Heckera (1843–1909)³⁶⁷. Osobowość tak wybitna jak Hecker oznaczała podniesienie rangi szefa zakładu do stanowiska dyrektora.

Funkcjonowanie praktyczne zakładów dominowało także na kolejnym XXVI sejmie prowincjonalnym w 1878 r.³⁶⁸ Sprawy bieżące zakładów dla obłąkanych ponowiono na XXVII landtagu w 1879 r.³⁶⁹ Odnośnie do roku 1877 (27 IV) przypomniano, że udało się podpisać porozumienie z zakonem samarytańskim w Krośnicach o stałym wspieraniu

³⁶⁴ *Verhandlungen des XXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 29. November bis einschließlich den 7. Dezember 1876*, Breslau [1877?] (cyt. dalej XXV L.), Drucksache Nr 5, s. 61 i 62, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend das Reglement für die Schlesischen Provinzial-Irren-Anstalten* z 29 IX 1876 r. Obie wersje tekstu pierwotna i zmieniona przez ministra od s. 63. Zmiany dotyczyły tylko nielicznych sformułowań stylistycznych.

³⁶⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 4, s. 59 i 60, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Genehmigung einer außeretatsmäßigen Ausgabe von 2567,50 Mark bei der Provinzial-Irren-Anstalt zu Creutzburg* z 1 X 1876 r. Uchwała zob. Drucksache Nr 62 z 1 XII 1876 r., s. 577.

³⁶⁶ *Ibidem*, por. Drucksache Nr 13 [brak daty], s. 105–106, zatwierdzenie Drucksache Nr 65, s. 578. Inna kwestia wymiany parcel w Płakowicach, zob. Drucksache Nr 36, s. 409 oraz Drucksache Nr 69, s. 580.

³⁶⁷ Sylwetkę Heckera przedstawia w swym doktoracie Silke Feldmann, zob. S. Feldmann, *Die Verbreitung der Kraepelinischen Krankheitslehre im deutschen Sprachraum zwischen 1893 und 1912 am Beispiel der Dementia praecox*, Göttingen 2005, s. 75. Hecker w 1871 r. opisał katatonię – później zaliczoną do odmian schizofrenii, a następnie (wspólnie z Karlem Ludwigiem Kahlbaumem) w 1874 r. hebefrenię, czyli młodzieńczą postać schizofrenii, zob. H. Schott, R. Tölle, *op. cit.*, s. 117 i 334, E. Shorter, *op. cit.*, s. 122, 124 i 136; o chorobach zob. R. Dreszer, *Zarys psychiatrii sądowej dla medyków i prawników*, Warszawa 1964, s. 99–100. Hecker odszedł z Płakowic w 1881 r., by założyć prywatny zakład w Johannisbergu nad Renem, zob. S. Feldmann, *op. cit.*, s. 75, w 1883 r. pracował już w klinice psychiatrycznej w Zgorzelcu i tu spotkał Kraepelina, zob. H. Schott, R. Tölle, *op. cit.*, s. 530. Wśród najważniejszych publikacji o Heckerze warto wspomnieć o pracach: M.J. Sedler, *The Legacy of Ewald Hecker; a new translation of „The Hebefrenie”*. Translated by Marie-Louise Schoelly, „Psychiatry”, Nov. 1985 No 142 (11), s. 1265–1271. K. Wilmanns, G.E. Berrios, A. Kraam, *Ewald Hecker (1843–1909)*, „History of Psychiatry”, Dec. 2002, No 13 (52 Pt 4), s. 455–465. A. Kraam, *On the origin of the clinical standpoint in psychiatry, Dr Ewald Hecker in Görlitz*, „History of Psychiatry”, Sep. 2004, No 15 (59 Pt 3), s. 345–360. A. Koukopoulos, *Ewald Hecker’s description of cyclothomia as cyclical mood disorder: its relevance to the modern concept of bipolar II*, „Journal of Affective Disorders”, Vol. 73, No 1, January 2003, s. 199–207.

³⁶⁸ XXVI L., Drucksache Nr 3 z 1 XII 1877 r., uchwała zatw. zob. Drucksache Nr 112, s. 789 i 790. Inne kwestie: Bolesławiec (Drucksache Nr 39, uchwała Nr 118), Płakowice (Drucksache Nr 40, uchwała Nr 119), Kluczbork (Drucksache Nr 44, uchwała Nr 120), wszystkie ostatnie uchwały s. 793.

³⁶⁹ *Verhandlungen des XXXVII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 7. bis einschließlich den 15. März 1897*, Breslau [1897], cyt. dalej XXVII L, zob. zwłaszcza Drucksache Nr 5, 6, 8, 20 s. 357–359, uchwały w Nr. 107, 147. Zakup gruntu pod nowy budynek dla urzędników w zakładzie brzeskim zob. Drucksache Nr 75, s. 1057 i uchwała Nr 105, s. 1136

tutejszych 26 miejsc dla idiotów³⁷⁰. W kolejnym sprawozdaniu za 1878 rok poinformowano o ogłoszeniu nowych porządków wewnętrznych dla zakładów (4 VII 1878 r.). Przepisy te początkowo obowiązywały w starszych zakładach w Lubiążu, Brzegu, Płakowicach i Bolesławcu. Z dniem 13 XII 1878 r. rozciągnięto je także na zakład w Kluczborku³⁷¹. W sprawozdaniu za rok 1878 powrócono do przerwanej przez ostatnich kilka lat praktyki badania ilu chorych czekało na wolne miejsce w zakładach dla obłąkanych. W podanym tu roku kolejka oczekujących wynosiła 499 osób, z czego większość znalazła miejsce w zakładach (390), dalszych 25 zmarło nie doczekawszy się miejsca, a kolejnych 25 ozdrowiało. Tak więc pozostało tylko 59 osób na liście oczekujących³⁷².

Sprawy zakładów dla obłąkanych podjęto ponownie na XXVIII sejmie prowincjonalnym w 1881 r.³⁷³ Jedną z podniesionych kwestii była sprawa odnowienia się w 1879 r. dawnej niekorzystnej tendencji z poprzedniego okresu, a mianowicie braku wolnych miejsc w zakładach. Na koniec 1879 r. liczba osób oczekujących wzrosła o 93 osoby i wyniosła 152. W ciągu tego roku w ogóle zarejestrowano 526 nowych przypadków, z czego 327 znalazło miejsce w zakładach, a 53 osoby zmarły³⁷⁴. Podniesiono także, jak już wcześniej bywało, sprawy bieżących remontów, przebudów, w tym największej inwestycji w Płakowicach (poszerzenia obiektów). Podnoszono także inne kwestie bieżące (m. in. zakup działki od magistratu brzeskiego dla poszerzenia zakładowego ogrodu)³⁷⁵.

Podsumowanie roku 1880 miało miejsce na XXIX landtagu w 1882 r.³⁷⁶ W 1880 r. zgłoszono nowe 573 przypadki zachorowań na choroby psychiczne (więcej o 47 niż w poprzednim roku), tylko 301 znalazło miejsce w zakładach prowincjonalnych, dalsze 24 osoby zmarły przed przyjęciem, stan 18 się w międzyczasie polepszył i nie wymagały separacji, ale aż 230 znalazło się na liście oczekujących na wolne miejsce. Podnoszono także kwestie bieżących inwestycji i remontów³⁷⁷.

³⁷⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 1, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1877* z 31 X 1878 r., s. 14.

³⁷¹ *Ibidem*, Drucksache Nr 2, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1878* z 9 XI 1879 r., s. 165.

³⁷² *Ibidem*, s. 207 i 208.

³⁷³ *Verhandlungen des XXVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. Januar bis einschließlich den 12. Januar 1881*, Breslau [1881?], cyt. dalej XXVIII L.

³⁷⁴ *Ibidem*, Drucksache Nr 1, s. 8, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1879* z 14 XI 1880 r. Bliższe rozpisanie oczekujących na poszczególne powiaty, zob. s. 43 i 44.

³⁷⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 14 z 2 XI 1880 r., s. 215 i n., uchwała zob. Drucksache Nr 115 z 8 I 1881 r., s. 1078.

³⁷⁶ *Verhandlungen des XXIX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 16. April bis einschließlich den 26. April 1882*, Breslau [1882?] cyt. dalej XXIX L., s. 453 i n., Drucksache Nr 40, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1880* z 22 II 1882 r.

³⁷⁷ Warto w tym miejscu zwrócić przykładowo uwagę na budowę nowych piorunochronów w lubiąskim zakładzie za 7180 RM, zob. Drucksache Nr 93 z 16 IV 1882 r.

Jednak najważniejszym zadaniem, jakie próbował rozwiązywać XXIX sejm prowincjonalny były właśnie sposoby zwiększenia liczby miejsc w zakładach dla obłąkanych³⁷⁸. Dotychczas w istniejących zakładach (włączając lubiąski pensjonat) przebywało około 1283 osób, w 1881 r. spróbowano zwiększyć liczbę miejsc do 1469 (Lubiąż – obie placówki 204, Brzeg – 223, Kluczbork – 280, Płakowice – 222 i Bolesławiec – 540). Potrzebne były jednak bardziej perspektywiczne projekty zwiększenia liczby miejsc, gdyż wzrastająca liczba wykrytych zachorowań nie zmniejszała liczby oczekujących na wolne miejsca. W okoliczności, że między 1880 i 1881 r. liczba oczekujących spadła z 278 do 251 nie można było oczekiwać, że byłaby to stała tendencja.

XXX sejm prowincjonalny w sprawozdaniu za rok 1881 odnotował nowe 538 przypadków chorób psychicznych w prowincji (o 35 mniej niż w 1880 r.). Z tej liczby przyjęto do zakładów 268 osób, 55 dalszych zmarło, nie doczekawszy się wolnego miejsca, i na liście oczekujących pozostało 215 osób³⁷⁹. Jeszcze gorzej było w następnym roku, zgłoszono kolejne 572 przypadki zachorowań na choroby psychiczne i tylko 305 osób znalazło miejsce w zakładach, dalsze 65 zmarło, nie doczekawszy się wolnego miejsca, lista oczekujących wyniosła tedy 202 osoby³⁸⁰. Spośród innych wydarzeń w 1881 r. warto wspomnieć o odejściu Ewalda Heckera z Płakowic, jego miejsce zajął Ernst von Ludwiger³⁸¹, w 1882 r. wspomniano o śmierci dyrektora zakładu w Bolesławcu, tajnego radcy sanitarnego dra Jacobi, jego miejsce zajął tymczasowo od 1 IV 1882 r. drugi lekarz dr Carl Stöver. Ostatecznie dyrektorem mianowano dotychczasowego wyższego lekarza w Lubiążu dra Emila Sioli (1852–1922)³⁸². Dnia 31 XII 1881 r. wygasła też kadencja starych, pochodzących jeszcze sprzed reformy komisji zarządzających zakładami dla obłąkanych, została ona w 1876 r. przedłużona na pięć lat. Dlatego też na kolejną kadencję (5 lat) musiano dokonać nowych wyborów, tym razem jednak zgodnie z ordynacją prowincjonalną wyboru tego

³⁷⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 83 z 29 III 1882 r., s. 951 i n., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Vermehrung und Erweiterung des Irren-Anstalten*.

³⁷⁹ *Verhandlungen des XXX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 2. December bis einschließlich den 10. December 1883*, Breslau [1884?], cyt. dalej XXX L., Drucksache Nr 1, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1881* z 14 IV 1883 r., s. 5, dokładniejsze rozpoznanie chorych na s. 37–38. O brakach miejsc zob. też APW, PVS, sygn. 1752 (głównie w Brzegu).

³⁸⁰ XXX L., Drucksache Nr 2, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1882* z 10 X 1883 r., s. 236 oraz 279 i 280.

³⁸¹ G. O. Ernst von Ludwiger doktoryzował się w 1866 r. na uniwersytecie królewieckim rozprawą *De specimine carcinomatis columnae vertebralis*, Königsberg 1866.

³⁸² Życiorys tego wybitnego psychiatry zob. Brigitte Leuchtweis-Gerlach, *Emil Sioli und das Köppler Waldkrankenhaus*, [w:] *Treffpunkt. Frankfurter Zeitschrift für Gemeinpsychiatrie. Jahrgang Nr 20, Nr 2, Juni 1996*, s. 49–57. W Bolesławcu był dyrektorem do 1888 r., przeszedł wtedy do Frankfurtu nad Menem. Zob. też E. Shorter, *op. cit.*, s. 121. Jego najbliższym współpracownikiem był Alois Alzheimer, dyrektor kliniki psychiatrycznej na uniwersytecie wrocławskim. Sioli wspierał Alzheimera w badaniach nad chorobą, nazwaną później nazwiskiem tego ostatniego.

dokonywał już nie sejm, lecz wydział prowincjonalny³⁸³. Nowe wybory dotyczyły także wspieranych przez landtag zakładów w Leśnicy i Krośnicach, w tym pierwszym sejm wspierał 40 miejsc darmowych, a w drugim zaś 19³⁸⁴. Postanowiono także utworzyć kolejne miejsca dla idiotów ze środków prowincjonalnych w domu Fundacji im. Wilhelma I i Augusty w Legnicy. Byłoby to od 4 do 6 miejsc darmowych za mniej więcej 2000 RM. Ustalono już liczbę wstępną 13 osób z tzw. listy rezerwowej, które można by było w legnickim zakładzie umieścić. Wydział prowincjonalny szacował koszty jednego miejsca na 360 RM, sugerował ponadto utworzenie urzędu prowincjonalnego komisarza dla tego zakładu, na wzór placówek w Krośnicach i Leśnicy³⁸⁵. Ostatecznie przyjęto, że koszty finansowania 4 miejsc (każde za 360 RM) miały wynieść łącznie 1440 RM. Poruszano także liczne kwestie bieżącego zarządu zakładami³⁸⁶.

XXXI landtag – tak jak dotychczas – otworzyło sprawozdanie z poprzedniego okresu, w pierwszej kolejności był to 1883 r.³⁸⁷ W tym roku odnotowano kolejne nowe 597

³⁸³ *Ibidem*, s. 242–243. Dla zakładu w Lubiązu członkami komisji zostali: baron Bernhard von Czetztritz-Neuhaus, starszy ziemski z Chełmca (pow. jaworski), H. Neumann, starszy miejski z Legnicy, Gustav Werner, przewodniczący urzędu obwodowego z Lubiąza, zastępcami zaś – von Köckritz z Godzięcina (pow. wołowski), von Köckritz z Mojęcic (pow. wołowski) i mistrz murarski Vogt ze Środy Śl. W komisji brzeskiej znaleźli się Heinrich von Reuß, landrat w Brzegu z Łosiowa, radca sądowy Schneider w Brzegu i posiadacz dóbr chłopskich w Bykowicach (pow. nyski) Anton Allnoch, zastępcami – hr. Wilhelm von Pfeil, starszy ziemski z Krzyżowic (pow. brzeski), Heinrich Ludwig Werner, aptekarz w Brzegu i Albert Nitschke, dyrektor browaru w Kopaniu (pow. brzeski). Do wspólnej komisji dla Płakowic i Bolesławca wybrano: barona Louisa von Senden-Bibran z Rokitek (pow. chojnowski), burmistrza Stahna w Bolesławcu i starszego ziemskiego von Eckartsberga z Bądzowa (pow. głogowski), zastępcami zaś – Fritza Bufego, sołtysa dziedzicznego w Zbylutowie (pow. lwówecki), radcę sądowego Minzlaffa w Zgorzelcu i Minsberga, radcę sądowego w Bolesławcu. Wreszcie ostatnia komisja była dla zakładu w Kluczborku: członkowie – landrat hr. Eduard Georg von Bethusy-Huc z Bąkowa (pow. kluczborski), burmistrz Müller w Kluczborku, Oswald Seidel z Gieralcic i Sarnowa (pow. kluczborski); zastępcy – Otto von Watzdorf[f], landrat kluczborski, z Krzywiczyn, von Damnitz ze Smardów (pow. kluczborski), później landrat i Daniel Freytag, sołtys dziedziczny z Krzywizny (pow. kluczborski) (ten ostatni to ojciec najwybitniejszego pisarza śląskiego Gustava Freytaga).

³⁸⁴ *Ibidem*, s. 247. W zakładzie w Krośnicach na okres 1 I 1882 – 31 XII 1888 komisarzem został Oscar von Heydebrand und der Lasa, landrat milicki z Wziąchowa Małego, zastępcą zaś starszy ziemski Fischer z Czarnogoźdź (pow. milicki). W Leśnicy komisarzem pozostał landrat hr. Eduard Georg von Bethusy-Huc. Postulowano jednakże zwiększenie liczby miejsc w zakładzie w Krośnicach z 40 do 60, zob. Drucksache Nr 55 z 2 XI 1883 r., s. 695. Zatwierdzenie zob. Drucksache Nr 144 z 5 XII 1883 r., s. 1457 i 1458. Ostatecznie rzeczywiście zwiększono liczbę miejsc do 60 w Krośnicach (13 po 300 RM i 47 po 240 RM). W Leśnicy przyjęto wspieranie 10 miejsc za 3000 RM i dalszych 20 (łącznie 6000 RM, tutaj zamierzano pokrywać stosownie od sytuacji chorego albo $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ lub $\frac{1}{4}$ kosztów), zob. Drucksache Nr 196, s. 1487.

³⁸⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 17 z 8 X 1883 r., s. 491 i 492. Zatwierdzenie przez landtag, zob. Drucksache Nr 143 z 5 XII 1883 r., s. 1457.

³⁸⁶ *Ibidem*, np. Drucksache Nr 5 z 4 IX 1883 r., ponowienie sprawy zabezpieczeń przeciwpożarowych w kluczborskim zakładzie. Uchwała Nr 159, s. 1465. Budowa nowego budynku dla chorych ogarniętych szaleem w części brzeskiego zakładu w Brzeskiej Wsi, zob. Drucksache Nr 73 z 1 XI 1883 r., uchwała w Nr. 161, s. 1466.

³⁸⁷ *Verhandlungen des XXXI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 6. December bis einschließlich den 16. December 1885*, Breslau [1886?], cyt. dalej XXXI L., Drucksache Nr 1, *Vorlage des Provin-*

przypadki zachorowań na choroby psychiczne w prowincji śląskiej (o 25 więcej niż w roku ubiegłym), udało się umieścić tylko 306 w zakładach, 74 osoby zmarły nie doczekawszy się miejsca, ale i tak pozostało 217 osób w kolejce. Liczono jednak, że sytuacja się poprawi z chwilą otwarcia nowego zakładu w Rybniku. Dnia 1 VII 1883 r. robotnicy weszli na plac budowy, rozpoczynając pierwsze prace budowlane. Na budowę zgromadzono 1 985 500 RM, z czego do końca 1883 r. wydano 129 439,56 RM. Remontowano też placówki w Brzegu i Bolesławcu³⁸⁸. Dalsze uwagi dotyczyły kolejnego 1884 r., tutaj zwrócono uwagę na zgłoszenie nowych 652 przypadków chorób psychicznych, z których tylko 366 udało się umieścić w zakładach. Kolejne 67 zmarło, zanim uzyskało wolne miejsce, czyli na liście oczekujących pozostało 219 przypadków³⁸⁹.

Obiadami XXXI landtagu wstrząsnęła natomiast afera związana z zakładem w Lubiążu, która wiązała się z osobą dyrektora zakładu dra Junga. Ten ostatni był wybitną osobowością, ale zupełnie nie nadawał się do funkcji administracyjnych. Dlatego też na posiedzeniu wydziału prowincjonalnego w dniu 20 V 1884 r. starosta krajowy Max von Uthmann zgłosił wniosek o odwołanie Junga z funkcji dyrektora. Sprawą zainteresowała się też prokuratura, która podjęła dochodzenie w sprawie ewentualnego postępowania karnego, a w najlepszym przypadku tylko dyscyplinarnego. Dyrektor jako wyższy urzędnik samorządowy podlegał regulaminowi dyscyplinarnemu dla urzędników z 14 III 1877 r.³⁹⁰ Oskarżano go o to, że gdyby jeszcze dalej pozostał dyrektorem, to lubiąskie budynki stały by się ruinami. Starosta krajowy za najgorsze uznał jednak dalsze działania dyrektora, który cały konflikt upublicznił, przekazując o nim informacje dla prasy. W związku z powyższym z dniem 26 V 1884 r. rozwiązano z drem Jungiem stosunek pracy, a z dniem 1 VIII t. r. funkcję dyrektora zakładu powierzono drowi Wilhelmowi Alterowi (dotychczas dyrektorowi w zakładzie w Brzegu)³⁹¹. Z Jungiem odszedł też najwybitniejszy z dotychczasowych I lekarzy w zakładzie Emil Kraepelin (1856–1926), człowiek, który „odkrył” schizofrenię i nadał jej nazwę³⁹². Ponieważ dotychczas oficjal-

zial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1883 z 9 II 1885 r., s. 7, 8 i Anlage C [wrócono do starej praktyki nie numerowania łącznie całego tomu akt sejmowych].

³⁸⁸ *Ibidem*, w sprawozdaniu za 1883 r. po raz pierwszy pojawiły się bardzo szczegółowe sprawozdania starosty krajowego z poszczególnych zakładów dla obłąkanych, oznaczone jako Anlage B.

³⁸⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 2, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1884* z 21 X 1885 r., s. 5 i 6 oraz Anlage C.

³⁹⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 115 z 25 XI 1885 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Gehalts-Competenzen des Direktors der Provinzial-Irren-Anstalt zu Leubus*.

³⁹¹ Sylwetkę Wilhelma Altera (1843–1918), przedstawiają A. Kiejna i M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 44, Alter był dyr. w latach 1884–1912.

³⁹² Sylwetka Kraepelina w pracy jubileuszowej *Psychiatrische Klinik der Universität München 1904–2004*, Berlin-Heidelberg 2005, a także u S. Feldmann, *op. cit.*, *passim* oraz u A. Kiejny i M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 45–46, jest też ogromna liczba życiorysów w internecie, np. zob. Lilly-pharma.de, czy <http://psywifo.klinikum.uni-muenchen.de>. Kraepelin w 1884 r. w Lubiążu zdiagnozował przypadek nowej choroby psychicznej, którą nieco później w Monachium nazwie schizofrenią. Moment ten w życiu Kraepelina

nie nie postawiono jednak żadnych zarzutów wystąpił o odszkodowanie za bezprawne zwolnienie z pracy (domagał się 3868 RM zaległych poborów). W tych okolicznościach wydział prowincjonalny postawił sejmowi pytanie, czy pieniądze te należy wypłacić, czy czekać na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu karnym lub dyscyplinarnym. Oprócz tego wydział sugerował, by do końca 1885 r. zagwarantować drowi Alterowi dodatek funkcyjny w wysokości 1200 RM oraz zwiększyć pobory do 7000 RM (+500 RM premii). W uchwale z 9 XII 1885 r. XXXI landtag odniósł się pozytywnie tylko do wynagrodzenia dra Altera, wypłatę dla dra Junga tymczasowo wstrzymano³⁹³.

Odnosnie do zakładów dla idiotów informowano, że komisarz zakładu w Krośnicach prosił o dalsze zwiększanie liczby miejsc do 60, na co się wydział prowincjonalny zgodził i wobec tego dotacja z 10 380 RM na 40 miejsc wzrosła do 15 180. Natomiast odnośnie do zakładu w Leśnicy zauważono jego ostateczne ewoluowanie w prowincjonalny zakład dla dzieci obłąkanych, w związku z przejściem zarządu nad zakładem przez zajmujące się tymi problemami stowarzyszenie (*Verein für den Unterricht und Erziehung schwachsinniger Kinder aus dem Regierungsbezirk Oppeln*). Zakład otrzymywał

jako najważniejszy doczekał się odrębnego opracowania, zob. H. Sternberg, M.C. Angermeyer, *Der Aufenthalt Emil Kraepelin's an der Schlesischen Provinzial-Irrenanstalt Leubus*, w: „Fortschritte der Neurologie, Psychiatrie”, Stuttgart–New York 2002, vol. 70, No 5, s. 252–258. Na odkrycie Kraepelina powołał się już w 1885 r. inny lubiąski lekarz, przyjaciel Kraepelina, Max Salomon (1860-?), w obronionym w tym właśnie roku we Wrocławiu doktoracie, który praktykę w Lubiążu wykorzystał w rozprawie doktorskiej, zob. M. Salomon, *Ueber Doppeldenken – Aus der Provinzial-Irrenheilanstalt zu Leubus*, Breslau 1885. O znaczeniu Kraepelina w dziejach psychiatrii świadczy mnogość o nim wzmianek w pracy H. Schotta i R. Töllego, *op. cit., passim*, zwłaszcza od s. 116 i E. Shortera, *op. cit.*, od s. 118 (nazywany tu konsekwentnie twórcą współczesnej psychiatrii, dostrzeżono to już za jego życia, zob. *Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, Berlin und Wien 1901, szp. 906). O samej chorobie zob. R. Dreszer, *op. cit.*, s. 97–103. Kraepelin był też twórcą pojęcia psychozy maniakalno-depresyjnej, zob. *ibidem*, s. 103 i n.

³⁹³ XXXI L., Drucksache Nr 296. Debata w *Stenographischer Bericht...*, s. 52 i 53. Ciąg dalszy miał miejsce podczas XXXV landtagu w 1893 r. Marszałek ks. Raciborski poinformował, że dr Jung i poborca finansowy Guttwein zostali skazani przed sądem okręgowym we Wrocławiu 5 V 1891 r. Równolegle w postępowaniu sądowoadministracyjnym Wyższy Sąd Administracyjny we Wrocławiu 11 V 1892 r. wydał analogiczny (jak w poprzednim roku wyrok): Dr Jung – utrata zajmowanego urzędu, Guttwein – grzywna 200 RM. Oprócz tego wydział prowincjonalny prowadził własne postępowanie wewnętrzne i ustalił deficyt w kasie zakładu na 5022,15 RM. Środki te Jung przeznaczył na zakup wina, kawy i książek. Jung tłumaczył, że były to zakupy zarządcy zakładu, ale nie uznano tego za prawdziwe, gdyż decyzje o tych zakupach podejmował sam dyrektor, choć – jak zauważono – „nikt nie został złapany za rękę”. Ustalono ponadto, że ze swego mienia dr Jung nie był w stanie oddać tego długu. Ustalono, że istniał nieformalny fundusz „kieszonkowy” (*Taschengelderfond*) dyrektora, głównie na wydatki na lubiąski pensjonat. Ostatecznie nie udało się ustalić, w jaki sposób będzie ściągany dług od Junga i Guttweina. Wyroki sądów przyjęto tylko do wiadomości. Por. *Verhandlungen des XXXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich den 15. März 1893*, Breslau [1893], cyt. dalej XXXV L., *Stenographischer Bericht...*, s. 42 i 43 oraz Drucksache Nr 318 z 7 III 1893 r. Później jednak lepiej potraktowano Guttweina, mniej obciążonego, na XXXVI sejmie dostał emeryturę, por. *Verhandlungen des XXXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich dem 14. März 1895*, Breslau [1895], cyt. dalej XXXVI L., Drucksache Nr 61 z 28 XII 1894 r., uchwała w Drucksache Nr 255 z 4 III 1895 r. Wcześniejsze kłopoty Junga zob. w APW, PVS, sygn. 1806, zwłaszcza od pag. 147.

dotację 9000 RM, z czego 1/3 szła na opiekę nad 10 dziećmi, którym w całości pokrywano koszty pobytu, drugie 3000 RM na 20 dalszych, ale którym pokrywano tylko $\frac{3}{4}$, względnie $\frac{1}{2}$ lub tylko $\frac{1}{4}$ kosztów. Zwracano też uwagę na początki wspierania podobnej placówki w Legnicy (tylko 4 miejsca darmowe)³⁹⁴. Zawarto specjalną umowę między wydziałem prowincjonalnym a zarządem placówki w Legnicy (podpisano ją 25 III 1884 r., MWSM zaś zatwierdził w dniu 21 V t. r.) w sprawie powołania, podobnie jak w pozostałych zakładach w Krośnicach i Leśnicy, specjalnego komisarza landtagu. Został nim dyrektor ziemstwa baron Bernhard von Czetrtritz-Neuhaus z Chełmca (pow. jaw.). Cztery miejsca darmowe obsadzono z dniem 1 IV 1884 r.³⁹⁵ Na XXXI landtagu zajmowano się także po raz pierwszy dokładnie sytuacją w dodatkowym obiekcie zakładu brzeskiego w Brzeskiej Wsi³⁹⁶. Po raz pierwszy placówka ta uzyskała odrębny budżet na 1886 r. Najważniejsze były tu jednak wspomniane niejako ubocznie cele istnienia tej placówki. Była nimi uprawa roślin jadalnych, które służyć miały wszystkim chorym; do uprawy kierowano tych chorych umysłowo, którzy nadawali się do pracy na roli. Grunty w Brzeskiej Wsi podzielono na cztery części (A-D), które obsiewano zbożem ozimym, ziemniakami, pszenicą, żytem, koniczyną czerwoną, owsem, burakami i zbożem jarym³⁹⁷. Dodać należy, że część wydatków dla placówki w Brzeskiej Wsi poszło ze wspomnianego wyżej funduszu ds. nadzwyczajnych nowych budów. Wydano na ten cel 97 tys. RM w 1883 r., a następnym nieco mniej – 88 tys. RM³⁹⁸. XXXI landtag podniósł też problem generalny, by dotychczas tylko dzierżawiony obiekt w Brzeskiej Wsi zakupić za 84 tys. RM. Landtag wyraził na to zgodę³⁹⁹. Podnoszono też sprawy bieżące innych zakładów⁴⁰⁰.

Na XXXII sejmie prowincjonalnym w 1887 r. zajmowano się, tak jak dotychczas, stanem osób oczekujących na wolne miejsca. W sprawozdaniu za 1885 r. ustalono 696 nowych przypadków zachorowań na choroby psychiczne, z których miejsce w zakładzie znalazło tylko 399 osób, dalsze 68 zmarło przed znalezieniem wolnego miejsca, czyli na

³⁹⁴ XXXI L., Drucksache Nr 2, s. 13. Odnośnie do Krośnic także Drucksache Nr 158 z 5 XII 1885 r., uchwała w Drucksache Nr 289 z 12 XII t. r.

³⁹⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 5, s. 3 i 4.

³⁹⁶ Odnośnie zakładu w Brzeskiej Wsi najważniejsze dokumenty są w APW, PVS, sygn. 1753, tu pierwsze budżety oraz plan sytuacyjny, zob. pag. 51. Umieszczono także akty notarialne zakupu nieruchomości na potrzeby zakładu, np. pag. 105 i n. Są to dokumenty z lat 1888–1897, kolejne z lat 1896–1897 w sygn. 1754. Widać tu dalszy rozwój placówki. Okres kolejny (1900–1912) zawiera sygn. 1755.

³⁹⁷ XXXI L., Drucksache Nr 21, s. 32 i 33. W 1886 r. 4,53 ha obsiano żytem, 2,43 – starą koniczyną, 2,93 – nową koniczyną, 2,43 – pszenicą ozimą, 3,73 – jaram, 1,60 – owsem, 1,93 – jęczmieniem, 5,00 – ziemniakami, 0,55 – burakami pastewnymi, 0,80 – pozostałymi, 0,80 – białą kapustą, 0,40 – marchwią, 0,40 – cebulą, 0,25 – jeszcze innymi burakami, 0,25 – selerem, pietruszką, sałata itp., 0,30 fasolą.

³⁹⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 109, s. 8 i 9.

³⁹⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 142 z 24 XI 1885 r., uchwała Drucksache Nr 301 z 10 XII t. r.

⁴⁰⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 123 (naprawa kominów w Lubiążu), Nr 124 (założenie studni głębinowej tamże), Nr 125 (założenie dołu kloaczego tamże), Nr 141 (sprawa zwiększenia racji żywnościowych we wszystkich zakładach).

liście oczekujących pozostało 299 osób⁴⁰¹. W 1886 r. sytuacja uległa drastycznemu pogorszeniu, bo zgłoszono aż 857 nowych zachorowań na choroby psychiczne (z tej liczby następnie 97 osób zmarło), udało się natomiast umieścić w zakładach tylko 463 osoby, a na liście oczekujących pozostało 297 osób⁴⁰². Nie może wobec tego dziwić, że mimo otwarcia nowego zakładu w Rybniku, już w 1887 r. powrócono do rozważań o konieczności otwarcia następnego zakładu dla obłąkanych. W tym celu wydział prowincjonalny zwołał konferencję z udziałem dyrektorów wszystkich zakładów. Zauważono na niej przeciętny wzrost oczekujących na wolne miejsce w zakładach o 215 osób⁴⁰³. Najlepszym rozwiązaniem byłaby budowa kolejnego zakładu dla obłąkanych, ale tę uważano za zbyt kosztowną. Wobec tego pozostawały dwa rozwiązania: zwiększanie opieki w domach nad chorymi mniej niebezpiecznie oraz rozbudowa istniejących już zakładów. Zgłaszano pomysły co można było rozbudować w Bolesławcu, Brzegu i Lubiążu. Sądzono, że na wspomniane tu cele opieki domowej i rozbudowy już istniejących placówek można było uzyskać 600 tys. RM. Problemy były przy tym ogromne, gdyż istniały trudności z rozmieszczaniem chorych. Najlepszym przykładem może tu być zakład w Lubiążu, przez który przewinęło się 1655, a liczono tylko na 600. Były też trudności z liczeniem chorych (sondaże dawały braki miejsc od 2255 do 4050). Postulowano, by dla chorych w mniejszym stopniu, wzorem saskiego zakładu w Colditz, założyć kolonię prac rolnych dla chorych. Osoby nieuleczalnie chore trzeba było zbadać, ale stopień ich choroby mógł się okazać trudny do oszacowania. Przy okazji postanowiono uprościć zarządzanie zakładami i zlikwidowano komisje zarządzające dla poszczególnych zakładów⁴⁰⁴. Utworzono także analogiczną kolonię rolną w Bolesławcu, zwaną folwarkiem Próg (*Drüsselgut*)⁴⁰⁵. Zmieniono także nazwę pensjonatu przy zakładzie w Lubiążu (dotychczas nazywał się on *Pensions-Institut*, a teraz stał się zakładem – *Pensions-Anstalt*)⁴⁰⁶. Inną uchwałą była podjęta w tym samym momencie zmiana regulaminu zakładów dla

⁴⁰¹ *Verhandlungen des XXXII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 23. October bis einschließlich den 31. Oktober 1887*, Breslau [1888?], cyt. dalej XXXII L., Drucksache Nr 1, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1885* z 5 XI 1886 r., s. 6 i Anlage C.

⁴⁰² *Ibidem*, Drucksache Nr 3, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltungs-Ergebnisse des Jahres 1886* z 17 VIII 1887 r., s. 6 i Anlage C.

⁴⁰³ *Ibidem*, Drucksache Nr 5, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Erweiterung der Irren-Pflege* z 5 VII 1887 r.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, por. też uchwała Drucksache Nr 264 z 27 X 1887 r.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 26, od s. 39, obejmowała ona 59 ha pól uprawnych, około 17 ha lasu, cegielnię, kopalnię gliny. Lekko upośledzeni umysłowo chorzy mieli tu uprawiać oziminy (żyto i pszenicę), owies, jęczmień, koniczynę, kukurydzę i inne mniejsze rośliny nasienne. Zajmowano się też hodowlą bydła na potrzeby zakładu zasadniczego. Por. też Drucksache Nr 122 z 7 IX 1887 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Erwerbung des Drüssel-Vorwerks bei Bunzlau*. Zakupiono folwark Próg o powierzchni 84 ha i 85 arów od magistratu Bolesławca za 173 900 RM. Poszerzono go o 1 morgę ziemi od posiadacza Doussin za 523,27 RM. Uchwała w Drucksache Nr 288 z 26 X 1887 r.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 23, od s. 1.

obląkanych, która była związana z możliwością urlopowania lżej chorych do opieki rodzinnej. Stworzono także możliwość umieszczania w zakładach w Płakowicach, Brzegu i Rybniku możliwości przyjmowania tzw. chorych prywatnych, których koszty opieki w całości pokrywały rodziny. Mieli być oni razem umieszczani z pozostałymi chorymi (brak zróżnicowania z powodu braku odrębnych pokoi i warunków ekonomicznych)⁴⁰⁷.

Podnoszono także sprawy bieżące⁴⁰⁸. Dominowały wśród nich kwestie związane z rozruchem zakładu w Rybniku. Dyrektorem zakładu został dr Rudolf Zander, dotychczas II lekarz zakładu dla obląkanych w Alt Scherbitz w Saksonii. Jego angaż nastąpił z dniem 6 I 1886 r. To wysokie stanowisko musiało być odpowiednio wynagradzane (syndyk krajowy wyznaczył mu pobory 6000 RM). II lekarzem zakładu został dr Buttenberg, który pochodził z tego samego zakładu, co dyrektor⁴⁰⁹. Zakład obejmował ostatecznie budynki szpitala dla mężczyzn i kobiet, dom dyrektora, dom II lekarza, magazyn, kuchnię i pralnię, dom strażników i strażniczek, portiernię. W Lubiążu realizowano z kolei nowe instalacje wodnokanalizacyjne, w tym nową łaźnię oraz instalacje przeciwogniowe. Z powodu groźby zawalenia się ścian zewnętrznych remontowano także elewacje.

W Lubiążu ostatecznie po odejściu Junga dyrektorem został dr Wilhelm Alter, zwolnił się natomiast III lekarz, dr Brandenburg, jego miejsce zajął tymczasowo wybitny psychiatra dr Clemens Neisser (1861–1940)⁴¹⁰. Ważnym wydarzeniem był kurs szkoleniowy w zakładzie pod kierunkiem psychiatri dra Curta Parisera, wzięli w nim udział kandydaci na lekarzy: Paul Mende, Georg Thümmel i Gustav Jankowsky (VIII – IX 1886 r.)⁴¹¹. W zakładzie brzeskim dyrektorem był dr Karl Stöver, natomiast nowym III lekarzem został dr Otto Dornblüth, wybitny uczonek, którego *Medycyna kliniczna* miała w 2006 r. w RFN 258 wydanie (dotychczas na analogicznym stanowisku w zakładzie w Bolesławcu)⁴¹². W zakładzie w Płakowicach dyrektorem pozostawał dr Ernst von Ludwiger, nie zmieniła się też

⁴⁰⁷ ABB, Jg. 1887, s. 17. Jest to dodatek do regulaminu zob. niżej.

⁴⁰⁸ XXXII L., Drucksache Nr 1, s. 8–10 oraz Anlage B, Drucksache Nr 109, 110, 113, 116, 117, 119, 121, 134, 135.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 3, Anlage B, s. 48 i 49. Zatrudniono także rejestratora, natomiast nie udało się zatrudnić na razie kontrolera. Pracę znalazło także 12 nadzorców i 8 nadzorzycyń. Pracę uzyskał ponadto wyższy nadzorca i wyższa nadzorzycyń, kucharka i kontrolerka bielizny i pościeli, dziewczka kuchenna, portier, strażnik nocny oraz woźnica.

⁴¹⁰ Clemens Neisser urodził się w Świdnicy (podobnie zresztą jak jego brat, inny wybitny lekarz, Albert Neisser). Neisser jest twórcą wielu nowych pojęć w psychiatrii, m. in. perseweracji. Zob. http://www.swidnica.risp.pl/artykuly_nawrocki_wybitni_swidniczanie.htm.

⁴¹¹ *Ibidem*, Anlage B, od s. 1. Nastąpiły zmiany w składzie komisji zarządzającej: starszy miejski Neumann i sołtys Werner z Lubiąża zmarli, w ich miejsce weszli landrat legnicki Karl von Rother z Rogowa Legnickiego i dotychczasowy zastępca von Köckritz z Mojąć, w jego miejsce zastępcą został Martins – nadburmistrz Głogowa oraz von Wrochem, landrat wołowski.

⁴¹² *Ibidem*, Anlage B, od s. 13. Karl Stöver doktoryzował się w 1877 r. na uniwersytecie w Erlangen, zob. *Ueber die Entstehung lokaler Tuberkulose durch Infektion aus äsigen Herden*, Erlangen 1877.

ilość zatrudnianego personelu⁴¹³. W zakładzie w Bolesławcu dyrektorem pozostał lekarz główny dr Emil Sioli, w Kluczborku dr Arthur Brückner. Uporządkowano także kwestie ilości osób zatrudnianych w zakładach. W zakładzie publicznym w Lubiążu do wyższych urzędników zaliczano dyrektora (później zarazem pierwszego lekarza), trzech (potem dwóch) lekarzy zakładowych, duchownego katolickiego i protestanckiego, zarządcę budynku, poborcę podatkowego, kontrolera, księgowego, rejestratora, czyli łącznie 11 osób. Na przełomie XIX i XX dodano jeszcze dwóch lekarzy – wolontariuszy. Niższych urzędników i personel dzielono na: wyższego nadzorcę, 12 (potem 16) zwykłych, felczera (będącego zarazem fryzjerem, miał on za zadanie strzyc włosy nowo przybyłym chorym), wyższą nadzorczynię, 13 (potem 17) zwykłych nadzorczyń, kobietę odpowiedzialną za pościel, szefową kuchni, ogrodnika, dwóch ślusarzy, portiera, palacza, strażnika nocnego i 4 pomocnice kuchenne, czyli razem 40 (potem 48) osób. W Brzegu liczba zatrudnionych była niższa – pierwsza grupa obejmowała dyrektora, dwóch lekarzy, zarządcę budynku, kontrolera, rejestratora, pomoc biurową, duchownego katolickiego i protestanckiego (łącznie 10 osób, potem dokonano zmiany – dyrektor = pierwszy lekarz, drugi i trzeci lekarz), druga zaś wyższego nadzorcę, 13 (potem 20) zwykłych, wyższą nadzorczynię, 22 (potem 27) zwykłe, szefową kuchni, 3 pomocnice kuchenne, kobietę odpowiedzialną za pościel, ślusarza, strażnika nocnego i służącego, zarządzającego filią w Brzeskiej Wsi (45, potem 57 osób). W Płakowicach zatrudniano dyrektora, zarządcę budynku, poborcę podatkowego, kontrolera, pomoc biurową, dwóch duchownych, czyli 7 osób (razi brak lekarza). Koniec XIX wieku przyniósł tu zmiany – dyrektor został pierwszym lekarzem, zatrudniono jeszcze drugiego i trzeciego oraz czwartego lekarza. Druga grupa obejmowała wyższego nadzorcę, 13 (później wzrost aż do 37) zwykłych, wyższą nadzorczynię, 10 (wzrost później do 28) zwykłych, portiera, ogrodnika, służącego, gońca miejskiego, kobietę odpowiedzialną za pościel i jej pomocnicę, kucharkę i jej dwie (potem 4) pomoce (łącznie 34, potem 78 osób). W zakładzie bolesławieckim wyższa grupa obejmowała dyrektora, czterech (później pierwszy był zarazem dyrektorem) lekarzy, zarządcę budynku, poborcę podatkowego, kontrolera, rejestratora, kapelanów religii katolickiej, protestanckiej i mojżeszowej (razem 12 osób). Druga grupa obejmowała zaś: wyższego nadzorcę, 41 (potem 44) zwykłych, wyższą nadzorczynię, 29 (potem 31) zwykłych, ogrodnika, ślusarza, 2 palaczy, służącego – odpowiedzialnego za gospodarstwo rolne zakładu, szefową kuchni, 4 pomocnice kuchenne, kobietę odpowiedzialną za pościel, jej trzy pomocnice, razem 85 (potem 89) osób. Podobnie było w Kluczborku: zatrudniano dyrektora, dwóch (potem trzech, pierwszy był zarazem dyrektorem) lekarzy, dwóch duchownych, zarządcę budynku, poborcę podatkowego, kon-

⁴¹³ XXXII L., Anlage B, od. s. 22. Zmarli zastępcy: sołtys Bufé i radca sądowy von Minsberg. W miejsce jednego z nich wszedł landrat hr. Constantin zu Stolberg-Wernigerode, drugi mandat pozostał nie obsadzony. Zmiany te także dotyczyły Bolesławca.

trolera, pomoc biurową (9 osób). Dalej wyliczano: wyższego nadzorcę, 19 (potem 31) zwykłych, felczera = fryzjera, wyższą nadzorczynię, 18 (potem 25) zwykłych, ślusarza, kobietę odpowiedzialną za pościel (doszły później jeszcze 3 pomocnice), kucharkę, 3 pomocnice kuchenne, palacza (potem dwóch), dwóch służących, portiera, strażnika nocnego, 2 lokajów, 2 lokajki, czyli razem 55 (potem 78) osób. Nieco inaczej układały się kadry najnowszego zakładu w Rybniku: dyrektor, dwóch lekarzy głównych i dwóch asystujących (potem pierwszy lekarz = dyrektor i trzech pozostałych), zarządca budynku, poborca podatkowy, kontroler, rejestrator, kancelista, dwóch duchownych (razem 12 osób). Druga grupa obejmowała wyższego nadzorcę, 33 (potem 36) zwykłych, wyższą nadzorczynię, 31 (potem 34) zwykłych, ogrodnika, 2 ślusarzy, palacza i jego zastępcę (potem jeszcze jednego), kobietę odpowiedzialną za pościel, jej 4 pomocnice, kucharkę, jej 4 pomocnice, służącego, portiera, strażnika nocnego, głównego zarządcę (*Wirtschafts-Vogt*), woźnicę, dwóch rolników służebnych oraz żonę głównego zarządcy, która odpowiadała za hodowlę bydła zakładowego; razem 89 (potem 96) osób.

W zakładzie lubińskim doszło też do rozwiązania dotychczasowej kasy chorych, która istniała od 1848 r. Została założona z inicjatywy dyrektora Martiniego dla urzędników, strażników, strażniczek i innych pracowników. Środki ze zlikwidowanej kasy miały przejść do funduszu zakładowego Lubiąży. Tak więc od tej pory inicjatywa kasy zakładowej została zmieniona z posunięcia na poły prywatnego w instytucję prowincjonalną. Stan zgromadzonych środków w momencie przejścia wynosił 1699, 54 RM⁴¹⁴.

Odnosnie do zakładów dla idiotów warto w tym miejscu wyjaśnić, że XXXII landtag wykonał uchwały z poprzedniego sejmiku prowincjonalnego w sprawie wyboru zastępców dla komisarzy przy zakładach, choć nie dokonał tego w zakładzie w Krośnicach⁴¹⁵. Zdecydowano także o udzieleniu wsparcia w wysokości 32 tys. RM na rozbudowę zakładu w Legnicy (miano dzięki temu pozyskać miejsce dla 39 idiotów w wieku od 8 do 12 lat)⁴¹⁶.

Sprawy zakładów dla obłąkanych kontynuowano podczas obrad XXXIII sejmiku prowincjonalnego w 1889 r. W 1887 i do 31 III 1888 zgłoszono kolejnych 1018 przy-

⁴¹⁴ *Ibidem*, Drucksache Nr 107 z 5 VII 1887 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Übernahme des Kapitalfonds des aufgelösten Krankenkassen-Vereins bei der Provinzial-Irren-Anstalt zu Leubus in das Eigentum der Provinz*. Uchwała w Drucksache Nr 295 z 24 X 1887 r. Przejęto także dodatkowy fundusz hrabiego Grabianki w wysokości 300 RM.

⁴¹⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 1, s. 12 i 13. W zakładzie w Leśnicy zastępcą komisarza wybrano landrata strzeleckiego von Altena [posłem był dopiero od 1908 r.], a w zakładzie w Legnicy zastępcą został starszy ziemski von Ruffer z Piotrowic (pow. złot.-chojn.). Zgłoszono także petycję o zwiększanie miejsc darmowych w zakładzie w Krośnicach, zob. *Stenographischer Bericht...*, s. 143.

⁴¹⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 131 z 4 X 1887 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Gewährung einer Bauunterstützung für das Wilhelm- und Augusta-Stift, Idioten-Bildungs- und Pflege-Anstalt für den Regierungsbezirk Liegnitz* i uchwała w Drucksache Nr 308 z 28 X 1887 r. Por. też *Verhandlungen des XXXIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 10. März bis einschließlich den 19. März 1889*, Breslau [1889], cyt. dalej XXXIII L., Drucksache Nr 3 z 6 II 1889 r., s. 6.

padków chorób psychicznych, z czego 926 osób znalazło miejsce w istniejących zakładach, a 92 osoby zmarły, czyli po raz pierwszy przyjęto wszystkich i lista oczekujących została zamknięta⁴¹⁷. Warto też wspomnieć o podjęciu dalszej istotnej decyzji w sprawach rozbudowy placówek opiekuńczych, zaproponowano mianowicie powołanie na wzór znanej placówki w Lubiążu – pensjonatu, powołanie kolejnego, tym razem przy zakładzie bolesławieckim. XXXIII landtag poparł tę ideę⁴¹⁸. Zamierzano także zwiększyć liczbę miejsc prowincjonalnych w zakładzie w Krośnicach z 60 do 70. Wydział prowincjonalny w pełni widział potrzebę takiej uchwały, komisarz zakładu von Salisch już informował o liczbie 130 osób, które można by umieścić właśnie w zakładzie krośnickim. Byłyby to osoby z Górnego Śląska, gdyż dla Dolnego zgłaszano równoległy wniosek o poszerzenie miejsc w zakładzie Wilhelma i Augusty w Legnicy. Na każde nowe miejsce w Krośnicach zamierzano wydać 260 RM rocznie⁴¹⁹. Analogiczny wniosek dotyczył zakładu w Legnicy, tutaj jednak działania planowane były na znacznie większą skalę. Zamierzano rozbudować zakład, w celu uzyskania budynku na 70–80 miejsc, stąd subwencja prowincjonalna miała zostać zwiększona z 1440 do 9000 RM. Zakład służył głównie dzieciom chorym umysłowo (liczba oczekujących na miejsce ówczesnie wynosiła 34). Koszt opieki nad jednym dzieckiem miał być wyższy niż w poprzednio wskazanym zakładzie i wynosić 360 RM rocznie⁴²⁰. W 1888 r. doszło do kilku zmian na stanowiskach kierowniczych w zakładach w Brzegu i Bolesławcu. Z tego ostatniego odszedł do Frankfurtu na Menem Emil Sioli, jego miejsce zajął z dniem 1 XI 1888 r. dotychczasowy dyrektor w Brzegu dr Karl Stöver. Miejsce tego ostatniego zajął z kolei w tym samym dniu na wiele lat dr Hermann Petersen, dotychczasowy II lekarz w Kluczborku⁴²¹.

⁴¹⁷ XXXIII L., Drucksache Nr 1, *Bericht des Landeshauptmanns über die Ergebnisse der Verwaltung im Jahre 1887 und I. Vierteljahr 1888* z 3 I 1889 r., s. 8, 51 i 52.

⁴¹⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 83 z 5 II 1889 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Einrichtung eines Pensionats bei der Provinzial-Irren-Anstalt zu Bunzlau*. Uchwała w Drucksache Nr 214 z 12 III 1889 r.

⁴¹⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 94 z 7 II 1889 r. Uchwała zatwierdzająca w Drucksache Nr 204 z 12 III 1889 r. Dodać należy, że działania te wynikały także z próśb słynnego zakonnika von Bodelschwingha, charyzmatycznego opiekuna ubogich w Niemczech, twórcy placówek tzw. Misji Wewnętrznej (często wspieranych przez sejm prowincjonalny, zob. T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 173, 237). Misja zarządzała właśnie zakładem Zakonu Samarytańskiego w Krośnicach. Proszono też o zbudowanie domu dla diakonis, które opiekowały się chorymi w zakładzie. Nad tymi wnioskami odbyto szeroką debatę na XXXIII sejmie prowincjonalnym, zob. w *Stenographischer Bericht ...*, s. 16 oraz 54–58.

⁴²⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 95 z 6 II 1889 r. i uchwała w Drucksache Nr 205 z 12 III 1889 r. Uchwała opiewała na powołanie 25 nowych miejsc wolnych, z których jednak 10 miało być częściowo dofinansowanych przez rodziców i opiekunów chorych umysłowo dzieci (prowincja pokrywać miała odpowiednio $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{4}$ kosztów).

⁴²¹ Hermann Petersen obronił w 1880 r. doktorat na uniwersytecie w Kilonii, zob. *Eine Magenresection zur Heilung einer Magenbauchwandfixel*, Kiel 1880.

Ustanowiono także komisję zarządzającą w zakładzie rybnickim⁴²². Odnośnie zaś do zakładów w Krośnicach warto wspomnieć o zmianie komisarza, dotychczasowy komisarz von Heydebrand został zastępcą, nowym komisarzem wydział prowincjonalny wybrał i mianował posiadacza dóbr szlacheckich von Salischa z Postolina. W zakładzie leśnickim komisarzem pozostał hr. von Bethusy-Huc ze Zdieszowic, a zastępcą zaś landrat von Alten w Strzelcach Op. Największe zmiany miały miejsce w zakładzie w Legnicy, zbudowano własny budynek zakładu na 72–80 miejsc za 144 800 RM. Komisarz i zastępca nie ulegli zmianom⁴²³. Pojawił się też zupełnie nowy pomysł zorganizowania miejsc prowincjonalnych dla osób o mniejszym upośledzeniu umysłowym (idiotów) w prywatnym zakładzie dla idiotów (*Idioten-Anstalt*) fundacji Anny Reiß we Wrocławiu, przy ob. ulicy Szczytnickiej (*Scheitniger Strasse*). Była to nowa placówka, otwarta trzy lata wcześniej (1885 r.). Analogiczne miejsca (tym razem miejskie) ufundował w zakładzie panny Reiß magistrat Wrocławia, pierwotna dotacja wynosiła 1000 RM, a następnie została trzy razy zwiększona (miało to iść na utrzymanie 30 miejsc miejskich). Natomiast wydział prowincjonalny zaproponował, by landtag ufundował 5 miejsc prowincjonalnych, każde po 300 RM rocznie, czyli, jak widać, podopieczni z miejsc finansowanych przez samorząd prowincjonalny byłiby lepiej traktowani niż idioci z miasta Wrocławia. Takiej też treści uchwałę podjął następnie (12 III 1889 r.) sejm prowincjonalny⁴²⁴.

Można też wspomnieć o wyrażeniu zgody na dalsze zatrudnianie dyrektora zakładu w Rybniku dra Zandera, mimo osiągnięcia przez niego wieku emerytalnego⁴²⁵. Natomiast odnośnie do dyr. płakowickiej placówki dra Ernsta von Ludwigera zadecydowano o jego ostatecznym przejściu z dniem 3 III 1889 r. na emeryturę, jego miejsce zajął 1 IV t.r. na kilkadziesiąt lat dr Wilhelm Petersen-Borstel, dotychczasowy II lekarz w Bolesławcu⁴²⁶.

Na XXXIV informowano z kolei o analogicznym, jak w dotychczasowych placówkach dla idiotów, ustanowieniu organów samorządowych przy wspomnianym wyżej zakładzie we Wrocławiu. Komisarzem wydział prowincjonalny wybrał 1 IV 1889 r. byłego

⁴²² *Ibidem*, Drucksache Nr 84 z 5 II 1889 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Einsetzung einer Verwaltungs-Commission für die Provinzial-Irren-Anstalt zu Rybnik*. Uchwała w Drucksache Nr 219 z 12 III 1889 r.

⁴²³ *Ibidem*, s. 15. Później na XXXIV sejmie prowincjonalnym doszło do zwiększenia subwencji prowincjonalnej dla zakładu z 7500 do 12 tys. RM. Starosta krajowy miał się przy tym zastanowić, jak rozdzielać te miejsca między „śląską” a „górnoluzyczną” częścią rejencji legnickiej. Koszty 10 miejsc miały być pokrywane przez samorząd tylko w wysokości $\frac{3}{4}$. Por. XXXIV L., Drucksache Nr 136 z 2 III 1891 r., uchwała w Drucksache Nr 289 z 12 III 1891 r.

⁴²⁴ *Ibidem*, Drucksache Nr 73, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Gründung von provinziellen Freistellen bei der unter Leitung des Fraülein Anna Reiß stehenden Idioten-Anstalt zu Breslau* z 4 XII 1888 r. Uchwała w Drucksache Nr 206 z 12 III 1889 r.

⁴²⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 77, uchwała w Drucksache Nr 220.

⁴²⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 107, uchwała w Drucksache Nr 218. Wilhelm Petersen-Borstel doktoryzował się w 1883 r. na uniwersytecie w Kilonii, zob. *Gallensteinbildung in ihrer Beziehung zu Krebs und chronischer Endarterritis*, Kiel 1883.

landrata wrocławskiego von Studnitsa, a jego zastępcą radcę sanitarnego dra Wilhelma Gremplera⁴²⁷. Ten ostatni w lutym 1891 r. złożył wniosek o zwiększenie 5 miejsc prowincjonalnych o dwa dalsze (roczny koszt jednego miejsca szacował na 300 RM)⁴²⁸. Zamierzano także zbudować nowy budynek dla 60 mężczyzn w zakładzie w Płakowicach (127 tys. RM zasadnicze koszty, 2300 RM na przygotowanie inwestycji i dalsze 15 tys. RM na doprowadzenie wody). Zakład postanowiono zbudować na gruntach wsi Brunów, które z powodu niepowodzenia działań ugodowych, przejęto na drodze przymusowej. Poszerzanie gruntów miało miejsce także w Brzeskiej Wsi, Bolesławcu i Kluczborku. Zajmowano się także wspieranym przez sejm prowincjonalny zakładem dla obłąkanych dzieci w Leśnicy (pow. strzelecki). Zarząd zakładu prosił o wsparcie planów istotnej rozbudowy z powodu drastycznie trudnych warunków lokalowych. Chodziło o postawienie nowego budynku, dzięki czemu można by leczyć 100 zamiast dotychczasowych 40 dzieci. Łączne koszty budowy oszacowano na 124 985 RM, sejm prowincjonalny proszono o dotację w wysokości 80 tys. RM⁴²⁹. O zbudowanie nowego budynku, tutaj dla mężczyzn – epileptyków w zakładzie w Krośnicach, wnioskowano także na XXXIV landtagu prowincjonalnym (szacowany koszt 40 tys. RM)⁴³⁰.

Zajmowano się też istotną sprawą przedłużenia zatrudnienia, mimo osiągnięcia wieku emerytalnego, dyrektora w zakładzie bolesławieckim, dra Karla Stövera i analogicznym wnioskiem odnośnie do dyrektora w Kluczborku dra Arthura Brücknera⁴³¹.

Inny problem, który poruszono na XXXV landtagu, to konieczne rozbudowy różnych zakładów dla obłąkanych, szacowano je łącznie 599973,09 RM⁴³². Systematycznie po-

⁴²⁷ *Verhandlungen des XXXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. März bis einschließlich den 16. März 1891*, Breslau [1891], cyt. dalej XXXIV L., Drucksache Nr 1, s. 11 i 12.

⁴²⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 132 z 26 II 1891 r., uchwała w Drucksache Nr 288 z 12 III 1891 r.

⁴²⁹ XXXIV L., Drucksache Nr 115 z 10 II 1891 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Gewährung einer Baubehilfe an den Verein für Erziehung und Unterricht schwachsinniger Kinder zu Leśnitz O.-S.* i uchwała w Nr. 291 z 11 III 1891 r.

⁴³⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 135 z 1 III 1891 r. i uchwała w Drucksache Nr 290 z 12 III 1891 r., zastrzeżono jednak przy tym ścisłą kontrolę tych wydatków przez starostę krajowego. O samej budowie zob. w XXXV L., Drucksache Nr 1, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Verwaltung der Angelegenheiten des Provinzial-Verbandes von Schlesien im Jahre 1890/91* z 7 I 1892 r., s. 11. Wybudowano nowy budynek za 120 tys. RM. Z funduszu rezerwowego udzielono pożyczki w wysokości 40 tys. RM, dalsze pieniądze Zrzeszenie dla Wychowania i Kształcenia Dzieci Słabych Umysłowo pozyskało w postaci nieoprocentowanej pożyczki.

⁴³¹ XXXIV L., Drucksache Nr 110 (Stöver) i Nr. 111 (Brückner). Przypomniano, że pierwszy z nich był wprawdzie lekarzem asystującym w zakładzie w Stephansfeldt-Hördt w Alzacji, od 18 II 1881 r. został trzecim lekarzem w zakładzie w Lubiążu, 1 IV 1882 r. drugim w Bolesławcu, 1 VIII 1884 r. dyr. w Brzegu, wreszcie od 1 XI 1888 r. dyr. właśnie w Bolesławcu. Natomiast dr Arthur Brückner (ur. 7 IX 1826 r. w Świdnicy), przez 23 lata pracował w Lubiążu (1851–1874), a od 3 VII 1874 r. był dyr. w Kluczborku.

⁴³² XXXV L., Drucksache Nr 93 z 8 II 1893 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend die Erweiterung der Provinzial-Irren-Anstalten*. Zawarto dokładne omówienie konkretnych, planowanych inwestycji w poszczególnych zakładach. Uchwała w Drucksache Nr 316 z 13 III 1893 r. Dodać należy, że ulepszenia już istniejących zakładów dość często realizowano także później, por. np. XXXIX L., Druck-

rządkowano etaty i wynagrodzenia w zakładach dla obłąkanych, wynikało to z ustawy z 8 III 1897 r. o polepszeniu wynagrodzeń urzędników państwowych⁴³³. W zakładzie publicznym w Lubiążu na początku XX w. dyrektor zarabiał 8530 RM, a oprócz tego miał bezpłatne mieszkanie służbowe z ogrodem oraz deputat węgla wartości 1200 RM. Wyższy lekarz otrzymywał z kolei 4425 RM (do 1901 r. było to 4200 RM) oraz analogiczne dodatkowe prawa jak dyrektor, z tym że jego deputat węgla był wartości 540 RM. Zatrudniano także dwóch lekarzy pomocniczych (3600 RM, do 1901 r. 3000, prawo do pokoju sypialnego, itp., jedzenia, łącznie 930 RM). W zakładzie przebywał też lekarz – wolontariusz, pracował on za darmo, ale otrzymywał bezpłatne miejsce do spania, jedzenie, do sumy 680 RM pokrywanej przez wydział prowincjonalny. Zarządca zakładu i poborca podatkowy otrzymywali wynagrodzenie 3020 RM, od 1901 r. 3420 RM (darmowe mieszkania służbowe, ogrzewanie pokrywano do wartości wydatków na węgiel do 575 RM). Kontrolera wynagradzano sumą 1800 RM (darmowe mieszkanie służbowe, deputat węgla o wartości 450 RM), co ciekawe, do 1901 r. była to suma 3000 RM. Rejestrator otrzymywał wynagrodzenie 2400 RM (darmowe mieszkanie, deputat węgla do 350 RM). Księgowy był wynagradzany sumą 1600, a od 1901 r. 1900 RM (darmowe mieszkanie). Zatrudniano także w dalszym ciągu duchownego protestanckiego i katolickiego. Ten pierwszy był lepiej opłacany (1200 RM, drugi tylko 650 RM)⁴³⁴.

Pobory niższego personelu były ułamkiem poborów wyższych urzędników (zwykle około 500 RM), może tylko wyższy nadzorca otrzymywał dość wysokie pobory (odpowiednio 1800; do 1901 r. – 1600). W tej grupie znajdowała się nadal wyższa nadzorczyńni, nadzorcy stanowili grupę 18-osobową, nadzorczyńnie zaś o jedną osobę mniejszą. Zatrudniano też szefową kuchni i jej 4 pomocnice, nadzorczyńnię pralni, maszynistę, dwóch palaczy, ogrodnika i strażnika nocnego. W 1901 r. zatrudniono także inspektora gospodarczego. Część personelu przypadała jeszcze na lubiąski pensjonat. Warto wspomnieć tu o wyższym opiece i 12 służących, wyższej opiekunce i 9 kobietach służących, portierze i woźnicy⁴³⁵.

W Brzegu zatrudniano nieco mniej wyższych urzędników. Na czele stał dyrektor (6030 RM, od 1901 r. 6530 RM, mieszkanie służbowe z ogrodem, deputat węgla 795 RM). Dalej wymieńmy wyższego lekarza (4105 RM, od 1901 r. 4905 RM, dodatek do wynajęcia mieszkania 540 RM, deputat węgla 165 RM), lekarza pomocniczego (2325 RM, ale od 1901 r. obniżka do 2000 RM, mieszkanie – dodatek 500 RM i deputat węgla

sache Nr 49 z 19 XI 1898 r., uchwała Nr 168 z 14 I 1899 r. Wyłożono tu sumę 350 tys. na przebudowy i 400 tys. na dokupienie gruntów. Dokup gruntów w Bolesławcu w Drucksache Nr 51 za 7600 RM.

⁴³³ PGS, Jg. 1897, s. 25, *Gesetz wegen Aufbesserung der Besoldungen der Staatsbeamten. Vom 3. März 1897.*

⁴³⁴ Zachowało się wiele dokumentów dotyczących duchownych w Lubiążu, zob. APW, PVS, sygn. 1834 i 1835.

⁴³⁵ Część tych pracowników przypisana była do kolonii rolnej zakładu, zob. APW, PVS, sygn. 1819.

do 330 RM), zarządcę zakładu, poborcę podatkowego (obaj po 3000 RM, od 1901 r. 3400 RM, mieszkania służbowe z ogrodami, deputaty do 575 RM), kontrolera (2400 RM, prawa jak dwa poprzednie, z tym że deputat do 450 RM), rejestratora (2350 RM, dodatek mieszkaniowy 360 RM, deputat węglowy 90 RM), dwóch duchownych (obaj po 400 RM). Pozostały personel stanowili: wyższy nadzorca, 24 nadzorców, wyższa nadzorczyńni, 28 nadzorczyń, szefowa kuchni, 3 pomocnice, nadzorczyńni pralni, 2 jej pomocnice, maszynista, palacz pomocniczy i strażnik nocny. W zakładzie w Brzeskiej Wsi był jeszcze zarządca.

Kolejnym zakładem były Płakowice. Dyrektor zarabiał tu 6000 RM, a od 1901 r. 500 RM więcej (mieszkanie służbowe, deputat do 900 RM), wyższy lekarz (3800 RM, od 1901 r. 4200 RM, mieszkanie służbowe, deputat do 400 RM), dwaj lekarze pomocniczy (po 3150 RM, do 1901 r. nawet 3400 RM, prawo do pokoju mieszkalnego z wyposażeniem, deputat do 300 RM), zarządca zakładu i poborca podatkowy (obaj po 3000 RM, do 1901 r. o tysiąc więcej, mieszkanie służbowe i deputat do 575 RM), kontroler (2100, od 1901 r. 2250 RM, mieszkanie służbowe i deputat węgla do 450 RM), rejestrator (2400 RM, mieszkanie służbowe, deputat do 350 RM) oraz dwaj duchowni (po 600 RM). Na czele niższego personelu znajdowali się wyższy nadzorca i wyższa nadzorczyńni, 37 nadzorców, 28 nadzorczyń, ogrodnik, zarządca gospodarczy, szefowa kuchni i 4 pomocnice, nadzorczyńni pralni i 4 pomocnice, maszynista, 3 palaczy.

W dużym bolesławieckim zakładzie dyrektor otrzymywał 7030 RM (także mieszkanie służbowe z ogrodem, deputat węglowy wartości 900 RM), wyższy lekarz odpowiednio 3700 RM (do 1901 r. 100 RM więcej, mieszkanie służbowe z ogrodem, deputat do 500 RM). Dwaj lekarze pomocniczy wynagradzani byli po 3600 RM (do 1901 r. tylko 3150 RM), otrzymali jednak tylko po pokoju służbowym oraz sumę 500 RM na ogrzewanie pokoju oraz na jedzenie (takie jak chorych klasy I). Po 4000 RM otrzymywali zarządca zakładu i poborca podatkowy (ci także uzyskiwali mieszkania służbowe wraz z ogrodem oraz deputat wartości 575 RM). Niższe pobory (2800 RM) otrzymywał kontroler (pozostałe prawa jak wyżej wymienieni, ale deputat tylko wartości 450 RM). Rejestrator uzyskiwał od 1901 r. 1600 RM (wcześniej 1300 RM). On także dysponował służbowym mieszkaniem i deputatem węglowym wartości 350 RM. Księgowy musiał natomiast zadowolić się zarobkami na poziomie 1500 RM (do 1901 r. 1200 RM). Zatrudniono – jak i w innych zakładach duchownego protestanckiego i katolickiego (po 600 RM rocznie), ale – czego dotychczas nie było – także rabina (za 100 RM). Odnośnie do niższego personelu: wyższy nadzorca – 1800 RM, 44 nadzorców, wyższa nadzorczyńni, 31 nadzorczyń, szefowa kuchni, 4 pomoce kuchenne, nadzorczyńni pralni, 3 pomoce, maszynista, ogrodnik i dwóch palaczy. W zakładzie rolniczym zatrudniano ponadto inspektora gospodarczego (1764 RM).

W nowoczesnym zakładzie kłuczberskim dyrektor otrzymywał 7600 RM oraz – jak zwykle – mieszkanie służbowe i deputat węgla za 900 RM. Wyższy lekarz musiał zadowolić się sumą 3800 RM (pozostałe prawa analogicznie jak dyrektor, deputat za 600 RM), 2 lekarze pomocniczy otrzymywali po 3300 RM, ale inaczej niż w Bolesławcu także mieszkania służbowe z wyposażeniem, jedzeniem dla klasy I i deputatem, na to szło po 600 RM. Zarządca zakładu i poborca podatkowy posiadali analogiczne prawa jak ich odpowiednicy w Bolesławcu. Prawie to samo (pobory 3000 RM) można powiedzieć o warunkach zatrudnienia kontrolera. Rejestratorowi płacono 2850 RM (do 1901 r. tylko 2250 RM). Duchowni chrześcijańscy także otrzymywali po 600 RM. Zatrudniono także wyższego nadzorcę, 40 nadzorców, wyższą nadzorczynię, 31 nadzorczyń. Nowością było także występowanie służącego pomocniczego, będącego zarazem fryzjerem. Pracowała także szefowa kuchni, jej 4 pomocnice, nadzorczyni pralni i jej 4 pomocnice, maszynista, trzech palaczy, ogrodnik, zarządca gospodarczy, 2 porządkowych (*Hausknecht*), 2 lokaj, 1 pokojówka.

W zakładzie w Rybniku dyrektor otrzymywał 7000 RM (służbowe mieszkanie z ogrodem, deputat węgla 970 RM), wyższy lekarz – 3400 RM (od 1901 r. 3600 RM), służbowe mieszkanie z ogrodem, deputat węgla 600 RM, 3 lekarzy pomocniczych (pierwszy 2250, drugi i trzeci po 1500 RM), pierwszy i drugi także mieszkanie służbowe i deputat za 550 RM. Kolejni urzędnicy analogicznie do Bolesławca, zwłaszcza zarządca zakładu oraz poborca podatkowy. Natomiast kontroler – pobory 2700 RM (do 1901 r. 300 RM więcej), dalej jak w Bolesławcu. Rejstrator podobnie jak w Bolesławcu, ale otrzymywał 1300 RM, a do 1901 r. nawet 2400 RM, dalsze prawa jak w Bolesławcu. Duchowny protestancki był wynagradzany jak dotychczas, duchowny katolicki nieco więcej (800 RM). Pracował także wyższy nadzorca, 46 nadzorców, wyższa nadzorczyni, 38 nadzorczyń, szefowa kuchni i 5 pomocnic, nadzorczyni pralni i 4 pomocnice, ogrodnik, dwóch maszynistów, trzech palaczy, zdun = murarz, inspektor gospodarczy, woźnica, 5 porządkowych prac polowych (*Ackerknecht*), dwie „dziewki kuchenne”, żona inspektora jako odpowiedzialna za stado bydła i dojenie mleka. Do 1901 r. pracował także lokaj.

W zakładzie w Toszku dyrektor pracował za 6000 RM (do 1901 r. 5850 RM rocznie), prawa dalsze podobne do wyżej wymienionych zakładów, deputat za 800 RM. Wyższy lekarz otrzymywał 3000 RM (do 1901 r. o 800 RM więcej), prawa dalsze jak wyżej, deputat za 600 RM, pierwszy lekarz pomocniczy 2250, drugi 1500 RM, prawa do dwóch pokojów (do pracy i sypialnia), Zarządca zakładu, a także poborca podatkowy, jak w Bolesławcu, tak samo kontroler – 100 RM mniej (2700 RM) oraz dwaj duchowni. Wymienić można także wyższego nadzorcę, 35 nadzorców, wyższą nadzorczynię, 36 nadzor-

czyni, szefową kuchni, 4 pomocnice, nadzorczynię pralni, 5 pomocnic, naszynistę, trzech palaczy, ogrodnika, zarządcę gospodarczego i strażnika nocnego⁴³⁶.

Ważnym wydarzeniem na XLIII sejmie prowincjonalnym było uporządkowanie sytuacji odnośnie do zakładów rolniczych (już istniejące w Brzegu i Bolesławcu zostały całkowicie włączone do tych zakładów, a w pozostałych zakładach zostały na wzór tych dwóch utworzone). Pojawiły się też nowe etaty w tych gospodarstwach rolniczych; w Lubiążu inspektor gospodarczy, ogrodnik, dwie „dziewki ogrodowe”. Zasady ich zatrudniania były zbliżone do warunków ustalonych wcześniej dla pozostałych etatów. W Płakowicach zatrudniono zaś strażniczkę bydła, ogrodnika, zarządcę gospodarczego, pomocnika (*Knecht*). W Kluczborku zatrudniono zarządcę, a jego żona miała pilnować bydła, pojawił się też ogrodnik i woźnica (podobnie było w Rybniku, tutaj zatrudniono jeszcze 4 pomocników polowych). Z kolei w Toszku zatrudniono strażnika bydła, ogrodnika, zarządcę gospodarczego i pomocnika polowego⁴³⁷. W 1904 r. powódź spowodowała istotne szkody w starym zakładzie w Lubiążu. Próbowano podjąć działania naprawcze⁴³⁸. Trzeba pamiętać, że zakład w Lubiążu znajdujący się w wysokiej klasy obiekcie zabytkowym, wymagał ciągłych nakładów finansowych⁴³⁹. W dniu 1 XI 1904 r. na emeryturę przeszedł dyrektor Carl Stöver, jego miejsce w Bolesławcu zajął tego samego dnia na 26 lat słynny psychiatra Clemens Neisser (1861–1940), dotychczasowy dyrektor w Lublińcu⁴⁴⁰. Miejsce opróżnione po Neisserze zajął z dniem 1 XI 1904 r. w Lublińcu, przeniesiony tu lekarz z Brzegu dr Otto Klinke⁴⁴¹.

W związku z brakiem miejsc w zakładach dla obłąkanych i dla idiotów na XLIII sejmie prowincjonalnym podejmowano też działania drobniejsze⁴⁴². W Brzegu poszerzono budynek izolatki (koszt 24 186, 74 RM), przebudowano obiekt w Brzeskiej Wsi (koszt 20126, 88 RM). W Kluczborku zbudowano tymczasowy barak mieszkalny dla 30 chorych kobiet (koszt 112600, 84 RM). W Rybniku zaś zbudowano taki barak dla 30 męż-

⁴³⁶ *Verhandlungen des XLII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich 18. März 1901*, Breslau [1901], cyt. dalej XLII L., Drucksachen Nr 8–14, *passim*.

⁴³⁷ *Verhandlungen des XLIII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 15. bis einschließlich den 23. März 1903*, Breslau [1903], cyt. dalej XLIII L, opracowano na podstawie uchwał budżetowych (Drucksache Nr 10–17). Poinstruowano nawet w odrębnym druku sejmowym (Drucksache Nr 35) o zmianionym z powodu wprowadzenia gospodarstw rolnych sposobie konstruowania pozycji budżetowych.

⁴³⁸ Zob. APW, PVS, sygn. 1815. Działania te ciągnęły się aż po 1933 r., zob. w sygn. 1816, zob. też 1828 i 1829, 1831, 1832. Problem zakupu nowych nieruchomości zob. w sygn. 1820–1827.

⁴³⁹ Zob. zwłaszcza w *ibidem*, w sygn. 1818, tu także o rozbudowie zakładowej biblioteki.

⁴⁴⁰ Cesarz Wilhelm II, doceniając zasługi Stövera, odznaczył go Krzyżem Czerwonego Orła IV klasy. Sylwetkę Neissera kreśli S. Feldmann, *op. cit.*, s. 79. Życiorys także u A. Kiejny i M. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 46–47. Neisser przeszedł do historii jako reformator organizacji leczenia szpitalnego chorych psychicznie, zob. H. Schott, R. Tölle, *op. cit.*, s. 275 i n.

⁴⁴¹ Już jako dyrektor Otto Klinke opublikował pracę *Die operativen Erfolge bei der Behandlung des Morbus Basedovii*, Berlin 1914.

⁴⁴² Odnośnie do zakupu nowych nieruchomości w zakładzie w Bolesławcu (lata 1902–1905), zob. *ibidem*, sygn. 1768. Dalsze lata w sygn. 1769. To samo odnośnie do Płakowic zob. sygn. 1878–1882 i 1885–1891.

czyn (koszt 34449,65 RM). W zakładzie dla idiotów w Świebodzicach poszerzono pomieszczenia, by pozyskać 40 nowych miejsc (koszt 28891,10 RM). Najwięcej inwestycji, o czym już była mowa, prowadzono w zakładzie w Lublińcu (zasadnicza przebudowa za 107436,38 RM, przeróbki w pałacu za 53000 RM, remonty budynków pomocniczych za 62 tys. RM). Postanowiono także umieścić część idiotów w zakładzie fundacji Św. Jadwigi we Lwówku Śl. (początkowo 9, potem 12 osób, koszt opieki 1500 RM) oraz w Szpitalu Joannitów w Rybniku (od 25 do 30 chorych, na 10 lat po 1800 RM rocznie). Wszystkie te wydatki pochłonęły 463 840, 45 RM⁴⁴³.

Na XLV sejmie prowincjonalnym próbowano po raz pierwszy kompleksowo porównywać dochody własne zakładów z dotacjami prowincjonalnymi. W związku ze stale wzrastającym udziałem własnym poinformowano o możliwości systematycznego obniżania dotacji⁴⁴⁴. Udzielono wydziałowi prowincjonalnemu upoważnienia do podwyższania sum na pilnowanie chorych poza zakładami⁴⁴⁵. Dalej wspierano też Zakład Św. Jadwigi we Lwówku Śl., szpital Joannitów w Rybniku, ale doszły dwa kolejne: Szpital NMP w Branicach (leczono tu 99 obłąkanych, na założenie stacji opiekuńczej pożyczono 20 tys. RM) i Miejski Zakład Opiekuńczy w Żorach (także 20 tys. RM dotacji zwrotnej na założenie dodatkowych 10 miejsc szpitalnych, docelowo z 72 do 82)⁴⁴⁶.

XLVI landtag podniósł po raz pierwszy od utworzenia zakładów dla chorych psychicznie fundamentalne zagadnienie wynagradzania dyrektorów, wyższych i pomocniczych lekarzy we wszystkich zakładach w Prusach. Zagadnienie to wiązało się z nową polityką władz pruskich, które dostrzegły daleko idące rozbieżności w zasadach wynagradzania tych osób. Rozbieżności te ilustruje tabela 15.

Tabela 15.
Wynagradzanie (w RM) personelu kierowniczego w Prusach⁴⁴⁷

Prowincja	Dyrektorzy		Lekarze wyżsi		Lekarze pomocniczy	
	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.
Pomorze	5200–8500	920	3000–6000	780	1500–2400	700

⁴⁴³ XLIII L., Drucksache Nr 53 z 31 I 1903 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend die zur Behebung des Platzmangels in den Provinzial-Irrenanstalten getroffenen Maßnahmen*. Zatwierdzenie w Drucksache Nr 95 z 16 III 1903 r.

⁴⁴⁴ *Verhandlungen des XLV. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 12. bis einschließlich 20. März 1905*, Breslau [1905], cyt. dalej XLV L, Drucksache Nr 39 z 17 I 1905 r.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, Drucksache Nr 53 z 31 I 1905 r.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 48 z 31 I 1905 r.

⁴⁴⁷ *Verhandlungen des XLVI. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 7. bis einschließlich den 9. Januar 1906*, Breslau [1906], cyt. dalej XLVI L, Drucksache Nr 10 z 5 XII 1905 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend Abänderung der Anstellungsverhältnisse der Ärzte bei der Provinzial-Heil- und Pflegeanstalten und der Direktoren der Hebammenanstalten*, zestawienie opracowano na podstawie większej tabeli na s. 6 i 7.

Rozwój zakładów dla obłąkanych w latach 1875–1925

Prowincja	Dyrektorzy		Lekarze wyżsi		Lekarze pomocniczy	
	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.
Śląsk	4200–7500 dod. os.1000	Lubiąż 1200 Brzeg 795 Rybnik 970 Pozostałe 900	3000–4500	600	1500–2400	550
Westfalia	5000–8000	b.d.	4200–5400	b.d.	I rok pracy 1500 II rok pracy 1750 III rok pracy 2000 Dalej 3000–4800	b.d.
Saksonia (pr)	9000	500–600	3600–5700 lekarze porządkowi 2700–5000	222	1500–2400	684
Rej. Wiesbaden	5600–8000	1000	I stopień 3600–6000 II stopień 2400–4800 III stopień 3200–5400 IV stopień 2000–4200	500 1700 500 1700	1600–2400	b.d.
Poznańska	5400–9000	nie ma	I i II lek. 3300–5400 III lek. 2700–4500	nie ma	1500–3000	b.d.
Szlez.-Hol.	6000–8000 lub 5500–7500	1400 lub 1000	II st. 4000–6000 III i IV st. 3000–5000	700 600	I i II st. 2500 III st. 2000	500
Nadreńska	5000–9000	1460	II st. 4200–5400 III ST. 2700–3900	895 730	1500–2500	b.d.
Hanowerska	6000–7500	800	I stopień 4000–5400 II i III stopień 3600–4500 IV stopień 2700–3600	500 350 (II–IV st.)	1500–2500	600
Brandenburg.	8400	1200	4300–5900 Z-cy dyr. dod. 500 II st. 3000–4500	nie ma	1800–2400	b.d.
Prusy Zach.	5100–8000	nie ma	3000–5000	525	1500–2400	1125
Rej. Kassel	4600, dod. 4000 (Marburg) Inne 3500–6000	około 500	I st. 3000–4800 II st. 3000–5800	nie ma	I rok pracy 1500 II rok pracy 1800 Dalej 1200–1800	710 750

Prowincja	Dyrektorzy		Lekarze wyżsi		Lekarze pomocniczy	
	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.	Pobory	Dod. deput.
Prusy Wsch.	5000–8000	1230	3500–5500 Z-cy dyr. dod. 500 II st. 3000–5000	730 680	1800–2400	820
Hohenzollern	3600–5200	b.d.	Nie zatr.	nie zatr.	1200	b.d.

Legenda: b.d. – brak danych.

Zestawienie to, podobnie jak wcześniejsze porównania warunków leczenia chorych w poszczególnych prowincjach pruskich, wskazywało na duże zróżnicowanie wynagrodzeń. Jak zwykle najlepiej traktowano wyższy personel w prowincjach zachodnich (nadreńska, westfalska), ale i w wielu innych niż śląska prowincjach górne widełki poborów były wyższe. Podwyżki poborów były już zresztą zapowiadane wcześniej na XXXIX landtagu. Zamierzano ostatecznie dyrektorom w ciągu trzech lat zwiększyć wynagrodzenie z 4200 do 7500 RM, wyższym lekarzom z 3000 do 4500 RM, trzecim lekarzom z 1500 do 2400 RM i czwartym z 1200 do 1500 RM. Teraz zaproponowano jeszcze większe podwyżki: dyrektorzy z 5200 do 8500 RM (przez 3 lata o 600 RM, potem trzy razy o 500 RM). Wyżsi lekarze mieli uzyskać wzrost wynagrodzenia z 3600 do 6000 RM (przez 3 lata o 400 RM), lekarze wydziałowi (po 5 latach służby lekarze asystujący mieli być nominowani do tej godności dożywotnio, pobory miały wzrosnąć z 2400 do 3600 RM, przez 3 lata o 400 RM). Jeżeli lekarze wydziałowi byli stanu wolnego, to raczej nic więcej nie mieli otrzymywać, żonatym natomiast przysługiwać miało prawo do służbowego mieszkania rodzinnego. Na utrzymanie takiego mieszkania mieli otrzymywać 1200 RM gotówką, z czego 800 RM na opiekę, a 400 na same mieszkanie. Lekarzem asystującym nie musiał być wykształcony psychiatra, powinien jednak z chwilą zatrudnienia rozpocząć taką specjalizację, pobory tych lekarzy miały wzrastać z 1800 do 2300 RM, aż do osiągnięcia tej sumy z roku na rok po 100 RM. Dorzucono jeszcze inne warunki, które powinni spełniać kandydaci na lekarzy wszystkich hierarchii. Sugerowano, by byli oni absolwentami kierunku medycyny na uniwersytecie (zwłaszcza we Wrocławiu), a także by posiadali specjalność lekarza psychiatry, oraz by charakteryzowali się doświadczeniem w pracy w szpitalach dla obłąkanych (mogły to być różne staże, np. młodszego lekarza). Młodszy lekarze mieli w dalszym ciągu się kształcić, praktykując w szpitalach psychiatrycznych i uniwersyteckich klinikach. Konieczne było zachowanie ścieżki awansowej, wymagano też odpowiedniego upływu czasu, i tak np. lekarz asystujący (pomocniczy) mógł najwcześniej po 11 latach pracy zostać lekarzem wyższym w jednym ze śląskich zakładów dla obłąkanych. Ostatecznie zaproponowano też następujące zasady podwyższania wynagrodzeń. Wyższy lekarz miał uzyskać wzrost pobo-

rów z 3600 do 6000 RM, poprzez 3 lata o 400 RM. Dyrektorzy zakładów mogli liczyć na podwyżki od 5200 do 8500 RM (3 razy po 600 RM). Dyrektor zakładu w Lubiążu, jako najważniejszej placówki mógł dojść nawet do sumy 9500 RM (czyli o 1000 więcej niż inni dyrektorzy). Na podwyżki w 1906 r. zarezerwowano 23871,67 RM.

XLVII sejm prowincjonalny w marcu 1907 r. zajął się zmianami na stanowiskach dyrektorskich w związku z utworzeniem zakładu w Lubinie⁴⁴⁸. Dyrektorem zakładu w Lubinie został dotychczasowy dyrektor toszeckiego zakładu dr Emil Simon, funkcję objął 1 VII 1905 r. (z Toszku przeniesiono prawie wszystkich wyższych urzędników). W związku z powyższym z pozostałych zakładów, głównie z Bolesławca, obsadzono vacaty w Toszku. I tak np. dyrektorem zakładu został dotychczasowy wyższy lekarz zakładu w Bolesławcu dr Max Schubert⁴⁴⁹. Postanowiono także o ustanowieniu komisji zarządzających w zakładach w Toszku, Lublińcu i Lubinie⁴⁵⁰.

Na XLVII sejmie prowincjonalnym omawiano także aktualny stan liczby chorych, która dość intensywnie zwiększała się. Wzrost był tak duży, że zbudowanie zakładu w Lubinie nie rozwiązało wszystkich problemów i musiano w dalszym ciągu liczyć chorych. Pogorszenie sytuacji wynikało także z przepisów prawnych, a mianowicie ustawa z 11 VII 1891 r. powierzała prowincji także opiekę nad idiotami i epileptykami. W ciągu lat 1895–1905 liczba chorych gwałtownie wzrosła z 4534 do 7693, co oznaczało, że oprócz zbudowania zakładu w Lubinie musiano zastosować jeszcze inne środki zaradcze⁴⁵¹. Część chorych umieszczono w prowizorycznych stacjach opiekuńczych w Kamiennej Górze, Raciborzu, Ścinawie, Wałbrzychu, Cieplicach Zdr., Wilczkowie (pow. wrocław.) i Radkowie (pow. kłodzki); 31 osób wyznania protestanckiego skierowano do zakładu w Fürstenwalde koło Berlina, 24 śmiertelnie chorych przeniesiono do zakładu w Świdnicy. Na Górnym Śląsku postanowiono część chorych umieścić w kościelnym zakładzie NMP w Branicach (pow. głubczycki). Na 1 IV 1904 r. była to liczba 80 osób, rok później już 108, potem był już gwałtowny wzrost (1 IV 1906 r. – 249, 1 XII 1906 r. – 373). Chorzy musieli być gdzieś umieszczeni, gdyż większość nie mogła pozostać na wolności z powodu zagrożenia dla bezpieczeństwa innych ludzi. Doliczono się 648 takich chorych, którzy dopuścili się przestępstw. Rzutowało to także na liczbę personelu w zakładach, dla ich zwiększenia dokonano zmian w regulaminie z 10 IV 1895 r. Wprowadzono do zakładów lekarzy asystujących (staż 3-letni, potem zatrudnienie dożywotnie), lekarzy wydziałowych (staż 5-letni, potem zatrudnienie doży-

⁴⁴⁸ XLVII L., Drucksache Nr 1, Anlage A, s. 42, 43, 54 i 55.

⁴⁴⁹ Max Schubert doktoryzował się na uniwersytecie wrocławskim (obrona odbyła się 30 VII 1895), rozprawa nosiła tytuł *Über den Stickstoff-, und Chlornatriumumsatz während der Bildung und nach der Punction des Ascites Lebercirrhose*, Breslau 1895.

⁴⁵⁰ XLVII L., Drucksache Nr 48 z 13 XII 1906 r., uchwała w Drucksache Nr 95 z 11 III 1907 r.

⁴⁵¹ *Ibidem*, Drucksache Nr 83 z 9 III 1907 r., *passim*. Na 31 XII 1906 r. liczba chorych jeszcze bardziej wzrosła (do 8538 osób), czyli uległa do 1895 r. podwojeniu.

wotnie). Ich kwalifikacje zawodowe zamierzano systematycznie badać. Nie mogli to być starsi wiekiem lekarze, gdyby chciano jednak takich zatrudniać, wymagano każdorazowej zgody wydziału prowincjonalnego⁴⁵².

XLVIII sejm prowincjonalny zajął się z kolei zmianami w taryfikatorze kosztów dziennych opieki nad osobami znajdującymi się w prowincjonalnych placówkach zdrowotnoopiekuńczych. Okazało się bowiem, że dotychczasowe stawki: 1,60 RM dla chorego z klasy I i 1,30 RM z klasy II były na początku XX regularnie przekraczane. Ilustruje to poniższe zestawienie:

Rok	Klasa I (sumy w RM)	Klasa II (sumy w RM)
1902	1,73	1,38
1903	1,72	1,38
1904	1,77	1,42
1905	1,84	1,46
1906	1,92	1,51

Źródło: *Verhandlungen des XLVIII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 14. bis einschließlich den 20. März 1909*, Breslau [1909].

Zestawienie dało podstawę do zaproponowania, by z dniem 1 IV 1909 r. koszt dziennej opieki dla chorego klasy I ustalić na 2 RM, dla klasy II zaś na 1,50 RM. W zakładach dla obłąkanych przebywało w tym momencie zresztą tylko 202 chorych z klasy I, a aż 4233 z klasy II⁴⁵³. Część kosztów opieki dziennej pokrywał sam Krajowy Związek ds. Pieczy nad Ubogimi, druga zaś część – dotychczas dla chorych klasy II w wysokości 69 fen. – pokrywana była przez właściwy dla stałego zameldowania chorego Miejscowy Związek. Zapis ten uznano jednak za niezbyt fortunny, gdyż przy każdorazowej zmianie sumy łącznej trzeba by było podnosić też ową kwotę częściową. Dlatego też XLVIII sejm prowincjonalny wprowadził tu uniwersalny zapis, że oba związki będą dzielić się kosztami opieki po połowie.

Na XLVIII landtagu, tak jak zwykle załatwiano sprawy bieżące⁴⁵⁴ oraz debatowano nad stałym brakiem wolnych miejsc dla chorych psychicznie⁴⁵⁵. Zauważono też zmiany

⁴⁵² *Ibidem*, Drucksache Nr 90 z 9 III 1907 r., uchwała w Drucksache Nr 96 z 15 III 1907 r.

⁴⁵³ *Verhandlungen des XLVIII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 14. bis einschließlich den 20. März 1909*, Breslau [1909], cyt. dalej XLVIII L., Drucksache Nr 43 z 22 VI 1908 r., zestawienie liczby chorych i proponowanych dniówek doprowadziło do przyjęcia też szacunkowych kosztów rocznej sumy wydatków na 1 chorego (klasa I – 730 RM, klasa II – 547,50 RM), por. s. 5. Uchwała w Drucksache Nr 103 z 18 III 1909 r.

⁴⁵⁴ Np. *ibidem*, Drucksache Nr 45 (polepszenie dostaw wody pitnej dla zakładu w Lubiążu), Nr 46 (przesunięcia w budżecie zakładu dla idiotów w Lublińcu). Podobnie było na kolejnym sejmie prowincjonalnym, gdzie ustanowiono pożyczkę 5 mln RM na dalsze rozbudowy (por. Drucksache Nr 41–43), zob. *Verhandlungen des XLIX. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 12. bis einschließlich den 18. März 1911*, Breslau [1911], cyt. dalej XLIX L.

⁴⁵⁵ XLVIII L., Drucksache Nr 52, w latach 1909–1911 spodziewano się nawet wzrostu liczby oczekujących na wolne miejsca nawet na poziomie około 1100 osób, por. s. 26 i 27. Planowane budżety zostały wobec

personalne. I tak 27 X 1907 r. zmarł dyrektor kluczborskiego zakładu dr Arthur Brückner (kierował on nieprzerwanie jego zakładem od jego powstania w 1874 r.), jego miejsce zajął 9 XII 1907 r. dotychczasowy dyrektor toszeckiego zakładu dr Max Schubert. Wobec tej zmiany w dyrektorem w Toszku został dotychczasowy wyższy lekarz kluczborskiego zakładu dr Ewald Schütze⁴⁵⁶.

Warto też zwrócić ważną decyzję LI landtagu w 1913 r. w przededniu już I wojny światowej. Wiązało się z rozbudową zakładu w Płakowicach, tak by zmieścić w nim docelowo 800 chorych⁴⁵⁷. Zauważono przy tym, że śląskim zakładom w dalszym ciągu brakowało zapasu miejsc dla chorych psychicznie. Śląskie doświadczenie było zresztą inne niż w pozostałych prowincjach, gdzie początek XX w. przyniósł budowanie jednego ogromnego centralnego szpitala, na Śląsku w dalszym ciągu miała istnieć sieć mniejszych zakładów opiekuńczo leczniczych. I tak np. w prowincji westfalskiej zbudowano dwa szpitale w Eickelborn i Gütersloh (każdy po 1400 miejsc), w Allenbergu w Prusach Wschodnich na 1600 osób, w Brandenburgu na 1650, w Bedburgu w prowincji nadreńskiej nawet na 2200 osób. Taką samą tendencję obserwowano w Austro-Węgrzech, zakład w Bohnicach koło Pragi zbudowano na 1800 osób, a w Steinhof koło Wiednia na 2340.

Rozbudowa zakładu w Płakowicach była kosztowna. Całość prac oszacowano na 2 880 tys. RM. Warto tu wymienić m. in. budowę nowego skrzydła dla chorych mężczyzn (440 tys. RM), domu dla chorych niespokojnych (252 tys. RM), domu pracy dla chorych spokojnych (123 tys. RM), domu wiejskiego dla chorych kobiet (56 tys. RM), kaplicy (45 tys. RM). Dodać należy, że całość obejmowała aż 42 zadania budowlane. Mniejsze inwestycje obejmowały też pozostałe zakładu (m. in. Lubliniec, Bolesławiec, Rybnik, w zakładzie w Brzeskiej Wsi dokupywano grunty)⁴⁵⁸. Istotne było finansowanie tych ogromnych wydatków, jak zwykle zamierzano wypuścić obligacje prowincjonalnej

tęgo tak skonstruowane, by uwzględnić ten ewentualny wzrost liczby chorych. I tak Lubiąż liczył 780 chorych, a uwzględniono wzrost do 916, w innych zakładach planowano podobnie: Rybnik z 790 do 900, Lubliniec z 690 do 800, Lubin z 850 do 950, lub z powodów lokalowych tylko niewielkie zmiany – Bolesławiec z 678 do 685, Kluczbork z 655 do 675, Płakowice z 705 do 717, Świebodzice z 720 do 760. Tylko w zakładzie w Brzegu planowano utrzymać bez zmian istniejące 500 miejsc, por. zwłaszcza Drucksache Nr 78, s. 4.

⁴⁵⁶ XLVIII L., Drucksache Nr 4, Anlage A. Był dyr. jeszcze w 1925 r., zob. *Adreßbuch des oberschlesischen Industriebezirks 1925*, Gleiwitz 1925, Teil IIIa, s. 68, Ewald Schütze interesował się także mineralogią i geologią i jako lekarz asystujący w Stuttgarcie w 1902 r. opublikował pracę *Verzeichnis der mineralogischen, geologischen, urgeschichtlichen und hydrologischen Literatur von Württemberg, Hohenzollern und den angrenzenden Gebieten*, Stuttgart 1902.

⁴⁵⁷ *Verhandlungen des 51. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 2. bis einschließlich den 10. März 1913*, Breslau [1913], cyt. dalej jako LI L., rozbudowane Drucksache Nr 47 z 1 II 1913 r., *passim*.

⁴⁵⁸ Odnośnie do Brzegu zachowały się sprawozdania z remontów za rok 1908, zob. APW, PVS, sygn. 1748. Akta te pochodzą z wielu lat, ostatnie z okresu republiki weimarskiej w sygn. 1749. W sygn. 1756 są informacje o nabywaniu nowych nieruchomości. Odnośnie zaś do Brzeskiej Wsi analogicznie w sygn. 1757 i 1758.

kasy pomocy, stabilne papiery wartościowe, które cieszyły się dużym zainteresowaniem nabywców (część z tych obligacji miała być oprocentowana na poziomie 3½%, reszta wyższa 4%). Łącznie musiano uzyskać 3 682 tys. RM.

Z powodu braku wolnych miejsc starano się umieszczać chorych w prywatnych lub społecznych placówkach. I tak w roku budżetowym 1912/1913 było to 773 chorych (w porównaniu z rokiem poprzednim liczba ta jednak spadła – poprzednio było 920). Trafili oni do szpitala Św. Roberta w Bytomiu, szpitala Fundacji Richtera w Bodzanowie (pow. nyski), miejskiego zakładu opiekuńczego w Żorach, Zakładu Św. Józefa w Laubnitz na Łużycach koło Camenzu, do zakładu opiekuńczego Żar koło Zgorzelca, szpitala Joannitów w Trzebnicy, zakładu dla idiotów w Szklarskiej Porębie, wreszcie do Zakładu NMP w Branicach (pow. głubczycki)⁴⁵⁹. Na LII sejmie prowincjonalnym doszło też do ważnej zmiany personalnej – na emeryturę z dniem 1 X 1912 r. przeszedł dyr. lubiąskiego zakładu dr Alter. Przeszedł on całą karierę od lekarza pomocniczego i w śląskich szpitalach dla chorych psychicznie przepracował 44 i ½ roku. Jego następcą został w tym samym dniu główny lekarz w zakładzie w Brzegu dr Johannes Dinter. Zwolnione wobec tego miejsce w Brzegu zajął dotychczasowy główny lekarz w Lubiążu dr Albrecht von Kunowsky⁴⁶⁰. Ten ostatni jednak już 1 VI 1913 r. objął stanowisko dyrektora w Rybniku, które 1 III t. r. opróżnił dr Rudolf Zander, odchodzący na emeryturę.

Wybuch I wojny światowej przyniósł duże rotacje chorych we wschodnich prowincjach Prus. I tak 100 chorych ze wschodniopruskiego zakładu w Tapiau rozsiadłono w różnych śląskich zakładach. Na potrzeby lazaretu wojennego zamieniono wrocławski zakład dla obłąkanych i uniwersytecką klinikę psychiatryczną, stąd z pierwszej placówki 94 i z drugiej 75 chorych umieszczono w prowincjonalnych zakładach zdrowotno-opiekuńczych. Z dniem 14 XI 1914 r. opróżniono z kolei zakład w Kluczborku z powodu zamiany na wojenny lazaret, chorych wywieziono do innych zakładów, nawet do Brandenburgii i pruskiej części Saksonii. Stosowną liczbę miejsc dla rannych żołnierzy przygotowano też w pozostałych śląskich zakładach⁴⁶¹. Kolejne lata wojny przyniosły dalsze dyslokacje chorych⁴⁶². Ograniczone rotacje następowały też po I wojnie świato-

⁴⁵⁹ *Verhandlungen des 52. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 29. bis einschließlich den 31. März 1914*, Breslau [1914], cyt. dalej LII L., Drucksache Nr 1 z 9 XII 1913 r., s. 9.

⁴⁶⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 1 Anlage A, s. 1, 7. Podobnie w sprawozdaniu za kolejny rok, zob. *Verhandlungen des 53. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 7. und 8. März 1915*, Breslau [1915], cyt. dalej jako LIII L., Drucksache Nr 1, s. 10.

⁴⁶¹ *Verhandlungen des 56. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 18. bis 20. März 1917*, Breslau [1917], cyt. dalej jako LVI L., Drucksache Nr 1, s. 8. Tutaj też dokładna rozpiska miejsc lazaretowych w poszczególnych zakładach.

⁴⁶² *Ibidem*, Drucksache Nr 6, s. 12. Do szpitala maltańskiego w Trzebnicy przeniesiono 705 chorych (w tym 670 z zamienionego w lazaret szpitala maltańskiego w Rybniku). W zakładzie Św. Józefa w Lubanicach koło Kamieńca Ząb. umieszczono 137 osób, w Żorach – 117, w Żarze koło Rothenburga na Łużycach – 111, w zakładzie dla idiotów w Szklarskiej Porębie – 142 i w Skibie koło Kłodzka – 37. Wolne miejsca

wej⁴⁶³. Powojenny kryzys przypieczętował także los lubiąskiego pensjonatu, który po prawie 100 latach istnienia na mocy decyzji wydziału prowincjonalnego z 16 II 1921 r. został zlikwidowany. Znajdujących się tu ostatnich 60 chorych w głównej mierze przeniesiono do lubiąskiego zakładu publicznego⁴⁶⁴.

W dniu 1 IV 1919 r. nastąpiły istotne zmiany w kierowaniu zakładami w Lubiążu i w Brzegu. W tym ostatnim zakładzie wieloletni dyrektor Hermann Petersen odszedł na emeryturę, zastąpił go dotychczasowy dyrektor zakładu w Lubiążu Johannes Dinter. Na jego miejsce wszedł z kolei, przychodzący ze szpitala psychiatrycznego w Zgorzelcu, Alfred Linke⁴⁶⁵.

Po I wojnie światowej, jak już wspomniano w innym miejscu⁴⁶⁶, dokonał się ostateczny podział prowincji śląskiej na dwie nowe jednostki, jednak aż do budżetu na okres 1 IV 1925 – 31 III 1926, majątek samorządowy był nadal wspólnie zarządzany. Dopiero od tego okresu wydzielono z prowincji śląskiej prowincje dolno- i górnośląską. Do tej ostatniej przeszły zakłady dla obłąkanych w Kluczborku i Toszku oraz zakład dla idiotów w Leśnicy. Debatujący nad problemem LX wspólny dla obu prowincji landtag przed dokonaniem podziału zakładów leczniczych postanowił wyliczyć, ilu urzędników i innych pracowników zatrudniały wszystkie zakłady (zakłady w Rybniku i Lublińcu w 1922 r., po górnośląskim plebiscycie, przeszły do województwa śląskiego). Ostatni dyrektor zakładu w Lublińcu Otto Klinke został 25 I 1923 r. dyrektorem zakładu w Świebodzicach. Zastąpił na tym stanowisku odchodzącego na emeryturę po dokładnie 30 letnim pełnieniu funkcji dyrektora Ottona Dornblütha⁴⁶⁷. Stan pracowników wyraża następujące zestawienie:

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Płakowice	Bolesławice	Kluczbork	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Dyrektor	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wyżsi i oddziałowi lekarze	6	3	4	4	2	3	4	3	0
Lekarze – praktykanci	0	0	1	1	1	0	1	0	0

były też w dalszym ciągu w zakładzie NMP w Branicach. Rok 1916 i 1917 jest w LVII L., Drucksache Nr 6, s. 9. Najwięcej chorych umieszczono w Branicach, uznawanych za najbardziej nowoczesny z tych zakładów (1916 – 643, 1917 – 663).

⁴⁶³ W roku budżetowym 1918/1919 82 chorych przebywało w zakładzie Św. Józefa w Lubianicach koło Kamieńca Żąb., w miejskim szpitalu psychiatrycznym w Żorach – 72, w Żarze – kolejnych 44, w Szklarskiej Porębie – 95, najwięcej w Branicach – 607; *Verhandlungen des 58. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 11. bis 14. April 1920*, Breslau [1920], cyt. dalej jako LVIII L., Drucksache Nr 1, s. 6.

⁴⁶⁴ *Verhandlungen des Gemeinsamen 59. Provinziallandtages der Provinzen Nieder- und Oberschlesien, Oberschlesischen Provinziallandtages und des 1. Niederschlesischen Provinziallandtages* [tu 2. Tagung vom 21. und 25. März 1922], cyt. dalej jako LIX L., Drucksache Nr 155, s. 4.

⁴⁶⁵ *Die provinzielle Selbstverwaltung...*, s. 50 i 54. Alfred Linke doktoryzował się w dniu 25 X 1892 r. na uniwersytecie w Marburgu rozprawą *Zur Chirurgie der Gallenwege*, Breslau 1892.

⁴⁶⁶ Por. T. Kruszewski, *Sejm prowincjonalny...*, s. 439 i n.

⁴⁶⁷ *Die provinzielle Selbstverwaltung...*, s. 57.

Rozdział III

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Płakowice	Bolesławiec	Kluczbork	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Wyżsi inspektorzy adm.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Inspektorzy administracyjni	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Sekretarze zakładu	3	2	2	2	2	2	2	2	0
Nauczyciele	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Nauczycielki	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	0	0	0	2	1
Wyżsi opiekunowie	4	1	2	2	1	1	2	1	0
Opiekunowie	78	34	55	55	44	44	57	37	18
Wyższe opiekunki	3	1	2	2	1	1	1	1	0
Opiekunki	74	34	47	55	30	36	48	39	0
Szefowe kuchni	2	1	1	1	1	1	1	1	0
Pomocnice kuchenne	8	4	6	5	4	4	4	5	0
Nadzorczyńce w pralni	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Pomocnice w pralni	5	3	5	4	4	4	4	4	0
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	0	0	1	0	0
Mistrzowie w maszynowni	1	1	1	1	1	1	0	1	1
Wyżsi maszyniści	1	0	1	1	0	0	1	0	0
Maszyniści, palacze	9	3	5	6	3	4	6	4	2
Portierzy i gońcy miejscy	2	0	0	0	2	2	0	0	0
Strażnicy nocni	2	0	0	0	1	1	1	1	0
Woźnice	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Lokaje	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Pomoce domowe	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Zakonnice szkolne	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Zakonnice klasztorne	0	0	0	0	0	0	0	0	21
Łącznie	128	91	135	143	101	108	137	108	55

Źródło: Protokoły obrad LX landtagu.

Zestawienie to pozwala na zorientowanie się w skali liczby pracowników, jakimi w tym momencie dysponowały wszystkie zakłady dla chorych psychicznie, które podlegały samorządowi prowincjonalnemu. Niektóre z nich zatrudniały szczególnie dużo pracowników, ich liczba wynikała przede wszystkim z aktualnej liczby chorych (Bolesławiec, Lubin, Płakowice, Lubiąż i pozostałe). Co ciekawe, liczba pracowników wzrosła już w następnym roku:

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławiec	Kluczbork	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Dyrektor	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wyżsi i oddziałowi lekarze	5	2	3	4	2	3	4	3	0
Lekarze – praktykanci	0	0	1	1	1	0	1	0	0
Wyżsi inspektorzy adm.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Inspektorzy administracyjni	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Sekretarze zakładu	3	2	2	2	2	2	2	2	0
Nauczyciele	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Nauczycielki	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	0	0	0	2	1
Wyżsi opiekunowie	4	1	1	2	1	1	2	1	0
Opiekunowie	88	35	64	56	44	44	63	41	18
Wyższe opiekunki	3	1	2	2	1	1	1	1	0
Opiekunki	77	35	47	63	30	36	64	36	0
Szefowe kuchni	2	1	1	1	1	1	1	1	0
Pomocnice kuchenne	8	4	6	5	4	4	5	5	0
Nadzorczyynie w pralni	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Pomocnice w pralni	5	3	5	4	4	4	4	4	0
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	0	0	1	0	0
Mistrzowie w maszynowni	1	1	1	1	1	1	0	1	1
Wyżsi maszyniści	1	0	1	1	0	0	1	0	0
Maszyniści, palacze	9	3	5	7	3	4	7	5	2
Portierzy i gońcy miejscy	2	0	0	0	2	2	1	0	0
Strażnicy nocni	2	1	0	0	1	1	1	1	0
Woźnice	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Lokaje	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Pomoce domowe	0	0	0	0	0	0	0	20	2
Zakonnice szkolne	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Zakonnice klasztorne	0	0	0	0	0	0	0	0	21
Łącznie	140	93	143	153	101	108	162	130	55

Źródło: Protokoły obrad LX landtagu.

3. Zakład w Leśnicy (powiat strzelecki)

XXVII landtag w 1879 roku podjął istotną kwestię ściślejszego podporządkowania sobie prywatnego zakładu dla idiotów w Leśnicy (pow. strzelecki), który był już wcześniej wspierany przez sejm prowincjonalny. Wydział prowincjonalny proponował, by ustanowić spe-

cialnego komisarza, który zajmowałby się kształceniem osób o lekkiej chorobie umysłowej. Oprócz zakładu w Leśnicy nadzorowałyby cały obszar rejencji opolskiej w tym zakresie. Mianowanie takiego komisarza dopuszczał przepis § 99 ordynacji prowincjonalnej z 1875 r. Kadencja komisarza miała być sześcioletnia. Do tej propozycji landtag się przychylił, komisarzem mianowano hr. Eugena Georga von Bethusy-Huc z sąsiednich Zdziessowic. Do landtagu dotarła także petycja od stowarzyszenia zarządzającego zakładem, która zawierała wniosek o przejęcie zakładu przez władze samorządowe. Rozważano ją równoległe z wnioskiem o ustanowienie komisarza. Ten drugi wniosek wywołał głębszą debatę. Przypomniało, że zakład w Leśnicy należał do placówek ważnych dla rejencji opolskiej (wniosek ten szczególnie wspierał burmistrz Łądka Zdroju Birke). Koszty zakładu oszacowano na 9–10 tys. RM, w tym stałe wydatki na 5–6 tys. RM. Liczba chorych stale tu wzrastała, początkowo było ich 8–9, później 15, docelowo miało ich być 30. Mimo pozytywnych opinii ostatecznie odłożono sprawę przejęcia zakładu, podjęto natomiast uchwałę o zwiększeniu liczby miejsc w zakładzie, wspieranych przez prowincję z 8 do 10, zwiększając na ten cel dotację z 2400 do 3000 RM. W razie utrzymywania się tej liczby miejsc zamierzano w przyszłości powrócić do petycji o przejęcie zakładu⁴⁶⁸. Porządkowano też sprawy zakładu w Krośnicach⁴⁶⁹.

Komisarz von Bethusy-Huc na XXIX sejmie prosił z kolei o zwiększenie wsparcia dla zakładu w Leśnicy. Zamiast dotychczasowych 3000 RM prosił o 9000 RM. W uzasadnieniu wyjaśniał, że suma ta służyłaby zwiększaniu liczby osób utrzymywanych ze środków prowincjonalnych do 30, lepszemu wyszkoleniu pracowników, a także ewentualnym inwestycjom. Zwiększenie liczby miejsc miało na celu przede wszystkim udostępnienie ich zupełnie nowym pacjentom – obłąkanym dzieciom, które dotychczas nie miały własnej leczniczej placówki. Komisarz twierdził, że w interesie całej prowincji leżało utworzenie oddziału dziecięcego w Leśnicy. Doliczył się on mianowicie 465 dzieci na Górnym Śląsku o zaburzeniach psychicznych⁴⁷⁰. Prośby finansowe XXIX sejm zatwierdził⁴⁷¹.

Jednak dopiero w 1914 roku LII landtag – uchwalił ostateczne przejęcie przez organy samorządowe (Krajowy Związek ds. Pieczy nad Ubogimi) zakładu dla idiotów w Leśni-

⁴⁶⁸ XXVII L., Drucksache Nr 2, s. 355–356, Drucksache Nr 4 z 7 XI 1878 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Einsetzung eines Commissars für die Idioten-Anstalt zu Leschnitz zur Erziehung Geisteschwacher aus dem Regierungsbezirk Oppeln*. Wniosek o komisarza zob. *Stenographischer Bericht...*, s. 8, o przejęciu s. 16, łączna debata od s. 32. Uchwała w Drucksache Nr 104 z 27 XI 1879 r., s. 1135–1136. Dla zakładu ustanowiono komisarza, którym został hr. Eugen Georg von Bethusy-Huc ze Zdziessowic (pow. strzelecki), jego kadencja trwała od 27 XI 1879 do 31 XII 1885 r., zob. XXVIII L., s. Drucksache Nr 33, s. 694 oraz Nr 38, s. 718.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 136, s. 1155. Utrzymywano 13 miejsc darmowych po 300 RM i 27 nowych po 240 RM za każde. Miejscowy landrat i poseł do sejm prowincjonalnego Oscar von Heydebrand und der Lasa prosił sejm o zwiększenie liczby miejsc darmowych nawet do 40, zob. pismo z 15 XII 1878 r., Drucksache Nr 55, s. 719, w tym samym duchu pismo zarządu zakładu z 13 XII 1878 r., s. 720.

⁴⁷⁰ XXIX L, szereg dokumentów ozn. jako Drucksache Nr 106 z 16 IV 1882 r., s. 1169 i n., bliższe rozpisanie 465 na poszczególne powiaty zob. s. 1172.

⁴⁷¹ *Ibidem*, s. 1323, Drucksache Nr 201 z 24 IV 1882 r.

cy, który od dawna współpracował z tymi organami. Jako jednostka prowincjonalna miał od tej pory występować jako Prowincjonalny Zakład Wychowawczy i Szkolny dla Chorych Psychiczenie (*Provinzial-Anstalt für Erziehung und Unterricht Geisteschwacher*). Dotychczas właścicielem zakładu było prywatne stowarzyszenie o nazwie zbliżonej do nadanej w 1914 r. zakładowi – *Verein für Erziehung und Unterricht Geisteschwacher*⁴⁷². W momencie przejścia przez samorząd prowincjonalny do zakładu należał budynek w centrum Leśnicy (pow. strzelecki), w którym z reguły przebywało od 20 do 30 chorych, oraz drugi większy obiekt na przedmieściach, składający się z wielu budynków (jednego dla chorych chłopców, drugiego dla dziewcząt, a także innych, jak np. warsztat, sala WF, piekarnia, oczyszczalnia ścieków, szpitalik itp.). Do zakładu należało też gospodarstwo rolne zakupione w 1910 r. W momencie przejścia (1914 r.) w zakładzie przebywało 402 chorych psychicznie dzieci i młodzieży, z czego 321 byli to chorzy umieszczeni przez organy samorządu prowincjonalnego. Proporcja ta była jednym z głównych powodów, które doprowadziły do przejścia zakładu z rąk prywatnych (pensjonariuszy umieszczonych w zakładzie przez stowarzyszenie było tylko 20).

Podstawą do przejścia zakładu była decyzja zarządu wspomnianego tu stowarzyszenia z 21 X 1913 r., który wyraził na to zgodę. Zarząd zasugerował, by umowa o przejęciu weszła w życie 1 IV 1914 r., lub – o ile nie było to możliwe – najpóźniej do 1 IV następnego roku. Oczywiście zawarcie umowy było możliwe po wycenie wszystkich obiektów, której dokonał wydział prowincjonalny. Ustalono wtedy wartość obiektów i gruntów zakładu na 489 185 RM, ale ostatecznie musiano odliczyć od tego amortyzację budynków oraz fakt, że od lat – jak wiadomo – sejm prowincjonalny dotował zakład. Tak więc ostatecznie LII sejm prowincjonalny nakazał cenę nieruchomości ustalić po pertraktacjach z zarządem stowarzyszenia⁴⁷³.

Ten dzień (1 IV 1914 r.) stał się dniem formalnego objęcia funkcji dyrektora w Leśnicy przez dotychczasowego dyrektora w Lubinie Emila Simona. Jego miejsce w Lubinie w tym samym dniu zajął Max Schubert, dotychczasowy dyrektor zakładu w Kluczborku⁴⁷⁴.

Sprawy przejmowania Leśnicy kontynuowano na następnym LIII landtagu w marcu 1915 r. Sądowe przekazanie zakładu nastąpiło 21 X 1914 r., już podczas toczącej się I wojny światowej. Wartość zakładu i jego mienia oszacowano na 252 488, 41 RM (wynikała z umowy z 19 V 1914 r. o oddaniu – głównie za długi – zakładu organom samorządowym)⁴⁷⁵. Ustalono też, że na czele zakładu stanie kierownik (*Vorsteher*), a do ścisłego kierownictwa weszli także poborca podatkowy, księgowy, inspektor wychowawczy,

⁴⁷² LII L., Drucksache Nr 10 z 27 III 1914 r.

⁴⁷³ *Ibidem*, uchwała w Drucksache Nr 31 z 31 III 1914 r.

⁴⁷⁴ *Die provinzielle Selbstverwaltung...*, s. 62.

⁴⁷⁵ LIII L., Drucksache Nr 43 z 29 I 1915 r. oraz uchwała w Drucksache Nr 130 z 8 III 1915 r.

nauczyciel główny, trzech kolejnych nauczycieli, jedna nauczycielka, 3 jej pomocnice jako przedszkolanki oraz dwie siostry zakonne jako dwie kolejne przedszkolanki. Na etacie zatrudniono także dwóch duchownych obu głównych wyznań chrześcijańskich. Niższy personel obejmować miał 15 opiekunów, 23 siostry zakonne, maszynistę, dwóch dalszych maszynistów jako palaczy, lokaja i 4 tzw. „dziewki” pomocnicze⁴⁷⁶.

4. Budowa zakładu w Rybniku

W związku z pogłębiającym się brakiem wolnych miejsc dla chorych psychicznie XXIX landtag w 1882 roku za najważniejsze uznał zbudowanie nowego zakładu dla obłąkanych; umieszczenie go w rejencji opolskiej zostało przez wydział prowincjonalny uznane za jednoznaczne, z racji dynamicznie rosnącej liczby ludności. Stworzenie tu zakładu w Kluczborku stanowiło kroplę w morzu potrzeb. Zakład chciano zlokalizować w części uprzemysłowionej rejencji, ale w powiecie, który leżałby jednak poza bezpośrednim sąsiedztwem regionów przemysłowych. Kryterium to spełniało miasto Rybnik i właśnie tu wydział prowincjonalny zamierzał zbudować kolejny zakład dla chorych psychicznie. Rybnik wybrano spośród kilkudziesięciu innych lokalizacji. Zakład miał uzyskać obszar 19 ha przy ob. ul. Gliwickiej i pomieścić 600 chorych. Magistrat Rybnika zgodził się zbyć owe 19 ha za 1200 RM za 1 ha. Program budowlany dla zakładu opracował dyrektor bolesławieckiego zakładu dr Jacobi. Zakład miał składać się z dwóch zasadniczych części, otwartej dla osób dotkniętych chorobami w mniejszym stopniu oraz zakładu zamkniętego dla cięższych przypadków. Dr Jacobi koszty wzniesienia nowego zakładu szacował na 1 985 500 RM, czyli około 3310 RM na przyszłego jednego chorego.

Dołączono też dokładniejsze informacje o samej inwestycji wraz z uzasadnieniem⁴⁷⁷. Projekt opracował rządowy radca budowlany Eduard Blümner, który tym samym będzie realizował pierwszą swą inwestycję dla samorządu prowincjonalnego. Zadanie to zostanie zrealizowane w stopniu tak zadawalającym, że wkrótce architekt otrzyma zadanie swego życia, które także możemy podziwiać do dnia dzisiejszego, mianowicie zaprojektuje gmach samego sejmu prowincjonalnego przy ówczesnej ul. Ogrodowej we Wrocławiu (ob. gmach NOT). Zakład w Rybniku został zaprojektowany jako inwestycja obejmująca wiele mniejszych obiektów: każdy obiekt po dwa budynki (oddzielne dla kobiet i mężczyzn): dwa budynki szpitalne po 60 chorych, dwa lazarety po 60 chorych, dwie izolatki dla chorych, którzy dostali ataku szału (po 30 osób). Do tego Blümner zaprojek-

⁴⁷⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 33 z 18 XII 1914 r., s. 8 i n.

⁴⁷⁷ XXIX L, Drucksache Nr 83 z 29 III 1882 r., *Bauprogramm zu einer neuen Irren-Anstalt für 600 Geistes- kranke auf städtischen Feldmark Rybnik*, z 1 XII 1881 r., s. 967–978 oraz *Erläuterungs-Bericht zum Entwurf für eine Provinzial-Irrenanstalt für 600 Kranke zu Rybnik* z 15 III 1882 r., s. 979–1003 (kosztorys inwestycji, s. 1004–1015). Zawarto tu bardzo szczegółowe informacje o inwestycji.

tował jeszcze kostnicę, kaplicę, willę dyrektora i dom mieszkalny dla drugiego lekarza zakładowego. Drugą zasadniczą częścią inwestycji był zakład otwarty wraz z dodatkowymi budynkami towarzyszącymi (m. in. magazyny, stajnie, stodoły, portiernia itp.). Forma zakładu została zaprojektowana w sposób szczególny, w pewnym stopniu była już realizowana wcześniej w Bolesławcu, ale tam była tylko formą dodatkową, tutaj mianowicie zaś wyłączną. Zakład otwarty stanowić miały wyłącznie małe domki (oddzielne dla kobiet i mężczyzn). Zostały one zaprojektowane w identycznej proporcji: 8 domków na 15 chorych każdy dla mężczyzn i taka sama liczba dla chorych kobiet, dalej dwa domy każdy po 20 chorych i po dwie rodziny strażnicze oraz dwa domy każdy po 10 chorych i jednej rodzinie strażniczej. Tak więc zakład zamknięty i otwarty miały mieć porównywalną liczbę chorych (po 300).

Blümnerowi zlecono także opracowanie projektu rozbudowy zakładu w Brzegu, a mianowicie sporządzenie planu zbudowania nowego budynku dla chorych mężczyzn. Miał to być obiekt, w którym umieszczonoby 45 najbardziej niebezpiecznych mężczyzn⁴⁷⁸. Oprócz tego zamierzano wznieść w Brzeskiej Wsi nowy budynek dla mężczyzn w liczbie 100. Łączne koszty obu tych inwestycji szacowano na 233 200 RM. Inwestycje w Rybniku i Brzegu miały być pokryte z krajowego funduszu ds. ubogich⁴⁷⁹.

Uzupełniono także regulamin zakładów dla obłąkanych z 20 III 1877 r., o informację, że będzie on także obowiązywał w zakładzie dla obłąkanych w Rybniku⁴⁸⁰. Dodać należy, że XXIX landtag zaakceptował wszystkie wspomniane tu plany w uchwale z 24 IV 1882 r.⁴⁸¹

Na XXX sejmie prowincjonalnym obszerne informacje dotyczyły prac związanych z uruchamianiem zakładu dla obłąkanych w Rybniku. Informowano zwłaszcza o postępie prac budowlanych. Dnia 20 VIII 1884 r. miała miejsce uroczystość położenia kamienia węgielnego z udziałem marszałka landtagu ks. Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst – ks. raciborskiego, przewodniczącego wydziału prowincjonalnego Felixa von Stoscha, właściciela Koszęcina ks. Carla von Hohenlohe-Ingelfingen, zarazem prezydenta rejencji opolskiej, landrata rybnickiego Antona Gemandera, zastępcy burmistrza i zastępcy przewodniczącego rady miejskiej w Rybniku, zastępcy starosty krajowego Schneidera, krajowego radcy budowlanego Keila, radcy krajowego Güricha oraz architekta – rządowego radcy budowlanego Blümnera. Przewidywano, że z dniem 1 I 1886 r.

⁴⁷⁸ *Ibidem*, kilka kolejnych dokumentów: *Denkschrift betreffend die Betriebseinrichtungen für die neue Männer-Abtheilung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Brieg* z 1 XI 1881 r. (dyrektora dra Altera, s. 1016–1019), *Bauprogramm für die Erweiterung der Provinzial-Irrenanstalt zu Brieg* z 14 XI 1881 r. (dra Altera, s. 1020–1026), *Erläuterungs-Bericht zum Entwurf für die Erweiterung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Brieg* z 15 III 1882 r. (Blümnera, s. 1027–1035), kosztorys s. 1036–1041.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, Drucksache Nr 88, s. 1077.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, zmiany w regulaminie na s. 959 i 960. Odnośnie do Brzegu s. 960–962.

⁴⁸¹ *Ibidem*, Drucksache Nr 200, s. 1321–1322.

dyrektor zakładu rozpocznie już urzędowanie⁴⁸². Inwestycję prowadzono m. in. ze specjalnego funduszu dla nadzwyczajnych nowych budów zarządu prowincjonalnego i ds. ubogich⁴⁸³. W 1883 r. na inwestycje w Rybniku wydano z tego funduszu 130 560,56 RM, w następnym roku 215 147,34 RM. Dodać należy, że w pierwszej kolejności zamierzano umieścić w zakładzie 160 chorych płci męskiej i tylko 20 płci żeńskiej. Zakład w Rybniku podporządkowano też regulaminowi zakładów dla obłąkanych, w tym zapowiedziano również wybranie dla niego komisji zarządzającej⁴⁸⁴.

5. Przejęcie zakładu w Toszku

Na XXXIII landtagu w 1889 roku odnotowano ponowne pojawienie się osób oczekujących na miejsce w zakładach (382) i zareagowano natychmiast, rozpoczynając proces tworzenia kolejnego zakładu dla obłąkanych. Postanowiono utworzyć go na bazie zakładu poprawczego w Toszku (pow. gliwicki), przy ob. ul. Gliwickiej. Ta prowincjonalna placówka miała być wygaszana stopniowo, a od razu rozpoczęto umieszczanie tu osób chorych psychicznie. Oprócz osób podlegających poprawie prowizorycznie umieszczono w zakładzie toszeckim 400 chorych psychicznie (po 200 kobiet i mężczyzn)⁴⁸⁵. Na przekształcenie zakładu pracy w Toszku w nowy zakład dla obłąkanych, początkowo pod nazwą zakładu prowizorycznego lub stacji opiekuńczej (*Irrenpflege-Station*) uzyskano zgodę MSW, który te działania wsparł sumą 600 tys. RM. W pierwszej kolejności zamierzano wydać 82 200 RM na stworzenie tymczasowych miejsc dla 200 osób. Celem bieżącym było stworzenie placówki dla obłąkanych kobiet, gdyż było to palącą potrzebą z powodu przeludnienia oddziałów kobiecych w dotychczas istniejących zakładach. Koszty pierwszych prac w Toszku szacowano na 57 700 RM, doliczono do tego działania mające na celu stworzenie oddziału kobiecego (75 tys. RM)⁴⁸⁶.

⁴⁸² XXX L, Drucksache Nr 5, s. 7 i n., zawarto tu wiele szczegółowych problemów technicznych, zwłaszcza zagadnienie zapewnienia zakładowi wystarczającej ilości wody. O pozostałych zakładach mamy szczegółowe informacje w dodatkach oznaczonych jako Anlage B.

⁴⁸³ *Ibidem*, Drucksache Nr 109 z 22 X 1885 r., s. 8 i 9.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, Drucksache Nr 140 z 24 XI 1885 r., uchwała w Drucksache Nr 306 z 11 XII t. r.

⁴⁸⁵ XXXIII L, Drucksache Nr 30, s. 1 i 2.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, Drucksache Nr 125 z 5 II 1891 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Erweiterung der provinziellen Irrenpflege*, s. 1–5. Uchwała w Nr. 282 z 12 III 1891 r. Dodać należy, że teren zakładu pracy w Toszku nie był własnością prowincji, tylko dzierżawiono go od państwa, stąd też z chwilą podporządkowania zakładu LAV on też przejął obowiązek płacenia sum dzierżawnych (wynosił on początkowo 12 tys., a od 1891 r. 16 tys. RM). Na XXXVII landtagu zdecydowano, że zakład w Toszku zostanie wykupiony z rąk państwa. Dlatego też przeprowadzono oszacowanie wartości budynków i całego terenu. Rząd w pertraktacjach z LAV ustalił wartość zakładu na 649100 RM. Jednak na zakup obiektu uzyskano pożyczkę w wysokości 480 tys. RM, z której na bezpośrednią zapłatę poszło 429100 RM. Pozostałe 220 tys. Związkowi ds. Pieczy na Ubogimi pożyczyła Prowincjonalna Kasa Pomocy. Dodatkowo LAV musiał przełać 17960 RM za wyposażenie dawnego Domu Pracy z majątku instytucji leczni-

Warto zwrócić w tym miejscu także uwagę na przyjętą na XXXIV sejmie prowincjonalnym liczbę pracowników dla nowego zakładu dla obłąkanych w Toszku. Na czele zakładu znajdowali się: dyrektor, pierwszy i drugi lekarz (potem dyrektor był pierwszym lekarzem, doszedł jeszcze trzeci i czwarty lekarz), zarządca zakładu (*Hausverwalter*), poborca podatkowy (*Rendant*), kontroler, rejestrator (zwanym też sekretarzem) oraz dwaj duchowni kapelani protestancki i katolicki. Do niższego personelu zaliczono natomiast wyższego nadzorcę (*Oberwärter*), wyższą nadzorczynię (*Oberwärterin*), 22 (potem 32) strażników chorych, 20 (potem 33) strażniczek dla chorych kobiet, szefową kuchni, 3 (potem 4) pomoce kuchenne (*Küchenmädchen*), nadzorczynię zakładowej pralni (doszło później jej 5 pomocnic), maszynistę, palacza (potem dwóch), ogrodnika i strażnika nocnego, dodano później zarządcę gospodarczego. Liczba strażników i strażniczek miała być proporcjonalna do liczby chorych (22 do 220 i 20 do 200). Potem 32 strażników przypadała na 250 chorych mężczyzn, a 33 strażniczek na 300 chorych kobiet.

Nie udało się od razu znaleźć kandydatów na stanowiska dyrektora i pierwszego lekarza, stanowisko drugiego lekarza objął komisarycznie drugi lekarz zakładu w Bolesławcu, wkrótce mianowany dyrektorem, lekarz sztabowy dr med. Emil Simon⁴⁸⁷. Kontrolerem i rejestratorem zostali natomiast urzędnicy dotychczas pracujący na analogicznych stanowiskach w istniejącym w tym miejscu domu pracy⁴⁸⁸.

6. Opieka nad osobami o mniejszym upośledzeniu umysłowym

Kolejny problem, który trzeba w tym miejscu poruszyć, to kwestia opieki nad osobami o mniejszej demencji umysłowej, czyli tzw. idiotami, a także epileptyków. Dotychczas opieka nad nimi, jak wiadomo, była generalnie poza organami prowincjonalnymi, z wyjątkiem zorganizowania tzw. miejsc wolnych – darmowych, które w prywatnych zakładach były wspierane finansowo przez sejm prowincjonalny. W momencie obrad XXXV sejmiku prowincjonalnego istniały cztery takie placówki (Krośnice, Leśnica, Legnica i wrocławski zakład przy ob. ul. Szczytnickiej)⁴⁸⁹. § 31b ustawy z 11 VII 1893 r. przewidywał możliwość poszerzania w dalszym ciągu tej formy opieki. Natomiast co

czych obłąkanych na rzecz opieki nad ubogimi. Zob. XXXVII L., Drucksache Nr 13 z 19 XI 1896 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend den Ankauf des früheren Arbeitshauses in Tost durch den Provinzialverband*. Uchwała w Drucksache Nr 200 z 9 III 1897 r.

⁴⁸⁷ Emil Simon obronił w 1890 r. doktorat na uniwersytecie w Gryfii, zob. *Beitrag zur Casuistik abscedirender Hirnentzündungen nach Otitis media purulenta Chronica*, Greifswald 1890.

⁴⁸⁸ XXXIV L., Drucksache Nr 30, *passim*. Por. szerzej T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 181 i n.

⁴⁸⁹ Ten ostatni zakład istniał tylko do 1899/1900 r., kiedy został przez Annę Reiß sprzedany S.S. Boromeuszkom i zamieniony na hospicjum. Sumy pieniężne przygotowane dla tego zakładu po jego zamknięciu przerzucono na wspierany od tego momentu zakład dla idiotów w Szklarskiej Porębie (pow. jeleniogórski), por. XLII L., Drucksache Nr 20, s. 16 i 17.

istotne, również na podstawie tego przepisu organy samorządu prowincjonalnego mogły też tworzyć własne takie placówki. Obie te możliwości mogły być wspierane przez państwo (§ 31d noweli). Przewidywano bowiem zgodnie ze wspomnianymi wyżej ustawami o dotacjach z 1873 i 1875 r. możliwość uzyskiwania dotacji na realizację tych zadań opieki nad osobami chorymi. W związku z sygnalizowanymi tu zmianami organizacyjnymi dotacje owe miały otrzymywać Krajowy Związek Pieczy nad Ubogimi i dysponować według budżetu prowincjonalnego.

Postanowiono wobec podjąć dwa rodzaje działań⁴⁹⁰. W pierwszej kolejności zamierzano znacznie rozszerzyć współpracę z istniejącymi już w/w czterema placówkami. Równolegle prowadzono też akcję liczenia idiotów i epileptyków w prowincji śląskiej. Informacje nadesłali landraci wszystkich powiatów oraz nadburmistrzowie Bytomia, Legnicy i Zgorzelca. Na tej podstawie ustalono liczbę 962 idiotów i 503 epileptyków, którzy wymagali natychmiastowej opieki. W momencie obrad XXXV landtagu istniała liczba 132 miejsc darmowych (Krośnice – 70, Leśnica – 30, Legnica – 25 i Wrocław – 7). Zamierzano rozbudować te trzy pierwsze placówki, by mogły przyjąć łącznie 380 osób (Krośnice – 120, Leśnica – 110 i Legnica – 150). Przypomniano, że działania odnośnie do zakładu w Leśnicy podjął już poprzedni landtag (zagwarantowanie pożyczki 80 tys. RM na budowę nowego zakładu; XXXV landtag dołożył tu dodatkowe 5 tys.). Podobnie w Legnicy – budowano dwa budynki, tak by chorzy obu płci byli od siebie oddzieleni. Łącznie zakład miał pomieścić od 125 do 150 osób, ale być może teraz konieczna byłaby kolejna rozbudowa. Podobne działania planowano w Krośnicach i Legnicy, Wrocław odłożono z braku pierwszej potrzeby⁴⁹¹. W Legnicy wydano 151 tys. RM (120 tys. na budowę, 31 tys. na wyposażenie)⁴⁹².

Postanowiono jednak także pójść drugą drogą i zorganizować własne prowincjonalne placówki. Zamierzano utworzyć trzy prowincjonalne zakłady dla osób o mniejszym stopniu upośledzenia umysłowego (debile, głuptaki i idioci) w Katowicach, Lublińcu i Świebodzicach (pow. świdnicki)⁴⁹³. Bazą dla zakładu w Katowicach miał stać się bu-

⁴⁹⁰ Omawiamy tu stanowisko sejmów prowincjonalnych głównie na podstawie: XXXV L., Drucksache Nr 134, s. 1–11.

⁴⁹¹ Petraktacje z magistratem Wrocławia kontynuowano na XXXVI sejmie prowincjonalnym. Miasto było wyłączone z śląskiego LAV i miało własny, stąd istniały trudności odnośnie do zasad rozliczeń. Żmudne rokowania zostały w 1895 r. w zasadzie zakończone, por. XXXVI L., Drucksache Nr 42 z 11 XII 1894 r., uchwała w Drucksache Nr 196 z 8 III 1895 r. Odnośnie zaś do rozbudowy zakładu w Krośnicach potrzebna była ogromna suma 300 tys. RM. XXXVII sejm prowincjonalny przyznał ją jako pożyczkę, wypłacaną corocznie po 30 tys. RM w obligacjach prowincjonalnych. Por. XXXVII L., Drucksache Nr 159 z 6 III 1897 r., uchwała w Drucksache Nr 195 z 11 III t.r.

⁴⁹² Zakłady także i później unowocześniano i rozbudowywano, por. choćby XXXVI L., Drucksache Nr 52 z 6 II 1895 r.

⁴⁹³ Osoby o mniejszym stopniu upośledzenia umysłowego wymagały odrębnego traktowania, zakłady które miały się nimi zająć, miały także leczyć epileptyków i alkoholików; o tych chorobach zob. R. Dreszer, *op.*

dynek sierocińca Fundacji Cesarza Wilhelma I i Cesarzowej Augusty, który już wcześniej był wspierany przez landtag prowincjonalny⁴⁹⁴. Szacowano, że po koniecznej przebudowie w zakładzie można będzie umieścić od 80 do docelowo 100 osób. LAV miał początkowo wynająć budynek należący do Fundacji, płacąc przez 10 lat corocznie 5000 RM czynszu. Koszty przebudowy zakładu w Katowicach oszacowano na 170 tys. RM (pierwsze wydatki na 45 tys. RM). Kolejny zakład znaleźć miał miejsce również na Górnym Śląsku w Lublińcu. Zamierzano tym razem zakupić pałac położony w tym mieście, leżący w pobliżu znajdującego się tu już zakładu wychowania przymusowego. Pałac zajmował nieruchomość 3,18 ha, istniała możliwość połączenia go z sąsiednim zakładem prowincjonalnym, a także wprowadzenia wspólnego zarządu, co przyniosłoby oszczędności budżetowe. Ówczesnie w pałacu zamierzano umieścić 160 chorych, ale po przebudowie stajni planowano stworzyć drugi budynek na 140 osób, czyli łącznie byłoby to 300 miejsc. Tutaj koszty stworzenia zakładu były znaczne i wynosiły 300 tys. RM (w tym m. in. zakup majątku z pałacem – 90 tys., przebudowa pałacu – 55 tys., stajni – 90 tys.).

Ostatni zakład zamierzano stworzyć w Świebodzicach w pow. świdnickim. Latem 1892 r. prowadzono wstępne pertraktacje nad zakupem budynku dawnych koszar i strzelnicy przy ówczesnej Marienstrasse (ob. ul. M. Curie-Skłodowskiej). Dokupiono też sąsiednią nieruchomość od niejakiego Rauera, tak, że cały obszar wynosił 5,05 ha. W zakładzie zamierzano pomieścić 340 chorych, w tym 160 w dawnych koszarach. Koszty całego przedsięwzięcia oszacowano na 520 tys. RM. Tak więc na uruchomienie trzech zakładów potrzebna była suma 1 015 tys. RM (Katowice 45 tys., Lubliniec – zakład 410 tys., – nowy budynek dla urzędników – 40 tys. i Świebodzice – 520 tys. RM). Dyrektorem zakładu w Lublińcu został dotychczasowy wyższy lekarz w Toszku dr Erich Bothe⁴⁹⁵, w 1902 r. zastąpił go dr Clemens Neisser (w latach 1886–1902 wyższy lekarz w Lubiążu), urzędował do 1904 r., kiedy przeszedł na stanowisko dyrektora w Bolesławcu. Natomiast w Świebodzicach przez kilkadziesiąt lat dyrektorem był wspomniany już wyżej dr Otto Dornblüth.

Wspomniane tu zasady znalazły następnie akceptację w uchwale XXXV sejmiku prowincjonalnego. Z LAV na organizację tych posunięć wyasygnowano 1171 tys. RM oraz podjęto dodatkową uchwałę o ustanowieniu dodatkowej pożyczki z prowincjonalnej kasy pomocy w wysokości 500 tys. RM w obligacjach prowincjonalnych 3 ½ % oraz 3 ¾ %⁴⁹⁶.

cit., debili, głuptaków i idiotów zalicza się do oligofrenii (niedoboru umysłowego), zob. s. 60 i n. O padaczkę zob. s. 94–97, alkoholizm zob. s. 83–89. Tych ostatnich leczy się przymusowo, zob. s. 18–19.

⁴⁹⁴ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 235 i n.

⁴⁹⁵ Erich Bothe doktoryzował się w XII 1892 r. na uniwersytecie w Erlangen, zob. rozprawę *Die Amputationen und Exartikulationen der Erlanger Chirurgischen Klinik für die Jahre 1884 bis Mitte 1892*, Würzburg 1892.

⁴⁹⁶ XXXV L., Drucksache Nr 312 z 10 III 1893 r. Zakłady także i później unowocześniano i rozbudowywano, por. choćby XXXVI L., Drucksache Nr 52 z 6 II 1895 r. Kolejne inwestycje omawiano na XXXIX

W zakładzie w Katowicach zatrudniono następujący personel: kierownik (*Anstaltsvorsteher*), pierwszy nauczyciel, nauczyciel pomocniczy, nauczycielka pomocnicza (przedszkolanka), trzech pielęgniarzy, trzy pielęgniarki, kucharka, pomocnica kucharki, opiekunka pomocnicza, lekarz i dwaj duchowni⁴⁹⁷.

W kolejnym zakładzie w Lublińcu, w związku z powiązaniem go administracyjnym z sąsiednim zakładem opieki przymusowej, oba posiadały wspólną administrację i dyrekcję. Natomiast w nowej placówce zatrudniono wyższego opiekuna i wyższą opiekunkę, 6 opiekunów, 5 opiekunek, palacza, dwóch porządkowych (*Hausknecht*), dwie porządkowe (*Hausmädchen*), strażnika nocnego, lekarza i dwóch duchownych⁴⁹⁸.

Wreszcie w ostatnim zakładzie w Świebodzicach zatrudnienie znaleźli wyżsi i niżsi pracownicy. Do pierwszej grupy zaliczono: dyrektora, pierwszego⁴⁹⁹ i drugiego lekarza, zarządcę zakładu, poborcę podatkowego, kontrolera, rejestratora (zwanego też sekretarzem), dwóch nauczycieli oraz dwóch duchownych – protestanckiego i katolickiego. Do niższego personelu zaliczono z kolei: wyższego opiekuna, wyższą opiekunkę, 9 opiekunów, 21 opiekunek, szefową kuchni, dwie pomoce kuchenne, maszynistę = palacza i strażnika nocnego⁵⁰⁰.

Na XLV sejmie prowincjonalnym jak zwykle informowano o bieżących inwestycjach w zakładach, spośród których na pierwsze miejsce wysuwała się rozbudowa zakładu dla idiotów w Lublińcu. W 1902 r. zakupiono pałac w Lublińcu i tymczasowo przeniesiono tu młodocianych, ale już w maju 1904 r. przeniesiono ich do zakładów w Wołowie i Grodkowie. Do Lublińca przeniesiono zaś chorych z Katowic wraz z personelem. Przebudowy w Lublińcu pochłonęły 212476,38 RM, ale były kontynuowane w 1903 r. (przebudowa gorzelni pałacowej – 15525,73 RM, przebudowa pałacu na zakład dla 40 chłopców z Katowic – 43480,60 RM, inne inwestycje i melioracje kolejne 173 719,40 RM). W zakładzie w Lublińcu zamierzano docelowo pomieścić 650 łóżek chorych. Zakład miał składać się z odrębnych skrzydeł dla mężczyzn (340 osób) i kobiet (310 chorych). Podsumowano ostatecznie wszystkie wydatki (w tym założenie pisuarów i telefonów) i wyniosły one równo 600 tys. RM⁵⁰¹.

landtagu w 1899 r.: Świebodzice – budowa kuchni za 45 tys. RM, Lubliniec – budowa domów mieszkalnych dla pracowników za 44 tys. RM, por. XXXIX L., Drucksache Nr 52 i 53.

⁴⁹⁷ XXXV L., Drucksache Nr 94, s. 6–9.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 28, s. 6–9.

⁴⁹⁹ XXXVI landtag przyjął zmianę do regulaminu zakładów dla obłąkanych, na mocy której pierwszy lekarz był zarazem dyrektorem. Por. XXXVI L., Drucksache Nr 197 (§ 8).

⁵⁰⁰ XXXV L., Drucksache Nr 27, s. 6–7, 10–13. Większa liczba opiekunek wynikała z podziału chorych według płci – na 300 osób było 78 epileptyczek na taką samą liczbę epileptyków, ale już idiotek było 96, a idiotów tylko 48.

⁵⁰¹ XLV L, Więcej o rozbudowie Lublińca w Drucksache Nr 49 z 31 I 1905 r.

7. Budowa zakładu zdrowotnoopiekuńczego w Lubinie

Kolejnym przełomem w dziejach zakładów dla obłąkanych i idiotów okazał się XLII sejm prowincjonalny w 1901 r. Zauważono na nim wskutek wzrostu liczby ludności oraz zwiększania zadań opiekuńczych w nowych, wyżej omawianych ustawach, ponowny brak miejsc w prowincjonalnych placówkach. Od 1887 r. do 1901 r. wzrosła co prawda liczba miejsc o 1857 (z 1955 do 3812), ale było to niewystarczające. W 1901 r. liczba wszystkich miejsc wynosiła 4877 (3812 + 1065 w zakładach dla idiotów)⁵⁰². Pojawiła się ponownie lista oczekujących na miejsce (około 200 osób), a liczba wszystkich chorych, którymi zajmowano się w prowincji gwałtownie wzrastała:

Rok	Liczba chorych
1894	3677
1895	4534
1896	4884
1897	5178
1898	5471
1899	5782
1900	6176
1901	6343

Źródło: XLII L., Drucksache Nr 54 z 6 II 1901 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend die Erweiterung der vorhandenen Provinzial-Irren- und Heil- und Pflegeanstalten und den Bau einer neuen Provinzial-Irrenanstalt, passim.*

W początku 1901 r. z tej liczby (6343) chorych 1418 umieściła prowincja w prywatnych zakładach, co powiększało koszty opieki (chodziło głównie o zakłady w Krośnicach, Leśnicy i Legnicy). Dochodził tu jeszcze problem zakładu zdrowotnoopiekuńczego w Katowicach dla dzieci o mniejszej demencji, który znajdował się w budynku sierocińca, co podrażało jego koszty z powodu czynszu płaconego magistratowi Katowic. Postanowiono wobec tego przenieść go do Lublińca i połączyć z tamtejszym zakładem, przy jednoczesnej likwidacji sąsiedniego zakładu wychowawczego⁵⁰³.

Postanowiono podjąć działania zmierzające do zwiększenia liczby miejsc w pierwszej kolejności w istniejących już zakładach (w Płakowicach o około 80, Rybniku o 30). Zaplanowano rozbudować zakład w Lubiążu do około 430 miejsc, a odnośnie do idiotów założono, że w Lublińcu znajdzie miejsce kolejne 280 osób. Zadania te zaplanowa-

⁵⁰² XLII L., Drucksache Nr 54 z 6 II 1901 r., *Vorlage des Provinzial-Ausschusses, betreffend die Erweiterung der vorhandenen Provinzial-Irren- und Heil- und Pflegeanstalten und den Bau einer neuen Provinzial-Irrenanstalt, passim.*

⁵⁰³ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 236.

no oprócz zasadniczego, czyli znalezienia miejsca i zbudowania kolejnego zakładu dla obłąkanych na 700 miejsc. Te szerokie plany miały pochłonąć około 4 700 tys. RM⁵⁰⁴.

Na kolejnym, XLIII sejmie wybrano lokalizację dla nowego zakładu, postanowiono wznieść go w rejencji legnickiej w Lubinie. W 1901 r. rozpoczęto pierwsze prace budowlane, a także gromadzono materiały budowlane. Przygotowano wapiennik, studnie, a także drogi dojazdowe. Czas naglił, na 1 IV 1901 r. doliczono się 702 oczekujących na wolne miejsce w zakładach dla obłąkanych, a rok później już nawet 818⁵⁰⁵.

W czasie obrad XLV sejmiku prowincjonalnego trwała już intensywna budowa zakładu dla obłąkanych w Lubinie⁵⁰⁶. Budowano dom dla lekarzy, dla urzędników oraz warsztaty. Po pierwszej fazie zamierzano wpierv pomieścić w zakładzie 60 chorych. Organizowano też zakładowy ogród wraz z budynkiem portierni, zakład zlokalizowano przy Polkwitzer Chaussee (ob. ul. M. Curie-Skłodowskiej)⁵⁰⁷. Zakład ruszył z dniem 1 X 1905 r. i miał początkowo pomieścić 200 chorych (po połowie mężczyzn i kobiet). Personel zatrudniony w zakładzie stanowili: dyrektor (zarazem pierwszy lekarz, pobory początkowo 3750, planowano ich stopniowe podwyższanie do 4200, aż do pułapu górnego 7500 RM), wyższy lekarz (1500 RM, w przyszłości 3000 RM aż do 4500 RM), dwóch lekarzy pomocniczych (750 RM, planowane podwyżki do 1500 i 2400 RM). Dyrektor i wyższy lekarz, jak w innych tego typu placówkach dysponowali mieszkaniem służbowym wraz z ogrodem, a także deputatami węgla kamiennego o stosownej wartości 900 lub 600 RM. Lekarze pomocniczy uzyskali po pokoju do pracy i do spania wraz z wyposażeniem, a także prawem do sprzątnania wraz z dostarczeniem nowej pościeli, darmową żywnością (wartość tych świadczeń do 550 RM). W grupie wyższych urzędników umieszczono też zarządcę nieruchomości i poborcę podatkowego (pobory 2000 RM, a dalej 3000 RM, aż do 4000 RM, mieszkanie służbowe i ogród, deputat węgla za 575 RM), a ponadto kontrolera (900 – 1800 – 3600 RM, mieszkanie służbowe i ogród, deputat węgla za 450 RM) oraz rejestratora i ostatniego buhaltera (takie same warunki pracy, każdy 650 – 1300 – 2400 RM, mieszkanie służbowe i ogród, deputat węgla za 350 RM). Na koniec zatrudniono też dwóch duchownych kapelanów (po 150 RM).

Drugą grupę stanowili pracownicy niżsi. Wymieniano tu wyższego opiekuna (600 – 1200 – 1800 RM, mieszkanie służbowe i ogród, deputat węgla za 285 RM), wyższą opiekunkę (270 – 540 – 900 RM, pokój służbowy, z ogrzewaniem, oświetleniem, wyży-

⁵⁰⁴ *Ibidem*, s. 6–7, to samo w uchwale zatwierdzającej Nr 187 z 18 III 1901 r. Suma dokładnie 4 647 200 RM. W Płakowicach te 80 miejsc wyłącznie dla obłąkanych kobiet (dwa budynki po 40 osób). W Rybniku tylko dla mężczyzn.

⁵⁰⁵ XLIII L., Drucksache Nr 4, s. 6.

⁵⁰⁶ Zachowało się wiele dokumentów związanych z samą budową, zob. APW, PVS, sygn. 1858–1867, 1871–1874. W sygn. 1868 jest mowa o budowie boczny kolejącej dla zakładu.

⁵⁰⁷ XLV L., Drucksache Nr 1, s. 7. Tutaj więcej informacji.

Fot. 6 i 7. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Lubinie w latach 1905–1945.
Obecnie Zarząd KGHM Polska Miedź S.A.

wieniem za 525 RM), 14 opiekunów, 11 opiekunek (pobory 432 RM dla mężczyzny, 240 dla kobiety, dalej wzrost 864 i 540 RM), szefowa kuchni, 4 pomoce kuchenne, nadzorczy pralni i 4 pomoce, maszynista = ślusarz, 4 palaczy i strażnik nocny. Warto dodać, że zatrudniono nie strażników, lecz opiekunów (*Pfleger*) i zmiana ta dotyczyła także wszystkich pozostałych rodzajów zakładów dla chorych psychicznie⁵⁰⁸.

Na nadzwyczajnym XLVI sejmie prowincjonalnym w styczniu 1906 r. podsumowano w sprawozdaniu za rok 1904/1905 dotychczasowe działania związane z budową zakładu leczniczego w Lubinie⁵⁰⁹. Zbudowano pierwszy budynek na 60 chorych, pralnię, kuchnię, kotłownię, dom dyrektora, portiernię, budynek administracyjny i drugi budynek urzędniczy. W zimie 1905/1906 zamierzano umieścić w zakładzie około 350 chorych. Budynki dla chorych dzielono według potrzeb. Pierwszy na 60 osób miał przyjąć osoby już w połowie uspokojone, dwa kolejne budynki na 40 osób służyć miały obłąkanym chorym nieuleczalnie, wreszcie kolejny przeznaczono dla 60 chorych szczególnie niebezpiecznych dla otoczenia.

Podnoszono także wiele kwestii finansowych, związanych głównie z zakupem sąsiednich parcel, zjawisko to dotyczyło większości zakładów; jednak najważniejsze okazało się zamknięcie budowy zakładu w Lubinie. Sprawa była newralgiczna, gdyż prace zakończyły się gigantycznym deficytem. Chęć zbudowania zakładu nowoczesnego spowodowała złe oszacowanie kosztów. Dołączony do akt XLVII landtagu rozpis wydatków nie zawierał co do tego żadnych wątpliwości. Wydatki oszacowano na 3 339 203,50 RM, koszty jednak pochłonęły sumę 3 759 203,50 RM, co dało 420 tys. deficytu⁵¹⁰. Za budowę odpowiadał

⁵⁰⁸ *Ibidem*, Drucksache Nr 23, *passim*. Jednak już w 1907 r. na XLVII landtagu cała siatka etatów i poborów została zmieniona. Dyrektor miał otrzymywać pobory wzrastające od 5200 do 8500 RM, dwaj wyżsi lekarze zaś z 3600 do 6000 RM, dwaj lekarze wydziałowi od 2400 do 3600 RM, dwaj lekarze asystujący od 1800 do 2300 RM, dwaj lekarze – praktykanci za 600 RM, zarządca nieruchomości = poborca podatkowy z 3000 do 4000 RM, kontroler z 1800 do 3600 RM, rejestrator z 1300 do 2400 RM, księgowy z 1300 do 2400 RM, duchowni obu wyznań za 600 RM. Druga grupa: dwóch wyższych opiekunów z 1200 do 1800 RM, na początku pierwszy dokładnie 1234, a drugi 1200 RM; 53 opiekunów, portier, goniec miejski, lokaj, 2 piekarzy, wyższa opiekunka, 54 opiekunki, szefowa kuchni, 5 pomocy kuchennych, nadzorczy pralni, 4 pomoce w pralni, dwóch maszynistów, 6 palaczy i strażnik nocny, zob. XLVII L., Drucksache Nr 21, *passim*.

⁵⁰⁹ XLVI L., Drucksache Nr 1, s. 7 i 8.

⁵¹⁰ *Ibidem*, Drucksache Nr 49 z 20 II 1907 r., uchwała w Drucksache Nr 95 z 11 III 1907 r. Rozliczenia Lubina są od s. 14, deficyt zob. s. 24, potem jest wyjaśnienie, dlaczego były tak ogromne wydatki. Informowano także o rozbudowie zakładu w Bolesławcu, s. 42–49, wydatki na sumę 483 tys. RM, Płakowicach – s. 50–56, za 231 762, 30 RM. Podobnie odnośnie do rozbudowy zakładu dla idiotów w Świebodzicach, w Drucksache Nr 50 z 15 I 1907 r. koszty szacowano na 73 tys. RM. Uchwała zatwierdzająca Nr 49 i 50 w Drucksache Nr 124 z 13 III 1907 r. (uznano i pokryto z rezerwy finansowej wszystkie rozbudowy i przekroczenie wydatków w Lubinie). Rozbudowa także miała miejsce w Lubiążu, oczyszczalnia ścieków za 40 tys. RM oraz pomniejsze prace, wszystko za 57 500 RM, zob. Drucksache Nr 53 z 19 II 1907 r., zatwierdzenie w Drucksache Nr 159 z 13 III 1907 r., zdecydowano także o ostatecznym wykupie od państwa starej klasztornej biblioteki za 16 tys. RM, co jednak istotne, postanowiono przywrócić jej dawny zabytkowy charakter – renowacja plafonów – co ciekawe na koszt państwa – konserwator

budowniczy krajowy Blümner, któremu sejm i wydział prowincjonalny już wcześniej zlecały różne inwestycje (zob. wyżej). Budowniczy bronił się przed postawieniem zarzutu, że jego inwestycja była za droga, przedkładając rozliczenia innych nowoczesnych zakładów dla obłąkanych, które w podobnych latach wznoszono w innych pruskich prowincjach. Koszty wszystkich inwestycji przewyższały (lub były podobne) wydatki w Lubinie. Warstein w Westfalii budowany w latach 1904–1907 pochłonął 4 937 tys. RM, Johannisthal w prowincji nadreńskiej (1902–1906) – 4 236 tys. RM, Lüneburg (rej. hanowerska, 1898–1901) – 3 992 300 RM, Obra (prow. poznańska, 1901–1904) – 9 957 tys. RM, Kocborowo k. Starogardu Gd. (prow. zachodniopruska, 1894–1898, 1901–1905) – 5 645 600 RM, Teupitz (prow. brandenburska, od 1905) – 6 383 tys. RM).

zabytków wyłożyć miał na ten cel 85 871, 27 RM, Drucksache Nr 55 z 14 XII 1906 r., uchwała w Drucksache Nr 160 z 13 III 1907 r.

Rozdział IV

Rozwój prowincjonalnych zakładów zdrowotnoopiekuńczych w latach 1925–1945

1. Zakłady w ostatnim okresie republiki weimarskiej (1925–1933)

Ostatni okres rozwoju rozpoczął się w momencie utworzenia Krajowego Urzędu ds. Opieki Społecznej w 1925 r., o którym mieliśmy okazję pisać w innym miejscu⁵¹¹. Tutaj warto wspomnieć, iż ten nowoczesny urząd zajmował się także organizacją opieki nad chorymi psychicznie. Krajowy Urząd objął swym nadzorem placówki psychiatryczne podlegające samorządowi prowincjonalnemu. Pamiętać trzeba, że istniały dwa takie urzędy: dla prowincji dolnośląskiej we Wrocławiu, a dla prowincji górnośląskiej w Raciborzu (siedziba władz samorządowych). W dalszym ciągu trwała współpraca z placówkami leczniczymi będącymi w rękach samorządów miast, instytucji religijnych oraz prywatnych. Trwała także ścisła współpraca z Uniwersytetem Wrocławskim.

Podział prowincji i utrata dwóch zakładów na rzecz Polski przyniosły też powrót starych kłopotów, a mianowicie na III sejmie dolnośląskim zauważono brak wolnych miejsc w zakładach dla obłąkanych. Wydział prowincjonalny postanowił wyasygnować 720 tys. RM na podjęcie działań przeciwdziałających tej sytuacji. Sytuacja była bowiem napięta, na dzień 1 II 1926 r. w zakładach prowincji dolnośląskiej znajdowało się 4280 osób, a dodatkowo 1768 przeniesiono do placówek prywatnych (łącznie było 6048 chorych, w tym 3421 kobiet). Od tej chwili praktycznie co miesiąc przybywało około 50 nowych chorych, co spowodowałoby, że w 1928 r. zaczęłoby brakować 1300 miejsc. Dlatego w pierwszej kolejności zamierzano podjąć działania tymczasowe, miały one polegać na udzieleniu pożyczki dla wybranych prywatnych zakładów, by tak zostały rozbudowane, aby mogły przyjąć chorych „samorządowych”. W pierwszej kolejności wytypowano ewangelickie hospicjum w Namysłowie, uzyskało ono 40 tys. RM na stworzenie 20 nowych miejsc, kolejne przedsięwzięcie dotyczyło zakładu w Żarze (ówczesnie pow. Rothenburg OL, dziś zgorzelecki), tutaj za 120 tys. RM miano nadzieję na pozyskanie nowych 59 miejsc. Planowano także rozbudowę zakładów w Lubiążu i Bo-

⁵¹¹ T. Kruszewski, *Organizacja opieki...*, s. 197 i n.

lesławcu, w tym pierwszym chciano stworzyć 40 nowych miejsc, w drugim zaś 60. Ostatni etap rozbudowy ponownie miał dotyczyć Bolesławca, liczone, że uda się stworzyć jeszcze następne 60 miejsc. Koszt tych przedsięwzięć szacowano na 1 207 000 RM (a w niesprzyjających okolicznościach nawet na 1 440 000 RM)⁵¹². W dniu 1 X 1926 r. odszedł na emeryturę po prawie 40-letnim kierowaniu zakładem dyrektor z Płakowic Wilhelm Petersen-Borstel, a jego miejsce zajął Wilhelm Ziernann⁵¹³. Rok 1927 przyniósł śmierć dwóch dyrektorów: 3 II 1927 r. zmarł dyrektor w Świebodzicach Otto Klinke, jego następcą został dotychczasowy wyższy lekarz w Lubinie Walter von Schuckmann⁵¹⁴, nieco później, 15 VII t. r. zmarł lubiąski dyrektor Alfred Linke, jego następcą został główny lekarz w Płakowicach Friedrich Seemann⁵¹⁵.

IV landtag dolnośląski próbował następnie realizować te inwestycje, zwłaszcza w Bolesławcu i Lubiążu, a także w Brzegu i Lubinie⁵¹⁶. Postanowiono także udzielić pożyczki 40 tys. RM ewangelickiemu hospicjum w Namysłowie i kolejnej w wysokości 120 tys. dla zakładu Żar w pow. roth. (ob. zgorz.). Chciano zwiększyć w ten sposób miejsca dla chorych o lżejszym stopniu upośledzenia umysłowego⁵¹⁷.

Podobne problemy występowały także w prowincji górnośląskiej. Przykładem mogą być odkryte na 3 sesji II landtagu braki w finansach zakładu w Leśnicy⁵¹⁸. W 1927 r. dyrektorem tego zakładu był Anton von Jakubowski⁵¹⁹. Z zakładu w Kluczborku zachowały się nieliczne akta, głównie dotyczące remontów i budowy instalacji⁵²⁰.

⁵¹² *Verhandlungen des 3. Niederschlesischen Provinziallandtages 1. Tagung vom 26. bis einschl. 28. Januar 1926; 2. Tagung vom 23. bis einschl. 26. März 1926*, Breslau [1926], Drucksache Nr. 48 z 22 III 1926 r., uchwała w Drucksache Nr. 75 z 25 III 1926 r.

⁵¹³ VI NSL, Drucksache Nr 1, s. 7, zob. też *Das Isergebirge und seine Bewohner. Einwohnerbuch für Stadt und Kreis Löwenberg wie auch die Orte Bad-Schwarzbach, Wiegandsthal-Meffersdorf, Goldentraum, Wiesa, Friedersdorf und Neu-Schweidnitz 1930/1931*, Bad Flinsberg 1930, s. 194. Wilhelm Ziernann doktoryzował się na uniwersytecie we Fryburgu Bryzgowijskim w 1892 r. na podstawie rozprawy *Über einen Fall von Leukemia Lymphatico-Lienalis*, Mühlhausen i.E. 1892.

⁵¹⁴ Zob. VI NSL, Drucksache Nr. 1, s. 7, Walter von Schuckmann obronił w 1900 r. doktorat na uniwersytecie wrocławskim, zob. *Die bakteriologische Kontrolle von Wasserwerken mit Filtrationsanlage*, Breslau 1900.

⁵¹⁵ VII NSL, Drucksache Nr. 1, s. 7; Friedrich Seemann obronił w 1905 r. rozprawę na uniwersytecie w Lipsku, zob. *Folgeerscheinungen nach Strangulationsversuch bei einer Geisteskranken, Krämpfe, Amnesie, Aphrasie, Monoplegie, Heilung*, Leipzig 1905.

⁵¹⁶ Dla bolesławieckiego zakładu zakupiono dobra Łaziska, zob. APW, PVS, sygn. 1770, pag. 93 i n.

⁵¹⁷ *Verhandlungen des 4. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 8. bis 12. März 1927*, Breslau [1927], (cyt. dalej IV NSL.) Drucksache Nr. 25 z 18 II 1927 r., uchwała w Drucksache Nr. 55 z 11 III 1927 r. Szacowano początkowo, że potrzeba docelowo 5150 miejsc, ale po policzeniu chorych okazało się, że w zakładach (1 I 1927 r.) przebywało tylko 4569 osób.

⁵¹⁸ 2. OS. Prov.-Landtag 3. Tagung 9–11 Juni 1927 [maszynopis, Ratibor 1927], (cyt. dalej II OSL., 3. Tagung), Drucksache Nr. 45 z 14 III 1927 r., manko na sumę 14 812,21 RM.

⁵¹⁹ Anton von Jakubowski w dniu 24 I 1906 r. doktoryzował się na uniwersytecie w Gryfii, zob. *Über Hirncysticerken*, Greifswald 1906.

⁵²⁰ Zob. Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej APK), Zarząd Prowincji Górnośląskiej – Provinzialverwaltung Kattowitz (dalej PVK), sygn. 194, tutaj umowa z 26 XI 1926 r. na remont instalacji wodnej.

IV dolnośląski sejm prowincjonalny podjął też istotną decyzję o budowie nowego zakładu leczniczego, którego celem było leczenie chorych umysłowo dzieci. Dotychczas zadania te realizowano we współpracy z innymi, głównie prywatnymi lub kościelnymi szpitalami. Najważniejszym był szpital zakonu samarytańskiego w Krośnicach koło Milicza, ale nie spełniał on już istotnych dla prowincji potrzeb. Postanowiono, by najpóźniej w 1928 r. zakupić dalsze grunty w Bolesławcu, by nowy zakład pozostawał w łączności z zakładem dla dorosłych. Najważniejsze były zasady organizacyjne przyszłej placówki, nad którymi miał pracować Krajowy Urząd ds. Młodzieży. Głównym celem nowej placówki miało być bowiem nie tylko leczenie chorych dzieci, ale także opieka wychowawcza i wypoczynkowa. Niektóre dzieci o lekkim upośledzeniu umysłowym miały podlegać obowiązkowi szkolnemu, stąd zakład powinien być zbudowany z dwóch części, dla dzieci bardziej i mniej upośledzonych, te ostatnie aż do ukończenia 14–18 lat miały być uczone. Zakładano, że placówka będzie miała 100 miejsc. Na rozpoczęcie inwestycji zamierzano przeznaczyć w pierw 30 tys. RM., potem kolejne 80 tys. (łącznie koszty oszacowano na 500 tys. RM)⁵²¹. Bołaczki braku miejsc i małej powierzchni, przypadającej na jednego chorego omawiano także na VI dolnośląskim sejmie prowincjonalnym⁵²². Sprawy te kontynuowano w 1929 r. na kolejnym VII landtagu, kiedy to zobowiązano wydział prowincjonalny do prowadzenia stałych obserwacji liczby chorych, a także do zintensyfikowania działań, mających na celu pozyskanie od 1000 do 1100 nowych miejsc⁵²³. Natomiast na Górnym Śląsku w 1929 r. zorganizowano w klucz-borskim zakładzie wystawę popularyzującą osiągnięcia placówki⁵²⁴. Zachowały się też akta dotyczące pociechy religijnej wśród chorych (zakłady w Toszku, Kluczborku i Leśnicy)⁵²⁵. Dodać należy, że w Archiwum Państwowym w Katowicach zachowała się pewna liczba akt dotyczących głównie spraw technicznych z górnośląskich placówek⁵²⁶. Dnia 1 X 1928 r. na emeryturę przeszedł wieloletni dyrektor w różnych zakładach, ostat-

⁵²¹ IV NSL., Drucksache Nr. 27 z 18 II 1927 r., uchwała w Drucksache Nr. 63 z 11 III 1927 r.

⁵²² *Verhandlungen des 6. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 26. März bis 3. April 1928*, Breslau [1928], Drucksache Nr. 20 z 20 II 1928 r., (cyt. dalej VI NSL.), uchwała w Drucksache Nr. 77 z 30 III 1928 r.

⁵²³ *Verhandlungen des 7. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 9. bis 17. April 1929*, Breslau [1929], cyt. dalej VII NSL., Drucksache Nr. 26 z 12 III 1929 r., uchwała w Drucksache Nr. 109 z 20 IV 1929 r.

⁵²⁴ Robert Broll, *Ausstellung und Prämiiereung von Pfleglings-Erzeugnissen in der Provinzial-Heil und Pflegeanstalt zu Kreuzburg OS*, Kreuzburg 1929.

⁵²⁵ APW, PVS, sygn. 2014, cała jednostka. Lata 1928–1932.

⁵²⁶ Zob. APK, PVK. Kluczbork: sygn. 194, akta ogólne (lata 1925–1929), sygn. 195 (akta dotyczące obsługi zakładu przez Kolej Rzeszy i Poczta Rzeszy, lata 1874–1923), sygn. 196 (zabezpieczenie od pożaru, lata 1914–1938), sygn. 197 (sprawy pojazdów mechanicznych, lata 1919–1922), sygn. 198 (ubezpieczenie zakładu), sygn. 199 (sprawy biurowe) i sygn. 200 (sprawy gospodarcze), sygn. 208 (akta budowlane, lata 1928–1936). Toszek: sygn. 236 (akta administracyjne z lat 1927–1930), sygn. 243 (prace budowlane z lat 1931–1937).

nio w Lubinie – dr Max Schubert, zastąpił go dr Bernhard Kunze⁵²⁷. W dniu 31 III 1930 r. na emeryturę przeszedł też dyrektor zakładu w Brzegu Johannes Dinter, zastąpił go Kurt Konietzny, który urzędować miał do likwidacji placówki w 1939 r.⁵²⁸ Warto też przypomnieć odejście na emeryturę wieloletniego dyrektora zakładu w Bolesławcu Clemensa Neissera także 31 III 1930 r., jego miejsce zajął radca medyczny dr Carl Dodillet, który urzędował do końca II wojny światowej⁵²⁹.

W związku z nową ustawą opiekuńczą z 1924 r. na VI landtagu przeprowadzono zmiany w głównym regulaminie wszystkich zakładów opiekuńczych, dokonano także zmian w instrukcji służbowej z 10 IV 1895 r., dotyczącej już tylko zakładów dla obłąkanych⁵³⁰. Zmiany te nie były jednak szczególnie istotne (wprowadzenie nowych podstaw prawnych w miejsce uchylonych, uwspółcześnianie języka).

Na działalności zakładów dla obłąkanych szczególnie dotkliwie odcisnął swe piętno Wielki Kryzys lat trzydziestych. Z powodu braku środków musiano uruchomić specjalny program oszczędnościowy. W pierwszej kolejności ograniczono przenoszenie chorych między zakładami (liczono na 3000 RM oszczędności z tego tytułu). Zmniejszono także dzienne racje żywności z 62 fen. na 55 i szukano oszczędności także w pozycji budżetowej „odzież i środki czystości”. Uznano konieczność zmniejszenia ogrzewania i oświetlenia pomieszczeń, a także wprowadzono program oszczędności zużycia wody. Zmniejszono wydatki administracji na personel oraz postawiono nacisk na jedzenie produktów pochodzących wyłącznie z własnych pól i hodowli⁵³¹. O systematycznym spad-

⁵²⁷ IX NSL, Drucksache Nr. 1, s. 16, Bernhard Kunze doktoryzował się w 1892 r. na uniwersytecie w Monachium na podstawie rozprawy *Beitrag zur Statistik der Schieloperationen*, München 1892.

⁵²⁸ X NSL, Drucksache Nr. 1, s. 15, zob. też *Adreßbuch für Stadt- und Landkreis Brieg 1928*, Brieg 1928, s. 15, *Adreßbuch für Stadt- und Landkreis Brieg 1930*, Brieg 1930, s. 11, *Adreßbuch 1934 der Stadt Brieg, Bez. Breslau*, Brieg 1934, s. 11. Kurt Konietzny doktoryzował się na uniwersytecie wrocławskim (obrona 25 II 1907 r.) rozprawą pt. *Über die Operation der Inversio uteri nach Methode Küstner*, Breslau 1907. W literaturze polskiej uchodzi za Polaka, jako Kurt Konieczny, zob. J. Smereka, *Polskie doktoraty na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wrocławskiego z lat 1811–1939 i ich autorzy w życiu zawodowym, naukowym społeczno-politycznym*, Wrocław 1980, s. 151. Kurt Konieczny ur. 6 VI 1875 r. w Strzelcach Op., ukończył gimnazjum tamże.

⁵²⁹ Oprócz akt archiwalnych w APW zob. też X NSL, Drucksache Nr. 1, s. 15 oraz *Das Schlesienbuch 1942, Handbuch für die Provinzen Niederschlesien u. Oberschlesien*, Dresden 1942, część niebieska, s. 6. C. Dodillet w 1912 r. doktoryzował się na uniwersytecie lipskim rozprawą *Beitrag zur Lehre von den traumatischen Psychosen*, Leipzig 1912.

⁵³⁰ VI L., Drucksache Nr. 28 z 7 III 1928 r., *Vorlage des Provinzialausschusses über den Erlaß einer Geschäftsanweisung für die Provinzial-Heil- und Pflegeanstalten des Provinzialverbandes an Stelle des bisher geltenden revidierten Reglements vom 10. April 1895*, uchwała zob. w Drucksache Nr. 80 z 30 III 1928 r.

⁵³¹ *Verhandlungen des 10. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 23. bis 27. März und vom 15. bis 17. April 1931*, Breslau [1931], (cyt. dalej X NSL.), Drucksache Nr. 20 z 13 III 1931 r.

ku dochodów można też mówić odnośnie do zakładów w prowincji górnośląskiej w okresie wielkiego kryzysu⁵³².

2. Zakłady dla obłąkanych w okresie Trzeciej Rzeszy (1933–1945)

W okresie wielkiego kryzysu nie doszło natomiast do zmniejszenia liczby personelu w zakładach dla obłąkanych. Zestawienie z 1933 r. pokazuje, że w początkach III Rzeszy liczba ta była w porównaniu z okresem wcześniejszym wysoka⁵³³:

Tabela 16.
Kadry zakładów leczniczych w 1933 roku

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Pląko- wice	Bolesła- wice	Klucz- bork	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Dyrektor	1	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Z-ca dyrektora (Wyższy lekarz)	2	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Wyżsi i oddziałowi lekarze	5	2	3	4	b.d.	b.d.	2	4	b.d.
Lekarze asystujący	1	0	1	1	b.d.	b.d.	3	0	b.d.
Lekarze – praktykanci	0	0	1	1	b.d.	b.d.	1	0	b.d.
Wyżsi inspektorzy adm.	1	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Inspektorzy administra- cyjni	2	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Sekretarze zakładu	3	2	1	2	b.d.	b.d.	1	2	b.d.
Rektorzy	0	0	0	0	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Wyższy inspektor wychowaw.	0	0	0	0	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Nauczycielki pomoc- nicze	0	0	0	0	b.d.	b.d.	0	2	b.d.
Wyżsi opiekunowie	3	1	1	2	b.d.	b.d.	2	1	b.d.
Pierwsi z-cy wyższych opiekun.	1	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.

⁵³² *Beschlüsse des 2. Oberschlesischen Provinziallandtages – 4. Tagung – vom 2. bis 3. April 1928*), s. 5, cyt. dalej II OSL (4. Tagung); *Stenographischer Bericht über die Verhandlungen des II. Oberschlesischen Provinziallandtages – 5. Tagung – (11. bis 14. Februar 1929 – Ratibor – und 13. Mai 1929 – Grottkau*, s. 237 i n., cyt. dalej II OSL (5. Tagung), *Beschlüsse des 3. Oberschlesischen Provinziallandtages – 3. Tagung – (vom 25. bis 27. März 1931)*, s. 6, jest też *Stenographischer Bericht...*, razem cyt. dalej III OSL (3. Tagung); *Beschlüsse des 4. Oberschlesischen Provinziallandtages (16. - 18. März 1932)*, s. 7, jest też *Stenographischer Bericht...*, razem cyt. dalej IV OSL; *Beschlüsse des 5. Oberschlesischen Provinziallandtages vom 10. bis 11. April 1933*, s. 10, cyt. dalej V OSL.

⁵³³ *Verhandlungen des 12. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 22. bis 26. Mai 1933 (2. Tagung)*, cyt. dalej XII NSL. (2.Tagung), Drucksache Nr. 3, s. 11.

Rozdział IV

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Płakowice	Bolesławów	Kluczbork	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Opiekunowie	109	34	70	68	b.d.	b.d.	84	40	b.d.
Wyższe opiekunki	3	1	2	2	b.d.	b.d.	2	2	b.d.
Pierwsze z-czynię wyż. opiek.	2	1	0	2	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Opiekunki	98	35	53	93	b.d.	b.d.	67	46	b.d.
Portierzy	2	1	2	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Strażnicy nocni	2	1	1	1	b.d.	b.d.	1	0	b.d.
Szefowe kuchni	2	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Nadzorcynie w pralni	1	1	1	1	b.d.	b.d.	1	1	b.d.
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	b.d.	b.d.	1	0	b.d.
Mistrzowie w maszynowni	1	1	1	1	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Wyżsi maszyniści	1	0	0	0	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Maszyniści	0	0	0	0	b.d.	b.d.	1	0	b.d.
Zastępcy kierownika maszyn.	1	1	1	1	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Zastępcy mistrza w maszynow.	0	3	4	6	b.d.	b.d.	6	4	b.d.
Pozostali maszyniści	9	0	0	1	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Palacze	0	4	0	4	b.d.	b.d.	5	2	b.d.
Nadzw. opiekunowie	7	0	0	2	b.d.	b.d.	1	2	b.d.
Nadzw. opiekunki	0	2	3	4	b.d.	b.d.	5	4	b.d.
Pomoce biurowe	3	0	0	0	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Uczniowie biurowi	2	0	0	0	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Kierowcy	1	0	1	1	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Laborantki	0	0	1	0	b.d.	b.d.	1	0	b.d.
Palacze pomocniczy	1	5	6	7	b.d.	b.d.	6	5	b.d.
Pomocnice kuchenne	11	3	5	6	b.d.	b.d.	6	5	b.d.
Pomocnice w pralni	7	0	0	1	b.d.	b.d.	0	1	b.d.
Pomoce domowe	0	0	3	0	b.d.	b.d.	4	2	b.d.
Rzemieślnicy	3	0	0	0	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Opiekunowie dodatkowi	1	0	2	1	b.d.	b.d.	2	1	b.d.
Opiekunki dodatkowe	2	0	0	0	b.d.	b.d.	0	0	b.d.
Łącznie	288	104	169	219			209	136	

Legenda: b.d. – brak danych.

3. Prowincjonalna opieka nad chorymi psychicznie w okresie Trzeciej Rzeszy (1933–1945)

Najtrudniejszy jest do zbadania okres ostatni funkcjonowania zakładów dla obłąkanych, czyli okres III Rzeszy. W Archiwum Państwowym we Wrocławiu zachowały się głównie akta spraw technicznych. Można zwrócić uwagę na m. in. na sprawy remontów i zakupu dodatkowych gruntów⁵³⁴. Niekiedy można też ustalić obsady personalne. I tak np. dyr. zakładu w Brzegu był w dalszym ciągu dr Kurt Konietzny (w 1939 r. występuje jako dyr. w Lubiążu, później w 1942 r. ostatnim dyrektorem w Lubiążu był dr Gottfried Petran)⁵³⁵, a w Bolesławcu urzędował – jak była mowa wcześniej – dr Carl Dodillet⁵³⁶. W Lubinie dyrektorem był w dalszym ciągu dr Bernhard Kunze (jego zastępcą – wyższym lekarzem był dr Ernst Sürén, w 1937 r. już dr Wilike), a około 1938 r. nowy dyr. dr Friedrich Kaiser, w Płakowicach zaś (zob. wyżej) dr Wilhelm Ziertmann⁵³⁷, między 1934 i 1935 r. dr Wilhelm Mohr, w końcu 1942 r. już dr Alexander Herzberg⁵³⁸ (wcze-

⁵³⁴ Zachowało się wiele dokumentów dotyczących remontów, np. odnośnie awarii kotła i jego modernizacji w zakładzie w Bolesławcu (1942 r.), zob. APW, PVS, sygn. 8919, pag. od 31. Tutaj też pag. 282 i n. naprawa dachu po pożarze w Bolesławcu. Wydarzenie to spowodował wybuch pieca w kotłowni. Sprawą zajęła się policja kryminalna z powodu ofiar, co ciekawe, ustalono, że przyczyną była niewłaściwa obsługa kotłowni, prowadzona przez lżej chorych psychicznie (*sic!*), fol. 344. Odnośnie do Lubiąża zachowały się natomiast akta związane z zaspokajaniem potrzeb mieszkalnych pracowników zakładu, zob. sygn. 1817 oraz z zakresu problematyki dostarczania wody do zakładu, sygn. 1830 (z lat 1932–1938). Szereg dokumentów o remontach w latach 1934–1938. Podobnie w sygn. 1751, tu np. pag. 202 i n. oddanie w dzierżawę klubowi sportowemu *Schlesien* części gruntów zakładu w Brzegu. Podobne dokumenty z lat 1933–1939 odnośnie do dzierżawy nieruchomości w Brzeskiej Wsi zob. sygn. 1759, od pag. 98. Natomiast w sygn. 2019, szereg dokumentów dotyczących przenoszenia chorych do innych placówek (także prywatnych), wykazy tzw. chorych prywatnych itp. Niektóre z nich dotyczą nie tylko zakładu w Brzegu, ale też wszystkich pozostałych placówek w prowincji dolnośląskiej, np. pag. 234 i n. Chorych, którzy byli alkoholikami kierowano do nowej placówki w Kluczborku, por. sygn. 1773, pag. 184 i n. Dane z 1938 r. – wysłano 43 chorych.

⁵³⁵ APW, PVS, sygn. 1750, pag. od 32 (także w sygn. 2019, pag. np. 222). Gottfried Petran także obronił doktorat na tym uniwersytecie 8 VIII 1927 r., rozprawą pt., *Versuche zur Züchtung des Bacillus influenzae* (*Baz. Pfeiffer*) *auf synthet. Nährböden*, Jena 1927. Życiorys na końcu, G. Petran urodził 1 I 1902 r. w Jerzmankach k. Zgorzelca w rodzinie pastora. Ukończył gimnazja w Zgorzelcu i Strzelinie, medycynę studiował kolejno w Gryfii, Jenie i Wrocławiu, egzamin państwowy zdał we Wrocławiu 18 VI 1926 r.

⁵³⁶ Zachował się natomiast tekst rozprawy doktorskiej, jaką na uniwersyteckiej klinice neurologicznej obronił jego syn w 1938 r., zob. Carl Friedrich Dodillet, *Neurologische Untersuchung bei Schizophrenien der Heil- und Pflegenanstalt Bunzlau*, Görlitz 1938. Na końcu doktoratu życiorys syna Dodilleta, urodził się on w 1912 r., był następnie praktykantem u ojca w szpitalu psychiatrycznym.

⁵³⁷ W 1937 r. dyrektorem był jeszcze Kunze, zob. *Postscheckkunden im Bezirk des Postscheckamtes Breslau, Verzeichnis 1937*, Berlin 1937, s. 288, w 1938 r. jest już Kaiser, zob. APW, PVS, sygn. 1875, np. pag. 132 i 154 Ernst Sürén doktoryzował się w 1923 r. na uniwersytecie w Marburgu, zob. *Über kongenitale Pseudoarthrose*, Marburg 1923.

⁵³⁸ Wilhelm Mohr doktoryzował się na uniwersytecie w Gryfii w 1923 r., zob. *Zur Bromtherapie der genuinen Epilepsie*, Greifswald 1923, Alexander Herzberg w 1913 r. na berlińskim uniwersytecie obronił doktorat pt. *Über die Untersuchung zwischen Physischem und Psychischem und über den Sinn der Wechselwirkungslehre und des Parallelismus*, Berlin 1913. Co do Mohra zob. też *Das Isergebirge und seine Bewohner. Einwohnerbuch 1935/36 für Stadt und Kreis Löwenberg und der Orte Bad Schwarzbach, Wiesa*

śniej w Toszku), w Świebodzicach zaś dr Paul Flemming⁵³⁹, natomiast w Toszku był to dr Alexander Herzberg (1939 r., zakład w 1940 r. zamknięto i do 1942 r. Herzberg był komisarycznym dyr. w Rybniku). Natomiast w Lublińcu podczas II wojny światowej urzędował dr Ernst Buchalik (1905 – po 1975)⁵⁴⁰, a w Leśnicy zaś Max Schröder⁵⁴¹. Zachowały się też akta dotyczące posługi religijnej wobec chorych w lubiąskim zakładzie ze strony cystersów. Naziści tolerowali ich obecność w pierwszych latach istnienia III Rzeszy⁵⁴². Zachowały się też akta ruchu chorych w tym samym zakładzie w Lubiążu. Dotyczą przenoszenia chorych do innych placówek lub do rodzin⁵⁴³. Z zakładu w Lubinie posiadamy natomiast akta prac mających na celu dostarczenie wody na potrzeby zakładu, w tym poprawienia biegu strumienia przy zakładzie⁵⁴⁴. Zachowały się też nieliczne akta spraw osobowych⁵⁴⁵. Z płakowickiej placówki zachowały się z kolei akta

und Wigandsthal im Kreise Lauban, Breslau 1935, s. 132, *Das Isergebirge. Einwohnerbuch der Stadt und des Kreises Löwenberg mit allen Gemeinden, einschließlich der Städte Friedeberg, Greiffenberg, Lähn, Liebenthal sowie der Gemeinden Bad Schwarzach, Wiesa und Wigandsthal im Kreise Lauban*, Breslau 1940, s. 200.

⁵³⁹ Zob. m.in. *Adreßbuch/Einwohnerbuch für den Stadt- und Landkreis Schweidnitz mit den Städten Schweidnitz, Freiburg i. Schles., Striegau und allen Gemeinden*, Breslau 1938, s. 179, *Einwohnerbuch für den Stadt- und Landkreis Schweidnitz mit allen Gemeinden einschließlich der Städte Schweidnitz, Striegau und Freiburg Schl.*, Breslau 1942, s. 179. Paul Flemming doktoryzował się w dniu 14 X 1910 r. na uniwersytecie w Getyndze na podstawie rozprawy *Ueber die Behandlung der akuten Syphilis mit dem Ehrlich-Hata-Präparat 606*, Berlin 1910.

⁵⁴⁰ Ten zbrodniarz wojenny (zob. niżej) doktoryzował się w 1931 r. na uniwersytecie wrocławskim na podstawie rozprawy pt. *Ueber Vaginalcysten, zugleich ein Beitrag zu ihrer Aetiologie*, Breslau 1931. E. Buchalik urodził się 12 II 1905 r. w Rybniku.

⁵⁴¹ APW, PVS, sygn. 1770, liczne pag. Jest już w 1932 r., sygn. 1771, np. pag. 9. sygn. 1891, pag. 139 i 193 – drugi taki nr na końcu tomu (Płakowice). Świebodzice, sygn. 1988, pag. 82. Toszek, sygn. 2000, pag. 65. Konietzny w Lubiążu zob. pag. 172. Herzberg w Płakowicach, zob. 2012, pag. 4. Wilike sygn. 1963. O dyrektorach zob. także *Das Schlesienbuch 1942...*, część niebieska, s. 6 i 7. Max Schröder był już dyrektorem od około 1933 do 1945 r. zob. *Einwohnerbuch für die Stadt und den Kreis Groß Strehlitz OS, mit den Städten Bergstadt OS und Bischofstal OS und allen Gemeiden des Kreises 1938*, Groß Strehlitz 1938, s. 82 i 89, *Einwohnerbuch für die Stadt und den Kreis Groß Strehlitz OS, mit den Städten Bergstadt OS und Bischofstal OS und allen Gemeiden des Kreises 1943*, Groß Strehlitz 1943, s. 60.

⁵⁴² APW, PVS, sygn. 1836, szereg dokumentów po pag. 39. Na pag. 57 istotny dokument, który analizuje podstawy prawne obecności cystersów, odwołujący się nawet do XIX-wiecznych uchwał sejmu prowincjonalnego (z 8 XII 1937 r.).

⁵⁴³ APW, PVS, sygn. 2020, pag. od 233. Na pag. 287 informacja o przesyłaniu osób narodowości żydowskiej do żydowskiego domu opieki społecznej przy ob. ul. Włodkowica 9. Jest też informacja o skierowaniu jednej osoby na sterylizację. Na pag. 293–294v opis stanu liczbowego chorych, w klasztorze 252 mężczyzn i 220 kobiet, w nowym zakładzie odpowiednio 490 i 442.

⁵⁴⁴ APW, PVS, sygn. 1871, pag. od 68. Na końcu sygn. 1874, bez pag. umowa z 17 IV 1937 r. o sprzedaży na cele zagrody dziedzicznej części gruntów zakładu wobec opiekuna zakładowego Georga Nowaka. Są też akta sprzedaży gruntów, np. Luftgaukommando Schlesien zakupiło część gruntów od zakładu w 1938 r., zob. sygn. 1875, pag. 171. Inne umowy zob. sygn. 1876, od pag. 36.

⁵⁴⁵ APW, PVS, sygn. 1875, pag. 116 dyrekcja zakładu występuje do kreisleitung NSDAP o wystawienie zaświadczenia o pewności politycznej opiekunów chorych: Karla Escherlora, Arthura Bornego i Ernsta Winklera. W odpowiedzi z 19 IX 1935 r. uzyskują oni świadectwo poprawności politycznej. Podobnie w sprawie opiekuna Franza Marka (pag. 125). Są też inne mniej polityczne dokumenty.

zakupu nieruchomości oraz nieliczne akta osobowe oraz z leczenia chorych umysłowo dotkniętych ponadto gruźlicą⁵⁴⁶. Z końca II wojny światowej pochodzą z kolei fragmentaryczne akta dotyczące ubezpieczeń chorych od wypadków⁵⁴⁷ oraz dotyczące przenoszenia chorych ze zbombardowanych zakładów Niemiec Centralnych i Zachodnich⁵⁴⁸.

Jedną z najważniejszych zmian organizacyjnych okresu Trzeciej Rzeszy było zamknięcie w 1936 r. zakładu w Kluczborku, w jego budynku otwarto zakład odwykowy dla alkoholików (*Trinkerentziehungsanstalt*)⁵⁴⁹. To właśnie w Kluczborku urzędował do końca istnienia placówki jeden z najbardziej charakterystycznych dyrektorów zakładów dla obłąkanych, a mianowicie Johannes Bresler (1866–1936). Autor kilkunastu książek upowszechniających społeczeństwu różne zagadnienia związane z opieką medyczną nad chorymi psychicznie⁵⁵⁰. Właśnie śmierć Breslera wykorzystano do zamknięcia zakładu.

W dalszej kolejności już po wybuchu wojny 14 XII 1939 r. utworzono tu obóz dla jeńców polskich, a kolejny w 1943 r.⁵⁵¹ W 1939 r. zakład w Brzegu przekształcono w szkołę dla dzieci głuchoniemych. W związku z likwidacją zakładu w Brzegu placówka w Bole-

⁵⁴⁶ APW, PVS, sygn. 1887, pag. od 176 i sygn. 1891 od pag. 73. Tu np. umowy o drenażu gruntów z 1933 r., na pag. 118 opinia polityczna o leśniczym Valentinie ze strony Stanu Żywicieli Rzeszy z 4 I 1935 r. Podobna opinia także na pag. 185 i 186 oraz 185 (błędy w numeracji). Inne umowy o zakup nieruchomości w sygn. 1884, pag. od 214. Odnośnie do gruźlicy zob. sygn. 8915, liczne akta o skierowaniu chorych do sanatoriów (akta aż po 1943 r.). Nieruchomości też sygn. 2028.

⁵⁴⁷ *Ibidem*, sygn. 2012, cała jednostka.

⁵⁴⁸ *Ibidem*, sygn. 2013, cała jednostka, na okładce podliczenia: do Płakowic w 1943 r. trafiło 100 mężczyzn i 144 kobiety z zakładów w Nadrenii. Do Lubina zaś 138 mężczyzn i 138 kobiet (zakłady w Nadrenii, Berlinie i Marburgu), do Bolesławca (III 1944 r.) 22 kobiety z Gorzowa Wlkp.

⁵⁴⁹ *Ibidem*, sygn. 1773, pag. 183.

⁵⁵⁰ Warto przywołać w tym miejscu jego najważniejsze publikacje: J. Bresler, *Ader- und Nervenahrt, ihr gegenwärtiger Stand*, Halle 1916; idem, *Asphalt und Psychiatrie*, Kreuzburg 1935; idem, *Aus zwei Jahrhunderten, Lebenserinnerungen*, Kreuzburg [brak roku wyd.]; idem, *Augewählte Kapitel der Veraltung öffentlicher Irrenanstalten*, Halle 1910; idem, *Das Träumen als geistigseelische Nacharbeit*, Halle 1938; idem, *Die Abderhaldensche Serodiagnostyk in der Psychiatrie*, Halle 1914; idem, *Die deutsche Gemüts- und Nervenheilkunde und der preußische Ministererlaß betr. Polizeiliche Unterbringung Geistekranker in öffentlichen Heil- und Pflegeanstalten vom 21. Januar 1932*, Kreuzburg 1932; idem, *Die Wirkung kleiner mengen Alkohol*, Kreuzburg 1926; idem, *Die zehn wichtigsten Kulturaufgaben der Anstalten für Geistekranke*, Kreuzburg 1935; idem, *Erbsyphilis und Nervensystem*, Leipzig 1904; idem, *Ernährung*, Halle [brak roku wyd.]; idem, *Fleckfieber*, Halle 1917; idem, *Gegenwartiger Stand des Irrenwesens*, Halle 1910–1912; idem, *Greisenalter und Criminalität*, Halle [br. roku wyd.]; idem, *Jenseits von Klug und blöde*, Halle 1922; idem, *Marxismus*, Kreuzburg 1924; idem, *Neuere Arbeiten über Nervenstörungen und innere Sekretion*, Halle 1917; idem, *Neuere Arbeiten über Tetanus (Wundstarrkampf)*, Halle 1915; idem, *Rheumabad Warmbrunn auch ein Nervenbad*, Halle 1938; idem, *Seuchennachkrankheiten, insbesondere nervöse*, Halle 1920; idem, *Tabakologia medizinalis*, Halle [brak roku wyd.]; idem, *Typhusbehandlung, insbesondere spezifische (Vakzinebehandlung)*, Halle 1915; idem, *Ueber stenosierende Dünndarmtuberkulose*, Kreuzburg 1924; idem, *Wichtigste entscheidungen auf den Gebiete der gerichtlichen Psychiatrie. 15 Folge aus der Literatur der Jahre 1916 und 1917*, Halle 1918; idem, *Zum ewigen Friedel*, Halle 1919.

⁵⁵¹ W APK, PVK, w sygn. 201, akta działającego do 1939 r. w zakładzie Krajowego Zakładu Pracy (*Landesarbeitsanstalt*). Zachowały się także w sygn. 202 i 208 akta budowlane.

sławcu wystąpiła o przejęcie pojazdu trójkołowego z brzeskiej placówki⁵⁵². W 1940 r. zamknięto zakład w Toszku⁵⁵³, a wszyscy chorzy zostali przeniesieni do odzyskanych zakładów w Lublińcu i Rybniku⁵⁵⁴. Z końcem roku 1940, z chwilą ponownego utworzenia prowincji górnośląskiej zakłady podzielono: w prowincji dolnośląskiej pozostały placówki w Lubiążu, Płakowicach, Bolesławcu, Lubinie i Świebodzicach, a w górnośląskiej w Lublińcu, Rybniku i Leśnicy⁵⁵⁵. Przy okazji starosta krajowy przejął od magistratu Wrocławia szpital psychiatryczny na ob. ul. J. I. Kraszewskiego (Landeskrankenhaus Breslau Nord)⁵⁵⁶. Z dniem 1 IV 1942 r. w Katowicach powstał odrębny Provinzialverband⁵⁵⁷. Z innych zakładów informacje są równie szczątkowe⁵⁵⁸.

Z dotychczasowych form działalności prowadzono też (choć rzadko) większe inwestycje, jak np. budowa nowego gospodarstwa rolnego w Łaziskach oraz zakładu w Bolesławcu w 1943 r.⁵⁵⁹. Ciągłe istniał znany od dawna problem braku miejsc dla cho-

⁵⁵² APW, PVS, sygn. 1773, pag. 205v. Pismo z 5 III 1941 r.

⁵⁵³ Akta z Toszka zob. APK, PVK, sygn. 237 (akta ogólne z 1939 r.), dalej liczne akta techniczne, np. dostarczenie wody, czy prądu do zakładu, zob. sygn. 238–243), praca duchownych w zakładzie zob. 245 (akta z 1939 r.).

⁵⁵⁴ *Ibidem*, Lubliniec, zob. sygn. 212, 458 i 459. Rybnik, sygn. 223–225, 346 i 473. Leśnica sygn. 446.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, sygn. 2008, w całości poświęcona podziałowi.

⁵⁵⁶ *Ibidem*, sygn. 2009–2011 (liczne akta). Opis szpitala zob. M. Wójtowicz, *Dawne szpitale Wrocławia*, Wrocław 2007, s. 57–58.

⁵⁵⁷ PGS, Jg. 1942, Nr. 5. Od tego momentu powstały w prowincji górnośląskiej nowe organy administracyjne, które realizowały zadania analogicznie do prowincji dolnośląskiej. W nowej prowincji nie było śladu po samorządności republiki weimarskiej. Rządziły organy administracji (nadprezydent-gauleiter Fritz Bracht i nadprezydium, akta rozdzielenia obu prowincji w tych kwestiach zob. PVK, sygn. 5238. W aktach tego archiwum zachowało się wiele podobnych dokumentów do dolnośląskich z ostatnich lat II wojny światowej. Zob. np. zespół Nadprezydium Prowincji Górnośląskiej (Oberpräsidium Kattowitz), zwłaszcza akta VI wydziału (medycznego) oraz zespół akt podległego mu Urzędu Opieki Społecznej – Versorgungsamt Kattowitz (odpowiednik miejscowy Landeswohlfahrtsamt), zwłaszcza sygn. 1–13.

⁵⁵⁸ Świebodzice, zob. APW, PVS, sygn. 2026, pag. 244 i n., sygn. 2027, pag. 144 i n., sygn. 2028, pag. 119 i n. Płakowice np. w sygn. 2021, akta sprawy dwóch chorych bardzo agresywnych, których wiecznie przenoszono po różnych zakładach, zob. od pag. 235. Akta nabywania nieruchomości w sygn. 1892, od pag. 194 oraz remontów – cała sygn. 1893. Lubiąż – APW, zesp. Regierung Breslau (Rejencja Wrocławska), cyt. dalej RB, sygn. 8372, pag. 69, informacja o wizytacji przeprowadzonej przez Państwowy Urząd Zdrowia w Wołowie z udziałem prof. Langego z Wrocławia (pismo z 29 X 1936 r.).

⁵⁵⁹ APW, PVS, sygn. 8919, pag. 128 i n. Jak już była mowa wyżej dobra te zakupiono jeszcze u schyłku republiki weimarskiej, a następnie dalej je zwiększano, zob. sygn. 1770, pag. 114 i n. W sygn. tej zachowała się też korespondencja dotycząca budowy domów mieszkalnych dla kilku pracowników zakładu (sekretarza zakładu dra Theodora Buhla i opiekunów chorych: Franza Maniury, Gustava Geislera, Paula Waltera, Richarda Hahna i Herberta Schmidta, Ericha Blaschnika), pag. 119. Nabycie przez nich domów było uzależnione od uzyskania przez nich pozytywnej opinii politycznej (*Politisches Führungszeugnis*), które zostały uzyskane (zob. pag. 122 i n.). Uzyskali oni następnie kredyty budowlane z *Bausparkasse* we Wrocławiu (pag. 162). W ich ślady poszedł następnie opiekun Ernst Nitschke, który świadectwo poprawności politycznej uzyskał od samego kreisleitera NSDAP w Bolesławcu Lehmana (15 V 1936 r., pag. 170). W sygn. 1771 są natomiast znane już od dawna zakupy kolejnych nieruchomości dla zakładu. Poszerzenie zakładu realizowano od kiedy zakład w Bolesławcu istniał.

rych⁵⁶⁰. Zachowały się także akta dotyczące pokrywania kosztów leczenia i opieki, podtrzymujące dotychczasowe zasady⁵⁶¹. Posiadamy też liczne pisma okólne, które miały na celu zobowiązanie pracowników zakładów leczniczoopiekuńczych do przestrzegania nowych porządków, np. pismo okólne nadprezydenta Josefa Wagnera z 5 II 1935 r. nakazujące pracownikom zakładów stosować „niemieckie pozdrowienie” (Heil Hitler)⁵⁶². Z zakładów w Rybniku, Lublińcu i Leśnicy zachowały się z ostatnich lat II wojny światowej akta powoływania pracowników do Wehrmachtu⁵⁶³.

Natomiast dość rzadko można napotkać najistotniejsze dokumenty dotyczące charakterystycznych dla Trzeciej Rzeszy działań eugenicznych, zmierzających w ostatecznym rozrachunku do eliminacji chorych psychicznie⁵⁶⁴. Ustawa o ochronie przed dziedzicznie chorym potomstwem z 14 VII 1933 r., tworzyła pojęcie „dziedzicznie chorego” (*erbkrank*) i wyliczała następujące choroby, do tej grupy zaliczane: a) wrodzony niedorozwój umysłowy, b) schizofrenię, c) psychozę maniako-depresyjną, d) dziedziczną padaczkę oraz płasawicę Huntingtona, e) dziedziczną ślepotę, f) dziedziczną głuchotę, g) ciężką dziedziczną ułomność fizyczną i h) ciężki alkoholizm⁵⁶⁵.

⁵⁶⁰ *Ibidem*, sygn. 1966, od pag. 185. Podobnie w sygn. 1976, nadzieje wiązano z odzyskanym zakładem w Lublińcu (1940 r.), pag. 156 i in.

⁵⁶¹ Nowością było poszerzanie przepisów rentowych na chorych psychicznie i kwestia przechodzenia świadczeń na ich ewentualnych spadkobierców, zob. przepisy cytowane i omawiane w APW, PVS, sygn. 1967. Natomiast w sygn. 1998, od pag. 64 zachowało się wiele dokumentów dotyczących wydatków na wyposażenie chorych np. w ubrania i buty, dokumenty te pochodzą z całego Śląska, od 1938 także z okręgu sudeckiego, a od 1939 r. jeszcze z byłego polskiego Górnego Śląska. Z Sudetengau pochodzi cała sygn. 1999.

⁵⁶² *Ibidem*, sygn. 1970, pag. 113, także wiele innych podobnych dokumentów. W sygn. 1971, pag. 211, pismo z 29 XI 1939 r. z Luftgaukommando przypominające o konieczności zaciemniania budynków w nocy. Sygn. 1994–1996 zawierające ogromne ilości pism okólnych, które na bieżąco informowały dyrektorów zakładów o zmianach w przepisach prawnych.

⁵⁶³ APK, PVK, sygn. 473 (Rybnik), akta z lat 1943–1944. Liczebność opiekunów powołanych do służby wojskowej była duża, np. pod datą 15 X 1943 r. na 136 opiekunów 69 było powołanych do wojska, a dalszych 18 wzięto do niewoli na froncie wschodnim. Ta sytuacja utrzymała się do końca II wojny światowej, w meldunku z 15 XI 1944 r. na 143 opiekunów 88 było zmobilizowanych, widocznie Trzecia Rzesza sięgała już wtedy po ostatnie rezerwy ludzkie. Podobnie odnośnie do Lublińca, zob. sygn. 459, pag. 38v, na dzień 31 XII 1943 r. na 166 opiekunów 103 było w Wehrmachcie, po roku podobnie, zob. pag. 89v, na 31 XII 1944 r. na 161 opiekunów zmobilizowano 111. Inne akta zob. sygn. 458. Odnośnie do Leśnicy zob. sygn. 446, 15 VIII 1944 r. jest informacja, że na 25 opiekunów powołano 15, zob. fol. 53. Pierwsze meldunki z 1943 r. mówią o powołaniach do wojska, zob. np. fol. 38, potem już konsekwentnie bardziej precyzyjnie jest mowa o froncie wschodnim, np. fol. 54. Ostatnie powołania miały już miejsce w momencie agonii Trzeciej Rzeszy 5 XII 1944 r., tym razem do Volksturmu, zob. fol. 60. Tu także informacja o dostaniu się do niewoli radzieckiej opiekuna Roberta Auliga.

⁵⁶⁴ APW, PVS, sygn. 1963. O założeniach ideologicznych tej akcji pisze K. Uzarczyk, *Podstawy ideologiczne higieny ras i ich realizacja na przykładzie Śląska w latach 1924–1944*, Toruń 2002, od s. 123. Próby takich działań znano już od republiki weimarskiej, zob. s. 65 i n., a nawet już w dawniejszych czasach, zob. s. 15–63.

⁵⁶⁵ Nakaz sterylizacji chorych psychicznie wprowadziła ustawa o ochronie przed dziedzicznie chorym potomstwem, zwana także ustawą sterylizacyjną, RGBl. I, Jg. 1933, s. 529, *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses*. W literaturze zob. zwłaszcza F. Połomski, *Sądy do spraw sterylizacji w Trzeciej Rze-*

Zachowały się dość obszerne akta dotyczące spraw organizacyjnych związanych z realizacją tej ustawy⁵⁶⁶. Przykładem może być pismo do dyrekcji zakładu w Świebodzicach z 23 IX 1933 r., gdzie – jak wiadomo – przybywały osoby o mniejszym stopniu upośledzenia i dostrzeżono tam określone zagrożenia. W dokumencie podkreślono, że długotrwałe przebywanie w zakładzie chorych obojga płci może stanowić zagrożenie pojawienia się potomstwa. Zagrożenie dotyczyło „tylko nielicznych pacjentów, zwłaszcza płci żeńskiej, którzy mianowicie z powodu długotrwałego okresu przebywania w zakładzie, przy niemożności ucieczki z niego i w związku z tym, że pojawia się u nich silny popęd erotyczny, w zakładzie wzrasta zagrożenie wystąpienia pozamałżeńskich ciąży, których przez to nie można wykluczyć, a nie zapobiegnie temu nawet ściśle obserwowanie chorych”⁵⁶⁷. Zauważono, że trudno będzie szybko wysterylizować wszystkie kobiety w wieku lat od 15 do 45, a może nawet do 50. Z chorymi mężczyznami było jeszcze gorzej, „bo seksualność u mężczyzn trwa nawet po ukończeniu 50 lat”. Dlatego nakazano wpięć poddać sterylizacji 6 kobiet w wieku od 18 do 35 lat⁵⁶⁸. Dnia 23 XI 1933 r. w Lubiążu miała miejsce „naukowa” konferencja na temat sterylizacji⁵⁶⁹. W piśmie od staro-

szy (1933–1945), Studia Śląskie, Seria nowa, t. XX, Katowice 1971, s. 365–378, K. Uzarczyk, *op. cit.*, s. 238–281, F. Ryszka, *Państwo stanu wyjątkowego. Rzecz o systemie państwa i prawa Trzeciej Rzeszy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1985, s. 395, 436 i 446. F. Połomski, *Ustawodawstwo rasistowskie III Rzeszy i jego stosowanie na Górnym Śląsku*, Katowice 1970, s. 199. T. Kruszewski, *Partia narodowosocjalistyczna na Śląsku w latach 1933–1945. Organizacja i działalność*, Wrocław 1995, s. 389. O skali zjawiska świadczą akta procesu norymberskiego lekarzy nazistowskich, zakończonego ogłoszeniem wyroku w dniu 20 VIII 1947 r. Zob. *Nieludzka medycyna. Dokumenty procesu norymberskiego przeciwko lekarzom*, opr. A. Mitscherlich i F. Mielke, Warszawa 1965, o sterylizacji zob. s. 243–256.

⁵⁶⁶ Jest to w APW, PVS, sygn. 2015. Są też inne wykazy aktów prawnych w RB, sygn. 8432.

⁵⁶⁷ APW, PVS, sygn. 2015, pag. 4.

⁵⁶⁸ *Ibidem*, pag. 4v i 5. Są też bardziej ogólne kolejne pisma z 1933 r. kierowane do innych zakładów. W piśmie do brzeskiego zakładu wykaz sterylizacji pierwszych chorych (22 osoby), pag. 9 i 21. W Lubinie nakazano sterylizację 16 mężczyzn i 21 kobiet, pag. 22 i 22v. Lubiąż pag. 24 i 24v 22 mężczyzn i 30 kobiet. Są też dane ze I 1934 r.: Plakowice wykonano sterylizacje 8 mężczyzn i 15 kobiet (w II 1934 r. kolejnych 30 kobiet), Lubin – 22 mężczyzn i 14 kobiet, Świebodzice – wyliczono 39 mężczyzn spełniających kryteria do sterylizacji, z czego wykonano 14 zabiegów.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, sygn. 2015, pag. 25–40, dołączono tekst ustawy z 1933 r. i inne pseudonaukowe materiały. Następna konferencja odbyła się w zakładzie w Bolesławcu 30 XI i 1 XII 1933 r., pag. 42, dalej w Lubinie 8 i 9 XII t. r., pag. 43, Świebodzicach 12 XII t. r., pag. 44 i ostatnia Brzegu 15 XII t. r., pag. 71. Sterylizowano także chorych z placówek prywatnych, zob. Legnica, pag. 46 (wykaz 19 mężczyzn i 17 kobiet). Na pag. 88 wykaz większości placówek prywatnych, które także miały kierować chorych na sterylizację. Są też dane ze sterylizacji w szpitalach samorządowych (brak niestety roku), sygn. 2016 (cała) Bytom szpital miejski 16 mężczyzn, Gliwice szpital miejski – 25 mężczyzn, Racibórz szpital miejski – 59 mężczyzn, Głubczyce szpital miejski, 21 mężczyzn, Nysa szpital miejski – 14 mężczyzn, Klinika ginekologiczna w Gliwicach – 79 kobiet, Kluczbork szpital Betania – 23 mężczyzn, Gliwice szpital bractwa górniczego – 11 mężczyzn. Zagadnienie sterylizacji chorych umysłowo w różnych placówkach medycznych, zwłaszcza dla rejencji wrocławskiej jest dość dobrze udokumentowane w aktach archiwalnych, zob. *ibidem*, RB, sygn. 8419–8438. W sygn. 8421 na początku tomu jest podany wykaz lekarzy, którzy zostali upoważnieni do przeprowadzania sterylizacji. Kolejny wykaz w sygn. 8425. W sygn. 8420 wykazy szpitali kolejno dopuszczanych do przeprowadzania sterylizacji, np. pag. 46. Zdarzają się też statystyki z poszczególnych powiatów odnośnie do sterylizacji, zob. 8433–8435.

sty krajowego Georga von Thaera nakazano poufność postępowania i konieczność niszczenia dokumentacji po sterylizacji⁵⁷⁰.

O prowadzeniu akcji sterylizacji chorych umysłowo w brzeskim zakładzie świadczy pismo do dyr. placówki dra Konietznego, które do niego skierował 24 X 1934 r. radca krajowy Gerhard Matthias (po 1939 r. zastąpił go I radca krajowy Hans Joachim Saalmann) z urzędu starosty krajowego⁵⁷¹ (podlegała mu komórka ds. zdrowia dziedzicznego – *Erbgesundheitsstelle*)⁵⁷². Działalność ta podlegała całkowitej kontroli partyjnej, czuwał nad nią urząd ds. zdrowia narodowego w gauleitung NSDAP⁵⁷³.

Zachowały się też statystyki sterylizacyjne z niektórych miesięcy 1937 r. Posiadamy także ogólne informacje, że chorzy psychicznie jako „element mało wartościowy” poddawani będą sterylizacji⁵⁷⁴. Istotnym problemem było ustalanie, w których placówkach można było przeprowadzać sterylizacje. Zagadnienie to było szczególnie podnoszone zwłaszcza w połowie lat 30., gdy akcja sterylizacyjna dopiero wchodziła do realizacji. Pismo z MSW z 11 IX 1935 r. wyjaśniało, że sterylizacje można przeprowadzać tylko w placówkach zamkniętych, czyli w szpitalach psychiatrycznych, ale – jak informowano – nie każdy się do tej roli mógł nadawać⁵⁷⁵. Z lat 30. i 40. pochodziło dość dużo przepisów szczegółowo regulujących zasady sterylizacji tzw. chorych dziedzicznie⁵⁷⁶. Dodać należy, że zagadnienie sterylizacji w różnych placówkach na Śląsku doczekało się już precyzyjnych opracowań F. Kasperka, do których – z powodu ograniczeń tematycznych niniejszego opracowania – trzeba odesłać⁵⁷⁷.

⁵⁷⁰ *Ibidem*, sygn. 2015, pag. 187. Pismo z 15 VI 1934 r. W kolejnym piśmie z 31 VII 1934 r. nakazano także zwracać uwagę, by przy zawieraniu małżeństw najmniej chorych osób kierować się zdrowiem dziedzicznym i cechami rasowymi, zob. pag. 190. Inne podobne dokumenty w RB, sygn. 8426 i 8427.

⁵⁷¹ I radca krajowy był bezpośrednim zastępcą starosty krajowego Johanna Joachima Adamsa (wcześniej Adamczyka).

⁵⁷² *Ibidem*, PVS, sygn. 2019, pag. 233. Sterylizacji nie dokonywano w Brzegu, stąd w odpowiedzi konieczność przekazania 15 chorych mężczyzn na kastrację do Bolesławca, zob. pag. 238 i n. Na pag. 241 są ich nazwiska. O sterylizacjach w Świebodzicach zob. sygn. 1987, pag. 296, w Lubiążu pag. 356 (1939 r.). Zob. też liczne okólniki w sygn. 1996. O jednym przypadku z Lubina zob. RB, sygn. 8426, pag. 60, pismo z 21 I 1936 r. Inny z Brzegu zob. sygn. 8430, pag. 193 i n. Kolejny zob. 8431, pag. 15 i n. Sterylizacje w rejencji opolskiej, zob. Archiwum Państwowe w Opolu, Regierung Oppeln (Rejencja Opolska), sygn. 13706–13708. Inne choroby dziedziczne zob. też APK, OPK, sygn. 2182 i 2183. O wspomnianej tu placówce szeroko rozpisuje się K. Uzarczyk, *op. cit.*, s. 145 i n. Jej kierownikiem był psychiatra krajowy prof. uniwersyteckiego Carl Heinz Rodenberg. Nadzorował on wszystkie zakłady psychiatryczne pod kątem „czystości rasowej”, zob. *ibidem*, zwłaszcza s. 150.

⁵⁷³ Pisaliśmy o tym w pracy *Partia narodowosocjalistyczna na Śląsku w latach 1933–1945. Organizacja i działalność*, Wrocław 1995, s. 382 i n. Zob. też K. Uzarczyk, *op. cit.*, s. 155. Na s. 163–175 wykazy prelegentów podległych urzędowi, byli to najczęściej prof. uniwersyteckiego.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, APW, sygn. 1985, pag. 131, ale i inne.

⁵⁷⁵ *Ibidem*, RB, sygn. 8421, pag. 39.

⁵⁷⁶ *Ibidem*, sygn. 8422 (cała). Tak samo w sygn. 8423.

⁵⁷⁷ F. Kasperk, *Przymusowe sterylizacje w rejencji opolskiej 1934–1938*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1980, idem, *Przymusowe sterylizacje w rejencji wrocławskiej 1934–1944*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1979, idem, *Sterylicacje ze wskazań eugenicznych w latach 1934–1944 na Śląsku Opolskim*, „Przegląd Lekar-

Tabela 17.
Sterylizacje w zakładach dla obłąkanych (1937/1938)⁵⁷⁸

Nazwa zakładu	III 1937		IV 1937		V 1937		VI 1937		VII 1937		VIII 1937		IX 1937		X 1937		XI 1937		XII 1937		I 1938	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Brzeg	3	1	3	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0
Bolesławiec	0	0	1	1	2	0	0	3	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Płakowice	0	0	3	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	2	0	0	1	0	2	0
Lubin	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	2	4	0	1	0	0	0	0	2	1	1	1
Lubiąż	0	0	0	0	0	1	0	2	1	3	1	1	1	1	0	0	0	2	3	3	0	3
Świebodzice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
łącznie	3	1	8	5	3	2	1	5	3	5	5	6	2	2	2	4	0	4	6	4	4	4

Odbywano w tej sprawie narady z dyrektorami zakładów opiekuńczych. Chorzy psychicznie mieli być z powodów eugenicznych traktowani tak samo jak przestępcy seksualni⁵⁷⁹. Zajmowano się także ustalaniem wysokości kosztów sterylizacji⁵⁸⁰. W 1938 r. dyrektorzy zakładów otrzymali szczegółowe instrukcje dbania o zdrowie biologiczno-dziedziczne chorych. Nadzór nad nimi przejął urząd ds. zdrowia narodowego w kierownictwie okręgowym NSDAP we Wrocławiu. W urzędzie miał być zaś Landesobmann odpowiedzialny za realizację tej polityki⁵⁸¹.

Dyrektorzy zakładów w Bolesławcu, Płakowicach, Lubinie i Lubiążu zostali także poinformowani o konieczności zachowania ścisłej tajemnicy w sprawach sterylizacji (pismo nadprezydenta Karla Hankego z 30 VII 1943 r.)⁵⁸². Trzeba przy tym pamiętać, że sprawy sterylizacyjne podlegały specjalnym sądom I i II instancji, do których sędziowie byli dobierani⁵⁸³.

ski” Nr 1/1968. Zob. też J. Kasznicki, *Zbrodnicze założenia medycyny hitlerowskiej*, Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, t. XXIX, Warszawa 1979.

⁵⁷⁸ M = mężczyźni, K = kobiety. Tabela opracowana na podstawie danych w sygn. 1963. Brzeg 13 sterylizacji, Bolesławiec 11, Płakowice 14, Lubin 14, Lubiąż 21 i Świebodzice 5. Widać, że najwięcej sterylizacji przeprowadzono w miejscu najlepiej do tego przygotowanym, czyli w zakładzie w Lubiążu.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, sygn. 1986.

⁵⁸⁰ *Ibidem*, sygn. 1987, cyt. tu zarządzenie MSW z 1 X 1937 r. (RdErl. D. RuPrMdI – IV A 12837/37/1079f, s. 1605), pag. 289. Za sterylizację mężczyzny zakład zdrowotnoopiekuńczy otrzymywał 25 RM, za kobietę 50 RM. Do sterylizacji (kastracji) upoważniono także placówki prywatne lub kościelne, m.in. w Krośnicach (też sygn. 2037–2040), Kamieńcu Ząb., Szklarskiej Porębie, Żarze, Jaworze itp., zob. pag. 293. W Słupcu k. Kłodzka zob. sygn. 2043, pag. od 198, tutaj jednak tylko kierowano chorych do Świebodzic i potem ich odbierano z powrotem. Ta sama procedura w zakładzie bonifratrów w Namysłowie, zob. sygn. 2045, np. pag. 102. Skiba k. Kłodzka sygn. 2041. Lwówek sygn. 2053.

⁵⁸¹ *Ibidem*, sygn. 2017. W 1941 r. mamy opis specyficznych kłopotów ze sterylizacją z powodu zepsutego rentgena w Lubiążu. Omawiano w związku z tym także problem kosztów jego naprawy, zob. sygn. 1987, pag. 395?, 152? (różne paginacje).

⁵⁸² *Ibidem*, sygn. 1987, pag. 403? lub 163?.

⁵⁸³ Ich kwalifikacje regulowało III rozporządzenie wykonawcze do ustawy o ochronie przed dziedzicznie chorym potomstwem z 25 II 1935 r., RGBl. I, Jg. 1935, s. 289. Zob. szerzej F. Połomski, *Sądy do spraw sterylizacji...*, s. 368 i n.

Zachowały się też dwie jednostki archiwalne dotyczące kosztów leczenia osób pochodzenia żydowskiego. W 1939 r. zachowywano jeszcze pozory legalności, wysyłano rozliczenia kosztów opieki nad tymi osobami, współpracując z działającym jeszcze Żydowskim Urzędem Opieki Społecznej⁵⁸⁴. W 1939 r. pojawia się powołane 10 rozporządzeniem wykonawczym z 4 VII 1939 r. do ustawy o obywatelstwie Rzeszy Zrzeszenie Żydów w Rzeszy (Reichvereinigung der Juden)⁵⁸⁵. W 1941 r. pojawia się akcja gromadzenia wszystkich chorych psychicznie Żydów w Lubiążu i Bolesławcu, co jest już złowieszczą zapowiedzią „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” (dokumenty tajemniczo kończą się na 1942 i 1943 r.)⁵⁸⁶. Dla omawianego tu problemu sterylizacji cezurą był tu 1940 r., kiedy postanowiono, rozpoczynając od Żydów, sterylizację zastąpić jeszcze bardziej złowieszczą eutanazją⁵⁸⁷.

Najbardziej zbrodnicze wydarzenia w prowincji śląskiej rozegrały się w zakładzie w Lublińcu, krył się za nimi miejscowy dyr. Ernst Buchalik⁵⁸⁸ i jego najbliższe współ-

⁵⁸⁴ APW, PVS, sygn. 2000, cała jednostka, por. np. pag. 99.

⁵⁸⁵ RGBl. I, Jg. 1939, s. 1098.

⁵⁸⁶ APW, PVS, sygn. 2001, różne pag. Najbardziej dobitny jest dokument na pag. 102, data 27 II 1941 r., specjalnie powołana spółka *Gemeinnützige Kranken-Transport-G.m.b.H.* informuje o wywożeniu Żydów do Generalnego Gubernatorstwa (w tym sformułowaniu kryje się oboz w Oświęcimiu lub inne obozy zagłady). Ramy tej pracy nie pozwalają przedstawić tego zagadnienia bardziej szczegółowo, zostało to już zrobione wcześniej w pracy A. Koniecznego, *Rozwiązanie kwestii umysłowo chorych Żydów na Śląsku w latach 1938–1943*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XVIII, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1715, Wrocław 1995, s. 235–260.

⁵⁸⁷ Z ogromnej literatury dotyczącej hitlerowskiej eutanazji zwróćmy uwagę na prace E. Klee, *„Euthanasie” im NS-Staat. Die Vernichtung „lebensunwerten Lebens”*, Frankfurt (Main) 2004, *idem*, *Dokumente zur „Euthanasie”*, Frankfurt (Main) 1985 (ostatnie V wyd. 2001), *idem*, *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beitteligte an Kranken- oder Judenmord*, Frankfurt (Main) 2004. H. Erhardt, *Euthanasie und Vernichtung „lebensunwerten” Lebens*, „Forum der Psychiatrie”, nr 11, Stuttgart 1965. K. Uzarczyk, *op.cit.*, s. 282 i n. Eutanazja była jednym z głównych zarzutów postawionych lekarzom niemieckim w norymberskim procesie lekarzy w 1947 r., zob. *Nieludzka medycyna...*, s. 184–235. O eutanazji we Wrocławiu, zob. M. Sadowski, T. Scheffler, *Z badań nad nazistowską eutanazją we Wrocławiu*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XIX, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1860, Wrocław 1996, s. 219–242. Zob. też E. Korc, A. Sołoma, *Z badań nad hitlerowską eutanazją w Prusach Wschodnich*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XII, Acta Universitatis Wratislaviensis No 923, Wrocław 1987, s. 189–199.

⁵⁸⁸ Sprawą zbrodni w Lublińcu zajmował się szerzej Dionizy Moskwa, zob. *Eksterminacja w zakładzie „Loben”* „Przegląd Lekarski” Nr 1/1975, s. 112–114 (tu też dalsza literatura oraz informacje o aktach śledczych). Ernest Buchalik, ur. 12 II 1905 r. w Rybniku, Ślązak, którego większość krewnych, słynnych harcerzy została podczas II wojny światowej wymordowana, sam uważający się za Niemca stał się zbrodniarzem. W partii hitlerowskiej działał od przyjęcia 1 V 1933 r. (nr leg. 3592445), był więc typowym karierowiczem, zaliczającym się do masowego naboru, gdy członkostwo w NSDAP stało się atrakcyjne. Śledztwo w tej sprawie toczy się od 6 VII 1967 r. i trwa do dziś (sic!), zapewne osoby zamieszane w zbrodnię z art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 31 VIII 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami (Dz. U. z 1946 r., nr 69, poz. 377). Nigdy nie doszło do skazania lublinieckich zbrodniarzy, choć wykrycie tej sprawy doprowadziło do zupełnej kompromitacji samą Elisabeth Hecker, która w RFN założyła szpital dla chorych psychicznie dzieci w Westfalii. O akcji pisze także K. Uzarczyk, *op. cit.*, s. 285 i n.

pracownicy dr Elisabeth Hecker i pielęgniarki Cecylia Langos i Dorota Winkler. Osoby te dokonywały eutanazji na dzieciach, przeprowadzały też eksperymenty pseudomedyczne. W tym ostatnim celu dr Buchalik utworzył w zakładzie specjalny oddział A, za eksperymenty oprócz samego Buchalika odpowiadał też lekarz z uniwersyteckiej kliniki neurologicznej (dawniejszy szpital Wenzla-Hanckego, ob. mieści się tu Uniwersytet Ekonomiczny) we Wrocławiu prof. dr baron Walter von Weizsäcker. Natomiast zbrodni eutanazji dokonywał dr Buchalik i jego współpracownicy na oddziale B. Spotyka się różne liczby zamordowanych dzieci od VIII 1942 do XI 1944 r. (od 221 do ponad 275). Pierwszy był transport 20 dzieci z Saksonii. Zachowały się „żelazne” dowody zbrodni w postaci ksiąg szpitalnych, które zawierają dawki leków, co do których – na podstawie ekspertyz naukowców – nie mamy wątpliwości, że były śmiertelne. Zbrodniarze ci uniknęli kary, choć śledztwo Instytut Pamięi Narodowej (w spadku po Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce) ciągle prowadzi, ostatnio wznowiono je w 2000 r.⁵⁸⁹

Innym problemem było uznanie alkoholików za osoby chore psychicznie, ostatecznie postanowiono je leczyć w wyspecjalizowanej placówce w Kluczborku. Kolejny problem stanowiło umieszczanie w zakładach zdrowotnoopiekuńczych obłąkanych żołnierzy⁵⁹⁰. Można też zwrócić uwagę na problem chorych narodowości polskiej, którzy przebywali w zakładzie w Bolesławcu. Dyrektor tej placówki dr Dodillet w piśmie z 13 VII 1940 r. sugerował, by przesłać ich do jednego z zakładów dla chorych psychicznie w Generalnym Gubernatorstwie⁵⁹¹.

Z okresu Trzeciej Rzeszy zachowały się też niektóre dokumenty dotyczące współpracy z zakładami prywatnymi, która istniała już w poprzednich okresach. Zachowały się

⁵⁸⁹ Zob. J. Mikulski, *Akcja „eutanazji” w stosunku do dzieci*, [w:] *Dzieci i młodzież w latach II wojny światowej*, red. Cz. Pilichowski, Warszawa 1982, s. 396 i n.; Senat RP IV Kadencji, druk nr 773, Warszawa dnia 3 sierpnia 2001 r., pismo prezesa IPN prof. Leona Kieresa do marszałek senatu prof. Alicji Grześkowiak, s. 52 i 53. Próba policzenia dzieci zob. u K. Uzarczyk, *op. cit.* Na s. 288 tabela dzieci zamordowanych w zakładzie.

⁵⁹⁰ APW, RB, sygn. 8415, zarządzenie z 22 XII 1941 r., pag. 3.

⁵⁹¹ APW, PVS, sygn. 1773, pag. 198. Krajowy Urząd Opieki Społecznej sugerował, by przesłać te osoby do Rybnika i Lublińca (niemożność wysłania do Generalnego Gubernatorstwa), pag. 199. Byli to robotnicy rolni (5 mężczyzn i 2 kobiety), pag. 200. Ostatecznie trafili do Rybnika, pag. 201. Zakład ten zajęto w 1939 r., zob. sygn. 2003. Podobnie było z Lublińcem, sygn. 2004, tutaj także istotne akta dotyczące chorych psychicznie Żydów, zob. pag. 37 i n. (1939/1940 r.). Dyrektorem w Lublińcu został dr Buchalik. Zachowały się też (pag. 155) informacje z NSDAP o poszczególnych chorych z polskich terenów. W 1941 r. podjęto się próby przenoszenia polskich chorych z Lublińca i Rybnika do Generalnego Gubernatorstwa, zob. sygn. 2005, pag. 83. Akta rozciągnięcia opieki medycznej na chorych psychicznie z byłych polskich obszarów, zob. sygn. 2006. Inne dokumenty zob. sygn. 2007.

dokumenty dotyczące zwłaszcza przesyłania chorych do zakładu w Krośnicach⁵⁹², Jaworze⁵⁹³, Szklarskiej Porębie⁵⁹⁴, Branicach⁵⁹⁵ oraz wielu innych⁵⁹⁶.

Zachowały się informacje o stanie zatrudnienia w zakładach psychiatrycznych. Co najważniejsze nawet w okresie II wojny światowej nie widać spadku zatrudnienia.

Tabela 18.
Stan zatrudnienia w zakładach na dzień 1 IV 1937 r.⁵⁹⁷

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Psłakowice	Bolesław- wice	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Urzednicy:								
Dyrektor	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Z-ca dyrektora (Wyższy lekarz)	2	1	1	1	b.d.	2	1	b.d.
Wyżsi i Oddziałowi lekarze	3	1	4	5	b.d.	2	2	b.d.
Lekarze asystujący	4	1	1	1	b.d.	2	1	b.d.
Rektorzy	0	0	0	0	b.d.	0	1	b.d.
Wyżsi inspektorzy adm.	1	0	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Inspektorzy administracyjni	2	2	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Sekretarze zakładu	2	1	1	1	b.d.	1	0	b.d.
Sekretarze kasowi	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Wyższy inspektor wychowaw.	0	0	0	0	b.d.	0	1	b.d.
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	b.d.	0	2	b.d.
Nadopiekunowie i nadopiekunki	2	0	0	2	b.d.	2	0	b.d.
Wyżsi opiekunowie	2	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Pierwsi opiekunowie	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Opiekunowie	103	36	60	68	b.d.	86	46	b.d.
Wyższe opiekunki	2	1	2	1	b.d.	1	2	b.d.
Pierwsze opiekunki	1	1	0	2	b.d.	0	0	b.d.
Opiekunki	48	22	25	52	b.d.	30	35	b.d.

⁵⁹² *Ibidem*, sygn. 1962.

⁵⁹³ *Ibidem*.

⁵⁹⁴ *Ibidem*, pag. 218 i 219. Zainteresowanie władz (VIII 1933 r.) budził dyr. tej placówki dr Jerusalem, zwłaszcza to, że w niewiadomych okolicznościach nabył członkostwo w NSDAP (*sic!*).

⁵⁹⁵ *Ibidem*, sygn. 2033–2035, różne dokumenty głównie dotyczące przenoszenia chorych z placówek prowincjonalnych i odwrotnie. Jest też umowa o umieszczaniu chorych, sygn. 2034, pag. 72 i n.

⁵⁹⁶ Występują m.in. placówki w Kamińcu Ząbk., Wrocławiu-Poświętnem, Leśnej, Rothenburgu, w Słupcu koło Nowej Rudy. Są też statystyki chorych z różnych zakładów za 1940 r., sygn. 1964. Inne wykazy (1934 r.), sygn. 1984. Kamieniec także sygn. 2050, Jawor w sygn. 2049, Namysłów, sygn. 2047, Betezda w Leśnej sygn. 2051, Szklarska Poręba sygn. 2042, Słupiec sygn. 2043.

⁵⁹⁷ *Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Niederschlesien für das Rechnungsjahr 1937*, Breslau 1937.

Rozdział IV

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Płakowice	Bolesław- wicz	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Portierzy	1	1	0	0	b.d.	1	1	b.d.
Strażnicy nocni	2	0	0	0	b.d.	1	0	b.d.
Szefowe kuchni	2	0	0	1	b.d.	1	1	b.d.
Nadzorczyńce w pralni	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	b.d.	1	0	b.d.
Mistrzowie w maszy- nowni	1	1	1	1	b.d.	0	1	b.d.
Wyżsi maszyniści	1	0	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Maszyniści	9	2	2	4	b.d.	5	3	b.d.
Palacze	0	0	0	1	b.d.	0	1	b.d.
Pracownicy:								
Lekarze-praktykanci	2	2	2	2	b.d.	2	2	b.d.
Pomoce biurowe	7	4	5	6	b.d.	5	6	b.d.
Uczniowie biurowi	1	0	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Kierowcy	1	0	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Laborantki	0	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Palacze pomocniczy	1	1	3	2	b.d.	2	1	b.d.
Pomocnice kuchenne	0	1	1	0	b.d.	0	0	b.d.
Asystentki techniczne	1	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Portierzy pomocniczy	2	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Gońcy	0	1	1	1	b.d.	0	0	b.d.
Opiekunowie dodatkowi	7	2	15	23	b.d.	3	1	b.d.
Opiekunki dodatkowe	53	9	28	32	b.d.	45	15	b.d.
Strażnicy nocni dodat- kowi	0	1	1	1	b.d.	0	0	b.d.
Inspektorzy gospodarczy	1	0	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Wyżsi ogrodnicy	0	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Ogrodnicy	1	1	1	0	b.d.	1	1	b.d.
Inspektorzy gospodarczy	0	1	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Łącznie	271	98	163	219		204	133	

Tabela 19.
Stan zatrudnienia w zakładach na dzień 1 IV 1938 r.⁵⁹⁸

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Psakowice	Bolesław- wicz	Toszek ⁵⁹⁹	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica ⁶⁰⁰
Urzędnicy:								
Dyrektor	1	1	1	1	1	1	1	1
Z-ca dyrektora (Wyższy lekarz)	2	1	1	1	b.d.	1	1	1
Wyżsi i Oddziałowi lekarze	5	2	4	4	5	4	2	b.d.
Lekarze asystujący	2	1	1	2	b.d.	2	1	b.d.
Rektorzy	0	0	0	0	b.d.	0	1	b.d.
Wyżsi inspektorzy adm.	1	0	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Inspektorzy administracyjni	2	2	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Sekretarze zakładu	2	1	2	1	b.d.	1	0	b.d.
Sekretarze kasowi	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Wyższy inspektor wychowaw.	0	0	0	0	b.d.	0	1	b.d.
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	b.d.	0	2	b.d.
Nadopiekunowie	2	0	1	2	b.d.	2	1	b.d.
Wyżsi opiekunowie	2	1	0	1	b.d.	1	0	b.d.
Pierwsi opiekunowie	1	1	1	1	b.d.	1	1	b.d.
Opiekunowie	95	27	61	65	b.d.	86	44	b.d.
Wyższe opiekunki	2	1	2	1	b.d.	1	2	b.d.
Pierwsze opiekunki	2	1	0	2	b.d.	0	0	b.d.
Opiekunki	39	19	16	42	b.d.	28	27	b.d.
Portierzy	1	1	0	0	b.d.	1	1	b.d.
Strażnicy nocni	2	0	0	0	b.d.	1	0	b.d.
Szefowe kuchni	2	1	2	1	b.d.	1	1	b.d.
Nadzorczyńce w pralni	1	1	0	1	b.d.	1	1	b.d.
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	b.d.	1	0	b.d.
Mistrzowie w maszynowni	1	1	1	1	1	0	1	b.d.
Wyżsi maszyniści	2	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Maszyniści	7	2	2	4	b.d.	5	3	b.d.
Palacze	0	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.

⁵⁹⁸ *Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1938*, Breslau 1938.

⁵⁹⁹ W Toszku jest tylko zestawienie ogólne: 8 pracowników kasowo-biurowych, 68 opiekunów, 53 opiekunki, pracownicy techniczni 10, personel domowy i gospodarczy 13 (wyłącznie kobiety) i 1 ogrodnik, razem 160 osób. Zob. *Haushaltssatzung ... 1938*, s. 199.

⁶⁰⁰ W Leśnicy jest tylko zestawienie ogólne: 7 nauczycieli, 26 opiekunów, 31 opiekunek, pracownicy techniczni 6, personel domowy i gospodarczy 11 (w tym 9 kobiet) i 1 ogrodnik, razem 84 osoby, *ibidem*.

Rozdział IV

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Psakowice	Bolesław- wiec	Toszek ⁵⁹⁹	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica ⁶⁰⁰
Pracownicy:								
Lekarze-praktykanci	2	2	2	2	b.d.	2	2	b.d.
Pracownicy biurowo- kasowi	8	5	3	6	b.d.	7	6	b.d.
Uczniowie biurowi?	1	0	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Kierowcy	1	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Laborantki	0	0	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Palacze pomocniczy	1	1	3	2	b.d.	1	1	b.d.
Pomocnice kuchenne?	0	1	1	0	b.d.	0	0	b.d.
Asystentki techniczne	1	0	1	1	b.d.	0	0	b.d.
Portierzy pomocniczy	1	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Gońcy	0	1	0	0	b.d.	1	1	b.d.
Opiekunowie dodatkowi	21	0	20	21	b.d.	2	3	b.d.
Opiekunki dodatkowe	65	3	25	47	b.d.	53	20	b.d.
Strażnicy nocni dodat- kowi	1	1	1	1	b.d.	0	0	b.d.
Inspektorzy gospodarczy	1	0	0	1	b.d.	1	1	b.d.
Wyżsi ogrodnicy	0	0	0	1	b.d.	0	0	b.d.
Orodnicy	1	1	1	0	b.d.	1	1	b.d.
Inspektorzy gospodarczy	0	1	0	0	b.d.	0	0	b.d.
Robotnicy	46	23	28	30	b.d.	26	38	b.d.
Łącznie	326	102	193	250	160	236	167	84

Tabela 20.
Stan zatrudnienia w zakładach na dzień 1 IV 1939 r.⁶⁰¹

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Psakowice	Bolesław- wiec	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Urzędnicy:								
Dyrektor	1	1	1	1	1	1	1	1
Z-ca dyrektora (Wyższy lekarz)	2	1	0	1	1	1	1	0
Wyżsi i Oddziałowi lekarze	8	3	6	6	6	6	4	0
Lekarze asystujący	1	1	1	1	1	1	1	0
Rektorzy	0	0	0	0	0	0	1	0
Wyżsi inspektorzy wychow.	0	0	0	0	0	0	0	2
Wyżsi inspektorzy adm.	1	1	1	1	1	1	1	0
Inspektorzy administracyjni	2	1	1	1	1	1	0	2

⁶⁰¹ *Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1939, Breslau 1939.*

Rozwój prowincjonalnych zakładów zdrowotnoopiekuńczych w latach 1925–1945

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Psakowice	Bolesław- wiec	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Sekretarze zakładu	2	1	2	1	1	1	0	2
Sekretarze kasowi	1	1	1	1	0	1	1	0
Nauczyciele zawodu	0	0	0	0	1	0	0	0
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	0	0	2	0
Nadopiekunowie	1	1	1	1	b.d.	1	1	0
Wyżsi opiekunowie	2	0	1	1	0	1	0	1
Pierwsi opiekunowie	1	0	1	1	0	1	1	1
Opiekunowie	78	13	44	52	37	73	29	9
Opiekunowie oddziałowi	3	3	3	3	3	3	3	0
Nadopiekunki	1	0	1	1	1	1	1	0
Pierwsze opiekunki	2	1	0	2	1	1	0	1
Wyższe opiekunki	2	1	1	2	0	1	1	1
Opiekunki	14	9	9	24	17	13	17	9
Portierzy	2	1	0	0	1	1	1	0
Strażnicy nocni	2	0	0	1	0	1	0	1
Szefowe kuchni	2	1	1	1	1	1	1	1
Nadzorcynie w pralni	1	1	1	1	1	1	1	1
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	0	1	0	0
Mistrzowie w maszynowni	0	0	0	0	0	1	0	0
Wyżsi maszyniści	2	0	1	2	0	0	1	1
Maszyniści	6	2	2	5	1	5	3	1
Palacze	1	0	2	2	3	1	1	2
Pracownicy:								
Lekarze-praktykanci	2	2	2	2	1	2	2	1
Pracownicy biurowo-kasowi	8	3	5	6	6	6	7	2
Pomocnice kuchenne	0	0	0	0	0	0	0	0
Asystentki techniczne	0	0	0	1	0	0	0	0
Portierzy pomocniczy	1	0	0	0	0	0	0	0
Przedszkolanki	0	0	0	0	4	0	0	0
Kierowcy	0	0	0	0	0	0	0	0
Siostry	0	0	0	0	0	0	0	0
Siostry zakonne	0	0	1	0	0	0	0	0
Asystenci techniczni	0	0	0	0	0	0	0	0
Gońcy	0	1	0	0	1	0	1	0
Opiekunowie dodatkowi	42	8	40	34	25	20	16	14
Opiekunki dodatkowe	94	17	48	72	29	73	33	16
Strażnicy nocni dodatkowi	1	1	1	1	1	0	0	0

Rozdział IV

Stanowiska	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesław- wiec	Toszek	Lubin	Świebo- dzice	Leśnica
Inspektorzy gospodarczy	1	0	0	1	1	1	0	0
Wyżsi ogrodnicy	0	0	0	1	0	0	0	0
Ogrodnicy	2	0	1	0	1	1	1	1
Woźnice	0	0	0	0	0	0	1	0
Robotnicy	33	10	14	14	13	20	15	9
Łącznie	324	86	194	244	163	242	150	81

Tabela 21.
Stan zatrudnienia w zakładach na dzień 1 IV 1940 r.⁶⁰²

Stanowiska	Lubiąż	Plakowice	Bolesławiec	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Urzędnicy:							
Dyrektor	1	1	1	1	1	1	1
Z-ca dyrektora (Wyższy lekarz)	2	1	1	1	2	1	0
Wyżsi i Oddziałowi lekarze	8	5	6	4	6	3	0
Lekarze asystujący	1	1	1	1	1	1	0
Rektorzy	0	0	0	0	0	1	0
Wyżsi inspektorzy wychow.	0	0	0	0	0	0	2
Wyżsi inspektorzy adm.	1	1	1	1	1	1	0
Inspektorzy administracyjni	2	1	1	1	1	1	2
Sekretarze zakładu	2	2	1	1	1	0	2
Sekretarze kasowi	1	1	1	0	1	1	0
Nauczyciele zawodu	0	0	0	1	0	0	0
Nauczycielki pomocnicze	0	0	0	0	0	0	1
Nadopiekunowie	1	1	0	1	1	1	0
Wyżsi opiekunowie	2	1	1	0	1	0	1
Pierwsi opiekunowie	1	1	1	1	1	1	0
Opiekunowie	93	62	68	51	82	44	21
Opiekunowie oddziałowi	4	3	4	3	4	3	0
Nadopiekunki	1	1	0	1	1	1	0
Pierwsze opiekunki	2	0	2	1	0	0	1
Wyższe opiekunki	2	1	1	0	1	1	1
Opiekunki	24	19	35	17	21	26	12
Portierzy	3	0	0	1	1	1	1

⁶⁰² *Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1940, Breslau 1940.*

Stanowiska	Lubiąż	Płakowice	Bolesławice	Toszek	Lubin	Świebodzice	Leśnica
Strażnicy nocni	1	0	0	0	1	0	0
Szefowe kuchni	2	1	1	1	1	1	1
Nadzorcynie w pralni	1	1	1	1	1	1	1
Kierownicy maszynowni	1	0	0	0	1	0	0
Mistrzowie w maszynowni	1	1	1	1	0	1	1
Wyżsi maszyniści	3	1	2	0	1	1	1
Maszyniści	5	2	6	3	5	3	1
Palacze	0	0	0	0	1	0	2
Pracownicy:							
Lekarze-praktykanci	2	2	2	1	2	2	0
Pracownicy biurowo-kasowi	8	4	6	6	6	6	3
Przedszkolanki	0	0	0	0	0	0	1
Kierowcy	0	0	1	0	0	0	0
Siostry	1	0	0	0	0	0	0
Siostry zakonne	0	0	0	0	0	0	4
Asystenci techniczni	1	1	0	0	0	0	0
Gońcy	0	0	0	1	0	1	0
Opiekunowie dodatkowi	29	41	19	25	13	6	4
Opiekunki dodatkowe	86	43	63	30	69	26	11
Łącznie	292	198	227	155	228	135	75

W 1945 r. los chorych pozostaje mało zbadany, w Lubiążu są relacje o zamordowaniu wszystkich chorych przez Armię Radziecką. Zakłady w Lubiążu, Bolesławcu, Rybniku, Toszku i Lublińcu działają po dzień dzisiejszy. W budynkach zakładów w Brzegu i Płakowicach są szkoły (część niszczone, jak zabytkowy obiekt w Kluczborku). W budynkach zakładu lubińskiego jest dziś dyrekcja KGHM, a w zakładzie świebodzkim jest szpital o charakterze ogólnym.

Podsumowaniem tego rozdziału są umieszczone w tym miejscu zestawienia tabelaryczne:

Tabela 22.
Wpływy na utrzymanie zakładów dla obłąkanych w latach 1876–1940/41
(według uchwalonych budżetów)⁶⁰³

Rok	Nazwa zakładu										Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Piłkowice	Bolesławiec	Kluczbork ⁶⁰⁴	Rybnik ⁶⁰⁵	Toszek	Lubin			
1876	142 900	73 890	78 780	250 578	272 423	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	818 571
1877	133 900	80 450	104 500	213 173	172 400	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	704 423
1878 i 1879	122 480	78 020	104 590	200 070	152 100	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	657 260
1880	133 410	79 220	100 220	224 390	152 483	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	689 723
1881	133 167	112 500	102 740	234 315	155 888	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	738 610
1882 i 1883	132 370	97 200	101 120	226 984	153 000	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	710 674
1884 i 1885	134 041	120 362	99 197	241 545	151 140	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	746 285
1886	138 950	152 836	104 320	281 660	147 450	106 600	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	931 816
1887	138 950	152 836	104 320	281 660	147 450	153 900	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	979 116
1888/9	141 000	153 650	104 640	338 640	151 400	292 000	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1181 330
1889/90	139 700	151 200	128 940	314 700	180 000	291 800	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1206 340
1890/91	139 700	151 200	128 940	314 700	180 000	291 800	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1206 340
1891/92	143 600	160 100	148 200	310 600	231 000	291 600	203 800	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1488 900
1892/93	143 600	160 100	148 200	310 600	231 000	291 600	203 800	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1488 900
1893/94–94/95	149 400	169 400	214 400	321 000	246 660	307 300	255 600	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1663 760
1895/96–96/97	159 600	174 850	237 200	296 900	231 400	294 800	269 300	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1664 050
1897/98–1898/99	162 800	183 750	239 400	288 800	235 100	299 200	246 700	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	1655 750

⁶⁰³ Tabela została opracowana na podstawie rozproszonych informacji w różnych drukach sejmowych z podanych w tytule lat oraz *Haushaltungssatzung...* z lat 1937–1940. Sumy podano w RM i fen.

⁶⁰⁴ Zakład w 1936 został przekształcony w zakład leczenia odwykowego dla alkoholików.

⁶⁰⁵ W latach 1922–1939 zakład mieścił się w Polsee, w kolejnych latach brak danych.

Rok	Nazwa zakładu										Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Platkowice	Bolesławice	Kluczbork ^{e04}	Rybnik ^{e05}	Toszek	Lubin			
1899/00–1900/01	169 340	172 880	246 300	290 640	281 360	340 700	244 480	z.n.i.			1745 700
1901/02–1902/03	215 750	187 400	253 850	297 400	312 300	380 650	273 840	z.n.i.			1921 190
1903/04–1904/05	219 740	224 310	285 170	317 700	341 020	432 110	300 150	z.n.i.			2120 200
1905/06–1906/07	223 950	243 190	304 600	367 750	366 330	402 160	286 940	55 300			2250 220
1907/08–1908/09	475 040	258 700	363 320	359 860	381 160	454 830	352 750	422 500			3068 160
1909/10–1910/11	611 300	290 170	416 600	409 410	461 650	530 050	400 460	559 200			3678 840
1911/12–1912/13	747 500	364 100	430 100	492 760	500 650	634 400	439 400	786 140			4395 050
1913/14–1914/15	622 800	353 675	479 400	524 700	417 830	603 500	378 585	765 000			4145 490
1915/16–1916/17	699 500	348 085	466 200	572 750	402 950	632 300	413 158	746 175			4281 118
1917/18–1918/19	731 000	390 050	539 000	655 500	454 760	711 250	445 500	741 900			4668 960
1919/20	794 188	452 070	589 110	806 150	565 500	729 000	545 350	788 600			5269 968
1920/21	2013000	1395600	1760165,50	1984285	1319800	1980650	1581019	1861500			13896019,50
1921/22	4440700	2306000	3165500	3683700	2434700	3338600	2460900	3164300			21994400
1922/23	6966200	3485000	5446173	6072688	4339000	5790700	4207610	5455200			41762571
1923/24	1640291600	715441000	986117100	1075208300	889801000		922780000	1050911800			7280550800
1924/25	699000	319800	427600	507900	354000		364200	487000			3159 500
1925/26	902500	429500	577500	689700	b.d.		b.d.	733000			b.d.
1926/27	943000	473000	718800	1006000	686000		785000	950400			5562200
1927/28	1358500	594000	836000	999700	891500		1094000	1115600			6889300
1928/29	1634600	728300	1045300	1222200	1005000		1077000	1481800			8194200
1929/30	1682700	597500	1051000	1347900	998000		1109000	1432300			8218400
1930/31	1889000	863200	1259300	1537200	b.d.		b.d.	1551200			b.d.
1931/32	1827600	796900	1145500	1464300	990000		1048000	1548700			8821000
1932/33	1623320	740380	953470	1244550	791000		848000	1218700			7419420
1933/34	1458200	595400	1149700	870800	742000		815000	1117500			6748600
1936/37	1468330	526470	906950	1328570			b.d.	1723510			b.d.

Rok	Nazwa zakładu									Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławice	Kluczbork ⁶⁰⁴	Rybnik ⁶⁰⁵	Toszek	Lubin	Łącznie	
1937/38	1520470	634090	944560	1328960			907000	1216800	6551880	
1938/39	1500700	606430	1016210	1283310			919000	1200410	6526060	
1939/40	1462000	484000	966000	1211000			853000	1208000	6184000	
1940/41	1550200		983000	1231500			835600	1138100	5738400	

Legenda: z.n.i. – zakład nie istniał.

Tabela 23.
Wydatki rzeczywiste na zakłady dla obłąkanych w latach 1876–1938/39⁶⁰⁶

Rok ⁶⁰⁷	Nazwa zakładu									Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławice	Kluczbork	Rybnik ⁶⁰⁸	Toszek	Lubin	Łącznie	
1876	108744,56	68601,68	49167,22	191807,17	38760,63	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	457081,26	
1877	102819,06	71754,87	84601,73	189205,26	130812,36	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	579193,28	
1878	97116,66	71567,37	87855,39	180185,59	136421,13	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	573146,14	
1879	107493,15	71003,85	86309,10	204 628,17	140250,74	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	609685,01	
1880	122593,97	76602,40	92 541,98	209 896,56	143 646,49	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	645281,40	
1881	107055,07	84340,99	92621,70	209 711,12	144 300,28	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	638 029,16	
1882	110289,91	86540,11	88401,37	203 251,51	144 318,20	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	632 801,10	
1883	109205,54	99528,67	87917,75	231430,69	142437,02	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	670 519,67	
1884	134243,64	100130,69	86686,09	218894,58	140 089,32	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	680 044,32	
1885	113939,13	117578,45	90278,41	236281,01	133515,96	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	691 592,96	
1886	123523,47	128977,63	93243,42	254 563,77	140237,45	46 429,74	z.n.i.	z.n.i.	786 975,48	

⁶⁰⁶ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XXIV do LX, landtagów prowincji dolno- i górnośląskiej oraz *Haushaltungssatzung...* z 1937 i 1938 r. Bliższe informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w RM i fen.

⁶⁰⁷ 1887R+ I I – 31 III 1888.

⁶⁰⁸ W latach 1922-1939 zakład mieścił się w Polsee.

Rok ⁶⁰⁷	Nazwa zakładu										Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławice	Kluczbork	Rybnik ⁶⁰⁸	Toszek	Lubin			
1887	131483,28	133898,94	93046,85	265 266,39	171694,87	117 898,52	z.n.i.	Lubin			913 288,85
1888/89	114900,93	135657,85	99585,75	297763,05	152646,99	236710,73	z.n.i.	z.n.i.			1037265,30
1889/90	128785,33	135862,23	115790,33	296033,18	167107,60	262963,99	z.n.i.	z.n.i.			1106542,60
1890/91	118583,89	146692,15	127355,39	310946,54	196207,24	272263,85	57010,06	z.n.i.			1229059,12
1891/92	137667,19	156725,84	149603,01	318645,91	232596,93	284195,29	152019,78	z.n.i.			1431453,80
1892/93	120140,37	163312,32	145181,85	297562,62	221230,16	283866,43	194262,51	z.n.i.			1425556,26
1893/94	143036,57	157329,07	158901,03	284155,88	230363,77	284547,59	214876,78	z.n.i.			1473210,60
1894/95	124459,53	163039,48	168073,53	285564,32	223522,79	287538,84	238330,95	z.n.i.			1490529,44
1895/96	150918,31	152962,05	186144,31	271521,26	220523,12	290639,51	249387,45	z.n.i.			1522096,01
1896/97	127985,61	164687,67	221512,27	265919,19	225241,63	290469,91	240865,59	z.n.i.			1536681,87
1897/98	160879,66	165561,12	233316,81	278348,82	233512,23	300674,85	237420,25	z.n.i.			1609713,60
1898/99	136250,36	172714,26	245569,66	281552,36	240249,19	314053,97	232190,25	z.n.i.			1622580,05
1899/00	188873,13	170807,31	246854,34	284019,89	265716,18	352389,85	244916,15	z.n.i.			1753576,70
1900/01	178727,74	178033,42	249461,17	286669,03	293680,31	371670,24	250779,01	z.n.i.			1809020,92
1901/02	206822,84	182239,39	257388,81	306272,33	324634,53	391003,59	265623,32	z.n.i.			1933984,81
1902/03	176993,80	216614,32	256408,40	294235,93	310681,84	394636,75	265256,25	z.n.i.			1915157,29
1903/04	211964,44	226633,87	290728,91	308755,47	330002,33	421918	272164,82	z.n.i.			1438167,84
1904/05	188561,53	243256,26	296036,02	314519,83	334448,02	410457,57	270037,81	z.n.i.			2057317,04
1905/06	241273,05	239860,60	309109,34	385742,25	368023,98	420912,67	277308,62	54908,59			2297139,10
1906/07	244331,28	253258,86	312910,98	346316,50	365771,74	407813,77	316799,80	236764,06			2483966,99
1907/08	423619,75	274627,34	370570,59	351292,56	399217,73	490890,26	366695,11	340679,58			3017592,92
1908/09	447599,68	275157,13	372008,14	355273,44	392625,66	447068,44	311861,25	281977,34			2983571,08
1909/10	555906,00	314860,87	402648,13	391562,48	443765,35	510657,57	369854,08	491488,42			3480742,90
1910/11	501001,02	327881,23	395023,01	395493,49	405975,98	500208,14	338713,69	536406,63			3400703,19
1911/12	601844,78	364299,09	413707,19	403786,23	436020,75	513967,41	404316,04	627609,39			3765550,88
1912/13	509482,68	299651,79	365014,02	423664,84	381698,08	503765,37	311471,03	487671,75			3282419,56

Rok ⁶⁰⁷	Nazwa zakładu										Łącznie
	Lubiąż	Brzeg	Plakowice	Bolesławiec	Kluczbork	Rybnik ⁶⁰⁸	Toszek	Lubin			
1913/14	644148,56	337429,68	432833,45	462016,81	390103,96	588704,30	390845,67	760891,72			4006974,15
1914/15	533256,58	303144,93	419377,09	495810,39	438916,03	574469,35	350480,07	527722,93			3643177,37
1915/16	679114,25	378300,13	457466,39	607486,77	430947,68	749261,27	409182,72	750906,31			4462665,52
1916/17	666569,16	333009,26	467397,91	584879,01	432699,98	776409,26	398878,70	614963,28			4274806,56
1917/18	654358,07	342639,89	518349,59	650090,98	443894,95	781272,43	459897,55	630472,50			4480975,96
1918/19	857841,71	451476,89	585891,75	874549,93	569852,69	1030256,48	577195,39	700436,78			5647501,62
1919/20	1568219,37	822709,81	1061225,54	1602212,39	1114291,75	2228938,73	1053619,91	1244208,45			10695425,95
1920/21	4182395,97	1823402,44	2588725,89	3601344,87	2399862,30	3268399,37	2581971,48	3003993,29			23450095,61
1921/22	7260438,29	3142797,53	3893826,71	5083414,98	3661458,60	5603493,37	4288084,84	4941373,42			37874887,74
1922/23	203626990,74	124095211,98	179778603,86	180525455,76	131603772,39		169579522,68	178288822,55			1167498379,96
1923/24	924255,45	88158,46	131061,28	161883,97	108749,74		131466,88	137703,54			1683279,32
1924/25	565872,11	229628,53	430412,57	490657,81	(19261,69)		(15204,90)	464655,90			b.d.
1925/26	968903,11	496065,43	577959,98	730976,70	b.d.		b.d.	839111,63			b.d.
1926/27	999658,54	533917,55	664170,71	804377,02	b.d.		b.d.	882245,40			b.d.
1927/28	1203021,04	623348,76	842116,43	1031104,20	b.d.		b.d.	1119540,18			b.d.
1928/29	1506539,59	787902,07	1087420,44	1310976,83	b.d.		b.d.	1381254,43			b.d.
1929/30	1628680,75	790490,67	1181361,21	1378914,06	b.d.		b.d.	1414861,65			b.d.
1930/31	1540200,58	736503,58	1027392,77	1287790,70	b.d.		b.d.	1349642,73			b.d.
1931/32	1415882,76	621984,70	892836,09	1208282,60	b.d.		b.d.	1220651,40			b.d.
1932/33	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.			b.d.
1933/34	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.			b.d.
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.			b.d.
1935/36	1346086	588177	871844	1287172			b.d.	1093257			b.d.
1936/37	1355255	597914	894398	1174814			827543	1095453			5945377
1937/38	1446202	604547	961216	1228305			836642	1145626			6222538
1938/39	1562816	b.d.	970804	1313048			846592	1213282			b.d.

Tabela 24.
Zestawienie wpływów na zakłady dla obłąkanych ze względu na źródła ich finansowania
(okres 1876–1940/41)⁶⁰⁹

Rok ⁶¹⁰	Lubiąż		Brzeg		Płakowice		Botesławice	
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	dotacja
1876	20 382,31	88 362,25	16 181,90	52 419,78	10 438,26	38 728,96	42 157,17	149 650
1877	17 470,1	85 348,55	15 501,01	56 253,86	17 362,10	67 239,63	35 833,78	153 371,48
1878	20 527,77	76 588,89	14 172,80	57 394,57	17 467,83	70 387,56	40 569,29	139 616,30
1879	27 823,08	79 670,07	13 715,13	57 288,72	19 682,58	66 626,52	41 053,25	162 074,92
1880	38 335,15	84 258,82	14 374,28	62 228,12	27 100,53	65 441,45	42 146,68	167 734,56
1881	20 102,05	86 953,02	14 165,54	70 175,45	17 076,07	75 545,63	48 302,66	161 408,46
1882	32 873,22	91 378,69	13 540,60	72 999,51	15 408,83	72 992,54	44 499,94	158 751,57
1883	18 207,49	90 998,05	14 077,76	85 450,91	15 678,54	72 239,21	44 053,72	187 376,97
1884	30 555,88	103 687,76	23 361,27	76 769,42	15 349,04	71 337,05	53 763,47	165 131,11
1885	30 854,74	95 204,69	28 618,16	88 960,29	15 463,77	74 814,64	55 783,76	180 497,25
1886	32 084,78	91 438,69	34 792,54	94 185,09	15 571,09	77 672,33	59 906,39	194 657,38
1887	34 674,53	96 808,75	31 287,86	102 611,08	14 688,28	78 358,57	58 620,40	206 645,99
1888/89	17 319,06	97 581,87	34 413,36	101 244,49	20 159,21	79 426,54	87 317,67	210 445,38
1889/90	34 513,64	91 000	35 862,23	100 000	24 790,33	91 000	74 033,18	222 000
1890/91	16516,28	102 067,61	32 772,09	113 920,06	31 404,04	95 951,35	67 280,33	243 666,21
1891/92	36 945,36	100 721,83	34 705,42	122 020,42	35 803,01	113 800	68 245,91	250 400
1892/93	39 849,82	100 940,55	39 310,75	124 001,57	36 792,52	108 389,33	65 099,42	232 463,20

⁶⁰⁹ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XXIV do LX, landtagów prowincji dolno- i górnośląskiej oraz *Haushaltungssatzung...* z lat 1937–1940. Bliższe informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w markach i fen. Od budżetu 1897/98 podniesiono znacznie stawki wpłat własnych pacjentów, ale dotychczas przyjęci mieli płacić według stawek dotychczasowych.

⁶¹⁰ 1887R+ I I – 31 III 1888.

Rok ^{e10}	Lubiąż			Brzeg			Płakowice			Bolesławice		
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	dotacja
1893/94	39465,68	104560,96	38274,99	120000	38973,29	118000	60358,52	118000	38973,29	118000	60358,52	225000
1894/95	43443,20	102765,58	46372,82	116666,66	45033,80	123039,73	65441,33	123039,73	45033,80	123039,73	65441,33	220122,99
1895/96	68800,54	82117,77	52133,74	105828,31	55893,31	130251	72945,05	130251	55893,31	130251	72945,05	190000
1896/97	83840,16	67621,40	66756,62	97931,05	111216,77	110295,50	94966,24	110295,50	111216,77	110295,50	94966,24	170952,95
1897/98	96300,22	64579,44	80819,07	84872,05	137616,74	95700,07	109730,01	95700,07	137616,74	95700,07	109730,01	159022,33
1898/99	104007,68	57742,79	100469,16	72245,10	157458,91	88110,75	131746,79	88110,75	157458,91	88110,75	131746,79	149805,57
1899/00	129327,88	59545,25	114700,33	56106,98	158344,88	88509,46	144200,46	88509,46	158344,88	88509,46	144200,46	133689,27
1900/01	150291,29	51753,14	134706,88	43326,54	170846,63	78614,54	133689,27	78614,54	170846,63	78614,54	133689,27	133689,27
1901/02	165593,74	46534,26	122804,48	44053,88	183108,54	74280,27	139753,76	74280,27	183108,54	74280,27	139753,76	139753,76
1902/03	161395,83	15597,97	150670,51	65943,81	189407,64	67000,76	0	67000,76	189407,64	67000,76	188732,30	0
1903/04	202684,30	9280,14	203855,89	22777,98	213851,40	76877,51	103046,67	76877,51	213851,40	76877,51	206250,24	103046,67
1904/05	170082,99	18478,54	206967,18	36289,08	245340,74	50695,28	105708,48	50695,28	245340,74	50695,28	208811,35	105708,48
1905/06	211904,35	29368,70	231124,30	10147,13	260858,51	43514,41	115294,74	43514,41	260858,51	43514,41	224814,51	115294,74
1906/07	197274,02	47057,26	229549,17	23709,69	273211,80	39699,18	127594,05	39699,18	273211,80	39699,18	218722,45	127594,05
1907/08	356983	60,329,333	248259,03	27365,75	284949,95	72042,53	149167,24	72042,53	284949,95	72042,53	204239,93	149167,24
1908/09	387525,34	60074,34	253573,58	21583,55	305483,93	66524,21	144081,37	66524,21	305483,93	66524,21	211192,07	144081,37
1909/10	496622,98	26623,98	304954,57	9443,53	360359,19	15628,45	119251,67	15628,45	360359,19	15628,45	270637,84	119251,67
1910/11	466840,21	34160,81	318546,44	9334,79	394275,76	747,25	66874,84	747,25	394275,76	747,25	328618,65	66874,84
1911/12	534011,61	0	345822,47	0	407907,19	0	42662,97	0	407907,19	0	346575,98	42662,97
1912/13	582006,92	0	341473,14	0	403139,67	0	18826,87	0	403139,67	0	404837,97	18826,87
1913/14	640774,74	0	337997,18	0	417333,45	0	10673,38	0	417333,45	0	432838,43	10673,38
1914/15	670573,29	0	336827,42	0	457696,27	0	0	0	457696,27	0	552480,56	0
1915/16	671448,08	0	362488,08	0	448924,04	0	0	0	448924,04	0	589890,31	0
1916/17	646884,86	19684,30	343326,38	0	442009,73	25388,18	12364,57	25388,18	442009,73	25388,18	572514,44	12364,57
1917/18	562824,36	82328,89	281777,46	73321,00	387955,01	112819,70	208536,61	112819,70	387955,01	112819,70	459183,36	208536,61

Rok ^{e10}	Lubiąż			Brzeg			Piakowice			Bolesławiec		
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	dotacja
1918/19	441752,81	416088,90	238930,53	201155,64	337337,18	247716,12	395935,99	247716,12	395935,99	455737,46		
1919/20	590246,74	978988,53	356568,70	466141,05	493571,02	561314,11	561105,26	561314,11	561105,26	1028605,53		
1920/21	2528297,77	1597712,40	1524169,17	299233,27	2049377,25	519123,73	2344385,43	519123,73	2344385,43	1248091,46		
1921/22	5136458,36	2118674,35	2929490,56	213306,98	3910147,47	0	4235576,50	0	4235576,50	847838,48		
1922/23	203626990,74	0	124095211,98	0	179778603,86	0	180525455,76	0	180525455,76	0		
1923/24	189372,98	734882,47	168983,97	25813,06	156227,63	0	168983,97	0	168983,97	0		
1924/25	523745,09	59947,87	331411,70	3225,04	391389,01	34791,18	451226,60	34791,18	451226,60	24852,07		
1925/26	890790,05	634556,01	398257,03	28080	576062,95	0	732901,94	0	732901,94	0		
1926/27	985721,38	0	400905,84	131467,48	601984,35	59900,58	765080,16	59900,58	765080,16	39589,17		
1927/28	1310388,62	0	522874,72	0	828817,64	0	1091216,62	0	1091216,62	0		
1928/29	1626075,24	0	608404,15	107417,92	1032855,35	54565,09	1297019,31	54565,09	1297019,31	0		
1929/30	1776251,98	0	689969,20	100521,47	1099308,04	82053,17	1391645,58	82053,17	1391645,58	0		
1930/31	1768647,79	0	623964,48	112539,10	1039010,02	0	1325964,48	0	1325964,48	0		
1931/32	1716756,37	0	623387,93	0	1020090,66	0	1353467,12	0	1353467,12	0		
1932/33	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		
1933/34	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		
1935/36	1470303	0	89718	498459	848531	23313	1287172	23313	1287172	0		
1936/37	1472406	0	521294	77620	893257	1141	1246368	1141	1246368	0		
1937/38	132695	1432907	64875	539672	83575	877641	146273	877641	146273	1082032		
1938/39	1142058	420758	b.d.	b.d.	141342	829462	211080	829462	211080	1101968		

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lubin	
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja
1876	709,60	38051,03	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1877	20738,71	110073,65	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1878	32515,57	103905,56	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1879	34015,18	106235,56	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1880	30826,86	112819,63	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1881	37543,89	106756,39	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1882	38078,52	106239,68	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1883	37067,53	105369,49	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1884	35089,32	105000,00	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1885	35389,88	98126,08	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1886	38280,90	101956,55	5642,90	40786,84	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1887	42173,90	100000	25330,75	92567,77	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1888/89	53193,05	99453,94	58456,18	178254,55	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1889/90	52107,60	115000	65963,99	197000	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1890/91	59128,33	137078,91	64686,95	207576,90	2347,75	54662,31	z.n.i.	z.n.i.
1891/92	64996,93	167600	60195,29	224000	14153,39	137866,39	z.n.i.	z.n.i.
1892/93	63920,85	157309,31	61302,52	222563,91	27623,72	166638,79	z.n.i.	z.n.i.
1893/94	63551,68	165000	63292,63	222000	37546,51	179051,97	z.n.i.	z.n.i.
1894/95	71047,02	152475,77	67371,75	220167,09	49542,11	188788,84	z.n.i.	z.n.i.
1895/96	84794,55	141500	72096,55	227500	76943,10	176451,12	z.n.i.	z.n.i.
1896/97	97063,48	128178,15	99821,01	190648,90	88264,67	152600,92	z.n.i.	z.n.i.
1897/98	112805,17	119670,70	111760,37	144028,75	102220,79	138394,07	z.n.i.	z.n.i.
1898/99	139085,01	101164,18	156136,99	157916,98	126405,63	105784,62	z.n.i.	z.n.i.
1899/00	170093,72	93740,74	200539,55	159951,60	135963,28	105232,65	z.n.i.	z.n.i.
1900/01	214613,49	79066,82	228715,19	142955,05	151346,19	99432,82	z.n.i.	z.n.i.

Rozwój prowincjonalnych zakładów zdrowotnoopiekuńczych w latach 1925–1945

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lubin	
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja
1901/02	213576,49	87425,58	252332,17	141276,52	188221,93	77569,04	z.n.i.	z.n.i.
1902/03	232136,36	78545,48	270919,69	123717,06	190096,12	75490,13	z.n.i.	z.n.i.
1903/04	254388,61	71495,76	289923,03	112299,40	216030,63	56960,89	z.n.i.	z.n.i.
1904/05	280560,64	53887,38	293750,21	116707,36	227756,69	42281,12	z.n.i.	z.n.i.
1905/06	293346,46	57018,00	303077,13	100858,91	233642,55	54412,42	20897,21	34011,38
1906/07	306528,51	59243,23	307166,20	100647,57	240554,69	76245,11	196419,58	40344,48
1907/08	309859,43	94984,37	335912,55	115231,45	251212,53	71321,92	308305,33	37413,26
1908/09	313298,80	79326,86	321700,48	125367,96	256271,60	55589,65	376613,48	5363,86
1909/10	366392,55	28383,45	394597,08	91264,90	295767,44	33724,65	481166,87	12494,37
1910/11	375428,69	30547,29	443206,64	57001,50	309272,70	29440,99	459963,16	76443,47
1911/12	383602,00	0	491435,22	0	321143,61	0	627609,39	0
1912/13	381931,83	0	526361,78	0	327395,94	0	655631,94	0
1913/14	384642,42	0	581541,39	0	355149,84	0	716441,67	0
1914/15	380833,78	58082,25	679119,13	0	383966,10	0	763791,24	0
1915/16	425072,65	1102,77	747595,06	0	394988,85	0	753576,12	0
1916/17	392707,32	39992,66	723790,57	52618,69	366473,00	32405,70	721824,98	0
1917/18	369363,23	82894,59	599756,62	190387,83	329611,33	130286,22	574002,78	56469,72
1918/19	309746,63	250348,32	512818,03	496065,70	305256,31	257872,66	464682,99	235753,79
1919/20	421666,18	691578,77	599283,79	1621901,00	462982,21	586739,89	600579,05	643354,67
1920/21	1684241,68	717976,74	2030641,35	1219819,43	1717490,68	858456,09	2307328,21	681259,61
1921/22	3392643,14	268815,46	4029377,78	1574113,59	2960573,97	1327510,87	4151868,12	789505,30
1922/23	131603772,39	0	b.d.	b.d.	126681689,53	42897810,09	178288822,55	0
1923/24	98769,51	9980,23	b.d.	b.d.	106002,40	205464,48	171262,99	0
1924/25	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	422939,71	48349,21
1925/26	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	740127,85	98507,08

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lubin	
	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja	Ze źródeł własnych	Dotacja
1926/27	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	829550,06	46095,87
1927/28	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1099100,04	0
1928/29	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1311739,96	0
1929/30	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1309532,18	105329,47
1930/31	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1420853,21	0
1931/32	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1318704,36	0
1932/33	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1174639	0
1936/37	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	114806	712094	1184789	0
1937/38	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	109534	727108	132497	1013129
1938/39	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	137037	709555	212934	1000348

Legenda: z.n.i. – zakład nie istniał.

Tabela 25.
Zestawienie planowanych i rzeczywiście otrzymanych dotacji od sejmów prowincjonalnych na utrzymanie zakładów dla obłąkanych (lata 1876–1940/41)⁶¹¹

Rok ⁶¹²	Lubiąż			Brzeg			Płakowice		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)
1876	106740	88362,25	-18377,75	72330	52419,78	-19910,22	46650	38728,96	-7921,04
1877	106740	85348,55	-21391,45	70250	56253,86	-13996,14	89135	67239,63	-21895,37
1878	92880	76588,89	-16291,11	69020	57394,57	-11625,43	89225	70387,56	-18837,44
1879	92880	79670,07	-13209,93	69020	57288,72	-11731,28	89225	66626,52	-22598,48
1880	98750	84258,82	-14491,18	70220	62228,12	-7991,88	84140	65441,45	-18698,55
1881	96017	86953,02	-9063,98	85300	70175,45	-15154,55	86340	75545,63	-10794,37
1882	93872	91378,69	-2493,31	83000	72999,51	-10000,49	83630	72992,54	-10637,46
1883	93872	90998,05	-2873,95	83000	85450,91	+2450,91	83630	72239,21	-11390,79
1884	99721	103687,76	+3966,76	101562	76769,42	-24792,58	81797	71337,05	-10459,95
1885	99721	95204,69	-4516,31	101562	88960,29	-12601,71	81797	74814,64	-6982,36
1886	107260	91438,69	-15821,31	127836	94185,09	-33650,91	86970	77672,33	-9297,67
1887	107260	96808,75	-10451,25	127836	102611,08	-25224,92	86970	78358,57	-8611,43
1888/89	109210	97581,87	-11628,13	119650	101244,49	-18405,51	88900	79426,54	-9473,46
1889/90	107965	91000	-16965	119650	100000	-19650	106940	91000	-15940
1890/91	107965	102067,61	-5897,39	119650	113920,06	-5729,94	106940	95951,35	-10988,65
1891/92	110300	100721,83	-9578,17	128700	122020,42	-6679,58	119700	113800	-5900
1892/93	110300	100940,55	-9739,03	128700	124001,57	-4698,43	119700	108389,33	-11310,67
1893/94	111600	104560,96	-7039,04	136600	120000	-16600	169700	118000	-51700
1894/95	111600	102765,58	-8834,42	136600	116666,66	-19933,34	169700	123039,73	-46660,27

⁶¹¹ Tabela została opracowana na podstawie protokołów obrad landtagów od XXIV do LX. Blizsze informacje o drukach sejmowych, które były podstawą do opracowania tabeli zawarte są w przypisach do niniejszego rozdziału. Sumy podano w RM i fen.

⁶¹² 1887R+ 1 I – 31 III 1888.

Rozdział IV

Rok ⁶¹²	Lubiąż			Brzeg			Płakowice		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)
1895/96	102200	82117,77	-20082,23	134600	105828,31	-28771,69	165300	130251	-35049
1896/97	102200	67621,40	-34578,60	134600	97931,05	-36668,95	165300	110295,50	-55004,50
1897/98	74600	64579,44	-10020,56	98200	84872,05	-13327,95	115200	95700,07	-19499,93
1898/99	74600	57742,79	-16857,21	98200	72245,10	-25954,90	115200	88110,75	-27089,25
1899/00	58380	59545,25	+1165,25	65890	56106,98	-9783,02	87400	88509,46	+1109,46
1900/01	58380	51573,14	-6546,86	65890	43326,54	-22563,46	87400	78614,54	-8385,46
1901/02	51550	46534,26	-5015,74	60900	44053,88	-16846,12	68300	74280,27	+5980,27
1902/03	51550	15597,97	-35952,03	60900	65943,81	+5043,81	68300	67000,76	-1299,24
1903/04	43210	9280,14	-33929,86	28060	22777,98	-5282,02	52420	76877,51	+24457,51
1904/05	43210	18478,54	-24731,46	28060	36289,08	+8229,08	52420	50695,28	-1724,72
1905/06	14670	29368,70	+14698,70	16645	10147,13	-6497,87	42020	43514,41	+1494,41
1906/07	14670	47057,26	+32387,26	16645	23709,69	+7064,69	42020	39699,18	-2320,82
1907/08	35930	60329,33	+24399,33	23980	27365,75	+3385,75	40035	72042,53	+32007,53
1908/09	35930	60074,34	+24144,34	23980	21583,55	-2396,45	40035	66524,21	+26489,21
1909/10	0	26623,98	+26623,98	11020	9443,53	-1576,47	21490	15628,45	-5861,55
1910/11	0	34160,81	+34160,81	11020	9334,79	-1685,21	21490	747,25	-20742,75
1911/12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1912/13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1913/14	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1914/15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1915/16	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1916/17	0	19684,30	+19684,30	0	0	0	0	25388,18	+25388,18
1917/18	0	82328,89	+82328,89	30710	73321	42611	62900	112819,70	+49919,70
1918/19	0	416088,90	+416088,90	30710	201155,64	+170445,64	62900	247716,12	+184816,12
1919/20	0	978988,53	+978988,53	0	466141,05	+466141,05	0	561314,11	+561314,11

Rok ⁶¹²	Lubiąż			Brzeg			Płakowice		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (minus lub plus)
1920/21	0	1597712,40	+1597712,40	0	299233,27	+299233,27	0	519123,73	+519123,73
1921/22	92921	2118674,35	+2025753,35	34000	213306,98	+179306,98	161552	0	-161552
1922/23	10250	0	-10250	120200	0	-120200	0	0	0
1923/24	107661500	734882,47	-106926617,53	15969000	25813,06	-15943186,94	0	0	0
1924/25	22400	59947,87	+37547,87	0	3225,04	+3225,04	0	34791,18	+34791,18
1925/26	13600	63456,01	+49856,01	28080	28080	0	0	0	0
1926/27	0	0	0	38300	131467,48	+93167,48	0	59900,58	+59900,58
1927/28	0	0	0	70700	0	-70700	45200	0	-45200
1928/29	0	0	0	102000	107417,92	+5417,92	23600	54565,09	+30965,09
1929/30	0	0	0	123200	0	-123200	34000	82053,17	+48053,17
1930/31	0	0	0	121100	112539,10	-8560,90	23700	0	-23700
1931/32	0	0	0	77500	0	77500	0	0	0
1932/33	0	b.d.	b.d.	170150	b.d.	b.d.	15600	b.d.	b.d.
1933/34	0	b.d.	b.d.	69800	b.d.	b.d.	16800	b.d.	b.d.
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36	b.d.	0	b.d.	b.d.	498459	b.d.	b.d.	23313	b.d.
1936/37	0	0	0	95850	76620	-19230	18050	1141	-16909
1937/38	0	1432907	1432907	87730	539672	451942	33420	877641	844221
1938/39	1201070	420758	-780312	491450	b.d.	b.d.	866460	829462	-36998
1939/40	1600000	b.d.	b.d.	403000	b.d.	b.d.	838700	b.d.	b.d.
1940/41	1235000	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	853400	b.d.	b.d.

Legenda: + oznacza zysk; - oznacza stratę, 0 oznacza brak.

Rok	Bolesławiec		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1876	189574	149650	-39924
1877	172270	153371,48	-18898,52
1878	161670	139616,30	-22053,70
1879	161670	162074,92	+404,92
1880	184260	167734,88	-16525,12
1881	183095	161408,46	-21686,54
1882	182804	158751,57	-24052,43
1883	182804	187376,97	+4572,97
1884	191565	165131,11	-26433,89
1885	191565	180497,25	-11067,75
1886	228060	194657,38	-33402,62
1887	228060	206645,99	-21414,01
1888/89	232290	210445,38	-21844,62
1889/90	235650	222000	-13650
1890/91	235650	243666,21	+8016,21
1891/92	237400	250400	13000
1892/93	237400	232463,20	-4936,80
1893/94	250650	225000	-25650
1894/95	250650	220122,99	-30527,01
1895/96	223810	190000	-33810
1896/97	223810	170952,95	-52857,05
1897/98	187970	159022,33	-28947,67
1898/99	187970	149805,57	-38164,43
1899/00	131112	144200,46	+13088,46
1900/01	131112	133689,27	+2577,27
1901/02	128130	139753,76	+11623,76

Rok	Bolesławiec		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1902/03	128130	125107,97	-3022,03
1903/04	110200	103046,67	-7153,33
1904/05	110200	105708,48	-4491,52
1905/06	99340	115294,74	+15954,74
1906/07	99340	127594,05	+28254,05
1907/08	111210	149167,24	+37957,24
1908/09	111210	144081,37	+32871,37
1909/10	94750	119251,67	+24501,67
1910/11	94750	66874,84	-27875,16
1911/12	21580	42662,97	+21082,97
1912/13	21580	18826,87	-2753,13
1913/14	24432	10673,38	-13758,62
1914/15	24432	0	-24432
1915/16	0	0	0
1916/17	0	12364,57	+12364,57
1917/18	58950	208536,61	+149586,61
1918/19	58950	455737,46	+396787,46
1919/20	172950	1028605,53	+855655,53
1920/21	52995	1248091,46	+1195096,46
1921/22	0	847838,48	+847838,48
1922/23	0	0	0
1923/24	3603200	0	-3603200
1924/25	0	24852,07	+24852,07
1925/26	0	0	0
1926/27	0	39589,17	+39589,17
1927/28	0	0	0

Bolesławiec			
Rok	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1928/29	0	0	0
1929/30	100	0	-100
1930/31	0	0	0
1931/32	19200	0	19200
1932/33	0	b.d.	b.d.
1933/34	1300	b.d.	b.d.
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36	b.d.	0	b.d.
1936/37	0	0	0
1937/38	0	1082032	1082032
1938/39	1077695	1101968	24273
1939/40	1013000	b.d.	b.d.
1940/41	1016800	b.d.	b.d.

Kluczbork				Rybnik	
Rok	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1876	144060	38051,03	-106008,97	z.n.i.	z.n.i.
1877	141860	110073,65	-31786,35	z.n.i.	z.n.i.
1878	130190	103905,56	-26284,44	z.n.i.	z.n.i.
1879	130190	106235,56	-23954,44	z.n.i.	z.n.i.
1880	123683	112819,63	-10863,37	z.n.i.	z.n.i.
1881	126390	106756,39	-19633,61	z.n.i.	z.n.i.
1882	118350	106239,68	-12110,32	z.n.i.	z.n.i.
1883	118350	105369,49	-12980,51	z.n.i.	z.n.i.
1884	115184	105000,00	-10184,00	z.n.i.	z.n.i.
1885	115184	98126,08	-17057,9	z.n.i.	z.n.i.

Rok	Kluczborok			Rybnik		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1886	110650	101956,55	-8693,45	95550	40786,84	-54763,16
1887	110650	100000	-10650	137180	92567,77	-44612,23
1888/89	113300	99453,94	-13846,06	242900	178254,55	-64645,45
1889/90	126130	115000	-11130	238700	197000	-41700
1890/91	126130	137078,91	+10948,91	238700	207576,90	-31123,10
1891/92	167600	167600	Zbilansowane	224250	224000	-250
1892/93	167600	157309,31	-10290,69	224250	222563,91	-1636,09
1893/94	175160	165000	-10160	237900	220000	-17900
1894/95	175160	152475,77	-22684,23	237900	220167,09	-17732,91
1895/96	163100	141500	-21600	227500	227500	Zbilansowane
1896/97	163100	128178,15	-34921,85	227500	190648,90	-36851,10
1897/98	127250	119670,70	-7579,30	177600	144028,75	-33571,25
1898/99	127250	101164,18	-26085,82	177600	157916,98	-19683,02
1899/00	116860	93740,74	-23119,26	127200	159951,60	+32751,60
1900/01	116860	79066,82	-37793,18	127200	142955,05	+15755,05
1901/02	80200	87425,58	+7225,58	132550	141276,52	+8726,52
1902/03	80200	78545,48	-1654,52	132550	123717,06	-8832,94
1903/04	70000	71495,76	+1495,76	125240	112299,40	-12940,60
1904/05	70000	53887,38	-16112,62	125240	116707,36	-8532,64
1905/06	63130	57018,00	-6,112	82560	100858,91	+18298,91
1906/07	63130	59243,23	-3886,77	82560	100647,57	+18087,57
1907/08	75590	94984,37	+19394,37	101810	115231,45	+13421,45
1908/09	75590	79326,86	+3736,86	101810	125367,96	+23557,96
1909/10	52410	28383,45	-24026,55	67290	91264,90	+23974,90
1910/11	52410	30547,29	-21862,71	67290	57001,50	-10288,50

Rok	Kluczborok			Rybnik		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1911/12	0	0	0	0	0	0
1912/13	0	0	0	0	0	0
1913/14	2195	0	-2195	0	0	0
1914/15	2195	58082,25	+55887,25	0	0	0
1915/16	0	1102,77	+1102,77	0	0	0
1916/17	0	39992,66	+39992,66	0	52618,69	+52618,69
1917/18	55560	82894,59	+27334,59	19800	190387,83	+170587,83
1918/19	55560	250348,32	+194788,32	19800	496065,70	+476265,70
1919/20	68500	691578,77	+623078,77	107400	1621901	1514501
1920/21	0	717976,74	+717976,74	88750	1219819,43	+1131069,43
1921/22	0	268815,46	+268815,46	487252	1574113,59	+1086861,59
1922/23	1300	0	-1300	b.d.	b.d.	b.d.
1923/24	28399800	9980,23	-28389819,77	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1926/27	614200	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Toszek						
Rok	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1891/92	191100	137866,39	-53233,61			
1892/93	191100	166638,79	-24461,21			
1893/94	231900	179051,97	-52848,03			
1894/95	231900	188788,84	-43111,16			
1895/96	222900	176451,12	-46448,88			
1896/97	222900	152600,92	-70299,08			
1897/98	143570	138394,07	-5175,93			

Rok	Toszek		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1898/99	143570	105784,62	-37785,38
1899/00	106330	105232,65	-1097,35
1900/01	106330	99432,82	-6897,18
1901/02	93240	77569,04	-15670,96
1902/03	93240	75490,13	-17749,87
1903/04	75640	56690,89	-18949,11
1904/05	75640	42281,12	-33358,88
1905/06	49760	54412,42	+4652,42
1906/07	49760	76245,11	+26485,11
1907/08	49475	71321,92	+21846,92
1908/09	49475	55589,65	+6114,65
1909/10	26215	33724,65	+7509,65
1910/11	26215	29440,99	+3225,99
1911/12	0	0	0
1912/13	0	0	0
1913/14	0	0	0
1914/15	0	0	0
1915/16	0	0	0
1916/17	0	32405,70	+32405,70
1917/18	29600	130286,22	+100686,22
1918/19	29600	25782,66	+228272,66
1919/20	62050	586739,89	+524689,89
1920/21	0	858965,41	+858965,41
1921/22	0	1327510,87	+1327510,87
1922/23	151249	42897810,09	+42746561,09
1923/24	91873700	25464,48	-91848235,52

Rok	Toszek		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1924/25	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26	b.d.	b.d.	b.d.
1926/27	738300	b.d.	b.d.
1927/36	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37	b.d.	712094	b.d.
1937/38	770000	727108	-42892
1938/39	758000	709555	-48445
1939/40	726300	b.d.	b.d.
1940/41	713200	b.d.	b.d.
		Lubin	
Rok	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1905/06	30060	34011,38	+3951,38
1906/07	30060	40344,48	+10284,48
1907/09	32700	37413,26	+4713,26
1908/09	32700	5363,86	-27336,14
1909/10	0	12494,37	+12494,37
1910/11	0	76443,47	+76443,47
1911/12	0	0	0
1912/13	0	0	0
1913/14	0	0	0
1914/15	0	0	0
1915/16	0	0	0
1916/17	0	0	0
1917/18	0	56469,72	+56469,72
1918/19	0	235753,79	+235753,79
1919/20	0	643354,67	+643354,67

Rok	Lubin		
	Dotacje wg budżetu	Dotacje realne	Różnica (plus lub minus)
1920/21	0	681259,61	+681259,61
1921/22	58552	789505,30	+730953,30
1922/23	0	0	0
1923/24	13688800	0	-13688800
1924/25	0	48349,21	+48349,21
1925/26	0	98507,08	+98507,08
1926/27	0	46095,87	+46095,87
1927/28	0	0	0
1928/29	0	0	0
1929/30	0	105329,47	+105329,47
1930/31	24100	0	-24100
1931/32	0	0	0
1932/33	0	b.d.	b.d.
1933/34	0	b.d.	b.d.
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36	b.d.	0	b.d.
1936/37	0	0	0
1937/38	0	1013129	1013129
1938/39	998660	1000348	1688
1939/40	999000	b.d.	b.d.
1940/41	852800	b.d.	b.d.

Z podanych w tym miejscu tabel można zorientować się w sytuacji finansowej zakładów dla obłąkanych. Dla wyprowadzenia ostatecznych wniosków trzeba jednak zestawić te wyniki z wynikami globalnymi (całych budżetów prowincjonalnych z rozdziału I). Można będzie wtedy poznać, w jakim stopniu omawiane w tym miejscu wydatki miały się do całości dochodów i wydatków. Chcielibyśmy podać kilka porównawczych ustaleń dla kilku wybranych lat. I tak np. w 1876 r. wpływy budżetowe dla tych placówek stanowiły 13% całości, w 1884 r. już więcej – 14,7%, następnie w 1894 r. aż 26,44%, w 1904 r. nastąpił nieznaczny spadek do 25,6%, by w 1914 r. sięgnąć 32,6%. Kryzys powojenny spowodował trwające przez całą republikę weimarską oszczędności, np. w 1921/22 r. było tu już tylko 11,7% całości wpływów. Na Dolny Śląsku w roku 1926/27 było to jeszcze mniej – 9,48%, Górnym Śląsku – 8,98%. W wielkim kryzysie lat 30. było nie lepiej – Dolny Śląsk – 1932/33 r. – 10,05%, a na Górnym – jeszcze gorzej tylko 6,98%. Ostatnie lata przed II wojną światową nic nie zmieniły: 1938/39 – 7,16%, 1940/41 – 8,4%. Wyniki te częściowo można porównać z udziałem w wynikach rzeczywistych: 1876 r. – 8,65% (mniej niż zakładano), 1884 r. – 10,88% (również mniej niż się spodziewano), 1894 r. – 47,32% (więcej, wynika to z wprowadzonego systemu ubezpieczeń społecznych i bogactwa gospodarczego II Rzeszy okresu imperializmu), 1904 r. aż 82,8% wszystkich dochodów pochodziło z w/w zakładów, potem nastąpił już spadek: 1914 – 36,8%, 1925/26 – tylko 8,3%, a w 1940/41 – 6,7%. Ostatnie lata III Rzeszy ciężar finansowania zakładów przerzuciły na państwo (zob. tabele 22–25).

Warto ustalić jeszcze procent realnych wydatków na zakłady dla obłąkanych w stosunku do wszystkich wydatków. I tak np. w 1876 r. było to 7,32%, w 1884 r. 9,86%, w 1894 r. 24,68%, w 1904 r. 24,31%, w 1914 r. 30,53%, w 1925/26 r. tylko 1,8%, w 1940/41 r. podobnie 1,76%. Liczby te pokazują jak zmieniała się w kolejnych dekadach sytuacja zakładów psychiatrycznych. Bogacenie się II Rzeszy systematycznie podnosiło środki w dyspozycji zakładów, po I wojnie światowej sytuacja już nigdy nie wróciła do najlepszych czasów wilhelmińskiej Rzeszy.

Zakończenie

Przedmiotem dociekań w niniejszej rozprawie była opieka nad chorymi psychicznie na Śląsku, realizowana przez instytucje związane z najwyższym organem samorządu, jakim był sejm prowincjonalny. Tak określona tematyka rzutowała na ramy czasowe: zasadniczy wątek rozpoczyna się w latach dwudziestych XIX stulecia, z chwilą ustanowienia sejmu prowincjonalnego, natomiast formalną końcową granicą czasową powinien być rok 1933, rok *Machtergreifung* – przejścia władzy przez NSDAP, równoznaczny z likwidacją samorządu terytorialnego. Tego założenia w praktyce nie udało się dotrzymać, trudno było bowiem przerwać wątki na roku 1933, wiedząc, że opisywane w tej publikacji instytucje działały nadal i dotrwały do owego wieszczonoego już wcześniej przez Führera *Trümmerfeld* w 1945 r. Tak więc dla zachowania ciągłości wyводу końcową granicą czasową stał się upadek Trzeciej Rzeszy.

Zagadnienia badawcze zostały nieprzypadkowo wybrane. Temat opieki nad chorymi psychicznie na tak szeroką skalę dotychczas – także odnośnie do Śląska – nie cieszył się większym zainteresowaniem badaczy. Ukazywały się tylko prace częściowe, poruszające określone elementy historii tej opieki w XIX i XX wieku, głównie będące historiami poszczególnych zakładów leczniczych. W tej sytuacji autor uznał za celowe prześledzenie ukształtowanej ostatecznie w ciągu XIX wieku struktury administracji samorządowej w tytułowych ramach zagadnienia.

Praca starała się pokazać cały system prowincjonalnej opieki na chorymi psychicznie na tle systemu prawa obowiązującego w Prusach, a od 1871 r. także w zjednoczonych Niemczech. Do czasu pierwszych w Europie reform w dziedzinie opieki sprawowanej nad psychicznie chorymi, realizowanych na tak wielką skalę, system tej opieki był dość jednorodny. Stopień korzyści z instytucji opiekuńczych zależał od sytuacji majątkowej chorego, im wyżej był postawiony, tym łatwiej było mu uzyskać pomoc. Państwo jednak już wówczas zastanawiało się jak udzielić opieki medycznej, jednak dotychczas zajmowano się tylko separacją chorych od społeczeństwa, a jedynie placówka w Lubiążu była nakierowana na leczenie chorych. Jej znaczenie zaczęło wkrótce promieniować na całą Europę, a potem i nawet na Stany Zjednoczone Ameryki. Wynikało to zapewne z osobowości twórcy tej placówki, jednego z największych psychiatrów XIX stulecia Gustawa Maurycyego Martiniego, który bez mała przez półwiecze kierował lubiąską placówką

i wycisnął widoczne piętno na całym systemie opieki nad psychicznie chorymi. Wybrano go w ostatnich latach życia na pierwszego honorowego członka Niemieckiego Związku Psychiatrów. Gdy umarł, w Zgorzelcu na jego pogrzebie pojawił się jego najwybitniejszy uczeń, jeden z największych lekarzy XIX wieku Rudolf Virchow, który w osobistej mowie pożegnał swojego Mistrza. Innym wybitnym uczniem Martiniego był Heinrich Neumann, twórca wrocławskiej szkoły psychiatrii, z której wywodzi się cała obecna światowa nauka o leczeniu chorób psychicznych. Ten ostatni nie ma nawet swojego grobu, bo w czasach Polski Ludowej (a konkretnie towarzysza Władysława Gomułki) cmentarz, na którym spoczywał, został zaorany, a potem wybudowano w stylu radzieckim blokowisko.

Jednak w I połowie XIX wieku trudno było o jakąkolwiek samodzielność finansową zakładów dla obłąkanych. Wszelkie wydatki na tę opiekę pokrywało państwo, bo to ono arbitralnie przekazywało sejmowi prowincjonalnemu środki na te cele. Tak więc bogaci chorzy i ich rodziny sami mieli środki własne, a ubodzy mogli uzyskać wsparcie ze strony niewielkich środków pochodzących od państwa, albo z niższych jednostek samorządowych. Państwo nie było w stanie zapewnić chorym psychicznie wystarczającej opieki, dlatego też państwo posiłkowało się dobroczynnością publiczną (zob. rola społeczników, fundacji dobroczynnych itp.).

Najważniejsze wątki rozprawy poświęcono ukazaniu ewolucji w dziedzinie opieki nad obłąkanymi, od pierwotnych działań głównie filantropijnych Fryderyka II, podjętych przez niego po zdobyciu prowincji śląskiej na Austrii w XVIII w., poprzez XIX-wieczne reformy lecznictwa chorych psychicznie, aż do Krajowego Urzędu ds. Opieki Społecznej okresu republiki weimarskiej i Trzeciej Rzeszy.

I połowa XIX wieku, kiedy kształtować się zaczęły podstawy opieki medycznej, trafiła na istniejące już jej pierwsze instytucje. W tym zakresie szczególnie istotne okazało się zdobycie Śląska przez Fryderyka II. Władca ten, zgodnie z własnym światopoglądem, był przekonany o konieczności podjęcia przez państwo jakiejś formy opieki nad ludźmi chorymi. Dotychczasowe formy opieki medycznej na Śląsku były to właśnie działania filantropów. Ta forma opieki będzie także rozwijała się później w XIX wieku i będzie miała charakter wspomagający dla działań państwa i samorządu. Można w tym miejscu przypomnieć niektóre szpitale psychiatryczne prowadzone przez fundacje dobroczynne, przejęte następnie przez sejm prowincjonalny.

Fryderyk II poprzez szereg edyktów stworzył ramy organizacyjne opieki nad obłąkanymi. Najważniejszym jednak spadkiem, który pozostawił po sobie był zakład opiekuńczy w Brzegu, towarzyszący więzieniu. To ostatnie świadczy, jak daleko jesteśmy od czasów, gdy odwiedzający lubiąski zakład Pliny Earle, dyrektor zakładu nowojorskiego, napisze, że przebywał w najlepszym szpitalu psychiatrycznym na świecie. Właśnie za-

kłady w Brzegu, Lubiążu i Płakowicach poprzez I połowę XIX wieku były jedynymi tego typu ośrodkami w prowincji śląskiej. II połowa XIX stulecia przyniosła nowoczesną placówkę w Bolesławcu, a także przekształcenie zakładu opieki społecznej w Kluczborku w szpital psychiatryczny. Taką samą drogę przeszedł zakład w Toszku od zakładu dla ubogich do szpitala psychiatrycznego. Koniec wieku XIX przyniósł budowę nowoczesnej placówki w Rybniku, natomiast początek kolejnego stulecia potężnego zakładu w Lubinie. Zakłady w Lubiążu, Płakowicach, Bolesławcu, Toszku, Rybniku i Lubinie zachowały swój charakter do końca w 1945 r. (Lubiąż, Bolesławiec, Toszek i Rybnik pełnią te funkcje do dnia dzisiejszego), natomiast zakład w Kluczborku po ustanowieniu III Rzeszy Niemieckiej został przekształcony w zakład dla alkoholików, a zakład w Brzegu w zakład dla dzieci ociemniałych. Najdziwniejsze są losy szpitala psychiatrycznego w Lubinie, gdzie mieści się obecnie dyrekcja KGHM.

Upadek II Rzeszy w 1918 r. i powstanie republiki weimarskiej przyniosło dalszą zmianę systemu opieki. Efektem tych reform było powołanie w latach 1923–1925 Krajowego Urzędu ds. Opieki Społecznej. Ustanowienie tej instytucji oznaczało zamknięcie stuletniej ewolucji organów opieki społecznej, ale i medycznej. Krajowy Urząd uzyskał ogromną liczbę zadań, z których w rozprawie omówiono tylko te, które dotyczyły opieki nad psychicznie chorymi. Ramy publikacji uniemożliwiały omówienie wszystkich zadań, które były wielokierunkowe. Zadania te były zresztą od dawna przyporządkowane sejmowi prowincjonalnemu, ale zarządzane oddzielnie. Należały tu omawiana opieka medyczna nad chorymi psychicznie, a także szkoły położnych i kliniki ginekologiczne, szkolnictwo dzieci głuchoniemych i ociemniałych. System ten dość dobrze się rozwijał aż do *Machtübernahme* w dniu 30 I 1933 r.

W III Rzeszy upadł sejm prowincjonalny. System samorządu terytorialnego, placówki opiekuńcze i Krajowe Urzędy działały teraz w warunkach narodowosocjalistycznego reżymu. Ideologia coraz bardziej krępowała działania lecznicze. System w zasadzie do końca prowadził działalność, wiosną 1945 r. pod szyldem Krajowy Urząd „czasowo w Jeleniej Górze”, gdzie zastała go noc z 8 na 9 V 1945 r.

W okresie Trzeciej Rzeszy oficjalnie nie doszło do całkowitego pochłonięcia przez NSDAP struktur państwowych, ukształtowało się jednak konkurowanie o wpływy między partią a państwem. Partia budowała różnorakie formy wpływu na struktury państwowe, zaczęła poszukiwać innych pośrednich form nacisku na państwo. Widać to szczególnie dobitnie w okresie Trzeciej Rzeszy, gdy partia wywierała różnego rodzaju naciski w celu wyegzekwowania swoich postulatów. Stwierdzone praktyki wskazują, że NSDAP bardzo skutecznie ingerowała w życie publiczne. Wyrażało się to m. in. w wydawaniu opinii dla funkcjonariuszy aparatu eksamorządowego; nieuzyskanie pozytywnej opinii instancji partyjnych uniemożliwiało objęcie jakiegokolwiek stanowiska. Te charak-

terystyczne powiązania partii i państwa określa się w literaturze trafnym terminem *Nebenregierung* partii.

Efektem tego typu polityki było wprowadzenie kryteriów rasistowskich do praktyki funkcjonowania szpitali psychiatrycznych. Zapoczątkowała je sterylizacja chorych psychicznie, która przeszła następnie w eutanazję. Samo to słowo jest złowieszcze w tym konkretnym wypadku, to greckie słowo oznacza przecież „prawo do dobrej śmierci”. Koniec też był tragiczny, pozostałych przy życiu „dobrych rasowo” chorych psychicznie wkraczająca do Lubiąza Armia Czerwona rozstrzelała.

Bibliografia

A. Źródła archiwalne

**Geheime Staatsarchiv – Preussischer Kulturbesitz – Berlin-Dahlem
Pruskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Innenministerium):**

– akta ogólne:

Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIIa, Nr. 26;

– sejm prowincjonalny na Śląsku:

Rep. 77, I HA, IV. Abt., D.XXIII d (wszystkie jednostki).

**Pruskie Ministerstwo Wyznań, Szkolnictwa i Medycyny (wcześniej pod ogólną nazwą
Ministerstwa ds. Kultu – Kultusministerium):**

Rep. 76, I HA, VIII A Nr. 272, VIII A Nr. 3726.

Rep. 90, I HA, B III 2b Nr. 6 Bd. 7.

Archiwum Państwowe w Katowicach

Zarząd Prowincji Górnośląskiej w Katowicach (Provinzialverwaltung Kattowitz), sygn.
194-195, 209, 237, 446, 459, 473, 5238.

Naczelne Prezydium w Katowicach (Oberpräsidium Kattowitz), sygn. 2182, 2183.

Archiwum Państwowe w Opolu:

Wydział Samorządowy Prowincji Górnośląskiej (Provinzialverwaltung Oberschlesien)
Sygn. 1.

Regierung Oppeln (Rejencja Opolska)

Sygn. 13706-13708.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej (Provinzialverwaltung Schlesien)
Sygn. 1737-2091, 3218-9, 8752-9140.

Rejencja wrocławska (Regierung Breslau):

Sygn. 8372, 8419-8438.

B. Źródła drukowane

a) źródła prawa

**Gesetzsammlung für die Königlichen Preussischen Staaten [od 1907 r. Preussische Gesetz-
sammlung],**

Jg. 1823, s. 129, *Allgemeines Gesetz wegen Anordnung der Provinzialstände.*

Jg. 1824, s. 62, *Gesetz wegen Anordnung der Provinzial-Stände für das Herzogthum Schlesien,
die Grafschaft Glatz und Preußische Markgraffthums Oberlausitz. Vom 27sten März 1824.*

Jg. 1871, s. 130, *Gesetz vom 8. März 1871, betreffend die Ausführung des Bundesgesetzes über den Unterstützungswohnsitz.*

Jg., 1875, s. 335, *Provinzialordnung für die Provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Schlesien und Sachsen.*

PGS, Jg. 1881, s. 176, *Gesetz, betreffend die Abänderung von Bestimmungen der Provinzialordnung für die Provinzen Preußen, Brandenburg, Pommern, Schlesien und Sachsen vom 29. Juni 1875 und die Ergänzung derselben. Vom 22. März 1881* oraz s. 233, *Bekanntmachung, betreffend die Redaktion der Provinzialordnung [...]. Vom 22. März 1881.*

Jg. 1897, s. 25, *Gesetz wegen Aufbesserung der Besoldungen der Staatsbeamten. Vom 3. März 1897.*

Jg. 1942, Nr. 5.

Amtsblatt der [Königlichen – do 1918 r.] Regierung zu Breslau,

Jg. 1830, s. 129-132; Jg. 1833, s. 88, 119; Jg. 1863, s. 255; Jg. 1871, s. 304; Jg. 1877, s. 137; Jg. 1883, s. 172; Jg. 1886, s. 360; Jg. 1887, s. 17; Jg. 1888, s. 17-18; Jg. 1891, s. 341 i 346.

Amtsblatt der [Königlichen – do 1918 r.] Regierung zu Liegnitz,

Jg. 1833, s. 75 i 95; Jg. 1863, s. 224; Jg. 1871, s. 255; Jg. 1877, s. 157; Jg. 1883, s. 227; Jg. 1886, s. 321; Jg. 1888, s. 13; Jg. 1891, s. 253 i 261.

Amtsblatt der [Königlichen – do 1918 r.] Regierung zu Oppeln,

Jg. 1833, Extrabeilage zu St. XVI, Jg. 1863, s. 250; Jg. 1871, s. 220; Jg. 1877, s. 148; Jg. 1883, s. 182; Jg. 1886, s. 312; Jg. 1888, s. 16; Jg. 1891, s. 237 i 243;

Protokoły obrad sejmów prowincjonalnych

Śląski sejm prowincjonalny

I – *Verhandlungen des ersten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1825 abgehaltenen ersten Land-Tage, Breslau [1827]*

II – *Verhandlungen des zweiten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz auf dem im Jahre 1828 abgehaltenen zweiten Land-Tage; Breslau [1829]*

III – *Verhandlungen des dritten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1830 abgehaltenen dritten Land-Tage; Breslau [1832]*

IV – *Verhandlungen des vierten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1833 abgehaltenen vierten Land-Tage, Breslau [1834],*

V – *Verhandlungen des fünften Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, auf dem im Jahre 1837 abgehaltenen fünften Land-Tage, Breslau [1837]*

VI – *Verhandlungen des sechsten Provinzial-Land-Tages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils nebst dem von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 6. August 1841, Breslau 1841*

VII – *Verhandlungen des siebenten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem*

von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 30. Dezember 1843, Breslau 1844. Zachował się też tom sprawozdań z posiedzeń plenarnych: *Plenar-Verhandlungen des siebenten Schlesischen Provinzial-Landtages vom 5ten März bis 5ten Mai 1845*, brak roku i miejsca wydania. Posiada za sprawozdaniami z posiedzeń część niepaginowaną, zawierającą druki sejmowe.

VIII – *Verhandlungen des achten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 27. Dezember 1845*, Breslau 1846; oznaczony jako t. I., zachował się też, oznaczony jako t. II, tom posiedzeń plenarnych, por. *Plenar-Verhandlungen des achten Schlesischen Provinzial-Landtages vom 9. Februar bis 13. April 1845*, brak miejsca i roku wydania, oznaczony jako t. II. Wreszcie istnieje t. III, zawierający druki wręczone posłom podczas obrad, tom ten nie ma żadnego tytułu i łącznej paginacji.

IX – *Plenar-Verhandlungen des interimistischen Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Oberlausitz vom 14. September bis einschließlich 12. Oktober 1851*, Breslau, b. r. wyd.

X – *Plenar-Verhandlungen des [zehnten] Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Oberlausitz vom 12. September bis einschließlich 7. Oktober 1852*, Breslau, b. r. wyd.

XI – *Verhandlungen des elften Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst von Seiner Majestät dem Könige darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 30. September 1856*, Breslau 1856

XII – *Verhandlungen des zwölften Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Sr. Königlichen Hoheit dem Prinzen von Preussen Regenten darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom achtundzwanzigsten November 1858*, Breslau 1858

XIII – *Verhandlungen des dreizehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Oberlausitz, Preußischen Antheils, nebst dem von Sr. Königlichen Hoheit dem Prinzen von Preussen, Regenten, darauf ertheilten Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 15. Oktober 1860*, Breslau 1860

XIV – *Verhandlungen des vierzehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Oberlausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 15. November 1862*, Breslau 1862

XV – *Verhandlungen des sechzehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 28. Oktober 1863*, Breslau 1863

XVI – *Verhandlungen des sechzehnten Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 28. Oktober 1863*, Breslau 1863 oraz odrębnie oprowione *Plenar-Verhandlungen...*

XVII – Niestety nie zachowały się sprawozdania z obrad tego sejmiku, informacje o nim to zapowiedź jego zwołania i oba dekrety propozycyjne (ABB, Jg. 1863, s. 240, 251 i 252) oraz rezolucja końcowa z 17 IX 1864 r. (ABB, Jg. 1864, s. 279 i 280). Istotne informacje o uchwałach XVII zawarte są w drukach XVIII sejmiku prowincjonalnego, por. Nr. 14 i 24.

XVIII – *Verhandlungen des 18. und 19. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils, nebst dem Allerhöchsten Landtags-Abschiede vom 11. März 1868*, Breslau 1868 (obejmuje dwa

- landtagi, ale wspólny jest tylko tytuł i oprawa, odrębna paginacja) oraz tom bez tytułu i daty wydania (może pochodzić nawet z 1864 r.), zawierający akta sejmowe
- XIX** – XIX landtag posiada t. I wspólnie opraciony z XVIII L, (po s. 48), oprócz tego *Plenar-Verhandlungen des XIX. (ausserordentlichen) Provinzial-Landtages ...*, Breslau, br. daty [1866 ?]
- XX** – *Verhandlungen des 20. und 21. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz, Preußischen Antheils*, Breslau 1869 (dwa tomy wspólnie opracione, wspólny tylko tytuł, gdyż mają odrębną paginację). Istnieje także nieoznaczony tytułem tom akt sejmowych, zapewne z 1868 r.
- XXI** – XXI landtag jest wspólnie opraciony z XX (po s. 65). Oprócz tego *Plenar-Verhandlungen des XXI. (ausserordentlichen) Provinzial-Landtages ...*, Breslau, br. daty [1870?]
- XXII** – *Plenar-Verhandlungen des XXII. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz vom 20. Juni bis einschließlich den 6. Juli 1871*, Breslau, br. daty (1871?),
- XXIII** – *Plenar-Verhandlungen des XXIII. Provinzial-Landtages des Herzogthums Schlesien, der Grafschaft Glatz und des Markgrafthums Ober-Lausitz vom 5. bis einschließlich den 18. Oktober 1873*, Breslau, br. daty (1874?)
- XXIV** – *Verhandlungen des XXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 3. bis einschließlich den 15. Januar 1876*, Breslau [brak roku wydania, 1876?]
- XXV** – *Verhandlungen des XXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 29. November bis einschließlich 7. Dezember 1876*, Breslau [brak roku wydania, 1877?]
- XXVI** – *Verhandlungen des XXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. Januar bis einschließlich den 15. Januar 1878*, Breslau [1878?]
- XXVII** – *Verhandlungen des XXVII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 25. November bis einschließlich den 3. December 1879*, Breslau [1880?]
- XXVIII** – *Verhandlungen des XXVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. Januar bis einschließlich den 12. Januar 1881*, Breslau [1881?]
- XXIX** – *Verhandlungen des XXIX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 16. April bis einschließlich den 26. April 1882*, Breslau [1882?]
- XXX** – *Verhandlungen des XXX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 2. December bis einschließlich den 10. December 1883*, Breslau [1884?]
- XXXI** – *Verhandlungen des XXXI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 6. December bis einschließlich den 16. December 1885*, Breslau [1886?]
- XXXII** – *Verhandlungen des XXXII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 23. October bis einschließlich den 31. October 1887*, Breslau [1888?]
- XXXIII** – *Verhandlungen des XXXIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 10. März bis einschließlich den 19. März 1889*, Breslau [1889]
- XXXIV** – *Verhandlungen des XXXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. März bis einschließlich den 16. März 1891*, Breslau [1891]
- XXXV** – *Verhandlungen des XXXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich den 15. März 1893*, Breslau [1893]
- XXXVI** – *Verhandlungen des XXXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich dem 14. März 1895*, Breslau [1895]
- XXXVII** – *Verhandlungen des XXXVII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 7. bis einschließlich den 15. März 1897*, Breslau [1897]
- XXXVIII** – *Verhandlungen des XXXVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 27. und 28. Februar 1898*, Breslau [1898]
- XXXIX** – *Verhandlungen des XXXIX. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 8. bis einschließlich 18. Januar 1899*, Breslau [1899]

- XL** – *Verhandlungen des XL. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 4. bis einschließlich 7. Februar 1900*, Breslau [1900]
- XLI** – *Verhandlungen des XLI. Provinziallandtages der Provinz Schlesien am 28. Oktober 1900*, Breslau [1900]
- XLII** – *Verhandlungen des XLII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich 18. März 1901*, Breslau [1901]
- XLIII** – *Verhandlungen des XLIII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 15. bis einschließlich den 23. März 1903*, Breslau [1903]
- XLIV** – *Verhandlungen des XLIV. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 23. bis einschließlich den 26. März 1904*, Breslau [1904]
- XLV** – *Verhandlungen des XLV. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 12. bis einschließlich 20. März 1905*, Breslau [1905]
- XLVI** – *Verhandlungen des XLVI. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 7. bis einschließlich den 9. Januar 1906*, Breslau [1906]
- XLVII** – *Verhandlungen des XLVII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich den 16. März 1907*, Breslau [1907]
- XLVIII** – *Verhandlungen des XLVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 14. bis einschließlich dem 20. März 1909*, Breslau [1909]
- XLIX** – *Verhandlungen des XLIX. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 12. bis einschließlich den 18. März 1911*, Breslau [1911]
- L** – *Verhandlungen des 50. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich den 13. März 1912*, Breslau [1912]
- LI** – *Verhandlungen des 51. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 2. bis einschließlich den 10. März 1913*, Breslau [1913]
- LII** – *Verhandlungen des 52. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 29. bis einschließlich den 31. März 1914*, Breslau [1914]
- LIII** – *Verhandlungen des 53. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 7. und 8. März 1915*, Breslau [1915]
- LIV** – *Verhandlungen des 54. Provinziallandtages der Provinz Schlesien am 13. Juni 1915*, Breslau [1915]
- LV** – *Verhandlungen des 55. Provinziallandtages der Provinz Schlesien am 16. und 17. Juli 1916*, Breslau [1916],
- LVI** – *Verhandlungen des 56. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 18. bis 20. März 1917*, Breslau [1917]
- LVII** – *Verhandlungen des 57. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 16. bis 20. März 1919*, Breslau [1919],
- LVIII** – *Verhandlungen des 58. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 11. bis 14. April 1920*, Breslau [1920]
- LIX** – *Verhandlungen des Gemeinsamen 59. Provinziallandtages der Provinzen Nieder- und Oberschlesien, Oberschlesischen Provinziallandtages und des 1. Niederschlesischen Provinziallandtages, 1. Tagung vom 3. bis 9. und 13. April 1921, 2. Tagung vom 21. und 25. März 1922*
- LX** – *Verhandlungen des Gemeinsamen 60. Provinziallandtages der Provinzen Nieder- und Oberschlesien, Oberschlesischen Provinziallandtages und des 2. Niederschlesischen Provinziallandtages, 1. Tagung vom 19. bis 21. Dezember 1922, 2. Tagung vom 12. bis 20. April 1923, 3. Tagung vom 21. bis 24. Mai 1924, 4. Tagung vom 8. bis 9. Mai 1925.*

Dolnośląski sejm prowincjonalny

- I** – *Verhandlungen des 1. Niederschlesischen Provinziallandtages. 1. Tagung vom 3. bis 6. und 8. April 1921, 2. Tagung – 21. April 1921*
- II** – *Verhandlungen des 2. Niederschlesischen Provinziallandtages. 1. Tagung vom 19. bis 21. Dezember 1922, 2. Tagung – 12 – 20. April 1923, 3. Tagung 21 – 24. Mai und am 6. Juni 1924; 4. Tagung vom 5. bis einschl. 9. Mai 1925; 5. Tagung am 21. August 1925*
- III** – *Verhandlungen des 3. Niederschlesischen Provinziallandtages 1. Tagung vom 26. bis einschl. 28. Januar 1926; 2. Tagung vom 23. bis einschl. 26. März 1926, Breslau [1926]*
- IV** – *Verhandlungen des 4. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 8. bis 12. März 1927, Breslau [1927]*
- V** – *Verhandlungen des (außerordentlichen) 5. Niederschlesischen Provinziallandtages am 28. September 1927, Breslau [1927]*
- VI** – *Verhandlungen des 6. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 26. März bis 3. April 1928, Breslau [1928]*
- VII** – *Verhandlungen des 7. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 9. bis 17. April 1929, Breslau [1929]*
- VIII** – *Verhandlungen des 8. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 31. Januar bis 1. Februar 1930, Breslau [1930]*
- IX** – *Verhandlungen des 9. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 5. bis 14. Mai 1930, Breslau [1930]*
- X** – *Verhandlungen des 10. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 23. bis 27. März und vom 15. bis 17. April 1931, Breslau [1931]*
- XI** – *Verhandlungen des 11. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 26. bis 30. April 1931, Breslau [1931]*
- XII** – *Verhandlungen des 12. Niederschlesischen Provinziallandtages am 10. April 1933 (1. Tagung), Breslau 1933. Verhandlungen des 12. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 22. bis 26. Mai 1933 (2. Tagung), Breslau 1933.*

Górnośląski sejm prowincjonalny

- I** – *Verhandlungen des Oberschlesischen Provinziallandtages 1922. 1. Tagung vom 18. bis. 21. Dezember; 2. Tagung vom 12. bis 13. April 1923; 3. Tagung vom 12. bis 13. Mai 1924; 4. Tagung vom. 5 bis 9. Mai und am 21. August 1925*
- II** – *2. OS. Prov.-Landtag 1. Tagung 18-20 Januar 1926; 2. Tagung 27-29 Mai 1926; 3. Tagung 9-11 Juni 1927 [maszynopis, Ratibor 1927], Beschlüsse des 2. Oberschlesischen Provinziallandtages -4. Tagung – vom 2. bis 3. April 1928), [maszynopis, Ratibor 1928]; Stenographischer Bericht über die Verhandlungen des II. Oberschlesischen Provinziallandtages – 5. Tagung – (11. bis 14. Februar 1929 – Ratibor – und 13. Mai 1929 – Grottkau [maszynopis, Ratibor 1929]*
- III** – *Beschlüsse des 3. Oberschlesischen Provinziallandtages – 3. Tagung- vom 25. bis 27. März 1931 [zaginęły protokoły sesji I i 2, obie w 1930 r.]*
- IV** – *Beschlüsse des 4. Oberschlesischen Provinziallandtages (16. – 18. März 1932)*
- V** – *Beschlüsse des 5. Oberschlesischen Provinziallandtages von 10. bis 11. April 1933.*

Inne

- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz 1884, Schweidnitz 1884*
- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz 1901, Schweidnitz 1901*
- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz 1905, Schweidnitz 1905*
- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz 1914, Schweidnitz 1914*

- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz und der Landgemeinde des Kreises, einschl. der Stadt Zobten, Ausgabe 1925, Schweidnitz 1925*
- Adreßbuch der Stadt Schweidnitz und Umgegend, Ausgabe 1931, Schweidnitz 1931*
- Adreßbuch des oberschlesischen Industrie-Bezirks 1925, Gleiwitz 1925*
- Adreßbuch/Einwohnerbuch für den Stadt- und Landkreis Schweidnitz mit den Städten Schweidnitz, Freiburg i. Schles., Striegau und alle Gemeinde. 1938, Breslau 1938*
- Adreßbuch/Einwohnerbuch für Stadt und Kreis Wohlau mit den Städten Auras, Dyhrenfurth, Köben, Steinau, Winzig u. sämtlichen Kreisgemeinden, Breslau 1935*
- Adreßbuch für den Stadt- und Landkreis Brieg 1928, Brieg 1928*
- Adreßbuch für den Stadt- und Landkreis Brieg 1930, Brieg 1930*
- Adreßbuch für die Stadt und den Kreis Schweidnitz 1929, Schweidnitz 1929*
- Adreßbuch 1934 der Stadt Brieg, Bez. Breslau, Brieg 1934*
- Bericht über die Verwaltung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Bunzlau im Jahre 1876, Bunzlau [1877?]*
- Breslauer Adressbuch 1943, Breslau 1943*
- Das Isergebirge. Einwohnerbuch der Stadt und des Kreises Löwenberg mit allen Gemeinden einschließlich der Städte Friedeberg, Greiffenberg, Lähn, Liebenthal sowie der Gemeinden Bad Schwarzbach, Wiesa und Wigandsthal im Kreise Lauban, Breslau 1940*
- Das Isergebirge und seine Bewohner. Einwohnerbuch für Stadt und Kreis Löwenberg wie auch die Orte Bad-Schwarzbach, Wigandsthal-Meffersdorf, Goldentraum, Wiesa, Friedersdorf und Neu-Schweidnitz 1930/1931, Bad Flinsberg 1930*
- Das Isergebirge und seine Bewohner. Einwohnerbuch 1935/36 für Stadt und Kreis Löwenberg und der Orte Bad Schwarzbach, Wiesa und Wigandsthal im Kreise Lauban, Breslau 1935*
- Das Schlesienbuch 1942, Handbuch für die Provinzen Niederschlesien u. Oberschlesien, Dresden 1942*
- Einwohnerbuch für den Stadt- und Landkreis mit allen Gemeinden, einschließlich der Städte Schweidnitz, Striegau, Freiburg Schl., 1942, Breslau 1942*
- Einwohnerbuch für die Stadt und Kreis Groß Strehlitz OS, mit den Städten Bergstadt OS und Bischofstal OS und allen Gemeinden des Kreises 1938, Groß Strehlitz 1938*
- Einwohnerbuch für die Stadt und Kreis Groß Strehlitz OS, mit den Städten Bergstadt OS und Bischofstal OS und allen Gemeinden des Kreises 1943, Groß Strehlitz 1943*
- Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Niederschlesien für das Rechnungsjahr 1937, Breslau 1937*
- Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1938, Breslau 1938*
- Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1939, Breslau 1939*
- Haushaltssatzung des Provinzialverbandes von Schlesien für das Rechnungsjahr 1940, Breslau 1940*
- Nachrichten über die Provinzial-Irren-Anstalten in Schlesien, Breslau 1874*
- Postscheckkurkunden im Bezirk des Postscheckamtes Breslau. Verzeichnis 1937, Berlin 1937*
- Provinzial-Irren-Anstalt zu Leubus in Schlesien. Aus dem Jahres-Bericht für [1885-1913], Wohlau [1885-1913]*
- Senat RP IV Kadencji, druk nr 773, Warszawa dnia 3 sierpnia 2001*
- Verwaltungsbericht für das Rechnungsjahr 1937, Breslau 1938*

C. Literatura

- Alter W., *Gründung und Entwicklung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Brieg, Reg.-Bez. Breslau*, Auszug aus den Jahres-Berichten für 1877 und 1878, Brieg [1878?].
- Alter W., *Provinzial- u. Pflgeanstalt zu Leubus i. Schl. [w:] Deutsche Heil- und Pflgeanstalten für Psychischkranke in Wort und Bild. Den Mitgliedern des IV. Internationalen Kongresses zur Fürsorge für Geisteskranken Berlin, den 3. bis 7 Oktober 1910 gewidmet*. Redigiert von Dr. Johannes Bresler, Halle a.S. 1910
- Atlas Architektury Wroclawia*, pod red. J. Harasymowicza, Wrocław 1997, t. I, hasło nr 159.
- Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker*, Wien und Leipzig, Zweiter Band 1885, Vierter Band 1886.
- Biographisches Lexikon hervorragenden Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, Berlin – Wien 1901.
- Bothe E., *Die Amputationen und Exartikulationen der Erlangener Chirurgischen Klinik für die Jahre 1884 bis Mitte 1892*, Würzburg 1892.
- Breiderhoff A., *De pneumothorace*, Bonnæ 1861.
- Bresler J., *Ader- und Nervenahrt, ihr gegenwärtiger Stand*, Halle 1916.
- *Asphalt und Psychiatrie*, Kreuzburg 1935.
 - *Aus zwei Jahrhunderten, Lebenserinnerungen*, Kreuzburg [brak roku wyd.].
 - *Ausgewählte Kapitel der Verwaltung öffentlicher Irrenanstalten*, Halle 1910.
 - *Das Träumen als geistigseelische Nacharbeit*, Halle 1938.
 - *Die Abderhaldensche Serodiagnostyk in der Psychiatrie*, Halle 1914.
 - *Die deutsche Gemüts- und Nervenheilkunde und der preußische Ministererlaß betr. "Polizeiliche Unterbringung Geisteskranker in öffentlichen Heil- und Pflgeanstalten vom 21. Januar 1932"*, Kreuzburg 1932.
 - *Die Wirkung kleiner Mengen Alkohol*, Kreuzburg 1926.
 - *Die zehn wichtigsten Kulturaufgaben der Anstalten für Geisteskranken*, Kreuzburg 1935.
 - *Erbsyphilis und Nervensystem*, Leipzig 1904.
 - *Ernährung*, Halle [brak roku wyd.].
 - *Fleckfieber*, Halle 1917.
 - *Gegenwartiger Stand des Irrenwesens*, Halle 1910-1912.
 - *Greisalter und Criminalität*, Halle [brak roku wyd.].
 - *Jenseits von Klug und blöde*, Halle 1922.
 - *Marxismus*, Kreuzburg 1924.
 - *Neuere Arbeiten über Nervenstörungen und innere Sekretion*, Halle 1917.
 - *Neuere Arbeiten über Tetanus (Wundstarrkampf)*, Halle 1915.
 - *Rheumabad Warmbrunn auch ein Nervenbad*, Halle 1938.
 - *Seuchennachkrankheiten, insbesondere nervöse*, Halle 1920.
 - *Tabakologia medicinalis*, Halle [brak roku wyd.].
 - *Typhusbehandlung, insbesondere spezifische (Vakzinebehandlung)*, Halle 1915.
 - *Ueber stenosierende Dünndarmtuberkulose*, Kreuzburg 1924.
 - *Wichtige entscheidungen auf dem Gebiete der gerichtlichen Psychiatrie. 15. Folge aus der Literatur der Jahre 1916 und 1917*, Halle 1918.
 - *Zum ewigen Frieden*, Halle 1919.
- Broll R., *Austellung und Prämiierung von Pflglings-Erzeugnissen in der Provinzial-Heil und Pflgeanstalt zu Kreuzburg OS*, Kreuzburg 1929.
- Bruckner A., *Doppelseitige disseminirte Tuberculose der Choroidea mit gleichzeitiger Papillo-Retinitis nach klinischer und pathologisch-anatomischer Beobachtung*, Berlin [ca 1880].

- Buchalik E., *Ueber Vaginalcysten, zugleich ein Beitrag zu ihrer Aetiologie*, Breslau 1931.
- Burak M., Okólska H., *Cmentarze dawnego Wrocławia*, Wrocław 2007.
- Die provinzielle Selbstverwaltung von Schlesien 1876 bis 1925*, Breslau 1927.
- Dodillet C., *Beitrag zur Lehre von den traumatischen Psychosen*, Leipzig 1912.
- Dodillet C.F., *Neurologische Untersuchung bei Schizophrenien in der Heil- und Pfliegenanstalt Bunzlau, Görlitz* 1938.
- Dreszer R., *Zarys psychiatrii sądowej dla medyków i prawników*, Warszawa 1964.
- Ehrlich L., *De anginae membranaceae varietatibus*, Berolini 1839.
- Erhardt H., *Euthanasie und Vernichtung „lebensunwerten“ Lebens*, „Forum der Psychiatrie“, nr 11, Stuttgart 1965.
- Feldmann S., *Die Verbreitung der Kraepelinischen Krankheitslehre im deutschen Sprachraum zwischen 1893 und 1912 am Beispiel der Dementia praecox*, Göttingen 2005.
- Flemming P., *Ueber die Behandlung des akuten Syphilis mit dem Ehrlich-Hata-Präparat 606*, Berlin 1910.
- Fröhlich H., *De osesophagi morbis nonnulla*, Berlin 1860.
- Henseler H., *Die „analytische Medizin“ des Psychiatres Heinrich Wilhelm Neumann*, München 1959.
- Herzberg A., *Über die Untersuchung zwischen Physischem und Psychischem und über den Sinn der Wechselwirkungslehre und des Parallelismus*, Berlin 1913.
- Jakubowski A. von, *Über Hirncysticerken*, Greifswald 1906.
- Jakubowski O. von, *Die heutige Finanzwirtschaft der katholischen Kirchengemeinden in Preussen, bes. in d. Diöz. Breslau*, Namslau 1923.
- Kaboth G., *Ueber die Entstehung von Verwachsungen und Verschmelzungen der Aortenklappe und ihre Beziehung zur ulcerösen Endocarditis bei Feldzugsteilnehmern*, Halle 1920.
- Kasperek F., *Przymusowe sterylizacje w rejencji opolskiej 1934–1938*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1980.
- *Przymusowe sterylizacje w rejencji wrocławskiej 1934–1944*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1979.
- *Sterylicacje ze wskazań eugenicznych w latach 1934–1944 na Śląsku Opolskim*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1968.
- Kasznicki J., *Zbrodnicze założenia medycyny hitlerowskiej*, Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, t. XXIX, Warszawa 1979.
- Keller P., *De specie quadum dementiae paralyticae*, Vratislaviae 1839.
- Kiejna A., Górna R., Chłodzińska-Kiejna S., *Wrocławska szkoła neuropsychiatrii Carla Wernickego*, „Psychiatria Polska”, R. 1998, t. XXXII, nr 2.
- Kiejna A., Wójtowicz M., *Prowincjonalny Psychiatryczny Zakład Lecznico-Opiekuńczy w Lubiążu. 1830-1912*, Wrocław 2002.
- Klee E., *„Euthanasie” im NS-Staat. Die Vernichtung „lebensunwerten Lebens”*, Frankfurt (Main) 2004.
- *Dokumente zur „Euthanasie”*, Frankfurt (Main) 1985 (ostatnie V wyd. 2001).
- *Was sie taten – Was sie wurden. Ärzte, Juristen und andere Beeteiligte an Kranken- oder Judenmord*, Frankfurt (Main) 2004.
- Klinke O., *Die operativen Erfolge bei der Behandlung des Morbus Basedovii*, Berlin 1914.
- Konieczny A., *Rozwiązanie kwestii umysłowo chorych Żydów na Śląsku w latach 1938–1943*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XVIII, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1715, Wrocław 1995.

- Konietzny K., *Über die Operation der Inversio uteri nach Methode Küstner*, Breslau 1907.
- Korc E., Sołoma A., *Z badań nad hitlerowską eutanazją w Prusach Wschodnich*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XII, Acta Universitatis Wratislaviensis No 923, Wrocław 1987.
- Kruszewski T., *Nadzór instytucji administracyjnych samorządu prowincjonalnego na Śląsku nad opieką nad dziećmi głuchoniemymi i ociemniałymi w latach 1875–1925*, Zeszyty Naukowe nr 2(7) 2008, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania „Copernicus” we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 177-194,
- *Nadzór nad szkolnictwem dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych na Śląsku w latach 1925–1945 oraz bilanse tego szkolnictwa w okresie 1875–1945*, Zeszyty Naukowe nr 2(7) 2008, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania „Copernicus” we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 141-148.
 - *Organizacja opieki społecznej w działalności samorządu prowincjonalnego na Śląsku w XIX i XX wieku*, Wrocław 2010.
 - *Partia narodowosocjalistyczna na Śląsku w latach 1933–1945. Organizacja i działalność*, Wrocław 1995.
 - *Początki prowincjonalnej opieki nad dziećmi głuchoniemymi i ociemniałymi na Śląsku w I połowie XIX wieku*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2616, Prawo CCLXXXVIII, Studia Historycznoprawne, Wrocław 2004, s. 145-166,
 - *Pruska polityka finansowa w działalności śląskiego sejmiku prowincjonalnego (1825–1845)*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2342, Przegląd Prawa i Administracji, t. L, s. 169 i n.
 - *Reformy ustrojowe śląskiego landtagu z lat 1841–1852*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1953, Prawo CCLVI, Studia Historycznoprawne, Wrocław 1997, s. 151-186.
 - *Rozwój zakładów dla dzieci głuchoniemych i ociemniałych na Śląsku w okresie od Wiosny Ludów do ustanowienia II Rzeszy Niemieckiej*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3176, Prawo CCCX, Studia Historycznoprawne, Wrocław 2009, s. 71-104.
 - *Sejm prowincjonalny na Śląsku (1824-1933)*, Wrocław 2000.
 - *Szkoły położnych i kliniki ginekologiczne podległe władzom prowincjonalnym na Śląsku w XIX i XX w.*, [w:] *Vetera novis augere*, Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi, Kraków 2010, t. I, s. 505-528.
- Kunze B., *Beitrag zur Statistik der Schieloperationen*, München 1892.
- Leuchtweis-Gerlach B., *Emil Sioli und das Köpperner Waldkrankenhaus*, [w:] *Treffpunkt. Frankfurter Zeitschrift für Gemeinpsychiatrie*. Jahrgang Nr. 20, Nr. 2, Juni 1996.
- Linke A., *Zur Chirurgie der Gallenwege*, Breslau 1892.
- Ludwiger G. O. Ernst von, *De specimine quodam carcinomatis columnae vertebrae*, Königsberg 1866.
- Martini M. G., *De fli serici usu inquibusdam viarum lacrymalium morbis: dissertatio pathologico-chirurgica; cum tabula*, Lipsiae 1822.
- Meyer F.A., *De morbum psychicorum curatione generaliora quaedam*, Berolini 1839.
- Mikulski J., *Akcja „eutanazji” w stosunku do dzieci*, [w:] *Dzieci i młodzież w latach II wojny światowej*, red. Cz. Pilichowski, Warszawa 1982.
- Mohr W., *Zur Bromtherapie der genuinen Epilepsie*, Greifswald 1923.
- Morgenbesser H., *De amaruscos etiologia*, Halis 1845.
- Moskwa D., *Eksterminacja w zakładzie „Loben”*, „Przegląd Lekarski” Nr 1/1975.
- Neumann A., *De crisisbus Genuinis Morbis Nervosis Peculiaribus*, Halae 1792.
- Neumann H., *Gedanken über die Zukunft der schlesischen Irrenanstalten*, Wohlau [1848].

- Nieludzka medycyna. Dokumenty procesu norymberskiego przeciwko lekarzom*, opr. A. Mitscherlich i F. Mielke, Warszawa 1965.
- Petersen H., *Eine Magenresection zur Heilung einer Magenbauchwandfistel*, Kiel 1880.
- Petersen-Borstel W., *Gallensteinbildung in ihrer Beziehung zu Krebs und chronischer Entdarthritis*, Kiel 1883.
- Petran G., *Versuche zur Züchtung des Bacillus influenzae (Baz. Pfeiffer) auf synthet. Nährböden*, Jena 1927.
- Pohl F.G., *Sistens Collectanea Quaedam de gastritidis morbumque qui eam sequuntur pathologia*, Lipsiae 1822.
- Połomski F., *Sądy do spraw sterylizacji w Trzeciej Rzeszy (1933–1945)*, Studia Śląskie, Seria nowa, t. XX, Katowice 1971.
- Połomski F., *Ustawodawstwo rasistowskie III Rzeszy i jego stosowanie na Górnym Śląsku*, Katowice 1970.
- Psychiatrische Klinik der Universität München 1904–2004*, Berlin-Heidelberg 2005.
- Ryszka F., *Państwo stanu wyjątkowego. Rzecz o systemie państwa i prawa Trzeciej Rzeszy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985.
- Sadowski M., Scheffler, T., *Z badań nad nazistowską eutanazją we Wrocławiu*, Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi, t. XIX, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1860, Wrocław 1996.
- Salomon M., *Ueber Doppeldenken – Aus der Provinzial-Irrenheilanstalt zu Leubus*, Breslau 1885.
- Schott H., Tölle R., *Geschichte der Psychiatrie. Krankheitslehren. Irrwege. Behandlungsformen*, München 2006.
- Schröder H., *Ein Beitrag zur Frage der Heredität und ihren Einfluß bei der Katatonie*, Kiel 1925.
- Schubert M., *Über den Stickstoff-, und Chlornatriumumsatz während der Bildung und nach der Punktion des Ascites Lebercirrhose*, Breslau 1895.
- Schuckmann W. von, *Die bakteriologische Kontrolle von Wasserwerken mit Filtrationsanlage*, Breslau 1900.
- Schütze E., *Verzeichnis der mineralogischen, geologischen, urgeschichtlichen und hydrologischen Litteratur von Württemberg, Hohenzollern und den agegrenzeden Gebieten*, Stuttgart 1902.
- Seemann F., *Folgeerscheinungen nach Strangulationsversuch bei einer Geistekranken, Krämpfe, Amnesie, Aphrasie, Monoplegie, Heilung*, Leipzig 1905.
- Seiffert H., *De aneurysmatis a rus aorte*, Vratislaviae 1854.
- Shorter E., *Historia psychiatrii. Od zakładu dla obłąkanych po erę Prozacu*, Warszawa 2005.
- Simon E., *Beitrag zur Casuistik abscedierender Hirnentzündungen nach Otitis media purulenta Chronica*, Greifswald 1890.
- Smereka J., *Polskie doktoraty na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wrocławskiego z lat 1811–1939 i ich autorzy w życiu zawodowym, naukowym i społeczno-politycznym*, Wrocław 1980.
- Sternberg H., Angermeyer M.C., *Der Aufenthalt Emil Kraepelin's an der Schlesischen Provinzial-Irrenanstalt Leubus*, Stuttgart-New York 2002.
- Stöver K., *Ueber die Entstehung lokaler Tuberkulose durch Infektion aus äsigen Herden*, Erlangen 1877.
- Süren E., *Über kongenitale Pseudoarthrose*, Marburg 1923.
- Timpf A., *De feminarum eclampsia*, Vratislaviae 1832.
- Uzarczyk K., *Podstawy ideologiczne higieny ras i ich realizacja na przykładzie Śląska w latach 1924–1944*, Toruń 2002.

Virchows Archiv, Berlin-Heidelberg 2005.

Webersinn G., *Die Provinz Oberschlesien. Ihre Entstehung und der Aufbau der Selbstverwaltung*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelm-Universität zu Breslau, Würzburg 1969, Band XIV.

Wolfram H., *Von Armenwesen zum heutigen Fürsorgewesen*, Greifswald 1930.

Wójtowicz M., *Dawne szpitale Wrocławia*, Wrocław 2007.

Ziertmann W., *Über einen Fall von Leukaemia Lymphatico-Lienalis*, Mühlhausen i.E. 1892.

D. Internet

<http://brzeg.info/?id=1895&zwin=0>

<http://eldo.sub.uni.hamburg.de>

<http://Lilly-pharma.de>

<http://psychiatrie.historie.free.fr/psychist/schweigger.htm>

<http://psychiatrie.uniklinikum-dresden.de/pdf/Geschichte-Saechs.-Psychiat.pdf>

<http://psywifo.klinikum.uni-muenchen.de>

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1538686>

<http://www.oberschlesien.org/orte/B-Orte/brieg.htm>

<http://www.spiritus-temporis.com/alouis-alzheimer/>

<http://www.swidnica.risp.pl/artykuly>, Edmund Nawrocki, Wybitni Świdniczanie, s. 5.

Aneks

Tabela 1.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Lubiążu w latach 1876–1940/41 (według uchwalonych budżetów i wpływy realne)¹

Rok ²	Wpływy bieżące											Dotacja rządu do poborów urzędni-ków, od 1925/26 zwroty (w RM)	Wpływy nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wy-danki ⁴	
	Dochody własne										Dotacja na koszty trans-portu cho-tych ³ (w RM)				Dotacje łączne (w RM)
	Odsutki + Defekte (w RM)	Dochody z nieru-chomości, od 1911/12 dochody z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjo-natu, od 1923/24. Wpływy z wła-sności grunto-wej (w RM)	Wpłaty z zatrud-niania pacjen-tów (w RM)	Wpływy na żyw-ność, odzież i ogrze-wanie i oswie-tlenie dla pracow-ników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na po-chłówek zmarłych chorych (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejnu prow. (w RM)					
1876B	600	1730	10500	12840	1370		480	27320	98640	8100	106740	9000	142900		
1876R	600+30	3070,86	15023,73	14274	1336,54		321,18	34656,31	79627,75	8734,5	88362,25	0	123018,56		
1877B	600	1730	10500	12840	1370		480	27320	98640	8100	106740	0	133900		
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	17470,51	b.d.	b.d.	85348,55	0	102819,06		
1878B	600	2750	12000	12480	1590		180	29600	92880	0	92880	0	122480		
1878R	600+88,15	2697,43	15378,95	14274	1235,67		527,57	20527,77	76588,89	0	76588,89	0	97116,66		
1879B	600	2750	12000	12480	1590		180	29600	92880	0	92880	0	122480		
1879R	600+28,28	2788,45	22519,06	13806	1583,16		304,13	41629,08	79761,51	0	79761,51	0	121390,59		
1880B	600	2700	16000	13728	1325		307	34660	98750	0	98750	0	133410		
1880R	600+249,16	1969,41	18259,91	15210	1811,23		235,44	38335,15	84258,82	0	84258,82	0	122593,97		
1881B	600	2610	18610	13728	1400		202	37150	96017	0	96017	0	133167		
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	20102,05	86953,02	0	86953,02	0	107055,07		
1882B	600	2500	19780	13728	1540		350	38498	93872	0	93872	0	132370		
1882R	600+21,92	2515,85	13501,37	13962	1916,80		355,28	32873,22	91378,69	0	91378,69	0	124251,91		
1883B	600	2500	19780	13728	1540		350	38498	93872	0	93872	0	132270		
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	18207,49	90998,05	0	90998,05	0	109205,54		
1884B	600	2175	15700	13728	1833		284	34320	99721	0	99721	0	134041		

Rok ²	Wpływy bieżące											Dotacja na nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wydatki ⁴
	Dochoły własne												
	Odsetki + Defekte (w RM)	Dochoły z nieruchomości, od 1911/12 dochoły z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjonatu, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej (w RM)	Dochoły z zatrudniania pacjentów (w RM)	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na pochówek zmarłych chorzych (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejm. prow. (w RM)	Dotacja na koszty transportu chorych ³ (w RM)		
1884R	600,05 +55,67	2052,82	13011,64	11700	2546,98		588,72	30555,88	103687,76	0	103687,76	0	134243,64
1885B	600	2175	15700	13728	1833		284	34320	99721	0	99721	0	134041
1885R	600	2723,67	12193,51	12168	2841,60		327,96	30854,74	95204,69	0	95204,69	0	126059,43
1886B	573,05	2310	13090	13000	2275		441,95	31690	107260	0	107260	0	138950
1886R	589 +24,20	2428,57	12658,76	12918,75	2935,78		529,17	32084,78	91438,69	0	91438,69	0	123523,47
1887B	573,05	2310	13090	13000	2275		441,95	31690	107260	0	107260	0	138950
1887R	623,05	1789,18	15562,84	13081,25	3260,36		357,85	34674,53	96808,75	0	96808,75	0	131483,28
1888/9B	513,05	2400	12700	13000	2790		476,95	31880	109120	0	109120	0	141000
1888/9R								17319,06	97581,87	0	97581,87	0	114900,93
1889/90B	483,05	2310	12700	13000	2840		401,95	31735	107965	0	107965	0	139700
1889/90R	483,05 +107,09	2308,20	14538,36	13893,75	2742,20		440,99	34513,64	91000	0	91000	0	128785,33
1890/91B	483,05	2310	12700	13000	2840		401,95	31735	107965	0	107965	0	139700
1890/91R								16516,28	102067,61	0	102067,61	0	118583,89
1891/92B	450,05	1940	14100	13650	2740		419,95	33300	110300	0	110300	0	143600
1891/92R	452,30 +798,07	2575,14	13816,26	16412,50	2644,70		246,39	36945,36	100721,83	0	100721,83	0	137667,19
1892/93B	450,05	1940	14100	13650	2740		419,95	33300	110300	0	110300	0	143600

Rok ²	Wpływy bieżące											Dotacja rządowa do poborów urzędniczych, od 1925/26 zwroty (w RM)	Wpływy nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wydatki ⁴
	Dochody własne													
	Odsetki + Defekte (w RM)	Dochody z nieruchomości, od 1911/12 dochody z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjonatu, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej (w RM)	Dochody z zatrudniania pacjentów (w RM)	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na pochówek zmarłych chorzych (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejmów prow. (w RM)	Dotacja na koszty transportowych ³ (w RM)			
1892/93R	450,05 +24,37	1894,44	13818,55	20650,00	2647,94		364,47	39849,82	100940,55	0	100940,55	0	140790,37	
1893/94B	450,05	2460	13340	18750	2500		299,95	37800	111600	0	111600	0	149400	
1893/94R	450,05+1,10	1709,48	13052,96	21850	2092,42		309,67	39465,68	104560,96	0	104560,96	0	144026,64	
1894/95B	450,05	2460	13340	18750	2500		299,95	37800	111600	0	111600	0	149400	
1894/95R	450,05+2,63	2106,83	16519,38	21749,25	2189,12		425,94	43443,20	102765,58	0	102765,58	0	1462208,78	
1895/96B	444	2060	32640	21750	200		306	57400	102200	0	102200	0	159600	
1895/96R	438	2008,68	43959,51	21978,40	90,67		325,28	68800,54	82117,77	0	82117,77	0	150918,31	
1896/97B	444	2060	32640	21750	200		306	57400	102200	0	102200	0	159600	
1896/97R	432+3,73	2117,65	57000,93	23115,95	88,39		721,51	83480,16	67621,40	0	67621,40	0	151461,56	
1897/98B	432	2000	63000	22317	140		311	88200	74600	0	74600	0	162800	
1897/98R	432	2268	68723,51	24517,62	3,60		355,38	96300,22	64579,44	0	64579,44	0	160879,66	
1898/99B	432	2000	63000	22317	140		311	88200	74600	0	74600	0	162800	
1898/99R	99	5794,25	71760,23	25500,11	32,80		821,29	104007,68	57742,79	0	57742,79	0	161750,47	
1899/00B	0	3600	82700	24343	60		257	110960	58380	0	58380	0	169340	
1899/00R	0	25806,10	79332,69	23351,93	9,20		827,96	129327,88	59545,25	0	59545,25	0	188873,13	
1900/01B	0	3600	82700	24343	60		257	110960	58380	0	58380	0	169340	
1900/01R	0+68,08	32898,55	93364,87	23316,69	65,55		577,55	150291,29	51753,14	0	51753,14	0	202044,43	
1901/02B	0	25000	114700	23876	15		609	164200	51550	0	51550	0	215750	
1901/02R	0	36385,12	103641,27	24808,87	245,95		512,53	165593,74	46534,26	0	46534,26	0	212128 ⁸	

Wpływy bieżące													
Rok ²	Odsetki + Defekty (w RM)	Dochody z nieruchomości, od świadczeń, od 1911/12 dochody z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjonatu, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej (w RM)	Dochody z zatrudniania pacjentów (w RM)	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na pochówek zmarłych chorzych (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejmiku prow. (w RM)	Dotacja na koszty transportu chorych ³ (w RM)	Dotacje łącznie (w RM)	
													Dotacja rządu do poborów urzędniczych, od 1925/26 zwroty (w RM)
1902/03B	0	25000	114700	23876	15		609	164200	51550	0	51550	0	215750
1902/03R	0+9,16	38038,55	122580,03	27336,47	83,05		685,04	188732,30	15597,97	0	15597,97	0	204330,27
1903/04B	0	37820	114100	23876	100		634	176630	43210	0	43210	0	219740
1903/04R	0+222,29	42898,18	128726,72	29605	233,08		999,02	202684,30	9280,14	0	9280,14	0	211964,44
1904/05B	0	37820	114100	23876	100		634	176630	43210	0	43210	0	219740
1904/05R	0+0,90	36576,77	132033,25	28355,56	167,95		1304,12	198438,55	18478,54	0	18478,54	0	216917,09
1905/06B	0	42950	140000	25185	250		895	209280	14670	0	14670	0	223950
1905/06R	0+121,06	46094,76	138556,86	26172,16	129,94		829,57	211904,35	29368,70	0	29368,70	0	241273,05
1906/07B	0	42950	140000	25185	250		895	209280	14670	0	14670	0	223950
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	197274,02	47057,26	0	47057,26	0	244331,28
1907/08B	0	45400	360000	25310	400		1000	432110	35930	0	35930	7000	475040
1907/08R	0+18,80	64932,85	262897,58	27009,88	99,05		2024,84	356983	60329,33	0	60329,33	6307,42	423619,75
1908/09B	0	45400	360000	25310	400		1000	432110	35930	0	35930	7000?	475040?
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	387525,34	60074,34	0	60074,34	0	447599,68
1909/10B	0	50590	500000	25310	100		1300	577300	0	0	0	34000	611300
1909/10R	0	74142,50	395424,69	24976,25	133,22		1946,32	496622,98	26623,98	0	26623,98	29896,16	553143,12 ⁶
1910/11B	0	50590	500000	25310	100		1300	577300	0	0	0	34000	611300
1910/11R	0+13,38	65707,43	399016,95	26181,11	119,03		1983,42	493021,32	34160,81	0	34160,81	0	527182,13
1911/12B	0	34675	670000	25560	130		1635	732000	0	0	0	15500	747500
1911/12R	0+14,04	34347,09	469420	28852,35	78,95		1299,18	534011,61	0	0	0	9237,62	543249,23 ⁷

Rok ²	Wpływy bieżące											Dotacja na poborów urzędni-ków, od 1925/26 zwroty (w RM)	Wpływy nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wy-danki ⁴	
	Dochody własne										Dotacja na koszty trans-portu cho-rych ³ (w RM)				Dotacje łączne (w RM)
	Odsetki + Defekty (w RM)	Dochody z nieru-chomości od 1911/12 dochody z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjen-tów (w RM)	Wpłaty z pensjo-natu, od 1923/24. Wpływy z wła-sności grunto-wej (w RM)	Wpłaty z zatrud-niania pacjen-tów (w RM)	Wpływy na żywność, odzież i ogrze-wanie i oświe-tlenie dla pracow-ników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na po-chówek zmarłych chorzych (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejm u prow.					
1912/13B	0	34675	670000	25560	130		1635	732000	0	0	0	15500	747500		
1912/13R	0+76,93	36305,98	514602,72	29772,34	87,45		1161,50	582006,92	0	0	0	0	582006,92 ⁸		
1913/14B	0	37030	545000	25560	110		1700	609400	0	0	0	13400	622800		
1913/14R	0+10,94	43220,50	565117,31	30612,94	192,67		1620,38	640774,74	0	0	0	13360,35	654135,09 ⁹		
1914/15B	0	37030	545000	25560	110		1700	609400	0	0	0	13400	622800		
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	670573,29	0	0	0	0	670573,29 ¹⁰		
1915/16B	0	35821	630000	27895	110		1599	695425	0	0	0	4075	699500		
1915/16R	0	51062,52	590175,82	29025,14	164,15		1020,45	671448,08	0	0	0	3650	675098,08 ¹¹		
1916/17B	0	35821	630000	27895	110		1599	695425	0	0	0	4075	699500		
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	646884,86	19684,30	0	19684,30	b.d.	666569,16		
1917/18B	0	50874	650000	27895	150		1081	731000	0	0	0	0	731000		
1917/18R	0	58757,90	476649,47	24948,23	508,75		1061,55	562824,36	82328,89	0	82328,89	0	645153,25 ¹²		
1918/19B	0	50874	650000	27895	150		1081	731000	0	0	0	0	731000		
1918/19R	0	11466,56	403114,55	21664,29	348,43		2713,98	441752,81	416088,90	0	416088,90	0	857841,71 ¹³		
1919/20B	0	20795	620000	33862	300		500	677557	116631	0	116631	0	794188		
1919/20R	0+0,25	38191,38	513463,76	33862	641,80		3213,15	590246,74	978246,74	0	978246,74	32335,62	1601570,89 ¹⁴		
1920/21B	0	32105	1930000	44000	300		2995	2013000	0	0	0	0	2013000		
1920/21R	0	114206,21	2366802,25	33000	783,24		11126,57	2528297,77	1597712,40	0	1597712,40	63504,23	4189514,40 ¹⁵		
1921/22B	79	160350	3883000	0	500		6850	4055779	92921	0	92921	292000	4440700		
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	5136458,36	2118674,35	0	2118674,35	5306,42	7260438,29		

Wpływy bieżące																	
Rok ²	Dochody własne											Dotacja na koszty transportowych ³ (w RM)	Dotacje łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejm. prow. (w RM)	Dotacja na poborów urzędni-ków, od 1925/26 zwroty (w RM)	Wpływy nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wydatki ⁴
	Odsetki + Defekte (w RM)	Dochody z nieruchomości, od 1911/12 dochody z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjonatu, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej (w RM)	Wpłaty z zatrudniania pacjentów (w RM)	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na pochówek zmarłych chorzy (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)	Łącznie (w RM)	Dotacja bieżąca od sejm. prow. (w RM)	Dotacje łącznie (w RM)						
1922/23B	96	265764	6668550	0	1000	9540	6000	6950950	10250	0	10250	0	10250	5000	6962000		
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	203626990,74	0	0	0	0	0	0	203626990,74 ¹⁶		
1923/24B	1100	55533000	1144176000	10000	2000	622000	287211000	1487555100	107661500	0	107661500	0	107661500	0	1640291600		
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	189372,98	734882,47	0	734882,47	0	734882,47	0	924255,45		
1924/25B	10	34200	635530	4250	500	1800	310	676600	22400	0	22400	0	22400	0	699000		
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	523745,09	59947,87	0	59947,87	0	59947,87	0	583692,96 ¹⁷		
1925/26B	100	18825	861500	6600	300	1500	75	888900	13600	0	13600	0	13600	0	902500		
1925/26R	1078,50 +13370,76	24827,57	832112,84	17000,58	1268,25	844	287,55	890790,05	63456,01	0	63456,01	0	63456,01	0	968055,31 ¹⁸		
1926/27B	200	17000	876500	12100	500	1500	200	908000	35000	0	35000	0	35000	0	943000		
1926/27R	969,54	38726,43	924470,35	18642,68	1232,58	909,60	770,20	985721,38	0	0	0	0	0	15848,50	1001569,88 ¹⁹		
1927/28B	300	28000	1294300	20100	600	1500	4200	1349000	0	0	1349000	0	1349000	9500	1358500		
1927/28R	3538,18	38545,93	1235700,36	24757,78	1107,48	1130,50	5608,39	1310388,62	0	0	1310388,62	0	1310388,62	0	1310388,62 ²⁰		
1928/29B	300	42050	1540500	24500	800	1200	5250	1614600	0	0	1614600	0	1614600	20000	1634600		
1928/29R	3407,07	126265,14	1450675,49	37607,99	951,65	1455,50	5712,40	1626075,24	0	0	1626075,24	0	1626075,24	0	1626075,24 ²¹		
1929/30B	1000	41140	1602750	30000	1000	1280	5530	1682700	0	0	1682700	0	1682700	0	1682700 ²²		
1929/30R	3617,76	174388,79	1551756,09	38469,68	1213,34	862,50	5943,82	1776251,98	0	0	1776251,98	0	1776251,98	0	1776251,98 ²³		
1930/31B	2500	106700	1687400	35000	1000	1600	5500	1889000	0	0	1889000	0	1889000	0	1889000 ²⁴		
1930/31R	5453,86	4539,39	1649264,27	40568,17	1477,64	1638,96	642,80	1768647,79	0	0	1768647,79	0	1768647,79	0	1768647,79 ²⁵		
1931/32B	2500	100500	1629800	35000	1000	1600	5500	1827600	0	0	1827600	0	1827600	0	1827600 ²⁶		

Rok ²	Wpływy bieżące											Dotacja na poborów urzędniczych, od 1925/26 zwroty (w RM)	Wpływy nadzw. (w RM)	Wszystkie wpływy i wydatki ⁴		
	Dochoły własne								Dotacja na koszty transportu ³ (w RM)	Dotacje łączne (w RM)	Dotacja bieżąca od sejmiku prow. (w RM)					
	Odsetki + Defekte (w RM)	Dochoły z nieruchomości, od 1911/12 dochoły z gosp. rolnego (w RM)	Wpłaty od pacjentów (w RM)	Wpłaty z pensjonatu, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej (w RM)	Dochoły z zatrudniania pacjentów (w RM)	Wpływy na żywienie i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31) (w RM)	Wpływy na pochówek zmarłych chorujących (od 1917/18) (w RM)	Inne wpływy (w RM)							Łącznie (w RM)	
1931/32R	6387,86	16305,51	1598348,71	40254,90	1354,13	51943,02	1594,77	567,47	1716756,37	0	0	0	0	0	0	1716756,37 ²⁷
1932/33B	2000	24430	1504190	36000	1200	53000	1500	1000	1623320	0	0	0	0	0	0	1623320 ²⁸
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	500	9400	137990	28000	1300	38000	1500	500	145820	0	0	0	0	0	0	1458200 ²⁹
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	102	16471	1372253	33863	657	45566	1149	242	1470303	0	0	0	0	0	0	1470303 ³⁰
1936/37B	100	20660	1368020	33600	400	41900	1500	150	1468330	0	0	0	0	0	0	1468330 ³¹
1936/37R	179	16205	1375797	32874	960	45280	1024	87	1472406	0	0	0	0	0	0	1472406 ³²
1937/38B	100	21590	1375170	33600	400	85360	1500	50	1520470	0	0	0	0	0	0	1520470 ³³
1937/38R	179	30606	0	32175	1078	66988	1474	195	132695	1432907	0	1432907	0	0	0	1446202
1938/39B	120	23240	148500	34600	600	90270	1500	100	299630	1201070	0	1201070	0	0	0	1500700
1938/39R	214	38130	975319	32254	1363	94227	190	361	1142058	420758	0	420758	0	0	0	1562816
1939/40B	120	20025	170190	34550	600	69400	300	6815	302000	1160000	0	1160000	0	0	0	1462000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	120	29800	180550	32700	900	67700	300	3130	315200	1235000	0	1235000	0	0	0	1550200

¹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu z lat 1875-1933, periodyku Provinzial-Irren-Anstalt zu Leubus in Schlesien. Aus dem Jahres-Bericht für [1885-1913], Wohlfahrt [1885-1913] oraz Haus- und Hofverwaltung [1885-1913].

² 1887R+1 I-31 III 1888.

- 3 Od budżetu 1878 r. pozycja ta nie była już wyodrębniana z ogólnego budżetu prowincji.
- 4 Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były niższe od wpływów i wyniosły 143036,57 RM.
- 5 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 206822,84 RM.
- 6 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 555906 RM.
- 7 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były istotnie wyższe od wpływów i wyniosły 601844,78 RM.
- 8 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 509482,68 RM.
- 9 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 644148,56 RM.
- 10 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 533256,58 RM.
- 11 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 679114,25 RM.
- 12 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 634107,52 RM.
- 13 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 867017,44 RM.
- 14 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1568219,37 RM.
- 15 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 4182395,97 RM.
- 16 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 200457607,18 RM.
- 17 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 565872,11 RM.
- 18 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były nieco wyższe od wpływów i wyniosły 968903,11 RM.
- 19 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 999658,54 RM.
- 20 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1203021,04 RM.
- 21 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1506539,59 RM.
- 22 Ten budżet po raz pierwszy zakładał, że wydatki nie będą równe wpływom, miały wynosić mniej: 1558500 RM.
- 23 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1628680,75 RM.
- 24 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki oznaczono tylko na 1745700 RM.
- 25 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1540200,58 RM.
- 26 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki oznaczono tylko na 1697250 RM.
- 27 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 11415882,76 RM.
- 28 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki oznaczono tylko na 1384340 RM.
- 29 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki oznaczono tylko na 1310800 RM.
- 30 Wydatki rzeczywiste były niższe i wyniosły 1346086 RM.
- 31 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki oznaczono tylko na 1383650 RM.
- 32 Wsiąpiła superata, bo wydatki rzeczywiste wyniosły 1355255 RM.
- 33 W tym budżecie planowano superatę, bo wydatki planowano na sumę 1457140 RM.

Tabela 2.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Brzegu w latach 1876–1939/40 (według uchwalonych budżetów i rzeczywiście)³⁴

Rok ³⁵	Wpływy bieżące											Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ³⁶
	Dochoły własne														
	Odsetki + Defekte	Dochoły z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty imc, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.					
1876B	136,80	1972	3800	0	4200			361,20	10470	72330		0	0	82800	
1876R	151,80+6	1280,79	9722,20	0	4400,93			620,18	16181,90	52419,78		0	0	68601,68	
1877B	151,80	1972	3500	0	4200			376,20	10200	70250		0	0	80450	
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	15501,01	56523,86		0	0	71754,87	
1878B	136,80	1994	3500	0	3000			369,20	9000	69020		0	0	78020	
1878R	136,80+1	1527,23	9981,27	0	2095,53			430,97	14172,80	57394,57		0	0	71567,37	
1879B	136,80	1994	3500	0	3000			369,20	9000	69020		0	0	78020	
1879R	136,80	2169,90	8361,55	0	2730,92			315,96	13715,13	57288,72		0	0	71003,85	
1880B	136,80	1736	4750	0	1950			427,20	9000	70220		0	0	79220	
1880R	136,80	1581,98	8924,31	0	3258,08			473,11	14374,28	62228,12		0	0	76602,40	
1881B	136,80	2030	7500	0	2200			333,20	12200	83300		0	15000	112500	
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	14165,54	70175,45		0	0	84340,99	
1882B	136,80	1750	8500	0	3400			413,20	14200	83000		0	0	97200	
1882R	136,05	1031,76	8687,76	0	3400,88			284,15	13540,60	72999,51		0	0	86540,11	
1883B	136,80	1750	8500	0	3400			413,20	14200	83000		0	0	97200	
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	14077,76	85450,91		0	0	99528,67	
1884B	133,80	1800	12000	0	4350			516,20	18800	101562		0	0	120362	
1884R	133,80	1493,21	17228,27	0	3815,55			690,44	23361,27	76769,42		0	0	100130,69	

Rok ⁵	Wpływy bieżące										Dotacja rządu do poborów urzędni-ków, od 1925/26 zwroty	Depo-zyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁶
	Dochody własne													
	Dotychczas z niemo-chorności	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej	Docho- dy z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie dla pracow- ników (od 1930/31)	Wpływy na choroby (od 1917/18)	Inne wpływy	Docho- dy własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.					
1885B	133,80	1800	12000	0	4350		516,20	18800	101562	0	0	120362		
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	28618,16	88960,29	0	0	117578,45		
1886B	133,80	1800	17000	0	5400		666,20	25000	127836	0	0	152836		
1886R	133,80	8545,25	20063,55	0	5106,42		943,52	34792,54	94185,09	0	0	128977,63		
1887B	133,80	1800	17000	0	5400		666,20	25000	127836	0	0	152836		
1887R	131,55	7375,31	17194,14	0	5753,26		833,60	31287,86	102611,08	0	0	133898,94		
1888/9B	131,55	7072	20700	0	5250		846,45	34000	119650	0	0	153650		
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	34413,36	101244,49	0	0	135657,85		
1889/90B	131,55	6572	18600	0	5400		846,35	31550	119650	0	0	151200		
1889/90R	131,56	11685,43	17832,70	0	5414,36		798,18	35862,23	100000	0	0	135862,23		
1890/91B	131,55	6572	18600	0	5400		846,18	31550	119650	0	0	151200		
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	32772,09	113920,06	0	0	146692,15		
1891/92B	130,80	8172	16800	0	5600		697,20	31400	128700	0	5232	160100		
1891/92R	130,80	9627,31	18552,43	0	5757,97		635,77	34705,42	122020,42	0	0	156725,84		
1892/93B	130,80	8172	16800	0	5600		697,20	31400	128700	0	0	160100		
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	39310,75	124001,57	0	0	163312,32		
1893/94B	122,50	8200	18200	0	5660		617,50	32800	136600	0	0	169400		
1893/94R	122,50	9152,38	25270,03	0	5343,34		369,84	38274,99	120000	0	0	158274,99		
1894/95B	122,50	8200	18200	0	5660		617,50	32800	136600	0	0	169400		

Rok ⁶⁵	Wpływy bieżące											Dotacja rządu do poborów urzędni- ków, od 1925/26 zwroty	Depo- zyty	Wpływy nadm. nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁶⁶	
	Dochody własne										Dotacja bieżąca od sejmu prow.					
	Odsetki + Defekte	Dochody z naru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z wła- sności gruntowej	Docho- dy z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracow- ników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Docho- dy wła- sne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.						
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	116666,66	46372,82	116666,66	0	0	163039,48
1895/96B	122,50	9710	28290	0	240	240	0	240	237,50	38600	134600	38600	134600	0	1650	174850
1895/96R	122,50 +0,30	11060,17	40134,65	20	277,07	277,07	20	277,07	519,05	52133,74	105828,31	52133,74	105828,31	0	0	157962,05
1896/97B	122,50	9710	28290	0	240	240	0	240	237,50	38600	134600	38600	134600	0	0	174850
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	66756,62	97931,05	66756,62	97931,05	0	0	164687,67
1897/98B	121,75	10700	70520	30	240	240	30	240	388,25	82000	98200	82000	98200	0	3550	183750
1897/98R	198,25 +0,50	15635,73	64292,85	30	229,36	229,36	30	229,36	432,38	80819,07	84742,05	80819,07	84742,05	0	0	165561,12
1898/99B	121,75	10700	70250	30	240	240	30	240	388,25	82000	98200	82000	98200	0	3550	183750
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	100469,16	72245,10	100469,16	72245,10	0	0	172714,26
1899/00B	81	13550	92600	30	240	240	30	240	489	106990	65890	106990	65890	0	0	172880
1899/00R	0	14377,67	99364,38	30	329,37	329,37	30	329,37	598,91	114700,33	56106,98	114700,33	56106,98	0	0	170807,31
1900/01B	0	13550	92600	30	240	240	30	240	489	106990	65890	106990	65890	0	0	172880
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	134706,88	43326,54	134706,88	43326,54	0	0	178033,42
1901/02B	0	13800	111340	30	260	260	30	260	570	126000	60900	126000	60900	0	500	187400
1901/02R	0	2237,70	119297,05	30	264,27	264,27	30	264,27	975,46	122804,48	44053,88	122804,48	44053,88	0	0	166858,36 ⁶⁸
1902/03B	0	13800	111340	30	260	260	30	260	570	126000	60900	126000	60900	0	0	187400
1902/03R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	150670,51	65943,81	150670,51	65943,81	0	0	216614,32
1903/04B	0	36400 ⁶⁷	158660	30	340	340	30	340	820	196250	28060	196250	28060	0	0	224310
1903/04R	301,68	40907,70	161502,48	15	252,88	252,88	15	252,88	876,15	203855,89	22777,98	203855,89	22777,98	0	0	226633,87

Aneks

Wpływy bieżące											Dotacja rzędu do poborów urzędni- ków, od 1925/26 zwroty	Depo- zyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁶
Dochody własne														
Rok ⁵	Odsutki + Defekte	Dochody z nieru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z wła- sności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracow- ników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody wła- sne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.				
1904/05B	0	36400	158660	30	340			820	196250	28060	0	0	224310	
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	206967,18	36289,08	0	0	243256,26	
1905/06B	0	38750	186645	0	290			860	226545	16645	0	0	243190	
1905/06R	0	48521,51	181171,22	0	443,72			987,85	231124,30	10147,13	0	0	241271,43 ³⁹	
1906/07B	0	38750	186645	0	290			860	226545	16645	0	0	243190	
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	229549,17	23709,69	0	0	253258,86	
1907/08B	0	40620	190200	0	320			880	232020	23980	0	2700	258700	
1907/08R	0	59898,67	186789,12	0	475,32			975,92	248259,03	27365,75	0	2699,94	278324,72 ⁴⁰	
1908/09B	120	40620	190200	0	320			880	232020	23980	0	2700	258700	
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	253573,58	21583,55	0	0	275157,13	
1909/10B	240	52170	219730	0	450			960	273550	11020	0	5600	290170	
1909/10R	240	73407,22	228778,46	50	1528,42			950,47	304954,57	9443,53	0	3406,55	317804,65 ⁴¹	
1910/11B	240	52170	219730	0	450			960	273550	11020	0	5600	290170	
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	318546,44	9334,79	0	0	327881,23	
1911/12B	240	47880	300000	0	1130			850	350100	0	0	14000	364100	
1911/12R	240	48281,44	295443,32	0	1180,94			676,77	345822,47	0	0	7000	352822,47 ⁴²	
1912/13B	240	47880	300000	0	1130			850	350100	0	0	14000	364100	
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	341473,14	0	0	0	341473,14 ⁴³	
1913/14B	240	58445	268000	0	1440			800	328925	0	0	24750	355675	
1913/14R	240+1	50322,19	285758,67	0	884,36			790,96	337997,18	0	0	4234,43	342231,61 ⁴⁴	
1914/15B	240	58445	268000	0	1440			800	328925	0	0	24750	355675	

Wpływy bieżące											Dotacja rzędu do poborów urzędni- ków, od 1925/26 zwroty	Depo- zyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁶
Dochody własne														
Rok ⁵	Odsutki + Defekte	Dochody z neru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z wła- sności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracow- ników (od 1930/31)	Wpływy na pochońek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody wła- sne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.				
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	336827,42	0		0	336827,42 ⁴⁵	
1915/16B	240	46220	295000	0	916			784	343160	0		0	348085	
1915/16R	240	35075,35	315918,78	0	2752,15			8501,80	362488,08	0		0	392524,71 ⁴⁶	
1916/17B	240	46220	295000	0	916			784	343160	0		0	348085	
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	343326,38	0		0	343326,38 ⁴⁷	
1917/18B	240	46000	311340	0	800	360		600	359340	30710		0	390050	
1917/18R	240	3672,19	272058,37	0	1789,73	1483,10		2534,07	281777,46	73321		0	355098,46 ⁴⁸	
1918/19B	240	46000	311340	0	800	360		600	359340	30710		0	390050	
1918/19R	447	0	231782,29	0	1772,80	1418,40		3510,04	238930,53	201155,64		0	440086,17 ⁴⁹	
1919/20B	446,55	38842	400000	0	800	1225		307,45	441621	10449		0	452070	
1919/20R	447	0	345624,05	0	1899,15	1145,80		7452,70	356568,70	466141,05		0	822709,75 ⁵⁰	
1920/21B	446,55	35340	1350000	0	800	1928		7085,45	1395600	0		0	1395600	
1920/21R	290,33 +20,42	71770,87	1436577,89	0	4794,10	1469,50		9246,06	1524169,17	299233,27		0	1823402,44	
1921/22B	262,55	53240	2207500	0	1000	2530		7467,45	2272000	34000		0	2306000	
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	2929490,56	213306,98		0	3142797,53	
1922/23B	262,55	178470	3153600	0	3000	2600		6867,45	3344800	120200		0	3485000	
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	1240952,11,98	0		0	1240952,11,98 ⁵¹	
1923/24B	270	4658000	513910800	13000	6500	245500		135697930	654531070	15969000		0	715441000	
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	62345,40	25813,06		0	88158,46	
1924/25B	10	35000	280400	3000	500	450		440	319800	0		0	319800	

Aneks

Rok ³	Wpływy bieżące											Dotacja rządowa do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ³⁶
	Dochoły własne										Dotacja bieżąca od sejmiku prow.				
	Odsutki + Defekte	Dochoły z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.					
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	3225,04	0	0	0	334636,74 ³²
1925/26B	300	21000	368020	10900	500	525	175	401420	28080	0	28080	0	0	17500	447000
1925/26R	818,34 +24857,08	2512,84	354014,45	15382,78	761,04	404	6,50	398257,03	28080	34032,26	0	0	0	0	460369,29 ³⁵
1926/27B	300	14700	394500	15600	860	630	110	426700	38300	0	38300	0	0	8000	473000
1926/27R	342,32	6094,53	374944,35	18104,10	663,24	515	242,30	400905,84	131467,48	0	131467,48	0	0	2550,25	534923,57 ³⁴
1927/28B	200	25400	477930	18200	800	670	100	523300	70700	0	70700	0	0	0	594000
1927/28R	310,04	16465,17	481653,64	22298,53	791,52	953	402,82	522874,72	0	0	0	0	0	0	522874,72 ³⁵
1928/29B	200	30700	545300	24370	700	900	130	704300	102000	0	102000	0	0	24000	728300
1928/29R	358,66	132357,81	520543,14	25503,18	948,50	485	207,86	608404,15	107497,92	0	107497,92	0	0	0	787902,07
1929/30B	250	25900	542300	27000	700	950	400	597500	123200	0	123200	0	0	0	720700
1929/30R	257,90	126177,63	537746,62	23258,97	1420,78	942,20	165,10	689969,20	100521,47	0	100521,47	0	0	0	790490,67
1930/31B	300	131800	563800	25500	700	18800	250	742100	121100	0	121100	0	0	0	863200
1930/31R	206,27	8175,89	564712,49	22232,51	1288,98	26608,76	221,96	623964,48	112539,10	0	112539,10	0	0	0	736503,58
1931/32B	250	129300	544300	23400	1000	20000	200	719400	77500	0	77500	0	0	0	796900
1931/32R	85,63	12439,15	564283,95	23904,40	1226,79	20472,65	111,06	623387,93	0	0	0	0	0	0	623387,93 ³⁶
1932/33B	100	11700	515030	23000	1000	18300	200	570230	170150	0	170150	0	0	0	740380
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	30	9000	475000	21600	1000	18000	170	525600	69800	0	69800	0	0	0	595400
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Wpływy bieżące											Depozyty	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ³⁶
Dochody własne														
Rok ³⁵	Odsetki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne, od 1923/24. Wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty				
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	33	7673	46288	20076	704	14921	112	89718	498459	0	0	0	588177	0
1936/37B	10	19800	468800	20300	1000	43860	120	526470	95850	0	0	0	622320	0
1936/37R	312	16963	469224	19838	863	13450	120	521294	76620	0	0	0	597914	0
1937/38B	10	19670	468830	20200	900	45530	120	556360	87730	0	0	0	634090	0
1937/38R	131	0	0	19876	877	42822	96	64875	539672	0	0	0	604547	0
1938/39B	20	16520	27900	20200	900	48600	120	114980	491450	0	0	0	606430	0
1938/39R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1939/40B	20	11600	21960	18100	600	27600	100	81000	403000	0	0	0	484000	0

Legenda: B – budżet uchwalony, R – rzeczywiste dochody, wpłaty lub wpływy.

³⁴ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

³⁵ 1887R + 1 I – 31 III 1888.

³⁶ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były niższe od wpływów i wyniosły 157329,07 RM.

³⁷ Tutaj włączono dotychczas odrębny budżet zakładu w Brzeskiej Wsi. Ramy tej tabeli nie pozwalają na szczegółowe rozpisywanie tej pozycji, co miało miejsce w kolejnych budżetach od 1903/04 r.

³⁸ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 182239,39 RM.

³⁹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 239860,60 RM.

⁴⁰ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 274627,34 RM.

⁴¹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 314860,17 RM.

⁴² Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 364299,09 RM.

⁴³ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 299651,79 RM.

⁴⁴ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 337429,68 RM.

⁴⁵ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 303144,93 RM.

⁴⁶ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 378300,13 RM.

- 47 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 333009,26 RM.
- 48 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 342639,89 RM.
- 49 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 451476,89 RM.
- 50 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były śladowo wyższe od wpływów i wyniosły 822709,81 RM.
- 51 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 111190635,68 RM.
- 52 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 229628,53 RM.
- 53 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 496065,43 RM.
- 54 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 533917,55 RM.
- 55 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były znacznie wyższe od wpływów i wyniosły 623348,76 RM.
- 56 Wydatki rzeeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 621984,70 RM.

Tabela 3.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Plakowicach w latach 1876–1940/41 (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)⁵⁷

Rok ⁵⁸	Wpływy bieżące										Dotacja rządu do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁵⁹
	Dochody własne					Wpływy na								
	Odsutki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.				
1876B	877,88	1108	4120	0	1740			154,12	8000	46650	0	24130	78780	
1876R	877,89	1404,02	5615,93	0	2540,42			0	10438,26	38728,96	0	0	49167,22	
1877B	877,88	1333	9200	0	3800			154,12	15365	89135	0	0	104500	
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	17362,10	67239,63	0	0	84601,73	
1878B	877,88	1333	9200	0	3800			154,12	15365	89225	0	0	104590	
1878R	770,90	1916,82	11165,10	0	3216,22			398,79	17467,83	70387,56	0	0	87855,39	
1879B	877,88	1333	9200	0	3800			154,12	15365	89225	0	0	104590	
1879R	805,87+2	1840,36	13098,99	0	3498,76			436,60	19682,58	66626,52	0	0	86309,10	
1880B	805,88	1680	10000	0	3200			394,12	16080	84140	0	0	100220	
1880R	805,88	1207,14	21033,11	0	3495,69			558,71	27100,53	65441,45	0	0	92541,98	
1881B	805,88	1820	10000	0	3360			414,12	16400	86340	0	0	102740	
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	17076,07	75545,63	0	0	92621,70	
1882B	805,88	1820	11000	0	3400			464,12	17490	83630	0	0	101120	
1882R	803,38	1803,63	9108,17	0	3359,97			333,68	15408,83	72992,54	0	0	88401,37	
1883B	805,88	1820	11000	0	3400			464,12	17490	83630	0	0	101120	
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	15678,54	72239,21	0	0	87917,75	
1884B	785,88	1750	11000	0	3460			404,12	17400	81797	0	0	99197	
1884R	686,95	2078,38	8899,19	0	3297,29			387,23	15349,04	71337,05	0	0	86686,09	
1885B	785,88	1750	11000	0	3460			404,12	17400	81797	0	0	99197	

Wpływy bieżące														
Rok ⁸⁸	Dochody własne							Dotacja rządowa do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Dotacja bieżąca od sejmiku od prow.	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku od prow.	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸⁹
	Odsieki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)							
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	15463,77	74814,64	0	0	90278,41	
1886B	742,38	1940	11000	0	3300	0	3300	367,62	17350	86970	0	0	104320	
1886R	740,32	2499,26	8293,85	0	3694,61	0	3694,61	343,05	15571,09	77672,33	0	0	93243,42	
1887B	742,38	1940	11000	0	3300	0	3300	367,62	17350	86970	0	0	104320	
1887R	720,62+3,61	3296,30	7283,56	0	3167,40	0	3167,40	216,79	14688,28	78358,57	0	0	93046,85	
1888/9B	703,88	2780	8350	0	3550	0	3550	356,12	15740	88900	0	0	104640	
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	20159,21	79426,54	0	0	99585,75	
1889/90B	703,88	7140	9600	0	4300	0	4300	256,12	22000	106940	0	0	128940	
1889/90R	702,56	9136,83	11445,79	0	3358,33	0	3358,33	146,82	24790,33	91000	0	0	115790,33	
1890/91B	703,88	7140	9600	0	4300	0	4300	256,12	22000	106940	0	0	128940	
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	31404,04	95951,35	0	0	127355,39	
1891/92B	622,12	10520	12700	0	4400	0	4400	257,88	28500	119700	0	0	148200	
1891/92R	190,39	14271,08	16677,29	0	4176,27	0	4176,27	487,98	35803,01	113800	0	0	149603,01	
1892/93B	622,12	10520	12700	0	4400	0	4400	257,88	28500	119700	0	0	148200	
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	36792,52	108389,33	0	0	145181,85	
1893/94B	0	13500	24600	0	6300	0	6300	300	44700	169700	0	0	214400	
1893/94R	0	17742,86	16752,87	0	4108,56	0	4108,56	369	38973,29	118000	0	0	156973,29	
1894/95B	0	13500	24600	0	6300	0	6300	300	44700	169700	0	0	214400	
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	45033,80	123039,73	0	0	168073,53	
1895/96B	0	15800	55475	0	270	0	270	355	71900	165300	0	0	237200	
1895/96R	0+3,54	16356,36	38855,24	0	100,20	0	100,20	577,97	55893,31	130251	0	0	186144,31	

Wpływy bieżące													
Rok ⁸⁸	Dochody własne							Dotacja rządowa do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸⁹		
	Odsutki + Defekty	Dochody z niurochomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na choroby (od 1917/18)					Inne wpływy	Dochody własne łącznie
1896/97B	0	15800	55475	0	270			355	71900	165300	0	0	237200
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	11216,77	110295,50	0	0	221512,27
1897/98B	0	16640	105765	0	100			495	123000	115200	0	1200	239400
1897/98R	37,5+29,76	25287,63	111597,34	0	163,60			500,91	137616,74	95700,07	0	0	233316,81
1898/99B	0	16640	105765	0	100			495	123000	115200	0	1200	239400
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	157458,91	88110,75	0	0	245569,66
1899/00B	37,50	22500	135776	0	100			486,50	158900	87400	0	0	246300
1899/00R	56,25	24388,27	133363,82	0	180,50			356,04	158344,88	88509,46	0	0	246854,34
1900/01B	37,50	22500	135776	0	100			486,50	158900	87400	0	0	246300
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	170846,63	78614,54	0	0	249461,17
1901/02B	37,50	25900	159034	0	160			418,50	185550	68300	0	0	253850
1901/02R	37,50	30364,35	152026,03	0	117			563,66	183108,54	74280,27	0	0	257388,81
1902/03B	37,50	25900	159034	0	160			418,50	185550	68300	0	0	253850
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	189407,64	67000,76	0	0	256408,40
1903/04B	0	30650	201461	0	160			479	232750	52420	0	0	285170
1903/04R	18,75+1,20	42830,38	169905,29	0	168,18			947,55	213851,40	76877,51	0	0	290728,91
1904/05B	0	30650	201461	0	160			479	232750	52420	0	0	285170
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	245340,74	50695,28	0	0	296036,02
1905/06B	0	39000	217270	0	160			650	257080	42020	0	5500	304600
1905/06R	0+3,78	37292,53	222331,77	0	208,20			1022,23	260858,51	43514,41	0	2000	306372,92 ⁸⁹
1906/07B	0	39000	217270	0	160			650	257080	42020	0	5500	304600

Aneks

Wpływy bieżące											Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁵⁹
Dochody własne													
Rok ⁵⁸	Odsieki + Defekte	Dochody z niurochomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku pow.			
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	273211,80	39699,18		0	312910,98
1907/08B	0	43175	264200	0	210		1100	308685	308685	40035		0	363320
1907/08R	0+118	50116,06	233655,79	0	220,30		839,80	284831,95	284831,95	72042,53		0	371592,48 ⁶¹
1908/09B	0	43175	264200	0	210		1100	308685	308685	40035		0	363320
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	305483,93	305483,93	66524,21		0	372008,14
1909/10B	0	48100	319600	0	210		900	368810	368810	21490		0	416600
1909/10R	0	56731,94	302583	0	356,60		687,65	360359,19	360359,19	15628,45		0	402137,64 ⁶²
1910/11B	0	48100	319600	0	210		900	368810	368810	21490		0	416600
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	394275,76	394275,76	747,25		0	395023,01
1911/12B	0	28200	395000	0	300		800	424300	424300	0		0	430100
1911/12R	0	34483,25	372508,16	0	380,70		535,08	407907,19	407907,19	0		0	413707,19
1912/13B	0	28200	395000	0	300		800	424300	424300	0		0	430100
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	403139,67	403139,67	0		0	403139,67 ⁶³
1913/14B	0	43000	420000	0	300		600	463900	463900	0		0	479400
1913/14R	0+0,05	32795,47	383111,37	0	439,70		986,86	417333,45	417333,45	0		0	417333,45 ⁶⁴
1914/15B	0	43000	420000	0	300		600	463900	463900	0		0	479400
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	457696,27	457696,27	0		0	457696,27 ⁶⁵
1915/16B	0	39000	425000	0	400		800	465200	465200	0		0	466200
1915/16R	0	48666,08	398014,23	0	288,74		1954,79	448924,04	448924,04	0		0	449024,04 ⁶⁶
1916/17B	0	39000	425000	0	400		800	465200	465200	0		0	466200
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	442009,73	442009,73	25388,18		0	467397,91

Wpływy bieżące											Depozyty	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁹⁹
Dochoły własne														
Rok ⁹⁸	Odsetki + Defekte	Dochoły z niurochomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku od sejmiku prow.				
1917/18B	0	58000	415000	0	1000	900	1200	476100	62900	0	0	539000		
1917/18R	0+4,20	17078,98	366230,13	0	1030,97	1560	3610,73	387955,01	112819,70	0	0	500774,71 ⁶⁷		
1918/19B	0	58000	415000	0	1000	900	1200	476100	62900	0	0	539000		
1918/19R	150	9719,46	315649,26	0	2504,83	1690,70	7622,93	337337,18	247716,12	0	0	593349,48 ⁶⁸		
1919/20B	0	51616	500000	0	1000	1750	2000	556366	32744	0	0	589110		
1919/20R	99	58812,17	419589,35	0	3674,20	1748,56	9647,74	493571,02	561314,11	0	0	1062639,03 ⁶⁹		
1920/21B	100	45513	1700000	1942,50	3000	3610	6000	11760165,50	0	0	0	11760165,50		
1920/21R	119	89526,11	1923706,58	0	3060,95	468,05	32496,56	2049377,25	519123,73	0	0	2583867,57 ⁷⁰		
1921/22B	90	73008	2917100	0	3000	4750	6000	3003948	161552	0	0	3165500		
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	3910147,47	0	0	0	3910147,47 ⁷¹		
1922/23B	166	237632	5037000	0	4500	3875	6000	5289173	0	0	157000	5446173		
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	179778603,86	0	0	0	179778603,86 ⁷²		
1923/24B	80	6149000	724698000	80000	12000	60000	191397020	922396100	0	63721000	0	986117100		
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	156227,63	0	b.d.	0	156227,63 ⁷³		
1924/25B	0	36600	385580	4080	310	900	130	427600	0	0	0	427600		
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	391389,01	34791,18	0	0	426180,19 ⁷⁴		
1925/26B	0	36570	529250	10000	700	900	80	577500	0	0	0	577500		
1925/26R	1417,63	149,67	559623,10	12839,24	1085,31	875,50	72,50	576062,95	0	2006,13	0	578069,08 ⁷⁵		
1926/27B	900	16720	636700	11500	900	1200	80	668000	0	0	0	718800		
1926/27R	953,45	662,76	583354,08	13570,48	1579,28	1605	150,20	601984,35	59900,58	0	0	664771,15 ⁷⁶		
1927/28B	900+109,10	5000	744600	12800	1000	1470	230	766000	45200	0	0	836000		

Aneks

Wpływy bieżące															
Rok ⁸⁸	Dochody własne						Dochody łącznie własne pracowników (od 1930)	Wpływy na zdrowie, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody bieżące od sejmu prow.	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸⁹
	Dotchody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)									
1927/28R	8146,11	817460,65	15271,38	1583,55		1012,50	888,96	828817,64	0	0	0	0	0	828817,64 ⁷⁷	
1928/29B	6500	940350	16100	1500		2100	150	967600	23600	0	0	0	54100	1045300	
1928/29R	565,05	900198,85	17140,87	1650,86		1766,05	516,20	1032855,35	54565,09	0	0	0	0	1087420,44	
1929/30B	700	1010350	19200	1500		2300	550	1051000	34000	0	0	0	0	1085000	
1929/30R	1005,03	917043,45	18082,36	1604,26		1509	413,07	1099308,04	82053,17	0	0	0	0	1181361,21	
1930/31B	550	1030350	20300	1500	51300	2500	580	1158200	23700	0	0	0	0	1259300	
1930/31R	841,99	953191,20	19874,80	2335,49	42001,95	2294,65	376,22	1039010,02	0	0	0	0	0	1039010,02 ⁷⁸	
1931/32B	550	971350	21200	1500	40750	2500	150	1445500	0	0	0	0	0	1145500 ⁷⁹	
1931/32R	1266,58	945475,39	20850,54	2386,20	32715,95	1611,15	240,53	1020090,66	0	0	0	0	0	1020090,66 ⁸⁰	
1932/33B	150	865370	19950	2000	32750	2700	120	937870	15600	0	0	0	0	953470	
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1933/34B	400	792300	17450	2000	29450	2400	100	854000	16800	0	0	0	0	870800	
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1935/36R	86	777250	18141	2264	23667	2003	133	848531	23313	0	0	0	0	871844	
1936/37B	150	806650	18400	1800	45900	2000	150	888900	18050	0	0	0	0	906950	
1936/37R	78	818838	18147	2464	22387	2017	546	893257	1141	0	0	0	0	894398	
1937/38B	100	806750	18000	2100	59230	2000	100	911140	33420	0	0	0	0	944560	
1937/38R	95	24141	18119	2226	36807	1917	270	83575	877641	0	0	0	0	961216	

Rok ⁵⁸	Wpływy bieżące										Wszystkie wpływy i wydatki ⁵⁹			
	Dochody własne					Dotacja rządowa do poborów urzędników, od 25/26 zwroty	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dochody własne łącznie	Inne wpływy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)		Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)		
	Odsieki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów								Wpływy na wyżywienie, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)
1938/39B	100	21850	43700	18650	2200	60850	2000	400	149750	866460	0	0	0	1016210
1938/39R	88	29326	42798	17826	2386	47447	930	621	141342	829462	0	0	0	970804
1939/40B	100	14630	42273	18500	2000	47290	400	2107	127300	838700	0	0	0	966000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	40	17000	45300	18300	2000	44450	300	2210	129600	853400	0	0	0	983000

⁵⁷ Opracowano na podstawie protokołów obrad landiagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

⁵⁸ 1887R+ I I - 31 III 1888.

⁵⁹ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były wyższe od wpływów i wyniosły 158 901,03 RM (czyli powstał deficyt w wysokości 1927,74 RM).

⁶⁰ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 309109,34 RM.

⁶¹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 370570,59 RM.

⁶² Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były nieznacznie wyższe od wpływów i wyniosły 402648,13 RM.

⁶³ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 365014,02 RM.

⁶⁴ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 417644,54 RM.

⁶⁵ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 419377,09 RM.

⁶⁶ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były znacznie wyższe od wpływów i wyniosły 457466,39 RM.

⁶⁷ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 518349,59 RM.

⁶⁸ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 585891,75 RM.

⁶⁹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1061225,54 RM.

⁷⁰ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 2588725,89 RM.

⁷¹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 3893826,71 RM.

⁷² Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 111544908,52 RM.

⁷³ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 131061,28 RM.

⁷⁴ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 430412,57 RM.

⁷⁵ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 577959,98 RM.

⁷⁶ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 664170,71 RM.

⁷⁷ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 842116,43 RM.

⁷⁸ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 1 027 392,77 RM.

⁷⁹ Zaplanowano superatę; wydatki tylko 1 140 800 RM.

⁸⁰ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 892 836,09 RM.

Tabela 4.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Bolesławcu w latach 1876–1940/41 (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)⁸¹

Rok ⁸²	Wpływy bieżące											Depozyty	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³
	Dochoły własne										Dotacja bieżąca od sejmiku od sejmiku prow.				
	Odsetki + Defekte	Dochoły z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty imn. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pomoc chłobek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku od sejmiku prow.					
1876B	17,43	3588	22377	0	5400			1447,57	32830	189574	0	28174	225104		
1876R	17,43	4925,56	25100,62	0	10433,16			1664,65	42141,42	149650	0	(15,75)	191807,17		
1877B	17,06	4972	24410	0	6000			1480,94	36880	172270	0	3573	213173		
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	35833,78	153371,48	0	0	189205,26		
1878B	16,68	4830	24410	0	7500			1643,32	38400	161670	0	0	200070		
1878R	22,51	4996,55	25655,69	0	8118,80			1760,74	40554,29	139616,30	0	0	180170,59		
1879B	16,68	4830	24410	0	7500			1643,32	38400	161670	0	0	200070		
1879R	134,89	5060,07	26010,06	0	8335,56			1497,67	41038,25	163589,92	0	0	204628,17		
1880B	202,18	5080	24903	0	8382			1562,82	40130	184260	0	0	224390		
1880R	202,18	6226,08	26053,17	0	8150,31			1514,94	42146,68	167734,88	0	15	209896,56		
1881B	201,81	6260	25817	0	8524			1517,19	42320	183095	0	8900	234315		
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	48302,66	161408,46	0	b.d.	209711,12		
1882B	201,43	7156	26849	0	8499			1474,57	44180	182804	0	0	226984		
1882R	201,38	8508,53	26007,51	0	8491,21			1276,31	44484,94	158751,57	0	15	203251,51		
1883B	201,43	7156	26849	0	8499			1474,57	44180	182804	0	0	226984		
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	44053,72	187576,97	0	0	231430,69		
1884B	200,63	8356	31044	0	8994			1385,37	49980	191565	0	0	241545		
1884R	200,63	10595,77	29966,68	15	11357,79			1627,60	53763,47	165131,11	0	0	218894,58		

Aneks

Wpływy bieżące														
Rok ⁸²	Dochody własne													
	Odsutki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na chłówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³
1885B	200,63	83,56	31044	0	8994			1385,37	49980	191565		0	0	241545
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	55783,76	180497,25		0	0	236281,01
1886B	199,88	11892	29474	0	10100			1334,12	53000	228060		0	0	294610
1886R	122,34	14737,22	34624	20,22	9034,32			1367,47	59906,39	194657,38		0	0	254563,77
1887B	199,88	11892	29474	0	10100			1334,12	53000	228060		0	0	294610
1887R	13,75 +3,33	21051,42	29419,55	0	7416,33			716,02	58620,40	206645,99		0	0	265266,39
1888/9B	13,75	34158	36000	0	8150			888,25	79210	232290		0	27140	338640
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	87317,67	210445,38		0	27140	324903,05
1889/90B	7,50	34385	36000	0	7700			957,50	79050	235650		0	0	314700
1889/90R	7,50 +30,27	29070,14	36989,06	0	6936,60			999,61	74033,18	222000		0	0	296033,18
1890/91B	7,50	34385	36000	0	7700			957,50	79050	235650		0	0	314700
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	67280,33	243666,21		0	0	310946,54
1891/92B	7,50	24550	40000	0	7700			942,50	73200	237400		0	0	310600
1891/92R	7,50 +583,90	21838,03	36631,84	0	7694,31			1490,33	68245,91	250400		0	0	318645,91
1892/93B	7,50	24550	40000	0	7700			942,50	73200	237400		0	0	310600
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	65099,42	232463,20		0	0	297562,62
1893/94B	7,50	24600	37000	0	7800			942,50	70350	250650		0	0	321000
1893/94R	7,50 +3,55	19727,25	32295,66	0	7234,80			1089,76	60358,52	225000		0	0	285358,52

Wpływy bieżące											Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³
Dochody własne													
Rok ⁸²	Odsetki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na chłówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.			
1894/95B	7,50	24600	37000	0	7800			942,50	70350	250650	0	321000	
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	65441,33	220122,99	0	285564,32	
1895/96B	0	21640	50200	0	250			1000	73090	223810	0	296900	
1895/96R	0	24961,13	46792,17	0	177,72			1014,03	72945,05	190000	0	262945,05 ⁸⁷	
1896/97B	0	21640	50200	0	250			1000	73090	223810	0	296900	
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	94966,24	170952,95	0	265919,19	
1897/98B	0	18230	81720	0	160			800	100910	187970	0	288800	
1897/98R	0 +13,79	21296,34	87153,18	0	217,02			1049,68	109730,01	159022,33	0	268752,34 ⁸⁸	
1898/99B	0	18230	81720	0	160			800	100910	187970	0	288800	
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	131746,79	149805,57	0	281552,36	
1899/00B	0	24320	134158	0	180			870	159528	131112	0	290640	
1899/00R	0	30656,93	106581,65	0	192,46			697,13	138108,17	144200,46	0	282308,63 ⁸⁹	
1900/01B	0	24320	134158	0	180			870	159528	131112	0	290640	
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	152979,76	133689,27	0	286669,03	
1901/02B	0	27605	140540	0	220			905	169270	128130	0	297400	
1901/02R	0	36046,37 ⁸⁴	132910,28	0	195,26			668,60 ⁸⁶	169820,51	139753,76	0	309574,27 ⁹⁰	
1902/03B	0	27605	140540	0	220			905	169270	128130	0	297400	
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	169127,96	125107,97	0	294235,93	
1903/04B	0	45500 ⁸⁵	160940	0	240			820	207500	110200	0	317700	
1903/04R	0+5,50	52193,59	153108,39	0	255,46			687,30	206250,24	103046,67	0	309326,91 ⁹¹	

Aneks

Wpływy bieżące												
Rok ⁸²	Dochody własne											
	Odsutki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	
1904/05B	0	45500	160940	0	240			820	207500	110200	0	317700
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	208811,35	105708,48	0	314519,83
1905/06B	0	47050	171000	0	210			750	219010	99340	0	367750
1905/06R	0	50640,85	172676,09	0	319,57			1178	224814,51	115294,74	0	389037,16 ⁸²
1906/07B	0	47050	171000	0	210			750	219010	99340	0	367750
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	218722,45	127594,05	0	346316,50
1907/08B	0	53450	190550	0	320			830	245150	111210	0	359860
1907/08R	0+7,70	65619,48	137125,82	0	354,95			1131,98	204239,93	149167,24	0	356906,44 ⁸³
1908/09B	0	53450	190550	0	320			830	245150	111210	0	359860
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	211192,07	144081,37	0	355273,44
1909/10B	0	57250	254400	0	320			970	312940	94750	0	409410
1909/10R	0+0,90	59319,23	209565,46	0	268,55			1483,70	270637,84	119251,67	0	391601,40 ⁸⁴
1910/11B	0	57250	254400	0	320			970	312940	94750	0	409410
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	328618,65	66874,84	0	395493,49
1911/12B	0	29680	435000	0	400			1000	466080	21580	0	492760
1911/12R	0	35395,49	309630,08	0	705,98			844,43	346575,98	42662,97	0	391788,95 ⁸⁵
1912/13B	0	29680	435000	0	400			1000	466080	21580	0	492760
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	404837,83	16826,87	0	423664,84
1913/14B	0	30568	450000	0	300			1000	481868	24432	0	524700
1913/14R	0+1,21	36220,67	395718,09	0	431,96			466,50	432838,43	10673,38	0	461911,81 ⁸⁶
1914/15B	0	30568	450000	0	300			1000	481868	24432	0	524700

Wpływy bieżące															
Rok ⁸²	Dochody własne										Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³
	Odsutki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.					
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	0	0	552480,56
1915/16B	0	28668	540000	0	300	0	657	569625	0	657	0	0	3125	0	572750
1915/16R	0	28464,66	559766,02	0	417,92	0	1241,71	589890,31	0	1241,71	0	0	21484,11	0	611374,42 ⁸⁷
1916/17B	0	28668	540000	0	300	0	657	569625	0	657	0	0	3125	0	572750
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	572514,44	12364,57	b.d.	12364,57	0	b.d.	0	584879,01
1917/18B	0	34494	560000	0	400	0	756	596550	58950	756	58950	0	0	0	655500
1917/18R	0	23791,64	430925,76	0	445,21	0	759,25	459183,36	208536,61	759,25	208536,61	0	0	0	667719,97 ⁸⁸
1918/19B	0	34494	560000	0	400	0	756	596550	58950	756	58950	0	0	0	655500
1918/19R	0+6,25	7106,66	383968,31	0	360,97	0	826,30	395935,99	455737,46	826,30	455737,46	0	58730,75	0	910404,20 ⁸⁹
1919/20B	0	28025,70	600000	0	420	0	554,30	633200	172950	554,30	172950	0	0	0	806150
1919/20R	274,5 +18,34	48452,49	508668,18	0	667,22	0	920,03	561105,26	1028605,53	920,03	1028605,53	0	43171,54	0	1632882,33 ⁹⁰
1920/21B	0	21800	1900000	0	700	0	800	1929290	52995	800	52995	0	2000	0	1984285
1920/21R	873,50	81986,38	2244042,38	0	1499,41	0	32747,76	2344385,43	1248091,46	32747,76	1248091,46	0	42807,01	0	3635283,90 ⁹¹
1921/22B	48	100000	3547800	0	800	0	28052	3683700	0	28052	0	0	0	0	3683700
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4235576,50	847838,48	b.d.	847838,48	0	0	0	5083414,98
1922/23B	900	337788	5694000	0	1500	0	28000	6072688	0	28000	0	0	0	0	6072688
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	180525455,76	0	b.d.	0	0	0	0	180525455,76 ⁹²
1923/24B	2500	2685600	803766000	29000	8000	1000000	198858000	1006349100	3603200	29000	3603200	65256000	0	0	1075208300
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	168983,97	0	b.d.	0	b.d.	0	0	168983,97 ⁹³
1924/25B	10	32000	469690	4000	250	1500	450	507900	0	450	0	0	0	0	507900

Wpływy bieżące											Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³
Dochoady własne													
Rok ⁸²	Odeatki + Defekte	Dochoady z nieruchomości	Wpłaty inne. Od 1923/24	Dochoady z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież i oświecenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoady własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędni-ków, od 1925/26 zwróty			
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	451226,60	24852,07	0	0	0	476078,67 ⁰⁴
1925/26B	400	22700	648420	500	1950	689700	160	689700	0	0	0	0	689700
1925/26R	1443,25 +4460,59	14824,89	683076,20	1285,12	2122	732901,94	260,25	732901,94	0	450	0	0	733351,94 ⁰⁵
1926/27B	600	10860	903656	750	2535	936000	199	936000	0	0	0	70000	1006000
1926/27R	1624,30 +2375,24	19949,78	709151,86	1535,30	1631	765080,16	481,47	765080,16	39589,17	0	0	2361,83	807031,16 ⁰⁶
1927/28B	800	18380	956800	1000	2535	999700	185	999700	0	0	0	0	999700
1927/28R	1560,33	34568,23	1022933	1811,63	1467	1091216,62	1535,87	1091216,62	0	0	0	0	1091216,62 ⁰⁷
1928/29B	1000	12720	1180500	1300	2535	1222200	145	1222200	0	0	0	0	1222200
1928/29R	1239,80	138710,28	1119972,29	2637,56	2285	1297019,31	1225,10	1297019,31	0	0	0	0	1297019,31 ⁰⁸
1929/30B	1200	21333	1290500	1700	3055	1347900	112	1347900	100	0	0	0	1348000
1929/30R	991,95	189169,11	1159137,79	3027,09	3372,50	1391645,58	1576,72	1391645,58	0	0	0	0	1391645,58 ⁰⁹
1930/31B	1200	104370	1351700	2200	44500	1537200	170	1537200	0	0	0	0	1537200 ¹⁰
1930/31R	456,45	17429,71	1215192,04	3131,43	51094,36	1325245,43	894,78	1325245,43	0	0	0	0	1325245,43 ¹¹
1931/32B	500	99720	1258500	2700	49000	719400	180	719400	77500	0	0	0	1464300
1931/32R	1336,34	18820,11	1234455,59	2367,13	56230,80	1353467,12	254,48	1353467,12	b.d.	0	0	0	1353467,12 ¹²
1932/33B	450	12700	1150200	3000	44700	1244550	250	1244550	0	0	0	0	1244550 ¹³
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	700	9700	1055400	2400	43100	1148400	250	1148400	1300	0	0	0	1149700
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Rok ⁸²	Wpływy bieżące											Wpływy nadzw.	Depozyty	Dotacja rządu do poborów urzędników, od 1925/26 zwroty	Wszystkie wpływy i wydatki ⁸³	
	Dochody własne															
	Odstępki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pomocą chłopków chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Dotacja					
											zwrotów					
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	122	24979	1180372	38572	2130	39021	1948	28	1287172	0	0	0	0	0	0	0
1936/37B	50	17300	1205230	38150	2100	63840	1600	300	1328570	0	0	0	0	0	0	0
1936/37R	19	28015	1138827	37172	1825	37752	2729	29	1246368	0	0	0	0	0	0	0
1937/38B	50	23030	1192990	38150	2100	60440	1600	200	1328960	0	0	0	0	0	0	0
1937/38R	59	44348	0	39061	1873	58709	2008	215	146273	1082032	0	0	0	0	0	0
1938/39B	50	31330	59800	38150	2100	71485	2600	100	205615	1077695	0	0	0	0	0	0
1938/39R	45	39441	63471	35603	1932	69710	854	24	211080	1101968	0	0	0	0	0	0
1939/40B	50	20760	73017	24600	1900	62100	400	1573	198000	1013000	0	0	0	0	0	0
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	50	35150	73300	25000	1900	64100	600	1450	214700	1016800	0	0	0	0	0	0

⁸¹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

⁸² 1887R+ 1 I – 31 III 1888.

⁸³ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były niższe od wpływów i wyniosły 284155,88 RM.

⁸⁴ Od tego rozliczenia włączono tu dotychczas odrębne wpływy z Folwarku Próg. [uwaga: pod tabelą i w przypisie niżej Próg w cudzysłowie – jak ma być? – to samo niżej] w cudzysłowie

⁸⁵ Tutaj włączono dotychczas odrębny budżet zakładu w Folwarku Próg. Ramy tej tabeli nie pozwalają na szczegółowe rozpisywanie tej pozycji, co miało miejsce w kolejnych budżetach od 1903/04 r.

⁸⁶ Od tego rozliczenia włączono tu dotychczas odrębne wpływy z Folwarku Próg.

⁸⁷ Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 271 521,26 RM.

⁸⁸ Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 278 348,82 RM.

⁸⁹ Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 284 019,89 RM.

⁹⁰ Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 306 272,33 RM (wpływy i wydatki obejmują już włączone gospodarstwo rolnicze).

⁹¹ Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 308755,47 RM.

- 92 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 385742,25 RM.
- 93 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 351292,56 RM.
- 94 Była minimalna superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 391562,48 RM.
- 95 Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 403786,23 RM.
- 96 Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 462016,81 RM.
- 97 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 607486,77 RM.
- 98 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 650090,98 RM.
- 99 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 874549,93 RM.
- 100 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1602212,39 RM.
- 101 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 3601344,87 RM.
- 102 Była znaczna superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 11736800,44 RM.
- 103 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 161883,97 RM.
- 104 Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 490657,81 RM.
- 105 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 730976,70 RM.
- 106 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 804377,02 RM.
- 107 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1031104,20 RM.
- 108 Był deficyt w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1310976,83 RM.
- 109 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1378914,06 RM.
- 110 W tym roku planowane wydatki były niższe niż wpływy i wynosić miały 1482500 RM.
- 111 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1287790,70 RM.
- 112 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1208282,60 RM.
- 113 W tym roku planowane wydatki były niższe niż wpływy i wynosić miały 1179380 RM.
- 114 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1164911 RM.
- 115 Była superata w tym roku, wydatki planowano na 1225470RM.
- 116 Była superata w tym roku, gdyż wydatki wyniosły 1174814 RM.
- 117 Była superata w tym roku, wydatki planowano na 1259390 RM.

Tabela 5.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Kluczborku w latach 1876–1933/34¹¹⁸ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok ¹¹⁹	Wpływy bieżące										Dotacja rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹²⁰
	Dochoły własne												
	Odsetki + Defekte	Dochoły z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochodek chorých (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmju pro.	Dotacja na koszty transportu chorých			
1876B	0	0	0	0	0	0	0	0	(138660)	-5400	144060	100023	275223
1876R	6,0	198,95	403,24	0	49,20	52,21	709,60	37373,62	677,41	38051,03	38051,03	(0)	38760,63
1877B	0	0	30600	0	300	240	31140	136460	5400	141860	141860	0	173000
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	20738,71	110073,65	0	110073,65	110073,65	0	130812,36
1878B	6,0	200	20000	0	1200	504	21910	130190	0	130190	130190	0	152100
1878R	6,0+2,15	799,70	29122	0	1325,17	1260,40	32515,57	103905,56	0	103905,56	103905,56	0	136421,13
1879B	6,0	200	20000	0	1200	504	21910	130190	0	130190	130190	0	152100
1879R	6,0+7,08	1914,49	25854,45	0	1845,28	1387,88	34015,18	106235,56	0	106235,56	106235,56	0	140250,74
1880B	6,0	1200	25810	0	1200	584	28800	123683	0	123683	123683	0	152483
1880R	6,0+46,50	2444,42	25096,30	0	2293,15	940,49	30826,86	112819,63	0	112819,63	112819,63	0	143646,49
1881B	6,0	2000	25310	0	1400	782	29498	126390	0	126390	126390	0	155888
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	37543,89	106756,39	0	106756,39	106756,39	0	144300,28
1882B	6,0	2000	29460	0	2200	984	34650	118350	0	118350	118350	0	153000
1882R	6,0	3417,65	31771,34	0	2206,16	677,37	38078,52	106239,68	0	106239,68	106239,68	0	144318,20
1883B	6,0	2000	29460	0	2200	984	34650	118350	0	118350	118350	0	153000
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	37067,53	105369,49	0	105369,49	105369,49	0	142437,02
1884B	6,0	2800	29980	0	2200	970	35956	115184	0	115184	115184	0	151140
1884R	6,0	2770,08	28626,26	0	2623,90	1063,08	35089,32	105000	0	105000	105000	0	140089,32
1885B	6,0	2800	29980	0	2200	970	35956	115184	0	115184	115184	0	151140

Aneks

Rok ¹⁰	Wpływy bieżące										Dotacja rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹²⁰
	Dochoły własne												
	Odektki + Defekte	Dochoły z nierni- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochoły z zatrud- nienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku pro.	Dotacja na koszty transportu chorych			
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	35389,88	98126,08	0	0	98126,08	0	133515,96
1886B	6,0	2800	30915	0	2200	879	36800	110650	0	0	110650	0	147450
1886R	6,0+343	2200,64	32138,21	0	2747,90	845,15	38280,90	101956,55	0	0	101956,55	0	140237,45
1887B	6,0	2800	30915	0	2200	879	36800	110650	0	0	110650	0	147450
1887R	5,25 +105,26	2100,97	36765,83	0	2321,59	874	42173,90	100000	0	0	100000	0	142173,90
1888/9B	5,25	2500	32020	0	2700	874,75	38100	113300	0	0	113300	0	151400
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	53193,05	99453,94	0	0	99453,94	0	152646,99
1889/90B	5,25	10000	39720	0	3270	874,75	53870	126130	0	0	126130	0	180000
1889/90R	5,25	16323,50	31492,27	0	3539,81	746,77	52107,60	115000	0	0	115000	0	167107,60
1890/91B	5,25	10000	39720	0	3270	874,75	53870	126130	0	0	126130	0	180000
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	59128,33	137078,91	0	0	137078,91	0	196207,24
1891/92B	5,25	16000	42120	0	4500	774,75	63400	167600	0	0	167600	0	231000
1891/92R	5,25 +2,70	26183,57	34019,40	0	3886,10	899,91	64996,93	167600	0	0	167600	0	232596,93
1892/93B	5,25	16000	42120	0	4500	774,75	63400	167600	0	0	167600	0	231000
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	63920,85	157309,31	0	0	157309,31	0	221230,16
1893/94B	5,25	23000	34710	0	4000	784,75	62500	175160	0	0	175160	9000	237660
1893/94R	5,25	24814,56	34597,75	0	3506,24	627,88	63551,68	165000	0	0	165000	8959,99	237511,67
1894/95B	5,25	23000	34710	0	4000	784,75	62500	175610	0	0	175610	-9000	237660
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	71047,02	152475,77	0	0	152475,77	0	223522,79
1895/96B	5,25	26100	41580	0	0	614,75	68300	163100	0	0	163100	0	231400

Aneks

Rok ¹⁹	Wpływy bieżące											Dotacja do rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ²⁰
	Dochody własne							Dotacja na koszty transportu chorych	Dotacja od bieżąca od sejmu pro.	Dotacje łącznie				
	Odectki + Defekte	Dochody z niemo- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z wła- sności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpły- wy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy				Dochody wła- sne łącznie			
1895/96R	5,25 +67,40	32350,71	51519,32	0	0	84794,55	141500	0	141500	0	141500	0	0	226294,55 ²¹
1896/97B	5,25	26100	41580	0	0	68300	163100	0	163100	0	163100	0	0	231400
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	97063,48	225241,91	0	225241,91	0	225241,91	0	0	225241,63
1897/98B	0	28000	76525	0	0	105150	127250	0	127250	0	127250	0	2700	235100
1897/98R	0+3,24	32474,84	79950,13	0	0	112805,17	119670,70	0	119670,70	0	119670,70	0	0	232475,87 ²²
1898/99B	0	28000	76525	0	0	105150	127250	0	127250	0	127250	0	2700	235100
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	139085,01	101164,18	0	101164,18	0	101164,18	0	0	240249,19
1899/00B	0	30000	133960	0	0	164500	116860	0	116860	0	116860	0	0	281360
1899/00R	0	34080,19	135414,23	0	0	170093,72	93740,74	0	93740,74	0	93740,74	0	0	263834,46 ²³
1900/01B	0	30000	133960	0	0	164500	116860	0	116860	0	116860	0	0	281360
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	214613,49	79066,82	0	79066,82	0	79066,82	0	0	293680,31
1901/02B	0	34000	179560	0	0	214100	80200	0	80200	0	80200	0	18000	312300
1901/02R	0	46844,14	166229,39	0	0	213576,49	87425,58	0	87425,58	0	87425,58	0	25699,35	326701,42 ²⁴
1902/03B	0	34000	179560	0	0	214100	80200	0	80200	0	80200	0	18000	312300
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	232136,36	78545,48	0	78545,48	0	78545,48	0	0	310681,84
1903/04B	0	37310	228634	0	0	266600	70000	0	70000	0	70000	0	4420	341020
1903/04R	0+2,28	41985,46	211662,60	0	0	254388,61	71495,76	0	71495,76	0	71495,76	0	4120,13	330004,50 ²⁵
1904/05B	0	37310	228634	0	0	266600	70000	0	70000	0	70000	0	4420	341020
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	280560,64	53887,38	0	53887,38	0	53887,38	0	0	334448,02
1905/06B	0	43590	238534	0	0	282200	63130	0	63130	0	63130	0	20400	366330
1905/06R	0	60046,45	231939,44	0	0	293346,46	57018	0	57018	0	57018	0	22857,56	373222,02 ²⁶

Aneks

Wpływy bieżące												
Rok ¹⁰	Dochody własne							Dotacja na koszty transportu chorych	Dotacje łącznie	Dotacja rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹²⁰
	Odektki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności grunтовой	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy					
1906/07B	0	43590	238534	0	0	676	282200	63130	0	63130	20400	366330
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	306528,51	59243,23	0	59243,23	0	365771,74
1907/08B	0	57730	239694	0	0	846	298270	75590	0	75590	7300	381160
1907/08R	224	69897,70	238337,08	0	0	1400,65	309859,43	94984,37	0	94984,37	7228,28	412072,08 ¹²⁷
1908/09B	0	57730	239694	0	0	846	298270	75590	0	75590	7300	381160
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	313298,80	79326,86	0	79326,86	0	392625,66
1909/10B	224	60667	291484	0	60	855	353290	52410	0	52410	55950	461650
1909/10R	180	70155,14	294809,92	0	363,93	883,56	366392,55	28383,45	0	28383,45	47666,38	442442,38 ¹²⁸
1910/11B	224	60667	291484	0	60	855	353290	52410	0	52410	55950	461650
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	375428,69	30547,29	0	30547,29	0	405975,98
1911/12B	180	26655	376380	0	200	535	403950	0	0	0	96700	500650
1911/12R	180	31143,87	350386,26	0	312,65	1579,22	383602	0	0	0	41566,10	425168,10 ¹²⁹
1912/13B	180	26655	376380	0	200	535	403950	0	0	0	96700	500650
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	381931,83	0	0	0	0	381931,83 ¹³⁰
1913/14B	180	27729	356136,67	0	300	789,33	385135	2195	0	2195	30500	417830
1913/14R	180+25,17	27504,40	355582,71	0	452,45	897,69	384642,42	0	0	0	12000	396642,42 ¹³¹
1914/15B	180	27729	356136,67	0	300	789,33	385135	2195	0	2195	30500	417830
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	380833,78	58082,25	0	58082,25	0	438916,03
1915/16B	180	21254	377956,67	0	450	859,33	400700	0	0	0	2250	402950
1915/16R	180	41175,28	376281,42	0	55,83	7380,12	425072,65	1102,77	0	1102,77	11796,82	437972,24 ¹³²
1916/17B	180	21254	377956,67	0	450	859,33	400700	0	0	0	2250	402950
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	392707,32	39992,66	0	39992,66	b.d.	432699,98

Wpływy bieżące													
Rok ¹⁰	Dochody własne							Dotacja na koszty transportu chorych	Dotacje łącznie	Dotacja do rządów poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹²⁰	
	Odectki + Defakty	Dochody z niemo- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z wła- sności gruntowej	Dochody z zatrud- nienia pacjent- tów	Wpły- wy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy						Dochody wła- sne łącznie
1917/18B	0	36311	361900	1080	270	1320	719	399200	55560	0	55560	0	454760
1917/18R	0	62178,94	306620,97	0	51,78	2333	511,54	369363,23	82894,59	0	82894,59	0	452257,82 ¹³³
1918/19B	0	36311	361900	1080	270	1320	719	399200	55560	0	55560	0	454760
1918/19R	116,25+0,81	51809,94	256450,63	0	41,40	1998	1327,60	309746,63	250348,32	0	250348,32	0	560094,95 ¹³⁴
1919/20B	0	42778	453500	0	50	3500	672	497000	68500	0	68500	0	565500
1919/20R	112,50	54123,13	354616,88	0	573,60	1488,50	10751,57	421666,18	691578,77	0	691578,77	0	1113244,95 ¹³⁵
1920/21B	0	64500	1250000	0	50	4729,50	520,50	1319800	0	0	1319800	0	1319800
1920/21R	24	198090,73	1463822,25	0	191,15	3024,84	19088,71	1684241,68	717976,74	0	717976,74	0	2402218,42 ¹³⁶
1921/22B	48	204400	2220300	0	600	8845	507	2434700	0	0	2434700	0	2434700
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	3392643,14	268815,46	0	0	0	3661458,60
1922/23B	64	267332	4031800	0	200	9000	4304	4312700	1300	0	1300	25000	4339000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	131603772,39	0	0	0	0	131603772,39 ¹³⁷
1923/24B	64	1876900	607034400	14000	5000	220000	189408036	798558400	28399800	0	28399800	0	889801000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	98769,51	9980,23	0	9980,23	0	108749,74
1924/25B	0	19100	308800	3000	300	1500	100	332800	21200	0	21200	0	354000
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	6154,72	13106,97	0	13106,97	0	19261,69
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1926/27B	1500	14800	40000	14600	100	300	500	71800	614200	0	614200	0	686000
1926/27R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1927/28B	1500	19100	35000	2500	400	300	200	59000	725000	0	725000	0	891500

Wpływy bieżące													
Rok ¹¹⁹	Dochody własne								Dotacja na koszty transportu chorych	Dotacje łącznie	Dotacja rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹²⁰
	Odektki + Defakty	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówki chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie					
1927/28R	1301,31 +3698,37	14161,14	34291,64	22905,20	1307,76	520	355,81	78541,23	701153,64	0	33000	812694,87 ¹³⁸	
1928/29B	200	100300	38000	23000	4600	200	100	166100	839000	0	0	1005000	
1928/29R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1929/30B	300	103650	30900	23000	5200	300	350	163700	834300	0	0	998000	
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	990000	
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	791000	
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
												742000	

¹¹⁸ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagów, a także Archiwum Państwowego w Opolu (APO), Wydział Samorządowy Województwa Górnośląskiego (Provinzialverwaltung Oberschlesien), dalej PVOS, sygn. I, Drucksachen Nr. 123.

¹¹⁹ 1887R+ I I – 31 III 1888.

¹²⁰ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były niższe od wpływów i wyniosły 230363,77 RM.

¹²¹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 220523,12 RM.

¹²² Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 233512,23 RM.

¹²³ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 265716,18 RM.

¹²⁴ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 324634,53 RM.

¹²⁵ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były minimalnie niższe od wpływów i wyniosły 330002,33 RM.

¹²⁶ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były minimalnie wyższe od wpływów i wyniosły 368023,98 RM.

¹²⁷ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 399217,73 RM.

¹²⁸ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były minimalnie wyższe od wpływów i wyniosły 443765,35 RM.

¹²⁹ Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 436020,75 RM.

- 130 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były minimalnie niższe od wpływów i wyniosły 381698,08 RM.
- 131 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 390103,96 RM.
- 132 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 430947,68 RM.
- 133 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 443894,95 RM.
- 134 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 569852,69 RM.
- 135 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były wyższe od wpływów i wyniosły 1114291,75 RM.
- 136 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 2399862,30 RM.
- 137 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 117450776,55 RM.
- 138 Wydatki rzeczywiste w podanym tu roku były niższe od wpływów i wyniosły 812072,10 RM.

Tabela 6.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Rybniku w latach 1886–1922 (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)¹³⁹

Rok ¹⁴⁰	Wpływy bieżące											Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁴¹
	Dochody własne						Dotacja bieżąca od sejmku prow.						
	Odsutki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty imie	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Depozyty	Dotacja bieżąca od sejmku prow.		
1886B	0	0	10000	0	1000		50	11050	0	95550	0	0	106600
1886R	0	1713,88	2693,56	0	1063,48		171,98	5642,90	0	40786,84	0	0	46429,74
1887B	0	3550	10000	0	3000		170	16720	0	137180	0	0	153900
1887R	0+1,89	7855,53	11244,66	0	5923,14		305,53	25330,75	0	92567,77	0	0	117898,52
1888/9B	0	21000	21900	0	6000		200	49100	0	242900	0	0	292000
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	58456,18	0	178254,55	0	0	236710,73
1889/90B	0	21876	25000	0	6000		224	53100	0	238700	0	0	291800
1889/90R	0+11,11	21106,78	34505,61	0	9519,13		821,36	65963,99	0	197000	0	0	262963,99
1890/91B	0	21876	25000	0	6000		224	53100	0	238700	0	0	291800
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	64686,95	0	207576,90	0	0	272263,85
1891/92B	0	23850	34000	0	9000		500	67350	0	224250	0	0	291600
1891/92R	0	24637,08	27565,63	0	7345,31		647,27	60195,29	0	224000	0	0	284195,29
1892/93B	0	23850	34000	0	9000		500	67350	0	224250	0	0	291600
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	61302,52	0	222563,91	0	0	283866,43
1893/94B	0	23850	28000	0	7500		650	60000	0	237900	0	0	297900
1893/94R	0	24512,38	30495,66	0	7548,45		736,14	63292,63	0	220000	0	0	283292,63
1894/95B	0	23850	28000	0	7500		650	60000	0	237900	0	0	297900
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	67371,75	0	220167,09	0	0	287538,84
1895/96B	0	24500	42040	0	30		730	67300	0	227500	0	0	294800
1895/96R	0	24199,44	47306,18	0	38,25		552,68	72096,55	0	227500	0	0	299596,55 ¹⁴²
1896/97B	0	24500	42040	0	30		730	67300	0	227500	0	0	294800
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	99821,01	0	190648,90	0	0	290469,91

Rok ¹⁰⁰	Wpływy bieżące											Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁰¹
	Dochoły własne						Dochoły bieżące						
	Odsetki + Defekte	Dochoły z nieruchomości	Wpłaty inne	Dochoły z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochoły własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Depozyty			
1897/98B	0	20400	99500	0	30	670	120600	177600	0	0	1000	299200	
1897/98R	0	25595,97	85145,05	0	27,97	991,38	11760,37	144028,75	0	0	0	255789,12 ¹⁰⁵	
1898/99B	0	20400	99500	0	30	670	120600	177600	0	0	1000	299200	
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	156136,99	157916,98	0	0	0	314053,97	
1899/00B	0	25000	187750	0	30	720	213500	127200	0	0	0	340700	
1899/00R	0	38894,67	160681,54	0	27,11	936,23	200539,55	159951,60	0	0	0	360491,15 ¹⁰⁴	
1900/01B	0	25000	187750	0	30	720	213500	127200	0	0	0	340700	
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	228715,19	142955,05	0	0	0	371670,24	
1901/02B	0	42350	204885	0	20	845	248100	132550	0	0	0	380650	
1901/02R	0	49979,34	201478,73	0	0	874,10	252332,17	141276,52	0	0	0	393608,69 ¹⁰⁵	
1902/03B	0	42350	204885	0	20	845	248100	132550	0	0	0	380650	
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	270919,69	123717,06	0	0	0	394636,75	
1903/04B	0	34100	249015	0	0	1755	284870	125240	0	0	22000	432110	
1903/04R	0+15,50	34079,99	254072,14	0	0	1755,40	289923,03	112299,40	0	0	20420,63	422643,06 ¹⁰⁶	
1904/05B	0	34100	249015	0	0	1755	284870	125240	0	0	22000	432110	
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	293750,21	116707,36	0	0	0	410457,57	
1905/06B	0	33770	269933	0	0	1697	305400	82560	0	0	14200	402160	
1905/06R	0+7,40	39872,15	262328,24	0	20	849,34	303077,13	100858,91	0	0	14163,72	418936,04 ¹⁰⁷	
1906/07B	0	33770	269933	0	0	1697	305400	82560	0	0	0	402160	
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	307166,20	100647,57	0	0	0	407813,77	
1907/08B	0	37500	265000	0	20	800	303320	101810	0	0	49700	454830	
1907/08R	0	54548,80	279552,22	0	13,5	1676,53	335912,55	115231,45	0	0	45331,66	496475,66 ¹⁰⁸	
1908/09B	0	37500	265000	0	20	800	303320	101810	0	0	49700	454830	
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	321700,48	125367,96	0	0	0	447968,44	

Aneks

Rok ¹⁰⁰	Wpływy bieżące											Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁰¹
	Dochody własne							Dotacja bieżąca od sejmku prow.	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Depozyty			
	Odsetki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy				Dochody własne łącznie		
1909/10B	0	58000	387230	0	60		970	446260	67290	0	0	16500	530050
1909/10R	0	43668,93	350126,40	0	8,30		793,45	394597,08	91264	0	0	14219,67	500081,65 ¹⁰⁹
1910/11B	0	58000	387230	0	60		970	446260	67290	0	0	16500	530050
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	443206,64	57001,50	0	0	0	500208,14
1911/12B	0	16887	590000	0	600		413	607900	0	0	0	26500	634400
1911/12R	0	19251,69	469112,84	0	1199,28		1871,41	491435,22	0	0	0	13250	504685,22 ¹⁰⁰
1912/13B	0	16887	590000	0	600		413	607900	0	0	0	26500	634400
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	526361,78	0	0	0	0	526361,78 ¹⁰¹
1913/14B	0	22860	540000	0	1200		1440	565500	0	0	0	38000	603500
1913/14R	0	16549,29	561815,47	0	1844,50		1332,13	581541,39	0	0	0	18244,13	599785,52 ¹⁰²
1914/15B	0	22860	540000	0	1200		1440	565500	0	0	0	38000	603500
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	679119,13	0	0	0	0	679119,13 ¹⁰³
1915/16B	0	20024	595000	0	2000		1376	618400	0	0	0	13900	632300
1915/16R	0	69295,53	671653,15	0	5319,43		1326,95	747595,06	0	0	0	13900	761495,06 ¹⁰⁴
1916/17B	0	20024	595000	0	2000		1376	618400	0	0	0	13900	632300
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	723790,57	52618,69	0	0	b.d.	776409,26
1917/18B	0	54424	628000	0	3000	300	1576	687300	19800	0	0	4150	711250
1917/18R	0	31279,03	553918,39	0	3103,66	5988,5	5467,04	599756,62	190387,83	0	0	2650	792794,45 ¹⁰⁵
1918/19B	0	54424	628000	0	3000	300	1576	687300	19800	0	0	4150	711250
1918/19R	0+3,90	0	501399,44	0	4232,04	3936	3246,65	512818,03	496065,70	0	0	5649,75	1014533,48 ¹⁰⁶
1919/20B	0	62605	550000	0	2000	2100	1895	618600	107400	0	0	3000	729000
1919/20R	0	46433,96	523240,46	0	2663,68	2610	24335,60	599283,79	1621901	0	0	7558,11	2228742,90 ¹⁰⁷
1920/21B	0	62820	1820000	0	2500	2515	2065	1889900	88750	0	0	2000	1980650
1920/21R	8,10	86962,55	1916514,59	0	5917,23	1500	19738,88	2030641,35	1219819,43	0	0	8899,29	3259360,07 ¹⁰⁸

Rok ¹⁴⁰	Wpływy bieżące										Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁴¹	
	Dochody własne					Dotacje bieżąca od sejmiku prow.	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Depozyty	Dotacje bieżąca od sejmiku prow.	Dochody własne łącznie			
	Odsetki + Defekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne	Dochody z zatrudnienia pacjentów								Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)
1921/22B	48	65700	2701500	0	3000	4600	76500	2851348	487252	0	0	0	3338600
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4029377,78	1574113,59	0	0	0	5603493,37
1922/23B	48	110100	5135600	0	3000	2700	2052	5253500	537200	0	0	0	5790700

¹³⁹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego.

¹⁴⁰ 1887R+ I I – 31 III 1888.

¹⁴¹ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były wyższe od wpływów i wyniosły 284547,59 RM (czyli powstał deficyt w wysokości 1254,96 RM).

¹⁴² Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 290639,51 RM.

¹⁴³ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 300674,85 RM.

¹⁴⁴ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 352389,85 RM.

¹⁴⁵ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 391003,59 RM.

¹⁴⁶ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 421918 RM.

¹⁴⁷ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 420912,67 RM.

¹⁴⁸ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 490890,26 RM.

¹⁴⁹ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 510657,57 RM.

¹⁵⁰ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 513967,41 RM.

¹⁵¹ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 503765,37 RM.

¹⁵² Wydatki rzeczywiste były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 588704,30 RM.

¹⁵³ Wydatki rzeczywiste były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 574469,35 RM.

¹⁵⁴ Wydatki rzeczywiste były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 749261,27 RM.

¹⁵⁵ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 781272,43 RM.

¹⁵⁶ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 1030256,48 RM.

¹⁵⁷ Wydatki rzeczywiste były nieco wyższe od wpływów i wyniosły 2228 938,73 RM.

¹⁵⁸ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 3268399,37 RM.

Tabela 7.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Toszku w latach 1891/92–1940/41¹⁵⁹ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok ¹⁶⁰	Wpływy bieżące										Dotacja do poborów urzędników (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki ¹⁶¹
	Dochody własne												
	Odsieki + Defekty	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Wpływy na diety, wydatki biurowe, jedzenie itp. (od 1936/37)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejm. prow.			
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	2347,75	54662,31	b.d.	57010,06	
1891/92B	0	2500	8000	0	2000		200	2000	12700	191100	0	203800	
1891/92R	0	3914,90	8257,03	0	1796,07		185,39	1796,07	14153,39	137866,39	0	152019,78	
1892/93B	0	2500	8000	0	2000		200	2000	12700	191100	0	203800	
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	27623,72	166638,79	0	194262,51	
1893/94B	0	7350	13000	0	3000		350	3000	23700	231900	0	255600	
1893/94R	0+12,75	10182,51	22164,60	0	4536,77		649,88	4536,77	37546,51	179051,97	0	216598,48	
1894/95B	0	7350	13000	0	3000		350	3000	23700	231900	0	255600	
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	49542,11	188788,84	0	238330,95	
1895/96B	0	10400	35336	0	200		464	200	46400	222900	0	269300	
1895/96R	0	17296,54	57814,26	0	389		1443,30	389	76943,10	176451,12	0	253394,22 ¹⁶²	
1896/97B	0	10400	35336	0	200		464	200	46400	222900	0	269300	
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	88264,67	152600,92	0	240865,59	
1897/98B	0	17950	84500	0	300		380	300	103130	143570	0	246700	
1897/98R	0	19183,79	81950,06	0	373,35		713,59	373,35	102220,79	138394,07	0	240614,86 ¹⁶³	
1898/99B	0	17950	84500	0	300		380	300	103130	143570	0	246700	
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	126405,63	105784,62	0	232190,51 ¹⁶⁴	
1899/00B	0	19000	118450	0	300		400	300	138150	106330	0	244480	
1899/00R	0	23403,96	110789,53	0	1109,50		660,29	1109,50	135963,28	105232,65	0	241195,93 ¹⁶⁵	
1900/01B	0	19000	118450	0	300		400	300	138150	106330	0	244480	
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	151346,19	99432,82	0	250779,01	

Wpływy bieżące												Dotacja do rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpły- wy i wydatki ¹⁶¹
Dochody własne														
Rok ¹⁶⁰	Odsetki + Defekte	Dochody z neru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Wpływy na diety, wydat- ki biurowe, jedzenie itp. (od 1936/37)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.				
1901/02B	0	27700	151950	0	300		650	180600	93240	0	273840			
1901/02R	0	32384,52	154748,81	0	434,60		654	188221,93	77569,04	0	265790,97 ¹⁶⁶			
1902/03B	0	27700	151950	0	300		650	180600	93240	0	273840			
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	190096,12	75490,13	0	265586,25			
1903/04B	0	41580	169900	0	300		730	212510	75640	12000	300150			
1903/04R	0	42058,81	172623,14	0	748,25		600,43	216030,63	56960,89	0	272991,52 ¹⁶⁷			
1904/05B	b.d.	41580	169900	0	300		730	212510	75640	0	288150			
1904/05R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	227756,69	42281,12	0	270037,81			
1905/06B	0	45600	190200	0	650		730	237180	49760	0	286940			
1905/06R	0	41023,34	190799,35	0	714,97		1104,89	233642,55	54412,42	0	288054,97 ¹⁶⁸			
1906/07B	b.d.	45600	190200	0	650		730	237180	49760	0	286940			
1906/07R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	240554,69	76245,11	0	316799,80			
1907/08B	0+0,25	47470	200815	0	740		750	249755	49475	53500	352750			
1907/08R	0	50601,73	198192,81	0	1406,77		986,22	251212,53	71321,92	49259,68	371704,13 ¹⁶⁹			
1908/09B	b.d.	47470	200815	0	740		750	249755	49475	53500	352750			
1908/09R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	256271,60	55589,65	0	311861,25			
1909/10B	0	62680	254505	0	1200		1940	320325	26215	53920	400460			
1909/10R	0	54184,72	238959,59	b.d.	965,40		1657,73	295767,44	33724,65	34511,72	364003,81 ¹⁷⁰			
1910/11B	b.d.	62680	254505	0	1200		1940	320325	26215	53920	400460			
1910/11R	0	b.d.	b.d.	0	b.d.		b.d.	309272,70	29440,99	0	338713,69			
1911/12B	0	35238	320000	b.d.	1050		612	356900	0	82500	439400			
1911/12R	0	19769,21	299479,09	0	1047,35		847,96	321143,61	0	82500	403643,61 ¹⁷¹			
1912/13B	b.d.	35238	320000	0	1050		612	356900	0	82500	439400			

Wpływy bieżące												Dotacja do rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpły- wy i wydatki ¹⁶¹
Dochody własne														
Rok ¹⁶⁰	Odsutki + Defekte	Dochody z neru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Wpływy na diety, wydat- ki biurowe, jedzenie itp. (od 1936/37)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.				
1912/13R	0	b.d.	b.d.	0	b.d.		b.d.	b.d.	327395,94	0	0	0	327395,94 ¹⁷²	
1913/14B	0+10	26059	315000	b.d.	1050		1801	1801	343910	0	0	34675	378585	
1913/14R	0	23184,30	329021,43	0	1032,90		1901,21	1901,21	355149,84	0	0	43678,93	398828,77 ¹⁷³	
1914/15B	b.d.	26059	315000	0	1050		1801	1801	343910	0	0	34675	378585	
1914/15R	0	b.d.	b.d.	0	b.d.		b.d.	b.d.	383966,10	0	0	0	383966,10 ¹⁷⁴	
1915/16B	0	30928	370000	b.d.	1030		1700	1700	403658	0	0	9500	413158	
1915/16R	0	39702,12	351103,71	0	841,06		3341,96	3341,96	394988,85	0	0	14193,87	409182,74 ¹⁷⁵	
1916/17B	b.d.	30928	370000	0	1030		1700	1700	403658	0	0	9500	413158	
1916/17R	0	b.d.	b.d.	0	b.d.		b.d.	b.d.	366473,00	32405,70	0	b.d.	398878,70	
1917/18B	0	46700	365000	0	1000	1200	2000	2000	415900	29600	0	0	445500	
1917/18R	0	25894,87	296894,43	0	650,43	3900	2271,60	2271,60	329611,33	130286,22	0	0	459897,55	
1918/19B	0	46700	365000	0	1000	1200	2000	2000	415900	29600	0	0	445500	
1918/19R	0	29316,45	270266,59	0	420,35	2430	2822,92	2822,92	305256,31	257872,66	14066,42	0	577195,39	
1919/20B	0	17000	450000	0	800	5250	2000	2000	475050	620500	8250	0	545350	
1919/20R	0	62768,11	388408,72	0	636,26	1284,05	10169,12	10169,12	462982,21	586739,89	3897,81	0	1053619,91	
1920/21B	0	24379	1541000	b.d.	800	4590	2000	2000	1572769	0	0	8250	1581019	
1920/21R	48	47373,09	1650523,93	0	1529,78	1375	16688,88	16688,88	17117490,68	858965,41	5515,39	0	2581971,48	
1921/22B	b.d.	71527	2376300	0	1200	4270	3555	3555	2456900	0	4000	0	2460900	
1921/22R	48	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	2960573,97	1327510,87	0	0	4288084,84	
1922/23B	b.d.	90193	3947475	0	2000	4650	12000	12000	4056366	151244	0	0	4207610	
1922/23R	48	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	126681689,53	42897810,09	0	0	169579522,68	
1923/24B	b.d.	2560500	594911400	14000	5000	912600	175072752	175072752	773476300	91873700	57430000	0	922780000	
1923/24R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	106002,40	25464,48	b.d.	0	131466,88	

Wpływy bieżące											Dotacja rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadm.	Wszystkie wpły- wy i wydatki ¹⁶¹
Rok ¹⁶⁰	Dochody własne						Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.				
	Odsetki + Defekte	Dochody z neru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne: Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrud- niania pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)				Wpływy na diety, wydat- ki biurowe, jedzenie itp. (od 1936/37)			
1924/25B	b.d.	26800	316600	7000	500	1500	200	352600	11600	0	0	364200	
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	18825,90	0	0	0	18825,90 ¹⁶⁶	
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1925/26R	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1926/27B	b.d.	15000	17400	13300	400	400	200	46700	738300	0	0	785000	
1926/27R	2000	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1927/28B	2403,95+50,42	15000	19000	1600	400	700	300	39000	783000	0	272000	1094000	
1927/28R	200	106,88	28244,17	18912,87	844,99	1003,50	548,56	52115,34	755968,49	0	63000	871083,83	
1928/29B	b.d.	99400	20500	16000	4400	400	100	131000	946000	0	0	1077000	
1928/29R	300	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1929/30B	b.d.	101900	22000	16000	4400	400	200	145200	963800	0	0	1109000	
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1048000	
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	848000	
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	815000	
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	

Wpływy bieżące											Dotacja rządu do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Docho- dy własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpły- wy i wydatki ¹⁶¹
Docho- dy własne							Inne wpływy	Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Dotacja bieżąca od sejmu prow.	Docho- dy własne łącznie						
Rok ¹⁶⁰	Odsutki + Defekte	Docho- dy z neru- chomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Docho- dy z zarud- niamia pacjentów	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)										
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	0	21160	36495	4499	4452	180	47056	964	114806	712094	0	0	0	0	826900 ¹⁷⁷	826900
1937/38B	0	21000	40000	7150	4100	500	56300	950	130000	777000	0	0	0	0	907000	907000
1937/38R	0	22237	34489	0	2900	122	47298	2488	109534	727108	0	0	0	0	836642	836642
1938/39B	wraz z rol	21000	37000	34900	6900	500	60250	4550	161000	758000	0	0	0	0	919000	919000
1938/39R	50	21685	35652	13970	1959	114	61001	2656	137037	709555	0	0	0	0	846592	846592
1939/40B	b.d.	18000	32940	14000	500	200	51700	2060	126700	726300	0	0	0	0	853000	853000
1939/40R	50	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	b.d.	23300	34300	14500	500	100	45600	2000	122400	713200	0	0	0	0	835600	835600

¹⁵⁹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagów, a także APO, PYOS, sygn. 1, Drucksachen Nr. 123.

¹⁶⁰ 1887R + 1 I – 31 III 1888.

¹⁶¹ Wydatki rzeczywiste, aż do 1893/94 pokrywały się z rzeczywistymi wpływami, dopiero w podanym tu roku rzeczywiste wydatki były niższe od wpływów i wyniosły 214876,78 RM.

¹⁶² Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 249387,45 RM.

¹⁶³ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 237420,25 RM.

¹⁶⁴ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 420912,67 RM.

¹⁶⁵ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 244916,15 RM.

¹⁶⁶ Wydatki rzeczywiste były nieco niższe od wpływów i wyniosły 265623,32 RM.

¹⁶⁷ Wydatki rzeczywiste były nieco niższe od wpływów i wyniosły 272164,82 RM.

¹⁶⁸ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 277308,62 RM.

¹⁶⁹ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 366695,11 RM.

¹⁷⁰ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 369854,08 RM.

¹⁷¹ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 404316,04 RM.

¹⁷² Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 311471,03 RM.

¹⁷³ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 390845,67 RM.

¹⁷⁴ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 350480,07 RM.

¹⁷⁵ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły tylko śladowo 0,02 RM.

¹⁷⁶ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 15204,90 RM.

¹⁷⁷ Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 827543 RM.

Tabela 8.
Wpływy na utrzymanie zakładu w Lubinie w latach 1905/06–1940/41¹⁷⁸ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Wpływy bieżące											Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki
	Dochody własne													
	Odsutki + De-fekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku od sejm. prow.	Dotacja do rządów poborów urzędników (od 1923/24)				
1905/06B	0	1500	23700	0	0	40	25240	30060	0	55300	0	0	55300	
1905/06R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	20897,21	34011,38	0	54908,59	0	0	54908,59	
1906/07B	0	1500	23700	0	0	40	25240	30060	0	55300	0	0	55300	
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	196419,58	40344,48	0	236764,06	0	0	236764,06	
1907/08B	0	15700	373500	0	36	564	389800	32700	0	422500	0	0	422500	
1907/08R	0	15169,86	292135,66	0	41	958,81	308305,33	37413,26	0	345718,59 ¹⁸⁰	0	0	345718,59 ¹⁸⁰	
1908/09B	0	15700	373500	0	36	564	389800	32700	0	422500	0	0	422500	
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	376613,48	5363,86	0	381977,34	0	0	381977,34	
1909/10B	0	55700 ¹⁷⁹	502610	0	40	980	559200	0	0	559200	0	0	559200	
1909/10R	0	66603,66	413105,05	0	156	1302,16	481166,87	12494,37	0	493661,24 ¹⁸¹	0	0	493661,24 ¹⁸¹	
1910/11B	0	55700	502610	0	40	980	559200	0	0	559200	0	0	559200	
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	459963,16	76443,47	0	536406,63	0	0	536406,63	
1911/12B	0	39490	745000	0	280	1370	786140	0	0	786140	0	0	786140	
1911/12R	0	40709,45	583399,06	0	559	941,88	627609,39	0	0	627609,39	0	0	627609,39	
1912/13B	0	39490	745000	0	280	1370	786140	0	0	786140	0	0	786140	
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	655631,94	0	0	655631,94 ¹⁸²	0	0	655631,94 ¹⁸²	

Aneks

Wpływy bieżące														
Rok	Odsetki + De-fekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24	Dochody z zatrudniania pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.	Dotacja rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)	Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki
1913/14B	0	49248	649100	0	500			1452	700300	0		0	64700	765000
1913/14R	0	47589,96	666778,95	0	535,18			1537,58	716441,67	0		0	64200	780641,67 ¹⁸³
1914/15B	0	49248	649100	0	500			1452	700300	0		0	64700	765000
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	763791,24	0		0	0	763791,24 ¹⁸⁴
1915/16B	0	47325	696100	0	60			1515	745000	0		0	1175	746175
1915/16R	0	44607,83	704956,88	0	32,40			3979,01	753576,12	0		0	1175	754751,12 ¹⁸⁵
1916/17B	0	47325	696100	0	60			1515	745000	0		0	1175	746175
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	721824,98	0		0	b.d.	721824,98 ¹⁸⁶
1917/18B	0	82435	657710	0	40		1710	1215	741400	0		0	500	741900
1917/18R	0	73885,82	497132,92	0	316,85		3117,25	2667,19	574002,78	0		0	9753,25	640225,75 ¹⁸⁷
1918/19B	0	82435	657710	0	40		1710	1215	741400	0		0	500	741900
1918/19R	0	63746,34	395594,04	0	355,95		325,60	4661,06	464682,99	235753,79		0	0	700436,78
1919/20B	0	80860	700000	0	280		2975	4485	788600	0		0	0	788600
1919/20R	0	152352,64	440113,71	0	370,58		99,10	7643,62	600579,05	643354,67		0	0	1243933,72 ¹⁸⁸
1920/21B	0	52000	1800000	0	280		4800	4420	1861500	0		0	0	1861500
1920/21R	0	265529,52	2023511,88	0	1348,70		3238,55	13699,56	2307328,21	681259,61		0	0	2988587,82 ¹⁸⁹
1921/22B	48	97000	2943300	0	1000		6300	6100	3053748	58552		0	52000	3164300
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	4151868,12	789505,30		0	0	4941373,42
1922/23B	48	356800	5080800	0	3000		8000	6552	5455200	0		0	98000	5553200

Aneks

Rok	Wpływy bieżące										Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki
	Dochody własne												
	Odsetki + Dofekty	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty od innych, Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pokrycie chorób (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.			
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1782888,22,55	0	b.d.	0	1782888,22,55 ¹⁹⁰
1923/24B	40	4770300	751092000	10000	6000	640000	211053660	967572000	13688800	69651000	0	0	1050911800
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	171262,99	0	b.d.	0	0	171262,99 ¹⁹¹
1924/25B	10	45200	434620	5000	200	1500	470	487000	0	0	0	0	487000
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	422939,71	48349,21	0	0	0	471288,92 ¹⁹²
1925/26B	500	24100	683120	22200	400	2500	180	733000	0	0	0	0	733000
1925/26R	2042,89	24581,76	683663,99	26859,5	962,26	1477,85	539,60	740127,85	98507,08	0	0	0	838634,93 ¹⁹³
1926/27B	300	24000	867700	24700	1000	3100	200	921000	0	0	0	0	950400
1926/27R	2086,64	26036,29	77346,25	29953,84	1009,34	1906,90	360,80	829550,06	46095,87	0	0	0	881723,07 ¹⁹⁴
1927/28B	300	33700	1051300	23500	1000	1700	200	1111700	0	0	0	0	1115600
1927/28R	970,79	29669,08	1034525,39	30801,35	1110,43	1563,95	188,54	1099100,04	0	0	0	0	1099100,04 ¹⁹⁵
1928/29B	200	27700	1353500	26300	1000	1700	200	1111700	0	0	0	0	1481800
1928/29R	477,95	117211,38	1160058,70	29911,49	1514,34	2337,30	228,80	1311739,96	0	0	0	0	1311739,96 ¹⁹⁶
1929/30B	300	26200	1365800	36900	1200	1700	200	1432300	0	0	0	0	1432300 ¹⁹⁷
1929/30R	621,16	98993,48	1167093,27	37022,72	3022,10	2510,15	269,30	1309532,18	105329,47	0	0	0	1414861,65
1930/31B	300	131750	1310400	37900	2000	2800	200	1527100	24100	0	0	0	1551200
1930/31R	136,64	12510,97	1312899,14	43874,80	2302,50	2811,83	43,20	1420853,21	0	0	0	0	1420853,21 ¹⁹⁸
1931/32B	200	116800	1340700	43500	2000	2500	200	1548700	0	0	0	0	1548700 ¹⁹⁹
1931/32R	481,06	23805,60	1205891,19	43656,84	2470,32	2865,64	74,68	1318704,36	0	0	0	0	1318704,36 ²⁰⁰

Rok	Wpływy bieżące										Depozyty	Wpływy nadzw.	Wszystkie wpływy i wydatki	
	Dochody własne													
	Odsetki + De-fekte	Dochody z nieruchomości	Wpłaty od pacjentów	Wpłaty inne. Od 1923/24 wpływy z własności gruntowej	Dochody z zatrudnienia pacjentów	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy na pochówek chorych (od 1917/18)	Inne wpływy	Dochody własne łącznie	Dotacja bieżąca od sejmiku prow.				Dotacja rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)
1932/33B	100	28000	112200	39500	2300	33400	3000	200	1218700	0	0	0	0	1218700 ¹⁷⁸
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	400	20100	1020600	39300	2500	31700	2800	100	1117500	0	0	0	0	1117500 ¹⁸²
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	33	20705	1075272	40907	1945	32707	2921	149	1174639	0	0	0	0	1174639 ¹⁸³
1936/37B	10	14160	1081860	40900	1000	58520	3000	70	1723510	0	0	0	0	1723510 ¹⁸⁴
1936/37R	63	29876	1077084	41113	2137	31370	2833	313	1184789	0	0	0	0	1184789 ¹⁸⁵
1937/38B	30	12960	1081860	40900	1500	75850	3000	100	1216800	0	0	0	0	1216800 ¹⁸⁶
1937/38R	54	30604	0	39298	2633	56301	3018	589	132497	1013129	0	0	0	1145626
1938/39B	40	12130	62700	40900	2000	80400	3000	300	201550	998860	0	0	0	1200410
1938/39R	55	18167	71582	39895	2782	78722	1326	405	212934	1000348	0	0	0	1213282
1939/40B	40	11730	86742	40800	2300	64100	400	2888	209000	999000	0	0	0	1208000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	40	18560	77700	62000	2500	61800	600	2100	283300	852800	0	0	0	1138100

¹⁷⁸ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

¹⁷⁹ Istotny wzrost pochodził z zwiększonych dochodów z gospodarstwa rolnego.

¹⁸⁰ Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 340679,58 RM.

- 181 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 491488,42 RM.
182 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 487671,75 RM.
183 Wydatki rzeczywiste były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 760891,72 RM.
184 Wydatki rzeczywiste były istotnie niższe od wpływów i wyniosły 527722,93 RM.
185 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 750906,31 RM.
186 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 614963,28 RM.
187 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 630472,50 RM.
188 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 1244208,45 RM.
189 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 3003093,29 RM.
190 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 150118928,72 RM.
191 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 137703,54 RM.
192 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 464655,90 RM.
193 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 839111,63 RM.
194 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 882245,40 RM.
195 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 1119540,18 RM.
196 Wydatki rzeczywiste były wyższe od wpływów i wyniosły 1381254,43 RM.
197 W tym budżecie po raz pierwszy zaplanowano niższe wydatki: 1402800 RM.
198 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 1349642,73 RM.
199 W tym budżecie zaplanowano niższe wydatki: 1470600 RM.
200 Wydatki rzeczywiste były niższe od wpływów i wyniosły 1220651,40 RM.
201 W tym budżecie zaplanowano niższe wydatki: 1218700 RM.
202 W tym budżecie zaplanowano niższe wydatki: 1096800 RM.
203 W tym budżecie wystąpiła superata, wydatki wyniosły tylko 1093257 RM.
204 W tym budżecie zaplanowano niższe wydatki: 1125030 RM.
205 Była superata, wydatki wyniosły 1095453 RM.
206 W tym budżecie zaplanowano niższe wydatki: 1161500 RM.

Tabela 9.
Wpływy na utrzymanie pensjonatu w Lubiążu w latach 1876–1921²⁰⁷ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Wpływy własne					Depozyty	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Wpływy jednorazowe i nadzwyczajne	Wszystkie wpływy
	Odsutki + Defekty	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Wpłaty	Wpłaty				
1876B	1315,50	73900	84,50	0	0	0	0	0	75300
1876R	1474,73+6	79957,50	18,05	0	0	0	0	0	81456,28
1877B	1315,50	73900	84,50	0	0	0	0	0	75300
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1878B	1883,50	71560	26,50	0	0	0	0	0	73470
1878R	2276,52	82085,83	6,52	0	417,77	0	0	0	84786,64
1879B	1883,50	71560	26,50	0	0	0	0	0	73470
1879R	2817,91	80190	1,75	0	0	0	0	0	83009,66
1880B	2313,50	80360	16,50	0	0	0	15855	0	98545
1880R	3262,83	87497,50	17,69	0	0	0	b.d.	0	990778,02
1881B	2979,50	79100	10,50	0	0	0	0	0	82090
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1882B	3379,50	78460	10,50	0	0	0	0	0	81850
1882R	2724,53	79164,10	16	0	0	0	0	0	82904,63
1883B	3379,50	78460	10,50	0	0	0	0	0	81850
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1884B	4271,50	81950	8,50	0	0	0	0	0	86230
1884R	4416,94+7	67063,75	90,18	0	0	0	0	0	71577,87
1885B	4271,50	81950	8,50	0	0	0	0	0	86230
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1886B	4931,50	75990	8,50	0	0	0	0	0	80930
1886R	4687,16+13,40	81299,18	263	0	0	0	0	0	86262,74
1887B	4271,50	81950	8,50	0	0	0	0	0	80930
1887R	4396	82708,88	416,05	0	0	0	0	0	87520,93

Rok	Wpływy własne				Depozyty	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Wpływy jednorazowe i nadzwyczajne	Wszystkie wpływy
	Odsetki + Defekty	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy					
1888/9B	4456	74780	144	0	0	0	0	79380
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/00B	2620	73420	140	0	0	0	0	76180
1889/00R	2620+143	79908,32	151,55	0	0	0	0	82822,87
1890/01B	2620	73240	140	0	0	0	0	76180
1890/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/02B	2397,50	77640	192,50	0	0	0	0	80230
1891/02R	2397,50	93552,56	351,93	0	0	0	0	96572,44
1892/03B	2397,50	77640	192,50	0	0	0	0	80230
1892/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/04B	2464	95100	336	0	0	0	0	97900
1893/04R	2576,72	107739,18	280,89	0	0	0	0	110605,79
1894/05B	2464	95100	336	0	0	0	0	97900
1894/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	105858,78
1895/06B	1631	100260	309	0	0	0	0	102200
1895/06R	1631	102016,58	209,81	0	427,90	4667,78	0	108953,07
1896/07B	1631	100260	309	0	0	0	0	102200
1896/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	108534,30
1897/08B	1725	101880	295	0	0	0	0	103900
1897/08R	1762+8,05	110774,15	543,63	0	0	59539,10	0	172536,93
1898/09B	1725	101880	295	0	0	0	0	103900
1898/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	123979,84
1899/00B	1762	109050	400	0	0	0	0	111212
1899/00R	1769	105315	313,91	0	0	53075,09	0	160473
1900/01B	1762	109050	400	0	0	0	0	111212
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	126974,60
1901/02B	1769	105180	400	0	0	0	0	107349

Rok	Wpływy własne				Depozyty	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Wpływy jednorazowe i nadzwyczajne	Wszystkie wpływy
	Odsetki + Defekty	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy					
1901/02R	1769	110553,28	223,31	0	0	63475,90	176021,49	
1902/03B	1769	105180	400	0	0	0	107349	
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	119927,62	
1903/04B	2206,50	106740	400	0	0	0	109346,50	
1903/04R	2265,70+7,40	131608,17	643,50	0	0	74133,19	208657,96	
1904/05B	2206,50	106740	400	0	0	0	109346,50	
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	128062,59	
1905/06B	2329	112560	300	0	0	0	115189	
1905/06R	2625,10+22,37	113970,37	118	0	0	85871,27	202607,11	
1906/07B	2329	112560	300	0	0	0	115189	
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	115084,97	
1907/08B	2819	111360	250	0	0	0	114429	
1907/08R	3317,75	118859,35	291	0	0	27691,13	150159,23	
1908/09B	2819	111360	250	0	0	0	114429	
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	121354,93	
1909/10B	824	118860	266	0	0	0	119950	
1909/10R	93	119092,31	605	0	0	8310,02	128100,33	
1910/11B	824	118860	266	0	0	0	119950	
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	123527,90	
1911/12B	191	119520	389	0	0	0	120100	
1911/12R	257,85	134875,55	17	0	0	14845,97	149996,37	
1912/13B	191	119520	389	0	0	0	120100	
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	139965,38	
1913/14B	1131	119160	259	0	0	0	120550	
1913/14R	1509,20	141726,25	376	0	0	0	143611,55	
1914/15B	1131	119160	259	0	0	0	120550	
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	

Rok	Wpływy własne				Depozyty	Dodatkowe wpływy na zakup mienia	Wpływy jednorazowe i nadzwyczajne	Wszystkie wpływy
	Odsutki + Defekty	Wpłaty pensjonariuszy	Inne wpływy	Wpłaty				
1915/16B	2499	127680	200	0	0	0	0	130379
1915/16R	3254,90	134170,75	306,40	0	0	0	0	137732,05
1916/17B	2499	127680	200	0	0	0	0	130379
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	3889	127860	200	0	2637	0	0	134586
1917/18R	4233,80	114678,75	395,75	0	4956,02	0	0	124264,32
1918/19B	3889	127860	200	0	2637	0	0	134586
1918/19R	4203,53	99747,13	541,25	0	40150,83	0	0	144642,74
1919/20B	4219	151580	300	0	9652	0	0	165751
1919/20R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1920/21B	2571	313800	529	0	0	0	0	316900

Legenda: ? oznacza, że kwota jest niepewna

207 Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego.

Tabela 10.
Wpływy na utrzymanie zakładu dodatkowego w Brzeskiej Wsi w latach 1886–1902/03²⁰⁸
(według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Wpływy własne					Dotacja od sejmiku prowincjonalnego	Wszystkie wpływy
	Potrzeby budynków + Defekte	Potrzeby gospodarki rolnej	Potrzeby hodowli bydła	Zwroty	Inne wpływy		
1886B	0	8588,62	2490	0	41,38	0	11120
1886R	0	11549,85	4701,73	0	31,50	0	16283,08
1887B	0	8588,62	2490	0	41,38	0	11120
1887R	0	11661,58	5357,68	0	25,30	0	17044,56
1888/9B	0	9100	3400	0	30	0	12530
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	0	7927	4200	0	23	0	12150
1889/90R	0	10719,15	6237,18	0	22,82	0	16979,15
1890/91B	0	7927	4200	0	23	0	12150
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	0	9640	5900	0	30	0	15570
1891/92R	0	10899,65	3085,84	0	30,94	0	14016,43
1892/93B	0	9640	5900	0	30	0	15570
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/94B	0	9750	4720	0	30	0	14500
1893/94R	0	10243,29	4534,88	0	27,02	0	14805,19
1894/95B	0	9750	4720	0	30	0	14500
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	0	10500	4720	0	30	0	15250
1895/96R	0	10926,07	4038,82	0	22,77	0	14987,66
1896/97B	0	10500	4720	0	30	0	15250
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	0	11780	4550	0	40	0	16370
1897/98R	0+0,90	15830,98	4773,27	0	41,20	0	20646,35
1898/99B	0	11780	4550	0	40	0	16370
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	0	14830	4550	0	40	0	19420
1899/00R	0	15140,83	5943,84	0	43,95	0	21128,62
1900/01B	0	14830	4550	0	40	0	19420
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	200	14970	6200	0	40	0	21410
1901/02R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

²⁰⁸ Dalej nie były wyodrębniane z ogólnego budżetu zakładu w Brzegu. Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego.

Tabela 11.
Wpływy na utrzymanie zakładu dodatkowego Folwark „Próg” w latach 1886–1902/03²⁰⁹
(według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Defekte	Wpływy własne					Dotacja od sejmiku prowincjonalnego	Wszystkie wpływy
		Wpływy z pracy pensjonariuszy	Potrzeby nieruchomości i gospodarki rolnej	Dochody z cegielni i kopalni gliny	Potrzeby hodowli bydła	Inne wpływy + zwroty		
1887R	0	0	2394	168,23	6277	208,20	0	9047,43
1888/9B	0	0	13300	0	10000	100+0	0	23400
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	0	450	9828	4810	16340	92	0	31520
1889/90R	0	400	7840,76	5358,55	17703,50	68,94	0	31011,75
1890/91B	0	450	9828	4810	16340	92	0	31520
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	0	0	25640	6620	13550	20	0	45650
1891/92R	0	0	20064,26	6649,80	15914,61	0	0	42628,67
1892/93B	0	0	25640	6620	13550	20	0	45650
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/94B	0	pozycję zniesiono	25030	6620	13830	20	0	45500
1893/94R	0		16328,70	6341,21	14474,31	29,40	0	37173,62
1894/95B	0		25030	6620	13830	20	0	45500
1894/95R	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	0		20000	6300	14500	20	0	40820
1895/96R	0		17119,26	5161,15	18145,03	175,45	0	40600,89
1896/97B	0		20000	6300	14500	20	0	40820
1896/97R	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	0		16300	400	15500	20	0	32220
1897/98R	0		17907,57	600	15380,46	84,90	0	33972,93
1898/99B	0		16300	400	15500	20	0	32220
1898/99R	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	0		18000	6600	19800	50	0	44450
1899/00R	0		16933,27	7129,82	22199,87	55,79	0	46318,75
1900/01B	0		18000	6600	19800	50	0	44450
1900/01R	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	0		18000	8000	21700	60	0	47760

²⁰⁹ Dalej nie były wyodrębniane z ogólnego budżetu zakładu w Bolesławcu. Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego.

Tabela 12.
Wpływy na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Katowicach (1893/94–1903/04)²¹⁰

Rok	Wpływy własne							Dotacja od LAV	Depozyty	Wszystkie wpływy i wydatki
	Odsetki + Defekty	Obrót kapitałowy	Na utrzymanie nieruchomości	Na opiekę nad pensjonariuszami	Praca pensjonariuszy	Wpływy inne	Dochody własne łącznie			
1893/94B	0	0	50	0	50	50	50	36950	0	37100
1893/94R	0	0	0	0	0	0	0	9033,48	0	9037,48
1894/95B	0	0	50	0	50	50	50	36950	0	37100
1894/95R	0	0	213,60	0	213,60	0	52,40	31027,84	0	31293,84
1895/96B	0	0	550	22660	550	22660	20	19470	0	42700
1895/96R	0	0	856,83	20528,88	856,83	20528,88	115,90	17344,50	0	38846,11 ²¹¹
1896/97B	0	0	550	22660	550	22660	20	19470	0	42700
1896/97R	0+0,28	0	674,92	22632,93	674,92	22632,93	94,15	15608,45	0	39010,73
1897/98B	0	0	700	25000	700	25000	50	25300	0	51100
1897/98R	0+0,71	0	1201,90	25626,48	1201,90	25626,48	30,43	19875,31	0	46748,95
1898/99B	0	0	700	25000	700	25000	50	25300	0	51100
1898/99R	0+0,40	0	1198,85	28600,21	1198,85	28600,21	21,25	20412,17	0	50251,27
1899/00B	0	0	1000	25500	1000	25500	30	26440	0	53000
1899/00R	0	0	1126,18	29446,46	1126,18	29446,46	43,20	24370,65	0	55001,54
1900/01B	0	0	1000	25500	1000	25500	30	26440	0	53000
1900/01R	0+31,87	0	1385,14	29434,73	1385,14	29434,73	27,02	24731,06	0	55623,16
1901/02B	0	0	1100	27000	1100	27000	15	31105	0	59250
1901/02R	0	0	1463,25	29578,94	1463,25	29578,94	24,03	26044,29	0	57125,65
1902/03B	0	0	1100	27000	1100	27000	15	31105	0	59250
1902/03R	0+1,26	0	727,26	29615,84	727,26	29615,84	56	26008,56	0	56430,63
1903/04B	0	0	1350	28500	1350	28500	15	31175	0	61070
1903/04R	0+1,15	0	1101,52	29697,29	1101,52	29697,29	30,54	20578,44	0	51420,46

²¹⁰ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagów od XXXV do XLIII.

²¹¹ Wydatki były w tym roku niższe (38621,63 RM).

Tabela 13.
Wpływy na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Lublińcu (1893/94–1922)^{21,2}

Rok	Wpływy własne										Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + Defekty	Odsutki	Dochody z bydła	Na opiekę nad pensjonariuszami	Praca pensjonariuszy	Wpływy na pochówki zmarłych (od 1917/18)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV	Depozyty	
1893/94B	0	0	1300	0	100		100	1500	64900	0	66400
1893/94R	0	0	970	0	0		171	1141	18303,63	0	19444,63
1894/95B	0	0	1300	0	100		100	1500	64900	0	66400
1894/95R	78,19	0	884	0	0		963,80	1925,99	62638,12	0	64564,11
1895/96B	900	0	1200	52880	0		20	55000	33700	0	88700
1895/96R	900	0	635	39935,75	0		102,20	41572,95	29919,64	0	71492,59
1896/97B	900	0	1200	52880	0		20	55000	33700	0	88700
1896/97R	900+5	0	792,50	58110,62	0		96	59904,12	38917,86	0	98821,98
1897/98B	0	0	800	68500	0		100	69400	51500	0	120900
1897/98R	0+1	0	768,95	69891,11	0		97	70758,06	46908,05	0	117666,11
1898/99B	0	0	800	68500	0		100	69400	51500	0	120900
1898/99R	0	0	837,19	66800,36	0		101,90	67739,45	50686,59	0	118426,04
1899/00B	0	0	1132	69000	0		100	70232	54300	0	124532
1899/00R	0	0	1126,40	65727,11	0		99	66952,51	55518,94	0	122471,45
1900/01B	0	0	1132	69000	0		100	70232	54300	0	124532
1900/01R	0	0	2498,07	66805,54	0		93,70	69397,31	53607,78	0	123005,09
1901/02B	0	0	2960	67500	0		100	70560	62790	0	133350
1901/02R	0	0	3016,80	71887,40	0		52,90	74957,10	555109,84	0	130066,94
1902/03B	0	0	2960	67500	0		100	70560	62790	0	133350
1902/03R	0+0,64	0	3043,35	67291,07	0		82,40	70417,46	67145,77	0	137563,23
1903/04B	0	0	3000 ²¹³	76700	0		100 ²¹⁴	79800	71160	0	150960 ²¹⁵
1903/04R	0	0	69137,02	71264,28	0		2950	143351,80	80272,32	0	223624,12
1904/05B	0	0	3000	76700	0		100	79800	71160	0	150690

Rok	Wpływy własne							Wszystkie wpływy i wydatki			
	Zwroty + Defekty	Odsetki	Dochody z bydła	Na opiekę nad pensjonariuszami	Praca pensjonariuszy	Wpływy na pochówek zmarłych (od 1917/18)	Wpływy inne				
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	183365,74	0	18145,29	201511,03
1905/06B	0	0	69522	211800	0	408	281730	281730	0	2170	283900
1905/06R	0+16,42	0	96114,16	212244,35	94,79	890,67	309360,39	309360,39	0	0	309360,39 ²¹⁶
1906/07B	0	0	69522	211800	0	408	281730	281730	0	2170	283900
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	314262,62	314262,62	0	11483,69	325746,31
1907/08B	0	0	85875	297235	100	1290	384500	384500	15000	8900	408400
1907/08R	0	0	118917,78	255070,49	356,95	1367,70	375712,92	375712,92	14351,81	2454,96	392519,69
1908/09B	0	0	85875	297235	100	1290	384500	384500	15000	8900	408400
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	392267,49	392267,49	0	0	392267,49
1909/10B	0	0	95373	438810	250	1467	535900	535900	32750	0	568650
1909/10R	0,14	0	115502,75	332995,85	343,15	1662,15	450504,04	450504,04	30667,41	9462,39	490633,84
1910/11B	0	0	95373	438810	250	1467	535900	535900	32750	0	568650
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	439713,89	439713,89	0	90104,89	529818,78
1911/12B	0	0	35260	760000	350	390	796000	796000	5200	0	801200
1911/12R	62,40	0	47198,41	570435,36	377,76	842,15	618916,08	618916,08	2600	0	621516,08
1912/13B	0	0	35260	760000	350	390	796000	796000	5200	0	801200
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	690322,09	690322,09	0	0	690322,09 ²¹⁷
1913/14B	0	0	25070	630000	600	830	656500	656500	21300	0	677800
1913/14R	4,17	0	41135,26	659853,44	1031,80	2867,51	704892,18	704892,18	18849,60	0	723741,78 ²¹⁸
1914/15B	0	0	25070	630000	600	830	656500	656500	21300	0	677800
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	745207,07	745207,07	0	0	745207,07
1915/16B	0	0	33746	680000	650	2004	716400	716400	7900	0	724300
1915/16R	0	0	126379,59	774727,47	1668,37	1544,25	904319,68	904319,68	7894,75	0	912214,43
1916/17B	0	0	33746	680000	650	2004	716400	716400	7900	0	724300
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	794119,19	794119,19	b.d.	0	794119,19

Rok	Wpływy własne										Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + Defekty	Odsutki	Dochody z bydła	Na opiekę nad pensjonariuszami	Praca pensjonariuszy	Wpływy na pochówek zmarłych (od 1917/18)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV	Depozyty	
1917/18B	0	0	78700	612000	1120	750	1530	694100	0	3800	697900
1917/18R	0	93,76	67271,85	542743,90	643,35	5166	3713,54	619632	0	0	619632,40
1918/19B	0	0	78700	612000	1120	750	1530	694100	0	3800	697900
1918/19R	0	0	61341,55	374744,90	602,15	3366,50	2200,14	442255,24	235362,64	98783,29	776401,17
1919/20B	0	0	51915	600000	1120	4830	1550	659415	0	9000	668415
1919/20R	0,50	256,07	100999,77	497658,40	1245,54	1957	5665,43	1074487,50	466704,79	76235,12	1150722,62
1920/21B	0	0	47350	1900000	750	5760	1760	1955620	0	1500	1957120
1920/21R	0	359,26	204297,32	2143080,20	1588,26	2365	18967	2370657,04	353167,56	14361,39	2738185,99
1921/22B	0	0250	78075	2896600	1250	5400	3025	2984600	0	0	2984600
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4379742,75	175579,23	0	4551321,98
1922/23B	0	250	247000	5425750	1500	8200	16000	5698700	0	40000	5738700

²¹² Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagów od XXXV do LIX.

²¹³ Przy rozliczaniu tego roku poinformowano o połączeniu tej sumy z nowo utworzonym gospodarstwem rolnym zakładu stąd sumę 3000 RM poszerzono do 51008 RM, XLV L., Drucksache Nr. 22.

²¹⁴ Przy rozliczaniu tego roku poinformowano o połączeniu tej sumy z nowo utworzonym gospodarstwem rolnym zakładu stąd sumę 100 RM poszerzono do 2992 RM, XLV L., Drucksache Nr. 22.

²¹⁵ Później 201860 RM.

²¹⁶ Wydatki były w tym roku niższe (305053,72 RM).

²¹⁷ Wydatki były w tym roku istotnie niższe (472515,94 RM).

²¹⁸ Wydatki były w tym roku niższe (720292,73 RM).

Tabela 14.
Wpływy na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Świebodzicach (1893/94–1940/41)²¹⁹

Rok	Wpływy własne										Dotacja od rządu do poborów urzędników, 1925/26 stan z poprz. roku	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + na pochówek	Odsetki	Dochody z bydła, potem z gosp. rolnego	Na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1924/25)	Praca pensjonariuszy	Wpływy na żywność, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV			
1893/94B	0	0	740	0	0	600			200	1540	124210	0	125750
1893/94R	0	0	976,49	0	0	845,12			212,19	2033	94823,74	0	96823,74
1894/95B	0	0	740	0	0	600			200	1540	124210	0	125750
1894/95R	0	0	2113,30	0	0	0			249,99	2363,29	124788,23	0	127151,52
1895/96B	0	0	2300	87800	0	0			80	90180	79780	0	169960
1895/96R	0	0	5201,17	93545	99	0			530,10	99375,27	58307,54	0	157682,81
1896/97B	0	0	2300	87800	0	0			80	90180	79780	0	169960
1896/97R	10,60	0	5431,36	105203,83	0	0			421,12	111066,91	56632,66	0	167699,57
1897/98B	0	0	5000	113200	0	0			100	118300	82800	0	201100
1897/98R	0	0	7219,63	108288,79	0	0			294,98	115803,40	63427,34	0	179230,74
1898/99B	0	0	5000	113200	0	0			100	118300	82800	0	201100
1898/99R	9,02	0	8474,97	108681,60	0	0			124,42	117290,01	67723,53	0	185013,54
1899/00B	0	0	8000	134800	0	0			200	143000	95400	0	238940
1899/00R	0	0	8402,44	123857,63	0	0			198,42	132458,49	79160,15	0	211618,64
1900/01B	0	0	8000	134800	0	0			200	143000	95400	0	238940
1900/01R	0	0	9957,99	129934,85	0	0			306,65	140199,65	87868,47	0	228067,96
1901/02B	0	0	8000	129800	0	0			200	138000	109950	0	247950
1901/02R	0	0	5285,71	133539,21	0	0			313,56	139138,48	101918,94	0	241057,42
1902/03B	0	0	8000	129800	0	0			200	138000	109950	0	247950
1902/03R	0	14,40	8744,77	140979,94	0	0			598,22	150337,33	97515,37	0	247852,70

Aneks

Rok	Wpływy własne										Dotacja od LAV	Dotacja rządu do poborów urzędników, 1925/26 stan z poprz. roku	Wpływy nadwyżkowe	Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + na pochówek	Odstępki	Dochody z bydła, potem z gosp. rolnego	Na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1924/25)	Praca pensjonariuszy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie					
1903/04B	0	0	14861,75 ²²⁰	143300		0		238,25	158400	110560	14650	283610		
1903/04R	0	0	18491,41	143215,88		0		456,21	162163,50	107549,02	0	269712,52		
1904/05B	0	0	14861,75	143300		0		238,25	158400	110560	14650	283610		
1904/05R	0	8,70	19354,02	145287,15		0		96,07	164745,94	111389,41	0	276135,35		
1905/06B	0	0	35544	159600		0		456	195600	117700	3600	316900		
1905/06R	20,21	0	39300,94	154761,43		0		547,94	194630,52	126238,56	3585,42	324454,60		
1906/07B	0	0	35544	159600		0		456	195600	117700	0	313300		
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	203251,66	130994,44	0	334246,10		
1907/08B	0	0	37853	160300		0		447	198600	161400	21000	381000		
1907/08R	0	0	52608,28	156321,91		355,32		3407,97	212693,48	158159,93	20941,34	391794,75		
1908/09B	0	0	37853	160300		0		447	198600	161400	21000	381000		
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	209128,25	164415,22	0	373543,47		
1909/10B	0	0	44718	16644		50		588	62000	335500	8500	406000		
1909/10R	0	0	52087,52	20619,63		148,60		440,70	73296,45	313929,87	8482,82	395709,14		
1910/11B	0	0	44718	16644		50		588	62000	335500	8500	406000		
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	87037,92	312720,02	0	399757,94		
1911/12B	0	0	29000	35000		145		455	64600	360800	0	425400		
1911/12R	52,37	0	20228,09	36855,42		18,25		471,42	57625,55	328195,75	0	385821,30		
1912/13B	0	0	29000	35000		145		455	64600	360800	0	425400		
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	69404,99	316186,62	0	385591,61		
1913/14B	0	0	28800	43000		50		450	72300	340300	32000	444600		
1913/14R	0	0	39700,50	34802,73		11,95		539,43	75054,61	320831,14	32000	427885,75		

Aneks

Rok	Wpływy własne										Dotacja od LAV	Dotacja rządu do poborów urzędników, 1925/26 stan z poprz. roku	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + na pochówek	Odsutki	Dochody z bydła, potem z gosp. rolnego	Na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1924/25)	Praca pensjonariuszy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie					
1914/15B	0	0	28800	43000		50			450	72300	340300	32000	444600	
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	69151,31	326660,30	0	395811,61	
1915/16B	0	0	40084	36000		50			550	76600	348300	4250	429150	
1915/16R	0	0	44699,69	51847,24		4,50			614,14	97165,57	362101,99	4250	463517,56	
1916/17B	0	0	40084	36000		50			550	76600	348300	4250	429150	
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	58745,40	420120,47	73,36	478939,23	
1917/18B	0	0	47220	28200		50			550	76020	458280	3100	537400	
1917/18R	0	0	16511,57	44771,99		0			350,09	61633,65	429177,66	0	490811,31	
1918/19B	0	0	47220	28200		50			550	76020	458280	3100	537400	
1918/19R	0	0	4925,05	70232,60		0			562,03	73719,68	561218,21	0	636937,89	
1919/20B	0	0	28857	31000		10			533	60400	492900	0	553300	
1919/20R	0	0	4924,10	37014,20		0			768,49	42706,79	1085430,01	0	1128136,80	
1920/21B	0	0	21700	111720		10			570	134000	1364770	0	1498770	
1920/21R	0	302,40	68908,01	180749,16		150			2681	252790,57	2677331,83	0	2930122,40	
1921/22B	0	40	68600	254500		200			1260	324600	2725900	0	3050500	
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	340121,84	415316,69	0	4413291,53	
1922/23B	0	440	82700	326520		200			1660	411520	4865680	0	5277200	
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	18907281,42	
1923/24B	0	1064	870800	46178000		5000			173609136	220664000	863313400	0	1141723000	
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	9512,91	99694,52	0	109207,43	
1924/25B	0	10	28500	24660	3500	50			180	56900	353100	0	410000	
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	26502,66	323314,42	0	349817,08	

Rok	Wpływy własne										Dotacja od LAV	Dotacja rządu do poborów urzędników, 1925/26 stan z poprz. roku	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + na pochodek	Odsutki	Dochody z bydła, potem z gosp. rolnego	Na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1924/25)	Praca pensjonariuszy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV				
1925/26B	b+1000	300	131,50	570500	12900	300		150	597300	33600	0	8000	608900	
1925/26R	828,74+612,10	359,65	10147,04	486546,50	15219,05	180,15		345,80	514239,03	92637,27	424,87	0	607301,17	
1926/27B	0	300	16900	574200	16000	200		200	608800	40000	0	15200	664000	
1926/27R	3,10+516	208,74	707,72	508144,40	18078,20	222,50		334,95	528215,61	92033,76	686,60	1366,39	622302,36	
1927/28B	b+1000	300	11750	669100	16700	200		350	757500	58100	0	18500	776000	
1927/28R	b+548	335,42	253,91	687732,35	21758,15	188,54		287,93	711104,30	0	0	0	711104,30	
1928/29B	b+1000	200	11600	786500	21600	200		400	821500	64800	0	18000	904300	
1928/29R	b+474,55	322,05	84131,38	763289,32	31494,80	214,95		298,59	880225,64	116411,80	0	0	996637,44	
1929/30B	b+1000	300	7500	804100	28760	200		340	842200	155500	0	0	997700	
1929/30R	b+525,30	322,61	155641,42	761886,40	32986,45	570,05		68,58	952000,81	110354,02	0	0	1062354,83	
1930/31B	b+1000	300	93700	769900	30080	250		370	926400	108400	0	0	1034800	
1930/31R	b+943,50	203,05	0	825987,40	33570,25	511,50		0	895022,20	60678,55	0	0	955700,75	
1931/32B	b+1000	300	93400	736900	32500	300		300	895900	142700	0	0	1038600	
1931/32R	b+682,92	63,03	1261,90	772878,68	32838,26	289,75		62,64	835139,77	22569,73	0	0	857709,50	
1932/33B	b+750	60	7730	673930	30400	350		150	739170	172260	0	0	911430	
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1933/34B	b+750	50	6580	618700	27450	300		70	676600	80200	0	0	756800	
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1935/36R	b+554	9	0	687576	29264	634		91	742850	47576	0	0	790426	

Rok	Wpływy własne										Dotacja od LAV	Dotacja rządu do poborów urzędników, 1925/26 stan z poprz. roku	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
	Zwroty + na pochówek	Odsetki	Dochody z bydła, potem z gosp. rolnego	Na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1924/25)	Praca pensjonariuszy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1930/31)	Wpływy inne	Dochody własne łącznie					
1936/37B	b+750	20	1050	673790	29090	300	46410	100	741990	79160	0	0	830150	
1936/37R	b+435	15	8926	691835	28951	342	21112	109	751725	44305	0	0	796030	
1937/38B	b+750	20	14810	673790	29690	500	56610	100	776700	77120	0	0	853820	
1937/38R	b+231	11	10365	0	28192	709	45942	244	85694	751492	0	0	837186	
1938/39B	b+750	15	12100	31400	29190	500	62600	100	136655	742865	0	0	879520	
1938/39R	b+191	3	2379	23836	27288	1020	62911	138	117766	712003	0	0	829769	
1939/40B	b+300	20	12917	31293	18500	700	31410	2060	106000	679000	0	0	785000	
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1940/41B	b+200	10	21800	33950	45700	1000	36775	2365	141800	651900	0	0	793700	

²¹⁹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXXV-LX), landtagów dolnośląskich (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

²²⁰ Wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolnego na wzór Brzegu i Bolesławca.

Tabela 15.
Wpływy na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczo-Wychowawczego w Leśnicy (1915/16–1940/41) ²²¹

Rok	Zwroty	Odsetki	Docho- dy z gosp. rolnego	Docho- dy na opiekę nad pensionari- szami	Docho- dy z grun- tów (od 1923/24)	Docho- dy z pracy pensiona- riuszki	Wpływy na żywo- ność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1936/37)	Wpły- wy na pochovek chorych	Wpływy inne	Docho- dy własne łącznie	Dotacja od LAV	Dotacja do poborów urzędni- ków (od 1923/24)	Wpływy nadzw- yczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	131068,38	59395,09		0	190463,47
1915/16B	0	0	3050	44000		3000		b.d.	100	50150	150600		5500	206250
1915/16R	0	0	15014,21	39668,65		1991,41		b.d.	96,90	56771,17	155394,40		5500	217665,57
1916/17B	0	0	3050	44000		3000		b.d.	100	50150	150600		5500	206250
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	69963,01	146468,23		b.d.	216431,24
1917/18B	0	0	14400	37000		1300		600	100	53400	176000		10250	239650
1917/18R	0	0	2985,90	37358,50		1408,55		148,20	9	41910,15	192288,10		10250	244448,25 ²²²
1918/19B	0	0	14400	37000		1300		600	100	53400	176000		10250	239650
1918/19R	20	0	8094,50	57261,70		1870,09		212,60	289,07	67747,96	204936,55		0	272684,51
1919/20B	0	0	13100	52000		1200		700	100	67100	211900		84000	363000
1919/20R	0	0	25386,22	78146,73		6168		148,50	360,78	110210,23	355646,65		618,09	466474,97
1920/21B	0	0	12200	185000		1800		325	675	200000	650000		0	850000
1920/21R	0	21,60	71001,25	203685,69		10561,45		336,50	3673,84	289280,33	779438,10		0	1068718,43
1921/22B	0	48	54300	225000		6000		720	432	286500	1090000		0	1376500
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	459156,77	1348838,20		0	1807944,97
1922/23B	0	48	76000	210000		10000		900	1052	298000	2075000		40000	2413000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	11391340,35
1923/24B	0	48	1904300	122540800		3000		6000	53776422	195399270	170420800	17915625	0	366597000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	25595,50	11432,33	b.d.	0	37027,83
1924/25B	0	0	12600	62310		2500		90	100	82200	110500	0	0	192700
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	19914,85	44628,70	0	0	64543,55
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Zwroty	Odsetki	Dochody z gosp. rolnego	Dochody na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1923/24)	Dochody z pracy pensjonariuszy	Wpływy na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracownikow (od 1936/37)	Wpływy na pochówek chorych	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV	Dotacja do rządu do poborów urzędni-ków (od 1923/24)	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
1925/26R	0	487,15	1639,68	96491	4428,32	843,01		0	48,30	103937,46	207840,13	0	0	311777,59
1926/27B	0	0	8000	84100	6250	900		100	150	99500	291500	0	0	391000
1926/27R	0	105	0	82318,49	5439,98	1355,05		102	24,60	89345,12	311496,71	0	0	400841,83
1927/28B	0	0	2100	37000	5600	900		100	300	46000	394000	0	736500	736500
1927/28R	0	1060,97	0	64383,40	5817,28	1113,39		78	22,20	72475,24	393986,60	0	868,59	467330,43
1928/29B	0	200	96100	106800	6000	4500		100	100	213800	502000	0	435500	1151300
1928/29R	0	358,26	6500	25817,45	6097,46	4912,18		47,50	40,60	43773,45	499230,21	0	18504,87	561508,53
1929/30B	0	300	97700	8300	6000	4500		100	0	116900	489000	0	0	605900
1929/30R	0	280,82	102585,04	8349,30	6329,60	4509,20		118	736,89	122908,85	446891,20	0	0	569800,05
1930/31B	0	400	98300	9500	6000	4500		100	200	119000	490000	0	0	609000
1930/31R	0	972,10	70758,65	8143,75	7463,20	4416,28		345	572,06	85207,84	445858,86	0	28638,54	559705,24
1931/32B	0	600	96300	14500	7100	4500		100	0	123100	432500	0	0	555600
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	472000
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	433000
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	0	0	5322	9028	8159	2631	16973	332	508	42953	354237	0	0	397190
1937/38B	0	0	6100	6100	9000	2900	17000	200	700	42000	396000	0	0	438000
1937/38R	0	0	0	7851	8419	1843	17140	210	1646	37109	345793	0	0	382902

Rok	Zwroty	Odsetki	Dochody z gosp. rolnego	Dochody na opiekę nad pensjonariuszami	Dochody z gruntów (od 1923/24)	Dochody z pracy pensjonariuszy	Dochody na żywność, odzież, ogrzewanie i oświetlenie dla pracowników (od 1936/37)	Wpływy na pochówek chorych	Wpływy inne	Dochody własne łącznie	Dotacja od LAV	Dotacja do rządu do poborów urzędników (od 1923/24)	Wpływy nadzwyczajne	Wszystkie wpływy i wydatki
1938/39B	0	0	24300	6400	8500	5100	22800	200	400	65000	389000	0	0	454000
1938/39R	0	z rolnictwem	8356	10079	8598	1445	29266	308	3475	61527	312938	0	0	374465
1939/40B	0	50	8600	9882	8400	200	17100	200	2568	47000	366000	0	0	413000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	0	50	8400	8180	8400	200	17300	200	2770	42200	370500	0	0	412700

²²¹ Opracowano na podstawie materiałów wspólnych dla wszystkich zakładów oraz APO, PVOS, sygn. 1 i APK, PVK, sygn. 209 [To co w APO, w całości pokrywa się z APK].

²²² Wydatki były w tym roku niższe (237231,42 RM).

Tabela 16.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Lubiążu w latach 1876–1940/41²²³ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 fundusz sojajny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibli., od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 życia pracowników ²²⁴	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 także na wspólnotę pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1876B	920	20898	2700	15000	88,67	1200	78	90	z.n.i.	900	325,33
1876R	832,30	19770,25	2519,77	12760,72	83,40	1195,79	93	42,15	z.n.i.	390,49	10,0
1877B	920	20898	2700	15000	88,67	1200	78	90	z.n.i.	900	325,33
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	b.d.	b.d.
1878B	920	20797,84	2700	15000	119	1200	293	90	z.n.i.	900	330,16
1878R	899,40+10,95	17875,86	2686,40	15067,22	187,31	1209,18	284,75	108,62	z.n.i.	834	0
1879B	920	20797,84	2700	15000	119	1200	293	90	z.n.i.	900	330,16
1879R	981,05+100,44	19158,58	2697	13383,53	190,15	1194,34	284	65,45	z.n.i.	663,45	343,55
1880B	1200	22483,36	2700	15000	225	1225	288,50	130	z.n.i.	900	123,14
1880R	983,85+15	19985,18	2687,68	14974,69	194,32	1076,24	272,40	115,01	z.n.i.	319,35	69,90
1881B	1200	21838,36	2700	15000	225	1225	288,50	130	z.n.i.	900	123,14
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	b.d.	b.d.
1882B	1200	21954,76	2700	15000	225	1160	288,50	130	z.n.i.	900	135,74
1882R	1044,40	21317	2689,64	14045,55	194,32	1125,55	253,55	289,03	z.n.i.	586	0
1883B	1200	21954,76	2700	15000	225	1160	288,50	130	z.n.i.	900	135,74
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	b.d.	b.d.
1884B	1200	21954,76	2700	15000	225	1160	288,50	289	z.n.i.	900	72,74
1884R	2071,56+4,28	22124,21	2373,87	24196,85	194,32	963,27	362	117,23	z.n.i.	425,63	392,55
1885B	1200	21954,76	2700	15000	225	1160	288,50	289	z.n.i.	900	72,74
1885R	1173,61	25178,58	2648,31	13241,62	194,32	978,35	244	0	z.n.i.	393,40	467,10

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszka- niowe dla pracowni- ków	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 fundusz sojalny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przenie- sione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz plac robot- ników tymczasowych	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu, od 1886 życia pracowni- ków ²⁴	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 tak- że na wspólnotę pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1886B	1200	23657,22	2700	18000	225	800	300	0	z.n.i.	900	63,78
1886R	1263+5,48	22922,55	2671,57	16753,50	204,32	799,95	205,72	0	z.n.i.	565,35	58
1887B	1200	23657,22	2700	18000	225	800	300	0	z.n.i.	900	63,78
1887R	1367+35,50	22968,06	2686,69	17848,42	194,32	785,60	253,45	0	z.n.i.	682,49	348,75
1888/9B	1200	24057,22	2700	18000	225	920	284	0	z.n.i.	900	89,78
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	b.d.	b.d.
1889/0B	1200	23657,22	2700	18000	225	920	284	0	z.n.i.	900	79,78
1889/0R	837,86	22182,29	2607,91	17607,31	160,93	857,99	244	1242,57	z.n.i.	886,50	529,08
1890/1B	1200	23657,22	2700	18000	225	920	284	-75	z.n.i.	900	79,78
1890/1R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	z.n.i.	b.d.	b.d.
1891/2B	1200	23846,86	2700	18000	225	850	284	1393	z.n.i.	900	165,14
1891/2R	546,60+7,97	23270,51	2583	18181,16	162,59	883,79	260,70	1146,51	z.n.i.	888,90	0
1892/3B	1200	23846,86	2700	18000	225	850	284	1393	z.n.i.	900	165,14
1892/3R	577+0,40	23564,58	2457,27	17290,22	178,76	740,14	262,05	1165,52	z.n.i.	735	386,60
1893/4B	800	24946,86	2700	18000	225	850	280	1220	z.n.i.	1000	148,14
1893/4R	911,30	24468,46	2652,88	17987,04	178,76	844,95	244	1244,29	z.n.i.	435	28,25
1894/5B	800	24946,86	2700	18000	225	850	280	1220	z.n.i.	1000	148,14
1894/5R	756,04+11,20	24712,28	2586,90	17995,23	194,62	788,25	264	1272,53	z.n.i.	509,50	77,54
1895/6B	800	23880	2800	18600	225	400	300	1270	z.n.i.	1000	145
1895/6R	527,62	23273,95	2413,53	18271,22	285,93	430,63	289,75	1613,90	z.n.i.	855	1139,66
1896/7B	800	23880	2800	18600	225	400	300	1270	0	1000	145
1896/7R	728,60	23395	2753,65	18598,74	316,30	397,65	264	1319,12	0	860	144,13
1897/8B	800	25250	2500	19600	0 ²⁵	450	300	2350	150	1000	130

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszka- niowe dla pracowni- ków	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zmiesiono), od 1929/30 fundusz sojalny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przenie- sione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz plac robot- ników tymczasowych	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu, od 1886 życia pracowni- ków ²³	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 tak- że na wspólnotę pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1897/98R	778,80+1,10	25682,18	2498,98	19598,81	likwidacja	448,25	259,50	2011,74	105,68	711,10	551,61
1898/99B	800	25250	2500	19600		450	300	2350	150	1000	130
1898/99R	759,66+6	(50097,88)	2499,38	20150,12		329,49	276,30	2156,71	561,66	741,40	106,90
1899/00B	800	27600	2500	20600		1050	300	2350	150	1000	505
1899/00R	750,46	26701,83	2549,44	20827,73		15095,03	273,40	3090,06	83,60	719,50	529,50
1900/01B	800	27600	2500	20600		1050	300	2350	150	1000	505
1900/01R	738,48	(53419,95)	2809,88	20916,08		19647,19	227,50	5851,37	100,16	1107,06	31,50
1901/02B	800	27925	2700	24000		15300	300	7770	180	1200	407
1901/02R	877,14	27925	2683,59	22815,82		17724,62	214,85	7228,03	270,88	1172,30	640,51
1902/03B	800	27925	2700	24000		15300	300	7770	180	1200	407
1902/03R	750,04+9,47	(56411,58)	2662,49	21178,77		12175,81	266	7071,67	142,74	1091,80	1325,79
1903/04B	800	27525	2700	21750		27630 ²⁶	300	3800	250	1200	408
1903/04R	449,80	28305	2698,46	18548,80		27816,23	203,50	3516,62	186,44	1196	194
1904/05B	800	27525	2700	21750		27630	300	3800	250	1200	408
1904/05R	578,90+1,20	(56704,18)	3646,91	18465,67		29541,68	264,50	3576,66	111,47	925,78	552
1905/06B	800	28050	3700	21250		27325	300	6365	250	1200	695
1905/06R	602,80+22,37	26386,22	4124,08	19152,84		32272,06	258,50	6886,72	185,02	1190	212,35
1906/07B	800	28050	3700	21250		27325	300	6365	250	1200	695
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	800	46725	4600	25000		35075	800	11000	500	2340	800
1907/08R	578,88+1	38640,43	5117,22	24992,19		34418,11	161,60	10666,36	243,48	1265,40	1437,41
1908/09B	800	46725	4600	25000		35075	800	11000	500	2340	800
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszka- niowe dla pracowni- ków	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 fundusz sojalny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przenie- sione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz plac robot- ników tymczasowych	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu, od 1886 życia pracowni- ków ²³	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 tak- że na wspólnotę pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1909/10B	800	52050	5200	27000		36640	500	12150	500	2290	1456
1909/10R	512,04	52135	5249,47	25053,42		33582,40	143,40	13666,09	246,62	676,27	2285,74
1910/11B	800	52050	5200	27000		36640	500	12150	500	2290	1456
1910/11R	452,32+4,85	(139850,68)	5184,30	23245,32		32288,84	146,10	12396,28	49,78	1119,10	2335,30
1911/12B	800	61200	5500	27000		likwidacja	500	12000	400	1500	3498
1911/12R	312,73+1	58050,27	4886,77	23752,80			137,40	14099,72	285,69	2603,60	1507,40
1912/13B	800	61200	5500	27000			500	12000	400	1500	3498
1912/13R	368,05	(147346,74)	5184,60	25540,78			173,35	12043,63	192,06	1056,70	1920,20
1913/14B	800	59208	5000	26000			400	13350	400	1500	1700
1913/14R	259,51+1	52198,37	4727,43	22227,61			261,80	12606,89	89,50	1046,22	683,10
1914/15B	800	59208	5000	26000			400	13350	400	1500	1700
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	350	59583	5500	25000			350	14050	300	1880	1400
1915/16R	411,69	54806,11	4346,01	12490,81			145,70	13861,02	445	1206,95	852,69
1916/17B	350	59583	5500	25000			350	14050	300	1880	1400
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	350	62995	5500	25000			380	15900	300	1910	1400
1917/18R	443,03	50990	6353,60	23343,50			172,60	18011,32	344,06	1753,80	2650,96
1918/19B	350	62995	5500	25000			380	15900	300	1910	1400
1918/19R	339,14	54872,47	8020,97	45272,66			225,43	16243,15	312,05	1068,15	1232,46
1919/20B	450	60345	3200	24800			400	17000	400	1410	3000
1919/20R	773,90+7,47	54784,52	10470,46	71763,33			178,20	22757,88	333,86	2691	4328,45
1920/21B	700	56580	9500	59300			500	31200	600	2980	272236

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszka- niowe dla pracowni- ków	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zmiesiono), od 1929/30 fundusz sojálny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przenie- sione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz plac robot- ników tymczasowych	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu, od 1886 życia pracowni- ków ²³	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 tak- że na wspólnotę pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1920/21R	1478,44	181417,50	24031,32	224681,29		221	98362,43	583,53	1755	1245269,11	
1921/22B	1200	227477,50	21600	98300		900	108300	1000	3700	1300,77	
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1922/23B	2000	314890	48500	186000		900	162500	1500	3740	1680	
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1923/24B	214200	(145510600)	830000	14964400		20000	692220	15000	41800	1230068480	
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1924/25B	250+40000	(261570)	4640	28040		170	4780	150	1240	34200	
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	
1925/26B	250+40000	(431800)	4500	54600		370	11300	150	2370	15250	
1925/26R	543,26+40000	(450570,32)	3415,43	75044,09		b.d.	13339,50	283,64	2518	15154,16	
1926/27B	300+40000	(461000)	4170	56600		b.d.	11800	200	2370	870	
1926/27R	430,69+40000	(493253,68)	3565,42	53364,89		b.d.	17546,90	710,67	2484,30	1473,14	
1927/28B	600+168300	(500200)	4300	59900		b.d.	21000	300	2600	9200	
1927/28R	605,42+0	(554948,64)	4296,46	57046,95		b.d.	21000	678,21	3037,50	5254,04	
1928/29B	1700+185400	(662000)	3800	109800		b.d.	23100	300	3200	4800	
1928/29R	1344,01+87421,24	(647877,08)	3798,42	113154,22		b.d.	22710,29	353,96	2712	3845,36	
1929/30B	1700+69912	(618350)	4700	94300	3000	8150	23000	400	3200	3020	
1929/30R	1490,76+139999,87	(601750,82)	4652,88	96240,07	1729	8004,40	23637,17	384,03	1554,68	1574,01	
1930/31B	1450+78000	(641700)	2650	102700	3000	9600	23000	500	3000	4350	
1930/31R	1041+0	(619460,38)	2645,82	92539,51	1173,50	9594,82	15005,35	366,90	1486,55	3118,57	
1931/32B	1250+75500	(608200)	3000	135920	3370	10800	26500	500	1800	5880	
1931/32R	916,89+0	(550833,24)	2267,63	101480,55	1141,55	11022,75	15759,90	206,54	463,46	4136,70	

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki, od 1929/30 zasilki mieszka- niowe dla pracowni- ków	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zmiesiono), od 1929/30 fundusz społeczny dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przenie- sione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 połączone z wyd. na lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz plac robot- ników tymczasowych	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu, od 1886 życia pracowni- ków ²²⁴	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządzającej, od 1938/39 tak- że na wspólnie pracowniczą i wydatki honorowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1932/33B	900+0	(494010)	2850	92700	3290	75400	10300	15950	300	1270	3800
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	1020+0	(480200)	2800	78750	3290	74580	9800	12600	240	960	4150
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	852+0	491357	2809	77075	1727	107557	0	10550	1323	533	4203
1936/37B	800+0	441350	2800	80490	2400	110290	9000	11090	2040	2660	820
1936/37R	1723+0	401313	2790	77221	1495	121856	1995	15975	3837	1411	2988
1937/38B	950+0	412650	3700	82890	2400	138650	2470	17730	1300	2850	3000
1937/38R	882+0	375238	3700	72625	2253	156771	797	11444	1546	2860	7323
1938/39B	950+0	386390	3700	92150	4398	151910	2470	15220	1650	12882	2000
1938/39R	620+0	340634	4888	85463	15014	171133	324	16260	6422	8142	874
1939/40B	1300+0	423325	8400	84100	2400	175775	2400	16950	2600	10926	1274
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	800+0	447200	3600	35300	2000	205800	27400	16900	2800	13100	500

²²³ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

²²⁴ Od budżetu 1886 r. włączona do ogólnego ubezpieczenia wszystkich urzędników w prowincji (przepisy z 12 II 1884 r.).

²²⁵ Od tego budżetu pozycja ta została połączona z kosztami ubezpieczenia mienia zakładu.

²²⁶ Istotny wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wzór Brzegu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posciel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcyj)	Wspieranie chorych poza zakładem ²⁹ , potem choroby w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1876B	17828	35637	7500	11130	1936	1900	3150	225	1200	3000	b.d.	94	9000
1876R	13921,55	34327,36	7649,97	11924,74	1745,64	2116,10	3273,48	270	1202,35	235	b.d.	0	0
1877B	17828	35637	7500	11130	1936	1900	3150	225	1200	3000	b.d.	94	0
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1878B	17828	33837	8350	11910	1610	1900	3150	250	1200	0	b.d.	95	0
1878R	14276,90	29914,51	8659,97	11085,48	1657,97	1776,70	3153,59	436,40	1201,50	0	b.d.	2,70	0
1879B	17828	33837	8350	11910	1610	1900	3150	250	1200	0	b.d.	95	0
1879R	14329,74	33591,11	11808,05	14242,01	1427,71	2146,99	3191,83	331	1254,39	0	b.d.	6,22	0
1880B	18938	39247	8400	12580	1980	2150	3790	450	1600	0	b.d.	0	0
1880R	14763,55	38292,50	8817,0	11193,01	1527,61	2055,68	3437,19	222,50	1591,31	0	b.d.	0	0
1881B	19538	39157	10165	10850	1862	2125	3790	450	1600	0	b.d.	0	0
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1882B	19538	39157	9770	10842	1540	2110	3790	329	1600	0	b.d.	0	0
1882R	15150,23	36575,06	9594,84	10720,63	1373,97	2010,63	5472,73	243,10	1565,68	0	b.d.	0	0
1883B	19538	39157	9770	10842	1540	2110	3790	329	1600	0	b.d.	0	0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1884B	19898	39589	9770	10484	1364	2110	5040	296	1700	0	b.d.	0	0
1884R	14719,90	36941,65	8270,32	10662,12	1637,71	2027,58	4833,79	224,80	1700	0	b.d.	0	0
1885B	19898	39589	9770	10484	1364	2110	5040	296	1700	0	b.d.	0	0
1885R	15298,50	34054,50	9759,19	8035,53	1836,68	1964	6748,64	300,50	1124,47	0	b.d.	0	0
1886B	19694	40200	8990	10900	1480	2190	5650	300	1700	0	b.d.	0	0
1886R	15683,67	36337,98	8966,31	6205,28	1358,43	2153,40	5775,09	273	1320,87	0	b.d.	0	0
1887B	19694	40200	8990	10900	1480	2190	5650	300	1700	0	b.d.	0	0
1887R	16349,15	39297	8882,35	7791,43	1360,88	2181,96	7118,24	229	1102,99	0	b.d.	0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posiel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem ²⁹ , potem chory w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1888/89B	21434	41720	9275	8555	1440	2100	6000	300	1800	0	b.d.	0	0
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	21374	41340	9100	7865	1400	2150	6330	300	1800	0	b.d.	0	0
1889/90R	17647,76	39388,12	9098,44	6410,81	1234,81	1460,66	4948,81	188,50	1250,98	0	b.d.	0	0
1890/91B	21374	41340	9100	7865	1400	2150	6330	300	1800	0	b.d.	0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	22346	41430	9410	9300	1450	2000	5900	300	1900	0	b.d.	0	0
1891/92R	19098,31	46048,94	8360,97	9172,41	1205,38	1487,75	5374,30	57,35	1664,98	0	b.d.	0	0
1892/93B	22346	41430	9410	9300	1450	2000	5900	300	1900	0	b.d.	0	0
1892/93R	19261,07	45960,31	9400,26	9129,60	1203,04	1600,59	4962,69	103	1812,27	0	b.d.	0	0
1893/94B	23390	47000	9100	9170	1220	1500	5650	200	2000	0	b.d.	0	0
1893/94R	19555,20	45720,94	9091,40	9010,12	1080,46	2299,06	5384,16	68	1832,27	0	b.d.	0	0
1894/95B	23390	47000	9100	9170	1220	1500	5650	200	2000	0	b.d.	0	0
1894/95R	20024,86	46699,96	8878,09	10508,90	1153,58	2160,63	5475,95	100	2038,72	0	b.d.	0	0
1895/96B	25010	55650	9160	11720	1360	1800	3840	200	1440	0	b.d.	0	0
1895/96R	20610,35	52381,61	9158,55	10778,81	1285,06	1944,15	4135,91	34	1436,04	0	b.d.	0	0
1896/97B	25010	55650	9160	11720	1360	1800	3840	200	1440	0	b.d.	0	0
1896/97R	21434,19	47006,92	9147,48	11517,33	1630,98	1728,85	3836,85	69	1282,31	0	b.d.	0	0
1897/98B	26000	53850	9400	11680	1300	2300	4200	100	1440	0	b.d.	0	0
1897/98R	23977,64	54660,21	9371,58	10048,71	1629,56	2054,89	4395,63	34	1375,28	0	b.d.	0	684,41
1898/99B	26000	53850	9400	11680	1300	2300	4200	100	1440	0	b.d.	0	0
1898/99R	(50097,88)	47673,17	6592,82	9019,88	1500,71	2043,08	4793,66	52,50	1369,61	0	b.d.	0	0
1899/00B	27895	54000	9400	11680	1470	2300	4200	100	1440	0	b.d.	0	0
1899/00R	25271,46	56479,30	10365,24	12367,50	1780,66	2535,10	4662,57	36,50	1142,19	0	b.d.	0	3612,06
1900/01B	27895	54000	9400	11680	1470	2300	4200	100	1440	0	b.d.	0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posiel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem ²⁹ , potem chory w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1900/01R	(53419,95)	61513,12	11309,92	13302,78	2365,03	2656,14	4578,43	36,60	1433,24	0	b.d.	0	0
1901/02B	27503	65700	11200	15000	2500	3525	4900	100	1740	0	b.d.	0	0
1901/02R	26902,94	59999,03	11508,51	14142,87	2303,39	4021,28	4718,27	0	1673,81	0	b.d.	0	0
1902/03B	27503	65700	11200	15000	2500	3525	4900	100	1740	0	b.d.	0	0
1902/03R	(56411,58)	65151,82	10673,89	14966,75	2247,34	2742,04	3736,91	0	1725,36	0	b.d.	0	0
1903/04B	28787	66900	11200	14500	2500	3000	4650	100	1740	0	b.d.	0	0
1903/04R	27841,28	65307,76	10844,95	11754,69	2201,95	1865,33	4522	19	1682,62	0	b.d.	0	2810,01
1904/05B	28787	66900	11200	14500	2500	3000	4650	100	1740	0	b.d.	0	0
1904/05R	(56704,18)	68358,21	11593,25	12641,97	2312,19	2131	3774,87	264,50	1736,65	0	b.d.	0	b.d.
1905/06B	28675	69300	11000	13600	2500	2200	4900	100	1740	0	b.d.	0	0
1905/06R	29152,34	73273,22	13763,15	13015,60	2133,39	2629,47	4602,25	0	1732,71	1582,66	b.d.	0	5922,25
1906/07B	28675	69300	11000	13600	2500	2200	4900	100	1740	0	b.d.	0	0
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	56990	180100	30730	40000	3700	3800	10900	200	4700	7150	b.d.	0	7000
1907/08R	56525,25	152181,31	15573,70	42286,12	2566,78	2367,44	4680,94	0	2688,30	3080,65	b.d.	0	24147,18
1908/09B	56990	180100	30730	40000	3700	3800	10900	200	4700	7150	b.d.	0	7000
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0
1909/10B	75904	232670	30840	59000	4500	5900	7800	200	5500	6900	b.d.	0	34000
1909/10R	79185,11	202699,57	30953,11	57412,92	3646,43	3836,51	8364,80	14,95	3833,37	2512,62	b.d.	0	298986,16
1910/11B	75904	232670	30840	59000	4500	5900	7800	200	5500	6900	b.d.	0	34000
1910/11R	(139850,68)	178548,86	36739,45	53971,12	3262	3856,74	10778,71	29,90	3434,97	2323,52	b.d.	0	0
1911/12B	100402	260600	35300	70200	4500	5900	7700	200	6000	6000	b.d.	15500	122800
1911/12R	91621,08	190282,33	35300	70163,83	3242,96	4343,84	8951,92	29,90	2897,96	2209,19	b.d.	9237,62	77926,77
1912/13B	100402	260600	35300	70200	4500	5900	7700	200	6000	6000	b.d.	15500	122800
1912/13R	(147346,74)	201278,58	27509,64	66688,29	3688,57	3251,95	7238,68	29,90	3311,72	2659,24	b.d.	0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posiel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem ²⁹ , potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1913/14B	101514	217300	30400	72000	4000	4800	6800	150	5120	3450	b.d.	13400	55508
1913/14R	99960,02	208721,64	28629,63	52587,97	3560,55	2231,16	6001,97	29,90	3720,22	2746,20	b.d.	13278,05	128579,82
1914/15B	101514	217300	30400	72000	4000	4800	6800	150	5120	3450	b.d.	13400	55508
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	118819	245600	34210	69000	5000	4000	6690	50	5814	6920	b.d.	4075	90909
1915/16R	114924,36	280616,57	26801,88	57982,59	5760,40	3738,89	7192,94	54	4216,88	3011,35	b.d.	3650	82598,41
1916/17B	118819	245600	34210	69000	5000	4000	6690	50	5814	6920	b.d.	4075	90909
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	132203	304400	35000	70000	6000	4500	7830	1000	5970	6920	b.d.	0	43442
1917/18R	168782,50	260070,85	8181,63	68742,23	1484,20	4150,03	11495,69	245,60	4974,42	1917,50	b.d.	0	0
1918/19B	132203	304400	35000	70000	6000	4500	7830	1000	5970	6920	b.d.	0	0
1918/19R	335099,38	297817,41	11887,13	65007,48	2718,47	9918,28	9456,17	2137,20	3692,63	1696,81	b.d.	0	0
1919/20B	221653	304000	31600	98100	5400	6000	6800	2100	3900	3630	b.d.	0	0
1919/20R	508698,74	503812,66	110637,93	221642,49	14197,44	19066,68	15240,38	1032,30	4081,68	1810	b.d.	0	0
1920/21B	464204	543000	110000	250000	11000	12200	15200	3600	4500	5000	b.d.	160700	0
1920/21R	1367493,11	858371,54	281516,54	791331,74	11332,19	41128,44	16319,33	2303	6292,43	2709	b.d.	0	53395,64
1921/22B	1634870,73	998338	115000	677000	22500	24000	16900	7225	7300	5000	b.d.	176788	292000
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	3206800	1696000	240000	800000	33000	40000	27500	9540	7450	3400	b.d.	175800	5000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	(145510600)	117936000	22824000	100380000	2436000	2551000	876000	622000	171200	138700	b.d.	0	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	(261570)	149690	31770	116100	7000	6520	5590	1800	5390	100	b.d.	0	0
1924/25R	(450570,32)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	(431800)	196000	34500	85000	5000	7060	6100	1500	5850	0	900	0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posiel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcyj)	Wspieranie chorych poza zakładem ²⁹ , potem chory w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1925/26R	(450570,32)	186576,87	64468,47	83984,29	977,22	6905,49	6322,70	833	5432,60	1133,56	794,20	12560,75	0
1926/27B	(461000)	222000	40100	72900	8000	7200	6600	1500	5940	0	1050	0	0
1926/27R	(493253,68)	221446,99	39890,69	66906,26	4805,44	10522,17	6721,38	819	5926,99	5030	413	9071,67	15275,26
1927/28B	(500200)	271600	53400	74300	7600	10100	8400	1500	8400	5100	1200	141000	9500
1927/28R	(554948,64)	224161,60	50508,76	65677,34	6718,01	8657,96	8356,25	910,60	8022,43	13445,57	1395,30	168300	0
1928/29B	(662000)	305700	57000	64300	8400	10700	8800	1200	10200	17000	1800	135400	20000
1928/29R	(647877,08)	250362,39	51980,98	70528,71	z popr. r.	9535,76	10206,67	1396	10200	31492,25	2220,25	185400	0
1929/30B	(618350)	308200	62000	80000		10800	13200	1280	10300	43600	2000	193200	8300
1929/30R	(601750,82)	269939,68	55335,52	69224,25		8411,27	11675,85	872	9877,38	47381,64	1978,31	193200	0
1930/31B	(641700)	348500	69500	75600		11000	13650	1600	10400	44800	1500	191300	39000
1930/31R	(619460,38)	288392,07	59625,20	81024,01		8303,95	12094,25	957,23	9932,96	60386,65	914,90	191300	0
1931/32B	(608200)	310600	66300	74800		9720	13630	1600	11430	59900	1500	190000	7050
1931/32R	(550833,24)	246605,77	49946,97	69447,46		7138,76	13043,34	975,44	10751,28	57105,72	300,70	190000	0
1932/33B	(494010)	290850	52550	75800		10700	12130	1500	11520	35470	1000	188000	4050
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(480200)	259100	51540	70100		10850	11880	1500	10400	35340	900	186200	4600
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	19468	260286	49040	66411		7491	12305	702	11113	37117	734	179560	3873
1936/37B	84560	252170	52500	72590		8290	12600	1500	12580	39260	1000	176060	5800
1936/37R	115595	241909	48708	71091		6774	11574	907	12402	37860	990	176060	776
1937/38B	150350	258000	53390	74000		8300	14700	1500	12550	39260	1000	176920	5800
1937/38R	181379	247284	49596	71581		7273	19753	1001	11520	34659	789	169498	17430

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem ²²⁹ , potem chory w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1938/39B	155140	263000	55000	74730		9000	19000	1500	12780	39160	1500	162740	0
1938/39R	266638	274421	57781	75041	z popr. r.	8986	17722	781	12050	34436	1493	163693	0
1939/40B	207950	275700	84500	58820	15900	9300	20380	1800	13400	39160	2500	4340	0
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	306700	301700	55300	52300	14200	10200	14000	2200	6500	29800	200	1230	470

²²⁷ Od budżetu 1878 r. pozycja ta nie była już wyodrębniana z ogólnego budżetu prowincji.

Tabela 17.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Brzegu w latach 1876-1939/40²²⁸ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne											
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zaśliki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1876B	600	8756,80	750	3000	1512	420	100	144	0	900	257,20
1876R	449,85	8713,57	777,35	3005,81	1169,84	342,97	94,36	31,80	0	365	55,80
1877B	600	9356,80	750	3000	1512	420	100	144	0	900	217,20
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1878B	600	9747,20	863	3765	2147,25	420	300	144	0	900	133,55
1878R	704,95+22,36	9672,07	798,24	3755,80	1009,13	418,71	260,84	26,35	0	405,30	32,37
1879B	600	9747,20	863	3765	2147,25	420	300	144	0	900	133,55
1879R	558,10	9702,77	855,46	3763,70	905,10	409,15	248,87	25,19	0	800,65	39,0
1880B	700	9723,64	863	3850	1565	420	300	144	0	900	54,36
1880R	1077,60	8861,02	862,77	3849,90	878,76	419,90	262,10	26,35	0	788,50	25,20
1881B	700	9128,20	1027	5180	1538,45	420	300	144	0	1200	126,12
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1882B	1080	9046	1027	5250	1300	420	300	144	0	1200	48,41
1882R	630,06	9072,61	1025,05	4987,13	1401,31	337	277,75	24,65	0	533,60	26,40
1883B	1080	9046	1027	5250	1300	420	300	144	0	1200	48,41
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1884B	1080	9983,75	900	5550	1550	300	300	150	0	1500	109,01
1884R	510	10305,58	826,38	5538,80	1315,36	261,53	295,25	32,60	0	832,67	19,40
1885B	1080	9983,75	900	5550	1550	300	300	150	0	1500	109,01

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibli., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz płac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzącej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1886B	1080	12893,96	900	6700	1700	300	300	8,57	0	1500	112,48
1886R	759,50	10704,60	884,55	6313,89	1522,26	289,44	264	8,57	0	616,10	1057
1887B	1080	12893,96	900	6700	1700	300	300	8,57	0	1500	112,48
1887R	600,50	12778,56	898,13	6214,46	1907,52	298,15	267,95	8,57	0	796,67	107,25
1888/89B	1080	14672,52	900	6500	1550	300	300	8,57	0	1500	121,91
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	1080	13672,52	900	6500	1700	300	300	8,57	0	1500	119,91
1889/90R	647,60	13503,04	897,98	6466,07	1473,35	278,42	251,15	0	0	1410,24	36,38
1890/91B	1080	13672,52	900	6500	1700	300	300	8,57	0	1500	119,91
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	1080	15456,10	900	6500	1700	300	300	0(1325?)	0	1500	167,90
1891/92R	289,20	15312,06	899,66	6685,25	1782,86	299,14	217,55	1096,23	0	765	4,86
1892/93B	1080	15456,10	900	6500	1700	300	300	1325	0	1500	167,90
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1893/94B	700	16692,10	1000	7500	1770	300	300	1200	0	1500	145,90
1893/94R	263,20+12	16634,48	997,58	7498,27	1887,74	298	298,23	1149,90	0	1080	22,75
1894/95B	700	16692,10	1000	7500	1770	300	300	1200	0	1500	145,90
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	700	18130	1540	7500	1900	230	300	1260	0	1500	254
1895/96R	100,80	17980	1408,99	7206,24	3573,84	217,12	289	0	41,52	1135	383,19
1896/97B	700	18130	1540	7500	1900	230	300	0	0	1500	254

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzącej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	700	19735	1540	7500	4120	230	300	0	100	1500	315
1897/98R	373,40	18868,33	1536,47	7499,13	3423,90	217,65	292,06		10,20	828	1366,60
1898/99B	700	19735	1540	7500	4120	230	300		100	1500	315
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	700	21010	1540	7500	3900	230	300		100	1500	383
1899/00R	449,60	21010	1539,82	7499,32	4756,31	228,73	300		0	827,50	41,60
1900/01B	700	21010	1540	7500	3900	230	300		100	1500	383
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	700	22385	2000	7500	5482	260	400		100	1500	429
1901/02R	410,20	22363,49	1849,21	7476,67	4895,33	310,43	370,90		20,76	1466,70	164,42
1902/03B	700	22385	2000	7500	5482	260	400		100	1500	429
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	600	24416	2000	8000	8400	18240[i]	350		100	1500	479
1903/04R	517,80+0,22	24416	1872,80	7998,44	8857,17	17716,80	348,82		69,50	1257,52	116,80
1904/05B	600	24416	2000	8000	8400	18240	350		100	1500	479
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	600	26666	1800	8500	9950	18880	400		100	1500	303
1905/06R	331,60	24266	1791,71	8659,71	10133,98	20366,95	313,20		55,32	857,80	1439,63
1906/07B	600	26666	1800	8500	9950	18880	400		100	1500	303
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	600	32833	1800	9000	11160	19225	400		100	1500	468

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zastiki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibli., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzącej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1907/08R	388,20+2	28657,67	1557,29	8998,41	9068,46	21522,46	331,85		78,62	1500	379,63
1908/09B	600	32833	1800	9000	11160	19225	400		100	1500	468
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	400	33927	2400	9500	11030	23020	450		100	1500	481
1909/10R	402,67	34630	2120,70	94392,07	11655,02	35360,43	369,85		54,30	838,80	213,40
1910/11B	400	33927	2400	9500	11030	23020	450		100	1500	481
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	400	39680	3350	10000	12500		450		100	1250	479
1911/12R	242,48	36625,35	2877,96	9999,66	14249,98		438,35		38,62	547,10	483,05
1912/13B	400	39680	3350	10000	12500		450		100	1250	479
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	350	40225	2500	10200	15220		450		100	1250	464,33
1913/14R	332,53+44,40	38207,73	2495,22	10199,96	14208,03		408,90		82,66	1240,20	1071,45
1914/15B	350	40225	2500	10200	15220		450		100	1250	464,33
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	350	41075	3350	11300	15950		450		300	940	547,17
1915/16R	298,92	39200	3325,15	9797,77	15496,82		390,15		200	797,38	3706,27
1916/17B	350	41075	3350	11300	15950		450		300	940	547,17
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	350	42400	4200	11300	16900		450		300	940	3280
1917/18R	431,77	36937,50	5545,73	8480,73	16092,49		436,80		362,28	582,97	3329,29
1918/19B	350	42400	4200	11300	16900		450		300	940	3280

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibli., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz płac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1918/19R	281,98	32484,36	8987,27	12084,82	13928,93		383,80		566,50	1013,80	1809,34
1919/20B	500	44325	7330	12000	15300		450		400	900	3685
1919/20R	558,91	38464,11	14074,66	30429,26	20334,83		443,65		281,06	1556	4214,82
1920/21B	750	42500	9540	20300	18000		600		600	2160	217084
1920/21R	1056,39	148579,61	31132,72	42678,22	62084,93		589		204,36	2129,80	661607,03
1921/22B	1200	166110	23400	52000	73000		1100		800	2000	3000
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	1800	238325	50900	88000	104000		1900		1200	1780	4690
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1923/24R	134300	(70221420	1630400	6350500	1104000		23200		12000	20600	536459900
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	400+25000	(127540)	4000	12480	7000		200		100	580	17810
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	320+25000	(232200)	7060	16660	10340		270		100	1160	7995
1925/26R	208,38+50000	(243749,09)	7319,78	25336,73	13698,31				309,02	1203	11011,50
1926/27B	320+25000	(252900)	7350	17420	12100				250	1150	430
1926/27R	480,18+25000	(265727,54)	7839,08	21047,19	15290,19				746,63	1336	7881,33
1927/28B	300+120600	(261000)	8000	29600	15400				300	1100	7340
1927/28R	869,45	(293557,25)	8688,87	34171,33	16551,72				836,83	3433	9845,77
1928/29B	1260+1215000	(331000)	6280	58860	16200				300	1480	8800
1928/29R	399,92+97439,15	(330492,54)	5767,40	59460,86	17255,24			4400	103,88	1681,74	5825,73
1929/30B	1260+101000	(268870)	5800	54860	13400	2000	69230	4695,38	500	1500	6950

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zasłiki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1926/27 włączone do lecz. i bibli., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, od 1886 ubezp. osobowe, (od budżetu 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1929/30R	981,54+117396,24	(259998,27)	4622,16	53609,29	15653,94	0	73098,88	5000	150,05	979,84	1488,64
1930/31B	1080+99500	(272100)	2470	62580	13500	3000	85200	5100,95	500	1350	5120
1930/31R	836,66+0	(257683,67)	2373,08	60619,32	10589,70	2865,45	88990,60	5300	393,23	981,98	2815,20
1931/32B	800+109300	(250600)	2550	35590	17150	1000	84400	4913,79	400	1460	6850
1931/32R	541,93+0	(229515,50)	1998,77	31790,91	10599,68	200	79333,99	5160	130,47	567,20	5241,89
1932/33B	500+0	(203100)	2180	26720	10600	300	79900	b.d.	300	1440	2000
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4450	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	670+0	(200970)	2150	32920	11400	240	73300	b.d.	240	1450	6000
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d. b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	548+0	206783	2071	41500	10317	895	78455	1500	669	410	588
1936/37B	600+0	199530	2150	39980	10350	1200	91990	401	1490	1460	1900
1936/37R	788+0	195752	2190	39837	15971	2081	85884	1480	2971	1054	442
1937/38B	600+0	191860	2600	29980	12850	1200	98870	790	1350	1260	400
1937/38R	437+0	176504	2586	21422	10720	1898	95795	1480	717	2441	324
1938/39B	600+0	182650	2600	27560	12200	3003	93020	b.d.	1350	5917	1500
1938/39R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1480	b.d.	b.d.	b.d.
1939/40B	700+0	170770	2600	11800	9470	1200	104590	b.d.	1350	5173	622

228 Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

229 Tutaj włączono dotychczas odrębny budżet zakładu w Brzeskiej Wsi. Ramy tej tabeli nie pozwalają na szczegółowe rozpisywanie tej pozycji, co miało miejsce w kolejnych budżetach od 1903/04 r.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówku	Rozywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1876B	15800	36473,39	7082	2298	1468	1400	682	150	1420	1500		86,61	0
1876R	10763,20	28642,43	5743,57	2343,78	1542,63	1391,40	681,42	84,60	1362,70	739,60		0	0
1877B	13836	33200	7082	2350	1500	1550	790	150	1420	1500		72	0
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1878B	13836	30260	7000	2430	1580	1500	790	150	1420	0		34	0
1878R	11090,73	29386,93	6558,98	2064,25	1467,92	1631,63	789,01	122	1349,80	0		0	0
1879B	13836	30260	7000	2430	1580	1500	790	150	1420	0		34	0
1879R	11193,10	27931,94	6998,47	2096,13	1569,23	1585,74	789,12	112,20	1419,93	0		0	0
1880B	13868,40	32286	6658,12	2171,10	1581,87	1650	900	150	1420	0		14,51	0
1880R	11288,67	32509,30	7837,46	2241,08	1591,85	1678,24	899,11	84,60	1419,99	0		0	0
1881B	16998	42189	8699,05	2288,82	2451,36	2020	1060	200	1830	0		0	0
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1882B	17088	41491	9141,62	2192,93	2148,22	2082,82	1210	200	1830	0		0	0
1882R	13569,15	36536,56	8834,22	2408,60	1671,41	2231,91	1250,37	0	1722,33	0		0	0
1883B	17088	41491	9141,62	2192,93	2148,22	2082,82	1210	200	1830	0		0	0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1884B	19992	55050	11472,30	2993,23	1991,39	2776,32	1890	200	2304	0		0	0
1884R	15318,10	43146,87	10600,66	2666,45	2113,76	2675,06	1402,13	108,60	2161,49	0		0	0
1885B	19992	55050	11472,30	2993,23	1991,39	2776,32	1890	200	2304	0		0	0
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1886B	25118	72850	14429,39	3458,73	2324,98	3640,89	2415	200	2904	0		0	0
1886R	18415,71	60797,89	13696,13	3508,48	1838,77	3523,94	1924,02	118,80	2733,98	0		0	0
1887B	25118	72850	14429,39	3458,73	2324,98	3640,89	2415	200	2904	0		0	0
1887R	18752,62	62380,97	13816,26	4062,26	2134,87	3637,82	2233,76	100,80	2901,82	0		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieś i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzążanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówki	Rozywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1888/89B	24938	72800	14420	3600	1940	3500	2415	200	2904	0		0	0
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1889/90B	24938	70950	14062	4025	1985	3640	2415	200	2904	0		0	0
1889/90R	19519,42	64835,56	14188,66	3469,54	1770,24	3631,29	2414,56	64,80	2893,44	0		0	0
1890/91B	24938	70950	14062	4025	1985	3640	2415	200	2904	0		0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1891/92B	26184	73607	14560	5000	1900	3640	2820	200	2960	0		0	0
1891/92R	21337,46	77016,44	15351,20	4436,37	1767,97	3637,42	2782,02	84,60	2959,55	0		0	0
1892/93B	26184	73607	14560	5000	1900	3640	2820	200	2960	0		0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1893/94B	28476	77926	15420	4600	1810	3800	2940	200	3120	0		0	0
1893/94R	23176,27	73044,57	14781,43	4590,03	1852,31	3499,93	2986,68	147,80	3119,78	0		0	0
1894/95B	28476	77926	15420	4600	1810	3800	2940	200	3120	0		0	0
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1895/96B	29276	82370	12700	5600	2040	3100	1900	200	2700	0		0	0
1895/96R	24353,67	73264,97	12589,88	5273,32	2136,01	3094,36	1899,07	35,60	2675,27	0		0	0
1896/97B	29276	82370	12700	5600	2040	3100	1900	200	2700	0		0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1897/98B	32405	83850	12600	5480	2225	3100	2100	200	2700	0		0	3550
1897/98R	27851,55	75465,22	12472	5464,08	2052,18	2964,55	2027,68	148,40	2699,72	0		0	0
1898/99B	32405	83850	12600	5480	2225	3100	2100	200	2700	0		0	3550
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1899/00B	31667	75700	12370	5730	2150	3100	2100	200	2700	0		0	0
1899/00R	29313,38	78096,55	11189,46	6336,43	1927,86	2569,22	1891,27	131,50	2698,76	0		0	0
1900/01B	31667	75700	12370	5730	2150	3100	2100	200	2700	0		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówku	Rozywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w optece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadwyżkowe ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadwyżkowe
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	34644	80180	12650	7740	2150	3100	2100	200	2750	0	0	0	500
1901/02R	32522,53	80973,66	12642,69	6866,15	2189,55	3064,26	1759,68	143,90	2748,86	0	0	0	0
1902/03B	34644	80180	12650	7740	2150	3100	2100	200	2750	0	0	0	500
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	37317	85113	13250	7980	2240	2925	2100	200	2950	0	0	0	6150
1903/04R	35823,45	89642,55	13232,45	7746,60	2372,14	2606,96	2095,78	41,60	2948,39	0	0	0	7492,08
1904/05B	37317	85113	13250	7980	2240	2925	2100	200	2950	0	0	0	6150
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	38611	87470	13550	8000	2390	2960	2200	200	2960	16150	0	0	0
1905/06R	38623,86	93239,56	10649,83	7987,58	2411,05	3010,71	1968,36	124,80	2959,88	10669,07	0	0	0
1906/07B	38611	87470	13550	8000	2390	2960	2200	200	2960	16150	0	0	0
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	42319	89750	12650	8625	3160	3050	2200	200	2960	14000	0	0	2700
1907/08R	42257,82	111924,75	12150,17	9595,97	3124,62	3380,30	2003,96	41,40	2960	12003,82	0	0	2699,94
1908/09B	42319	89750	12650	8625	3160	3050	2200	200	2960	14000	0	0	2700
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	44657	108660	11650	10000	3760	3365	2200	200	2960	14370	0	0	5600
1909/10R	50295,51	112697,05	12450,70	10874,52	3162,75	3311,51	2043,59	44,60	2955,24	12713,59	5768,02	0	3406,55
1910/11B	44657	108660	11650	10000	3760	3365	2200	200	2960	14370	0	0	5600
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	55756	122025	13500	12900	4850	3200	2200	200	3260	14730	49270	0	14000
1911/12R	54696,38	121698,43	18878,85	14286,35	4043,71	4016,27	2184,65	96,20	3259,10	14134,48	54502,12	0	7000
1912/13B	55756	122025	13500	12900	4850	3200	2200	200	3260	14730	49270	0	14000
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzążanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówki	Rozywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1913/14B	59190,67	113300	14700	13606	4814	3270	2200	200	2800	14629		29456	24750
1913/14R	55291,30	105218,16	11308,91	13430,75	3772,33	2758,05	2682,74	96,60	2796,14	14114,36		53434,83	4234,43
1914/15B	59190,67	113300	14700	13606	4814	3270	2200	200	2800	14629		29456	24750
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1915/16B	59993,83	118600	17100	14000	4500	3340	2700	200	2904	15700		29860	4925
1915/16R	62765,63	152141,83	16136,20	13992,36	3534,63	3330,96	2383,66	219,80	2011,98	14643,07		21564,97	12362,58
1916/17B	59993,83	118600	17100	14000	4500	3340	2700	200	2904	15700		29860	4925
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1917/18B	73820	162000	20700	18600	4000	4550	2700	530	2880	20150		0	0
1917/18R	95872,95	116927,21	9858,04	18531,69	2688,55	4667,39	3261,79	1601,40	2615,83	14615,48		0	0
1918/19B	73820	162000	20700	18600	4000	4550	2700	530	2880	20150		0	0
1918/19R	181844,62	123486,95	12008,95	28372,51	3905,48	6380,87	3337,56	1604,30	2302,47	13636,77		2855,61	0
1919/20B	121300	156800	19900	31100	5520	5800	3400	1330	2760	19270		0	0
1919/20R	286572,46	225084,74	34944,69	63360,93	8035,95	7170,26	6053,12	1184,70	4004,16	9016,06		0	66925,44
1920/21B	258850	434050	71700	160500	10000	11000	5100	2126	4600	13220		112920	0
1920/21R	807320,28	446702,47	68603,47	155140,20	17221,42	17360,64	7542,52	1524,50	6258,75	236,02		0	0
1921/22B	854050,47	560350	66150	329000	20800	15500	9250	2990	6300	0		119000	0
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1922/23B	1631075	768880	57150	325700	32300	19200	10300	2600	7200	0		118000	20000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1923/24B	(70221420)	34512120	9458280	51016000	2898000	936000	340800	245480	78000	0		0	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1924/25B	(127540)	66000	18190	19250	4100	2900	2600	450	2400	0		8800	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1925/26B	(232200)	82650	14950	18400	3000	3100	2800	525	2520	0	450	0	17500

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzążanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1925/26R	(243742,09)	73626,74	16573,49	5490,62	3082,35	2877,29	2807,75	245	2520	0	450	35563,38	0
1926/27B	(252900)	97600	18300	17800	3300	3300	3550	630	2700	0	600	0	8000
1926/27R	(265727,54)	93589,14	26831,29	12161,84	3407,40	3254,12	3761,83	497,30	2698,42	0	930,20	1544,23	39893,64
1927/28B	(261000)	98000	20150	16500	3440	3800	4050	670	3150	0	600	0	0
1927/28R	(293557,25)	89558,57	19944,12	10421,79	3215,20	2881,78	4521,90	801,26	3149	0	305,92	120600	0
1928/29B	(331000)	106500	20810	14000	3500	3990	4400	900	3720	0	800	0	24000
1928/29R	(330492,54)	95311,16	20782,53	19472,18	z poprz.	2557,97	4367,26	465,02	3711,89	340	967,60	121500	0
1929/30B	(268870)	105600	22500	23700		3900	4450	950	3680	3650	800	121700	0
1929/30R	(259998,27)	96765,77	478,87	23792,69		2833,53	4356,60	930,06	3530,69	2990,23	438	121700	0
1930/31B	(272100)	118500	24300	25130		3920	4350	950	3640	7210	600	123200	0
1930/31R	(257083,67)	108738,84	24137,69	25113,11		3880,72	4183,56	516,20	3627,98	9610,64	245	123200	0
1931/32B	(250600)	106200	23100	21700		3830	4350	950	4010	11160	600	105600	0
1931/32R	(229515,50)	90342,51	15292,04	21667,12		2853,15	3851,32	578,24	3234,13	13578,16	153,90	105600	0
1932/33B	(203100)	98900	18500	22250		3870	4200	900	4230	10900	400	104800	139230
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(200970)	93900	17800	22400		3950	3920	800	3680	10860	400	103900	0
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	12194	84767	16968	21298		2817	3880	478	3965	2754	220	96600	0
1936/37B	25050	90680	19160	21100		3080	4000	720	4880	4500	500	94900	1600
1936/37R	17443	87359	12585	22167		2899	3870	378	4842	2694	206	94900	1601
1937/38B	52160	89710	19160	21600		2960	3800	720	4880	4500	400	91750	0
1937/38R	62412	83576	13585	21738		2796	4609	439	4380	2658	260	91750	0

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzążanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, książki naukowe	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem chorzy w opiece rodzinnej	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1938/39B	33680	92300	19600	22200	b.d.	3200	4100	720	5000	4500	600	88650	0
1938/39R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1939/40B	34755	79400	14200	10470	8570	2800	4100	500	4100	4500	600	450	0

Tabela 18.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Plakowicach w latach 1876-1940/41²³⁰ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne												
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzenie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 załagłe wydatki, od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sierocie, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1876B	1250	8175,60	540	2160	765	720	110	90	0	0	600	39,40
1876R	1085	6903,39	505,10	2071,03	579,64	511,34	78	10,15	0	0	576,80	37,50
1877B	1250	9405,60	870	4000	873	720	110	150	0	0	1200	91,40
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1878B	1250	10316,20	870	4000	750	720	110	200	0	0	1200	83,80
1878R	1418,20	10250,92	869,68	3994,84	472,55	719,26	96,20	143,42	0	0	890,08	81,90
1879B	1250	10316,20	870	4000	750	720	110	200	0	0	1200	83,80
1879R	1140,60+1	10305,14	794,85	3999	499	687,41	109,20	145,22	0	0	582,65	72,50
1880B	1250	10404	870	5000	650	780	300	200	0	0	1200	76
1880R	1294,20	10244,39	740,34	4998,86	474,90	778,11	299,50	112,98	0	0	298	42,20
1881B	1250	10404	870	5000	491,33	780	300	200	0	0	1200	92,37
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1882B	1500	10224	870	5000	500	780	300	200	0	0	1200	87,0
1882R	1168,20	9637,09	769,90	4999,37	522,53	773,38	268,65	54,18	0	0	852,41	46,37
1883B	1500	10224	870	5000	500	780	300	200	0	0	1200	87,0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1884B	1300	10182	870	5100	520	780	300	150	0	0	1200	87,0
1884R	1285,60	9619,20	834,15	5099,64	531,94	779,55	162	47,60	0	0	283	502,75
1885B	1300	10182	870	5100	520	780	300	150	0	0	1200	87,0

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycy- ję zniszczono), od 1929/30 zasilki miesz- kaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpie- czenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz płac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sier- ce, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty koszów podróży	Fundusz dyspozycyj- ny Komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydat- ków z grupy B.)
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1886B	1300	10182	870	5100	535	780	300	100	0	0	1200	175
1886R	1278,90	10077,45	773,05	5099,90	557,13	777,36	266,31	1,58	0	0	932,35	1127,60
1887B	1300	10182	870	5100	535	780	300	100	0	0	1200	175
1887R	1008,80+62	9930,65	845,25	5099,83	560,49	778,67	280,76	0,79	0	0	872	186,27
1888/89B	1300	10157,14	870	6100	580	780	300	25	0	0	1200	179,86
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1889/90B	1300	14771,74	870	6300	690	3990	300	5	-140	0	1200	121,26
1889/90R	1370	13353,27	869,57	6950,50	642,75	5871,59	278,10	0,89	823,33	0	1148,36	797,72
1890/91B	1300	14771,74	870	6300	690	3990	300	5	-140	0	1200	121,26
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1891/92B	1300	15194	900	6600	950	5700	300	5	1175	0	1200	121
1891/92R	887,30	14626,75	1499,81	6599,74	1030,05	5374,83	278,50	0	924,30	0	1135	349,50
1892/93B	1300	15194	900	6600	950	5700	300	5	1175	0	1200	121
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1893/94B	1300	18270	1200	8200	1240	6300	300	6300	1600	0	1600	187
1893/94R	701	17451,51	1330,21	9764,82	1154,91	5238,10	243,20	5238,10	1049	0	1000	248,33
1894/95B	1300	18270	1200	8200	1240	6300	300	6300	1600	0	1600	187
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1895/96B	900	18950	1500	8200	1370	5800	370	5800	1600	3,95	1600	152
1895/96R	986,12	17024,65	1402,77	8181,66	1238,67	5798,68	362,10	5798,68	1446,63	0	1104,95	1013,40
1896/97B	900	18950	1500	8200	1370	5800	370	5800	1600	b.d.	1600	152

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pożyczkę znieśiono), od 1929/30 zasłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sierocie, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			100	b.d.	b.d.
1897/98B	900	20000	1500	10000	3150	6530	400			0,20	1600	137
1897/98R	595,60+2,14	20496,77	1316,75	9997,04	3209,50	10314,44	392,30			100	1192,20	345,28
1898/99B	900	20000	1500	10000	3150	6530	400			b.d.	1600	137
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			50	b.d.	b.d.
1899/00B	900	22900	2700	10000	3430	9500	400			40,44	1600	377
1899/00R	543,30	22519	2357,29	10371,23	4981,49	11141,90	397,50			50	1456,35	1234,20
1900/01B	900	22900	2700	10000	3430	9500	400			b.d.	1600	377
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			50	b.d.	b.d.
1901/02B	900	22700	2700	10000	5750	11250	400			233,39	1600	393
1901/02R	818,02	22725	2496,89	11121,38	5391,62	13804,50	391,15			50	1478,15	392,95
1902/03B	900	22700	2700	10000	5750	11250	400			b.d.	1600	393
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			150	b.d.	b.d.
1903/04B	750	24075	2700	10000	5600	19624 ²⁹¹	400			145,64	1600	484
1903/04R	543,10	24567,74	2560,18	20233,26	5230,64	30745,85	355,62			150	1569,70	760,10
1904/05B	750	24075	2700	10000	5600	19624	400			b.d.	1600	484
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			150	b.d.	b.d.
1905/06B	650	24650	3000	10000	5600	23170	400			421,60	1600	519
1905/06R	960,70	23797,36	3487,75	13040,96	6374,80	20841,58	366,25			150	1550,80	1377,09
1906/07B	650	24650	3000	10000	5600	23170	400			b.d.	1600	519
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			230	b.d.	b.d.
1907/08B	650	34300	2840	12000	7450	24950	400			238,89	1600	548

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pożyczę znieśiono), od 1929/30 zasłki mieszkanie dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sierocie, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1907/08R	464,70	30269,24	3140,76	13443,48	6769,04	33528,47	399,05			230	1321,12	1138,65
1908/09B	650	34300	2840	12000	7450	24950	400			b.d.	1600	548
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			250	b.d.	b.d.
1909/10B	650	34650	3100	12500	7350	25110	400			135,98	1600	555
1909/10R	423,63	36833,33	3274,71	12463,33	8403,99	28534,59	387,25			250	866,74	2328,95
1910/11B	650	34650	3100	12500	7350	25110	400			b.d.	1600	555
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			200	b.d.	b.d.
1911/12B	600	43550	3460	13000	9000		400			182,49	1400	545
1911/12R	337,18	39650	3033,63	12724,11	8951,73		362,20			200	713,61	875,43
1912/13B	600	43550	3460	13000	9000		400			b.d.	1400	545
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			200	b.d.	b.d.
1913/14B	500	44675	3500	13000	9900		450			143,97	1000	603
1913/14R	358,69+2,10	42597,58	3570,16	b.d.	10287,79		396,25			200	1515,81	1204,30
1914/15B	500	44675	3500	13000	9900		450			b.d.	1000	603
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			200	b.d.	b.d.
1915/16B	400	42388	3650	14300	11290		450			0	1480	745
1915/16R	577,65	38645,83	4446,07	13841,95	10945,01		222,85			200	632,16	2938
1916/17B	400	42388	3650	14300	11290		450			b.d.	1480	745
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			200	b.d.	b.d.
1917/18B	400	45765	4980	14300	11530		420			388,68	1430	3825
1917/18R	484,72	43568	5931,75	8881,30	13358,23		349			200	474,70	3573,07
1918/19B	400	45765	4980	14300	11530		420			366,07	1430	3825

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomo- ściami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasilki miesz- kaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpie- czenia mienia z zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz płac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i siero- ce, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty koszów podróży	Fundusz dyspozycyj- ny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydat- ków z grupy B.)
1918/19R	468,68	42455,18	5421,99	14766,92	12441,17		517,25			500	1319,70	2879,62
1919/20B	650	43692,50	5400	14300	12410		375			806,52	1280	3824,50
1919/20R	871,52	43175,17	6149,78	38577,88	13959,86		193,67			750	1313,50	3176,14
1920/21B	1000	46725	6300	42900	17500		380			970,77	2960	250000
1920/21R	1514,03	202083,13	26219,21	56710,33	68018,96		707,33			1200	2225,90	250000
1921/22B	1500	186640	23000	75800	82725		800			b.d.	2780	5629
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			2000	b.d.	b.d.
1922/23B	2400	275270,50	43900	132500	135000		1200			b.d.	2780	6553
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			20000	b.d.	b.d.
1923/24B	231200	(98454000)	1390000	8662000	1042400		36000			b.d.	28600	547747000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			200	b.d.	b.d.
1924/25B	450+42000	(177000)	3170	17640	3960		260			b.d.	760	23340
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			300	b.d.	b.d.
1925/26B	300+42000	(291900)	4730	27800	10750		400			386,65	1510	10920
1925/26R	544,75+42000	(295521,13)	4430,43	37568,82	7991,24		b.d.	1683		300	1492,70	14583,90
1926/27B	500+42000	(314000)	4400	32700	11000		400	b.d.		620,43	1670	870
1926/27R	671,05+42000	(326772,92)	4673,46	34684,46	11458,76			2924,29		300	2769,85	32928,34
1927/28B	500+154800	(327000)	4500	46200	11700			b.d.		419,25	1600	13230
1927/28R	569,67 +154800	(374103,09)	5377,73	47064,22	12241,03			b.d.		300	1191,60	9463,04
1928/29B	1600+155300	(435200)	5430	71200	14700			b.d.		557,14	2060	12510
1928/29R	1170,49 +109478,46	(429291,97)	6632,78	70629,46	15704,19			b.d.		300	1755,15	11672,47

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pożyczkę znieśiono), od 1929/30 zasłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sierocie, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1929/30B	1800+107200	(395330)	6800	69950	18900	1200	60470	683012200		336,74	2130	10770
1929/30R	1508,11 +146573,20	(367913,68)	6781,75	89116,80	14948,14	1508,11	66785,43	11697,80		500	1219,05	19812,53
1930/31B	1620+111260	(391000)	2850	62981	19000	1200	66400	13500		287,84	1970	10979
1930/31R	1615,31+0	(384717,54)	2587,28	53318,60	10918,93	1925,69	62185,25	7997,51		500	930,40	3881,38
1931/32B	1300+87700	(363300)	2880	57460	21150	1200	70000	15100		371,56	2160	9325
1931/32R	1269,48+0	(324642,68)	2085,28	39832,03	12218,41	95,20	73290,33	11964,41		350	564,70	4103,07
1932/33B	700+0	(288770)	3200	36080	8010	850	72500	13000		b.d.	2000	4430
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		300	b.d.	b.d.
1933/34B	1050+0	(279620)	3300	38620	7300	680	70600	6400		b.d.	2000	4450
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		2032	b.d.	b.d.
1935/36R	849+0	273159	2901	54491	6410	990	76714	0		1700	1185	1119
1936/37B	900+0	234980	2900	48160	6900	1400	92250	1500		567	1780	300
1936/37R	1275+0	227935	3725	43684	20583	1262	90199	28		1700	995	30
1937/38B	900+0	249040	3400	48200	10080	1200	91710	1480		2656	1760	300
1937/38R	779+0	235982	3187	30951	15800	2595	108528	342		1800	541	137
1938/39B	900+0	242190	3600	61940	10400	3800	101264	1500		2746	6816	1100
1938/39R	642+0	224448	3222	54357	8483	8510	89894	859		2500	3739	187
1939/40B	1200+0	280790	3600	41630	9900	3800	118220	1500		b.d.	6556	1694

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 + na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pożyczkę znieśiono), od 1929/30 zasady mieszkanie dla pracowników	Wydatki na cele kultury religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), od 1925/26 w grupie B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu, potem z podatkami, od 1925/26 zaległe wydatki, od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Od 1889/90 wdowie i sierocie, inne podobne (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		2200	b.d.	b.d.
1940/41B	900+0	304850	3300	22400	9000	2500	129470	1500		b.d.	7800	500

²³⁰ Opracowano na podstawie protokołów obrad Landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

²³¹ Istotny wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wzór Brzegu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1876B	7992	21414	3930	3260	654	1440	490	150	345	450		75	24130
1876R	6749,40	19157,66	3928,16	3400,34	703,51	1706,75	488,88	116,75	344,97	212,80		0	0
1877B	15180	47736	8698	6890	1300	3000	980	300	1035	600		111	0
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1878B	15270	47718,20	8400	6880	1560	2740	980	492	1035	0		14,80	0
1878R	11088,60	37869,32	8389,61	4863,03	1513,72	2737,70	979,32	352,85	1034,44	0		0,50	89,25
1879B	15270	47718,20	8400	6880	1560	2740	980	492	1035	0		14,80	0
1879R	11423,50	36414,15	8386,14	5170,85	1500,12	2736,73	979,16	327,50	1034,38	0		0	0
1880B	15582	41793	8500	5655	1520	2930	1300	410	1776	0		24	0
1880R	11853,50	40269,97	8494,67	5294,91	1463,62	2853,54	1024,73	359,50	1644,06	0		0	0
1881B	15582	44374,30	8500	5550	1730	2930	1300	410	1776	0		0	0
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówki	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1882B	15582	43159	8500	5200	1612	2920	1300	410	1776	0		0	0
1882R	12454,90	36944,11	8482,57	4297,59	1443,38	2875,10	1059,68	193,50	1558,46	0		0	0
1883B	15582	43159	8500	5200	1612	2920	1300	410	1776	0		0	0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1884B	15582	41000	8500	5200	1690	3360	1300	300	1776	0		0	0
1884R	12231,20	37505,75	6037,72	4215,31	1587,26	3137,62	1088,82	299,55	1552,58	0		0	0
1885B	15582	41000	8500	5200	1690	3360	1300	300	1776	0		0	0
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1886B	15582	46800	8000	5000	1600	3470	1300	300	1776	0		0	0
1886R	12708,90	40626,72	7999,91	3787,96	1231,57	3253,14	934,67	34,10	1774,82	0		0	0
1887B	15582	46800	8000	5000	1600	3470	1300	300	1776	0		0	0
1887R	12994,24	41527,03	7999,99	3731,99	1099,19	3256,08	1043,24	57,25	1773,71	0		0	0
1888/89B	15582	46800	8500	4100	1380	3460	1300	250	1776	0		0	0
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1889/90B	18942	55920	10349	5105	1380	3860	1300	200	2176	0		0	0
1889/90R	14196,27	47080,42	8497,91	4098,43	1276,49	3098,10	1298,65	81,35	1830,27	0		0	0
1890/91B	18942	55920	10349	5105	1380	3860	1300	200	2176	0		0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1891/92B	22350	63730	11695	7200	1580	3860	1700	200	2440	0		0	0
1891/92R	19648,22	68752,59	11694,42	5980,46	1877,88	3786,45	2283,86	213,85	2439,52	0		0	0
1892/93B	22350	63730	11695	7200	1580	3860	1700	200	2440	0		0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1893/94B	35578	96765	17130	10050	3000	4360	3500	300	3520	0		0	0
1893/94R	23989,06	61776,48	13416,59	9915,68	1714,76	3835,66	3266,75	127,35	2677,62	0		0	0
1894/95B	35578	96765	17130	10050	3000	4360	3500	300	3520	0		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lecarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	42838	111995	16620	12520	3000	4400	2700	300	2385	0	0	0	0
1895/96R	28207,37	82117,12	16599,99	11308,94	1707,48	3028,70	2303,01	104,40	2206,67	0	0	0	0
1896/97B	42838	111995	16620	12520	3000	4400	2700	300	2385	0	0	0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	41388	109400	16620	13850	3000	4400	2700	140	2385	0	0	0	0
1897/98R	39112,12	104853,86	16616,51	13849,57	2463,08	3736,78	2352,28	88,95	2381,44	0	0	0	0
1898/99B	41388	109400	16620	13850	3000	4400	2700	140	2385	0	0	0	0
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	42448	105700	18500	15810	2750	4000	2750	100	2385	0	0	0	0
1899/00R	39249,13	106461,30	18499,55	16091,75	2764,15	3424,91	2843,81	105,70	2371,34	0	0	0	0
1900/01B	42448	105700	18500	15810	2750	4000	2750	100	2385	0	0	0	0
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	43892	106450	18500	16680	3300	4000	2800	100	2385	0	0	0	0
1901/02R	40235,42	110232,02	18480,03	17727,86	2630,88	4209,37	2691,45	48,30	2380,43	0	0	0	0
1902/03B	43892	106450	18500	16680	3300	4000	2800	100	2385	0	0	0	0
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	44716	119300	21000	19540	3300	4050	2850	135	4900	0	0	0	0
1903/04R	41904,05	111518,09	16880,40	18783,64	2855,42	4298,69	2838,81	111,30	4826,68	0	0	0	0
1904/05B	44716	119300	21000	19540	3300	4050	2850	135	4900	0	0	0	0
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	46876	124100	21900	22000	3600	3800	2850	135	4100	0	0	0	5500
1905/06R	48233,05	135456,47	20289,45	17933,02	3232,24	3014,66	2665,34	145,25	3920,97	0	0	0	2000
1906/07B	46876	124100	21900	22000	3600	3800	2850	135	4100	0	0	0	5500
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lecarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówki	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1907/08B	55922	144120	24000	22000	3600	4200	3100	150	4500	2160		0	14600
1907/08R	56225,90	150525,96	22524,54	20828,49	3576,56	3488,34	2911,36	126,20	4151,13	898,71		0	14600
1908/09B	55922	144120	24000	22000	3600	4200	3100	150	4500	2160		0	14600
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1909/10B	63310	167450	27900	26600	4000	4300	3275	150	4600	2550		0	26300
1909/10R	67089,53	153452,24	23158,75	23585,25	3332,14	3680,43	3032,09	154,50	4373,33	987,37		0	26150
1910/11B	63310	167450	27900	26600	4000	4300	3275	150	4600	2550		0	26300
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1911/12B	76300	169200	26000	27600	3400	4200	3300	200	4600	3200		34145	5800
1911/12R	73956,03	159812,83	24468,96	22146,96	3048,21	4664,99	4239,27	119,80	4370,41	2925,61		41323,74	5800
1912/13B	76300	169200	26000	27600	3400	4200	3300	200	4600	3200		34145	5800
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1913/14B	89912	176000	28000	34600	7600	4700	3550	200	4600	10400		30510	15500
1913/14R	90451,16	156596,30	24625,39	31863,63	4857,11	4373,62	3516,33	103,15	4101,48	5589,72		16347,79	15500
1914/15B	89912	176000	28000	34600	7600	4700	3550	200	4600	10400		30510	15500
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1915/16B	94447	172000	25000	36200	6100	4600	4250	100	4300	13350		29450	1000
1915/16R	111629,70	182261,85	22385,84	32315,75	3637,29	4901,99	3839,52	238,15	4007,70	8394,69		10604,39	1000
1916/17B	94447	172000	25000	36200	6100	4600	4250	100	4300	13350		29450	1000
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1917/18B	123417	237000	24300	36800	4500	8000	4215	900	4018	13000		0	0
1917/18R	152893,30	210269,25	2894,77	37385,66	2652,77	5236,07	4086,64	2018,75	1967,19	6822,55		0	0
1918/19B	123417	237000	24300	36800	4500	8000	4215	900	4018	13000		0	0
1918/19R	263208,90	166630,91	4549,03	46498,61	2308,93	9302,75	4796,25	2543,10	1809,14	3607,55		0	0
1919/20B	180498	214000	21800	57000	4500	7200	6630	2450	3600	9000		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ograniczenia	Sprzątanie	Lecarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówki	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1919/20R	400104,37	280358,64	21686,79	220826,63	4488,04	9832,45	8015,21	1835,50	3047,90	2305,97		0	0
1920/21B	364634	403000	40000	179000	6000	13600	9300	4390	3550	2500		365676,50	0
1920/21R	738046,25	601090,06	39925,56	546431,41	8523,72	21254,12	18845,48	552,40	3540,73	2066,50		0	0
1921/22B	1139126	676000	103500	640000	12000	20000	14000	5225	3575	5500		166500	0
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1922/23B	2142871,50	848000	130000	600000	25000	30000	18500	3875	5750	6400		877173	157000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1923/24B	(98454000)	41820000	5765000	22400000	1267000	1005000	507000	60000	110000	6000		255565900	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1924/25B	(177000)	91900	19500	27500	4000	4020	3400	900	3300	200		4100	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1925/26B	(291900)	118150	21300	29000	4500	4350	4090	900	3600	400	600	0	0
1925/26R	(295521,13)	97490,64	21292,94	34958,63	3285,05	3182,66	4501,77	875,50	3596,74	514	444,43	1615	0
1926/27B	(314000)	158400	29360	40000	4500	5200	5150	1200	4300	800	750	10500	50800
1926/27R	(326772,92)	122081,14	27558,19	34739,89	3892,34	3926,90	5112,84	1681	3850,05	680	1144,80	0	0
1927/28B	(327000)	153400	31200	42000	4500	5900	6450	1470	4900	800	750	0	24800
1927/28R	(374103,09)	143667,90	31193,93	39321,81	4213,05	3756,29	6558,65	1089,10	4887,93	1992,94	205,20	0	0
1928/29B	(435200)	183000	35600	44000	5200	6700	8100	2100	6400	800	1000	0	54100
1928/29R	(429291,97)	167882,50	32987,20	51526,62	z poprz.	4745,93	7935,68	1692,50	3997,64	13103,66	759,65	155300	0
1929/30B	(395330)	190000	40000	60700	7000	7000	9750	2300	6600	18000	1200	159600	0
1929/30R	(367913,68)	161961,17	35698,99	49354,49	4432,88	4432,88	9723,13	1561,50	7786,25	21768,26	814,66	159600	0
1930/31B	(391000)	220400	50900	59000	6850	6850	12650	2500	6440	22500	900	175800	20000
1930/31R	(384717,54)	179970,40	41252,18	53805,24	4364,68	4364,68	10175,03	1683,84	5899,06	22760,11	1316,50	175800	0
1931/32B	(363300)	189900	41300	57500	6500	6500	10150	2500	6975	27600	900	165400	0
1931/32R	(324642,68)	146149,75	19533,93	49138,92	3637,46	3637,46	8456,55	1871,45	3721,26	24123,22	366,40	165400	0

Aneks

Rok	Pobory niższego poziomu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1932/33B	(288770)	163000	32300	48040		5300	9950	2700	6660	20800	600	183700	50790
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(279620)	152300	29220	47800		4500	9350	2400	5970	21210	600	180700	2250
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	24710	140260	23700	41122		4317	8223	1880	6342	18732	761	174320	8627
1936/37B	74990	147700	31700	45400		5000	9350	2000	8600	19420	700	170820	0
1936/37R	74980	146694	24732	45283		4489	8095	1862	8563	17835	790	170820	0
1937/38B	100520	146580	31700	45000		4940	8500	2000	8600	19050	700	165520	1500
1937/38R	138429	147642	27026	44842		4500	10478	1894	6150	20137	690	165520	3873
1938/39B	121505	155590	33870	47140		5270	11200	2000	9000	21950	1050	162600	4500
1938/39R	151726	152313	15320	46845	z poprz.	4883	11050	2000	6390	20075	1012	160320	1776
1939/40B	181420	166800	60100	34500	12860	5600	11330	2000	6690	22000	1050	5400	0
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	193750	172500	40400	32900	9800	6000	10000	1500	4500	21500	200	5400	130

Tabela 19.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Bolesławcu w latach 1876-1940/41²³² (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie niemościami (od 1911/12 pozwycie zniesiono), od 1929/30 zasilki mieszaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz społeczny pracowników	Koszty ubezpiecze- nia mienia zakładu (od 1897/98 włączy- ne do podatków), od 1929/30 fundusz płac robotników tymczasowych	Tzw. wdowie, sie- roce, ubezp. pracownicze (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny komisji zarządza- jącej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1876B	1287	14473,70	1686	6755	1092	1200	190	375	0	0	2250	221,30
1876R	987	13726,88	1447,13	6103,04	718,96	1988,11	192,20	142,94	0	0	1241	73,40
1877B	1287	14445,90	1815	7995	1700	1700	210	375	0	0	2250	186,54
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1878B	1287	14464,74	1815	7995	1145,30	1700	210	375	0	0	2250	207,96
1878R	1273,20	14080,17	1522,02	7409,98	688,07	1098,83	199,40	349,08	0	0	1355	25,90
1879B	1287	14464,74	1815	7995	1145,30	1700	210	375	0	0	2250	207,96
1879R	1259,25 +0,60	13348,76	1812,95	17843,79	651,69	1443,43	196,60	363,89	0	0	1762	180,66
1880B	1287	14652	1570	9995	646,37	1300	207	350	0	0	2250	132,63
1880R	1152,45	13800,21	1544,23	9380,55	646,37	1284,59	188,40	352,20	0	0	1302	110,61
1881B	1287	14980	1720	10250	646,37	1840	272	350	0	0	2250	178,63
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1882B	1287	15336	1720	10250	646,37	2464	240	380	0	0	2250	170,63
1882R	1061,40	14446,51	2126,83	9619,37	648,84	2390,80	234,65	322,73	0	0	1350	173,90
1883B	1287	15336	1720	10250	646,37	2464	240	380	0	0	2250	170,63
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1884B	1167	14804	2218	10500	648,84	2821	395	395	0	0	2250	203,16
1884R	660,10 +22,82	13994,11	1868,15	10923,08	644,33	3377,01	293,25	256,64	0	0	1101	96,30
1885B	1167	14804	2218	10500	648,84	2821	395	395	0	0	2250	203,16

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję znesiono), od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Tzw. wdowic, sieroc, ubezp. pracownicze (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1886B	1167	18678,50	2218	11000	649,64	4465	395	115	0	0	2250	202,86
1886R	1132,58	16878,86	2751,78	13525,54	722,74	4771,43	394,95	115	0	0	1175,70	1352,31
1887B	1167	18678,50	2218	11000	649,64	4465	395	115	0	0	2250	202,86
1887R	1302,80 +3,85	17780,59	2897,11	11827,36	813,88	6015,04	390,55	84,38	0	0	2075	222,71
1888/89B	1167	20365,50	2700	14000	842,68	6380	395	115	0	0	2250	210,82
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1889/90B	1167	23404	2700	14000	860	5100	395	100	-230	0	2250	220
1889/90R	848,80	21809,82	2668,20	13794,50	624,28	6294,30	352,83	34,28	1703,44	0	1627	1499,37
1890/91B	1167	23404	2700	14000	860	5100	395	100	-230	0	2250	220
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1891/92B	1167	23832	2700	14000	835	200 ²³³	445	40	2335	0	2250	282
1891/92R	453,40+5,40	22775,39	2050,60	13867,51	607,33	191,35	338,09	32,90	1800,06	0	1149,40	149,09
1892/93B	1167	23832	2700	14000	835	200	445	40	2335	0	2250	282
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1893/94B	800	24111	2400	14000	1340	200	445	40	1900	0	2250	328
1893/94R	535,20+2,46	23266,56	2208,10	13832,92	1316,82	109,26	396,65	31,52	1871,22	0	1000	379,52
1894/95B	800	24111	2400	14000	1340	200	445	40	1900	0	2250	328
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1895/96B	800	22410	2400	13200	1340	150	445	20	2000	0	2250	426
1895/96R	502,12	22410	2075,89	13084,94	1334,25	85,30	367,90	19,91	1991,43	0	963,74	352,19
1896/97B	800	22410	2400	13200	1340	150	445	20	2000	0	2250	426
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	20	0	0	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję znesiono), od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 połączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Tzw. wdowie, sieroty, ubiegające się o pracę (od 1897/98 połączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1897/98B	800	24330	2200	12900	4000	500	445			150	1500	404
1897/98R	332,20	23980	2113,96	12714,69	3830,16	361,32	352,01			29	1134,09	72,20
1898/99B	800	24330	2200	12900	4000	500	445			150	1500	404
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	800	24580	2200	12900	4100	150	445			150	1500	354
1899/00R	437,60	25128,78	2023,67	12882,69	4857,62	127,54	345,75			127,54	1496,07	955,30
1900/01B	800	24580	2200	12900	4100	150	445			150	1500	354
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	800	25530	2200	12900	5335	150(21475?)	400			150	1500	474
1901/02R	418,20	24873,36	2046,30	12860,92	5306,75	17740,82	360,75			256,64	1171,79	32,03
1902/03B	800	25530	2200	12900	5335	150(21475?) ²³⁴	400			150	1500	474
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	500	25680	2200	12800	5450	22575	400			250	1500	465
1903/04R	474,40+85,82	24657,22	2215,81	12714,01	5185,37	21944,18	351,75			140,20	831,47	108,70
1904/05B	500	25680	2200	12800	5450	22575	400			250	1500	465
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	500	23025	2200	13700	5400	24620	400			250	1200	463
1905/06R	613	22229,84	2299,04	13695,20	6176,42	27745,45	368,55			269,86	1290,37	864,10
1906/07B	500	23025	2200	13700	5400	24620	400			250	1200	463
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	500	28575	2600	13400	9400	26878	400			250	1200	371
1907/08R	336,80+1,87	25756,80	2891,94	13381,60	8790,30	27142,07	396,25			552,56	1199,12	309,68
1908/09B	500	28575	2600	13400	9400	26878	400			250	1200	371
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasillki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Tzw. wdowic, sieroc, ubezp. pracownicze (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1909/10B	500	30217	2800	13400	9660	29094	400			450	1400	521
1909/10R	450,21	36539,03	2662,57	14476,86	11452,90	29662,05	399			193,99	953,51	114,55
1910/11B	500	30217	2800	13400	9660	29094	400			450	1400	521
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	500	45170	3000	14000	15090		400			300	1400	212
1911/12R	393,46	39372,31	2993,34	14096,19	16929,81		404,45			252	1129,06	1390,60
1912/13B	500	45170	3000	14000	15090		400			300	1400	212
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	500	46995	3300	14600	18200		450			300	1400	210,83
1913/14R	398,96	41343,89	3664,29	13198,66	17478,21		403,95			140,42	1546,18	498,10
1914/15B	500	46995	3300	14600	18200		450			300	1400	210,83
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	500	47520	3600	15200	19600		500			300	1710	586,49
1915/16R	512,73	42976,50	3892,81	14690,51	19995,23		410,75			183,30	1298,23	1957,50
1916/17B	500	47520	3600	15200	19600		500			300	1710	586,49
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	500	49157,50	4100	15200	20800		500			300	1670	572,41
1917/18R	624,02	40521,00	6402,63	21004,40	20863,74		420,25			503,75	1444,46	358,93
1918/19B	500	49157,50	4100	15200	20800		500			300	1670	572,41
1918/19R	431,03	38185,48		24888,41	19799,66		440,50			159,35	637,30	122,85
1919/20B	700	45012,50	6840	18200	21250		500			500	1340	612,38
1919/20R	894,46	41400	9544,39	42698,21	26799,80		469,50			590,91	3852,70	3644,68
1920/21B	1050	45375	8600	30000	26600		700			750	3140	314972,51
1920/21R	1371,39	169822	15249,15	86585,47	83835,16		692,80			961,79	2395,60	841000,09

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 połączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Tzw. wdowic, sieroc, ubezpieczeniowe (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1921/22B	1400	188147,50	16600	62000	83500		1000			1200	3000	147,34
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	2100	267873,58	29000	95000	158000		1000			1800	2800	1041
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	153500	(100387200)	843000	8115400	686000		31000			18000	28600	805490000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	250+27000	(189000)	2500	18000	6600		350			150	800	25810
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.			b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	300+27000	(328600)	4400	21000	19500		450			200	1720	12540
1925/26R	524,73 +27000	(360093,45)	5099,65	37245,26	21180,40		b.d.			660,75	2035,90	10219,53
1926/27B	400+27000	(416000)	6600	46250	26000		500			330	2180	664
1926/27R	571,09 +27000	(404184,94)	6430,68	46151,67	25321,27					876,53	2751,58	9140,50
1927/28B	550+128600	(420000)	6600	54100	33700					400	2060	6375
1927/28R	728,66 +128600	(472313,16)	7227,26	51679,43	33957,09					883,68	2034,10	6341,29
1928/29B	1460+138000	(567680)	8500	74350	34300					700	2660	10525
1928/29R	1285,95 +107346,73	(550570,22)	8491,51	73018,86	37828,30					1034,89	2654,90	21521,01
1929/30B	1460+81587	(533400)	9500	51300	30200	1500	78000	6200		900	2840	9665
1929/30R	1734,42 +165411,90	(496736,97)	9484,08	45115,17	30857,53	1774,77	87268,92	9402,31		593,38	2415	7403,26
1930/31B	1320+84920	(546500)	2570	46250	36500	5000	93700	9500		900	2580	8970
1930/31R	1293,64+0	(522671,49)	2499,20	40562,83	15996,68	3650,58	99582,04	8581,02		228,44	1365	1502,37

Rok	Nadzór + Defekty, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasillki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem w gr. B z bibl., od 1929/30 fundusz socjalny pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Tzw. wdowic, sieroc, ubezp. pracownicze (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1931/32B	1200+90120	(514500)	2700	46800	33800	1800	98000	9500		600	2810	8795
1931/32R	1010,55+0	(464475,47)	2159,08	25398,80	21719,39	155	94885,74	8484,20		210,74	844,50	2716,58
1932/33B	900+0	(406400)	2400	29300	23300	1000	95650	8500		400	2730	4330
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	1100+0	(395500)	2500	31010	21600	800	94300	7600		320	2790	3050
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	818+0	412131	2899	34587	19151	1942	71226	0		231	1912	936
1936/37B	900+0	365740	2800	34730	19550	2000	100850	3000		1250	2240	580
1936/37R	1623	351563	3797	33844	19439	1513	99281	712		4190	2240	995
1937/38B	900+0	357690	3700	38710	24250	2000	111040	1180		1500	2030	1000
1937/38R	670+0	348628	3699	23900	21768	3812	112908	598		2708	2330	1305
1938/39B	900+0	342980	3700	45670	22360	4000	104990	1380		2000	9055	1900
1938/39R	662+0	333224	4200	41686	21630	9907	115926	351		1638	7212	1992
1939/40B	900+0	381665	3700	42050	22650	4000	118700	1700		2100	4007	1588
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	600+0	419552	3700	20700	22600	2000	140911	1700		2400	9400	1200

232 Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego i dolnośląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

233 Tak drastyczny spadek tej pozycji wynikał z połączenia wydatków na nieruchomości z gospodarstwem pomocniczym Folwark „Próg”.

234 Tutaj włączono dotychczas odrębny budżet Folwarku „Próg”. Ramy tej tabeli nie pozwalają na szczegółowe rozpisywanie tej pozycji, co miało miejsce w kolejnych budżetach od 1903/04 r.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ²³⁵ . Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1876B	34500	86320	19653,75	11655,35	5800	4108	2656	506	1200	900	n.t.p.		100,90	28174
1876R	27081	92087,18	18819,02	10097,40	6332,65	5129,24	3522,60	561	1286,42	270	n.t.p.		0	(0)
1877B	36780	90114	21318,75	11860	6743	5000	3475	625	1265	900	n.t.p.		109,25	3573
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	n.t.p.		b.d.	b.d.
1878B	36780	83215	18366,08	12840	6388	4670	3635	625	2000	0	n.t.p.		100,92	0
1878R	27012	77795,07	19980,49	9592,49	6142,60	4199,96	4268,11	312,50	1936,11	0	n.t.p.		0	0
1879B	36780	83215	18366,08	12840	6388	4670	3635	625	2000	0	n.t.p.		100,92	0
1879R	27989,50	84863,37	22797,20	12553,01	6704,75	4667,69	3904,91	285	1999,12	0	n.t.p.		0	0
1880B	38640	101857	20628,06	10626,90	6983	4633	4800	568	3180	0	n.t.p.		84,04	0
1880R	29127,50	101077,84	19982,58	10888,03	6458,92	4513,25	8804,52	527,25	3141,25	0	n.t.p.		0	0
1881B	39420	100000	21472	10650	6997	4640	4800	422	3240	0	n.t.p.		0	8900
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	n.t.p.		b.d.	b.d.
1882B	39420	101274	21745	10334	6620	4618	4305	684	3240	0	n.t.p.		0	0
1882R	30072,20	89066,44	21736,56	11125,67	6618,43	4617,96	4207,97	192	3239,25	0	n.t.p.		0	0
1883B	39420	101274	21745	10334	6620	4618	4305	684	3240	0	n.t.p.		0	0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	n.t.p.		b.d.	b.d.
1884B	42840	107108	23365	12020	7131	5027	4767	285	3600	0	n.t.p.		0	0
1884R	32175,50	97842,57	23362,45	11923,38	6788,37	5004,66	4762,16	195,50	3599,20	0	n.t.p.		0	0
1885B	42840	107108	23365	12020	7131	5027	4767	285	3600	0	n.t.p.		0	0
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	n.t.p.		b.d.	b.d.
1886B	44680	137500	24365	12185	6774	5300	5145	230	4340	0	n.t.p.		0	0
1886R	33774,70	119106,87	24358,33	13781,54	6022,54	4932,55	5139,38	285	4339,87	0	n.t.p.		b.d.	b.d.
1887B	44680	137500	24365	12185	6774	5300	5145	230	4340	0	n.t.p.		0	0
1887R	34482,07	126005,91	24356,48	15878,81	5818,44	5202,72	5553,96	214,85	4339,88	0	n.t.p.		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ³⁵ , Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1888/89B	49664	142300	26200	14000	6000	5300	5360	320	4690	0	9240		0	27140
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1889/90B	49964	138000	26100	15840	6000	5300	5150	320	5360	0	11820		0	0
1889/90R	40109,45	134911,49	23842,83	12216,02	6139,81	5226,95	4489,33	217,60	5012,48	0	8635,74		0	0
1890/91B	49964	138000	26100	15840	6000	5300	5150	320	5360	0	11820		0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1891/92B	50504	138000	25100	17730	6130	5300	5420	320	5360	0	8650		0	0
1891/92R	42555,85	150693,08	27180,24	14902,37	5749,07	5280,37	4998,39	140,80	5356,22	0	7655,54		0	0
1892/93B	50504	138000	25100	17730	6130	5300	5420	320	5360	0	8650		0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1893/94B	51004	148910	27180	16240	5840	5300	5420	320	5392	0	7580		0	0
1893/94R	43601,93	127208,36	27126,81	13153,89	5192,09	5233,92	4974,95	230,40	5116,01	0	7367,29		0	0
1894/95B	51004	148910	27180	16240	5840	5300	5420	320	5392	0	7580		0	0
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1895/96B	50804	136840	22400	16980	5470	4110	2900	320	4515	0	7120		0	0
1895/96R	44239,11	123691	22395,89	15341,58	5349,49	3569,88	2095,88	64	4513,41	0	7073,35		0	0
1896/97B	50804	136840	22400	16980	5470	4110	2900	320	4515	0	7120		0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1897/98B	50836	127200	22830	16480	5500	4110	2900	200	4515	0	7080		0	0
1897/98R	49811	125118,67	22717,01	13229,76	4961,95	3845,06	2031,44	128	4512,88	0	7073,42		0	0
1898/99B	50836	127200	22830	16480	5500	4110	2900	200	4515	0	7080		0	0
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1899/00B	52916	127200	22830	16300	5400	4000	3000	200	4515	0	7100		0	0
1899/00R	50017,13	126559,65	22641,41	14381,09	4780,43	3141,36	2395,92	128	4506,14	0	7071,59		0	0
1900/01B	52916	127200	22830	16300	5400	4000	3000	200	4515	0	7100		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ³⁵ , Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	54516	130100	22830	16500	5200	3800	3000	200	4515	0	7100	0	0	0
1901/02R	51086,04	128140,06	22667,26	16401,51	5071,53	3779,80	2523,88	108,30	4506,80	0	6919,59	0	0	0
1902/03B	54516	130100	22830	16500	5200	3800	3000	200	4515	0	7100	0	0	0
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	53890	130130	22700	16160	5000	3800	2700	200	4200	0	7100	0	0	0
1903/04R	51996,19	127960,84	22539,39	15473,84	5201,30	3340,85	2251,51	140,40	4195,44	0	7046,78	0	0	0
1904/05B	53890	130130	22700	16160	5000	3800	2700	200	4200	0	7100	0	0	0
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	55132	130730	22200	16160	4420	4000	2500	150	4200	0	7100	0	0	49400
1905/06R	56807,66	138465,48	22191,93	19546,43	5374,77	4362,23	3040,74	164,10	4199,17	0	7109,40	0	0	48927,91
1906/07B	55132	130730	22200	16160	4420	4000	b.d.	150	4200	0	7100	0	0	49400
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	60822	143600	22600	19610	5524	4000	2900	170	4200	0	9360	0	0	3500
1907/08R	55527,76	134957,23	22424,27	20425,25	6688,45	4252,68	3425,32	74	4198,54	0	8661,88	0	0	3499,27
1908/09B	60822	143600	22600	19610	5524	4000	2900	170	4200	0	9360	0	0	3500
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	65098	170140	22600	32000	6600	3900	3600	170	4200	0	10940	0	0	1720
1909/10R	66437,74	142583	22599,37	30798,44	8565,65	3323,28	3847,11	136,30	4197,89	0	10456,33	0	0	1711,89
1910/11B	65098	170140	22600	32000	6600	3900	3600	170	4200	0	10940	0	0	1720
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	87668	200880	32920	42000	12870	5000	5400	170	4950	0	15730	0	0	5100
1911/12R	75683,38	152856,84	26046,89	33219,39	10721,81	4606,19	5454,77	92,50	4062,33	0	11530,91	0	0	2550
1912/13B	87668	200880	32920	42000	12870	5000	5400	170	4950	0	15730	0	0	5100
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posieciel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ³⁵ , Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny, dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1913/14B	91794,17	202100	30500	46700	13450	5900	5500	170	5000	0	19170		0	18400
1913/14R	82810,49	170245,31	25731,99	39144,59	11502,84	4487,14	7906,41	129,50	4324,59	0	18661,29		0	18400
1914/15B	91794,17	202100	30500	46700	13450	5900	5500	170	5000	0	19170		0	18400
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1915/16B	100337,51	226000	33240	45000	13500	6200	6190	170	5646	0	21600		22225	3125
1915/16R	97812,05	245548,54	29536,81	44836,34	13730,54	6092,11	7968,75	150,50	5183,27	0	20188,84		32925	17596,46
1916/17B	100337,51	226000	33240	45000	13500	6200	6190	170	5646	0	21600		22225	3125
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1917/18B	113202,09	301300	37700	52000	14500	7500	6400	798	5550	0	23750		0	0
1917/18R	149765,66	274356,24	25162,14	58946,33	9590,52	5830,21	7390,64	3395,50	4004,62	0	19505,94		0	0
1918/19B	113202,09	301300	37700	52000	14500	7500	6400	798	5550	0	23750		0	0
1918/19R	311417,01	315314,62	21492,57	75121,57	13885,36	9228,31	7804,80	3542,25	1736,23	0	18714,17		0	5247,49
1919/20B	215755,12	320900	28740	87500	12500	7000	7400	4550	4200	0	22650		0	0
1919/20R	507017,44	483831,72	51289,34	357888,56	20514,94	12379,16	11355,20	1975,75	3959,34	0	16133,19		0	5973,10
1920/21B	452787,49	593400	120600	310000	18000	16000	11500	6490	5320	0	17000		0	2000
1920/21R	1168424,74	1021505,31	179775,92	743514,43	45389,86	29926,94	17422,78	3419,50	5558,19	0	24578		0	0
1921/22B	1253905,16	855600	98000	748000	38400	25000	14900	8000	6400	0	47000		231500	0
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1922/23B	2203985,42	1482000	126000	700000	93000	30000	18900	10500	9300	0	46000		794388	0
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1923/24B	(100387200)	58200000	12780000	77100000	7420000	1218000	855600	1000000	116000	0	766000		0	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1924/25B	(189000)	107000	26000	72200	12300	4700	4000	1500	3840	0	5000		900	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1925/26B	(328600)	139000	25200	54500	11000	5100	4530	1950	4260	0	7000	750	20700	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ¹⁵ , Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1925/26R	(360093,45)	142010,82	50357,96	32488,53	10999,55	5028,71	10847,07	2122	4226,83	3135,35	4764,50	750	185,71	
1926/27B	(416000)	218500	40520	63500	15000	7150	7455	2535	6006	0	12510	900	36000	70000
1926/27R	(404184,94)	170342,77	27139,27	44009,38	10600,86	6320,25	8376,03	1631	4876,85	0	5669,42	900	0	2082,93
1927/28B	(420000)	191000	38850	55260	14000	7340	9800	2535	6100	0	15830	900	5700	0
1927/28R	(472313,16)	191337,01	38165,92	49826,04	16906,56	6918,09	9385,36	1467	6068,68	0	6593,46	651,41	0	0
1928/29B	(567680)	222900	43300	51500	12500	9870	11000	2535	7760	0	14760	1400	6500	0
1928/29R	(550570,22)	200989,93	42851,20	80117,96	z poprz.	9391,99	11067,28	2285	6688,59	0	14704,51	1128	138000	0
1929/30B	(533400)	243500	51600	86400		9800	12550	3055	8480	0	20650	1600	142400	0
1929/30R	(496736,97)	185221,70	44886,92	92953,17		9504,43	12930,99	3061	7118,55	0	21337,90	1302	142400	0
1930/31B	(546500)	276000	55720	95080		9500	12400	3060	8380	0	32950	1200	149400	0
1930/31R	(522671,49)	234994,07	45664,21	96775,72		8230,71	11918,72	1866,19	7452,99	0	32001,30	1553,50	149400	0
1931/32B	(514500)	240800	51900	96900		8450	12350	3500	9000	0	44175	1200	185400	0
1931/32R	(464475,47)	211309,07	37382,20	86742,66		6056,60	10025,60	1696,08	7815,71	0	38620,23	674,40	185400	0
1932/33B	(406400)	217700	40880	90800		8240	11460	2750	8820	0	35300	800	187800	0
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(395500)	203700	38400	87400		8360	10600	2200	7960	0	33810	700	195200	800
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	17698	212943	42842	91925		6533	10645	1729	9765	0	29869	860	178500	15947
1936/37B	89310	222740	46420	87100		7340	11500	1960	11760	0	33900	800	175500	3500
1936/37R	83299	202165	44414	87097		7159	11259	2346	11093	0	27206	857	175063	3659
1937/38B	122060	222660	46330	88500		7230	10500	1960	11660	0	33900	800	169790	0
1937/38R	132250	211115	44745	88520		7565	16864	1670	12196	0	23827	732	169300	0

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na posciel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 do ogrzewania razem	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny ²³⁵ , Biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem, potem zwroty	Koszty opieki nad chorymi tymczasowo przeniesionych do domów (od 1888/89)	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1938/39B	140805	217130	45520	88530		7500	11000	2600	11440	0	29160	1200	164490	25000
1938/39R	189119	215139	45177	90805	z poprz.	7500	13020	2336	6870	0	22416	1199	164475	16564
1939/40B	159515	221000	69940	58800	30000	7520	11000	2600	13160	0	27100	1200	2225	25400
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	200815	221000	53100	54600	25100	7800	11500	2400	4000	0	23500	200	1800	922

Legenda: n.t.p. – nie ma jeszcze tej pozycji.

²³⁵ Od budżetu 1878 r. pozycja ta obejmowała także zakup książek naukowych dla lekarzy i dla biblioteki dla chorych, a także wpłaty do urzędniczej kasy chorych.

Tabela 20.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Kluczborku w latach 1876-1933/34^{23,6} (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne												
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozyskęję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu ²⁷	Wpłaty na Fundusz Wdów i Sterot (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.) + Defekte
1876B	1200	20450	1350	6000	965	500	450	150	0	0	3000	84,72
1876R	270,30	12735,14	1349,93	3370,71	327,64	333,86	0	67,62	0	0	0	31,40
1877B	1200	18250	1350	6000	965	500	450	150	0	0	3000	85,0
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1878B	1200	18250	1350	6000	362,74	500	450	200	0	0	3000	87,26
1878R	577,12	18081,60	972,26	5679,92	358,74	494,32	376,30	72,84	0	0	2487,84	142,65
1879B	1200	18250	1350	6000	362,74	500	450	200	0	0	3000	87,26
1879R	712,80	17895,38	818,09	5788,85	352,84	491,48	443,90	82,37	0	0	1835,50	2,06
1880B	1200	17890,30	1350	6000	358,74	1000	450	200	0	0	3000	150,96
1880R	576	17885,19	1213,73	5861,29	352,84	868,65	428,80	203,87	0	0	1760,70	120,85
1881B	800	17890,30	1200	6000	352,84	1000	450	200	0	0	3000	156,86
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1882B	800	17820,10	1200	6000	352,84	800	450	200	0	0	3000	166,06
1882R	840	17783,19	1020,38	6000	352,84	799,27	405,95	258,62	0	0	2320,33	31,92
1883B	800	17820,10	1200	6000	352,84	800	450	200	0	0	3000	166,06
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1884B	800	17820,10	1200	7400	352,84	800	450	250	0	0	1600	154,06
1884R	819,60	17781,85	1140,97	6692,69	352,84	693,12	403,69	111,40	0	0	1276,35	0
1885B	800	17820,10	1200	7400	352,84	800	450	250	0	0	1600	154,06
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1886B	800	17729	1200	7400	352,84	800	450	0	0	0	1600	115,16
1886R	867,48	17447,27	954,23	14335,84	352,84	777,42	413,28	9,84	265	0	900,35	36,09

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakład ²³⁷	Wpłaty na Fundusz Wdów i Sierot (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.) + Defekte
1887B	800	17729	1200	7400	352,84	800	450	0	1107,30	0	1600	115,16
1887R	821,20	17691,08	849,73	5620,94	352,84	799,25	397,60	9,84	265	0	970	14,38
1888/89B	800	17765,47	1200	7600	372,84	800	450	9,84	b.d.	0	1600	113,85
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1920	0	b.d.	b.d.
1889/90B	1000	19631,47	1200	7600	600	7300	450	9,84	1438,59	0	1600	60,69
1889/90R	887,60	19454,11	1193,90	7563,51	469,41	11585,70	414,07	0	1920	0	1182,08	738,10
1890/91B	1000	19631,47	1200	7600	600	7300	450	9,84	b.d.	0	1600	60,69
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1600	0	b.d.	b.d.
1891/92B	1000	20176,50	1500	9000	840	12000	450	0	1402,95	0	1600	179,50
1891/92R	529,28	20111,62	980,87	11095,95	707,77	15691,93	385,24	0	1600	0	1030	54,30+7,80
1892/93B	1000	20176,50	1500	9000	840	12000	450	0	b.d.	0	1600	179,50
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1500	0	b.d.	b.d.
1893/94B	800	20740,50	1350	10500	875	15200	450	0	1873,27	0	1600	190,50
1893/94R	634,40	19675,75	1186,92	12789,29	867,96	14264,02	382	0	1500	0	1240	545,05
1894/95B	800	20740,50	1350	10500	875	15200	450	0	0	0	1600	190,50
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1895/96B	800	19600	1350	10000	875	13800	450	0	0	0	1600	204
1895/96R	525,96	19600	1349,18	9992,81	1092,74	14385,65	438,25	0	0	0	1520	167,01+2,27
1896/97B	800	19600	1350	10000	875	13800	450	0	0	0	1600	204
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1897/98B	650	21650	1450	11000	3020	14100	450	0	0	200	1600	204
1897/98R	883,20+1,50	21650	1432,16	11118,79	3115,82	15428,37	444,80	0	0	15	1486,75	15
1898/99B	650	21650	1450	11000	3020	14100	450	0	0	200	1600	204
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1899/00B	650	25150	1650	12400	3310	15300	500	0	0	200	1600	190

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakład ²³⁷	Wpłaty na Fundusz Wdów i Sterot (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.) + Defekte
1899/00R	462	23854,84	1645,82	12389,11	4709,32	16074,40	470	0		100,64	1423,30	385,80
1900/01B	650	25150	1650	12400	3310	15300	500	0		200	1600	190
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	650	25750	1900	12400	6050	16300	500	0		200	1600	253
1901/02R	759,36	25750	1715,26	12397,85	5525,52	20882,53	435,95	0		89,78	1509,93	372,30
1902/03B	650	25750	1900	12400	6050	16300	500	0		200	1600	253
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	700	26875	2900	13400	6020	22470 ²³⁸	550	0		150	1300	301
1903/04R	610,30	28279	2460,67	13393,18	5728,99	25995,08	464,90	0		142,93	1285	614,25
1904/05B	700	26875	2900	13400	6020	22470	550	0		150	1300	301
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	650	29675	2500	13100	6100	26980	450	0		100	1500	307
1905/06R	768,40	28175	2499,63	14340,07	6897,60	33609,85	450	0		142,23	1484,40	107
1906/07B	650	29675	2500	13100	6100	26980	450	0		100	1500	307
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	650	31962	3000	14400	7700	38650	500	0		150	1500	305
1907/08R	503,10+0,25	28162,53	2999,96	15254,08	7062,70	35833,95	499,60	0		135,58	1499,25	1748,60
1908/09B	650	31962	3000	14400	7700	38650	500	0		150	1500	305
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	650	30672	3300	14900	7700	36444	500	0		150	1600	335,60
1909/10R	399,23	33433,33	3300	14899,29	8013,93	34964,51	499,75	0		128	1536,80	44,90
1910/11B	650	30672	3300	14900	7700	36444	500	0		150	1600	335,60
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	650	34500	3300	17750	14530		500	0		150	1600	389
1911/12R	361,02	32706,13	2766,18	17729,80	13702,69		497,80	0		33,83	1599,38	221

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakład ²³⁷	Wpłaty na Fundusz Wdów i Sterot (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzącej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.) + Defekte
1912/13B	650	34500	3300	17750	14530		500	0		150	1600	389
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	650	37482,50	2500	16650	15910		500	0		150	1600	352,32
1913/14R	365,88+3,50	33652,69	2359,05	16552,69	15963,88		498,83	0		88,14	989,60	304
1914/15B	650	37482,50	2500	16650	15910		500	0		150	1600	352,32
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	400	39000,00	2500	16650	17210		500	0		150	1230	387,82
1915/16R	620,34	36777,46	2332,71	16616,13	17943,18		409,50	0		0	1209,68	3409,27
1916/17B	400	39000,00	2500	16650	17210		500	0		150	1230	387,82
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	650	37725,00	2650	16650	19900		500	0		150	1170	1369,49
1917/18R	679,18	33441,00	3732,82	14676,99	23526,28		459,35	0		220,46	1962,85	24,00
1918/19B	650	37725,00	2650	16650	19900		500	0		150	1170	1369,49
1918/19R	176,80+16,73	34493,67	5778,60	25203,75	20272,82		374,80	0		155,93	985	504,18
1919/20B	750	36975,00	4700	16650	24600		500	0		250	1060	1391,00
1919/20R	664,87	37015,00	6699,12	32422	30223,55		480,40	0		589,79	4465	15606,05
1920/21B	1125	37780,00	6100	28050	38700		700	0		375	2240	203378
1920/21R	973,16+13,33	172827,32	14840,05	37504,20	86776,60		489,15	0		671,30	2851	976025,73
1921/22B	1200	162925	21000	51700	118500		1000	0		750	2100	1045
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	1600	225828,70	47000	90000	156500		1100	0		1200	2200	1370
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	111000	(92642000)	1494000	9145000	3370000		28000	0		12000	27600	667280000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	35400	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	400+20000	(149000)	3000	16400	5000		130	0	b.d.	75	600	20495

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu ²³⁷	Wpłaty na Fundusz Wdów i Sierot (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządczej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.) + Defekte
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	51200	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	45517,93	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	48500	b.d.	b.d.	b.d.
1926/27B	600	(276000)	1600	42500	18300		500	0	b.d.	150	1360	46890
1926/27R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	60200	b.d.	b.d.	b.d.
1927/28B	1000	(292000)	2000	83500	21900		600	0		600	1500	52100
1927/28R	858,20 +3110,60	(322897,33)	1999,10	81907,76	19700,04		722,35	0		800,78	847	11260,13
1928/29B	1200+81500	(358000)	2300	160800	23000		600	0		1000	7500	5000
1928/29R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1929/30B	9200+78200	(39800)	2300	76000	21300		600	0		1000	12200	4900
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1932/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.

²³⁶ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagów oraz APO, PVOS, sygn. 1.

²³⁷ Od budżetu na I IV 1888 – 31 III 1889 pozycję tę zastąpiono ubezpieczeniem wdów i sierot po pracownikach. Po raz pierwszy w wynikach rzeczowych za 1886 r.

²³⁸ Istotny wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wzór Brzegu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pociegi i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1876B	23328	70500	14544	11240	3700	5850	3040	240	1400	1500		382	1464
1876R	5187,01	4759,41	3369,82	2807,04	895,05	883,83	274,51	0	293,95	0		0	1026
1877B	23328	70500	14544	11240	3700	5850	3040	240	1400	1500		308	1464(0?)
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1878B	23328	61110	14544	7640	3700	5550	3040	240	1400	0		148	0
1878R	17386,50	52916,59	14540,60	7627,63	3219,24	5189,46	4071,12	249,40	1400	0		55	552
1879B	23328	61110	14544	7640	3700	5550	3040	240	1400	0		148	0
1879R	18208	55168,84	14537,87	9601,73	3094,31	5454,24	3718,86	337,95	1396,17	0		0	0
1880B	23928	58751	14688	7640	3300	5550	4200	452	2240	0		134	0
1880R	18648,58	58331,58	14657,88	7309,60	2971,70	4780,01	4246,77	256,30	2222,15	0		0	0
1881B	23928	64164	14736	7450	3100	4408	4360	452	2240	0		0	0
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1882B	24648	61715	14832	6450	3100	4408	4360	458	2240	0		0	0
1882R	19090,86	58458,94	14810,94	6326,72	3195,56	5242,48	4922,96	218,85	2238,39	0		0	0
1883B	24648	61715	14832	6450	3100	4408	4360	458	2240	0		0	0
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1884B	24768	61600	13500	6450	3100	4400	4900	355	2240	0		0	0
1884R	18859	58143,19	12999,94	5397,33	3014,87	4069,56	4050,47	188,45	2239,05	0		0	0
1885B	24768	61600	13500	6450	3100	4400	4900	355	2240	0		0	0
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1886B	24528	62105	12000	5450	3100	3400	3900	280	2240	0		0	0
1886R	19192,37	54423,41	12497,22	5539,24	3097,40	3322,07	3701,55	155,45	2233,95	0		0	0
1887B	24528	62105	12000	5450	3100	3400	3900	280	2240	0		0	0
1887R	20458,63	58026,56	11999,62	5668,10	3056,10	3389,72	3866,85	170,30	2235,81	0		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pociegi i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, gieczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1888/89B	25488	63200	13000	5700	3100	3700	3900	200	2400	0		0	0
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1889/90B	29088	75545	15000	6650	3400	3700	3900	200	2800	0		0	0
1889/90R	22385,70	63321,91	14644,26	6459,67	4200	3166,38	3873,58	198,85	2485,60	0		0	0
1890/91B	29088	75545	15000	6650	3400	3700	3900	200	2800	0		0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1891/92B	37754	97480	19800	9800	5300	3450	4800	270	3680	0		0	0
1891/92R	30716,79	97289,85	19257,08	8488,04	6800,59	3049,12	4702,82	301,21	3272,29	0		0	0
1892/93B	37754	97480	19800	9800	5300	3450	4800	270	3680	0		0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1893/94B	38374	97100	19800	9800	7000	3450	4800	350	3680	0		0	9000
1893/94R	32724,49	88973,24	19631,05	9678,68	5961,78	2954,47	4671,59	166,70	3653,44	0		0	8959,99
1894/95B	38374	97100	19800	9800	7000	3450	4800	350	3680	0		0	-9000
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1895/96B	38171	97000	18000	10600	6300	2400	3300	350	2300	0		0	0
1895/96R	33517,01	93216,05	17989,92	10952,98	5821,75	2386,63	3246,59	184	2261,05	0		0	0
1896/97B	38171	97000	18000	10600	6300	2400	3300	350	2300	0		0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1897/98B	40026	95400	18000	10900	5500	2400	3300	250	2300	0		0	0
1897/98R	40827,52	93875,74	19493,13	10677,42	5042,32	2342,12	3227,39	135,55	2299,65	0		0	0
1898/99B	40026	95400	18000	10900	5500	2400	3300	250	2300	0		0	0
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1899/00B	50010	118700	22800	12800	6200	2950	3850	250	2850	0		0	0
1899/00R	46050,95	107096,61	22180,05	12740	7115,85	2350,21	3846,09	135,55	2685,64	0		0	0
1900/01B	50010	118700	22800	12800	6200	2950	3850	250	2850	0		0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, gieczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	53697	119200	24000	15200	6700	2950	3850	250	2850	0	0	0	18000
1901/02R	50175,64	124367,75	23996,17	13503,68	7103,72	3373,11	4130,60	118,90	2727,13	0	0	0	25699,35
1902/03B	53697	119200	24000	15200	6700	2950	3850	250	2850	0	0	0	18000
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	57449	143910	24000	19000	6200	3850	4125	150	3250	0	0	0	4420
1903/04R	56202,90	130852,65	23701,35	17576,27	6845,83	3532,67	4814,73	135,55	3245,95	0	0	0	4120,13
1904/05B	57449	143910	24000	19000	6200	3850	4125	150	3250	0	0	0	4420
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	60398	144810	23650	18000	5910	3850	4550	150	3250	0	0	0	20400
1905/06R	61893,24	139217,70	23571,40	16642,26	4854,42	2924,93	4201,18	143,70	3243,41	0	0	0	22857,56
1906/07B	60398	144810	23650	18000	5910	3850	4550	150	3250	0	0	0	20400
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	68943	146500	23700	19450	5000	3500	4550	150	3250	0	0	0	7300
1907/08R	68725,88	169398,12	23587,93	20501,93	4709,74	3495,38	4476,43	143,70	3248,74	0	0	0	7228,28
1908/09B	68943	146500	23700	19450	5000	3500	4550	150	3250	0	0	0	7300
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	69588,40	172110	23800	21700	5000	3500	4400	150	3600	0	0	0	55950
1909/10R	76640,50	162572,24	23798,95	19871,45	5091,76	3459,32	4332,31	123,10	3599,97	0	0	0	43809,27
1910/11B	69588,40	172110	23800	21700	5000	3500	4400	150	3600	0	0	0	55950
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	83368	169115	24408	20500	5200	3560	4400	150	3680	16200	0	0	96700
1911/12R	79704,03	167819,63	24406,14	19659,92	5161,94	3554,35	4394,47	52	3679,61	17844,97	0	0	40116,58
1912/13B	83368	169115	24408	20500	5200	3560	4400	150	3680	16200	0	0	96700
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pociegi i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, gęzny, biblioteka	Koszty pochówki	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wsparcie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1913/14B	82828,18	157152	24000	21800	5250	3790	4000	150	3790	8775		0	30500
1913/14R	79746,98	151441,94	23998,56	21686,25	5358,58	3714,18	3991,10	181,70	3714,58	8332,70		5556,58	11602,55
1914/15B	82828,18	157152	24000	21800	5250	3790	4000	150	3790	8775		0	30500
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1915/16B	86868,18	164000	23370	22400	5600	3790	4310	190	3954	7990		200	2250
1915/16R	82170,74	184781,91	24994,37	22012,11	5691,30	5202,42	3039,20	129,40	3175,56	8138,13		0	12194,27
1916/17B	86868,18	164000	23370	22400	5600	3790	4310	190	3954	7990		200	2250
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1917/18B	94366,51	193270	25000	28159	6200	6000	4030	1550	3660	11760		0	0
1917/18R	132560,33	154464,52	8627,02	38841,94	5021,02	5503,83	3489,16	2747	3239,34	10677,86		0	0
1918/19B	94366,51	193270	25000	28159	6200	6000	4030	1550	3660	11760		0	0
1918/19R	251515,37	152365,50	9890,87	38287,75	6490,39	5538,40	4446,95	2608,90	1641,97	9104,31		0	0
1919/20B	182007	199000	20000	43530	6900	5500	3560	3600	3150	11377		0	0
1919/20R	456479,39	314545,78	29759,34	143025,16	15361,77	6220,87	5234,20	1577,30	3224,70	10697,46		0	0
1920/21B	414093	313200	29000	179400	13200	5800	4300	5459	3440	14860		18600	0
1920/21R	1067554,15	551505,18	41255,65	177097,66	18998,36	13649,62	12687,71	3312,50	3461,90	0		5875,20	0
1921/22B	1070810	551800	48000	246700	26600	12000	10230	10500	3440	0		94400	0
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1922/23B	2166701,30	1015000	141150	295900	32600	20000	12250	9000	4600	0		90000	25000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1923/24B	(92642000)	66609600	4236000	39970000	3808000	360000	400200	220000	92000	0		0	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1924/25B	(149000)	75500	15600	34000	4000	3200	2700	1500	2600	0		0	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówki	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1925/26R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1926/27B	(276000)	114000	26000	18300	4200	3700	3100	1700	3100	0	600	88000	0
1926/27R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1927/28B	(292000)	123000	25000	21100	5000	4600	3300	1800	3900	1300	600	88000	107500
1927/28R	(322897,33)	136844,70	23825,63	20805,21	5310,13	4495,72	3520,37	977	3964,77	1616,02	91	88000	33000
1928/29B	(358000)	152000	28000	22800	6000	7000	6700	2000	5900	10400	800	74000	0
1928/29R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1929/30B	(398000)	165000	29300	24100	5700	7100	6700	2000	7100	10600	800	75700	0
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tabela 21.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Rybniku w latach 1886-1922²³⁹ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne											
Rok	Nadzór + Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1886B	2000	17532,90	1000	4000	100	500	150	30	0	1000	103,10
1886R	661,60	10430,79	1004,19	2101,71	228,29	2760,38	0	0	0	570,70	1498,94
1887B	2000	17309,54	1950	4000	1589	5250	200	0	0	1200	197,46
1887R	686+32,80	15161,85	1759,57	3630,38	1173,79	9158,62	51	0	0	360	550,99
1888/89B	1500	20431,12	2300	8000	1950	15770	500	0	0	2000	174,88
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1889/90B	1500	20433,59	2550	8000	2050	16950	500	0	0	2000	241,41
1889/90R	794,60+39,71	19531,05	1822,52	7848,70	1616,46	16270,82	322,40	0	0	772	122,60
1890/91B	1500	20433,59	2550	8000	2050	16950	500	0	0	2000	241,41
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1891/92B	1200	21015,90	2000	8000	1830	17200	350	0 (2190?)	0	2000	133,10
1891/92R	850,60	21038,25	1644,30	8937,50	1517,64	19256,55	334,77	1694,81	0	1039,35	43,89
1892/93B	1200	21015,90	2000	8000	1830	17200	350	2190	0	2000	133,10
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1893/94B	1000	22375	1900	10000	1775	18400	350	1825	0	2000	114
1893/94R	809,60	22202,45	1952,38	9921,34	1480,45	18732,72	331,10	1758,41	0	1239,44	175,85
1894/95B	1000	22375	1900	10000	1775	18400	350	1825	0	2000	114
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1895/96B	1000	21400	1950	10000	1720	18000	450	1830	0	2000	165
1895/96R	968,52	21400	1949,71	10343,56	1612,70	18130,95	407,27	1715,85	194,36	2000	263,29
1896/97B	1000	21400	1950	10000	1720	18000	450	1830	0	2000	165
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1897/98B	1000	22400	2000	11000	4600	13500	450		150	2000	263
1897/98R	1163,04	22153,23	1991,77	10290,07	4411,60	18813,69	362,70		21	1040	83,31
1898/99B	1000	22400	2000	11000	4600	13500	450		150	2000	263
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	1000	24750	2120	12600	5135	16550	450		150	2000	286
1899/00R	557,52	24529,29	2340,69	10697,19	6647,86	41385,30	389,57		63,27	1494	1011,08
1900/01B	1000	24750	2120	12600	5135	16550	450		150	2000	286
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	1000	26150	2420	14000	7250	32450	450		150	2000	321
1901/02R	708,84+9,85	26200	2439,34	12881,92	7807,97	56091,78	425,20		118,52	1707,12	270,94
1902/03B	1000	26150	2420	14000	7250	32450	450		150	2000	321
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	1000	28725	2600	13500	7335	34660 ³⁰	450		150	1800	333
1903/04R	1072,40	27300,95	2541,63	16681,53	7171,78	26794,12	450,50		466,38	1588,13	3777,04
1904/05B	1000	28725	2600	13500	7335	34660	450		150	1800	333
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	1000	28310	2600	15000	7470	28880	450		400	1800	591
1905/06R	674,70	28243,55	2503,34	25556,39	9255,48	31264,67	438,02		234,20	1665,80	5021,02
1906/07B	1000	28310	2600	15000	7470	28880	450		400	1800	591
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	1000	32935	2600	15000	9090	32495	450		300	1800	940
1907/08R	414,40	31438,33	2470,90	20339,25	8644,47	35866,99	439,50		467,78	3439,04	718,55
1908/09B	1000	32935	2600	15000	9090	32495	450		300	1800	940
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	1000	37300	2600	18700	9200	40754	650		300	2300	1164,40

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycji zniiesono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1909/10R	662,12	39 126,67	2529,21	19213,99	10452,60	45680,51	620,35		188,84	1985,44	939,22
1910/11B	1000	37300	2600	18700	9200	40754	650		300	2300	1164,40
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	1000	46510	2900	19500	11750		650		250	2300	1211
1911/12R	780,38+2,75	47661,67	2897,36	19479,37	10997,15		694,80		280,78	1686,40	1132,50
1912/13B	1000	46510	2900	19500	11750		650		250	2300	1211
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	1000	55320	2900	19500	12000		900		250	2000	1107
1913/14R	720,09	45875	3531,85	19494,57	12170,14		773,26		181,98	1494,28	3104,58
1914/15B	1000	55320	2900	19500	12000		900		250	2000	1107
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	1000	48434	3200	20000	12700		900		300	1910	1968
1915/16R	963,85	43566,66	4350,02	22276,77	13868,55		678,55		141,48	1294,96	3049,66
1916/17B	1000	48434	3200	20000	12700		900		300	1910	1968
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	1000	48050	5500	21500	14500		900		300	1890	1254
1917/18R	1061,94	44000	4647,37	29548,58	17799,50		933,12		279,29	1836,62	100,60
1918/19B	1000	48050	5500	21500	14500		900		300	1890	1254
1918/19R	514,52	44115,86	4116,11	37252,86	14882,14		708,96		158,44	875	690,94
1919/20B	1200	47250	5600	28000	15300		900		300	1380	958
1919/20R	1050,16	37950	4381,32	76311,34	14549,22		692,20		142	3393	14705
1920/21B	1800	43100	12000	63000	20800		900		450	3100	279778
1920/21R	2424,01	149427,75	19434,13	136288,51	76019,62		1051,60		484,56	3104	1249737,89
1921/22B	2500	170795	20400	99000	72700		1200		600	2700	856
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.

Rok	Nadzór + Defekty	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniszczono)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1922/23B	3750	241198,75	22000	205300	150000		1600	b.d.	900	2700	940

²³⁹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu (do 1922 r.).

²⁴⁰ Wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wóź Brzegu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochłótku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1886B	21624	37500	8700	3500	1620	2600	3000	200	1440	0	0
1886R	6772,25	15353,64	505,68	957,46	417,96	1607,50	617,53	0	588,52	0	0
1887B	26424	60450	12000	8450	2700	3550	4000	200	2400	0	0
1887R	15366,12	52485,54	3767,78	4421,55	1718,37	2744,72	2847,93	74,60	1906,91	0	0
1888/89B	47658	132700	24000	14300	4066	5600	6000	250	4800	0	0
1888/89R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	48108	130500	28000	10400	4066	5400	6000	300	4800	0	0
1889/90R	32751,39	129886,58	25929,70	9449,05	3006,53	3949,34	6197,07	128	4798,91	0	0
1890/91B	48108	130500	28000	10400	4066	5400	6000	300	4800	0	0
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	48331	130500	25500	12450	3400	4500	6000	200	4800	0	0
1891/92R	35253,05	142643,42	25499,53	12322,54	3499,04	3807,40	5995,81	134	4870,86	0	0
1892/93B	48331	130500	25500	12450	3400	4500	6000	200	4800	0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/94B	49051	129600	28000	13260	3500	3800	6000	150	4800	0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1893/94R	36838,76	130199,35	28385,87	12807,31	2939,83	3799,92	5946,53	145,50	4880,78	0	0
1894/95B	49051	129600	28000	13260	3500	3800	6000	150	4800	0	0
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	49135	132750	26000	13900	3150	3000	4600	150	3600	0	0
1895/96R	38378,40	140277,43	25994,85	13958,74	2278,08	2334,47	4333,35	48	3599,98	0	0
1896/97B	49135	132750	26000	13900	3150	3000	4600	150	3600	0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	46787	139800	27000	14250	2500	2500	4000	100	3900	0	1000
1897/98R	48095,53	139762,66	26999,68	13764,13	1791,97	2322,23	3612,26	96	3899,98	0	0
1898/99B	46787	139800	27000	14250	2500	2500	4000	100	3900	0	1000
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	56564	159090	30210	15650	2000	2750	4600	115	4680	0	0
1899/00R	53474,52	154809,26	23938,47	17242,68	1994,19	2517,87	4563,46	52,20	4681,43	0	0
1900/01B	56564	159090	30210	15650	2000	2750	4600	115	4680	0	0
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	60736	168988	32210	18300	2050	2750	4600	80	4745	0	0
1901/02R	53482,04	166684,76	30671,60	17226,39	1881,07	3040,58	4609,15	64	4682,52	0	0
1902/03B	60736	168988	32210	18300	2050	2750	4600	80	4745	0	0
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	61902	182905	33590	25980	2000	3150	4800	80	5135	0	22000
1903/04R	59861,52	181668,03	31404,05	24931,31	2764,19	3016,87	4848,02	32	5126,92	0	20420,63
1904/05B	61902	182905	33590	25980	2000	3150	4800	80	5135	0	22000
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	65034	162520	33445	24960	2500	2900	4900	65	5135	0	14200
1905/06R	65779,20	163028,50	33358,29	23709,80	2549,74	2995,52	5218,25	96,54	5155,94	0	14163,72

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1906/07B	65034	162520	33445	24960	2500	2900	4900	65	5135	0	14200
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	70134	164555	31800	24000	4680	3000	5150	66	5135	0	49700
1907/08R	69171	194179,07	35211,66	22711,34	6341,89	3119,98	5387,98	65,08	5131,39	0	45331,66
1908/09B	70134	164555	31800	24000	4680	3000	5150	66	5135	0	49700
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	81621,60	224340	37568	33340	7000	3550	6200	112	5850	0	16500
1909/10R	87478,43	195273,46	37477,04	32919,62	6408,47	3165,19	6391,26	75,50	5849,98	0	14219,67
1910/11B	81621,60	224340	37568	33340	7000	3550	6200	112	5850	0	16500
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	101642	242950	37317	40200	7000	3650	6000	120	6150	76800 ²⁴¹	26500
1911/12R	94657,04	205094,40	33934,15	39464,56	6385,10	3648,85	5945,39	50,81	5843,62	30330,33	13250
1912/13B	101642	242950	37317	40200	7000	3650	6000	120	6150	76800	26500
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	108540	227915	34832	43800	7000	4000	5816	120	5800	32700	38000
1913/14R	103754,62	208743,27	29352,83	41585,66	6251,58	3615,12	5791,25	117,62	5799,38	78091,09	18244,13
1914/15B	108540	227915	34832	43800	7000	4000	5816	120	5800	32700	38000
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	118398	247370	36240	43000	7000	4500	6800	120	6160	58400	13900
1915/16R	111130,81	352973,33	41542,56	37742,25	7291,54	7367,22	6185,77	286	6156,61	74494,68	13900
1916/17B	118398	247370	36240	43000	7000	4500	6800	120	6160	58400	13900
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	131006	334400	41800	44700	7600	8000	8000	300	6600	29800	4150
1917/18R	184277,75	348277,30	22770,29	50423,02	7822,75	19799,35	7939,44	6797,50	6585,08	19902,67	6470,26
1918/19B	131006	334400	41800	44700	7600	8000	8000	300	6600	29800	4150

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieć i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1918/19R	353924,54	374587,53	20714,25	98077,52	11327	21174,11	11082,75	4287	3577,89	8852,64	5649,75
1919/20B	251626	218500	30800	78140	9400	12000	6046	2100	3900	12600	3000
1919/20R	570067,44	1013377,60	127391,82	273533,16	21185,85	44271,71	14149,01	2733	3274,46	564	5216,44
1920/21B	524307	588000	113000	267500	22250	20000	10400	2515	5200	550	2000
1920/21R	417697,25	655745,83	29878,77	449189,06	30140,04	19103,86	14944,04	1500	4938,94	438	6549,51
1921/22B	1346599,5	689000	78800	564200	64250	25000	12700	4600	4100	700	177900
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	2988474,25	1150600	103800	604800	76600	30000	23150	2700	4160	1400	176300

²⁴¹ Przekazane do LHK nadwyżki finansowe z działalności zakładu.

Tabela 22.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Toszku w latach 1891/92-1940/41²⁴² (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne											
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycje zmiesiono), od 1936/37 fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mieszkania zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), 1926/27 oddzielnie, od 1938/39 fundusz płac pracowników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1891/92B	1200	16080	1000	5400	19780	1300	200	1364	0	1500	167
1891/92R	581,40	14877,79	1347,38	5395,40	19286,87	2670,21	200	1012,72	0	1075	3827
1892/93B	1200	16080	1000	5400	19780	1300	200	1364	0	1500	167
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1893/94B	1000	18535	1500	6700	19560	3750	200	1360	0	1500	210
1893/94R	225,20	16967,69	1398,06	6505,52	19328,04	2852,31	200	1334,94	0	350	146,10
1894/95B	1000	18535	1500	6700	19560	3750	200	1360	0	1500	210
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1895/96B	800	17650	1500	7500	19515	2760	250	1510	0	1500	289
1895/96R	712,88	18608,34	1385,12	7466,93	19571,23	3980,67	226,80	1514,35	0	803,70	66
1896/97B	800	17650	1500	7500	19515	2760	250	1510	0	1500	289
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.
1897/98B	800	21000	1300	6900	10450	3200	250	250	200	1500	196
1897/98R	923,40	20131,25	1177,63	6659,67	10066,86	4175,77	228,70	463,70	463,70	720,38	90,33
1898/99B	800	21000	1300	6900	10450	3200	250	250	200	1500	196
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	800	21150	1300	7500	6335	3600	250	250	200	1500	165
1899/00R	616,28	21150	1221,84	15067,04	7547,18	5040	219,70	111,62	111,62	852,38	120,17
1900/01B	800	21150	1300	7500	6335	3600	250	250	200	1500	165
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	800	22100	1300	8500	8140	7500	300	300	200	1500	184
1901/02R	339	21950	1067,55	7921,68	7942,84	9284,54	265,45	146,30	146,30	628,15	19,55

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12, pozycję zniszczono), od 1936/37 fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mieszkań zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), 1926/27 oddzielnie, od 1938/39 fundusz plac pracowników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1902/03B	800	22100	1300	8500	8140	7500	300		200	1500	184
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1903/04B	600	23275	1250	7850	7990	22710[1]	300		150	850	169
1903/04R	1023,80	24009,56	948,46	7050,28	7787,63	18648,47	249		266,42	846,25	641,20
1904/05B	600	23275	1250	7850	7990	22710	300		150	850	169
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1905/06B	600	20175	1150	7850	7720	22760	300		150	1000	207
1905/06R	714,80	18266,33	1279,45	9271,97	8221,92	23693,28	240		247,42	918,65	1993
1906/07B	600	20175	1150	7850	7720	22760	300		150	1000	207
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	600	22400	1400	9500	8600	25396	400		150	1200	190
1907/08R	878,88	20300	1411,11	9662,40	8495,64	21416,10	341,90		161,98	1176,55	769,50
1908/09B	600	22400	1400	9500	8600	25396	400		150	1200	190
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	700	24787,50	1400	10500	8120	33302	400		150	1200	140,50
1909/10R	437,86	28323,32	1367,15	10090,82	8592,47	33005,68	363		174,48	589,10	525,10
1910/11B	700	24787,50	1400	10500	8120	33302	400		150	1200	140,50
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	700	32390	1500	10500	9060		400		150	900	395
1911/12R	411,51	31258,18	1719,29	10393,25	9172,03		383,33		85,40	965,50	0
1912/13B	700	32390	1500	10500	9060		400		150	900	395
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	500	36725	1700	11700	8110		400		150	1200	399,50
1913/14R	572,45+24,37	34083,33	1924,90	11574,44	7954,36		396,40		76,58	937,50	959,10
1914/15B	500	36725	1700	11700	8110		400		150	1200	399,50

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12, pozycję zniszczono), od 1936/37 fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mieszkań zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), 1926/27 oddzielnie, od 1938/39 fundusz plac pracowników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	520	36912,50	2100	12500	9280		500		150	1300	886,75
1915/16R	317,02	37351,50	2012,76	11874,57	9280		342		50,20	1044,10	2408,46
1916/17B	520	36912,50	2100	12500	9280		500		150	1300	886,75
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	500	37291,67	2500	14800	10377		500		150	1250	941,89
1917/18R	742,27	37291,67	2683,72	14947,20	11836,97		751		266,99	1275,40	100
1918/19B	500	37291,67	2500	14800	10377		500		150	1250	941,89
1918/19R	326,52	33600	3388,15	18626,98	9757,42		381,10		156,15	815,40	149,20
1919/20B	750	36587,50	4900	18800	13570		500		300	1100	498,66
1919/20R	766,83	34456,60	5402,06	19334,79	11397,68		483,40		609,72	1180	14704,71
1920/21B	1125	37850	4750	27300	14570		650		450	2440	234021,01
1920/21R	1173,11	129038,04	7265,37	50145,35	52021,60		849		954,18	2102,60	976729,95
1921/22B	1500	120470	15500	60260	53300		1000		900	2140	1530
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	2250	171136,23	26500	96880	78500		1500		1350	2140	1605
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	125500	(89208316)	420500	7662000	360000		39568		13500	23400	692012890
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	400+21000	(161000)	2180	14280	1200		408		150	660	20455
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1925/26R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1926/27B	650	(290000)	1700	63200	15200		600	41900	150	1600	49900
1926/27R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12, pozycję zniszczono), od 1936/37 fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mieszkania zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), 1926/27 oddzielnie, od 1938/39 fundusz plac pracowników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1927/28B	1000	(297000)	2000	62900	19000		500	55000	600	1700	52900
1927/28R	886,59 +3101,96	(343970,71)	2486,99	69549,18	11562,76		499,25		636,18	870,75	59133,05
1928/29B	1200+80800	(433000)	2500	159500	19000		600		1000	7700	4800
1928/29R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1929/30B	9200+78200	(484300)	2300	85600	19100		700		1000	12700	5300
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	0	227195	2166	38085	21711	88482	382	0	2072	0	236
1937/38B	0	220400	2500	38500	20800	100000	2400	1500	3600	5000	400
1937/38R	1262	219733	2345	31984	20277	90216	0	0	2643	4401	253
1938/39B	0(1500?)	223500	2500	37500	20000	108000	1900	1500	3100	5000	350
1938/39R	1645	221708	2136	38731	17733	77180	0	b.d.	2297	4997	242

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12, pozycję zniszczono), od 1936/37 fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mieszkania zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), 1926/27 oddzielnie, od 1938/39 fundusz plac pracowników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1939/40B	700	243500	3000	62700	20000	109850	2600	1500	1900	6259	1641
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	2500	268300	2500	50600	18000	97500	1500	b.d.	1600	5500	500

²⁴² Opracowano na podstawie protokołów obrad landiagów, Haushaltssatzung... oraz APO, PVOS, sygn. 1.

²⁴³ Istotny wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wzór Brzegeu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1891/92B	30810	85889	17960	6300	3600	3600	4200	250	3200			0	0
1891/92R	18631,16	60473,39	8201,36	3108,28	1494,73	2872,33	2822,26	105,40	3200			0	0
1892/93B	30810	85889	17960	6300	3600	3600	4200	250	3200			0	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1893/94B	38992	115293	22600	6200	2950	6000	5000	250	4000			0	0
1893/94R	27644,57	101511,89	16292,66	5093,81	2110,38	5282,31	4043,83	132	3457,47			0	0
1894/95B	38992	115293	22600	6200	2950	6000	5000	250	4000			0	0
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1895/96B	43126	131160	22140	7300	2600	4400	2300	250	2750			0	0
1895/96R	33086,90	123970,69	18409,08	7594,01	2744,48	4534,71	2099,59	168	2443,97			0	0
1896/97B	43126	131160	22140	7300	2600	4400	2300	250	2750			0	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1897/98B	40494	117950	22050	8000	2800	4250	2430	180	2750			0	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1897/98R	38391,12	115841,57	17154,80	9281,83	3320,72	4060,87	1926,59	60	2745,06			0	0
1898/99B	40494	117950	22050	8000	2800	4250	2430	180	2750			0	0
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1899/00B	43450	116150	20200	9000	3350	4250	2430	100	2750			0	0
1899/00R	39352,96	112604,20	19356,78	10360,02	3259,05	3302,05	1934,65	25,50	2684,73			0	0
1900/01B	43450	116150	20200	9000	3350	4250	2430	100	2750			0	0
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1901/02B	45386	128480	22000	13860	3560	4500	2430	100	3000			0	0
1901/02R	43677,22	125355,54	19136,11	14307,26	3800,13	4683,66	2142,97	74,25	2881,12			0	0
1902/03B	45386	128480	22000	13860	3560	4500	2430	100	3000			0	0
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1903/04B	46366	128110	21000	14100	3500	4400	2430	100	3000			0	12000
1903/04R	44549,32	121530,76	20543,67	12392,61	3130,28	3993,45	1642,87	89,25	2821,54			0	0
1904/05B	46366	128110	21000	14100	3500	4400	2430	100	3000			0	0
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1905/06B	48818	128610	21000	13500	3300	4000	2700	100	3000			0	0
1905/06R	49344,96	127618,37	10763,71	12692,25	2964,54	3931,90	2173,37	49,60	2923,10			0	0
1906/07B	48818	128610	21000	13500	3300	4000	2700	100	3000			0	0
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1907/08B	51914	130000	20000	13500	4000	4000	2600	100	3300			0	53500
1907/08R	50725,88	147334,81	19238,73	17763,10	6179,44	4267,72	2601,14	0	3220,55			0	49259,68
1908/09B	51914	130000	20000	13500	4000	4000	2600	100	3300			0	53500
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1909/10B	54590	154000	22000	15650	6200	4600	2600	100	3500			2600	53920
1909/10R	60105,24	137130,56	20121,02	15838,84	5911	2810,67	2598,84	12,75	3463,10			1270,16	37122,92

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1910/11B	54590	154000	22000	15650	6200	4600	2600	100	3500			2600	53920
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1911/12B	62255	145800	20000	17500	6250	4000	2600	100	3500			38900	82500
1911/12R	63653,08	135217,58	20000	15835,71	5009,02	3821,92	2588,64	12,75	3484,86			33105,22	67199,77
1912/13B	62255	145800	20000	17500	6250	4000	2600	100	3500			38900	82500
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1913/14B	72015,50	147220	20000	17500	6500	4300	2600	100	3500			9290	34675
1913/14R	71198,61	145733,15	19948,54	17298,53	5765,30	3688,84	2584,27	25,90	3482,95			26920,52	35695,83
1914/15B	72015,50	147220	20000	17500	6500	4300	2600	100	3500			9290	34675
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1915/16B	79543,75	165200	24500	19555	6500	4000	3600	100	4152			32358	9500
1915/16R	79613,91	168654,41	31986,62	24013,72	5368,30	7298,78	2601,12	197,40	3990,34			6683,64	14193,87
1916/17B	79543,75	165200	24500	19555	6500	4000	3600	100	4152			32358	9500
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1917/18B	87617,44	213600	26200	24900	6500	8000	3600	1000	3942			1830	0
1917/18R	127678,05	187868,57	17486,99	34881,38	5047,44	5437,19	3518,30	2723,08	3283,12			2078,21	0
1918/19B	87617,44	213600	26200	24900	6500	8000	3600	1000	3942			1830	0
1918/19R	219426,37	196165,69	15852,04	49149,69	5270,11	9753,51	4318,62	1697,85	3723,35			1602,91	3034,22
1919/20B	16478,84	196200	21700	47500	6500	10000	3600	5250	3156			1400	8250
1919/20R	362374,01	348899,48	41171,64	165633,94	14280,29	16124,61	6030,42	1079,95	3118,88			1819,09	4751,81
1920/21B	327568,99	457500	37300	176700	15000	13000	4590	5640	4025			208289	8250
1920/21R	236380,95	682228,21	45726,91	311754,85	27324,57	35384,45	10213,71	1433,75	3886,26			1926,69	5431,93
1921/22B	1031930	499500	67950	379800	22000	16900	9080	4765	4005			164370	4000
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1922/23B	1981663,77	1079700	135900	440200	40000	21970	9080	4650	6675			105910	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1923/24B	(89208316)	56004786	6346080	66892000	1260000	1054560	274800	912600	88800			80200	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1924/25B	(161000)	76431	15750	31400	6660	3200	2720	1500	2664			2142	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1925/26B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1925/26R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1926/27B	(290000)	140000	31900	28700	4900	4500	3700	1700	3800	1300	600	99000	0
1926/27R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1927/28B	(297000)	140000	30000	33300	6000	5400	3700	1700	4400	1300	600	103000	272000
1927/28R	(343970,71)	129337,48	29980,88	25314,79	6692,45	5374,79	5872,45	1696,75	4399,87	3420,44	296,51	103000	63000
1928/29B	(433000)	163000	30300	32100	5400	7700	6900	1700	6300	12700	800	100000	0
1928/29R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1929/30B	(484300)	175000	29300	24100	5700	7100	6700	2000	7100	10600	800	102000	10000
1929/30R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1930/31B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1930/31R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1931/32B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	b.d.	123686	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	142672	142800	23713	22597	25553	4642	7914	641	0	1296	100	94400	0
1937/38B	151700	125285	54300	21000	30800	5600	8100	900	1500	2200	100	94400	0
1937/38R	148350	134300	37454	22064	25452	4724	8240	615	4400	1296	831	90000	0
1938/39B	168000	133740	50000	19000	30800	4600	7700	900	1500	2200	750	97400	0
1938/39R	159861	134900	44904	18105	26414	4428	7883	301	5100	1296	591	77300	0
1939/40B	145450	b.d.	46150	19000	28800	4200	10000	900	8100	1450	900	0	0
1939/40R	b.d.	126000	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	169150	b.d.	33100	16500	26900	4000	6800	450	3800	0	200	0	200

Tabela 23.
Wydatki na utrzymanie zakładu dla obłąkanych w Lubinie w latach 1905/06-1940/41 (według uchwalonych budżetów i rzeczywiście)²⁴⁴

A. Wydatki administracyjne											
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję znesiono), od 1929/30 zasilki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starszy krójowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1905/06B	300	11250	900	2800	1800	3000	150		150	300	76
1905/06R	499,13	12799,17	1497,38	634,43	2994,76	4991,27	249,56		46	499,12	126,45
1906/07B	300	11250	900	2800	1800	3000	150		150	300	76
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	600	38510	3200	8000	8400	27120	400		400	1800	420
1907/08R	393,16	32612,32	2741,29	6141,37	6369,66	23339,33	128,35		362,24	805,76	544,14
1908/09B	600	38510	3200	8000	8400	27120	400		400	1800	420
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	600	38192	3500	9100	9180	33970	400		400	1800	415
1909/10R	369,60	40637,09	2931,62	7398,99	8836,77	30384,90	234,10		211,33	826,85	63,85
1910/11B	600	38192	3500	9100	9180	33970	400		400	1800	415
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	600	49970	3600	9400	12150		400		400	1000	421
1911/12R	352,27	48350	3447,38	6991,66	10115,67		258		56,26	996,95	525,43
1912/13B	600	49970	3600	9400	12150		400		400	1000	421
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	600	51938	3700	11000	11700		350		250	1200	450
1913/14R	325,32	48658,87	3258,70	9983,88	11451,87		282,40		35,73	1086,85	364,55
1914/15B	600	51938	3700	11000	11700		350		250	1200	450
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	500	49433	3700	13100	13300		350		150	1400	465
1915/16R	345,04	48426,50	2407,38	12118,53	13011,55		281		0	1036,64	2107,86

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycję zniesiono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starszego krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1916/17B	500	49433	3700	13100	13300		350	1400	150	1400	465
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	500	51645	4300	14500	14470		350	1400	150	1400	478
1917/18R	587,34	50646,55	4110,69	11530,10	16712,65		320	970,10	232,18	970,10	1167,56
1918/19B	500	51645	4300	14500	14470		350	1400	150	1400	478
1918/19R	436,61	50748,37	5045,19	14887,60	14448,51		264,80	485	302,03	485	554,75
1919/20B	600	55318	5050	14500	15900		350	1400	300	1400	524
1919/20R	926,47	45395,28	9016,41	35966,53	16596,49		481,50	708	121,81	708	3754,44
1920/21B	900	45580	6950	26000	18500		450	2760	450	2760	251072,32
1920/21R	1693,80	190280,08	26192,99	87373,48	73133,49		539	1965	337,38	1965	2732,58
1921/22B	1800	189954	25500	82000	86000		800	2640	600	2640	751
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	2700	262610,50	55000	138000	128500		1000	2700	900	2700	900
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	243000	(104931000)	1680000	8700000	1204000		28000	28000	9000	28000	788022000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	280+44000	(192000)	3000	21000	3000		140	800	125	800	25405
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	300+44000	(348000)	3300	37800	14400		300	1800	125	1800	15125
1925/26R	262,56+440000	(375350,69)	4820,14	52955,40	14382,66		b.d.	1175,20	219,18	1175,20	21432,86
1926/27B	400+44000	(410600)	5500	56300	14400		500	2110	125	2110	965
1926/27R	343,20+44000	(424171,72)	5411,30	63753,87	14919,68		b.d.	2043,30	357,80	2043,30	10908,19
1927/28B	400+205500	(435100)	5900	63300	14600		b.d.	2050	200	2050	10200
1927/28R	721,48+205500	(478340,18)	5626,29	63293,66	16617,37		b.d.	2064,30	757,55	2064,30	9392,21
1928/29B	1250+206600	(591400)	6500	100950	16600		b.d.	2520	400	2520	12080

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 pozycje zniesiono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1928/29R	1248,78+89995,18	(556069,89)	6123,10	100331,54	19330,12	b.d.	b.d.	b.d.	163,23	2515	14560,25
1929/30B	1250+115300	(548650)	6200	77700	19300	2000	46820	6830	400	2560	9190
1929/30R	1567,28+90413,90	(505356,77)	6167,29	78230,75	19090,08	2968,12	59453,20	6775,53	371,64	2569,68	15262,99
1930/31B	1200+103200	(541100)	2650	78550	20100	2000	65300	7600	400	2150	11000
1930/31R	840,27+0	(521359,87)	2637,31	68369,97	11491,87	2476,25	67830,24	b.d.	149,26	2095	1890,93
1931/32B	1000+92600	(517100)	3000	84100	23900	1800	64900	8000	800	2500	6650
1931/32R	919,07+0	(463426,24)	2454,30	75814,03	10720,84	1517,50	77527,60	7361,93	471,61	2500	3383,56
1932/33B	500+0	(412400)	2800	44900	10700	900	71700	11000	1000	2300	7398
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	1000+0	(394320)	2800	47140	10200	720	70400	7000	960	2800	7150
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	576+0	407113	2686	50739	8224	2856	67298	0	647	2193	3222
1936/37B	850+0	375500	2900	51660	8600	2000	70240	4500	1010	1950	3500
1936/37R	1312+0	352545	2900	51658	8641	2020	76112	900	2373	1312	1735
1937/38B	850+0	364530	3500	50170	14050	2000	77200	1780	1660	2180	1200
1937/38R	556+0	341403	3328	41009	8605	1473	84481	1200	3743	2234	2952
1938/39B	850+0	354100	3700	54070	13050	4004	84984	3000	1800	9612	1500
1938/39R	748+0	338682	3695	42060	10217	7322	91095	0	2467	5677	10
1939/40B	900+0	396400	3700	43550	12200	4000	109415	3000	1900	8010	1487
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	500+0	407900	3700	29100	11800	2000	124800	3000	2100	6850	1500

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie, od 1929/30 do ograniczenia	Oświetlenie	Sprzątanie	Lecarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1905/06B	10474	13300	2300	6000	1100	500	650	0	250			0	0
1905/06R	8716,17	12252,52	675,50	9457,58	671,40	446,11	602,98	0	231,18			0	0
1906/07B	10474	13300	2300	6000	1100	500	650	0	250			0	0
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1907/08B	55045	194330	30700	37215	2500	4500	5000	110	4250			0	0
1907/08R	46684,55	147712,12	21847,86	38630,75	2201,55	4245,77	2509,20	65,35	3344,81			0	0
1908/09B	55045	194330	30700	37215	2500	4500	5000	110	4250			0	0
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1909/10B	65113	212050	34220	43600	2900	5200	5000	60	4750			88750 ³⁴⁵	0
1909/10R	64966,89	180939,96	24109,76	40800,41	2933,11	4562,40	3954,21	0	4748,05			70561,37	0
1910/11B	65113	212050	34220	43600	2900	5200	5000	60	4750			88750	0
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1911/12B	91869	274150	41380	51130	4000	6600	5800	70	6900			226300	0
1911/12R	80349,90	205439,14	29716,82	54728,83	3335,25	5489,05	3901,85	39,20	4222,46			169293,27	0
1912/13B	91869	274150	41380	51130	4000	6600	5800	70	6900			226300	0
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1913/14B	96778	246400	37350	62860	4000	6170	5320	80	6174			153980	64700
1913/14R	90347,79	211808,95	28863,53	53042,76	4241,19	5208,27	4440,61	78,40	5255,64			228325,10	53831,31
1914/15B	96778	246400	37350	62860	4000	6170	5320	80	6174			153980	64700
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1915/16B	106192	260800	38090	59100	4500	6530	6660	100	6530			174100	1175
1915/16R	106342,23	294069,24	23555,38	54710,97	3242,56	6947,19	3379,79	19,60	3940,38			173521,16	1033,26
1916/17B	106192	260800	38090	59100	4500	6530	6660	100	6530			174100	1175
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie, od 1929/30 do ogrzewania	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorejch (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorejch poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1917/18B	127197	332500	40460	67700	3800	10000	6170	1710	6000			58070	500
1917/18R	162366,85	256608,39	28632,78	68186,17	2357,58	6134,86	4519,06	2858,75	1425,49			11105,40	0
1918/19B	127197	332500	40460	67700	3800	10000	6170	1710	6000			58070	500
1918/19R	310155,29	226930,42	8188,06	55491,41	2885,94	4277,09	4133,71	104,60	1097,41			0	0
1919/20B	224578	313000	30800	89950	3200	8500	4860	2670	4500			12600	0
1919/20R	449087,65	351266,29	55790,08	244575,33	6297,07	10329,35	9169,18	120,30	4606,27			0	0
1920/21B	404937,68	504800	33900	392000	4200	8500	8000	4800	4500			142300	0
1920/21R	1144188,55	764600,02	170489	468193,01	19742,78	33744,76	10771,32	3189,55	4826,50			0	0
1921/22B	1203455	684200	114400	448000	30000	20000	9900	6300	5600			200400	52000
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1922/23B	238899,50	1276000	177600	600000	32000	34800	13600	8000	8700			323200	98000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1923/24B	(104931000)	75533400	11593600	52346000	3801000	1234800	804000	640000	114000			0	0
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1924/25B	(192000)	103400	21900	49600	7000	4500	3700	1500	3700			2000	0
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.
1925/26B	(348000)	153000	31500	36900	3500	5600	4800	2500	4700			24600	0
1925/26R	(375350,69)	151114,66	106542,61	40884,64	3138,41	7903,05	4810,91	1553,80	4681,42	3232,40	750	0	0
1926/27B	(410600)	211600	39200	37000	5000	6900	6200	3100	5800	12800	900	57600	29400
1926/27R	(424171,72)	187950,36	39143,27	45882,65	4966,15	7760,30	6753,94	1796,95	5764,72	10083,20	832,25	0	5402,42
1927/28B	(435100)	212200	43100	48400	5700	8100	6950	1700	6800	12900	900	0	3900
1927/28R	(478340,18)	198010,70	42366,26	54480,00	6416,03	7795,54	6300,10	1545,70	7702,10	11544	1066,71	0	0
1928/29B	(592400)	261000	50500	58900	6800	9400	8300	1700	9100	14400	1400	0	71200
1928/29R	(556069,89)	219418,43	46812,93	69495,08	z poprz.	8912,09	8091,19	2373,30	8144,24	19836,08	1234	206600	0
1929/30B	(548650)	260100	55000	78600		9400	8400	1700	9100	25300	1600	204900	0

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie, od 1929/30 do ogrzewania	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorejch (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wspieranie chorych poza zakładem	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne
1929/30R	(503356,77)	239930,03	48271,60	61727,86		7746,30	7714,74	2513,20	7492,48	44738,21	1600	204900	0
1930/31B	(541100)	259600	54500	76300		8300	10750	2800	8000	57500	1200	217000	20000
1930/31R	(521359,87)	219574,95	51434,31	71374,55		7745,39	10705,53	2790,95	7967,40	73577,92	790,80	217000	0
1931/32B	(517100)	241400	63000	69000		8700	12650	3300	9400	70800	1200	184800	0
1931/32R	(463426,24)	194632,13	55327,05	58941,65		6834,16	11622,88	2686,30	8605,45	50143,97	961,13	184800	0
1932/33B	(412400)	205400	39300	63700		8000	12800	3000	8700	28300	700	183100	48842
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(394320)	196000	34900	61700		8100	9860	2800	7800	26350	700	201100	3000
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	24146	198310	36127	54589		6149	8793	721	5290	27796	644	102800	0
1936/37B	61330	200740	42890	58000		6730	9600	750	6540	19560	600	101000	1800
1936/37R	78155	192331	35330	54717		6572	9365	2833	9744	17326	572	187000	0
1937/38B	111220	201290	42890	57000		6700	9400	3000	6540	19560	800	97800	0
1937/38R	129040	205884	40706	56843		6393	10363	2976	8970	17232	631	180300	1697
1938/39B	126490	215000	45790	57000		7600	11220	3000	9400	19440	1200	173600	0
1938/39R	177183	227658	24229	58622	z poprz.	7259	10524	3547	8970	18447	483	173600	0
1939/40B	167738	249860	83800	54900	8750	8800	13720	3000	9570	18000	1200	600	3500
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	194300	195400	50100	48300	6000	6700	9700	3400	5800	23500	100	600	950

²⁴⁴ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.
²⁴⁵ Przekazane do LHK nadwyżki finansowe z działalności zakładu.

Tabela 24.
Wydatki na utrzymanie pensjonatu w Lubiążu w latach 1876-1921²⁴⁶ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne

Rok	Wpłata do funduszu ogólnego zakładu publicznego	Wydatki na utrzymanie inwentarza żywego	Wypłaty tzw. wdowiego i sierociego	Wypłaty dla zakładu inwalidzkiego i starczego (od 1897/98 włączona do poprzedniej poz.)	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki + Defekte
1876B	12480	3900	0	0	900	20
1876R	14274	2482,32	0	0	263,35	0
1877B	12480	3900	0	0	900	20
1877R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1878B	12480	3850	0	0	900	20
1878R	14274	4431,33	0	0	375	0+57,15
1879B	12480	3850	0	0	900	20
1879R	13806	4888,85	0	0	900	0
1880B	13728	3850	0	0	900	0
1880R	15210	5611,30	0	0	847	0
1881B	13728	4503	0	0	900	0
1881R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1882B	13728	4620	0	0	900	0
1882R	13962	4552,04	0	0	330	0
1883B	13728	4620	0	0	900	0
1883R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1884B	13728	4500	0	0	900	0
1884R	11700	1978,20	0	0	100	0+1
1885B	13728	4500	0	0	900	0
1885R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1886B	13000	3900	0	0	900	0
1886R	12918,75	3421,88	0	0	597,80	0+18,80
1887B	13000	3900	0	0	900	0
1887R	13081,25	4703,55	0	0	240	0

Aneks

Rok	Wpłata do funduszu ogólnego zakładu publicznego	Wydatki na utrzymanie inwentarza żywego	Wyплаты tzw. wdowiego i sierociego	Wyплаты dla zakładu inwalidzkiego i starszego (od 1897/98 włączona do poprzedniej poz.)	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki + Defekte
1888/9B	13000	3900	0	0	900	0
1888/9R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1889/90B	13000	3900	0	0	900	0
1889/90R	13893,75	3709,16	0	0	642,70	0+117,88
1890/91B	13000	3900	0	0	900	0
1890/91R	b.d.	b.d.	0	0	b.d.	b.d.
1891/92B	13650	3900	274	156	900	0
1891/92R	16412,50	6052,27	288,20	18,06	371,30	0+2,53
1892/93B	13650	3900	274	156	900	0
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/94B	18750	5400	310	30	900	0
1893/94R	21850	5384,43	313,66	10,78	105	0
1894/95B	18750	5400	310	30	900	0
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	21750	5400	320	20	900	0
1895/96R	21978,40	5084,16	338,10	21,13	380	0
1896/97B	21750	5400	320	20	900	0
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	22317	5000	400	0	500	0
1897/98R	24517,62	5698,30	407,86	0	90	0
1898/99B	22317	5000	400	400	500	0
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	24343	5500	450	450	500	0
1899/00R	23351,93	4167,05	701,05	0	499,50	0
1900/01B	24343	5500	450	450	500	0
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	23876	4500	845	845	500	0

Aneks

Rok	Wpłata do funduszu ogólnego zakładu publicznego	Wydatki na utrzymanie inwentarza żywego	Wyплаты tzw. wdowiego i sierociego	Wyплаты dla zakładu inwalidzkiego i starczego (od 1897/98 włączona do poprzedniej poz.)	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki + Defekte
1901/02R	24808,87	5259,49	810,09		435	0
1902/03B	23876	4500	845		500	0
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1903/04B	23876	5000	845		500	0
1903/04R	29605	6246,01	784,19		190	0+1,05
1904/05B	23876	5000	845		500	0
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1905/06B	25185	5700	839		400	0
1905/06R	26172,16	4975,14	911,67		394,32	0+119,46
1906/07B	25185	5700	839		400	0
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1907/08B	25310	5500	1100		400	0
1907/08R	27009,88	5982,86	971,65		240	0
1908/09B	25310	5500	1100		400	0
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1909/10B	25310	5500	1180		400	0
1909/10R	24976,25	5132,60	1088,64		50	0
1910/11B	25310	5500	1180		400	0
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1911/12B	25560	5500	1070		200	0
1911/12R	28852,35	2967,33	1363,67		200	0+7,84
1912/13B	25560	5500	1070		200	0
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1913/14B	25560	4700	1290		200	0
1913/14R	30612,94	3861,51	1289,44		181,69	0
1914/15B	25560	4700	1290		200	0
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.

Rok	Wpłata do funduszu ogólnego zakładu publicznego	Wydatki na utrzymanie inwentarza żywego	Wydatki tzw. wdowiego i sierociego	Wydatki dla zakładu inwalidzkiego i starczego (od 1897/98 włączona do poprzedniej poz.)	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Inne wydatki + Defekte
1915/16B	27895	4700	1400		200	0
1915/16R	29025,14	2501,48	1477,38		321,20	0
1916/17B	27895	4700	1400		200	0
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1917/18B	27895	3500	1892		200	0
1917/18R	24948,23	1503,26	2592,47		250	0
1918/19B	27895	3500	1892		200	0
1918/19R	21664,29	2323,60	1992,32		200	0
1919/20B	33862	2800	2050		250	0
1919/20R	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.
1920/21B	44000	3600	9380		580	0

²⁴⁶ Opracowano na podstawie protokołów obrad I nadzoru śląskiego (XXIV-LIX).

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Odzzież robocza personelu	Ogrzewanie budynku	Oświetlenie	Sprzątanie	Wydatki medyczne i książki dla chorych	Emerytury i w sparcia	Wydatki nadzwyczajne	Obrot kapitałowy	Dodatkowe wydatki na zakup mienia	Fundusz dyspozycyjny dyrekcji	Wszystkie wydatki
1876B	9594	34029	1305	6258	1618	3000	810	0	70,50	1315,50	0	0	75300
1876R	8579,30	35152,89	579,26	5609,83	2465,61	3431,25	993,01	0	0	8321,91	303,25	0	81456,28
1877B	9594	34029	1305	6258	1618	3000	810	0	70,50	1315,50	0	0	75300
1877R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1878B	9594	33282	1030	6100	1370	3000	810	0	14,0	1020	0	0	73470
1878R	7862,70	33555,57	1187,45	4809,74	1387,31	3431,25	1313,17	0	0	12101,97	0	0	84786,64
1879B	9594	33282	1030	6100	1370	3000	810	0	14,0	1020	0	0	73470
1879R	7557,75	32563,35	940,74	6259,11	1490,64	3318,75	812,18	0	0	10351,86	120,43	0	83009,66

Aneks

Rok	Pobory personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Odziecz robocza personelu	Ogrzewanie budynku	Oświetlenie	Sprzątanie	Wydatki medyczne i książki dla chorych	Emerytury i wsparcia	Wydatki nadzwyczajne	Obrot kapitałowy	Dodatkowe wydatki na zakup mienia	Fundusz dyspozycyjny dyrekcji	Wszystkie wydatki
1880B	9594	37012	935	5350	1480	3300	1300	0	9,0	5232	0	0	98545
1880R	7480,60	35703,39	1130,75	5249,20	1398,32	3656,25	1390,78	0	0	13100,43	0	0	90778,02
1881B	9594	36577	1069	5000	1487	3300	1300	0	12,0	4620	0	0	82090
1881R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1882B	9594	36577	1069	4810,32	1450	3300	1300	0	11,68	4490	0	0	81850
1882R	7577,20	33896,46	976,05	3462,09	1328,91	3356,25	1319,86	0	0	12143,77	0	0	82904,63
1883B	9594	36577	1069	4810,32	1450	3300	1300	0	11,68	4490	0	0	81850
1883R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1884B	9594	34951	1050	4496,50	1345	3300	1360	0	3,68	11001,82	0	0	86230
1884R	7599,80	31404,30	1007,67	3287,70	1157,55	2812,50	2130,65	0	93,76	9818,70	0	0	71577,87
1885B	9594	34951	1050	4496,50	1345	3300	1360	0	3,68	11001,82	0	0	86230
1885R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1886B	9518	33200	1080	3470	1210	3000	1650	0	10	5992	0	4000	80930
1886R	8142,23	32233,09	964,84	2994,08	703,90	2981,25	1097,06	0	2,40	6944,98	0	3268,60	86262,74
1887B	9518	33200	1080	3470	1210	3000	1650	0	10	5992	0	4000	80930
1887R	8415,41	32842,41	827,45	3461,05	701,93	3018,75	1495,44	0	0	4572,70	0	10237,35	87520,93
1888/9B	9638	33030	1040	3250	750	3000	1450	0	10	5410	0	4000	79380
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	9638	33637	980	3220	725	3000	1450	0	10	1720	0	4000	76180
1889/90R	8736,93	34303,74	1040,47	3203,52	670,55	3206,25	1448,52	0	0	3403,58	0	4434,10	82822,87
1890/91B	9638	33637	980	3220	725	3000	1450	0	10	1720	0	4000	76180
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	11200	35230	1080	4220	770	3150	1450	0	10	0	0	4240	80230
1891/92R	10534,61	41526,91	1428,86	4228,80	848,09	3787,50	1674,82	0	0	2043,76	0	4528,73	96572,44
1892/93B	11200	35230	1080	4220	770	3150	1450	0	10	0	0	4240	80230
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Pobory personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Odzież robocza personelu	Ogrzewanie budynku	Oświetlenie	Sprzątanie	Wydatki medyczne i książki dla chorych	Emerytury i wsparcia	Wydatki nadzwyczajne	Obrot kapitałowy	Dodatkowe wydatki na zakup mienia	Fundusz dyspozycyjny dyrekcji	Wszystkie wydatki
1893/94B	12120	42100	1380	4680	770	3750	800	0	10	900	0	6000	97900
1893/94R	11581,29	43018,34	1104,26	4839,30	992,58	3881,25	1075,12	0	0	7455,60	0	5074,31	110605,79
1894/95B	12120	42100	1380	4680	770	3750	800	0	10	900	0	6000	97900
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	12300	42100	1360	4850	940	3750	800	0	10	1700	0	6000	102200
1895/96R	11837,06	43676,93	1604,81	4555,43	943,07	3828	596,70	0	228	7775,17	254,62	5851,49	108953,07
1896/97B	12300	42100	1360	4850	940	3750	800	0	10	1700	0	6000	102200
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	105424,64
1897/98B	15030	42700	1360	4850	1000	3850	700	0	73	0	0	6120	103900
1897/98R	13383,15	45987,78	1355,03	4476,08	1163,66	4133,25	952,69	0	0	0	0	4728,58	112903,62
1898/99B	15030	42700	1360	4850	1000	3850	700	0	73	0	0	6120	103900
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	109886,59
1899/00B	14150	45606	1360	4850	1200	4200	1000	0	73	0	0	6480	111212
1899/00R	13389,24	45996,40	1447,81	4422,24	1154,37	3928,10	1095,47	0	150	0	4990,78	3813,48	109107,42
1900/01B	14150	45606	1360	4850	1200	4200	1000	0	73	0	0	6480	111212
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	126974,60
1901/02B	14290	44800	1300	4400	1200	3975	950	0	54	0	299	6360	107349
1901/02R	14266,90	49169,97	1600,07	4588,31	1508,76	4133,25	1025,54	0	0	0	0	5568,99	113175,24
1902/03B	14290	44800	1300	4400	1200	3975	950	0	54	0	299	6360	107349
1902/03R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	123466,51
1903/04B	14065	45034	1450	4400	1200	3975	950	0	45	0	1646,50	6360	109346,50
1903/04R	13935,51	54411,56	1901,22	4006,02	1570,19	4875	2016,99	0	35	0	0	7899,33	127477,07
1904/05B	14065	45034	1450	4400	1200	3975	950	0	45	0	1646,50	6360	109346,50
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	116509,80
1905/06B	14525	46780	1680	4400	1400	4125	1600	1500	15	0	440	6600	115189
1905/06R	14003,35	46717,82	1247,32	4320,57	1275,12	4273,50	1864,57	767,66	0	0	0	4841,67	111884,33

Aneks

Rok	Pobory personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Odzież robocza personelu	Ogrzewanie budynku	Oświetlenie	Sprzątanie	Wydatki medyczne i książki dla chorych	Emerytury i wsparcia	Wydatki nadzwyczajne	Obrot kapitałowy	Dodatkowe wydatki na zakup mienia	Fundusz dyspozycyjny dyrektora	Wszystkie wydatki
1906/07B	14525	46780	1680	4400	1400	4125	1600	1500	15	0	440	6600	115189
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	111905,76
1907/08B	16485	45438	1500	4000	1400	4125	1600	1000	15	0	256	6300	114429
1907/08R	16485	52500,51	1700,19	4745,83	1515,71	4389	442,64	416	0	0	0	4939,54	121408,81
1908/09B	16485	45438	1500	4000	1400	4125	1600	1000	15	0	256	6300	114429
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	123216,64
1909/10B	17175	47318	1700	4500	1400	4125	1000	939	13	0	2790	6600	119950
1909/10R	17420,41	51808,22	1541,71	4064,75	1387,41	4044,83	627,43	416	0	0	0	6254,96	118813,21
1910/11B	17175	47318	1700	4500	1400	4125	1000	939	13	0	2790	6600	119950
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	118225,15
1911/12B	19280	47950	1700	4300	1400	4125	1000	900	15	0	500	6600	120100
1911/12R	19343,59	45681,15	1274,81	4134,70	998,15	4653,75	461,05	416	0	0	0	5881,31	116235,70
1912/13B	19280	47950	1700	4300	1400	4125	1000	900	15	0	500	6600	120100
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	125387,74
1913/14B	21310	47950	1500	4300	1300	4125	800	900	15	0	0	6600	120550
1913/14R	21385	50428,03	1269,44	4269,74	1231,21	4936,50	454,55	416	0	0	0	5345,52	125681,57
1914/15B	21310	47950	1500	4300	1300	4125	800	900	15	0	0	6600	120550
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	21925	52210	1500	4300	1300	4500	600	1256	15	0	1378	7200	130379
1915/16R	23449,84	50932,44	1332,56	4884,15	1631,97	4681,50	438,40	1256	198	0	0	4417,15	126547,21
1916/17B	21925	52210	1500	4300	1300	4500	600	1256	15	0	1378	7200	130379
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	25483	53900	1500	4400	1600	4500	600	1856	60	0	0	7200	134586
1917/18R	33745,59	39287,63	509,30	6076,77	175,69	4026,75	493,65	1440	0	0	0	3769,20	118818,54
1918/19B	25483	53900	1500	4400	1600	4500	600	1856	60	0	0	7200	134586
1918/19R	59466,03	41955,33	628,75	4527,05	1599,50	3499,35	557,10	2225,25	0	0	0	4621,47	145260,04

Rok	Pobory personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Odzież robocza personelu	Ogrzewanie budynku	Oświetlenie	Sprzątanie	Wydatki medyczne i książki dla chorych	Emerytury i wsparcia	Wydatki nadzwyczajne	Obrot kapitałowy	Dodatkowe wydatki na zakup mienia	Fundusz dyspozycyjny dyrekcji	Wszystkie wydatki
1919/20B	42400	57425	1500	6760	900	5100	700	2903	101	0	0	9000	165751
1919/20R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1920/21B	86361	108040	4050	10100	1800	6600	1670	2487	26232	0	0	12000	316900

Tabela 25.
Wydatki na utrzymanie zakładu dodatkowego w Brzeskiej Wsi w latach 1886-1902/03²⁴⁷
(według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)²⁴⁸

Rok	Nadzór	Utrzymanie budynków i inwentarza	Podatki	Zarządzenie nieruchomościami	Utrzymanie bydła	Pobory pracowników	Inne wydatki	Środki przekazywane do kasy zakładu	Wszystkie wydatki
1886B	200	500	4180	1025	2310	2132	173	600	11 120
1886R	259,30	477,36	2509,30	1143,94	2890,92	1700,83	9135,22 173	7147, 86	16 283,08
1887B	200	500	4180	1025	2310	2132	139,16	600	11 120
1887R	200	674,61	408,95	4986,58	3087,80	2006,09	170	5541,37	17044,56
1888/9B	200	650	440	900	2260	2210	b.d.	5700	12 530
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	150	b.d.	b.d.
1889/90B	200	700	340	850	2800	2210	146,47	4900	12 150
1889/90R	200	562,39	238,53	817,47	3156,21	1962,70	150	9895,38	16 979,15
1890/91B	200	700	340	850	2800	2210	b.d.	4900	12 150
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	150	b.d.	b.d.
1891/92B	200	850	510	1300	3600	2560	193,68	6400	15 570
1891/92R	200	848,58	472,23	1298,93	1077,80	2245,36	150	7679,85	14016,43
1892/93B	200	850	510	1300	3600	2560	b.d.	6400	15570
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	190	b.d.	b.d.
1893/94B	200	850	550	1200	2600	2460	184,38	6450	14500
1893/94R	200	849,16	383,82	1057,39	2316,80	2303,74	190	7510,90	14805,19
1894/95B	200	850	550	1200	2600	2460	b.d.	6450	14500
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	190	b.d.	b.d.
1895/96B	200	850	600	1200	2600	1460	168,03	8150	15250
1895/96R	200	831,40	317,28	909,24	1581,23	1217,50	190	9762,98	14987,66
1896/97B	200	850	600	1200	2600	1460	b.d.	8150	15250
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	198	b.d.	b.d.
1897/98B	200	850	600	1200	2600	1552	163,40	9170	16370
1897/98R	200	778,02	498,05	1065,92	2472,10	1584,11	198	13884,75	20646,35
1898/99B	200	850	600	1200	2600	1552	b.d.	9170	16370
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	195	b.d.	b.d.
1899/00B	200	850	560	1200	2600	1815	192,86	12000	19420
1899/00R	200	849,14	553,32	1197,78	3854,65	1550,71	195	12730,16	21128,62
1900/01B	200	850	560	1200	2600	1815	b.d.	12000	19420
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	215	b.d.	b.d.
1901/02B	200	1500	680	1400	3600	1815	b.d.	12000	21410
1901/02R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	? ²⁴⁹

²⁴⁷ Dalej nie były wyodrębniane z ogólnego budżetu zakładu w Brzegu.

²⁴⁸ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXXI-XLIII).

²⁴⁹ Wyniki podano razem z zakładem i trudno je oddzielić (częściowo była to suma 11235,19 RM).

Tabela 26.
Wydatki na utrzymanie zakładu dodatkowego Folwark „Próg” w latach 1886-1902/03²⁵⁰
(według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)²⁵¹

Rok	Pobory inspektora	Utrzymanie budynków i inwentarza	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami	Na rozruch cegielni i kopalni gliny	Utrzymanie bydła	Pobory pracowników	Inne wydatki + Defekte	Środki przekazywane do kasy zakładu	Wszystkie wydatki
1887R	937,38	886,76	114,46	352,43	1144,21	1853,72	2845,13	347,83	565,51	9047,43
1888/9B	2700	2000	760	1430	brak	2120	3670	720	10 000	23 400
1888/9R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1889/90B	2050	2500	930	1400	2710	4400	3505	940	13 085	31 520
1889/90R	2066,98	2438,95	658,27	1627,30	3066,31	8206,50	2317,43	525,02	9163,36	31 011,75
1890/91B	2050	2500	930	1400	2710	4400	3505	940	13 085	31 520
1890/91R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1891/92B	2104	2500	933	4850	4180	5440	3403	990	21 250	45 650
1891/92R	1736,36	2499,32	833,16	4842,99	3867,79	6005,89	2850,97	635,42+30	19326,67	42 628,57
1892/93B	2104	2500	933	4850	4180	5440	3403	990	21 250	45 650
1892/93R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1893/94B	2170	3000	930	4900	2900	6200	3490	940	20 970	45 500
1893/94R	2050,16	2965,99	707,11	4884,52	2259,56	5852,07	2595,80	811,80	15046,61	37173,62
1894/95B	2170	3000	930	4900	2900	6200	3490	940	20970	45500
1894/95R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1895/96B	1764	3000	830	4250	2580	6200	1357	2899	17940	40820
1895/96R	1764	2439,61	798,93	4099,73	1823,52	4549,65	1038,78	2263,08	21823,59	40600,89
1896/97B	1764	3000	830	4250	2580	6200	1357	2899	17940	40820
1896/97R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1897/98B	1764	2700	900	2970	brak	5680	1134	2502	14570	32220
1897/98R	1764	2509,19	852,55	3596,27	brak	5233,43	932,36	1963,02	17122,11	33972,93
1898/99B	1764	2700	900	2970	brak	5680	1134	2502	14570	32220
1898/99R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1899/00B	1764	2700	900	2690	2450	5980	1203	2613	24150	44450
1899/00R	1764	2660,13	556,92	2563,88	1938,70	2898,07	1095,30	2377,62	30464,13	46318,75
1900/01B	1764	2700	900	2690	2450	5980	1203	2613	24150	44450
1900/01R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1901/02B	1764	2700	600	2690	2450	5980	1468	2673	20325	47760

²⁵⁰ Dalej nie były wyodrębniane z ogólnego budżetu zakładu w Bolesławcu.

²⁵¹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXXI-XLIII).

Tabela 27.
Wydatki na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Katowicach (1893/94-1903/04)²⁵² (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

A. Wydatki administracyjne										
Rok	Nadzór + Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Diety i zwrot kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny komisji zarządzającej	Wydatki inne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1893/94B	1000	5420	400	650	5300	580	100	300	300	60
1893/94R	198,40	923,09	197,90	116,25	5000	82	0	360,70	0	137,54
1894/95B	1000	5420	400	650	5300	500	100	300	300	60
1894/95R	512	4227,11	384,55	497,46	5213,15	557,19	3	132,50	233,97	20,50
1895/96B	1000	7870	400	500	300	500	100	0	300	110
1895/96R	344,80	7061,66	466,51	509,95	319,69	488,87	198,95	0	285	148,66
1896/97B	1000	7870	400	500	300	500	100	0	300	110
1896/97R	350,20	7473,99	399,72	499,94	355,01	598,29	9,40	0	485	129,04
1897/98B	1000	9740	400	750	830	600	250	300	360	170
1897/98R	413,40	9720,38	429,76	974,60	712,40	617,25	198,52	0	216,25	40,70
1898/99B	1000	9740	400	750	830	950	250	300	360	170
1898/99R	374	9292,43	399,10	786,91	909,61	737,82	239,70	141,92	188	52
1899/00B	1000	10780	450	750	800	600	250	300	360	130
1899/00R	316,60	10480	424,90	890,80	1227,94	596,20	242,35	0	325	95
1900/01B	1000	10780	450	750	800	600	250	300	360	130
1900/01R	741,84+1	10363,05	386,95	898,36	1218,68	718,68	204,94	0	360	195
1901/02B	1000	11920	450	750	1450	600	250	300	360	150
1901/02R	483,80	11820	327,03	685,99	1368,95	598,02	206,33	330,36	340	79,80
1902/03B	1000	11920	450	750	1450	600	250	300	360	150
1902/03R	268,80	11963,17	387,86	769,92	1435,95	615,94	202,25	75	355	35
1903/04B	1000	12510	450	750	1520	600	250	300	360	100
1903/04R	274,80	10380,62	415,24	741,34	1190,13	593,08	132,35	0	285	22

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całosc wydatków
1893/94B	4170	13220	2600	1100	450	500	650	60	240	0	37100
1893/94R	241,63	555,45	195,25	249,98	55,43	146,80	49,66	0	2,40	0	8512,48
1894/95B	4170	13220	2600	1100	450	500	650	60	240	0	37100
1894/95R	3252,23	10840,93	2195	1190,41	500,04	564,96	681,19	50,25	237,40	0	31293,84
1895/96B	5880	18970	3150	1000	450	600	800	120	300	0	42700
1895/96R	4331,45	16490,57	3769,94	1280,50	722,24	735,11	723,15	74,05	299,97	0	38621,63
1896/97B	5880	18970	3150	1000	450	600	800	120	300	0	42700
1896/97R	4609	17553,49	2863,44	1410,75	569,70	637,49	768,30	0	297,97	0	39010,73
1897/98B	6510	20700	4730	1380	780	780	900	120	450	0	51100
1897/98R	5449,51	18715,08	4073,04	1408	664,73	741,37	818,19	0	521,19	0	45815,81
1898/99B	6510	20700	4730	1380	780	780	900	120	450	0	51100
1898/99R	6210,87	21296,19	4881,12	1419,75	787,19	802,46	908,59	123,84	699,74	0	50251,27
1899/00B	6710	20900	4730	1440	780	1050	900	120	600	0	53000
1899/00R	6125,78	22592,62	5199,18	2235	547,06	1527,80	972,88	0	769,93	0	54674,84
1900/01B	6710	20900	4730	1440	780	1050	900	120	600	0	53000
1900/01R	6450,47	23555,27	5285,89	1609,24	871,67	1173,40	936,57	134,10	614,15	0	55623,16
1901/02B	6670	24000	5000	2000	780	1500	1000	120	600	0	59250
1901/02R	6637,80	22035,71	5294,56	2334,33	662,24	1606,99	811,51	31	678,50	0	56434,02
1902/03B	6670	24000	5000	2000	780	1500	1000	120	600	0	59250
1902/03R	6694,16	23056,63	4803,46	1921,38	749,34	1441,04	926,72	115,28	568,23	0	56430,63
1903/04B	7330	24000	5200	2300	700	1600	1000	100	650	0	61070
1903/04R	6082,33	21179,11	4588,81	2029,66	617,72	1411,94	824,42	88,24	502,67	0	51420,46

232 Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXXXV-XLIII).

Tabela 28.
Wydatki na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Lublińcu (1893/94-1922)²⁵³ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiste)

Rok	Nadzór + Defekty	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki wyrównawcze dla zakładu op. przymusowej w L. (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.). Później tu umieszczono podatki, daniny, koszty ubezpiecze- nia, opłaty urzędowe	Utrzymanie budynków	Utrzymanie inventarza	Zarządzanie nierucho- mościami (od 1911/12 zlikwidowana)	Wydatki na cele kultu religijnego i eduka- cyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Diety i zwroty koszów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny LAV	Wydatki admini- stracyjne i biurowe	Inne wydatki (od budżetu i 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1893/94B	800	1350	10000	72,5	550	200	100	0	500	0	75
1893/94R	300,36	1008,21	5450	492,20	758,56	196,40	0	0	232	0	334,10
1894/95B	800	1350	10000	72,5	550	200	100	(300?)	500	0	75
1894/95R	112,20	1326,33	10000	644,66	630,30	186,25	73,60	442,72	491,23	0	140
1895/96B	800	4250	10000	1000	700	400	150	0	800	0	420
1895/96R	295,04	3428	10000	1591,83	658,15	367,20	20	0	705	0	103
1896/97B	800	4250	10000	1000	700	400	150	0	800	0	420
1896/97R	245,20+0,21	4905,44	10000	1696,13	1186,13	400	144,50	0	581	0	317,10
1897/98B	500	5400	15000	3000	1500	400	150	300	960	0	270
1897/98R	457,60	4567,50	15000	3187,21	1312,77	395,45	69,20	0	930	0	64,50
1898/99B	500	5400	15000	3000	1500	400	150	300	960	0	270
1898/99R	422,64	4879,52	15000	3200,31	1600,15	399,90	10	47,64	906	0	308,74
1899/00B	500	6250	15000	3000	1500	400	100	200	950	0	132
1899/00R	318,80	5686,67	15000	3283,44	1211,64	399,70	6,20	48,06	950	0	8,10
1900/01B	500	6250	15000	3000	1500	400	100	200	950	0	132
1900/01R	377,80	5932,73	15000	2971,98	1485,99	386	0	0	945	0	1,80
1901/02B	500	6300	15000	4000	1500	400	50	200	950	0	130
1901/02R	618	6100	15000	3945,92	1553,58	378	4,20	104,28	936,25	0	182,88
1902/03B	500	6300	15000	4000	1500	400	50	200	950	0	130
1902/03R	348	7095,74	15000	3848,53	1443,20	295,25	1,00	173,47	924,40	0	831,95
1903/04B	500	11900	15000	4600	1500	400 ²⁵⁴	50	200	1000	0	130
1903/04R	102,6	10650	15000	3785,65	2312,22	56484,76	1,20	199,36	998,48	0	914,94

Aneks

Rok	Nadzór+ Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki wyrównawcze dla zakładu op. przymusowej w L. (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.). Później tu umieszczono podatki, daniny, koszty ubezpiecze- nia, opłaty urzędowe	Utrzymanie budynków	Utrzymanie inventarza	Zarządzanie nierucho- mościami (od 1911/12 zlikwidowana)	Wydatki na cele kultu religijnego i etyka- cyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny LAV	Wydatki admini- stracyjne i biurowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1904/05B	500	11900	15000	4600	1500	400	50	200	1000	0	130
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	0	b.d.
1905/06B	700	22650	5100	5000	2500	61870	300	200	1000	1500	543
1905/06R	691,70+0,30	21097,58	5125,45	4459,17	3001,10	80753,79	179,20	119,58	592,65	1843,72	760,25
1906/07B	700	22650	5100	5000	2500	61870	300	200	1000	1500	543
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	800	29125	7500	6500	3500	69020	300	200	1000	2000	611
1907/08R	677,60	25258,32	6784,09	5471,66	4387,08	68554,12	160,60	140,09	991,90	1987,47	10,95
1908/09B	800	29125	7500	6500	3500	69020	300	200	1000	2000	611
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	800	32051	8800	7000	4000	67350	300	200	1200	2500	368
1909/10R	563,16	31241,67	8783,29	7617,03	4252,28	69446,32	231,30	92,38	1160,08	2801,84	146,25
1910/11B	800	32051	8800	7000	4000	67350	300	200	1200	2500	368
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	800	40650	10700	9000	5000	b.d.	300	100	1500	3000	256
1911/12R	594,64	37150	10278,29	10213,92	4126,52	b.d.	294,40	67,68	1440,20	2976,13	249,86
1912/13B	800	40650	10700	9000	5000	b.d.	300	100	1500	3000	256
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	800	46350	10750	10500	5000	b.d.	300	100	1500	3000	309,33
1913/14R	706,83+0,90	43079,03	11618,99	27276,53	5038,94	b.d.	280,05	305,08	1457,10	2978,31	988,25
1914/15B	800	46350	10750	10500	5000	b.d.	300	100	1500	3000	309,33
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	800	45800	12050	12000	5000	b.d.	400	500	1650	3500	200,83
1915/16R	686,52	45800	13413,65	27247,42	2969,33	b.d.	320,35	130,65	1623,45	3443,37	3118,57
1916/17B	800	45800	12050	12000	5000	b.d.	400	500	1650	3500	200,83

Rok	Nadzór+ Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki wyrównawcze dla zakładu op. przymusowej w L. (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.). Później tu umieszczono podatki, daniny, koszty ubezpieczenia, opłaty urzędowe	Utrzymanie budynków	Utrzymanie inwentarza	Zarządzanie nieruchomościami (od 1911/12 zlikwidowana)	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Wydatki administracyjne i biurowe	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	800	43350	12950	15000	4000		400	500	1490	4000	20,30
1917/18R	836,17	44850	14278,02	16278,18	8360,62		192,50	126,08	1736,40	3996,38	1256,71
1918/19B	800	43350	12950	15000	4000		400	500	1490	4000	20,30
1918/19R	567,82	45651,67	13541,63	20167,31	7757,88		200	150,60	1010,50	3993,79	315,47
1919/20B	900	47850	14500	20000	5000		400	500	1210	4000	604,25
1919/20R	997,21	39200	14624,11	32432,33	14950,61		322,75	273,11	2469	3999,79	22788,11
1920/21B	1350	39350	16250	30000	10000		400	750	2560	6000	270453,50
1920/21R	1460,39	39350	62442,91	70505,17	8540		320	421,97	1185	12988,10	1085705,93
1921/22B	2000	154802,50	62900	75000	10000		800	1200	2340	14000	1290
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	2600	238222,15	117000	95000	15000		800	1500	2300	23500	1700

²⁵³ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXXV-LX).

²⁵⁴ Przy rozliczaniu tego roku poinformowano o połączeniu tej sumy z nowo utworzonym gospodarstwem rolnym zakładu, sąd sumę 400 RM poszerzono do 51300 RM, XLV L., Drucksache Nr. 22.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1907/08 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Nadwyżka dla kasy głównej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1893/94B	10200	30000	4700	2600	700	1000	1400	400	800	0	0	0	66400
1893/94R	2057,42	2839,42	2209,40	1688,25	258,80	134,55	490,59	22	148,55	0	0	0	19282,63
1894/95B	10200	30000	4700	2600	700	1000	1400	400	800	0	0	0	66400

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, gipsowy, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1907/08 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Nadwyżka dla kasy głównej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1894/95R	10021,16	23837,62	3201,10	2360,14	554,65	792,36	1265,62	282	589,86	0	0	0	64564,11
1895/96B	17370	36900	6050	4400	920	1300	1490	400	1150	0	0	0	88700
1895/96R	10403,67	28561,23	6047,89	3448,81	907,70	1297,25	1654,52	223,90	1150	0	0	0	71492,59
1896/97B	17370	36900	6050	4400	920	1300	1490	400	1150	0	0	0	88700
1896/97R	15026,46	42917,58	8986,73	5144,24	1393,34	1299,06	2134,28	272,80	1350	0	0	0	98821,98
1897/98B	18890	51570	8960	3840	1600	1800	2860	400	1600	0	0	0	120900
1897/98R	16625,35	51042	10309,19	3839	1713,61	1799,63	3061,91	391,49	1599,90	0	0	0	117666,11
1898/99B	18890	51570	8960	3840	1600	1800	2860	400	1600	0	0	0	120900
1898/99R	17069,29	52182,68	9030,45	3870,19	1612,58	1814,15	2876,85	404,28	1599,43	0	0	0	118426,04
1899/00B	17800	52100	13000	3500	1800	1800	2900	400	1600	0	0	0	124532
1899/00R	17454,68	51914,69	12994,18	3851,30	1556,66	1585,14	2515,35	226,10	1599,59	0	0	0	122471,45
1900/01B	17800	52100	13000	3500	1800	1800	2900	400	1600	0	0	0	124532
1900/01R	16896,40	52304,29	12593,72	4623,20	1623,45	1650,75	2566,72	270,20	1536,45	0	0	0	123005,09
1901/02B	18420	57550	13300	4000	2000	2000	2950	400	1600	0	0	0	133350
1901/02R	18237,20	55401	13256,77	4392	1730,01	1359,48	2936,39	277,92	1568,77	0	0	0	130066,94
1902/03B	18420	57550	13300	4000	2000	2000	2950	400	1600	0	0	0	133350
1902/03R	22992,61	58658,15	13278,29	4513,83	1999,15	1460,99	2935,66	184,25	1578,76	0	0	0	137563,23
1903/04B	22565	63280	13500	4750	1860	1800	3500	400	1725	0	0	0	150960 ^{ss}
1903/04R	21583,23	67098,17	13484,90	5153,14	2334,67	1572,14	3980,46	175,20	1724,74	0	0	0	210789,68
1904/05B	22565	63280	13500	4750	1860	1800	3500	400	1725	0	0	0	150960
1904/05R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	325746,31
1905/06B	35747	106400	17440	9900	3100	2500	4000	400	3050	0	0	0	283900
1905/06R	35568,04	104185,22	19091,57	11819,89	3304,14	3196,32	2880,38	0	2955,80	3447,87	0	0	305053,72
1906/07B	35747	106400	17440	9900	3100	2500	4000	400	3050	0	0	0	283900
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	325746,31

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, gipsowy, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1907/08 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Nadwyżka dla kasy głównej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1907/08B	51154	153000	26900	15890	900	4200	4500	100	4200	12000	0	15000	408400
1907/08R	47747,66	139067,07	30538,55	24956,66	1164,34	3398,66	4495,99	0	3585,06	8790,01	0	14351,81	392519,69
1908/09B	51154	153000	26900	15890	900	4200	4500	100	4200	12000	0	15000	408400
1908/09R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	386963,22
1909/10B	63221	178100	35100	29700	1500	4500	5250	60	4800	21100	68000	32750	568650
1909/10R	61160,64	141530,79	28622,67	31114,02	1459,34	3540,24	4180,19	0	4799,32	16997,04	40226,58	30667,41	490633,84
1910/11B	63221	178100	35100	29700	1500	4500	5250	60	4800	21100	68000	32750	568650
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	529818,78
1911/12B	84814	240350	36900	33000	2000	4500	5900	30	6600	33100	277500	5200	801200
1911/12R	76527,66	187648,06	18030,09	32995,46	958,19	4701,57	5015,39	7,40	5213,70	30566,45	188802,84	3657,63	621516,08
1912/13B	84814	240350	36900	33000	2000	4500	5900	30	6600	33100	277500	5200	801200
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	677800
1913/14B	89610,67	214150	32100	33000	2100	5500	5400	30	6000	39600	150400	21300	677800
1913/14R	87108,14	206493,04	30992,19	32812,45	2099,25	4906,33	5398,48	0	5998,58	37873,81	194030,85	18849,60	720292,73
1914/15B	89610,67	214150	32100	33000	2100	5500	5400	30	6000	39600	150400	21300	677800
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	620500,09
1915/16B	99789,17	231250	34100	33000	2500	5500	6430	30	5800	44600	171500	7900	724300
1915/16R	99636,17	318306,99	26525,33	32963,15	2238,68	2310,89	4766,43	0	3799,90	34374,36	397546,49	7894,75	1029269,15
1916/17B	99789,17	231250	34100	33000	2500	5500	6430	30	5800	44600	171500	7900	724300
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	593189,27
1917/18B	111794,70	299750	35490	39600	3000	6000	6085	750	5220	39200	64700	3800	697900
1917/18R	145748,33	270881,36	11558,12	46280,37	1444,17	3681,78	6976,01	4142,25	3797,29	24933,22	20171,36	0	631670,32
1918/19B	111794,70	299750	35490	39600	3000	6000	6085	750	5220	39200	64700	3800	697900
1918/19R	276509,74	233045,98	19141,04	59909,30	1048,96	2560,02	6212,84	3680,44	2145,03	19274,40	0	3673,63	716884,42
1919/20B	170175,75	212600	24900	50800	3000	6000	5260	4500	3600	24600	59015	9000	668415

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1907/08 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Nadwyżka dla kasy głównej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1919/20R	427966,22	351710,91	52973,36	129896,86	31,74	10357,04	7660,45	1856,94	2728,65	11631,25	0	18235,84	1128870,44
1920/21B	357996,50	517800	73300	242700	3000	6000	7060	5220	4600	17200	343630	1500	1957120
1920/21R	357996,50	665059,65	65815,27	220126,17	80987,65	16922,05	7292,75	1984,44	3144,59	13032,54	0	12224,98	2727506,06
1921/22B	1134297,50	723700	110400	290250	65000	9200	9020	5400	5400	11350	296250	0	2984600
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4551321,98
1922/23B	2452477,85	1185800	165600	494800	91400	12900	11800	8200	5400	25400	747300	40000	5738700

255 Później 201860 RM.

Tabela 29.
Wydatki na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczego w Świebodzicach (1893/94-1940/41)²⁵⁶ (według uchwalonych budżetów i rzeczywiście)

A. Wydatki administracyjne											
Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od budżetu 1911/12 pozycję zniszczono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1893/94B	1000	16700	900	4500	340	1200	200	830	0	1000	148
1893/94R	113,60	13316,97	731,52	4185,98	261,15	503,43	162,31	633,78	0	970	2324,68
1894/95B	1000	16700	900	4500	340	1200	200	830	0	1000	148
1894/95R	514,44+14,82	16962,53	831,68	4382,56	282,31	1155,76	167,40	766,98	0	631	545,54
1895/96B	1000	20600	1200	4500	340	1800	450	1200	0	1500	214
1895/96R	361,24	18892,82	1179,77	4474,48	268,75	1662,62	448,31	948,52	0	961	823,06
1896/97B	1000	20600	1200	4500	340	1800	450	1200	0	1500	214
1896/97R	111,60	17066,67	1194,70	4492,65	331,10	1797,96	258,16	1123,92	0	1122,68	416,60
1897/98B	600	19050	1500	7000	2000	3000	570		300	1500	168
1897/98R	270,80	18563,44	1283,35	6836,14	1881,44	2397,36	500,10		60,48	1375	406,18
1898/99B	600	19050	1500	7000	2000	3000	570		300	1500	168
1898/99R	199,60	18190,99	1498,69	6572,75	1968,73	2997,23	353,90		130,84	613	342,56
1899/00B	500	21370	2400	7400	2500	3000	650		300	1500	295
1899/00R	311,20	21352,74	1871	7344,03	3171,60	2600,18	457,97		10,24	1185	223,21
1900/01B	500	21370	2400	7400	2500	3000	650		300	1500	295
1900/01R	434,40	21206,03	1843,48	7383,23	3277,29	2336,16	453,39		0	1450,60	502,40
1901/02B	400	24200	2400	9000	3900	3000	500		300	1500	229
1901/02R	305,20	23300	1917,14	10462,63	3716,92	4454,38	492,40		133,70	1500	1083,70
1902/03B	400	24200	2400	9000	3900	3000	500		300	1500	229
1902/03R	217,20	25948,67	2052,15	10773,42	3991,32	1962,86	323,24		170,14	1500	1064

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od budżetu 1911/12 pożyteżnie), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1903/04B	400	263,50	2200	11000	4150	10580 ²⁷	500		200	1800	354
1903/04R	406,60	25583,54	2111,50	11590,18	3872,13	14755,57	410,60		103,34	1720	506,55
1904/05B	400	263,50	2200	11000	4150	10580	500		200	1800	354
1904/05R	386,80	26878,02	2196,46	9412,08	4303,58	12421,41	353,70		228,78	1792,90	561,50
1905/06B	500	28215	1900	12300	4600	28775	500		200	1800	900
1905/06R	461,80+1	28837,92	2192,02	13305,22	5310,25	26546,91	324,37		126,96	624	1429,71
1906/07B	500	28215	1900	12300	4600	28775	500		200	1800	900
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1907/08B	500	33968,33	2200	13300	6300	28976,67	400		200	1500	900
1907/08R	375,60	33544,70	1862,75	13618,58	5551,85	27926,48	279,72		182,40	1167,60	766,25
1908/09B	500	33968,33	2200	13300	6300	28976,67	400		200	1500	900
1908/09R	223,20	32312,27		13256,17	5700,33	47093,91	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1909/10B	500	34560	2200	14500	6450	29596	350		200	1500	799
1909/10R	204,20+435,66	37169,17	2074,70	14484,86	7071,18	29549,55	343,91		37,72	871,10	29,20
1910/11B	500	34560	2200	14500	6450	29596	350		200	1500	799
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1911/12B	400	41900	2200	15500	8820		350		150	1200	318
1911/12R	113,39	39941,66	2196,83	15355,38	8576,51		206,55		67,82	794,80	1014,79
1912/13B	400	41900	2200	15500	8820		350		150	1200	318
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1913/14B	400	45475	2200	15500	9470		350		150	1100	398
1913/14R	210,73+0,28	43845	2149,32	15466,77	9378,49		163,10		14,80	899	97,85
1914/15B	400	45475	2200	15500	9470		350		150	1100	398

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od budżetu 1911/12 pozycje zmiesiono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1915/16B	400	44675	2200	15500	10080		350		150	1310	372
1915/16R	292,97	43112,50	1986,25	11941	9864,04		193,40		40,86	591,30	1911,15
1916/17B	400	44675	2200	15500	10080		350		150	1310	372
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	400	45700	2350	15500	10470		350		150	1290	598
1917/18R	456,04	41950	2488,78	9673,03	12485,25		257,94		158,58	1125,22	128,40
1918/19B	400	45700	2350	15500	10470		350		150	1290	598
1918/19R	296,67	41793,17	3253,22	19262,28	10033,14		248,67		266,47	1405,30	710,38
1919/20B	500	45745	2850	16000	10780		400		250	1080	263
1919/20R	596,03	38971,91	3365,48	27833,77	10960,61		313,50		167,76	3269	297,92
1920/21B	750	40625	4700	32000	13750		595		375	2640	269681
1920/21R	897,50	194782,15	11339,60	69209,90	52196,34		3080,45		505,20	3132,60	3834,41
1921/22B	800	189883	14142	60000	56825		1000		600	2760	511
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	1200	266883	18000	100000	71500		2000		900	2800	9900
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	121627	(88753100)	652000	9140000	338000		64000		9000	27600	856218893
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	320+20000	(153600)	2650	15450	11575		300		140	650	20475
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	320+20000	(301800)	1800	25200	17000		600		640	1500	11475
1925/26R	371,93+20000	(303206,46)	2039,37	44819,13	16247,76		b.d.		547,80	1418,50	24685

Aneks

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od budżetu 1911/12 pożyję zmieszono), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1926/27B	350+20000	(334600)	3000	34200	18700		800		800	1470	460
1926/27R	925,48+20000	(342936,04)	2705,62	34310,84	16612,64				537,49	2080	10914,57
1927/28B	380+94000	(358000)	3100	29200	18700				800	1450	12130
1927/28R	394,19+94000	(394182,04)	3085,51	31143,45	19757,48				789,38	1672,50	12925,70
1928/29B	1250+93800	(453700)	5000	45100	18700				850	1900	10170
1928/29R	895,60+103628,04	(462055,11)	5358,04	46395,08	21428,89				555,89	1700	16212,68
1929/30B	1250+81200	(365500)	5370	42050	10670	2000	113000	5500	850	1980	8290
1929/30R	681,80+149545,98	(359979,78)	5559,65	41957,51	13706,84	530	120295,23	9571,05	437,46	1970	12085,42
1930/31B	1125+81500	(372900)	2565	42247	12300	2000	116500	7100	850	1730	9208
1930/31R	1208,73+15494,56	(368300,02)	2421,37	42241,63	10131,62	1123,40	120992,13	10605,76	546,26	1919	5723,01
1931/32B	950+87000	(349100)	2760	40850	15780	1000	113800	11000	650	1900	8740
1931/32R	814,89+0	(320085,38)	2172,13	34682,46	12206,52	365,50	118732,12	9803,85	173,56	1330	5373,99
1932/33B	900+0	(274460)	2400	27550	7750	500	110000	9800	400	1900	4346
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	970+0	(264260)	2100	25520	7640	800	100440	9470	240	1940	6650
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	506+800	265628	2832	30498	6809	798	113431	0	3965	1040	442
1936/37B	700+0	259860	2380	35280	7280	1700	126380	4500	1700	2310	100
1936/37R	1110+0	240597	2756	34687	9022	474	122589	338	792	1868	175
1937/38B	700+0	256200	2900	39340	10400	1700	130210	1780	1900	1760	100

Rok	Nadzór + Defekte, od 1929/30 na rolnictwo	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Zarządzanie nieruchomościami (od budżetu 1911/12 pozycje zniszczone), od 1929/30 zasiłki mieszkaniowe dla pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), potem z bibl. w gr. B, od 1929/30 fundusz socjalny dla pracowników	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1929/30 fundusz plac robotników tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1937/38R	507+0	238757	2899	33537	7803	789	141036	3060	663	2119	166
1938/39B	700+0	241070	3000	51240	10900	3343	140042	2180	1900	6925	1000
1938/39R	617+0	194188	2975	43752	8021	11765	129611	3509	1895	5529	80
1939/40B	800+0	257655	3000	38000	10600	3000	141980	2600	2000	6499	1206
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	500+0	278300	2900	24700	10400	1000	151650	7600	1600	6300	500

²⁵⁶ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (do 1934 r.) i budżetów prowincjonalnych, wydawanych do 1940 r.

²⁵⁷ Wzrost związany z utworzeniem dodatkowego zakładu rolniczego na wzór Brzegu i Bolesławca.

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieł i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 włączone do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Zwroty	Do-kształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1909/10 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1893/94B	17974	50948	11700	4860	3000	5000	2850	200	2400			0	0	125750
1893/94R	11947,12	31135,26	3079,97	2426,18	2689,21	5294,82	3649,11	673	1186,25			0	0	85286,34
1894/95B	17974	50948	11700	4860	3000	5000	2850	200	2400			0	0	125750
1894/95R	15855,17	51369,99	9812,05	3193,97	3755,32	8149,82	5225,03	1135,80	2399,68			0	0	127151,52
1895/96B	28106	68400	11700	6800	4000	11500	3050	1200	2400			0	0	169960
1895/96R	20479,97	69469,06	11516,24	4046,45	3984,67	10952,13	4036,49	802,20	2375,03			0	0	157682,81
1896/97B	28106	68400	11700	6800	4000	11500	3050	1200	2400			0	0	169960

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 włączone do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrektora)	Zwroty	Do-kształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1909/10 koszty umieszczenia chorych w opiece rodzinnej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1896/97R	23355,50	79701,16	11099,11	4539,93	5061,61	8595,02	3609,32	765,40	2397,26			0	0	167699,57
1897/98B	30412	86800	17000	6800	4000	11500	5100	1200	2600			0	0	201100
1897/98R	26907,28	78599,22	13344,83	5666,12	4419,41	8796,07	4906,95	506,40	2508,17			0	0	179230,74
1898/99B	30412	86800	17000	6800	4000	11500	5100	1200	2600			0	0	201100
1898/99R	29039,28	78832,64	16540,48	6112,16	4594,75	8872,35	5107,78	446,40	2599,41			0	0	185013,54
1899/00B	36025	105100	20600	10400	5500	11500	6000	800	3100			0	0	238940
1899/00R	31925,81	88868,19	15934,72	9795,49	4814,68	10626,03	4885,11	587,55	2972,36			0	0	208937,11
1900/01B	36025	105100	20600	10400	5500	11500	6000	800	3100			0	0	238940
1900/01R	35748,60	97046,89	20052,63	11554,77	4882,01	11262,86	5014,01	520,40	3096,81			0	0	228067,96
1901/02B	37621	105000	20600	13000	5000	11500	6000	700	3100			0	0	247950
1901/02R	36117,74	100469,51	20584,71	12726,68	5359,97	12423,08	5088,97	504,60	3099,73			0	0	243741,06
1902/03B	37621	105000	20600	13000	5000	11500	6000	700	3100			0	0	247950
1902/03R	40339,48	104272,06	17832,69	12854,59	4984,45	9930,69	5996,74	544,90	3094,10			0	0	247852,70
1903/04B	41426	109500	22000	12000	5500	11500	5500	700	3300			0	14650	283610
1903/04R	40622,78	107852,71	20520,62	11378,09	5212,03	10784,71	5554,50	347	3285,91			0	0	266618,36
1904/05B	41426	109500	22000	12000	5500	11500	5500	700	3300			0	14650	283610
1904/05R	42256,12	112530,10	20966,15	13370,60	5073,12	11233,23	5688,25	500,60	3281,95			0	0	276135,35
1905/06B	48410	120500	22000	15000	6000	11500	6000	600	3600			0	3600	316900
1905/06R	47704,81	129067,75	21906,72	15405,68	5630,98	10483,10	5774,26	229,60	3578,61			0	3585,42	322527,09
1906/07B	48410	120500	22000	15000	6000	11500	6000	600	3600			0	0	313300
1906/07R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	334246,10
1907/08B	56355	150100	22400	16000	6000	10900	6000	400	3600			0	21000	381000
1907/08R	54655,78	157331,32	22390,51	18755,87	6093,45	8560,56	5843,93	230,80	3551,67			0	20941,34	383631,16

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 włączone do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrektora)	Zwroty	Dokształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1909/10 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1908/09B	56335	150100	22400	16000	6000	10900	6000	400	3600			0	21000	381000
1908/09R	56178,15	158325,77	28672,12	24062,44	6472,08	10320,59	4467,78	461,10	3592,43			b.d.	b.d.	373543,47
1909/10B	60795	165800	26000	23200	6500	10900	6000	400	3750			3500	8500	406000
1909/10R	66309,90	160185,10	24749,25	22424,69	6485,87	10388,02	4699,04	408,80	3747,86			600	8482,82	400752,10
1910/11B	60795	165800	26000	23200	6500	10900	6000	400	3750			3500	8500	406000
1910/11R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	399757,94
1911/12B	72962	181400	28800	25500	7200	11500	5100	500	4200			17400	0	425400
1911/12R	71189,96	166966,26	28796,75	23292,57	6230	11498,62	4860,27	538,80	4057,41			15118,42	0	400817,08
1912/13B	72962	181400	28800	25500	7200	11500	5100	500	4200			17400	0	425400
1912/13R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	385591,61
1913/14B	77357	159000	24800	26000	7200	11500	4600	600	4000			22500	32000	444600
1913/14R	72220,04	152278,34	23797,48	25195,47	5763,56	10992,77	4594,96	718,10	3685,07			19123,15	32000	422594,28
1914/15B	77357	159000	24800	26000	7200	11500	4600	600	4000			22500	32000	444600
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	395811,61
1915/16B	79613	168300	25280	28400	6500	11800	4800	800	4320			20050	4250	429150
1915/16R	83388,58	195659,43	25550,58	30352,81	4753,70	14076,85	5241,58	1125,25	4179,88			20663,48	4250	459175,61
1916/17B	79613	168300	25280	28400	6500	11800	4800	800	4320			20050	4250	429150
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	478939,23
1917/18B	95372	239000	28420	34200	6000	20000	5100	1100	4200			24100	3100	537400
1917/18R	85209,99	168804,02	24635,45	48818,45	3644,63	16183,49	8526,15	7367,25	1329,93			11853,37	0	480214,44
1918/19B	95372	239000	28420	34200	6000	20000	5100	1100	4200			24100	3100	537400
1918/19R	77920,05	201920,28	14514	52786,12	4448,37	16957,28	5939,88	4252,50	1339,66			8819,17	0	610278,63
1919/20B	74822	189000	25640	55000	5500	20000	5150	4700	3300			17000	0	553300

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 włączone do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrektora)	Zwroty	Do-kształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1909/10 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1919/20R	365604,64	394800,26	53886,63	180362,90	9174,78	21699,24	10958,53	2456,55	2019,89			0	0	1126739,40
1920/21B	329984	520000	57000	175900	6500	24000	11550	5420	3300			0	0	1498770
1920/21R	933519,06	933105,93	106226,97	500815,47	31966,81	60336,37	16017,24	4195,80	4960,60			0	0	2930122,40
1921/22B	1073739	870000	132400	449500	24200	53000	13090	6000	4550			0	97500	3050500
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	4413291,53
1922/23B	1955882	1581600	235000	788000	40000	78000	21870	5600	9900			0	96500	5277200
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	131329582,56
1923/24B	(88753100)	96828000	14301000	63548100	5320000	5238000	697680	332000	134000			0	0	1141723000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	109207,43
1924/25B	(153600)	112220	19565	33895	7200	3900	3350	1500	3300			0	0	410000
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.			b.d.	b.d.	349817,08
1925/26B	(301800)	143800	27015	30700	5000	4600	3950	1000	3900			0	8000	600900
1925/26R	(303206,46)	112337,18	36907,26	25598,49	4893,86	3593,28	4595,24	339,20	3428,10	619,84	547,17	419	0	606614,57
1926/27B	(334600)	151800	26400	31900	5600	4620	4850	1000	3900	0	750	3600	15200	664000
1926/27R	(342936,04)	116795,75	26560,40	20679,41	5592,39	3998,25	7855,25	333,81	3891,62	1369,79	1025,80	2843,70	0	621968,85
1927/28B	(358000)	143500	27400	30500	5600	5090	5700	1000	4300	0	750	15900	18500	776000
1927/28R	(394182,04)	135886,71	33802,15	25382,45	5529,75	3852,15	7316,68	451,80	4295,18	0	373,40	0	0	788323,13
1928/29B	(453700)	149700	28600	28000	6100	5330	7150	1000	5150	0	1000	23800	18000	904300
1928/29R	(462055,11)	132106,22	33146,43	37793,66	z popr.	4918,51	6820,60	524,38	5149,81	93800	684	23464,50	0	996637,44
1929/30B	(365500)	153400	32000	46300		5440	8100	1000	5250	94600	1200	23950	70000	997700
1929/30R	(359979,78)	133544,84	29305,22	44785,47		3638,36	8017,91	369,19	5029,13	94600	1435,10	25308,89	0	1062354,83
1930/31B	(372900)	163500	35000	46100		5100	7400	1000	4800	95300	900	25375	300	1034800
1930/31R	(368300,02)	154543	34934,02	46615,76		4688,48	7275,76	494,63	4799,11	95300	708,20	25604,30	0	955700,75

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie, od 1929/30 włączone do ogrzewania	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochowku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrektora)	Zwroty	Do-kształcanie lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne. Od 1909/10 koszty umieszczania chorych w opiece rodzinnej	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1931/32B	(349100)	146700	33300	49200		4970	7700	1000	5300	110600	900	26200	0	1019400
1931/32R	(320085,38)	125332,78	27901,07	43786,04		2270,92	5862,47	378,41	5118,89	110600	122,62	30595,90	0	857709,50
1932/33B	(274460)	130200	24100	44200		4850	7150	750	5180	109700	600	22560	122134	911430
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	(264260)	121000	22900	41900		4930	6770	750	4680	108800	600	22440	2000	756800
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	20646	131628	21739	38689		3418	6060	721	5290	104000	644	27796	2986	790426
1936/37B	37240	129700	26270	39810		4200	6700	750	6540	102200	600	27950	6000	830150
1936/37R	44199	119920	24546	39617		4024	5544	713	6535	102200	487	27868	5969	796030
1937/38B	68210	128340	26220	40500		4060	6400	750	6540	99000	500	24310	2000	853820
1937/38R	74061	125285	25527	40578		3986	7492	573	6540	99000	520	24273	2001	837186
1938/39B	82105	128325	26300	40500		4470	7660	750	7740	95900	750	24300	800	879520
1938/39R	109971	124144	26284	40623	z poprz.	4257	7597	705	7740	95900	670	9936	0	829769
1939/40B	82040	127600	37980	20700	20600	5300	7560	720	8910	1800	750	0	3700	785000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	98200	126000	28500	20500	16700	4500	6300	500	4850	1870	100	0	230	793700

258 Opracowano na podstawie materiałów wspólnych dla wszystkich zakładów oraz APK, PVK, sygn. 209 [to samo APO, PVOS, sygn. 1].

Tabela 30.
Wydatki na utrzymanie Prowincjonalnego Zakładu Opiekuńczo-Wychowawczego w Lesnicy (1915/16-1940/41)²⁵⁸

A. Wydatki administracyjne

Rok	Nadzór + Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Fundusz społeczny pra- cowników	Wydatki na cele kultu religij- nego i edukacyjne (od budżetu 1897/98, przeniesione do wy- datków z grupy B), później dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie, od 1936/37 fundusz płac pracownikom tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspo- zycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1915/16B	500	36895	1400	15000	3370		1050		300	350	152,83
1915/16R	237,55	33796,68	1101,60	16877,42	3370		564,12		76,38	173,60	1091,03
1916/17B	500	36895	1400	15000	3370		1050		300	350	152,83
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1917/18B	500	34235	1500	16500	2963,50		1050		300	350	126,29
1917/18R	833,78	33753,74	1434,16	18145,34	2754,87		707,19		1014,95	84	121,32
1918/19B	500	34235	1500	16500	2963,50		1050		300	350	126,29
1918/19R	235,88 +33,45	31393,84	1588,75	17645,55	3310		741,34		206,87	350	3469,80
1919/20B	800	35438,75	2450	16500	3156,50		1250		600	350	268,25
1919/20R	416,66	29716,74	1983,98	25579,43	4855,34		1699,01		150,20	845	10105,73
1920/21B	1200	33130	4050	31000	4400		1860		900	700	190231,24
1920/21R	825,14	105766,33	3613,98	59628,61	18487,03		2197,85		569,56	160	244227,38
1921/22B	2400	94550,09	13500	49000	19300		3950		1800	800	7966
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1922/23B	3500	186418,16	27000	78000	30000		4500		1800	800	5840
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1923/24B	79500	(29276399)	988000	6200000	136200		48800		18000	8000	271973491
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	400+ 12000	(60100)	1650	12000	590		570		30	200	10045
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.		b.d.	b.d.	b.d.

Aneks

Rok	Nadzór + Defekty	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), później dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie, od 1936/37 fundusz płac pracownikom tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1925/26B	400 +48000	(112700)	1100	18000	2000		b.d.		150	500	17450
1925/26R	364,72 +48000	(118780,10)	1051,51	20387,23	3270,86		b.d.		58,96	825	4460,65
1926/27B	600	(112000)	1250	42800	2100		1430	16000	150	600	19870
1926/27R	1067,59 +51000	(133128,50)	970,99	42177,05	3780,65		b.d.	b.d.	372,93	550	28710,46
1927/28B	1000	(130000)	2100	55400	7500		1600	22800	600	600	23300
1927/28R	425,88 +48000	(160427,69)	1501,03	63260,54	3555,43				474,91	260	0
1928/29B	1200 +112200	(179500)	2100	131300	7700				3400	3400	3800
1928/29R	436,44 +36000	(183839,79)	1498,31	74023,55	5968,95				150,44	1925	6806,74
1929/30B	9200 +86300	(186400)	2100	65500	6300				1000	5300	4200
1929/30R	8632,69 +124862,32	(181296,25)	1031,80	82730,60	4334,62				202,22	3933,53	2821,63
1930/31B	9200 +89000	(180400)	1600	68400	22400				500	3000	3900
1930/31R	8619,07 +87142,83	(185841,99)	1007,03	66344,24	5783,79				135,43	1070	671,49
1931/32B	8500 +90000	(175000)	1450	40900	7000				450	2500	2600
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1932/33R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.

Rok	Nadzór + Defekte	Pobory lekarzy i wyższych urzędników	Wydatki biurowe	Utrzymanie budynków	Podatki	Fundusz socjalny pracowników	Wydatki na cele kultu religijnego i edukacyjne (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.), później dodatki mieszkaniowe	Koszty ubezpieczenia mienia zakładu (od 1897/98 włączone do podatków), od 1926/27 znowu oddzielnie, od 1936/37 fundusz płac pracownikom tymczasowych	Diety i zwroty kosztów podróży	Fundusz dyspozycyjny LAV	Inne wydatki (od budżetu 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy B.)
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.				b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	0	94528	1478	19065	2858	33690	0	0	837	0	38
1937/38B	0	102000	1400	17700	3700	38000	0	0	900	2600	1000
1937/38R	568	94377	1382	15369	3215	37666	0	0	794	2151	52
1938/39B	1000	101000	1400	21700	3200	42200	0	1500	1000	2600	700
1938/39R	814	99386	1398	24184	1654	37645	0	0	630	1924	0
1939/40B	800	106900	1900	19700	2500	49350	0	1500	1000	2725	729
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	600	144800	1600	10700	2000	58900	0	5000	1100	3360	500

B. Wydatki ekonomiczne i koszty leczenia

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Koszty do-kształcenia Lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1914/15R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	190463,47
1915/16B	24392,17	82000	13550	15000	900	1500	2100	500	1700		0	5500	206250
1915/16R	24547,39	89637,77	16135,13	12985,80	662,07	2281,80	1962,94	389,30	1674,99		0	5500	213065,57
1916/17B	24392,17	82000	13550	15000	900	1500	2100	500	1700		0	5500	206250
1916/17R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	216431,24
1917/18B	28815,21	105000	14580	15500	900	2400	2370	600	1710		0	10250	239650
1917/18R	36194,96	92260,89	6956,73	21334,98	274,61	3230,15	5261,72	1316,20	1301,83		0	10250	237231,42
1918/19B	28815,21	105000	14580	15500	900	2400	2370	600	1710		0	10250	239650
1918/19R	69117,39	108083	9324,09	18490,20	3466,85	4398,70	3894,66	990	1635,25		0	0	278375,62
1919/20B	47386,50	122000	13500	24400	900	4000	3200	700	2100		0	84000	363000
1919/20R	118239,38	17372,13	21322,19	60275,67	1103,14	9499,81	4748,29	528	1020,60		0	0	485810,30
1920/21B	104618,76	300000	50600	103700	4000	9000	6400	1170	3040		0	0	850000
1920/21R	43198,67	433659	29993,37	95012,55	13073,13	17862,13	7944,28	1062,70	2652,96		0	0	1068718,43
1921/22B	224356,50	522000	117500	99500	20000	38500	8400	2100	4560		60400	0	1376500
1921/22R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	1807944,97
1922/23B	576581,84	891000	150000	236000	48000	55000	10600	3000	4560		60400	40000	2413000
1922/23R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	52200396,32
1923/24B	(29276399)	35363000	3535800	15066450	1850800	1800000	161800	30960	60000		0	0	366597000
1923/24R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	(60100)	65445	10600	12130	1100	1980	1700	360	1800		0	0	192700
1924/25R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.		b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	(112700)	78400	16500	11500	1550	2200	1850	600	3100		0	0	316000
1925/26R	(118780,10)	61637,96	30579,45	10914,45	98,13	3847,26	2698,82	356,20	3300,49		4172,20	1487,13	314291,12
1926/27B	(112000)	91500	23000	11500	1550	3300	2300	750	2300		51000	7000	391000

Aneks

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pocieci i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Koszty do-kształcenia Lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1926/27R	(133128,50)	81272,76	23857,74	12454,36	354,81	3817,31	4076,94	277,30	4127,88		2555,18	7000	401552,45
1927/28B	(130000)	95000	19000	11500	1600	5700	4200	800	2300		48000	296500	736500
1927/28R	(160427,69)	81713,91	18925	9299,89	1363,25	5668,69	2865,95	82	3805,45		14655,73	7000	433284,91
1928/29B	(179500)	110000	19000	10800	3500	5700	4200	950	1600		11550	36000	649500
1928/29R	(183839,79)	93987,16	18999,58	10876,82	2281,51	5347,50	3896,65	116,50	5348,59	202,10	7000	14642,33	469460,07
1929/30B	(186400)	112000	18600	12500	3500	5500	5000	1000	6000	0	22000	39200	591600
1929/30R	(181296,25)	92583,26	16091,89	14183,52	3648,54	4948,15	4236,02	249,55	5562,82	262,75	15000	39200	605812,16
1930/31B	(180400)	112000	18600	13700	3000	4700	5000	1200	6400	500	29000	37500	610000
1930/31R	(185841,99)	72481,86	18591	13620,50	2759,75	4596,97	3787,54	310,80	5630,63	500	15000	42000	535894,92
1931/32B	(175000)	97000	22000	14700	16600	4000	4800	1200	5900	400	15000	39000	549000
1931/32R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	472000
1932/33B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1933/34B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	433000
1933/34R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1934/35R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1935/36R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37B	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1936/37R	82384	69160	15022	14423	16301	3261	3693	639	0	100	38000	0	394468
1937/38B	84600	87400	20300	12500	15100	3700	5600	1200	1000	100	39200	0	438000
1937/38R	77821	68848	7998	13724	11871	3262	3714	890	2300	0	36900	0	382902
1938/39B	99100	84500	18400	12300	14000	3000	5500	1200	2400	0	41200	0	454000
1938/39R	91075	74204	9882	10704	8944	3114	5376	1131	2400	0	0	0	374465

Rok	Pobory niższego personelu (od budżetu na 1897/98 przeniesione do wydatków z grupy A)	Wydatki na żywność	Wydatki na pościel i środki czystości	Ogrzewanie	Oświetlenie	Sprzątanie	Lekarstwa i sprzęt chirurgiczny, biblioteka	Koszty pochówku	Rozrywki chorych (fundusz dyspozycyjny dyrekcji)	Koszty do-kształcenia Lekarzy	Wydatki nadzwyczajne ekonomiczne i medyczne	Pozostałe wydatki nadzwyczajne	Całość wydatków
1939/40B	83636	84500	19200	13000	11300	2900	6200	1200	3960	0	0	0	413000
1939/40R	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940/41B	58600	81800	12800	11300	9500	2600	3500	850	2100	0	0	530	412700

Tabela 31.
Dotacje dodatkowe na pilnowanie chorych i badania lekarskie w latach 1876-1925²⁵⁹

Rok	Pilnowanie chorych poza zakładami (oczekujący na wolne miejsca) ²⁶⁰ , od budżetu 1920/21 częściowe lub całkowite miejsca z wolnej stopy dla chorych	Badania lekarskie ²⁶¹ , od budżetu 1920/21 wydatki na polepszenie kwalifikacji lekarzy w zakładach dla obłąkanych	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego (wydatki na wspieranie chorych poza zakładami)	Koszty opieki chorych z placówek prowincjonalnych przeniesionych do placówek prywatnych
1876B	3000	2000	0	0
1877B	3000	2000	0	0
1878/79B	3000	2000	0	0
1880B	3000	10000	7500	0
1881B	3000	10000	6000	0
1882B/1883B	5000	10000	7500	0
1884B/1885B	8000	13000	7500	0
1886B/1887B	10000	13000	7500	0
1888/9B	10000	13000	7500	0
1889/90B-1892/93B	3000	13000	7500	0
1893/94Bi R	30006265,92	1300012389,24	75007500	10611,60
1894/95B	3000	13000	7500	2903,69
1895/96B-1898/99B	2500(156,30R)	10000(346,61R)	7500	116450
1897/98R	9933,25	2698,62	7500	174148,87
1898/99R	15446,98	2212,15	952,17	202671,92
1899/00B-1900/01B	2000	3000	8900	168700
1899/00R	10982,76	2336,15	9503,13	209920,28
1900/01R	9873,85	2139,63	8486,88	247182,22
1901/02B-1902/03B	12000	3000	8900	230370
1901/02R	17324,71	1747,20	8411,04	285337,41
1902/03R	19716,01	1844,35	7550,12	362848,14
1903/04B-1904/05B	20000	3000	8900	117000
1903/04R	35625,04	1593,18	11212,98	92785,16
1904/05R	21930,93	1623,83	11508,41	459011,28
1905/06B-1906/07B	40000	3000	9000	88000
1905/06R	25215,62	1467,11	9000	122342,86
1906/07R	8600,39	1194,88	9000	b.d.
1907/08B-1908/09B	30000	1500	9000	146000
1907/08R	5263,25	1381,10	7000	81472,14
1908/09R	5263,25	1381,10	7000	548815,56
1909/10B-1910/11B	5000	1000	7000	82000
1909/10R	653,25	31,33	10000	64118,18
1910/11R	47,50	64,05	10000	b.d.
1911/12B-1912/13B	1000	pozycję zniesiono	10000	61000
1911/12R	105		10000	35516,56
1912/13R	1,80		10000	50708,97
1913/14B-1914/15B	1000		10000	49000

Aneks

Rok	Pilnowanie chorych poza zakładami (oczekujący na wolne miejsca) ²⁶⁰ , od budżetu 1920/21 częściowe lub całkowite miejsca z wolnej stopy dla chorych	Badania lekarskie ²⁶¹ , od budżetu 1920/21 wydatki na polepszenie kwalifikacji lekarzy w zakładach dla obłąkanych	Fundusz dyspozycyjny starosty krajowego (wydatki na wspieranie chorych poza zakładami)	Koszty opieki chorych z placówek prowincjonalnych przeniesionych do placówek prywatnych
1913/14R	0		10000	37266,76
1914/15R	0		10000	b.d.
1915/16B-1916/17B	1000		10000	42000
1915/16R	24,75		10000	20917,20
1916/17R	b.d.		10000	b.d.
1917/18B-1918/19B	500		10000	22000
1917/18R	0		10000	12086,35
1918/19R	0		10000	28000
1919/20B	500		10000	40839,08
1919/20R	11245,66	0	10000	1460000
1920/21B	100+25000	6450	10000	b.d.
1920/21R	420+87430,55	6450	10000	2700000
1921/22B	100+180000	6000	10000	296200000
1922/23B	100+275000	16000	10000	822000
1923/24B	2000	70000+8000	10000	1346000
1924/25B	0	b.d.	b.d.	b.d.
1925/26B	20000	b.d.	b.d.	b.d.

Rok	Utworzenie miejsc pobytu z wolnej stopy dla chorych psychicznie	Koszty transportu chorych do zakładów prywatnych	Wspieranie chorych przebywających w domach	Dotacja dla Śląskiego Zrzeszenia Pomocy Chorym Psychicznie	Koszty dokształcania lekarzy w zakładzie w Świebodzicach
1909/10R	705,16	4830,59	925,60	3000	
1910/11B	6000	4000	3000	3000	
1910/11R	b.d.	2062,13	716,40	3000	
1911/12B-1912/13B	6000	4000	1500	3000	
1911/12R	1264,22	1867,25	1220,25	3000	
1912/13R	2979,52	1442,44	1397,16	3000	
1913/14B-1914/15B	6000	4000	1500	3000	
1913/14R	3857,10	3623,31	1208,50	3000	
1914/15R	b.d.	1469,92	1107,75	3000	
1915/16B-1916/17B	6000	4000	1500	3000	
1915/16R	6538,24	1648,40	831	3000	
1917/18B-1918/19B	9000	3000	1500	3000	
1917/18R	4883,74	736,32	803,67	3000	
1918/19R	b.d.	1246,53	854,20	3000	
1919/20B	12000	3000	1500	3000	
1919/20R	b.d.	855,55	988	3000	0
1920/21B	b.d.	10000	1500	3000+2000	600
1920/21R	b.d.	4109,26	b.d.	3000+2000	0

Aneks

Rok	Utworzenie miejsc pobytu z wolnej stopy dla chorych psychicznie	Koszty transportu chorych do zakładów prywatnych	Wspieranie chorych przebywających w domach	Dotacja dla Śląskiego Zrzeszenia Pomocy Chorym Psychicznie	Koszty dokształcania lekarzy w zakładzie w Świebodzicach
1921/22B	b.d.	20000	0	7500+2000	600
1922/23B	b.d.	40000	b.d.	10000+2000	600
1923/24B	35700000	11000000	b.d.	90000	b.d.
1924/25B	b.d.	2400	b.d.	0	600
1925/26B	b.d.	6500	b.d.	1200	b.d.

²⁵⁹ Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXIV-LX).

²⁶⁰ W budżecie na 1 IV 1895 do 31 III 1896 r. pozycja została przeniesiona, w związku z wyżej omawianymi zmianami ustrojowymi (podporządkowanie zakładów LAV, który przejął finansowanie tych wydatków). Sumy te były częścią budżetu LAV na zakłady dla idiotów, tam w rozdz. IV są one ukryte w sumach globalnych, tutaj dla informacji sumy te będą podane (jako część innej całości).

²⁶¹ Od budżetu na 1880 r. doliczono tu także środki na transport chorych do zakładów (dawniej rozdzielane na poszczególne zakłady). W budżecie na 1 IV 1895 do 31 III 1896 r. pozycja została zniesiona, w związku z wyżej omawianymi zmianami ustrojowymi (podporządkowanie zakładów LAV, który przejął finansowanie tych wydatków). Tak jak w poprzednim przypisie wyjaśnić trzeba, że suma ta została umieszczona w budżecie LAV, czyli Krajowego Związku ds. Opieki nad Ubogimi, por. rozdział IV.

Tabela 32.
Dotacje prowincjonalne do utrzymania innych zakładów dla chorych psychicznie w latach 1876-1925²⁶² (Idioten-Anstalten)²⁶³

Rok	Nazwa zakładu					Dotacje łącznie (RM)
	Zakład Zakonu Samarytańskiego w Krośnicach (pow. militecki)	Zakład dla Idiotów w Lesnicy (pow. sirszelecki). Od budżetu 1915/16 Zakład NMP w Branicach (pow. głub.)	Zakład im. Wilhelma i Augusty w Legnicy	Zakład dla Idiotów Panny Reiß we Wrocławiu ²⁶⁴ , potem zakład dla idiotów w Szklarskiej Porębie		
1876B	7000	2400	0	0	9400	
1877B	7000	2400	0	0	9400	
1878B	7000	2400	0	0	9400	
1880B	10380+dod. bud. 5000	2400	0	0	17780	
1881B	10380	3000+1000	b.d.	b.d.	14380	
1882B/1883B	10380	3000	b.d.	b.d.	13380	
1884B/1885B	15180	9000	1440	b.d.	25620	
1886B/1887B	15180	9000	1440	b.d.	25620	
1888/9B	15180	9000	1440	b.d.	25620	
1889/90-90/1B	18200	9000	5985	1500	34685	
1891/92B	18200	9000+1416,67 ²⁶⁹	7500+4250 ²⁷¹	1500+566,67 ²⁷³	42484,34	
1892/93B	18200	9000+6816,67 ²⁷⁰	7500+4250 ²⁷²	1500+566,67 ²⁷⁴	37084,34	
1893/94B	31200	18600	12100	2100	63900R:48894,65	
1894/95B	31200	18600	12100	2100	63900	
1895/96B ²⁶⁵	76650+(30000)	51100+1500+(30000)	73000+1500+(30000)	5110+(30000)	(33000) ²⁷⁵	
1895/96R	+(23814,69)	1500-(23814,69)	1500+(23814,69)	+(23814,69)	b.d.	
1896/7B	76650+(30000)	51100+1500+(30000)	73000+1500+(30000)	5110+(30000)	b.d.	
1896/97R	74320,70+(28255,54)	43285,05+1500+(28255,54)	72273,40+1500+(28255,54)	4452,60+(28255,54)	225587,29	
1897/8B	76650+(29700)+46926,17 ²⁶⁷	51100+1800+(29700)	73000+1500+(29700)	5110+(29700)	285786,17	
1897/8R	73763,25+(25388,05)	45063,03+1800+(25388,05)	72306,66+1500+(25388,05)	4335,87+(25388,05)	b.d.	
1898/99B	76650+(29700)	51100+1800+(29700)	73000+1500+(29700)	5110+(29700)	238860	
1898/99R	76047,35+(28576,54)	45000,06+(28576,54)	73609,84+(28576,54)	4434,35+(28576,54)	227668,14	
1899/0-0/1B ²⁶⁶	76650+(29700)	45990+1800+(29700)	73000+1500+(29700)	3650+(29700)	232290+ods. 1779,06	

Rok	Nazwa zakładu				Dotacje łącznie (RM)
	Zakład dla Idiotów w Lesnicy (pow. strzelecki). Od budżetu 1915/16 Zakład NMP w Branicach (pow. głub.)	Zakład im. Wilhelma i Augusty w Legnicy	Zakład dla Idiotów Panny Reiß we Wrocławiu ¹⁸⁶¹ , potem zakład dla idiotów w Szklarskiej Porębie		
1899/00R	101000,51+(27944,19)	45278,55+(27944,19)	78481,76+(27944,19)	0	252705,01
1900/01R	136149,84+(24840,78)	50048,85+1800+(24840,78)	82165,25+1500+(24840,78)	0+(24840,78)	296504,72
1901/2-02/3B	135780+1820+(29700)	69350+1800+(29700)	82307,50+1500+(29700)	41062,50+(29700)	36333,20
1901/02R	136281,35+1778,9+(21601,05)	62919,06+1800+(21601,05)	81994,40+1500+(21601,05)	43037,60+(21601,05)	350912,36
1902/03R	146464,57+1820+(24629,80)	73004,47+1800+(24629,80)	82424,63+1500+(24629,80)	48303,75+(24629,80)	380147,22
1903/4-1904/5B	153300+1760+(29700)	76650+1800+(29700)	84315+1500+(29700)	51100+(29700)	400125
1903/04R	156911,35+1760,10+(21125,51)	86273,63+1800+(21125,51)	82640,58+1500+(21125,51)	55353,75+(21125,51)	407364,92
1904/05R	160517,91+1760+(24168,10)	93440,71+1800+(24168,10)	89983,80+1500+(24168,10)	58937,50+(24168,10)	432108,02
1905/6-6/7B	164250+1793,44+(29700)	113150+2750+(29700)	127020+1680+(29700)	60225+(29700)	500568,44
1905/06R	165805,79+1789,83+(21777,71)	111869,42+2750+(21777,71)	122734+1760+(21777,71)	60295+(21777,71)	388781,75
1906/07R	164417,43+1793,44+(24358,37)	113138,18+2750+(24358,37)	123181,29+1760+(24358,37)	62640+(24358,37)	494038,71
1907/08B-8/9B	170280+1823,13+(29700)	116800+2750+(29700)	127020+1800+(29700)	63875+(29700)	514088,13
1907/08R	174915,58+1749,63+(16490,75)	115564,55+2750+(16490,75)	143680,08+1800+(16490,75)	66265+(16490,75)	523215,59
1908/09R	180323,91+1823,13+(15322,75)	133893,76+2750+(15322,75)	147740,42+1800+(15322,75)	68294,95+(15322,75)	551948,92
1909/10B-10/11	187062,50+1845,32+(23700)	138517,50+2750+(23700)	204035+1800+(23700)	71175+(23700)	630885,32
1909/10R	179921,72+1771,61+(15834,25)	133141,76+2750+(15834,25)	180007,84+1966,67+(15834,25)	74277,70+(15834,25)	589671,55
1910/11R	181753,42+1845,32+(12000,21)	136332,88+2750+(12000,21)	202490,54+1800+(12000,21)	69537,90+(12000,21)	608510,27
1911/12B-12/13	183000+1762,81+(23700)	138897+4774+(23700)	204594+2000+(23700)	71370+(23700)	630097,81
1911/12R	182270,03+1655,31+(15184,99)	138838,63+4777+(15184,99)	210159,12+2000+(15184,99)	73191+(15184,99)	628076,08
1912/13R	187428,94+1762,81+(16278,93)	143119,24+4774+(16278,93)	218811,93+2000+(16278,93)	74038,60+(16278,93)	648214,45
1913/14B-14/15	197172,50 ¹⁸⁶² +1773,75+(22000)	146912,50+7374+(22000)	223015+2000+(22000)	78292+1000+(22000)	679539,75
1913/14R	194396,45+1773,75+(14773,78)	134312,97+7374+(14773,78)	233548,10+1750+(14773,78)	70171,18+1000+(14773,78)	659100,23
1914/15R	185328,43+1773,75+(14651,83)	109395,09+7374+(14651,83)	245531+1750+(14651,83)	71527,04+1000+(14651,83)	638331,14
1915/16B-16/17	199500+1801,40+(22000)	301650+(22000)	256500+3975,50+(22000)	80850+1000+(22000)	867276,90
1915/16R	184540,16+1801,40+(15797,74)	305723,16+(15797,74)	277261,63+3975,50+(15797,74)	75438,88+1000+(15797,74)	865538,47

Rok	Nazwa zakładu				Dotacje łącznie (RM)
	Zakład Zakonu Samarytańskiego w Krośnicach (pow. milicki)	Zakład dla Idiotów w Lesnicy (pow. strzelecki). Od budżetu 1915/16 Zakład NMP w Branicach (pow. głub.)	Zakład im. Wilhelma i Augusty w Legnicy	Zakład dla Idiotów Panny Reiß we Wrocławiu ²⁶⁴ , potem zakład dla idiotów w Szklarskiej Porębie	
1916/17R	(13865,21)	(13865,21)	(13865,21)	(13865,21)	883863,47
1917/18B-18/19	201900+1795,47+(19000)	318250+(19000)	256500+4568+(19000)	80850+1000+(19000)	781747,06
1917/18R	157288,97+1795,47+(11508,96)	331814,15+(11508,96)	211105,76+5502+(11508,96)	61731,75+1000+(11508,96)	8444676,06
1918/19R	184256,40+1271,32+(15354,42)	326198,50+(15354,42)	234767,08+7558+(15354,42)	74270,34+1000+(15354,42)	905747,52
1919/20B	200000+1782,02+(16000)	384000+(16000)	231000+5965,50+(16000)	66000+1000+(16000)	1434412,40
1919/20R	399157,55+1562,31+(34870,09)	404248,95+(34870,09)	494849,77+10365,5+(34870,09)	88358,46+1000+(34870,09)	2609496,50
1920/21B	462000+1802,50+(75000)	1155000+(75000)	693000+11694+(75000)	210000+1000+(75000)	2810360,07
1920/21R	634263,43+1802,50+(63405,46)	1293397,80+(63405,46)	552984,73+25985,25+(63405,46)	237520,90+1000+(63405,46)	4590387,50
1921/22B	1276000+1757,50+(110000)	2640000+(110000)	0+27603+(110000)	528000+7000+(110000)	b.d.
1921/22R	+1757,50+(53079,89)	(53079,89)	0	(53079,89)	7942795,00
1922/23B	2062500+1795+(140000)	4950000+(140000)	b.d.	907500+7000+(140000)	b.d.
1922/23R	(489762)	b.d.	b.d.	b.d.	1738500000,00
1923/24B	(1712900000)+1800+(16800000)	(1712900000)+(-16800000)	b.d.	(1712900000)+7000+(16800000)	b.d.
1923/24R	(2633,96?)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25B	(1096000)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

1925/26 zostało 10 chorych za 3426,95 RM

²⁶² Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXIV-LX).

²⁶³ Początkowo było 26 miejsc wspieranych w Krośnicach i 8 w Lesnicy.

²⁶⁴ Z dniem 31 III 1899 r. zakład we Wrocławiu zamknięto, a w jego miejsce wprowadzono zakład dla idiotów w Szklarskiej Porębie.

²⁶⁵ Ustawa z 11 VI 1891 r., która dokonała zmian w zasadach opieki nad osobami upośledzonymi umysłowo w mniejszym stopniu, wpłynęła w istotny sposób na zasady finansowania omawianych tu zakładów. W zakładach w Krośnicach i Wrocławiu mamy teraz dwie sumy finansowe. Mniejsza suma w zakładzie wrocławskim jest kontynuacją dawnych wydatków. Teraz jednak została ona jedynie przekształcona w fundusz specjalnych wydatków dyrekcji zakładu. To samo można powiedzieć środkowej sumie w wydatkach w zakładzie w Lesnicy. Pojawili się natomiast nowe sumy, które rzucają się zwłaszcza przy trzech pierwszych wymienionych w tabeli zakładach. Są to wynikające z ustawy z 1891 r. nowe wydatki na idiotów i epileptyków, które były częścią budżetu Krajowego Związku ds. Pieczy nad Ubogimi. Natomiast ostatnia suma dotyczyła opieki nad takimi chorymi, których nie obejmowała ustawa z 1891 r., ale którym chciał sejm prowincjonalny stworzyć analogiczne warunki leczenia. Suma ta jest przede mnie podana w nawiasie, gdyż nigdy nie była ona od razu dzielona między 4 zakłady, lecz samodzielnie dzielona przez starosę krajowego, stąd nie jest znany jej precyzyjny podział.

²⁶⁶ Dodac należy, że od budżetu 1895/96 dotychczas wymieniane sumy istniały dalej, tyle, że umieszczone w wydatkach LAV. Na zakład w Krośnicach suma ta wynosiła 76 650 RM – za 1897/98 rzeczowy wynik – 73 763,25 RM, Lesnica – budżet 51100, ale od 1899/00 tylko 45 990, rzecz. 1897/98 – 45063,03 RM, Legnica – 73 tys. RM, rzecz. 1897/98 – 72306,66 RM, Wrocław – 5110, od 1899/00 – 3650, rzecz. 1897/98 – 4335,87 RM.

²⁶⁷ Ta ostatnia suma dodana w rozliczeniu na rozbudowę zakładu, zob. Verhandlungen des XXXIX. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 8. bis einschließlich 18. Januar 1899, Breslau [1899], cyt. dalej XXXIX L., Drucksache Nr. 9, s. 7.

²⁶⁸ W tym 5000 RM dodatku budowlanego.

²⁶⁹ 1416,67 RM dotacja dodatkowa z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6.

²⁷⁰ 1416,67 + 5400 RM dwie dotacje dodatkowe z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6 i 18.

²⁷¹ 4250 RM dotacji dodatkowej z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6.

²⁷² 4250 RM dotacji dodatkowej z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6.

²⁷³ 566,67 RM dotacji dodatkowej z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6.

²⁷⁴ 566,67 RM dotacji dodatkowej z funduszu dyspozycyjnego, zob. XXXV L., Drucksache Nr. 11, s. 6.

²⁷⁵ Po przejęciu całej opieki przez LAV przez niego miały przechodzić środki dla zakładów, utrzymano tylko szczytówkowe wydatki oddzielne.

Tabela 33.
Zestawienie wydatków na jednego chorego w skali roku budżetowego²⁷⁶ (lata 1876-1925, RM, uśrednione)

Rok	Lubiąż – szpital	Brzeg	Piaskowice	Bolesławiec	Kluczbork	Rybnik	Toszek	Lubimiec (dla idrotów)	Lubin
1876	678,67	393,75	480,69	362,40	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1877	702,63	414,86	413,95	374,19	554,72	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1878	687,58	411,04	395,54	357,74	489,86	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1879	694,0	406,68	388,82	363,57	501,98	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1880	678,20	435,86	417,30	389,20	510,46	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1881	662,43	398,30	416,67	388,34	520,74	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1882	664,01	385,99	397,92	376,16	514,11	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1883	629,11	402,41	395,74	412,97	508,48	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1884	738,05	384,48	391,06	361,63	491,57	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1885	646,54	328,69	406,14	388,60	470,19	630,93	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1886	570,43	357,63	419,23	413,23	480,34	494,58+111,18	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1887+pocz. 88	584,18+156,50	363,57+91,75	417,72+104,16	413,81+111,88	460,55+118,30	417,62	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1888/89	643,10	370,08	444,14	428,76	504,42	440,40	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1889/90	625,85	374,24	496,96	417,41	532,26	453,07	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1890/91	583,36	391,06	494,17	446,80	517,41	476,98	507,53	z.n.i.	z.n.i.
1891/92	617,47	409,68	489,48	459,94	523,29	469,43	594,46	z.n.i.	z.n.i.

Aneks

Rok	Lubiąż – szpital	Brzeg	Plakowice	Bolesławiec	Kluczbork	Rybnik	Toszek	Lubimiec (dla idiotów)	Lubin
1892/93	566,37	420,58	473,42	426,32	482,67	465,60	489,26	z.n.i.	z.n.i.
1893/94	545,28	403,12	490,81	407,53	480,63	469,35	482,09	z.n.i.	z.n.i.
1894/95	528,36	413,15	458,30	411,50	483,74	474,12	480,34	z.n.i.	z.n.i.
1895/96	547,48	387,57	444,65	405,29	477,80	473,40	441,17	z.n.i.	z.n.i.
1896/97	558,27	404,23	438,40	402,92	488,44	497,13	431,07	z.n.i.	z.n.i.
1897/98	578,27	405,34	442,42	422,16	502,60	504,32	428,90	z.n.i.	z.n.i.
1898/99	603,63	420,26	459,54	427,85	511,15	527,04	426,12	z.n.i.	z.n.i.
1899/00	690,51	420,51	460,48	431,43	509,65	520,79	455,97	z.n.i.	z.n.i.
1900/01	727,92	432,65	466,79	436,01	520,09	544,40	467,37	z.n.i.	z.n.i.
1901/02	695,45	429,09	480,23	439,09	527,54	517,86	458,43	z.n.i.	z.n.i.
1902/03	576,78	433,99	472,36	445,77	535,74	512,88	453,19	z.n.i.	z.n.i.
1903/04	575,97	473,81	521,70	467,29	509,91	524,41	463,03	z.n.i.	z.n.i.
1904/05	608,98	483,62	480,34	478,61	517,13	480,77	461,31	514,76	z.n.i.
1905/06	591,85	440,34	450,01	473,25	480,81	484,86	426,89	493,55	601,00
1906/07	641,06	461,04	455,45	502,08	507,77	527,20	488,96	512,23	541,55
1907/08	634,26	496,92	502,51	591,26	548,46	531,00	497,55	547,28	488,85
1908/09	590,75	499,32	499,94	602,03	546,39	549,07	477,87	537,74	471,10
1909/10	616,40	517,50	514,64	594,60	566,48	539,07	500,38	558,64	490,64
1910/11	638,57	518,61	506,61	555,08	563,92	555,11	511,00	487,31	477,87
1911/12	657,70	562,34	535,93	593,47	596,59	531,68	525,91	483,67	496,54
1912/13	634,73	566,55	551,46	567,64	608,90	499,25	529,18	494,57	482,66
1913/14	570,99	546,94	585,75	564,21	579,84	518,08	522,72	493,80	468,05
1914/15	571,70	520,76	581,77	541,47	975,63	612,99	533,53	618,61	479,45
1915/16	647,99	551,25	637,97	600,43	698,49	756,65	583,62	615,04	554,79
1916/17	757,90	704,00	707,16	660,20	766,45	882,60	659,71	694,60	657,80
1917/18	877,48	803,19	836,04	875,68	891,98	1445,81	878,53	643,68	791,78
1918/19	1440,97	1161,52	1140,90	1327,17	1311,45	1156,33	1262,83	1131,73	1153,93
1919/20	853,67	621,36	643,57	814,29	640,98	1268,38	750,33	647,82	700,80

Rok	Lubiąż – szpital	Brzeg	Plakowice	Bolesławiec	Kluczbork	Rybnik	Toszek	Lubimiec (dla idiotów)	Lubin
1920/21	1514,75	1529,78	1292,05	1871,95	1454,53	2175,40	1573,15	1357,80	1578,63
1921/22	2529,45	2383,85 (kl.II)	2219,05	2271,81 (kl.II)	2367,03	b.d.	2942,38	2029,40 (kl.II)	2826,63
1922/23	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1923/24	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1924/25	557,04	586,04	616,82	676,16	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	617,93
1925/26	262,80	182,25 (kl.II)	150,70(kl.II)	186,26(kl.II)	473,83	b.d.	506,12	b.d.	193,45(kl.II)
1926/27	277,40	215,35 (kl.II)	182,50(kl.II)	215,35(kl.II)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	215,35(kl.II)
1927/28	270,84	204,96(kl.II)	193,98(kl.II)	212,28(kl.II)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	215,94(kl.II)
1928/29	310,25	211,70 II	226,30 II	219,00 II	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	226,30 II
1929/30	324,85	209,62 II	215,24 II	193,78 II	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	211,77 II
1930/31	1209,35	1811,11	1506,17	1419,85	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1320,08
1931/32	1090,48	1462,64	1257,38	1250,16	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1221,16

Legenda: z.n.i. – zakład nie istniał.

276 Opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu śląskiego (XXIV-LX).

Tabela 34.
Wydatki na jednego chorego w poszczególnych zakładach w RM (1877-1925) (w kolejności wydatki ogólne, wraz z normalnym jedzeniem, na jedzenie dla osób na diecie I i II)²⁷⁷

Rok	Lubiąż		Brzeg		Piaskowice		Bolesławice	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
1877	876	775	524,64	443,86	545	464	454	395
	b.d.	b.d.	220,83	142,14	b.d.	b.d.	204,32	151,02
	b.d.	b.d.	168,35	144,44	b.d.	b.d.	149,43	70,35
1878	843,75	738,83	541,07	450,31	515,28	448,11	477,34	419,21
	289,05	174,66	229,43	138,57	223,88	145,35	224,75	166,12
	214,55	191,23	186,42	101,48	176,25	77,32	164,37	77,39
1879	845,38	737,0	500,18	431,41	512,22	460,70	454,56	415,09
	291,0	172,93	231,41	159,50	245,91	172,36	194,20	140,84
	219,79	188,39	175,53	93,43	189,59	69,14	144,19	70,93
1880	840	738	540	450	516(525,97)	444(452,45)	480	420
	318	192,50	247,64	154,39	246,27(239,29)	159,89(165,77)	225(194,62)	166(144,91)
	236	210	195,13	118,76	193,88(179,94)	85,95(72,40)	164(143,62)	77(71,91)
1881	840	732	504	432	516	456	456(458,53)	420(417,92)
	320(303,86)	190,50(195,48)	227,85(236,61)	157,36(156,56)	245,91	172,36	215,04	153,54
	242	207	172,75	91,87	189,59	69,14	170,44	76,52
1882	840	732	516	432	528	456	456	420
	320	190,50	239,80	155,85	241	166	204,66	163,23
	242	207	175,26	96,48	180	73	148,50	74,33
1883	840(775,95)	732(701,60)	516(470,46)	432(413,55)	528(517,17)	456(444,13)	456(425,53)	420(401,11)
	320(249,18)	190,50(176,20)	239,80(184,38)	155,85(137,28)	241(221,27)	166(137,93)	204,66(175,13)	163,23(146,58)
	242(193,26)	207(154,60)	175,26(137,28)	96,48(70,56)	180(166,94)	73(70,35)	148,50(146,20)	74,33(72,75)
1884	780	708	480	420	528	456	426	402
	281,42(264,65)	189,32(188,46)	224,91(186,75)	164,74(143,15)	241(226,47)	166(144,07)	186,40(177,79)	158,98(143,36)
	210,16(200,28)	171,85(164,36)	161,05(136,03)	78,46(71,84)	180(165,97)	73(69,82)	147,88(143,05)	70,87(67,00)

Rok	Lubiąż			Brzeg			Piaskowice			Bolesławice		
	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa
1885	780 281,42(309,95) 210,16(219,46)	708 189,32(190,31) 171,85(150,73)	420 164,74(130,96) 78,46(67,15)	480 224,91(174,61) 161,05(129,53)	420 164,74(130,96) 78,46(67,15)	456 166(143,96) 73(65,49)	528 241(228,10) 180(167,19)	420 164,74(130,96) 78,46(67,15)	456 166(143,96) 73(65,49)	420 164,74(130,96) 78,46(67,15)	402(448,54) 158,98(139,25) 70,87(65,27)	402(448,54) 158,98(139,25) 70,87(65,27)
1886	852(870,19) 321,26(293,81)	732(707,50) 191,43(155,56)	420(417,59) 170,03(144,17)	516(532,29) 288,17(249,02)	420(417,59) 170,03(144,17)	468 177,76(154,65)	588 299,92(262,09)	420(417,59) 170,03(144,17)	468 177,76(154,65)	552(557,36) 308,93(280,66)	444(445,10) 187,57(162,89)	444(445,10) 187,57(162,89)
1887	852(862,87) 321,26(303,57)	732(700,27) 191,43(158,83)	420(412,76) 170,03(145,09)	516(518,15) 288,17(248,36)	420(412,76) 170,03(145,09)	468(465,65) 177,76(157,43)	588(592,10) 299,92(267,00)	420(412,76) 170,03(145,09)	468(465,65) 177,76(157,43)	532 308,93(292,61)	444 187,57(163,12)	444 187,57(163,12)
1888Ik	79,48 50,64	40,60 37,42	35,79 27,44	63,48 40,56	35,79 27,44	38,14 28,67	66,63 45,58	35,79 27,44	38,14 28,67	75,32 48,15	41,28 36,53	41,28 36,53
1888/9	870(862,87) 352,29 233,97	708(700,27) 189,60 125,23	417(412,76) 171,32 119,02	532(518,15) 286,02 211,56	417(412,76) 171,32 119,02	468(469,99) 177,58 118,39	594(570,13) 304,03 218,57	532(518,15) 286,02 211,56	468(469,99) 177,58 118,39	558(558,26) 293,72 210	450(446,03) 181,46 150	450(446,03) 181,46 150
89/90	864(808,05) 350,65(305,89)	702(677,78) 188,05(175,62)	420(429,02) 168,35(171,40)	528(533,90) 273,74(276,28)	420(429,02) 168,35(171,40)	468(481,02) 175,73(175,59)	576(587,53) 275,87(282,10)	528(533,90) 273,74(276,28)	468(481,02) 175,73(175,59)	558(556,87) 288,29(288,29)	450(444,64) 176,06(176,06)	450(444,64) 176,06(176,06)
90/91	864 350,65 230	702 188,05 125	420 168,35 118	528 273,74 210	420 168,35 118	468 175,73 120	576 275,87 215	420 168,35 118	468 175,73 120	558 288,29 200	450 176,06 150	450 176,06 150
91/92	808,05(756,25) 310(300)	677,78(645,50) 175(189,25)	429,02(430) 170(171,32)	533,90(543,43) 285(285,25)	429,02(430) 170(171,32)	481,02(482,60) 175(186,92)	587,53(564,87) 295(269,19)	533,90(543,43) 285(285,25)	481,02(482,60) 175(186,92)	576(587,19) 300(318,35)	456(459,91) 175(191,07)	456(459,91) 175(191,07)
92/93	210 808,05 310(317,11)	150 677,78 175(177,54)	120 429,02 170(178,63)	210 533,90	120 429,02	140 481,02	200 587,53	210 533,90	140 481,02	200 576	150 456	150 456
93/94	210(207,14) 756,25(598,95)	150(145,41) 645,50(479,25)	120(132,68) 430(434,60)	210(200,64) 543,43(518,46)	120(132,68) 430(434,60)	140(151,55) 482,60(487,27)	200(197,47) 564,87(588,86)	210(200,64) 543,43(518,46)	140(151,55) 482,60(487,27)	200(193,96) 587,19(565,51)	150(148,55) 459,9(465,01)	150(148,55) 459,9(465,01)

Rok	Lubiąż		Brzeg		Piaskowice			Bolesławiec	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	
94/95	320(311,52) 210(208,47) 756,25 320(302,87) 210(201,24) 600(678,33) 320(305,50) 180(201,19) 600 320(307,07) 180(203) 670(678,39) 310(305,52) 205(?) 670(603,63) 310(303,87) 205(?) 678(743,97) ?(294,28) b.d. 678 ?(294,27) b.d. 706 290(294,69) b.d. 706(661,64)	190(169,43) 150(134,10) 645,50 190(163,38) 150(124,98) 480(425,83) 210(163,60) 145(140,51) 480 210(159,26) 145(142,31) 425(367,50) 170(168,77) 135(?) 425(483,51) 170(167,87) 135(?) 367 ?(162,60) b.d. 367 ?(162,58) b.d. 455 165(162,84) b.d. 455(489,91)	335(267,69) 210(181,26) 543,43 335(255,72) 210(173,74) 520(450,50) 285(254,42) 205(177,54) 520 285(259,26) 205(178,78) 450(450,50) 285(256,17) 205(?) 450(420,26) 285(267,61) 205(?) 450(450,36) ?(264,91) b.d. 450 ?(256,43) b.d. 450 ?(201,70) b.d. 450(450,36)	190(160,21) 165(122,31) 430 190(153,01) 165(116,30) 435(433) 170(148,92) 125(118,30) 435 170(152,07) 125(119,59) 433(432,20) 170(151,58) 125(?) 433(405,34) 170(158,35) 125(?) 432(432,20) 160(156,75) b.d. 432 160(151,72) b.d. 432 165(154,86) b.d. 432	320(289,31) 210(194,10) 564,87 320(286,31) 210(184,64) 589(583,21) 305(299,51) 200(203,55) 589 305(291) 200(196,51) 583(622,56) 300(317,03) 195(?) 583(459,54) 300(341,13) 195(?) 622 ?(315,14) b.d. 622(635,60) ?(328,37) b.d. 635 ?(289,38) b.d. 635	185(160,05) 165(147,16) 482,60 185(155,41) 165(141,16) 487(447,55) 172(166,75) 155(148,03) 487 172(164) 155(142,98) 448(444,40) 165(195,86) 145(?) 448(442,42) 165(211,40) 145(?) 444 164(195,33) b.d. 444(459,51) 164(211,42) b.d. 460 165(165,36) b.d. 460	335(302,88) 210(185,35) 587,19 335(286,27) 210(181,30) 565(615,89) 318(290,75) 195(184,28) 565 318(286,53) 195(181,51) 615(590,21) 300(321,24) 185(?) 615(436,90) 300(332,03) 185(?) 590 300(296,50) b.d. 590(580,68) 300(301,87) b.d. 580 300(299,48) b.d. 580	190(159,80) 165(142,09) 459,91 190(155,27) 165(136,73) 465(449,27) 175(155) 150(139,45) 465 175(152,64) 150(138,08) 450(439,60) 160(190,12) 140(?) 450(427,85) 160(196,41) 140(?) 440 160(162,93) b.d. 440(439,60) 160(165,85) b.d. 440 165(164,55) b.d. 440	
95/96									
96/97									
97/98									
98/99									
99/00									
00/01									
01/02									
02/03									

Rok	Lubiąż			Brzeg			Piakowice			Bolesławice		
	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa	III klasa
03/04	290(286,51) b.d.	165(158,29) b.d.	165(157,05) b.d.	?(265,39) b.d.	165(157,05) b.d.	165(164,29) b.d.	?(287,50) b.d.	165(164,29) b.d.	165(164,29) b.d.	300(299,70) b.d.	165(164,70) b.d.	300(299,70) b.d.
04/05	300(277,97) b.d.	175(153,58) b.d.	?(157,17) b.d.	?(265,62) b.d.	?(157,17) b.d.	?(164,28) b.d.	?(287,49) brak chorych?	?(164,28) b.d.	?(164,28) b.d.	300(295) b.d.	165(162,11) b.d.	300(295) b.d.
05/06	300(286,97) b.d.	175(158,55) b.d.	?(152,84) b.d.	?(285,35) b.d.	?(152,84) b.d.	?(160) b.d.	?(280) brak chorych?	?(160) b.d.	?(160) b.d.	300(301,07) b.d.	165(165,43) b.d.	300(301,07) b.d.
06/07	300(306,29) b.d.	175(169,23) b.d.	?(164,58) b.d.	?(278,12) b.d.	?(164,58) b.d.	165(174,62) b.d.	?(305,59) b.d.	165(174,62) b.d.	165(174,62) b.d.	300(320,37) b.d.	164,25(176,01) b.d.	300(320,37) b.d.
07/08	300(323,44) b.d.	175(178,70) b.d.	?(170,86) b.d.	?(288,73) b.d.	?(170,86) b.d.	165(171,01) b.d.	?(299,27) brak chorych	165(171,01) b.d.	165(171,01) b.d.	300(325,93) b.d.	164,25(179,09) b.d.	300(325,93) b.d.
08/09	310(352,52) b.d.	175(194,52) b.d.	?(166,01) b.d.	?(331,30) b.d.	?(166,01) b.d.	174,11(192,05) b.d.	brak chorych br. ch. (336,10)	174,11(192,05) b.d.	174,11(192,05) b.d.	325(371,55) b.d.	178(204,17) b.d.	325(371,55) b.d.
09/10	310(347,30) b.d.	175(191,87) b.d.	?(190,16) b.d.	?(321,37) b.d.	?(190,16) b.d.	174,11(192,58) b.d.	?(337,02) b.d.	174,11(192,58) b.d.	174,11(192,58) b.d.	325(358,11) b.d.	178(196,74) b.d.	325(358,11) b.d.
10/11	352(361,21) b.d.	195(199,57) b.d.	?(190,74) b.d.	?(322,32) b.d.	?(190,74) b.d.	192,05(186,10) b.d.	336,10(325,67) b.d.	192,05(186,10) b.d.	192,05(186,10) b.d.	372(352,68) b.d.	205(193,80) b.d.	372(352,68) b.d.
11/12	352(341,29) b.d.	195(188,56) b.d.	?(190,14) b.d.	?(321,33) b.d.	?(190,14) b.d.	192,05(179,27) b.d.	336,10(313,71) b.d.	192,05(179,27) b.d.	192,05(179,27) b.d.	372(334,68) b.d.	205(183,91) b.d.	372(334,68) b.d.
12/13	340,38(336,20) b.d.	193,98(189,97) b.d.	193,98(193,02) b.d.	340,38(326,19) b.d.	193,98(193,02) b.d.	193,98(192,74) b.d.	340,38(337,30) b.d.	193,98(192,74) b.d.	193,98(192,74) b.d.	340,38(335,40) b.d.	193,98(190,39) b.d.	340,38(335,40) b.d.
13/14	340,38(320,57) b.d.	193,98(192,83) b.d.	193,98(187,15) b.d.	340,38(316,29) b.d.	193,98(187,15) b.d.	193,98(198,58) b.d.	340,38(342,28) b.d.	193,98(198,58) b.d.	193,98(198,58) b.d.	340,38(338,72) b.d.	193,98(185,96) b.d.	340,38(338,72) b.d.
14/15	339,45(309,37) b.d.	193,45(181,88) b.d.	193,45(175,60) b.d.	339,45(296,74) b.d.	193,45(175,60) b.d.	193,45(194,74) b.d.	339,45(335,55) b.d.	193,45(194,74) b.d.	193,45(194,74) b.d.	339,45(327,90) b.d.	193,45(185,87) b.d.	339,45(327,90) b.d.
15/16	339,45(322,23) b.d.	193,45(189,20) b.d.	193,45(194,85) b.d.	339,45(329,32) b.d.	193,45(194,85) b.d.	193,45(197,52) b.d.	339,45(345,65) b.d.	193,45(197,52) b.d.	193,45(197,52) b.d.	339,45(325,57) b.d.	193,45(182,09) b.d.	339,45(325,57) b.d.
	347,70(380,33)	201,30(248,67)	201,30(242,92)	347,70(410,53)	201,30(242,92)	201,30(224,31)	347,70(392,64)	201,30(224,31)	201,30(224,31)	347,70(374,15)	201,30(232,00)	347,70(374,15)

Rok	Lubiąż		Brzeg		Piaskowice		Bolesławiec	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
16/17	b.d. 347,70(412,45)	b.d. 201,30(273,02)	b.d. 347,70(409,85)	b.d. 201,30(242,51)	b.d. 347,70(416,72)	b.d. 201,30(238,12)	b.d. 347,70(395,33)	b.d. 201,30(250,98)
17/18	b.d. 466,10(419,75)	b.d. 275,58(276,97)	b.d. 466,10(376,16)	b.d. 275,58(222,59)	b.d. 466,10(488,06)	b.d. 275,58(278,90)	b.d. 466,10(470,14)	b.d. 275,58(318,64)
18/19	b.d. 466,10(478,15)	b.d. 275,58(382,44)	b.d. 466,10(473,05)	b.d. 275,58(261,31)	b.d. 466,10(369,42)	b.d. 275,58(259,93)	b.d. 466,10(555,31)	b.d. 275,58(415,31)
19/20	?(945,17) 475,80	?(762,17) 366,00	?(789,02) 441,30	?(453,71) 280,26	?(792,09) 457,50	?(495,06) 285,48	?(889,41) 512,40	?(739,18) 384,30
20/21	?(1660,75) 839,50	?(1368,75) 730,00	?(1939,52) 1003,75	?(1120,04) 773,80	?(1383,25) 941,70	?(1200,85) 587,65	?(1963,70) 912,50	?(1780,20) 730,00
21/22	?(2711,95) 1679	?(2346,95) 1314	?(brak chorych) 1679	?(2383,85) 1314	?(2490,27) 1387	?(1948,74) 1204,50	?(brak chorych) 1679	?(2271,81) 1314
22/23	brak chorych brak chorych	b.d. 2390,75 ²⁸	brak chorych brak chorych	b.d. 2154	b.d. 2190 ²⁹	b.d. 1496,50	brak chorych brak chorych	b.d. 2390,75
23/24	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.	b.d. b.d.
24/25	b.d. 219(248,20)	b.d. 164,25(153,30)	b.d. 219(b.ch.)	b.d. 164,25(149,65)	b.d. 219(b.ch.)	b.d. 164,25(146,00)	b.d. 219(b.ch.)	b.d. 164,25(178,85)
25/26	b.d. 339,45(335,80)	b.d. 193,45(189,80)	b.d. 339,45(b.ch.)	b.d. 193,45(182,25)	b.d. 339,45(b.ch.)	b.d. 193,45(150,70)	b.d. 339,45(b.ch.)	b.d. 193,45(186,26)
26/27	b.d. 361,35(350,40)	b.d. 215,35(204,40)	b.d. 361,35bch	b.d. 215,35(215,35)	b.d. 361,35bch	b.d. 215,35(182,50)	b.d. 361,35bch	b.d. 215,35(215,35)
27/28	b.d. 361,35(344,04)	b.d. 215,35(197,64)	b.d. 361,35	b.d. 215,35(204,96)	b.d. 361,35	b.d. 215,35(193,98)	b.d. 361,35	b.d. 215,35(212,28)
28/29	b.d. 445,30(419,75)	b.d. 226,30(200,75)	b.d. 445,30	b.d. 226,30(211,70)	b.d. 445,30	b.d. 226,30(226,30)	b.d. 445,30	b.d. 226,30(219)
29/30	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Rok	Lubiąż		Brzeg		Piaskowice		Bolesławiec	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
30/31	445,30(445,30)	226,30(204,40)	445,30	226,30(209,62)	445,30	226,30(215,24)	445,30	226,30(193,78)
31/32	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
32/33	445,30	226,30	445,30	226,30	445,30	226,30	445,30	226,30
34/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
36/37	b.d.	200,75	419,75	200,75	419,75	200,75	419,75	200,75
37/38	405,15	186,15	405,15	186,15	405,15	186,15	405,15	186,15
38/39	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
39/40	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
40/41	1168,00	949,00	1168,00	949,00	1168,00	949,00	1168,00	949,00
	383,25	164,25	383,25	164,25	383,25	164,25	383,25	164,25
	1168,00	1168,00	1168,00	949,00	1168,00 ⁸⁰	949,00	1168,00	949,00
	383,25	164,25	383,25	164,25	383,25	164,25	383,25	164,25
	1168,00	949,00	brak	949,00	1168,00	949,00	brak	949,00
	383,25	164,25	brak	164,25	383,25	164,25	brak	164,25
	1314,00	1095,00	1314,00	1095,00	1314,00	1095,00	1314,00	1095,00
	219,00	164,25	219,00	164,25	219,00	164,25	219,00	164,25
	1314,00	1095,00	zakł. zamkn.	zakł. zamkn.	1314,00	1095,00	1314,00	1095,00
	160,60	156,95	160,60	156,95	160,60	156,95	160,60	156,95

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lublin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
1877	642	534	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1878	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	656,87	530,92	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	281,63	147,65	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	205,65	140,13	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.

Rok	Kluczbook		Rybnik		Toszek			Lubin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa
1879	649,39	539,76	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	308	180	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	223	142	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1880	660	528	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	309,79	162,42	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	226,22	154,14	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1881	648(637,16)	540(526,03)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	302,08(279,25)	176,75(168,12)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	218,39	138,88	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1882	636	528	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	300	170	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	220	140	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1883	636(625,92)	528(518,96)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	300(282,62)	170(154,23)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	220(201,44)	140(77,89)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1884	630	522	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	295(282,39)	170(155,97)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	220(210,60)	142(138,14)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1885	630	522	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	295(263,57)	170(140,52)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	220(196,37)	142(130,63)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1886	612(583,26)	504(483,26)	?(578,96)	?(482,32)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	293,50(246,48)	171,83(140,14)	293,50(172,27)	171,83(172,27)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	211,49(175,34)	116,98(127,22)	?(172,27)	?(172,27)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1887	612	504	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	293,50(266,45)	171,83(141,65)	293,50(292,17)	171,83(190,57)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	211,49(177,40)	116,98(131,01)	?(190,57)	?(190,57)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek			Lublin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	III klasa	I klasa	II klasa
1888Ik	65,03	36,86	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
1888/9	45,20	32,82	b.d.	b.d.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	588(605,04)	486(495,58)	582(587,77)	486(481,92)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	261,33	161,33	286,35	189,71	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	200	120	189,90	189,90	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
89/90	612(597,93)	498(484,89)	588(587,44)	486(481,59)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	278,93(283,08)	169,47(170,04)	292(292)	186,15(186,15)	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	210	117	186,15	186,15	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
90/91	612	498	588	486	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	278,93	169,47	292	186,15	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
	210	117	186,15	186,15	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.	z.n.i.
91/92	597,93(604,24)	484,89(505,53)	587,44(597,94)	481,59(492,09)	611,88(611,16)	506,88(509,16)	187(201)	z.n.i.	z.n.i.
	285	170	292(292)	186,15(186,15)	292,00(303)	187	187	z.n.i.	z.n.i.
	200	140	186,15	186,15	187	187	187	z.n.i.	z.n.i.
92/93	597,93	484,89	587,44	481,59	611,88	506,88	506,88	z.n.i.	z.n.i.
	285(284,88)	170(161,95)	292(302,99)	186,15(197,10)	292,00(301,38)	187(196,41)	187(196,41)	z.n.i.	z.n.i.
	200(190,82)	140(142,86)	186,15(197,10)	186,15(197,10)	187(196,41)	187(196,41)	187(196,41)	z.n.i.	z.n.i.
93/94	604,24(652,52)	505,53(516,65)	597,94(596,50)	492,09(496,50)	611,16(619,83)	509,16(511,20)	509,16(511,20)	z.n.i.	z.n.i.
	285(274,15)	170(153,88)	292(292,09)	186,15(186,15)	303(292,00)	201(196,99)	201(196,99)	z.n.i.	z.n.i.
	200(185,71)	140(138,31)	186,15(186,15)	186,15(186,15)	201(196,99)	201(196,99)	201(196,99)	z.n.i.	z.n.i.
94/95	604,24	505,53	597,94	492,09	611,16	509,16	509,16	z.n.i.	z.n.i.
	285(263,90)	170(148,37)	292(292)	186,15(186,15)	303(292)	201(200,75)	201(200,75)	z.n.i.	z.n.i.
	200(182,79)	140(137,53)	186,15(186,15)	186,15(186,15)	201(200,75)	201(200,75)	201(200,75)	z.n.i.	z.n.i.
95/96	652(651,52)	454(505,22)	596(574,50)	496(497)	620(636,06)	511(489,64)	511(489,64)	z.n.i.	z.n.i.
	285(267,28)	170(156,50)	292(292,80)	186,15(195,81)	293(304,72)	201,30(183,87)	201,30(183,87)	z.n.i.	z.n.i.
	195(189)	145(141,68)	186,15(195,81)	186,15(195,81)	201,30(197,27)	201,30(174,65)	201,30(174,65)	z.n.i.	z.n.i.
96/97	652	454	596(591,12)	496	620	511	511	z.n.i.	z.n.i.

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek			Lublin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	
97/98	285(260,46) 195(186,20) 652(697,41) 275(271,10) 190(?) 652(511,15) 275(277,76) 190(?) 697(655,86) 275(274,55)	170(149,47) 145(141,07) 505(505,22) 160(154,91) 145(?) 505(502,60) 160(158,72) 145(?) 505(492,75) 160(156,89)	292(292) 186,15(195,28) 591(609,97) 292(308,88) 195,27(?) 591(504,32) 292(292) 195,27(?) 610 292(292)	186,15(195,28) 186,15(195,28) 497(501,03) 195,27(?) 195,27(?) 497(497,13) 195,27(195,28) 195,27(?) 501 195,27(195,28)	293(321,38) 201,30(199,91) 636(637,84) 315(286,77) 193(?) 636(613,56) 293(298,14) 201,30(?) 638 ?(285,10)	201,30(164,65) 201,30(155,12) 489(448,55) 175(172,76) 151(?) 489(448,55) 175(179,61) 151(?) 449 173(171,74)	z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i. z.n.i.	
99/00	190 697(655,86) 275(274,55)	145 505(492,75) 160(156,89)	610 292(292) 195,27(195,28)	501 195,27(195,28) 195,27(195,28)	638 ?(285,10) b.d.	449 173(171,74) b.d.	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	
00/01	190 697 275(285,09)	145 505 160(162,90)	610(547,33) 292(292) 195,27(195,28)	501(501,03) 195,27(195,28) 195,27(195,28)	638(611,80) ?(291,16) b.d.	449(444,51) 173(175,39) b.d.	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	
01-02	190 656 280(296,04)	145 493 160(169,17)	547 292(292,04) 195,28(195,28)	501 195,28(195,28) 195,28(195,28)	612 ?(295,40) 180	444 180(177,95) 180	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i. z.n.i.	
02/03	656 280(296,51)	493 160(169,44)	547 292(292)	501 195,28(195,28)	612 ?(286,43)	444 180(172,54)	z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i.	
03-04	b.d. 300(280,08)	b.d. 170(160,04)	b.d. 292(292,80)	b.d. 195,26(195,81)	b.d. 180(283,03)	b.d. 180(170,50)	z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i.	
04/05	b.d. 300(279,06)	b.d. 160(159,46)	b.d. 292(293,14)	b.d. 195,26(163,78)	b.d. 180(283,37)	b.d. 180(170,71)	z.n.i. z.n.i.	z.n.i. z.n.i.	
05/06	b.d. 290,88(290,96)	b.d. 166,22(166,25)	b.d. 300(298,27)	b.d. ?(171,10)	b.d. ?(295,18)	b.d. 181(177,82)	b.d. ?(288,34)	b.d. b.d.	
06/07	b.d. 290,88(305,36)	b.d. 166,22(174,54)	b.d. 300(326,27)	b.d. ?(183,86)	b.d. ?(301,89)	b.d. ?(181,87)	b.d. 300(153,25)	?(173,70) b.d.	

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lublin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
07/08	b.d. 300(349,68)	b.d. 170(199,85)	b.d. 310(353,15)	b.d. 170(200,46)	686,22 ?(336,24)	b.d. 180,60(202,55)	b.d. ?(299,29)	300(92,35) b.d.
08/09	b.d. 300(347,13)	b.d. 170(198,96)	b.d. 310(341,95)	b.d. 170(191,10)	686,22 ?(320,34)	b.d. 180,60(192,97)	b.d. ?(303,24)	?(180,30) b.d.
09/10	b.d. 349,74(340,10)	b.d. 199,85(194,34)	b.d. 353,15(326,33)	b.d. 200,46(193,09)	b.d. ?(316,34)	b.d. 206,70(190,57)	b.d. 298,47(303,54)	?(182,67) b.d.
10/11	b.d. 349,74(232,09)	b.d. 199,85(189,77)	b.d. 353,15(312,59)	b.d. 200,46(184,94)	b.d. ?(317,15)	b.d. 206,70(191,06)	b.d. 298,47(297,97)	179,81(182,86) b.d.
11/12	b.d. 340,38(333,68)	b.d. 193,98(198,35)	b.d. 340,38(323,94)	b.d. 193,98(191,68)	b.d. 340,38(322,19)	b.d. 193,98(194,09)	b.d. 340,38(301,68)	179,81(179,50) b.d.
12/13	b.d. 340,38(356,76)	b.d. 193,98(201,99)	b.d. 340,38(329,82)	b.d. 193,98(188,48)	b.d. 340,38(321,20)	b.d. 193,98(193,45)	b.d. 340,38(?)	193,98(181,73) b.d.
13/14	b.d. 339,45(325,86)	b.d. 193,45(185,71)	b.d. 339,45(302,37)	b.d. 193,45(173,89)	b.d. 339,45(321,20)	b.d. 193,45(193,45)	b.d. 339,45(322,30)	193,98(?) b.d.
14/15	b.d. 339,45(328,50)	b.d. 193,45(180,80)	b.d. 339,45(339,31)	b.d. 193,45(190,35)	b.d. 339,45(345,26)	b.d. 193,45(199,26)	b.d. 339,45(315,76)	193,45(174,66) b.d.
15/16	b.d. 347,70(398,76)	b.d. 201,30(219,60)	b.d. 347,70(454,33)	b.d. 201,30(263,04)	b.d. 347,70(368,43)	b.d. 201,30(222,03)	b.d. 347,70(383,78)	193,45(169,76) b.d.
16/17	b.d. 347,70(349,34)	b.d. 201,30(219,00)	b.d. 347,70(480,66)	b.d. 201,30(286,35)	b.d. 347,70(410,55)	b.d. 201,30(246,30)	b.d. 347,70(392,10)	201,30(237,38) b.d.
17/18	b.d. 466,10(404,70)	b.d. 275,58(237,25)	b.d. 466,10(459,95)	b.d. 275,58(287,47)	b.d. 466,10(464,49)	b.d. 275,58(300,23)	b.d. 466,10(440,62)	201,30(232,27) b.d.
18/19	b.d. 466,10(393,07)	b.d. 275,58(288,35)	b.d. 466,10(420,87)	b.d. 275,58(360,80)	b.d. 466,10(529,15)	b.d. 275,58(346,65)	b.d. 466,10(453,59)	275,58(273,75) b.d.
19/20	?(786,90) 439,20	?(667,47) 311,10	?(1189,54) 456,25	?(1123,13) 273,75	?(841,83) 475,80	?(658,83) 311,10	?(792,05) 512,40	275,58(293,46) ?(609,55)
20/21	?(1547,60)	?(1361,45)	?(1343,20)	?(1193,55)	?(1668,05)	?(1478,25)	?(1671,70)	347,70

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lublin	
	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa	I klasa	II klasa
21/22	438,00 ?(2500,25)	310,25 ?(2233,80)	1003,75 ?(2288,55)	766,50 ?(2062,25)	839,50 ?(3220,25)	730,00 ?(2664,50)	511,00 ?(2972,65)	?(1485,55) 273,75 ?(2680,61)
22/23	1460 b.d.	1277,50 b.d.	1460 b.d.	1314 b.d.	1277,50 b.d.	1095 b.d.	brakch b.d.	1204,50 b.d.
23/24	1533 b.d.	1350,50 b.d.	2920 b.d.	2190 b.d.	2920 b.d.	2427,25 b.d.	brakch b.d.	2190 b.d.
24/25	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
24/25	219 b.d.	164,25 b.d.	219 b.d.	164,25 b.d.	219 b.d.	164,25 b.d.	219(b.ch.) b.d.	b.d.
25/26	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	164,25(164,25) b.d.
26/27	?(273,75) b.d.	193,45(201,12) b.d.	?(215,35) b.d.	193,45(167,90) b.d.	193,45(167,90) b.d.	193,45(167,90) b.d.	339,45(b.ch.) b.d.	b.d. 193,45(193,45)
27/28	273,75 b.d.	219,00 b.d.	273,75 b.d.	219,00 b.d.	273,75 b.d.	219,00 b.d.	361,35bch b.d.	b.d. 215,35(215,35)
28/29	365,00 b.d.	219,00 b.d.	365,00 b.d.	219,00 b.d.	365,00 b.d.	219,00 b.d.	361,35 b.d.	b.d. 215,35(215,94)
29/30	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	445,30 b.d.	b.d. 226,30(226,30)
30/31	b.d.	b.d.	438,00	273,75	438,00	273,75	445,30 b.d.	b.d. 226,30(211,77)
31/32							445,30 b.d.	b.d. 226,30
32/33							419,75 b.d.	b.d. 200,75
36/37							405,15 b.d.	b.d. 186,15
							1168,00	b.d.

Rok	Kluczbork		Rybnik		Toszek		Lubin	
	I klasa	II klasa	I klasa	III klasa	I klasa	III klasa	I klasa	II klasa
37/38			1259,25		1095,00		383,25	949,00
38/39			365,00		171,55		1168,00	164,25
39/40			1324,95		1164,35		383,25	949,00
40/41			365,00		171,55		brak	164,25
			1314,00		1095,00		brak	949,00
			193,45		171,55		1314,00	164,25
			1314,00		1095,00		219,00	949,00
			160,60		156,95		1314,00	164,25
							160,60	1095,00
								156,95

²⁷⁷ Ta i następane tabele opracowane na podstawie protokołów landtagu oraz Haushaltssatzung 1937...1940.

²⁷⁸ Z powodu hiperinflacji rzeczywiste koszty opieki nad chorymi rosły lawinowo: 1 VIII 1922 r. wyniosły 42 RM za dzień, 1 IX – 78 RM, 1 X – 140 RM, 1 XI – 240 RM, 1 XII – 400 RM, 1 I 1923 r. – 450 RM, 1 II – 810 RM i 1 III – 1410 RM, zob. LX L., Drucksache Nr. 60, s. 2. Dane te dotyczą chorych klasy II we wszystkich placówkach, z wyłączeniem Rybnika, która leżała od 1922 r. na terenie II Rzeczypospolitej.

²⁷⁹ Z powodu hiperinflacji rzeczywiste koszty opieki nad chorymi rosły lawinowo: 1 VII 1922 r. wyniosły 52 RM za dzień, 1 IX – 90 RM, 1 X – 165 RM, 1 XI – 280 RM, 1 XII – 485 RM, 1 I 1923 r. – 525 RM, 1 II – 945 RM i 1 III – 1610 RM, zob. Drucksache Nr. 60, s. 2. Dane te dotyczą chorych klasy I we wszystkich placówkach, z wyłączeniem Rybnika, która leżała od 1922 r. na terenie II Rzeczypospolitej.

²⁸⁰ W tzw. mocnym domu 1679,00, tak samo w trzech następnych budżetach.

Tabela 35.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Lubiążu (1876-1940/41)²⁸¹

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV (w nawiasie liczba kobiet)	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejsia łącznie	Stan na 31 XII potem na 31 III Następnego roku
1876	144	264	55	61	118	28	262	146
1877	146	168	49	48	63	16	176	138
1878	138	206	46	38	81	29	194	150
1879	150	225	45	37	86	37	205	170
1880	170	232	58	36	106	23	223	179
1881	179	226	53	31	120	33	237	168
1882	168	247	58	28	127	28	241	174
1883	174(102)	212	57	38	102	26	223	163
1884	163(101)	279	90	41	115	32	278	164
1885	164(91)	280	92	54	106	20	272	172
1886	172(110)	297	75	42	123	41	281	188
1887	188(117)	341	105	37	152	51	345	184 (stan na 31 III 1888)
1888 (11V)	184(132)	211	69	42	76	38	225	170
1889	170(71)	206	56	40	80	29	205	171
1890	171(125)	237	49	37	81	41	208	200
1891	200(135)	178	58	27	77	26	188	190
1892	190(119)	203	37	54	56	25	172	221
1893	221(93)	180	34	56	45	29	164	237
1894	237(131)	161	44	56	29	30	159	239
1895	180(91)	159	24	43	58	25	150	248
1896	248(136)	131	31	50	32	31	144	235
1897	235(128)	119	19	38	17	35	109	245
1898	245(136)	104	27	29	17	36	109	240
1899	240(134)	113	11	39	22	25	97	256
1900	256(131)	142	16	59	20	27	122	276

Aneks

Rok	Stan na I I, potem na I IV (w nawiasie liczba kobiet)	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII potem na 31 III Następnego roku
1901	276(136)	169	15	59	52	19	145	300
1902	300(129)	134	18	41	16	27	102	332
1903	332(156)	116	15	40	36	30	121	327
1904	327(151)	117	11	32	52	14	109	335
1905	335(159)	84	9	27	34	25	95	324
1906	324(144)	187	3	22	31	19	75	436
1907	436(216)	397	4	37	50	61	152	681
1908	681(336)	218	3	66	78	78	225	674
1909	674(359)	319	2	60	92	74	228	765
1910	765(362)	166	0	45	67	75	187	744
1911	744(345)	179	1	53	55	60	169	754
1912	754(366)	270	1	58	82	59	200	824
1913	824(394)	297	6	45	84	82	217	904
1914	904(434)	234	4	39	86	97	226	912
1915	912	256	5	63	69	121	258	910
1916	910(515)	160	1	65	58	143	267	803
1917	803	142	2	46	49	198	295	650
1918	650(390)	134	2	46	89	131	268	516
1919	516(360)	169	2	54	68	52	176	510
1920	510(374)	391	6	71	58	50	185	716
1921	716(385)	223	14	43	68	62	187	752
1922	752(476)	246	11	58	37	69	175	823
1923	823(498)	213	11	57	31	80	181	855
1924	855(?)	229	10	37	63	41	380	704
1925	704(510)	514	22	72	105	57	256	962
1926	962(660)	350	14	102	60	65	241	1071
1927	1071(690)	269	10	109	51	58	228	1115
1928	1115(700)	520	22	79	122	63	286	1349

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV (w nawiasie liczba kobiet)	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII potem na 31 III Następnego roku
1929	1349(700)	342	152	z poprz.	118	61	331	1360
1930	1360(700)	323	155	z poprz.	74	79	308	1375
1931	1375(670)	438	170	"	153	97	420	1393
1932	1393(665)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1409
1933	1409(757)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1402
1934	1402(744)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1480
1935	1480(792)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1429
1936	1429(752)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1493
1937	1493(794)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1452
1938	1452(770)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1525
1939	1525(810)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1680
1940	1680(820)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

281 Ta i następane tabele opracowano na podstawie protokołów obrad landtagu, APW, PVS, sygn. 1978 i Haushaltssatzung ... 1939 i 1940.

Tabela 36.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Brzegu (1876-1939)²⁸²

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1876	173	13	0	6	0	6	12	174
1877	174	26	0	11	0	15	26	174
1878	174	24	2	3	4	13	22	176
1879	176	16	0	3	2	12	17	175
1880	175	24	0	6	5	9	20	179
1881	179	64	2	4	1	12	19	224
1882	224	21	0	6	3	13	22	223
1883	223(112)	57	3	4	2	21	30	250
1884	250(114)	81	3	4	4	21	32	299
1885	299(157)	117	4	7	11	27	49	367
1886	367(225)	75	4	10	37	19	70	372
1887	372(148)	57	5	8	21	30	64	365 (na 31 III 1888)
1888 (1 IV)	365(224)	49	1	7	7	24	39	375
1889	375(228)	63	9	17	8	27	61	377
1890	377(227)	56	10	6	5	26	47	386
1891	386(227)	65	13	8	9	25	55	396
1892	396(232)	62	8	15	9	28	60	398
1893	398(227)	70	14	16	21	25	76	392
1894	392(223)	101	16	15	27	25	83	410
1895	410(235)	59	15	9	8	25	57	412
1896	412(233)	69	9	16	11	24	129	421
1897	421(242)	122	8	26	35	42	111	432
1898	432(234)	89	21	29	26	27	103	418
1899	418(226)	117	17	25	30	26	98	437
1900	437(234)	110	17	29	26	36	108	439
1901	439(231)	130	16	26	13	52	107	462
1902	462(234)	143	20	19	24	31	94	511
1903	511(259)	166	26	44	55	21	146	531
1904	531(267)	128	15	36	38	40	129	530
1905	530(273)	141	16	19	67	40	142	529
1906	529(253)	91	14	20	62	33	129	491
1907	491(251)	96	13	28	62	31	134	453
1908	453(274)	104	17	29	51	28	125	432
1909	432(259)	219	15	26	69	28	138	516
1910	516(251)	137	3	23	104	24	154	499
1911	499(274)	172	8	29	105	42	184	487
1912	487(267)	163	11	18	111	28	168	482
1913	482(271)	189	8	24	131	52	215	456
1914	456(256)	216	12	20	121	48	201	471
1915	471	222	15	41	113	71	240	453

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1916	453(265)	220	18	31	122	88	259	413
1917	413	202	18	27	87	94	226	389
1918	389(250)	171	7	27	101	95	230	330
1919	330(230)	251	6	32	97	65	200	381
1920	381(240)	263	11	89	162	43	305	339
1921	339(210)	285	11	69	54	39	173	457
1922	457(220)	147	3	52	133	39	227	377
1923	377(230)	127	12	43	22	40	117	387
1924	387	190	10	57	71	34	172	405
1925	405(240)	154	2	60	67	24	153	406
1926	406(260)	189	3	94	30	30	156	439
1927	439(260)	168	8	79	54	40	181	426
1928	426(255)	176	1	38	78	26	143	459
1929	459(260)	181	81	z poprz.	70	37	188	452
1930	452(255)	196	46	z poprz.	82	33	161	487
1931	487(245)	283	129	„	105	33	267	503
1932	503(250)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	493
1933	493(266)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	512
1934	512(281)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	524
1935	524(295)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	525
1936	525(289)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	508
1937	508(276)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	521
1938	521(290)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	340
1939	340(196)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

²⁸² Rok 1936 w APW, PVS, sygn. 2019, pag. 241.

Tabela 37.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Plakowicach (1876-1940/41)

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1876	103	11	0	2	0	9	11	103
1877	103	158	2	3	1	34	40	221
1878	221	41	6	4	4	25	39	223
1879	223	41	6	9	2	22	39	225
1880	225	38	7	2	1	29	39	224
1881	224	24	1	1	4	19	25	223
1882	223	27	6	3	0	21	30	220
1883	220(121)	20	0	0	1	17	18	222
1884	220(103)	20	1	2	1	17	21	219

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1885	219(102)	21	1	2	1	16	20	220
1886	220(103)	11	1	0	1	11	13	218
1887	218(101)	21	1	1	0	22	24	215 (stan na 31 III 1888)
1888 (1 IV)	215(100)	31	5	5	1	12	23	223
1889	223(104)	16	1	1	6	8	16	223
1890	223(103)	191	7	8	78	24	117	297
1891	297(217)	80	12	16	9	33	70	307
1892	307(233)	48	10	13	3	24	50	305
1893	305(229)	137	15	16	31	24	86	356
1894	356(227)	152	6	27	13	38	84	424
1895	424(238)	82	12	18	7	37	74	432
1896	432(235)	220	15	23	15	60	113	539
1897	539(240)	110	24	26	12	44	106	543
1898	543(235)	111	24	16	29	32	101	553
1899	553(245)	101	14	20	15	51	100	554
1900	554(244)	100	21	25	12	49	107	547
1901	547(237)	95	21	16	16	51	104	538
1902	538(234)	97	19	28	7	32	86	549
1903	549(238)	174	18	17	15	43	93	630
1904	630(317)	163	12	35	33	65	145	648
1905	648(332)	119	19	24	27	49	119	648
1906	648(334)	110	20	26	38	44	128	630
1907	630(337)	104	20	19	42	36	117	617
1908	617(333)	159	12	18	62	45	137	639
1909	639(373)	206	14	22	76	49	161	684
1910	684(356)	191	27	35	58	51	171	704
1911	704(385)	133	26	21	71	64	182	655
1912	655(344)	167	17	29	75	52	173	649
1913	649(351)	220	13	37	84	63	197	672
1914	672(360)	234	12	22	119	61	214	692
1915	692	170	11	36	83	87	217	645
1916	645(380)	190	14	24	85	112	235	600
1917	600	189	12	25	67	133	237	552
1918	552(350)	152	10	17	81	154	262	442
1919	442(315)	189	13	27	79	87	206	425
1920	425(325)	342	23	81	85	50	239	528
1921	528(330)	234	23	80	95	49	251	511
1922	511(307)	200	8	63	68	56	195	516
1923	516(327)	203	11	76	43	48	178	541
1924	541	226	13	72	50	44	179	588
1925	588(333)	335	6	109	64	70	249	674
1926	674(398)	296	4	115	60	93	272	698

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1927	698(429)	269	1	107	56	59	223	744
1928	744(429)	331	0	57	147	83	287	788
1929	788(423)	311	67	z poprz.	156	84	307	792
1930	792(419)	345	57	z poprz.	156	81	294	839
1931	839(405)	357	111	„	205	97	413	783
1932	783(380)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	779
1933	779(437)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	808
1934	808(454)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	811
1935	811(446)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	833
1936	833(455)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	898
1937	898(467)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	899
1938	899(481)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	945
1939	945(460)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1000
1940	1000(459)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tabela 38.

Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Bolesławcu (1876-1940/41)²⁸³

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1876	529	55	4	6	1	46	57	527
1877	527	32	2	9	3	46	60	499
1878	499	59	4	7	2	30	43	515
1879	515	59	2	8	3	29	42	532
1880	532	69	8	10	1	44	63	538
1881	538	77	8	8	5	54	75	540
1882	540	46	1	9	4	27	41	545
1883	545(243)	121	4	18	5	37	64	602
1884	602(272)	95	9	25	9	40	83	614
1885	614(281)	53	3	15	1	37	56	611
1886	611(277)	138	6	9	44	51	110	639
1887	639(287)	145	9	17	30	41	97	687 (stan na 31 III 1888)
1888 (1 IV)	687(298)	144	12	16	31	52	111	720
1889	720(302)	124	13	21	22	59	115	729
1890	729(306)	105	17	22	23	56	118	716
1891	716(298)	130	13	26	20	65	124	722
1892	722(297)	116	15	20	33	57	125	713
1893	713(299)	103	10	18	54	48	130	686
1894	686(285)	119	11	10	15	68	104	701
1895	701(289)	46	9	20	29	32	90	657

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1896	657(276)	82	11	17	8	36	72	667
1897	667(279)	106	13	19	19	44	95	678
1898	678(282)	106	24	17	27	41	109	675
1899	675(284)	98	30	14	14	49	107	666
1900	666(275)	113	21	13	25	42	101	678
1901	678(280)	95	11	30	25	34	100	673
1902	673(281)	102	7	23	20	48	98	677
1903	677(280)	93	14	20	15	45	94	676
1904	676(280)	115	13	31	18	46	108	683
1905	683(288)	105	4	25	29	51	109	679
1906	679(282)	60	5	16	113 ²⁸⁴	35	169	570
1907	570(188)	69	10	12	63	37	122	517
1908	517(189)	126	2	9	59	20	90	553
1909	553(239)	198	4	17	67	42	130	621
1910	621(282)	212	12	21	114	65	212	621
1911	621(294)	286	6	28	136	64	234	673
1912	673(314)	301	8	57	123	67	255	719
1913	719(343)	345	6	54	178	73	311	753
1914	753(403)	369	5	60	154	76	295	827
1915	827	339	4	42	175	114	335	831
1916	831(519)	326	5	27	255	142	429	728
1917	728	297	8	77	134	151	370	655
1918	655(410)	247	6	63	133	143	345	557
1919	557(360)	280	3	57	158	90	308	529
1920	529(400)	359	8	110	119	56	293	595
1921	595(380)	259	4	91	116	56	267	587
1922	587(350)	189	3	72	80	55	210	566
1923	566(370)	241	7	62	59	49	172	635
1924	635	357	13	79	100	68	260	732
1925	732(435)	303	10	112	83	69	274	761
1926	761(536)	343	4	105	75	56	248	856
1927	856(563)	313	13	124	60	50	247	922
1928	922(612)	330	11	75	92	64	242	1010
1929	1010(574)	327	97	z poprz.	155	76	328	1009
1930	1009(612)	337	105	z poprz.	131	60	296	1050
1931	1050(580)	310	103	„	146	47	296	1064
1932	1064(600)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1036
1933	1036(634)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1076
1934	1076(648)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1174
1935	1174(698)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1221
1936	1221(689)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1194
1937	1194(661)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1246
1938	1246(701)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1220

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1939	1220(700)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1250
1940	1250(725)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

²⁸³ Opracowano na podstawie protokołów landtagów oraz Haushaltssatzung... 1937-1940 oraz jedyne zachowanego tylko dla 1876 r. Bericht über die Verwaltung der Provinzial-Irren-Anstalt zu Bunzlau im Jahre 1876, Bunzlau [1877?].

²⁸⁴ W tym 85 osób przeniesionych do innych zakładów.

Tabela 39.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Kluczborku (1876-1929)

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1876	0	131	0	0	0	1	1	130
1877	130	233	37	15	9	26	87	276
1878	276	94	34	16	3	37	90	280
1879	280	72	14	9	6	37	66	286
1880	286	61	17	6	9	33	65	282
1881	282	69	9	7	16	41	73	278
1882	278	65	9	13	10	33	65	278
1883	278(133)	82	22	11	6	38	77	283
1884	283(136)	60	23	4	4	34	65	278
1885	278(133)	60	15	4	3	28	50	288
1886	288(139)	61	10	6	14	23	53	296
1887	296(144)	80	21	6	10	35	72	304 (stan na 31 III 1888)
1888 (1 IV)	304(144)	62	15	14	7	24	60	306
1889	306(138)	103	16	13	3	28	115	294
1890	294(149)	148	16	15	5	29	65	377
1891	377(187)	99	14	14	6	42	76	400
1892	400(236)	133	28	11	4	25	68	465
1893	465(203)	80	11	24	13	35	83	462
1894	462(194)	91	18	12	18	39	87	466
1895	466(190)	61	8	13	7	32	60	467
1896	467(202)	46	15	7	2	21	45	468
1897	468(197)	85	14	10	12	40	76	477
1898	477(199)	101	5	1	24	47	77	501
1899	501(236)	174	22	15	11	61	109	566
1900	566(248)	111	18	20	14	53	105	572
1901	572(248)	109	20	27	21	36	104	577
1902	577(247)	131	15	31	12	48	106	602
1903	602(279)	171	8	18	27	58	111	662
1904	662(280)	132	13	35	23	61	132	662
1905	662(280)	93	11	12	32	33	88	667

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII, potem na 31 III
1906	667(278)	90	14	23	36	40	113	644
1907	644(273)	87	15	17	31	32	95	636
1908	636(272)	109	14	19	45	35	113	632
1909	632(270)	139	14	20	57	51	142	629
1910	629(255)	146	13	14	46	59	132	643
1911	643(275)	111	7	22	71	38	138	616
1912	616(259)	136	8	57	73	56	157	605
1913	605(249)	204	13	27	91	75	206	603
1914	603(258)	141	22	37	30	71	160	584
1915	584	136	11	26	48	46	131	589
1916	589(260)	137	17	11	117	79	224	502
1917	502	123	19	17	43	101	180	445
1918	445(237)	99	10	17	38	98	163	381
1919	381(190)	138	8	24	60	48	140	379
1920	379(190)	164	5	26	28	42	101	442
1921	442(230)	221	24	35	152	23	234	429
1922	429(210)	147	15	36	42	60	153	423
1923	423(205)	201	11	114	31	73	229	395
1924	395	268	20	110	61	23	214	449
1925	449	286	16	41	36	31	239	496
1926	496	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	539
1927	539	209	18	93	63	39	213	535
1928	535	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	605
1929	605	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tabela 40.
Ruch chorych w zakładzie leczniczym w Rybniku (1886-1922)

Rok	Stan na 1 I	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII
1886	0	177	1	0	1	5	7	170
1887	170(68)	427	25	3	3	44	75	522 (stan na 31 III 1888)
1888 (1 IV)	522(247)	213	34	5	9	66	114	621
1889	621(291)	143	51	23	7	53	134	630
1890	630(257)	120	36	12	35	33	116	634
1891	634(318)	113	36	21	7	47	111	636
1892	636(315)	111	43	17	12	46	118	629
1893	629(319)	123	39	21	19	47	126	626
1894	626(307)	140	52	28	20	48	148	618
1895	618(299)	105	23	25	19	31	98	625
1896	625(307)	100	21	33	18	27	99	626
1897	626(308)	149	13	27	94	33	167	608
1898	608(301)	238	35	25	62	45	167	679

Aneks

Rok	Stan na 1 I	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 XII
1899	679(317)	210	36	27	55	52	174	719
1900	719(340)	190	36	38	55	35	164	745
1901	745(343)	170	28	42	66	36	172	743
1902	743(345)	244	23	40	70	50	183	804
1903	804(388)	142	25	40	32	44	141	805
1904	805(392)	119	20	19	40	38	117	807
1905	807(390)	137	15	18	57	52	142	802
1906	802(379)	128	15	20	76	37	148	782
1907	782(379)	109	9	32	44	40	125	766
1908	766(379)	177	16	21	72	47	156	787
1909	787(379)	192	15	34	95	35	179	800
1910	800(361)	247	17	37	66	48	168	879
1911	879(435)	223	14	30	143	58	245	857
1912	857(420)	365	22	40	147	45	254	968
1913	968(494)	360	2	101	151	77	331	997
1914	997(512)	425	1	65	149	82	297	1125
1915	1125	297	0	60	227	107	344	1078
1916	1078(493)	207	0	86	152	208	446	839
1917	839	269	0	73	109	284	466	642
1918	642(335)	241	0	67	80	174	321	562
1919	562(312)	203	0	60	108	87	255	510
1920	510(250)	170	0	60	84	30	174	506
1921	506(244)	451	1	25	295 ²⁸⁶	49	370	587
XI 1942	609-874	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1943	728-954	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1944	680-946	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
XI 1944	646-856	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

²⁸⁵ Lata 1942–1944 w APK, PVK, sygn. 473.

²⁸⁶ 247 osób przeniesiono do Toszka.

Tabela 41.
Ruch chorych w zakładzie dla chorych psychicznie w Toszku (1890/91-1940)

Rok	Stan na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 III
1890	0	204	0	0	3	11	14	190
1891	190(brak)	246	2	16	2	39	59	377
1892	377(179)	212	4	42	8	45	99	490
1893	490(226)	114	8	15	68	36	127	477
1894	477(216)	207	5	53	47	56	56	523
1895	523(273)	163	6	25	30	48	109	577
1896	577(311)	90	11	35	12	40	98	569
1897	569(303)	90	4	23	38	36	101	558

Aneks

Rok	Stan na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 31 III
1898	558(292)	99	3	32	36	37	108	549
1899	549(299)	97	7	21	38	31	97	549
1900	549(298)	99	9	20	26	38	93	555
1901	555(304)	181	25	15	44	46	130	606
1902	606(329)	112	29	31	19	34	113	605
1903	605(330)	127	14	21	54	41	130	602
1904	602(322)	138	24	26	69	20	139	601
1905	601(326)	91	11	16	32	23	82	610
1906	610(325)	93	5	18	46	25	94	609
1907	609(324)	68	12	17	29	18	76	601
1908	601(322)	96	6	25	33	30	94	603
1909	603(325)	105	8	23	78	23	132	576
1910	576(316)	158	12	19	110	30	171	563
1911	563(294)	143	18	15	68	31	132	574
1912	574(294)	164	19	18	68	19	124	614
1913	614(311)	178	13	27	61	34	135	657
1914	657(321)	199	38	39	85	41	203	653
1915	653	159	32	29	60	77	198	614
1916	614(337)	180	20	32	86	94	232	562
1917	562	181	23	44	66	156	289	454
1918	454(280)	197	23	25	88	96	232	419
1919	419(270)	227	23	48	82	56	209	437
1920	437(250)	209	23	67	90	41	221	425
1921	425(243)	275	15	73	172	38	298	402
1922	402(240)	195	7	42	59	42	150	445
1923	445(242)	109	8	39	27	50	124	430
1924	430	191	11	33	84	46	174	447
1925	447	322	14	52	127	54	247	522
1926	522	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	570
1927	570	308	5	133	103	47	288	590
1928	590	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1929	657	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1930/1937	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1938	605(335)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1939	600(327)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1940	600(313)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tabela 42.
Ruch chorych w zakładzie dla chorych psychicznie w Lubinie (1905-1940/41)

Rok	Stan na I IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan 31 III
1905	0	226	1	0	9	5	15	221
1906	221(102)	217	27	31	61	57	176	585
1907	585(361)	348	44	40	84	85	253	680
1908	680(408)	252	43	64	67	92	266	666
1909	666(402)	490	36	64	93	99	292	864
1910	864(437)	391	60	88	101	108	357	898
1911	898(470)	474	56	86	120	109	371	1001
1912	1001(515)	348	42	62	120	114	338	1011
1913	1011(533)	345	28	67	132	122	349	1007
1914	1007(536)	332	17	60	183	105	365	974
1915	974	376	24	84	169	118	395	955
1916	955(565)	375	30	77	188	231	526	804
1917	804	283	17	81	70	216	384	703
1918	703(400)	137	9	56	128	179	372	468
1919	468(300)	211	10	51	89	84	234	445
1920	445(290)	269	3	52	72	43	170	544
1921	544(300)	212	8	59	92	44	203	553
1922	553(295)	221	5	73	49	64	191	583
1923	583(330)	218	3	96	35	75	209	592
1924	592	316	4	88	65	58	215	693
1925	693(450)	438	6	137	79	65	287	844
1926	844(530)	320	3	164	62	61	290	874
1927	874(570)	363	5	138	71	68	282	955
1928	955(570)	390	3	130	99	85	317	1028
1929	1028(350)	414	108	z poprz.	135	85	328	1114
1930	1114(315)	378	118	z poprz.	121	101	340	1152
1931	1152(530)	307	158	„	113	100	371	1088
1932	1088(475)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1096
1933	1096(559)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1189
1934	1189(622)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1151
1935	1151(600)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1177
1936	1177(626)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1197
1937	1197(648)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1293
1938	1293(697)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1410
1939	1410(705)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1100
1940	1100(625)	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tabela 43.
Ruch chorych w pensjonacie dla chorych psychicznie w Lubiążu (1876-1921)

Rok	Stan na I I, potem na I IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na I XII, potem na 31 III
1876	45	14	1	3	6	2	12	47
1877	47	13	2	2	9	1	14	46
1878	46	14	5	1	5	4	15	45
1879	45	11	1	1	5	5	12	44 ²⁸⁷
1880	44	19	5	3	3	3	14	49
1881	49	9	2	3	4	6	15	43
1882	43	15	3	0	7	7	17	41
1883	41(15)	9	1	0	4	3	8	42
1884	42(14)	6	0	3	4	1	8	40
1885	40(13)	16	2	1	6	7	16	40
1886	40(13)	7	1	3	3	3	10	37
1887	37(14)	12	4	2	3	1	10	39 (stan na 31 III 1888)
1888 (I IV)	39(16)	4	0	0	0	3	3	40
1889	40(17)	12	1	0	6	0	7	45
1890	45(22)	21	1	2	6	5	14	52
1891	52(25)	17	3	2	6	3	14	55
1892	55(22)	17	1	6	9	4	20	52
1893	52(23)	21	1	1	8	10	20	53
1894	53 (25)	12	0	2	9	1	12	53
1895	53 (26)	13	1	5	1	8	15	51
1896	51(24)	22	5	1	9	2	17	56
1897	56(25)	26	3	7	9	8	27	55
1898	55(28)	29	3	9	9	2	23	61
1899	61(27)	13	1	3	8	9	21	53
1900	53(22)	25	1	9	7	5	22	56
1901	56(26)	25	1	5	14	3	23	58
1902	58(28)	24	1	3	9	6	19	63
1903	63(33)	33	5	12	6	8	31	65
1904	65(36)	24	1	12	5	8	26	63
1905	63(35)	23	0	11	15	8	34	52
1906	52(29)	21	1	8	7	3	19	54
1907	54(29)	20	1	5	13	6	25	49
1908	49(24)	20	0	3	11	8	22	47
1909	47(32)	26	0	3	16	3	22	51
1910	51(27)	31	1	10	6	8	25	57
1911	57(31)	23	0	3	6	9	18	62
1912	62(32)	18	0	5	2	7	14	66
1913	66(36)	12	0	5	5	3	13	65
1914	65(34)	10	0	2	6	5	13	62
1915	62	14	0	2	5	4	11	65

Aneks

Rok	Stan na 1 I, potem na 1 IV	Przybycia	Uzdrowieni	Polepszeni	Nieuleczeni	Zmarli	Odejścia łącznie	Stan na 1 XII, potem na 31 III
1916	65	14	0	4	9	7	20	59
1917	59	11	1	5	10	10	26	44
1918	44	26	0	7	7	7	21	49
1919	49	26	1	5	8	10	24	51
1920	51	9	1	4	54	1	60	0

²⁸⁷ Na te 44 osoby przypadło: 32 mieszkańców prowincji, 9 innych krajów niemieckich i 3 cudzoziemców, por. XXVII L., Drucksache Nr. 61, s. 925.

Tabela 44.
Liczba osób w zakładach opiekuńczych²⁸⁸

Rok	Katowice, potem Leśnica			Lubliniec ²⁸⁹			Świebodzice		
	Chłopcy Mężczyźni	Dziewczęta Kobiety	Łącznie	Mężczyźni	Kobiety i dzieci	Łącznie	Mężczyźni	Kobiety i dzieci	Łącznie
1893/94	22	10	32	52	42	94	b.d.	b.d.	307
1894/95	60	24	84	106	77	183	b.d.	b.d.	379
1895/96	70	29	99	97	139	236	258	215	473
1896/97	69	40	109	156	151	307	313	273	586
1897/98	78	49	127	156	154	310	280	226	506
1898/99	80	49	129	137	146	283	283	271	554
1899/00	80	48	128	154	150	304	282	336	618
1900/01	83	47	130	154	155	309	291	343	634
1901/02	82	49	131	151	174	325	321	344	665
1902/03	67	53	120	146	160	306	321	344	665
1903/04	82	57	139	186	161	347	333	343	676
1904/05	b.d.	b.d.	b.d.	292	185	477	350	346	696
1905/06	b.d.	b.d.	b.d.	259	157	416	328	366	694
1906/07	b.d.	b.d.	b.d.	342	204	546	327	368	695
1907/08	b.d.	b.d.	b.d.	241	233	474	329	371	700
1908/09	b.d.	b.d.	b.d.	302	245	547	351	379	730
1909/10	b.d.	b.d.	b.d.	340	281	621	347	376	723
1910/11	b.d.	b.d.	b.d.	442	321	763	341	390	731
1911/12	b.d.	b.d.	b.d.	489	369	858	291	339	630
1912/13	b.d.	b.d.	b.d.	478	438	916	309	349	658
1913/14	255	141	396	452	455	907	318	374	692
1914/15	260	147	407	b.d.	b.d.	716	370	414	784
1915/16	252	142	394	b.d.	b.d.	747	353	460	813
1916/17	289	160	449	b.d.	b.d.	734	335	480	815
1917/18	250	152	402	228	355	583	344	488	832
1918/19	184	114	298	b.d.	b.d.	491	185	273	458
1919/20	225	121	346	215	276	491	195	291	486
1920/21	213	121	334	b.d.	b.d.	b.d.	267	336	603

Aneks

Rok	Katowice, potem Leśnica			Lubliniec ²⁸⁹			Świebodzice		
	Chłopcy Mężczyźni	Dziewczęta Kobiety	Łącznie	Mężczyźni	Kobiety i dzieci	Łącznie	Mężczyźni	Kobiety i dzieci	Łącznie
1921/22	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1922/23	210	90	300	b.d.	b.d.	b.d.	235	435	670
1923/24	210	90	300	b.d.	b.d.	b.d.	210	340	550
1924/25	b.d.	b.d.	339	b.d.	b.d.	b.d.	300	277	577
1925/26	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	598
1926/27	b.d.	b.d.	352	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	647
1927/28	b.d.	b.d.	329	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	664
1928/29	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	830
1929/30	b.d.	b.d.	360	b.d.	b.d.	b.d.	400	430	830
1930/31	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	393	433	826
1931/32	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	403	438	841
1933/34	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	411	454	865
1934/35	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	414	459	873
1935/36	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	358	428	786
1936/37	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	348	408	756
1937/38	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	343	409	752
1938/39	235	185	420	b.d.	b.d.	b.d.	342	400	742
1939/40	235	185	420	b.d.	b.d.	b.d.	305	365	670
1940/41	220	200	420	b.d.	b.d.	b.d.	305	365	670
1941/42	208	166		1042	813+70		b.d.	b.d.	b.d.
1942/43	214	160		737	612+83		b.d.	b.d.	b.d.
1943/44	216	189		777	602+143		b.d.	b.d.	b.d.
Na 15 XII 1944	226	183		733	598+87		b.d.	b.d.	b.d.

²⁸⁸ Tabela opracowana na podstawie protokołów obrad landtagu, APW, PVS, sygn. 1978 i *Haushaltssatzung ... 1938-1940*. Leśnica, zob. też APK, PVK, sygn. 446.

²⁸⁹ Od 1922 r. w II RP. Lata wojenne zob. APK, PVK, sygn. 459.

Tabela 45.
Dyrektorzy zakładów dla obłąkanych

Nazwa zakładu	Imię i nazwisko dyrektora	Czas urzędowania
Lubiąż	Moritz Gustav Martini	1824–1873
	Paul Wilhelm Jung	1873–1884
	Wilhelm Alter	1884–1912
	Johannes Dinter	1912–1919
	Alfred Linke	1919–1927
	Friedrich Seemann	1927–1939
	Kurt Konietzny	1939–1941?
	Gottfried Petran	1941?–1945
Brzeg	Ernst Gottlieb Glawnig	1777–1808 ²⁹⁰
	August Neumann	1808–1811
	Berger	1811– koniec tej dekady
	Schuffruth	j.w. –1829
	Hellmer	1829–1848
	Ferdinand August Meyer	1848–1850
	Löbel Ehrlich	1850–1868
	August Breiderhoff	1868–1871
	Wilhelm Alter	1871–1884
	Karl Stöver	1884–1888
	Hermann Petersen	1888–1919
	Johannes Dinter	1919–1930
Kurt Konietzny (Konieczny)	1930–1939 (koniec zakładu)	
Płakowice	Carl Dammer	1830– po 1840
	Friedrich Gustav Pohl	po 1840–1855
	Albert Timpf	1855–1863, 1868–1875
	Heinrich Morgenbesser	1875–1876
	Ewald Hecker	1876–1881
	Ernst von Ludwiger	1881–1889
	Wilhelm Petersen-Borstel	1889–1926
	Wilhelm Ziertmann	1926–1931/35
	Wilhelm Mohr	1931/35–1942
	Alexander Herzberg	1942–1945
Bolesławiec	Paul Keller	1862–1875
	Hermann Eduard Jacobi	1875–1882
	Emil Sioli	1882–1888
	Karl Stöver	1888–1904
	Clemens Neisser	1904–1930
	Carl Dodillet	1930–1945
Kluczbork	Arthur Brückner	1876–1907
	Max Schubert	1907–1914
	Johannes Bresler	1914–1936

Nazwa zakładu	Imię i nazwisko dyrektora	Czas urzędowania
Rybnik	Rudolf Zander	1886–1913
	Albrecht von Kunowsky	1913–1922
	Alexander Herzberg	1940–1942 (komisarycznie)
Toszek	Emil Simon	1890–1905
	Max Schubert	1905–1907
	Ewald Schütze	1907–1925/33
Lubliniec	Alexander Herzberg	około 1933–1940 (zamknięcie zakł.)
	Erich Bothe	1893–1902
	Clemens Neisser	1902–1904
	Otto Klink	1904–1922
Świebodzice	Ernst Buchalik	1939–1945
	Otto Dornblüth	1893–1923
	Otto Klink	1923–1927
	Walther von Schuckmann	1927– przed 1938
Lubin	Paul Flemming	przed 1938–1945
	Emil Simon	1905–1914
	Max Schubert	1914–1928
	Bernhard Kunze	1928– ok. 1933
Leśnica	Ernst Sürén	ok. 1933–1938
	Friedrich Kaiser	1938–1945
	Emil Simon	1914–?
	Anton von Jakubowski	Już w 1925 – jeszcze w 1932
	Hans Schröder	przed 1938–1945

²⁹⁰ Oficjalnie kierownik oddziału psychiatrycznego.

Spis ilustracji

Fot. 1. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Lubiążu w latach 1825–1945. Obecnie Fundacja Lubiąż.	20
Fot. 2. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Brzegu w latach 1825–1939. Obecnie Zespół Szkół Budowlanych w Brzegu	22
Fot. 3. Zamek w Płakowicach. W latach 1825–1945 Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Płakowicach.	24
Fot. 4. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Bolesławcu w latach 1876–1945. Obecnie Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych.	73
Fot. 5. Były Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Kluczborku w latach 1876–1936.	117
Fot. 6 i 7. Prowincjonalny Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Lubinie w latach 1905–1945. Obecnie Zarząd KGHM Polska Miedź S.A.....	179

Analizowana publikacja wydaje się być cennym przedsięwzięciem naukowym, zawiera bowiem szerokie i wieloaspektowe spojrzenie na sposoby prowadzenia opieki nad chorymi psychicznie w analizowanym przez Autora książki okresie.

[...]

W moim przekonaniu książka Tomasza Kruszewskiego zainteresuje nie tylko historyków administracji czy medycyny, ale także szerszy krąg czytelników ciekawych dziejów i ewolucji opieki zdrowotnej nad osobami chorymi psychicznie. Co znamienne i godne podkreślenia to właśnie na Śląsku na przełomie XIX i XX wieku, często w placówkach opisywanych przez Autora, dochodziło do najbardziej spektakularnych odkryć w psychiatrii światowej. [...] Uważam także, że recenzowana praca może być wykorzystywana również w działalności dydaktycznej, w ramach przedmiotów historia administracji, a nawet historia medycyny. Brak było do tej pory publikacji poruszającej w sposób tak kompleksowy wymienione w tytule rozprawy zagadnienia.

Z recenzji dr. hab. Mirosława Sadowskiego, prof. nadzw. UW

ISBN 978-83-61370-67-3 (druk)

ISBN 978-83-61370-87-1 (pdf)